

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА» МОН УКРАЇНИ

ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА» МОН УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ГЕРНЕГО ЮЛІА ОЛЕКСАНДРІВНА

УДК 336.566+658.7]:331.101.262](043.3)

ДИСЕРТАЦІЯ

ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Подається на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело
_____ Ю.О. Гернего

Науковий консультант: Дибя Михайло Іванович, доктор економічних наук,
професор

Київ – 2019

АНОТАЦІЯ

Гернего Ю.О. Фінансові механізми забезпечення збалансованого людського розвитку. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 «Гроші, фінанси і кредит». – ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Київ, 2019.

Дисертацію присвячено обґрунтуванню теоретико-методологічних основ та концептуальних засад фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку, розробці науково-методичного інструментарію і практичних рекомендацій щодо розбудови інноваційних векторів фінансового забезпечення.

У розділі 1 «Теоретико-методологічні основи побудови фінансових механізмів забезпечення людського розвитку» обґрунтовано фінансову основу збалансованого людського розвитку через призму аналізу індикаторів розбудови людиноцентричного суспільства; поглиблено існуючі наукові підходи до теоретичного обґрунтування фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку для визначення їх структурно-функціональних характеристик.

Узагальнення теоретичних підходів вітчизняних та зарубіжних учених, проведене в дисертації, дало змогу використати структурно-методологічний підхід до формування парадигми збалансованого людського розвитку, в основу якої закладено фінансову домінанту. Доведено «двоїсту» природу фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку. Це дало змогу виокремити статичні та динамічні механізми, які становлять основу фінансової системи збалансування людського розвитку. Обґрунтування фінансової природи адаптаційних та біфуркаційних механізмів дозволило визначити суть статичних фінансових механізмів. Це заклало підґрунтя для критичного аналізу економічних законів, що формують механізми забезпечення збалансованого

людського розвитку. Усунення суперечностей «двоїстої» природи фінансових механізмів, за рахунок їх деталізації, сприятиме залученню фінансових ресурсів для збалансування людського розвитку на різних рівнях.

Фінансові механізми забезпечення збалансованого людського розвитку обґрунтовано, як систему фінансових методів, інструментів і важелів з використанням форм та методів фінансових відносин за посередництвом правового, нормативного, кадрового, технологічного та інформаційно-аналітичного забезпечення, дія яких здатна стимулювати соціально-економічний розвиток за рахунок збалансування компонентів людського розвитку. Удосконалення фінансових важелів забезпечення людського розвитку знаходить своє втілення в розподілі фінансових ресурсів, зорієнтованих на: підвищенні ефективності втілення принципів державної фінансової політики, зокрема тих, які орієнтовані на формування сприятливих умов для досягнення пріоритетів розвитку компонентів людського розвитку (освіта, наука, охорона здоров'я, культура); забезпеченні прозорості заходів, спрямованих на досягнення цілей збалансованого людського розвитку та врахування суспільної думки стосовно впровадження реформ у суспільстві.

У розділі 2 «Концептуальні засади фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку» досліджено сутнісні характеристики фінансового забезпечення людського розвитку; визначено роль державної політики у фінансовому забезпеченні збалансованого людського розвитку; здійснено критичний аналіз специфіки приватного та позабюджетного фінансування збалансованого людського розвитку; визначено принципи, форми та інструменти фінансового забезпечення людиноцентричного бізнесу.

Доведено гіпотезу стосовно цільового характеру фінансового забезпечення, яке здатне сформувати цілісну систему підтримки людського розвитку за рахунок зростання інвестиційних витрат для цілей розширеного відтворення. Визначено місце фінансового забезпечення з-поміж інших компонентів інвестиційного процесу в частині вибору концептуального вектору дослідження інвестиційного процесу в контексті людського розвитку.

Для ідентифікації принципів, форм та інструментів фінансового забезпечення людиноцентричного бізнесу систематизовано етапи їх еволюції. Визначено, що на сучасному інтегрально-мережному етапі розвитку людиноцентричного бізнесу набули подальшого розвитку інноваційні форми та інструменти фінансового забезпечення: альтернативні інвестиції, мезонінне фінансування, можливості залучення фінансових ресурсів згідно з принципами ісламських фінансів, сучасні форми філантропії (в т. ч. фільмофілантропія, онлайн філантропія), практики рінгфенсінгу. Визначено переваги мезонінного фінансування під час реалізації довгострокового соціального інвестиційного проєкту, які полягають у залученні фінансових ресурсів за нижчою від прямих інвестицій вартістю з можливістю трансформації короткострокового соціального ефекту в довгостроковий економічний ефект. Проведене дослідження дозволило наголосити на потенціалі використання ісламських фінансових інструментів для збалансування людського розвитку.

У розділі 3 «Фінансове забезпечення людського розвитку в Україні» зроблено оцінку фінансового забезпечення об'єктів соціальної сфери для побудови моделі соціальної держави в Україні; виявлено фінансово-економічні детермінанти людського розвитку на рівні бізнесу.

Для побудови моделі соціальної держави в Україні запропоновано використання кількісних та якісних індикаторів у процесі оцінки ефективності державного фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку. Оцінка та порівняльний аналіз позицій економіки України в системі міжнародних індексів людського розвитку, зокрема в результаті застосування методів горизонтально-вертикального та SNW-аналізу, порівняння динаміки темпів приростів ВВП та індикаторів зміни індексу реального прогресу, дозволили сформулювати багатовекторне розуміння трендів людського розвитку в Україні. Співвідношення між економічним індикатором (ВВП) та індикаторами людського розвитку оцінено на основі моделювання Індексу реального прогресу (GPI). Протягом досліджуваного періоду динаміка приросту ВВП у розрахунку на одну особу перевищує динаміку приросту індексу реального

прогресу (*GPI*). Результати економічної діяльності не відповідають стану соціально-економічного благополуччя (рівня життя) в Україні. У дослідженні розвинуто структурно-функціональний підхід до розподілу видатків бюджетів різних рівнів на потреби соціального захисту та соціального забезпечення. Визначено, що в Україні, незважаючи на зростання видатків зведеного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення, індекс людського розвитку (*HDI*) практично не змінюється.

Для оцінки залежності соціально-відповідальної діяльності бізнесу від фінансових детермінантів розроблено покроковий алгоритм, в основі якого лежить: класифікація фінансових детермінантів, оцінка потенціалу людського розвитку підприємства, дослідження взаємозалежності фінансових детермінантів та людського розвитку. Згідно з етапами алгоритму визначено параметри та фінансові детермінанти соціально-відповідальної діяльності вітчизняних бізнес-лідерів за рівнем виручки: НАК "Нафтогаз України"; ДП "Енергоринок"; ПАТ "Укргазвидобування"; ПАТ "Укрзалізниця"; ПАТ "Меткомбінат "Азовсталь"; ПрАТ "Арселор Міттал Кривий Ріг"; ПАТ "ММК ім. Ілліча"; ПАТ "Укртрансгаз". На основі методики «Квадрат потенціалу» розраховано довжини векторів людського капіталу (показники заробітної плати, виручки від реалізації та чистого прибутку в розрахунку на одного працівника) та фінансової компоненти (коефіцієнти поточної і критичної оцінки, рентабельність продажу, активів і власного капіталу, оборотність активів та коефіцієнт заборгованості).

У розділі 4 «Акумуляція фінансових ресурсів зарубіжних донорів та їх роль у збалансуванні людського розвитку» визначено особливості фінансування проєктів і програм людського розвитку за рахунок зарубіжних фондів для посилення фінансового забезпечення в умовах соціально-економічних змін; з'ясовано роль фінансових ресурсів, що залучені за посередництвом міждержавних інституцій, венчурної філантропії та інших альтернативних форм фінансування, у відтворенні людського потенціалу.

Доведено, що фінансове забезпечення людського розвитку передбачає активізацію участі зарубіжних урядових фондів. Поглиблений аналіз таких видатків в Україні дозволив визначити, що: 1) механізм фінансування людського розвитку за рахунок зарубіжних урядових фондів передбачає залучення до цього процесу посольств зарубіжних країн та спеціалізованих агентств; 2) існує потенціал розбудови механізмів фінансування збалансованого людського розвитку за рахунок ресурсів державних фінансових установ (на прикладі німецької Кредитної установи для відбудови (KfW)); 3) диверсифікація напрямів та сфер залучення фінансових ресурсів зарубіжних урядових фондів формує сукупний синергетичний ефект в результаті реалізації вказаних практик. Це дозволяє підвищити рівень поінформованості суспільства стосовно соціально-орієнтованих практик зарубіжних урядових фондів та державних фінансових установ, побудувати стратегії їх підтримки.

Підкреслено роль для збалансованого людського розвитку Агентства США з міжнародного розвитку (Програма USAID), за підтримки якої в Україні створено регіональний фонд прямих інвестицій – Western NIS Enterprise Fund (WNISEF).

Доведено, що поряд з урядовими фондами потенціал соціального інвестора мають іноземні недержавні фонди. За даними американської некомерційної організації Foundation Center, протягом 2006-2019 рр. в Україні за рахунок таких фондів профінансовано проєктів людського розвитку на суму 16 млн дол. США. Інвестиції в людський розвиток становлять 20 % інвестицій іноземних недержавних фондів в Україні. Деталізовано вектори діяльності іноземних недержавних грантодавців, зокрема – Національного фонду підтримки демократії, Фундації на підтримку відкритого суспільства, Фундацій Мотта та Coca-Cola.

У розділі 5 «Інноваційні практики фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку економіки України» сформовано пропозиції щодо розбудови сучасних фінансових технологій для посилення фінансового забезпечення людського розвитку в епоху крауд-технологій;

розроблено науково-методологічні підходи до застосування ендавменту, як інструменту фінансування освітньої компоненти людського розвитку; розвинуто та систематизовано фінансові методи, інструменти та важелі для активізації фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку в Україні. Доведено, що сучасні технології є одними з визначальних факторів впливу на збалансування людського розвитку в умовах сьогодення, незважаючи на низку існуючих недоліків (здійснено SWOT-аналіз FinTech в Україні).

Доведено, що інноваційна природа Fintech дозволяє поєднати позитивні зміни, які можуть забезпечити фінансові технології для клієнтів та бізнесу. Це створює підґрунтя для формування синергетичного суспільного ефекту, який забезпечує перехід суспільства на якісно-новий рівень. Реалізація кожного з наведених вище ефектів Fintech знаходить своє відображення у відповідних компетентностях. В результаті розвитку наукового підходу до обґрунтування FinTech, його впливу на людський розвиток у частині виокремлення фінансового аспекту галузевої системи інноваційних технологій у сучасному суспільстві розширено соціальну функцію FinTech шляхом виокремлення субфункцій: адаптивної, споживчої та суспільної, на основі побудови матриці відповідності компетентностей стартапів ефектам Fintech в Україні.

Обґрунтовано сучасні фінансові механізми забезпечення збалансованого людського розвитку, що дозволило, на основі вивчення практик соціальних інвестицій за посередництвом краудфандингових платформ Великої Британії та Німеччини, запропонувати шляхи вирішення проблем краудфандингу в Україні. Зокрема, організація спеціалізованих форумів і семінарів, де менеджери краудфандингових платформ зможуть отримати консультації від вигодонабувачів та зменшить рівень їх недовіри, сприятиме подоланню інформаційної асиметрії щодо переваг краудфандингу. Розвиток механізмів управління ризиками соціальних проєктів зменшить сумніви інвесторів щодо надійності краудфандингових платформ. Розробка й удосконалення методології планування та розрахунку транзакційних витрат підвищить рівень

поінформованості стейкхолдерів щодо переваг краудфандингу в частині скорочення транзакційних витрат, тривалості і складності процедури оформлення документів для отримання фінансових ресурсів.

Сформовано діагностичний інструментарій оцінювання діалектики зв'язку соціальних інвестицій та вартісного виміру освітньої компоненти людського розвитку з використанням моделі мультиплікатора-акселератора.

Згідно з розрахунками розмір автономних інвестицій значно більший величини фактичних інвестицій, вкладених в освіту. Тому, обґрунтовано потребу залучення додаткових фінансових ресурсів в освіту за посередництвом прогресивних технологій ендавмент-фондів. В контексті забезпечення збалансованого людського розвитку в Україні запропоновано розглядати розподіл фінансових методів, інструментів та важелів у розрізі: 1) фінансових механізмів формування ресурсів; 2) фінансових механізмів розподілу ресурсів; 3) фінансових механізмів використання ресурсів для збалансування компонентів людського розвитку.

Ключові слова: фінансове забезпечення, фінансування, фінансові механізми, фінансові важелі, фінансові інструменти, людський розвиток, збалансований розвиток, грантове фінансування, соціальні інвестиції, соціально-відповідальний бізнес, краудфандинг, ендавмент, діджиталізація, фінансові технології.

ANNOTATION

Gernego Iu.O. Financial mechanisms for sustainable human development support. – Manuscript.

Dissertation for the Academic Degree of Doctor of Economic Science in specialty 08.00.08 “Finance, Money and Credit”. – Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman, Kyiv, 2019.

The doctoral thesis is devoted to substantiation of theoretical and methodological foundations and conceptual framework of financial support for sustainable human development, development of scientific and methodological instruments and practical recommendations for the development of innovative vectors of financial support for sustainable human development in Ukraine.

In Chapter 1 “Theoretical and methodological foundations of financial mechanisms for human development creation”, the financial dominance of sustainable human development is identified through the framework of an indicator system analysis in the context of a human-centered society; scientific approaches to the theoretical conceptualization of financial mechanisms for ensuring sustainable human development to determine their structural and functional characteristics are improved. The generalization of theoretical approaches of Ukrainian and foreign scientists is conducted to allow using a structural and methodological approach to the formation of the paradigm of sustainable human development, which is based on the financial dominant. The nature of financial mechanisms for ensuring sustainable human development is proved. This ensures the possibility to distinguish the static and dynamic mechanisms that form the basis of the financial system for sustainable human development. The substantiation of the financial nature of the adaptation and bifurcation mechanisms determines the essence of static financial mechanisms. This provides the background for a critical analysis of economic laws that define the mechanisms for ensuring sustainable human development. The detailed analysis of the "bias" nature of financial mechanisms assists within the process of financial resources attraction to conduct sustainable human development at different levels.

Financial mechanisms for ensuring sustainable human development are substantiated as a system of financial methods and instruments using forms and methods of financial relations through legal, regulatory, personnel, technological and analytical support, which connection aims to stimulate social and economic development by balancing components human development. The improvement of financial levers of human development is reflected within the allocation of financial resources focused on: improving the effectiveness of the implementation of public

financial policy principles, including those focused on creating favorable conditions for achieving the priorities of human development components (health, science, culture); ensuring transparency of measures aimed at achieving the goals of sustainable human development and taking into account public opinion regarding the implementation of social and economic reforms.

In Chapter 2 “Conceptual principles of financial assistance for sustainable human development”, the main characteristics of financial support for human development are explored; the role of public policy in financial support of sustainable human development is evaluated; a critical analysis of the specifics of private and off-budget financing of sustainable human development is provided; the principles, forms and instruments of financial support of the human-centric business are identified. The hypothesis concerning the purpose of financial support, which is able to form the human development system at the expense of increasing investment costs to support extended reproduction, is proved. The role of financial support among other components of the investment process is determined in terms of the choice of conceptual vector of investment process research in the context of human development. The stages of human-centric business evolution are systematized to identify the principles, forms and instruments of financial support. Particular innovative forms and instruments of financial support are defined, including: alternative investments, mezzanine financing, possibilities of attracting financial resources in accordance with Islamic finance principles, modern forms of philanthropy (including online film, philanthropy), ringfencing practices. The advantages of mezzanine financing are determined in accordance with principles of a long-term social investment projects implementation. The aim is to attract financial resources at a lower than direct investment cost, considering the possibility of transforming the short-term social effect into a long-term economic effect. The study highlights the potential of using Islamic financial instruments to support sustainable human development.

In Chapter 3 “Financial support of human development in Ukraine”, methodological recommendations are elaborated to provide assessment of financial

support within the social area in order to increase its effectiveness within the process of the model of the social state creation in Ukraine; financial and economic determinants of human development at business level are revealed. The quantitative and qualitative indicators are used within the process of evaluating the effectiveness of public financial support for sustainable human development to create an appropriate welfare model in Ukraine.

Assessment and comparative analysis of the Ukrainian economy position within the system of international human development indices are provided. In particular, as a result of applying the methods of horizontal-vertical and SNW analysis, comparing the dynamics of GDP growth rates and indicators of change in the real progress index, a multi-vector of human development trends understanding in Ukraine is formed. The ratio between the economic indicator (GDP) and the human development indicators is estimated on the basis of modeling of the Real Progress Index (GPI). GDP growth per capita exceeds that of the Real Progress Index (GPI) within the research timeframe. The results of economic activity do not correspond to the state of social and economic well-being (standard of living) in Ukraine. The study develops a structural and functional approach to the distribution of budget expenditures within different levels for the needs of social protection and security. It is determined that, despite the increase in the consolidated budget expenditures on social protection and social security, the Human Development Index (HDI) in Ukraine is rather stable. The step-by-step algorithm to evaluate the dependence of socially responsible business activities on financial determinants is developed based on: classification of financial determinants, assessment of human development potential of the enterprise, study of the interdependence of financial determinants and human development. The parameters and financial determinants of socially responsible activities of Ukrainian business leaders, including NJSC Naftogaz of Ukraine; SE "Energhorynok"; PJSC "Ukrghasvydobuvannia"; Ukrzaliznytsia PJSC; PJSC "Azovstal Steel Plant; PJSC" Arcelor Mittal Kryviy Rih "; PJSC" MMK named after Illich "; Ukrtransghas PJSC, are determined in accordance with above-mentioned algorithm. The lengths of human capital vector (wage rates, sales and net income per

employee) and financial components (current and critical ratios, profitability of sales, assets and equity, working capital and turnover, etc.) is based on the Capacity Square methodology.

In Chapter 4 “Accumulation of financial resources of foreign donors and their role in sustainable human development» the peculiarities of human development projects and programs financing at the expense of foreign funds are identified; the role of financial resources, attracted through intergovernmental institutions and alternative forms of financing within the reproduction of human potential is clarified. The financial support of human development implies activation of foreign government funds participation. The following peculiarities are determined in result of human development expenditures analysis in Ukraine: 1) the mechanism of human development financing at the expense of foreign government funds envisages the involvement of foreign embassies and specialized agencies in this process; 2) there is a potential to develop mechanisms for sustainable human development financing through the resources of public financial institutions (for example, KfW); 3) diversification of directions and areas of financial resources attraction of foreign government funds generates a cumulative synergistic effect as a result of implementation of these practices. This allows to increase the level of public awareness of socially oriented practices of foreign government funds and public financial institutions and to develop strategies for their support. It is proved that along with government funds, foreign non-state funds have potential for social investor. According to the American non-profit organization Foundation Center, during 2006 - 2019, human development projects in the amount of 16 mln USD were funded by such funds in Ukraine. The vectors of activities of foreign non-state donors, including the National Endowment for Democracy, the Open Society Support Foundation, the Mott Foundation and Coca-Cola, are detailed.

In Chapter 5 “Innovative practices of financial support for the sustainable human development of the Ukrainian economy”, suggestions for the development of modern financial technologies to identify areas for enhancing the potential of financial support for human development in the era of crowd-technologies are

offered; scientific and methodological approaches to the use of endowment as a financing tool for the educational component of human development are provided; the directions of financial mechanisms activation for ensuring sustainable human development in Ukraine are highlighted. The innovative technologies are highlighted as the determinants of sustainable human development, in spite of a number of existing shortcomings (SWOT-analysis of FinTech in Ukraine). The innovative nature of Fintech is analyzed as a combination of the positive changes that financial technology can provide for customers and businesses. This creates the basis for a synergistic social effect formation that ensures the transition of society into a new level. The implementation of each of the above-mentioned Fintech effects is reflected in the respective competencies. As a result of developing a scientific approach to the FinTech justification and its impact on human development, the social function of FinTech is expanded by distinguishing subfunctions: adaptive, consumer and social based on the fittings of matrices of start-up competencies in Ukraine. Modern financial mechanisms for ensuring sustainable human development is substantiated. This allows to solve the problems of crowdfunding in Ukraine, considering the study of social investment practices through the UK and Germany crowdfunding platforms. In particular, managing specialized forums and seminars, where crowdfunding managers will be able to find advice from beneficiaries and reduce their level of mistrust will help to overcome information asymmetries on the benefits of crowdfunding. Developing risk management mechanisms for social projects will reduce investors' doubts about the reliability of crowdfunding platforms. Developing and refining a methodology for planning and calculating transaction costs will increase stakeholder awareness of the benefits of crowdfunding in terms of reducing transaction costs, the length and complexity of the paperwork for obtaining financial resources. A diagnostic toolkit for evaluating the dialectics of social investment communication and the value measurement of the educational component of human development is developed, using the accelerator multiplier model. According to the calculations, the amount of autonomous investment is much larger than the actual investment invested in education. Therefore, the need to attract additional financial

resources to education through advanced technology of endowment funds is substantiated. In the context of ensuring sustainable human development in Ukraine, it is proposed to consider the distribution of financial methods, tools and levers in terms of: 1) financial mechanisms of resource formation; 2) financial mechanisms for resource allocation; 3) financial mechanisms for using resources to components of sustainable human development.

Keywords: financial support, financing, financial mechanisms, financial leverage, financial instruments, human development, sustainable development, grant financing, social investments, socially responsible business, crowdfunding, endowment, digitalization, FinTech.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії, підручник:

1. Гернего Ю.О. Фінансові важелі забезпечення збалансованого людського розвитку. Київ: КНЕУ, 2018. 400 с. (17 д. а.).
2. Гернего Ю.О., Дибя О.М., Поліщук Є.А. Кредитне фінансування в інноватизації виробництва: теорія та досвід: монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. Дибя М. І. Київ: КНЕУ, 2016. 536 с. (35,44 д. а., особисто автору – 9 д. а.: обґрунтовано теоретичні засади процесу фінансування та його роль в інноватизації виробництва).
3. Проектне фінансування: підручник / за заг. та наук. ред. проф., д.е.н. Т.В. Майорової. Вид. 2-ге, переробл. і доп. Київ: КНЕУ, 2017. 434 с. (35,48 д.а., особисто автору – 0,6 д.а.: п. 9.2. Організація фінансування проектів ЄБРР).
4. Development of small and medium enterprises: the EU and East-partnership countries experience monograph / ed. by I. Britchenko and Ye. Polishchuk. Tarnobrzeg: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej

im. prof. Stanisława Tarnowskiego, 2018. 378 p. (21,97 д.а., у співавторстві 0,6 д.а. (особисто автору – 0,2 д.а.) Gernego Ju. O., Dyba O. M., Dyba V. M. *n. 4.1. Social investment as a step towards an innovative strategy for European SMEs*).

5. Детермінанти соціально-економічного розвитку України в умовах трансформаційних зрушень: колективна монографія. / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. В. П. Ільчука. Чернігів: ЧНТУ, 2018. 432 с. (25,11 д.а., особисто автору – 0,6 д.а.: *n. Структура та функції Світового банку в контексті глобальних трансформацій фінансового ринку*).

6. Organizational-economic mechanism of management innovative development of economic entities: collective monograph / edited by M. Bezpartochnyi, in 3 Vol. / Higher School of Social and Economic. Przeworsk: WSSG, 2019. Vol. 2. 400 p. (21,78 д.а., особисто автору – 0,6 д.а.: *n. 4.2. Banking financing of social business competitive advantages in Ukraine*).

У наукових фахових виданнях України:

7. Дибя О.М. Підгородецька С. М., Гернего Ю. О. Управління інвестиційними ризиками: теоретичний та прикладний аспекти. *Університетські наукові записки*. 2014. № 4. С. 240–248. (0,6 д. а., особисто автору – 0,2 д. а.: оцінено характеристики інвестиційного ризику).

8. Гернего Ю.О. Теоретико-прикладні аспекти інвестиційної діяльності в Україні. *Ринок цінних паперів України*. 2015. № 11-12. С. 9–15. (0,5 д. а.).

9. Гернего Ю.О. Ідентифікація імперативів людського розвитку країни. *Вісник ХДУ. Сер. Економіка*. 2016. Вип. 19. Ч. 1. С. 29 – 32. (0,6 д. а.).

У наукових фахових виданнях України, що зареєстровані в міжнародних наукометричних базах:

10. Гернего Ю. О. Crowdfunding: the worldwide conditions and prospects for usage in Ukraine. *Актуальні проблеми економіки* (Scopus, Index Copernicus). 2015. № 12 (174). С. 111 – 117. (0,5 д. а.).

11. Гернего Ю.О., Дибба О.М. Теоретичні основи та прикладний аспект інноваційної діяльності в Україні. *Стратегія економічного розвитку України* (UrlichsWeb). 2015. № 4. С. 37-45. (0,6 д.а., особисто автору – 0,3 д.а.: обґрунтовано прикладний аспект інноваційної діяльності та її фінансування у вітчизняному суспільстві).

12. Гернего Ю.О., Дибба О.М. Стратегічні основи кредитування інноваційного розвитку в Європі. *Економіка розвитку* (Index Copernicus). 2016. № 1. С. 11-19. (1,2 д.а., особисто автору – 0,6 д.а.: досліджено практики фінансування інновацій в європейському суспільстві).

13. Gernego Yu. The Potential for Innovative Development of Crowdfunding. *Економіка розвитку* (Index Copernicus). 2016. № 3. С. 5-12. (0,6 д.а.).

14. Гернего Ю.О. Економічні відносини соціального інвестування. *Бізнес Інформ* (Index Copernicus). 2016. № 2. С. 103–108. (0,6 д.а.).

15. Гернего Ю.О. Теорія людського розвитку та стан його фінансування в Україні. *Вісник ХДУ. Сер. Економіка* (Index Copernicus). 2017. Вип. 26. Ч. 2. С. 70-74. (0,6 д.а.).

16. Гернего Ю.О. Фінансовий компонент індексу людського розвитку в Україні. *Економіка та суспільство* (Index Copernicus). 2017. № 11. С. 407-413. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/11_ukr/65.pdf (0,6 д.а.). (дата звернення: 14.12.2019).

17. Гернего Ю.О. Ендавмент фінансування освітньої складової інноваційної економіки в Україні. *Економіка та суспільство* (Index Copernicus). 2017. № 8. С. 563-567. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/8_ukr/95.pdf (0,6 д.а.). (дата звернення: 14.12.2019).

18. Гернего Ю.О. Прикладні аспекти ідентифікації параметрів людського розвитку. *Стратегія економічного розвитку України* (UrlichsWeb). 2017. № 41. С. 14-23. (0,6 д.а.).

19. Гернего Ю.О. Еволюція фінансових технологій та їх соціально-економічний зміст. *Фінансові послуги* (Index Copernicus). 2018. № 4. С. 18-25. (0,6 д.а.).

20. Гернего Ю.О. Організаційні засади дослідження фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку. *Вісник ХДУ. Сер. Економіка* (Index Copernicus). 2018. Вип. 30. Ч. 2. С. 72-76. (0,6 д. а.).

21. Диба М.І., Гернего Ю.О., Диба О.М. Теоретичні підходи до визначення та імперативи збалансованого людського розвитку. *Наукові праці НДФІ* (Research Bible). 2019. № 2(87). С. 33-44. (1 д.а., особисто автору – 0,3 д.а.: обґрунтовано імперативи людського розвитку).

22. Gernego Iu. O., Dyba O. M., Petrenko L. A. Determinants of innovative activities concerning socio-economic growth. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики* (Web of Science). 2019. № 3. С. 445-453 (0,6 д.а., особисто автору – 0,2 д.а.: обґрунтовано детермінанти соціально-економічного розвитку).

23. Гернего Ю.О., Диба М.І. Діджиталізація економіки: світовий досвід та можливості розвитку в Україні. *Фінанси України* (Index Copernicus). 2018. № 7. С. 50-63. (0,8 д.а., особисто автору – 0,4 д.а.: обґрунтовано світовий досвід діджиталізації та її значення для потреб людського розвитку).

24. Гернего Ю.О., Диба М.І. Формування діджитал-парадигми соціально-економічного розвитку. *Фінанси України* (Index Copernicus). 2018. № 8. С. 32-44. (0,8 д.а., особисто автору – 0,4 д.а.: обґрунтовано діджитал-парадигму соціально-економічного розвитку).

25. Гернего Ю.О., Диба М. І. Прояви креативної економіки та джерела її фінансування в умовах діджиталізації. *Фінанси України* (Index Copernicus). 2019. № 6. С.81-92. (0,8 д.а., особисто автору – 0,4 д.а.: обґрунтовано прояви креативної економіки).

26. Гернего Ю.О., Василичена Т.В. Реальний прогрес та стандарти людського розвитку країн Європи. *Інфраструктура ринку* (Index Copernicus). 2019. Вип. 30. С. 352-358. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp->

<content/uploads/2019/07/Gernego-YU.-O..pdf> (0,8 д.а., особисто автору – 0,4 д.а.: обґрунтовано стандарти людського розвитку країн Європи). (дата звернення: 14.12.2019).

27. Гернего Ю.О. Технології фінансування соціальних проектів та грантмейкінг. *Інвестиції: практика та досвід* (Index Copernicus). 2019. № 18. С. 31-36. (0,6 д.а.).

***У наукових виданнях, що зареєстровані в
міжнародних наукометричних базах:***

28. Antoniuk L L., Gernego Iu.O., Dyba V.M., Polishchuk Ye.A., Sybirianska Yu.V. Barriers and opportunities for hi-tech innovative small and medium enterprises development in the 4th industrial revolution era. *Problems and Perspectives in Management* (Scopus). 2017. № 4(15). P. 100-113. (1 д.а., особисто автору – 0,2 д.а.: обґрунтовано особливості людського розвитку в умовах четвертої промислової еволюції).

У зарубіжних виданнях:

29. Gernego Iu. O. Theoretische und angewandte Grundlagen für Kreditierung von Innovativen Projekten in der Ukraine. *Journal L'Association 1901 "SEPIKE"* (Index Copernicus). 2015. Edition 9. P. 122-127. (0,4 д.а.).

30. Gernego Iu. O. Financing of intellectual potential of innovative development. *Evropský časopis ekonomiky a managementu* (Index Copernicus). 2015. № 1. P. 6-13. (0,4 д.а.).

31. Dyba O. M., Gernego Iu. O. Global tendencies of innovative economy development. *Scientific letters of academic society of Michal Baludansky*. 2017. № 1. P. 52-55. (0,7 д.а., особисто автору – 0,3 д.а.: обґрунтовано сутнісні характеристики інноваційної економіки та потенціал її збалансування).

32. Gernego Iu. O., Dyba M. I. Private social investments as a solution for rural development. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development* (Web of Science). 2018. Vol. 40. No. 3. P. 320-328.

(0,7 д.а., особисто автору – 0,3 д.а.: визначено концептуальні засади соціального інвестування).

33. Dyba M., Maciaszczyk P., Gernego Iu. Strategies of human development in the context of global digital change. *Икономически изследвания (Economic Studies)*. (Scopus). 2019. Vol 28 (5). P. 10-24. (1 д.а., особисто автору – 0,3 д.а.: зроблено обґрунтування стратегій людського розвитку в контексті діджиталізації).

34. Mayorova, T., Domżał, Z., Gernego, Iu., Dyba, O. High-technology investments as a driver of rural productivity. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. (Web of Science). 2019. Vol. 41. No. 1. P. 25-32. (0,8 д.а., особисто автору – 0,2 д.а.: зроблено теоретичне обґрунтування сутності високотехнологічних інвестицій та їх значення для збалансування людського розвитку в сільській місцевості).

В інших виданнях:

35. Гернего Ю.О. Бізнес-ангели інноваційного зростання. *Економічний дискурс*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 25 лист. 2014 р. Тернопіль: Крок, 2014. С. 191-193. (0,1 д.а.).

36. Диба О. М. Підгородецька С. М., Гернего Ю. О. Фінансування інноватизації виробництва: досвід США. *Університетські наукові записки*. 2015. № 4 (56). С. 44-54. (0,6 д.а., особисто автору – 0,2 д.а.: обґрунтовано досвід застосування фінансових механізмів у США).

37. Гернего Ю. О. Перспективи для банківського кредитування інноваційного розвитку в Україні. *Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України*: зб. матеріалів I Міжнар. наук.-практ. конф., 23-25 квіт. 2015 р. Ужгород: ПРАТ «Видавництво «Закарпаття», 2015. С. 46-51 (0,2 д.а.).

38. Gernego Iu. O., Dyba O. M. The main European trends of banks' development. *Украина – България – Европейски союз: съвременно състояние и перспективи*: сб. с доклади от IV Междунар. науч. конф., 10-16 верес. 2015 р.

Варна: Издательство «Наука и икономика», 2015. С. 227-231. (0,3 д.а., особисто автору – 0,15 д.а.: окреслено тренди європейського банківського фінансування).

39. Гернего Ю. О., Підгородецька С. М. Фандрайзинг в інноваційному розвитку економіки України. *Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку держави в умовах глобалізації*: зб. тез II Міжнар. наук.-практ. конф., 8-9 жовт. 2015 р. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2015. С. 223-226. (0,2 д.а., особисто автору – 0,1 д.а.: обґрунтовано теоретичні засади фандрайзингу).

40. Gernego Ju. O. The theoretical aspects of crowdfunding. *Економіка і менеджмент: сучасні трансформації в епоху глобалізації*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 29 січ. 2016 р. Klaipeda: Klaipeda University, 2016. С. 265-267. (0,2 д.а.).

41. Gernego Ju. O., Dyba O. M. Sources of social innovations' support. *Україна – Україна – Бґлария – Європейски союз: сґвременно сґстояние и перспективи*: сб. с доклади от V Междунар. науч. конф., 24 вер. – 1 жовт. 2016 р. Варна: Издательство «Наука и икономика», 2016. С. 288-292. (0,2 д.а., особисто автору – 0,1 д.а.: обґрунтовано характеристики соціальних інновацій).

42. Kontynent europejski wobec wyzwań współczesności / A. Kordonska, R. Kordonski (red.). Lwów-Olsztyn 2017. T. 1. 412 p. (25 д.а., у співавторстві 1 д.а (особисто автору – 0,5 д. а.) Dyba M. I. , Gernego Ju. O. *n. Human development: theory and practice of financial support in Poland and Ukraine*).

43. Соціально-філософські аспекти розвитку економіки, управління та освіти в умовах формування сучасного суспільства: монографія / за ред. Іщенко М. П., Пантелєєвої Н. М., Руденка І. І. Черкаси: вид-во ПП Чабаненко Ю. А., 2017. 473 с. (28,75 д.а., особисто автору – 1 д.а.: *n. Соціально-економічна ментальність бізнесу в умовах інноваційних змін*).

44. Paradygmat zrównoważonego rozwoju w świecie nieprzewidywalnych przemian / A. Kordonska, R. Kordonski. Lwów-Olsztyn, 2017. 290 p. (21 д.а., особисто автору – 0,5 д.а.: *n. Methodology of sustainable human development and its' financing*).

45. Gernego Iu. O., Dyba O. M. Finansowanie działalności innowacyjnej na Ukrainie i w Polsce. *Innovative Economy: Processes, Strategies, Technologies: proceeding of the conf.*, 27 January 2017. Kielce: Baltija Publishing. P. 66-68. (0,2 д.а., особисто автору – 0,1 д.а.: досліджено практики фінансування інноваційної діяльності в Польщі).

46. Гернего Ю. О. Ендавмент-технології людського розвитку в Україні. *Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку держави в умовах глобалізації: зб. тез III Міжнар. наук.-практ. конф.*, 22-23 вер. 2017 р. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2017. С. 46-49. (0,3 д.а.).

47. Gernego Iu. O. Wskaźnik rozwoju społecznego na Ukrainie i w Polsce: koncesja oraz struktura. *Современные технологии науки и образования: европейские аспекты: зб. материалов Междунар. научн.-практ. конф.*, 17-23 сент. 2017 г. Херсон – Познань: Издательство ЧП Вышемирский В. С., 2017. С. 6-10. (0,3 д.а.).

48. Гернего Ю. О. Human development network: priorities and alternative financial instruments. *Стратегия развития экономики Беларуси: вызовы, инструменты реализации и перспективы: зб. материалов Междунар. научн.-практ. конф. в 4 ч. Ч. 2*, 26-27 окт. 2017 г. Минск: Институт системных исследований в АПК НАН Беларуси, 2017. С. 186-191. (0,5 д.а.).

49. Гернего Ю. О. Джерела фінансування соціальних інвестицій в системі розрахунків індексу SPI. *Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу: зб. матеріалів III Міжнар. наук.-практ. конф.*, 10 лист. 2017 р., Київ: КНЕУ, 2017. С. 76-79. (0,2 д.а.).

50. Gernego Iu. O. Wzrost inkluzyny: wymiar wykorzystania kapitału ludzkiego na Ukrainie i w Polsce. *Project approach and educational innovations in the context of integration into the European education area: proceeding of the International scientific and practical conf.*, 21 March 2018. Poland: Lodz, 2018. P. 45-49. (0,2 д. а.).

51. Гернего Ю. О., Дибя О. М. Соціальні інвестиції як форма реалізації пріоритетів збалансованого людського розвитку. *International security in the frame of modern global challenges: proceeding of the conf.*, 11 June 2018. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018. Р. 207-213. (0,2 д. а., особисто автору – 0,1 д. а., визначено пріоритети збалансованого людського розвитку).

52. Гернего Ю. О. Соціально-орієнтована діяльність інвестиційної установи міського розвитку Берліну. *Економіка міста та урбаністика*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., 23 бер. 2018 р. Київ: КНЕУ, 2018. С. 106-110. (0,2 д.а.).

53. Гернего Ю. О. Імплементация практик соціально-орієнтованого бізнесу в Україні. *Проблеми розвитку малих відкритих економік*: матеріали виступів Всеукр. форуму з проблем міжнародних економічних відносин, 18 квіт. 2018 р. Житомир: ЖДТУ, 2018. С. 73-75. (0,2 д. а.).

54. Гернего Ю. О. Концептуальні засади та еволюція розуміння людського капіталу. *Людина, яка подорожує: постнекласична парадигма наукових досліджень туризму*: матеріали Методологічного міждисциплінарного інтернет-семінару, 17 квітня 2018 р. Полтава : ПУЕТ, 2018. С. 142-147. (0,2 д. а.).

55. Гернего Ю. О. Соціально-відповідальні та ресурсозберігаючі інвестиції банків в Україні. *Європейський вектор модернізації економіки: креативність, прозорість та сталий розвиток*: зб. матеріалів Х Ювілейної Міжнар. наук.-практ. конф., 18-19 квіт. 2018 р. Харків: ХНУБА, 2018. С. 72-74. (0,2 д. а.).

56. Гернего Ю. О. Практики соціально-орієнтованого банкінгу: досвід Royal Bank of Scotland. *Соціальне підприємництво: теорія, практика та міжнародний досвід*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 18 трав. 2018 р. Київ: КНЕУ, 2018. С. 35-39. (0,2 д.а.).

57. Gernego Iu. O. Corporate responsibility indicators in Ukraine within the conceptual framework of globalization. *Корпоративні фінанси: проблеми та*

перспективи інноваційного розвитку : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф., 12 черв. 2018 р. Київ: КНЕУ, 2018. С. 38-41. (0,2 д. а.).

58. Dyba M. I., Gernego Iu. O. Crowdfunding as source for human development financing. *Україна – България – Европейски союз: съвременно състояние и перспективи*: сб. с доклади от VI Междунар. науч. конф., 17-21 вер. 2018 р. Варна: Издателство «Наука и икономика», 2018. С. 305-309. (0,4 д.а., особисто автору – 0,2 д.а.: виокремлено сутнісні характеристики краудфандингу).

59. Dyba M., Gernego Iu. Działalności przedsiębiorstw społecznych na Ukrainie oraz w Polsce. *Economy of enterprise: theory and experience* : proceeding of the VII International scientific and practical conf., 12 October 2018. Krakow; Nairobi (IDIA), 2018. P. 91-93. (0,2 д.а., особисто автору – 0,1 д.а.: досліджено польський досвід фінансування соціальних підприємств).

60. Гернего Ю.О. Соціально-економічний зміст збалансованого розвитку: термінологічний аспект. *Фінансові механізми сталого розвитку України*: зб. матеріалів I Міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 жовт. 2018 р. Харків: Іванченка І. С., 2018. С. 267-270. (0,2 д.а.).

61. Гернего Ю. О., Дибба О. М. The World Bank and the IMF activities in the context of integration processes of Ukrainian economy. *International relations review*. Thematic issue Challenges for international relations in the XXI century. 2018. № 2. P. 84-100. (0,5 д.а., особисто автору – 0,2 д.а.: досліджено специфіку людського розвитку в контексті інтеграційних процесів в Україні).

62. Kontynent europejski wobec wyzwań współczesności / R. Kordonski, A. Kordonska, Ł. Muszyński (red.). Lwów-Olsztyn, 2018. T. 4. 444 p. (25 д.а., у співавторстві 1 д.а (особисто автору – 0,5 д.а.) Dyba M. I. , Gernego Iu. O. *n. 1 Wskaźniki rozwoju społecznego: nowe wyzwania w kontekście dynamicznych zmian na Ukrainie*).

63. Гернего Ю.О., Дибба О.М. Транскордонні моделі державного фінансування людського розвитку. *Problems of implementation of information technologies in the economy of V-4 countries: scientific works*. Vysoká škola

ekonomiea manažmentu verejnej správy v Bratislave, 2019. P. 43-49. (0,7 д.а., особисто автору – 0,3 д.а.: обґрунтовано моделі державного фінансування людського розвитку).

64. Гернего Ю. О. Оцінка реального соціально-економічного прогресу: концептуалізація та прикладний аспект. *Економічна аналітика: сучасні реалії та прогностичні можливості*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 19 квіт. 2019 р. Київ: КНЕУ, 2019. С. 70-73. (0,1 д.а.).

65. Гернего Ю. О. Інвестиційна природа венчурної філантропії: сутнісні характеристики та майбутнє. *Модернізація економіки: сучасні реалії, прогностичні сценарії та перспективи розвитку*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 квіт. 2019 р. Херсон: ФОП Вишемирський В.С., 2019. С. 283-285. (0,2 д.а.).

66. Дибя М. І., Гернего Ю. О. FINTECH як інноваційний інструмент людського розвитку. *Економіка. Фінанси. Бізнес. Управління*: матеріали I Міжнар. економічного форуму, 21-24 трав. 2019 р. Київ: ФОП Ямчинський О. В., 2019. Вип. 1. Ч. 2. С. 92-93. (0,2 д.а., особисто автору – 0,1 д.а.: обґрунтовано сутнісні характеристики FINTECH як інноваційного інструменту людського розвитку).

67. Dyba M. I., Gernego Iu. O. The role of robo-advisors for global financial market growth. *Intellectual Economics, Management and Education: proceedings of the 1 st International Symposium, 20th September 2019*. Vilnius: Vilnius Gediminas Technical University, 2019. P. 92-94. (0,2 д.а., особисто автору – 0,1 д.а.: обґрунтовано альтернативні джерела фінансування в умовах діджиталізації).

68. Gernego Iu. O., Dyba O. M., Dyba M. I. Modele państwowe wsparcia finansowego dla zrównoważonego rozwoju społecznego. *International Relations Review*. 2019. Vol. 6. P. 108-118. (0,7 д.а., особисто автору – 0,3 д.а.: обґрунтовано сутнісні характеристики збалансованого людського розвитку).

69. Свідоцтво про реєстрацію авторського права № 67752 на твір «Економічні відносини соціального інвестування», Державна служба інтелектуальної власності України; Гернего Ю. О. 12.09.2016 р.

70. Свідоцтво про реєстрацію авторського права № 67751 на твір «Crowdfunding: worldwide conditions and prospects for use in Ukraine», Державна служба інтелектуальної власності України; Гернего Ю. О. 12.09.2016 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	29
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ ФІНАНСОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ	43
1.1. Парадигма збалансованого людського розвитку та його фінансова основа	43
1.2. Система індикаторів у контексті розбудови людиноцентричного суспільства	79
1.3. Теоретична концептуалізація формування та функціонування фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку	105
1.4. Підходи до оцінки структурно-функціональних характеристик фінансових механізмів збалансування людського розвитку	121
Висновки до розділу 1	134
РОЗДІЛ 2. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ	138
2.1. Сутнісні характеристики фінансового забезпечення людського розвитку	138
2.2. Роль державної політики у фінансовому забезпеченні збалансованого людського розвитку	150
2.3. Приватні та позабюджетні джерела фінансування збалансованого людського розвитку: загальні риси та специфіка	171
2.4. Інструменти фінансового забезпечення людиноцентричного бізнесу	184
Висновки до розділу 2	208

РОЗДІЛ 3. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ	210
3.1. Оцінка людського розвитку економіки України	210
3.2. Фінансове забезпечення об'єктів соціальної сфери	237
3.3. Фінансові джерела побудови моделі соціальної держави в Україні	253
3.4. Фінансово-економічні детермінанти людського розвитку на рівні бізнесу	271
Висновки до розділу 3	301
РОЗДІЛ 4. АКУМУЛЯЦІЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ЗАРУБІЖНИХ ДОНОРІВ ТА ЇХ РОЛЬ У ЗБАЛАНСУВАННІ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ	304
4.1. Фінансування проєктів та програм людського розвитку за рахунок урядових фондів	304
4.2. Суспільно-орієнтована діяльність іноземних недержавних фондів в умовах соціально-економічних змін	326
4.3. Роль міждержавних інституцій у відтворенні людського потенціалу	344
4.4. Венчурна філантропія та альтернативні форми фінансування соціально-значущих проєктів	360
Висновки до розділу 4	374
РОЗДІЛ 5. ІННОВАЦІЙНІ ПРАКТИКИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ	377
5.1. Сучасні фінансові технології та їх вплив на людський розвиток	377
5.2. Напрями підвищення потенціалу фінансового забезпечення людського розвитку в епоху крауд-технологій	409
5.3. Ендавмент як інструмент фінансування освітньої компоненти людського розвитку	431

5.4. Концептуальні та стратегічні напрями активізації фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку в Україні	447
Висновки до розділу 5	464
ВИСНОВКИ	467
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	472
ДОДАТКИ	529

ВСТУП

Актуальність теми. Потужні глобалізаційні процеси в економічній та соціально-культурній сферах сформували тенденцію до розширення міжнародних ініціатив, які покликані залучити достатній обсяг фінансових ресурсів для вирішення нагальних проблем людства. Починаючи з 2016-го року в основі політики та фінансування ПРООН лежать 17 цілей сталого розвитку (ЦСР) для досягнення яких поставлені завдання, зокрема: істотно збільшити фінансування охорони здоров'я (ціль 3 – забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці), забезпечити для всіх жінок і чоловіків рівний доступ до недорогої та якісної професійно-технічної та вищої освіти та значно збільшити кількість кваліфікованих учителів (ціль 4 – забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх), суттєво скоротити частку молоді, яка не працює, не вчиться і не набуває професійних навичок (ціль 8 – сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх), прийняти відповідну політику, особливо бюджетно-податкову політику, політику в питаннях заробітної плати та соціального захисту, і поступово домагатися забезпечення більшої рівності (ціль 10 – скорочення нерівності всередині країн і між ними), мобілізувати додаткові фінансові ресурси з найрізноманітніших джерел для країн, що розвиваються (ціль 17 – зміцнення засобів здійснення й активізація роботи в рамках Глобального партнерства в інтересах сталого розвитку). Ці нагальні завдання будуть вирішені за умови формування дієвих фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку для задоволення потреб освіти, науки, охорони здоров'я та культури.

У розвинених країнах світу відбувається диверсифікація механізмів залучення фінансових ресурсів для цілей людського розвитку (зокрема – венчурна філантропія, бізнес-ангели, краудфандингові платформи,

альтернативні інвестиції, міжнародні спеціалізовані фінансові організації, благодійні фонди), що дозволяє національним економікам залишатися конкурентоздатними на міжнародних ринках. Питання посилення позицій економіки України в рейтингах людського розвитку набуває все більшої актуальності у відповідь на зовнішні соціально-економічні виклики. Водночас вагомою перешкодою на шляху соціально-економічного зростання залишаються дисбаланси у фінансовому забезпеченні складових людського розвитку, зокрема освіти, науки, охорони здоров'я та культури. За таких умов виникає потреба партнерства державних органів, приватного сектора, представників громадського суспільства й зарубіжних донорів під час залучення інвестицій для досягнення цілей збалансованого людського розвитку.

Наукові дискусії стосовно питань фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку посилилися у відповідь на перетворення економічної компоненти з мети на засіб розвитку суспільства, з основи на лише один із чинників підвищення якості життя. Зокрема, фундаментальні дослідження теорії людського капіталу та фінансування людського розвитку присутні у працях відомих іноземних авторів: В. Петті, А. Сміта, Дж. С. Мілля, А. Маршалла, А. Пігу, Ф. Візера, К. Вікселя, Ф. Хайєка, Й. Шумпетера, Ф. Махлупа, Д. Белла, В. Бренфорда, Х. Харта, М. Портера, М. Кастельса, К. Гриффін, Дж. Найт. В основі концепції людського розвитку лежить науковий доробок розробників Індексу людського розвитку – Махбуб уль Хака та А. Сена. Основоположні аспекти залучення інвестицій для цілей людського розвитку заклали Г. Беккер, Дж. Мінцер, Т. Шульц та У. Шарп. Вагомий внесок у розбудову фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку зробили експерти міждержавних інституцій, насамперед: ООН (Трансформація нашого світу: Порядок денний стійкого розвитку 2030; Світовий інвестиційний звіт 2016); НАТО (Спільна перспектива світу в 2030 році і надалі: предтечі та драйвери; Множина сценаріїв майбутнього. Навігація до 2030); Всесвітньої ради підприємців зі сталого розвитку (WBCSD) (проект «Бачення-2050»). У світі прикладом успішного застосування механізмів

фінансової підтримки людського розвитку є Скандинавська модель соціальної економіки, у межах якої пріоритетами є соціальна захищеність населення, високий рівень та якість життя.

Теоретичні та прикладні аспекти людського розвитку висвітлюються у працях таких вітчизняних науковців, як: О. Амоша, В. Антонюк, Л. Антонюк, Д. Богиня, В. Геєць, О. Грішнова, А. Колот, Е. Лібанова, О. Макарова, В. Новікова, Т. Шкода та інші. Проблемам фінансового забезпечення людського розвитку присвячено праці: Л. Алексеєнко, Ю. Бажала, Т. Боголіб, А. Буряченка, Т. Васильєвої, С. Леонова, І. Гуцала, О. Вовчак, Ю. Вітренко, М. Дибі, Т. Єфименко, В. Зимовця, Л. Костирко, О. Кириленко, М. Крупки, Л. Козарезенко, С. Лондара, І. Луїної, Б. Луціва, І. Лютого, Т. Майорової, С. Онишко, С. Онікієнка, К. Павлюк, Т. Паєнтко, Є. Поліщук, Н. Рекової, О. Рожка, А. Соколовської, А. Іващенко, О. Терещенка, О. Тулай, Л. Федулової, М. Хмелярчук, А. Чухна та інших.

Віддаючи належне доробку вчених у цій сфері, слід зауважити, що окремі питання фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку є не повною мірою висвітленими. Зокрема, недостатньо уваги приділено обґрунтуванню фінансової домінанти збалансованого людського розвитку. Потребують систематизації наукові підходи до теоретичного обґрунтування фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку. Існує необхідність поглибити сутнісні характеристики фінансового забезпечення людського розвитку. Вимагають глибшого розгляду питання визначення ролі державної політики та приватних джерел фінансування у фінансовому забезпеченні збалансованого людського розвитку. Необхідна оцінка фінансового забезпечення об'єктів соціальної сфери та фінансово-економічних детермінант розвитку соціально відповідального бізнесу в Україні. Важливо визначити особливості фінансування проєктів і програм людського розвитку за рахунок зарубіжних фондів, з'ясувати роль фінансових ресурсів міждержавних інституцій та венчурної філантропії у відтворенні людського потенціалу. Для активізації фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського

розвитку в Україні необхідно обґрунтувати пропозиції щодо розбудови сучасних фінансових технологій. Недостатній рівень розробленості, наукова і практична значущість цих питань зумовили вибір теми, мету, завдання та послідовність наукового дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота є складовою частиною науково-дослідної роботи кафедри корпоративних фінансів і контролінгу ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» за темами «Фінансове управління інвестиційно-інноваційним розвитком підприємств» (номер державної реєстрації 0111U007426) та «Інновації у корпоративних фінансах» (номер державної реєстрації 0116U001554). Здобувачем поглиблено теоретико-методичні засади та розроблено практичні рекомендації, пов'язані з фінансовими механізмами забезпечення збалансованого людського розвитку.

Дослідження в частині обґрунтування європейських практик фінансування людського розвитку проведено в рамках міжнародного проєкту «Фінансовий сектор ЄС як рушій сталого розвитку: європейська інтеграція, реформи, перспективи мережевої економіки» (проєкт № 575275-EPP-1-2016-1-UA-EPPJMOMODULE), грантової програми Європейського Союзу «ЕРА3МУС+», напряму «Модуль Жан Монне», що реалізовувався Академією праці, соціальних відносин і туризму (м. Київ).

У дисертації дістали відображення наукові здобутки, отримані автором при виконанні науково-дослідних робіт: Черкаського навчально-наукового інституту ВНЗ «Університет банківської справи» – «Соціально-філософські проблеми в економіці та освіті» (номер державної реєстрації 0115U002683); Чернігівського національного технологічного університету – «Стратегічні пріоритети та механізми фінансового забезпечення інноваційного розвитку базових галузей національного господарства» (номер державної реєстрації 0118U004407); Дніпровського державного аграрно-економічного університету – «Фінансове забезпечення сталого розвитку аграрного сектору України» (номер державної реєстрації 01114U006058). Пропозиції автора включені у звіти про

виконання тем, а також опубліковані в наукових колективних монографіях.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є формування концептуальних засад, науково-методичного інструментарію і практичних рекомендацій щодо розбудови фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку в Україні.

Для досягнення визначеної мети було поставлено такі завдання:

- обґрунтувати фінансову основу збалансованого людського розвитку, враховуючи результати аналізу індикаторів розбудови людиноцентричного суспільства;
- систематизувати існуючі наукові підходи до теоретичного обґрунтування фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку для визначення їх структурно-функціональних характеристик;
- поглибити сутнісні характеристики фінансового забезпечення людського розвитку та визначити роль державної політики у фінансовому забезпеченні збалансованого людського розвитку;
- уточнити роль приватних джерел фінансування для збалансованого людського розвитку й визначити принципи, форми, а також інструменти фінансового забезпечення діяльності бізнесу, який керується цілями збалансованого людського розвитку;
- оцінити фінансове забезпечення об'єктів соціальної сфери в Україні для побудови моделі соціальної держави;
- виявити фінансово-економічні детермінанти людського розвитку на рівні бізнесу в Україні;
- визначити особливості фінансування проєктів і програм людського розвитку за рахунок зарубіжних фондів для посилення фінансового забезпечення в умовах соціально-економічних змін;
- з'ясувати роль фінансових ресурсів міждержавних інституцій та венчурної філантропії у відтворенні людського потенціалу;
- обґрунтувати пропозиції щодо розбудови сучасних фінансових технологій для посилення фінансового забезпечення людського розвитку;

- розвинути й систематизувати науково-методичні підходи до застосування ендавменту як інструменту фінансування освітньої компоненти людського розвитку;

- розробити пропозиції щодо розвитку інноваційних фінансових технологій для активізації фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку в Україні.

Об'єктом дослідження є процеси фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку.

Предметом дослідження є фінансові відносини, що виникають під час застосування фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку.

Методи дослідження. Методологічну основу дисертаційного дослідження становлять фундаментальні положення економічної теорії, фінансів, банківської справи, а також теоретичний доробок вітчизняних і зарубіжних вчених, присвячений фінансовому забезпеченню збалансованого людського розвитку. При розв'язанні поставлених завдань використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи, зокрема: наукової абстракції та гносеологічного (контент) аналізу – під час розкриття понятійного апарату дослідження; логічного узагальнення, синтезу, індукції та дедукції – при визначенні предмета дослідження; порівняння, аналогій та систематизації – для визначення особливостей фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку в Україні; системно-структурного та множинно-регресійного аналізу – під час критичного аналізу фінансового забезпечення об'єктів соціальної сфери в Україні; економіко-математичного та когнітивного моделювання – для визначення індикаторів людського розвитку й механізмів його фінансового забезпечення; метод ієрархій – для встановлення взаємозалежності між рівнями фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку; метод кореляційно-регресійного аналізу – під час встановлення зв'язку соціальних інвестицій і вартісного виміру освітньої компоненти людського розвитку; метод експертних оцінок, індексний метод і метод групування – для

оцінювання фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку; методи SNW, PEST та SWOT аналізів – під час побудови матриць, розробки стратегій фінансового забезпечення людського розвитку; графічний метод – для унаочнення результатів дослідження. Обробку первинної інформації здійснено з використанням програмного забезпечення Microsoft Excel, Microsoft Access та Microsoft Visio.

Інформаційну базу дослідження склали законодавчі й нормативно-правові акти України та країн Європейського Союзу в частині регулювання фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку, офіційні статистичні дані та матеріали Міністерства фінансів України, Національного банку України, Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Державної служби статистики України, аналітика міжнародних організацій (в т. ч. МВФ, Світового банку, МБРР, ЄС) і періодичні видання різних країн світу, річна звітність й інша загальнодоступна інформація вітчизняних та європейських підприємств, монографічні дослідження і наукові публікації провідних учених та експертів, ресурси мережі Інтернет, розрахунки й аналітичні висновки автора.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні концептуальних засад фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку, розробці науково-методичного інструментарію і рекомендацій щодо поширення інноваційних практик фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку в Україні в результаті чого сформульовано основні положення, які визначають наукову новизну роботи:

вперше:

- обґрунтовано методичний підхід до оцінювання впливів фінансових механізмів на людський розвиток із виділенням фінансових методів, інструментів і важелів, які використовуються на глобальному, національному / державному, регіональному та бізнесовому рівнях. Це дозволило обґрунтувати інноваційні практики фінансового забезпечення збалансованого людського

розвитку, визначити шляхи найбільш раціонального використання фінансових ресурсів на кожному рівні;

- запропоновано розглядати фінансове забезпечення людиноцентричного бізнесу як процес накопичення фінансових ресурсів за рахунок поєднання інноваційних форм їх залучення (зокрема, фінансування альтернативних інвестицій, фінансування інвестицій у лідерський потенціал соціального сектору за рахунок венчурної філантропії та інших сучасних форм філантропії (в т.ч. фільмофілантропія, онлайн філантропія), схеми ісламських фінансів, залучення фінансових ресурсів бізнес-ангелів, пітчінгу соціальних проєктів (*Pitching*), блендінгу (*Blending*) та фінансування людського розвитку за рахунок Challenge funds) для формування цільових грошових фондів з метою посилення людських можливостей. Це дасть змогу диверсифікувати способи акумуляції фінансових ресурсів для потреб збалансованого людського розвитку, підвищити ефективність його фінансового забезпечення;

- сформовано з використанням положень теорії потенціалу підприємства, заснованої на ресурсному підході, методику оцінки залежності людського розвитку на рівні бізнесу від фінансових детермінантів (індикатори, які характеризують фінансові результати діяльності та рівень економічного розвитку підприємства). На цій основі розроблено покроковий алгоритм оцінки відповідної залежності, який передбачає: оцінювання фінансового потенціалу людського розвитку підприємства, обґрунтування взаємозалежності фінансових детермінантів і людського розвитку. Це дасть можливість вітчизняному бізнесу систематизувати оцінку фінансового потенціалу для розробки практичних заходів, спрямованих на підвищення ефективності фінансування людського розвитку на рівні бізнесу;

- розроблено підхід до оцінки синергетичного ефекту під час використання фінансових ресурсів компаній для досягнення цілей збалансованого людського розвитку. Цей синергетичний ефект виникає за рахунок розмежування первинного, непрямого та опосередкованого ефектів від залучення інвестицій. Первинний ефект передбачає матеріальну підтримку

щодо персоналу підприємства, що збільшує податкові відрахування до бюджету та соціальних фондів. Непрямий ефект передбачає залучення до соціально відповідальної діяльності партнерів компанії. У результаті зростає кількість соціальних інвесторів, які готові вкладати фінансові ресурси в проєкти людського розвитку. Опосередкований ефект дозволяє сформуванню додаткового платоспроможного попиту, що позитивно позначається на здоров'ї та освіті;

удосконалено:

- класифікацію державних інструментів підтримки людського розвитку в частині виокремлення ознаки «залежно від координації державних зусиль»: ті, що підтримують системність фінансового забезпечення (державні інструменти прямої дії, які забезпечують фінансування людського розвитку за рахунок державного, регіонального та місцевого бюджетів, супроводжуються високими ризиками й адміністративними витратами) та ті, що забезпечують доступність фінансового забезпечення (державні інструменти непрямої дії, які активізують недержавне фінансування пріоритетів людського розвитку). Такий підхід дав можливість репрезентувати узагальнену класифікацію інструментів та визначити сценарії державної підтримки збалансованого людського розвитку;

- методичний інструментарій оцінювання ефективності державного фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку, що, на відміну від існуючих, передбачає спільне застосування двох груп індикаторів – кількісних та якісних. Кількісні індикатори (бюджетні видатки на соціальну сферу, охорону здоров'я та освіти, видатки позабюджетних соціальних фондів) використовуються для порівняння динаміки фінансування компонентів людського розвитку. Якісні індикатори (рівень та якість життя) дозволяють оцінити дієвість державних механізмів фінансового забезпечення людського розвитку. Застосування зазначених показників дозволить зробити акцент на гармонізації інтересів держави й суспільства, трансформації функції держави, розширенні й поєднанні можливостей щодо пошуку, залучення та використання фінансових ресурсів для цілей людського розвитку (синергетичні аспекти

фінансового забезпечення);

- сутнісну характеристику поняття FinTech, як інноваційного інструменту фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку, зокрема виокремлено субфункції FinTech: адаптивну, споживчу та суспільну на основі побудови матриці відповідності компетентностей стартапів ефектам Fintech в Україні. Адаптивна субфункція має статичний характер, дозволяє пристосувати існуючі фінансові технології до потреб суспільства. Споживча субфункція передбачає трансформацію потреб споживачів відповідно до зміни глобальних і національних пріоритетів у процесі фінансування людського розвитку. Суспільна субфункція FinTech полягає у формуванні змін у суспільстві, підвищенні рівня та якості життя за рахунок використання інноваційних фінансових технологій, реалізації динамічної концепції збалансованого людського розвитку. Подібне розуміння дає можливість адаптувати інноваційні технології у фінансовому секторі до потреб споживачів;

набули подальшого розвитку:

- методичний підхід до оцінки взаємозв'язку фінансування соціальних інвестицій і вартісного виміру освітньої компоненти людського розвитку на основі діагностики причинно-наслідкової залежності результативності освітньої компоненти людського розвитку в Україні від соціальних інвестицій. Розрахований на основі моделі мультиплікатора-акселератора Самуельсона-Хікса резерв соціальних інвестицій, що залучений за допомогою ендавмент-фінансування, для досягнення цілей збалансування людського розвитку в Україні дав змогу спрогнозувати приріст валової доданої вартості у сфері освіти за умови активізації ендавмент-фінансування. Підхід дає змогу доповнити соціальний ефект розвитку освіти вартісним індикатором (валова додана вартість у сфері освіти);

- пропозиції стосовно фінансування розбудови цифрової економіки та суспільства в контексті збалансованого людського розвитку в Україні. Запропоновано: 1) сформувати нормативне поле у сфері краудфандингу, як альтернативної форми залучення ресурсів для потреб фінансування людського

розвитку; 2) враховувати фактори внутрішнього й зовнішнього середовища під час прогнозування сценаріїв розвитку FinTech в Україні та його впливів на людський розвиток; 3) оцінювати результати використання FinTech, як сукупність сформованих компетенцій для клієнтів, бізнесу та суспільства. Розроблені пропозиції дозволять підвищити ефективність фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку;

- теоретичні засади визначення змісту фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку в частині: 1) конкретизації цілей залучення фінансових ресурсів – задоволення потреб людського розвитку; 2) врахування територіальних і галузевих особливостей формування, розподілу та використання фінансових ресурсів. Це дало змогу трактувати дефініцію «фінансове забезпечення збалансованого людського розвитку» як систему формування цільових грошових фондів за рахунок поєднання фінансових методів, важелів, інструментів та форм фінансування (фінансовий механізм) для задоволення цілей людського розвитку з урахуванням територіальних і галузевих особливостей формування, розподілу й використання фінансових ресурсів.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розвитку концептуальних засад, які доведено до рівня конкретних пропозицій і практичних рекомендацій, придатних до використання під час розбудови фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку.

Окремі результати дисертаційного дослідження знайшли практичне застосування в діяльності:

- Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку – висновки та рекомендації щодо потенціалу використання вітчизняними соціально-відповідальними суб'єктами господарювання альтернативних фінансових інструментів, зокрема: соціальних облігацій, мезонінного фінансування, інструментів ісламських фінансів (у т.ч. Sukuk) (довідка № 22/1026 від 20.12.2019 р.);

- Вінницької обласної державної адміністрації – пропозиції стосовно

державних інструментів посилення фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку й реалізації державної фінансової політики, визначальними завданнями якої є підтримка і підвищення рівня та якості життя, покращення соціально-економічних індикаторів інвестиційної привабливості (довідка № 01.01-68/2448 від 27.04.2018 р.);

- Асоціації українських банків – пропозиції щодо фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку, зокрема стосовно банківських установ, які одночасно із своєю безпосередньою комерційною діяльністю виконують функції соціальних інвесторів (довідка № 01-10/191 від 20.12.2019 р.);

- Всеукраїнської професійної громадської організації «Спілка аудиторів України» – висновки та рекомендації стосовно корпоративної соціальної відповідальності і практик її фінансового забезпечення (довідка № 92/19 від 23.12.2019 р.);

- ТОВ «Бадваси» – ідеї щодо наукового обґрунтування фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку (довідка від 18.01.2019 р.);

- ТОВ «Synergy Development Consulting» – рекомендації щодо ідентифікації особливостей фінансування проєктів і програм людського розвитку за рахунок зарубіжних урядових та недержавних фондів (довідка 10/1 від 10.09.2019 р.);

- ТОВ «Агранта» – пропозиції стосовно організаційно-методичних засад процесу грантового фінансування (довідка від 11.09.2018 р.).

Теоретичні положення докторської дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» при викладанні дисциплін «Соціальні інвестиції» та «Грантове фінансування» (довідка від 15.11.2019 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є самостійним завершеним дослідженням. Наукові положення та розробки, що виносяться дисертантом на захист, отримані самостійно та знайшли відображення у друкованих працях.

Особистий внесок автора у наукових працях, опублікованих у співавторстві, наведено у списку публікацій. Дисертація не містить матеріалів кандидатської дисертаційної роботи.

Апробація результатів дисертації. Основні положення та висновки дослідження доповідалися та були схвалені на 26 міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях, круглих столах, зокрема: «Глобалізаційні та євроінтеграційні процеси в розвитку національних економік» (25 листопада 2014 р., м. Львів); «Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України» (23–25 квітня 2015 р., м. Ужгород); «Економіка і менеджмент: трансформації в епоху глобалізації» (29 січня 2016 р., м. Клайпеда); «Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу» (10 листопада 2017 р., м. Київ); «Стратегия развития экономики Беларуси: вызовы, инструменты реализации и перспективы» (26 – 27 жовтня 2017 р., м. Мінськ); «Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку держави в умовах глобалізації» (8–9 жовтня 2015 р.; 22–23 вересня 2017 р., м. Хмельницький); «Innovative Economy: Processes, Strategies, Technologies» (27 січня 2017 р., м. Кельце); «Современные технологии науки и образования: европейские аспекты» (17-23 вересня 2017 р., м. Познань); «Європейський вектор модернізації економіки: креативність, прозорість та сталий розвиток» (18 – 19 квітня 2018 р., м. Харків); «Економіка міста та урбаністика» (23 березня 2018 р., м. Київ); «Економіка підприємства: теорія і практика» (12 жовтня 2018 р., м. Краків); «Людина, яка подорожує: постнекласична парадигма наукових досліджень туризму» (17 квітня 2018 р., м. Полтава); «Проблеми розвитку малих відкритих економік» (18 квітня 2018 р., м. Житомир); «Проектний підхід та інновації в освіті в контексті інтеграції до європейського освітнього простору» (21 березня 2018 р., м. Лодзь); «Міжнародна безпека у світлі сучасних глобальних викликів» (11 червня 2018 р., м. Вільнюс); «Украина – Болгария – Европейский союз: современное состояние и перспективы» (10-16 вересня 2015 р.; 24 вересня – 1 жовтня 2016 р.; 17-21 вересня 2018 р., м. Варна); «Соціальне підприємництво: теорія, практика та міжнародний досвід» (18 травня 2018 р., м. Київ); «Фінансові

механізми сталого розвитку України» (25-26 жовтня 2018 р., м. Харків); «Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку» (10 жовтня 2018 р., м. Київ); «Економічна аналітика: сучасні реалії та прогностичні можливості» (19 квітня 2019 р., м. Київ); «Модернізація економіки: сучасні реалії, прогностичні сценарії та перспективи розвитку» (25-26 квітня 2019 р., м. Херсон); «Економіка. Фінанси. Бізнес. Управління.» (21-24 травня 2019 р., м. Київ); «Intellectual economics, management and education» (ISIEME 2019) (20 вересня 2019 р., м. Вільнюс).

Публікації. За темою дисертації опубліковано 70 наукових праць загальним обсягом 58,8 д.а., з них: 1 одноосібна та 4 колективні монографії; 1 підручник; 3 статті в наукових фахових виданнях України; 18 статей у наукових фахових виданнях України, що зареєстровані в міжнародних наукометричних базах; 1 стаття в науковому виданні, що зареєстроване в міжнародних наукометричних базах; 6 статей у зарубіжних виданнях; 34 публікації в інших виданнях; отримано 2 свідоцтва про державну реєстрацію авторського права на твір.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 408 сторінок. Робота містить 57 таблиць на 38 сторінках, 250 рисунків на 100 сторінках, 19 додатків на 75 сторінках. Список використаних джерел налічує 567 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПОБУДОВИ ФІНАНСОВИХ МЕХАНІЗМІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

1.1. Парадигма збалансованого людського розвитку та його фінансова основа

Розвиток людського суспільства є циклічним процесом, який пов'язаний з еволюцією потреб людини, що слугує поштовхом для змін в організації виробництва, економічних відносин і методів господарювання, якісного оновлення економіки. Формування наукомісткого виробництва, підвищення ролі нематеріального капіталу та зростання значення інтелектуального фактору підтверджують свою перевагу й перспективи для подальшого застосування в контексті інтенсифікації виробництва.

Постіндустріальне суспільство ознаменувалося не лише численними технологічними трансформаціями, кардинально змінилися також суспільні пріоритети та ризики. Згідно методології Всесвітнього економічного форуму, поряд з економічними, геополітичними та технологічними глобальними ризиками звернуто увагу на зростання ступеню впливу ризиків навколишнього середовища й соціальних ризиків. Наголошено на першочерговій цінності людини та її пріоритетів (Додаток А). В умовах сьогодення суспільний прогрес значною мірою залежить від людини, її потреб та можливостей. Так, згідно з відображеними в Додатку А результатами досліджень, у кожній із груп ризиків присутні такі, які є наслідком або поштовхом до формування тенденцій людського розвитку. Наприклад, розповсюдження роботизованої праці (технологічний ризик) призведе до росту соціальної нерівності. Безробіття (економічний ризик) зумовлює диференціацію доходів населення, негативні тенденції зміни рівня життя. Подібні тенденції слугують поштовхом для

актуалізації пізнання методології дослідження людського розвитку, що дозволить сформувати теоретичне підґрунтя фінансових механізмів забезпечення людського розвитку. В контексті нашого дослідження методологію пропонуємо розглядати, спираючись на системний підхід, який набув поширення в науці в результаті ускладнення процесу пізнання та всебічної трансформації сучасного суспільства задля комплексного аналізу об'єкта дослідження. Системний підхід забезпечує результативне дослідження за рахунок диференціації структурних характеристик об'єкту та його зв'язків із зовнішнім середовищем, виявлення нових властивостей об'єкту й перспектив для подальших прогресивних змін. В основі методології лежить розширений теоретичний аналіз методів, які застосовуються відповідно до специфіки галузі та цілей конкретного дослідження. Одночасно формується комплекс методів принципів, які забезпечують зв'язок між теоретичними дослідженнями та практичними потребами (рис. 1.1) [2, с. 327].

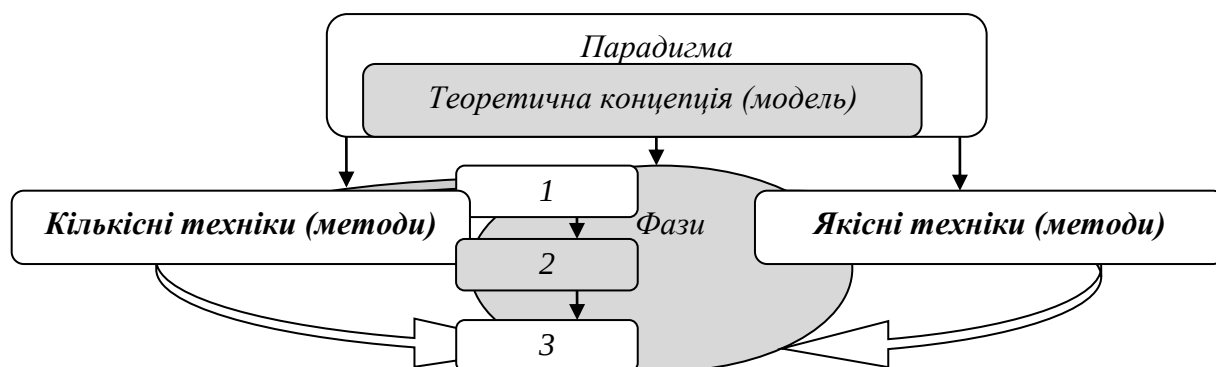

Рис. 1.1. Структурні компоненти методології дослідження людського розвитку

Джерело: узагальнено автором за [3, с. 50]

В основі наукового знання лежить парадигма, яка дозволяє узагальнити існуючі теоретичні та прикладні підходи, комплекс понять, методів дослідження та стандартів, створити своєрідний «зразок», «типовий приклад» або «шаблон/модель». Практика застосування парадигм під час проведення наукових досліджень була започаткована в середині XX століття, коли Т. Кун виявив потребу узагальнити базовий набір понять та прикладних процесів, які дозволяють пристосувати теоретичні дослідження до потреб практики [4, с. 48].

Побудова парадигм у контексті економічних досліджень відбулася дещо пізніше, зокрема зазначене є характерним для праць П. Сміта [5].

Парадигма є доволі комплексною та дозволяє поєднати різні точки зору. Проте, для пристосування результатів теоретичних досліджень до потреб практики досить часто виникає необхідність деталізації теоретичної компоненти для її подальшої імплементації в рамках національних стратегій та бізнес-моделей. З метою деталізації пояснення окремих явищ і процесів формуються теоретичні концепції (моделі), які забезпечують як поширення уже існуючих знань, так і формують нові виклики, є своєрідним посередником між теоретичним аспектом дослідження та практичними потребами [6, с. 180]. Теоретична модель демонструє зв'язок між розумінням концепцій, які мають відношення до мети реалізації процесів на практиці [7].

Своєю чергою, практична імплементація теоретичної моделі відбувається в межах фаз, кожна з яких репрезентує чітко поставлене завдання, що можуть змінюватися в залежності від трансформацій зовнішнього середовища та коригування бачення кінцевого результату [8]. У працях зарубіжних авторів було здійснено ряд спроб пояснення сутності і принципів відокремлення окремої фази. Наприклад, Х. Брінк відмічав те, що кожна з виокремлених фаз повинна бути спроможною репрезентувати концептуальний (суттєвий) елемент. «Концептуалізація відноситься до розробок та удосконалень абстрактних ідей. Таким чином, у рамках кожної фази відбувається переосмислення, аналіз рішень та перегляд ідей» [9]. Аналіз дозволяє трансформувати теоретичні ідеї і пристосувати їх до потреб практики, що відбувається за посередництвом кількісних та якісних технік (методів). Основною умовою вибору певного виду техніки є характер існуючої початкової інформації. Зазвичай, у складі джерел інформації перебувають як первинні, так і вторинні дані. Тому, важливо ідентифікувати та поєднати різні за своєю природою техніки дослідження.

Кількісні техніки доцільно використовувати в разі існування відповідної статистичної інформації, яка піддаватиметься аналізу та порівнянню. Кількісні техніки є доволі ефективними, адже дають змогу чітко окреслити існуючі

тенденції, презентувати результати дослідження у вигляді таблиць або графіків. Проте, суттєвим обмеженням є потреба у статистичній інформації чітко визначеної форми. Натомість у разі невизначеності інформації, вартими уваги є якісні методи дослідження, результатом застосування яких є аналітичні висновки та узагальнення [10]. Методологія наукових досліджень не є сталою і змінюється в залежності від тих тенденцій, які панують у пріоритетних сферах функціонування суспільства протягом визначеного періоду. Так, в основі розвитку методології дослідження людського розвитку лежать еволюція людини та перехід інтелектуального потенціалу на якісно новий рівень, що розглядаються в якості концептуальної засади суспільного прогресу (рис. 1.2).

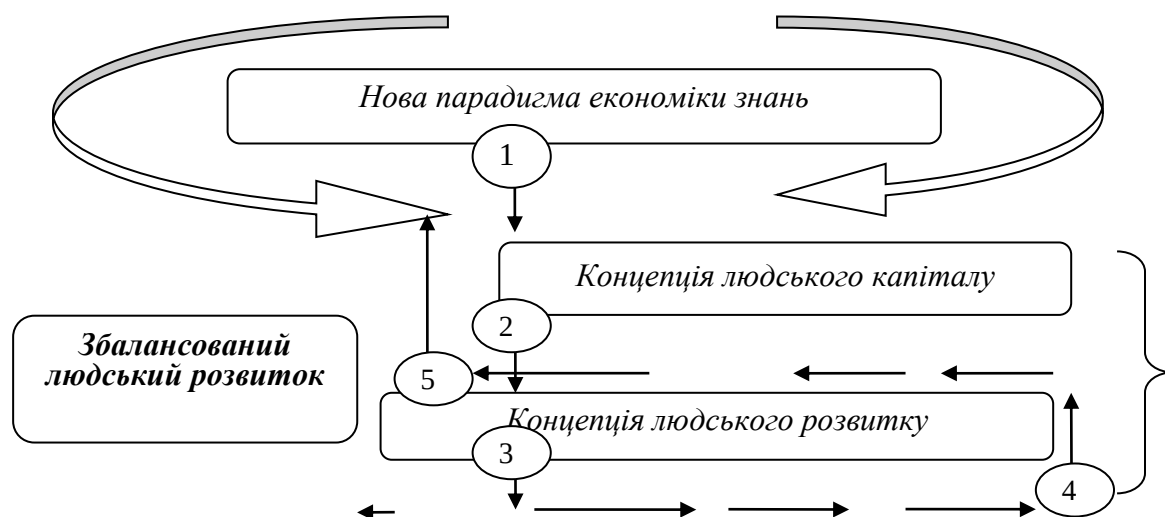

Рис. 1.2. Концептуальні засади людського розвитку

Джерело: складено автором

1 – актуалізація теоретичних обґрунтувань концепції людського капіталу внаслідок зростання ролі «знаннєвої» компоненти в економіці; 2 – перехід концепції людського капіталу на якісно новий «динамічний» рівень; 3 – реалізація пріоритетів концепції людського розвитку; 4 – еволюція концепції людського розвитку; 5 – перехід парадигми економіки знань на якісно новий рівень; формування концептуальних засад збалансованого людського розвитку

З переходом суспільства до епохи високотехнологічного господарства до словникового запасу науковців увійшов термін «економіка знань», який започаткував австрійський учений Фриц Махлуп для позначення сукупності високотехнологічних секторів національного господарства. На міжнародному рівні концепція економіки знань або знаннєвої економіки (*knowledge economy*, *knowledge-based economy*) лягла в основу економічного зростання як розвинених країн, так і країн, що розвиваються. З-поміж прикладних

досліджень міжнародних організацій однією з перших згадок щодо зародження економіки знань є аналітична доповідь Світового Банку “Знання для розвитку” в рамках “Звіту про світовий розвиток” за період 1998-1999 рр. [11]. У цей же час до постулатів економіки знань звернулися фахівці Європейського Союзу (ЄС), які заклали її постулати в основу нової економічної політики [12]. У 2000-му році Радою Європи було прийнято Лісабонську стратегію щодо зайнятості, міжнародної конкурентоспроможності, економічних реформ та соціальної злагоди для об’єднаної Європи. За мету було поставлено протягом періоду до 2010-го року зробити Європу найбільш конкурентною та динамічною економікою знань у світі, яка забезпечує стале економічне зростання, більше привабливих робочих місць та більшу соціальну злагоду [13, с. 80]. Методологічні узагальнення щодо шляхів і методів практичної реалізації концепції економіки знань у конкретних заходах соціально-економічної політики різних країн знайшли відображення в працях аналітиків Світового Банку, зокрема в рамках Програми “Знання для розвитку” в Інституті Світового Банку. Світовий Банк разом з Європейськими інституціями, Організацією економічного співробітництва та розвитку (OECD) й іншими міжнародними організаціями та урядами країн підготував і провів два науково-практичних міжнародних Форуми (Париж-2002, Хельсінкі-2003), присвячених проблемам теорії і прикладним аспектам реалізації концепції економіки знань. На Хельсінському Форумі також був представлений ґрунтовний аналіз досвіду Фінляндії щодо реалізації відповідної політики розвитку, яка вважається сьогодні однією з найефективніших у світі [14]. Основи теоретичного обґрунтування «економіки знань» було закладено в праці «Виробництво й поширення знань у США», що вийшла у 1962 р. [15]. Згодом, П. Друкер, який запропонував теорію суспільства знань, визначив нові знання в якості головного економічного ресурсу [16]. У праці «Револьюційне багатство» А. Тоффлер і Х. Тоффлер визначили основні риси та специфічні властивості знань, як основи економіки знань (рис. 1.3).

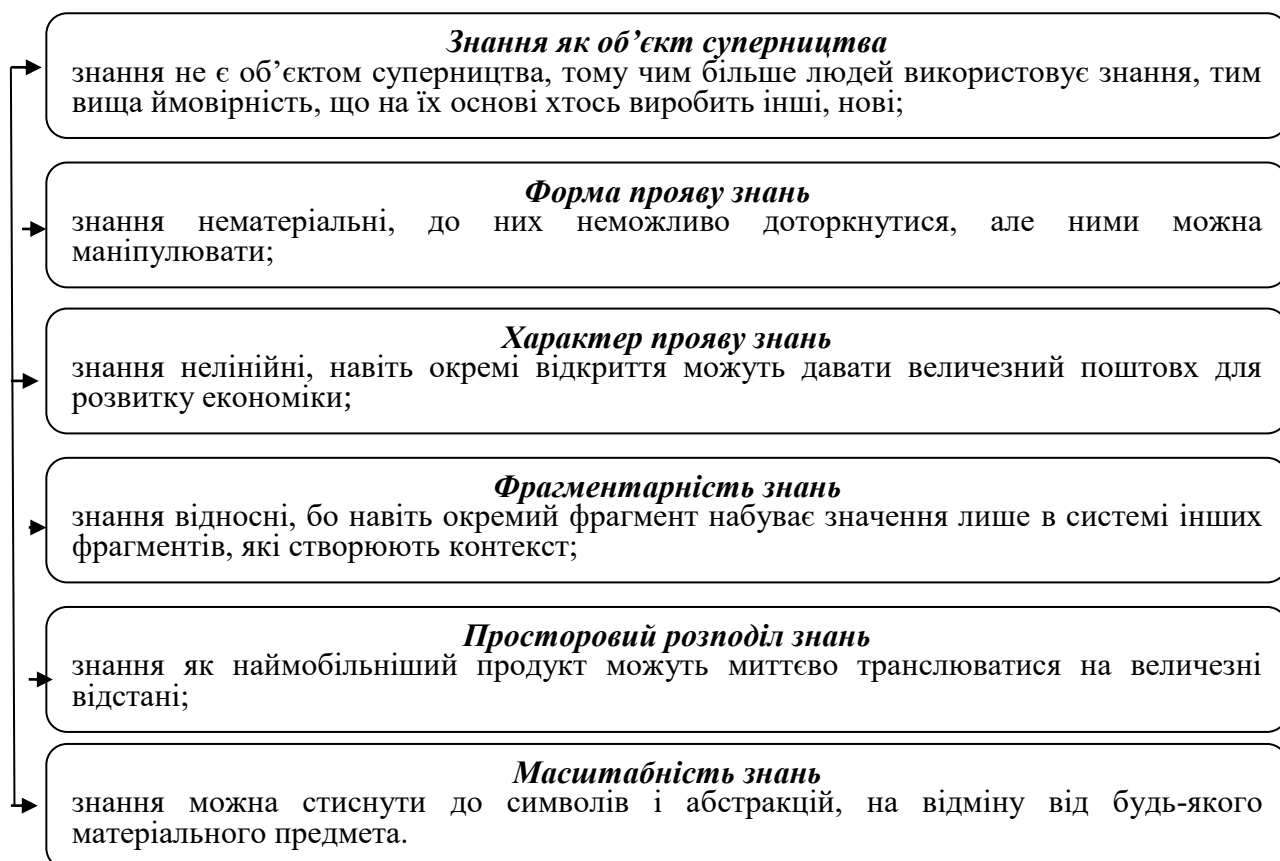

Рис. 1.3. Специфічні властивості знань в якості імперативу економіки знань (за А. Тоффлером)

Джерело: узагальнено автором

На перетині тисячоліть у світовій економічній думці сформувалася принципово нова сукупність поглядів на цивілізаційний прогрес та роль знань під час його проходження. Зокрема, вітчизняний науковець Л. Федулова розглядає економіку знань в якості «економіки, яка створює, розповсюджує та використовує знання для забезпечення свого зростання і конкурентоспроможності». Існують різні форми знань, які реалізуються з огляду на рівні їх прояву: індивідуальне (суб'єктивне) знання – сукупність засвоєних чи вироблених понять, що відображають ставлення людини до дійсності; кодифіковане знання – знання у знаковій формі або у формі символів; об'єктивне знання – інтелектуальні моделі, втілені в об'єктивній формі процесів діяльності, її інструментів та результатів [17-18]. Незалежно від форми прояву, на думку вітчизняних науковців, знання виконують ряд специфічних функцій в контексті економіки знань (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Функції знань

Джерело: складено автором за матеріалами [19]

На думку вітчизняних учених, економіка знань репрезентує якісно новий формат економіки, сформований внаслідок еволюційного розвитку економічних систем, основою якого є національна інноваційна система [18, с. 80]. Традиційні фактори виробництва – земля і капітал – примножують в основному фізичні сили людини тоді, як інформація та знання реалізують і примножують її розумовий потенціал, зумовлюють інтелектуалізацію виробництва і праці, породжують нові поняття – “інтелектуальна власність”, “інтелектуальний капітал”, “інтелектуальний продукт” [20, с. 15] (рис. 1.5).

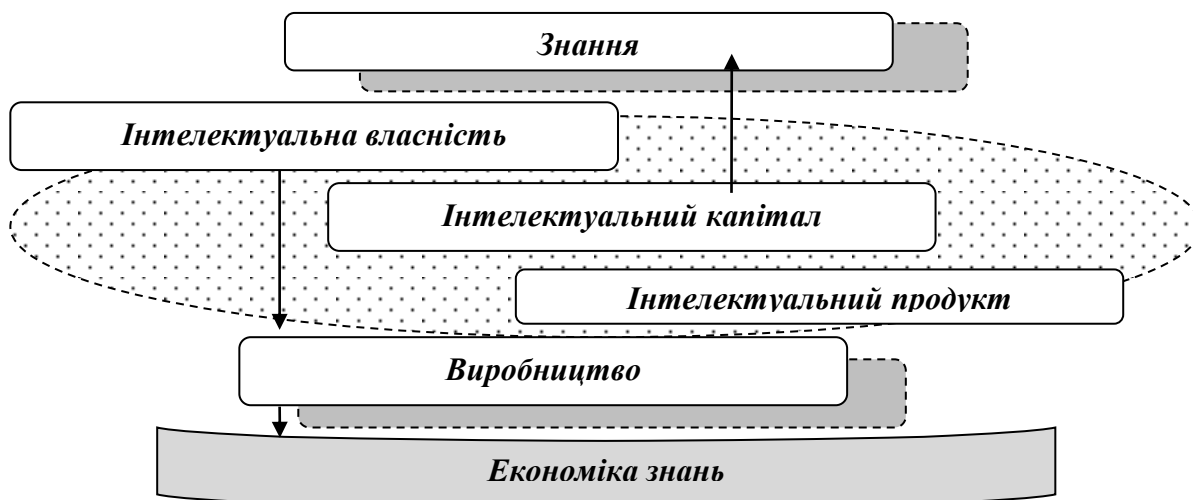

Рис. 1.5. Інтелектуальна компонента економіки знань

Джерело: складено автором за [21]

У контексті нашого дослідження підтримуємо погляди А. Чухна, який погоджується з точкою зору, що модернізація економіки можлива на основі використання нового (інтелектуального) фактору виробництва і пов’язаної з ним інтелектуалізації як умови розвитку економіки знань [22, с. 30]. У 1967-му

році у Стокгольмі підписано конвенцію, що заснувала Всесвітню організацію інтелектуальної власності (ВОІВ), відповідно до якої до інтелектуальної власності відносяться права на літературні, художні та наукові твори; виконавчу діяльність артистів, радіо- і телевізійні передачі; винаходи у всіх сферах людської діяльності; наукові відкриття; промислові зразки; товарні знаки, фірмові найменування та комерційні позначення; захист від недобросовісної конкуренції; права, що належать до інтелектуальної діяльності у виробничій, науковій, літературній та художній сферах [23]. Розвинені країни розглядають інтелектуальну власність, як одну зі складових національного багатства. Під інтелектуальною власністю розуміють виникнення прав, які полягають у привласненні результатів розумової діяльності людини. Це формує об'єкт цивільно-правових відносин стосовно права кожного суб'єкта на володіння, користування та розпорядження результатами своєї інтелектуальної і творчої діяльності. Об'єктом інтелектуальної власності є інтелектуальний продукт, який виникає в результаті творчої діяльності. Натомість, інтелектуальна власність, що представлена загальнолюдськими інтелектуальними надбаннями в науковій, технічній, технологічній та художній сферах, є складовою інтелектуального капіталу [24]. Згідно з дослідженнями польських фахівців, теоретичні основи дослідження інтелектуального капіталу започатковані у XIX ст. в публікації Дж. Ріка «Соціологічна теорія капіталу» [25; 26]. У другій половині XX ст. концепція інтелектуального капіталу набула практичного значення. На замовлення шведської страхової компанії Skandia Л. Едвінссон розробив комплексну структурну модель інтелектуального капіталу «Skandia Value Scheme» [27, с. 14]. Модель стала основою традиційного підходу до структуризації інтелектуального капіталу: 1) людський капітал (human capital - HC); 2) структурний, або організаційний, капітал (structural capital - SC); 3) клієнтський капітал (client capital - CC) (рис. 1.6).

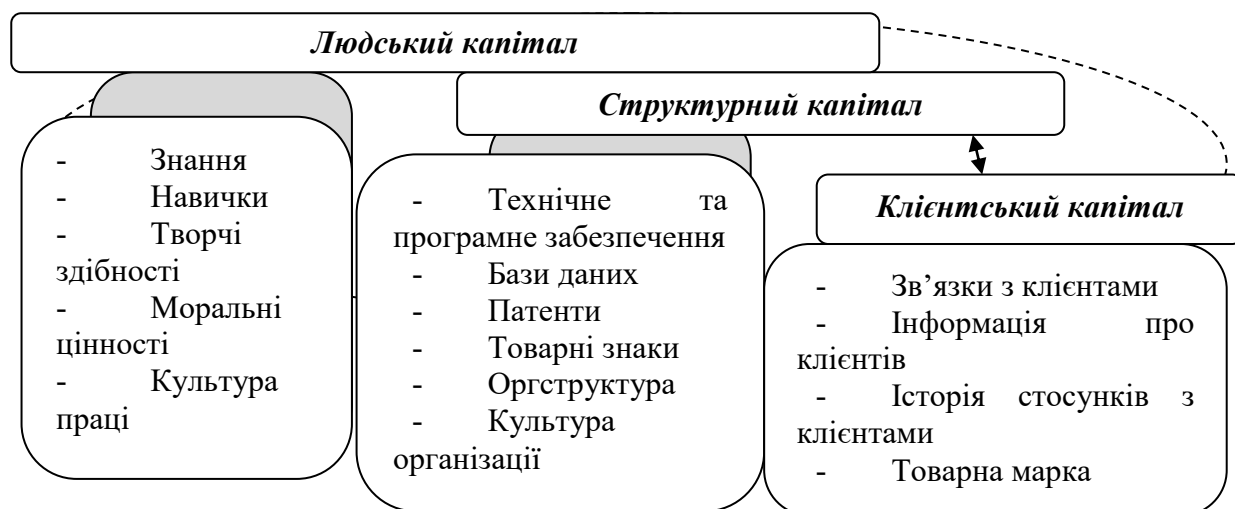

Рис. 1.6. Структура інтелектуального капіталу

Джерело: складено автором за [27; 28]

З огляду на розглянуту структуру інтелектуального капіталу його базисною компонентою є людський капітал, який закладає основу для формування та розвитку інших компонентів. Структурний капітал відіграє функцію забезпечення, підтримки для переходу на новий рівень інтелектуального капіталу. Клієнтський капітал є індикатором успішності взаємодії зазначених компонент. Отже, у практиці господарювання та в теорії економічної науки спостерігаємо переорієнтацію з проблем використання трудових ресурсів на проблеми формування робочої сили в умовах науково-технічного прогресу, актуалізуються постулати теорії людського капіталу.

Основи теорії людського капіталу виникли ще у працях А. Смітта, який в контексті трактування сутності капіталу зазначав: «Надбання ... талантів протягом періоду ... навчання або підвищення власного рівня освіти становить справжню цінність, яка формує капітал людини. Зазначені таланти є складовою успіху як людини, так і суспільства» [29]. В економічному контексті одним із перших термін людський капітал використав І. Фішер у 1897 р. [30]. Проте, даний термін так і не став загальноприйнятим до середини ХХ ст., коли на проблематику людського капіталу звернули увагу представники «школи Чікаго» Т. Шульц, Г. Беккер, Б. Вейсброд, Дж. Мінсер та Л. Хансен. Так, у 1958 р. в журналі «Політична економія» побачила світ стаття Дж. Мінсера «Інвестиції в людський капітал та розподіл особистих доходів» [31]. У 60-х рр.

XX ст. з'явилися праці Г. Беккера «Інвестиції в людський капітал» та «Людський капітал: теоретичний та емпіричний аналіз із спеціальним наголосом на освіту» [32; 33]. Т. Шульц у своїй статті «Інвестиції в людський капітал» наголошує на ролі людського капіталу в розвитку тогочасного суспільства, пов'язуючи свою концепцію з рядом економічних аномалій та історичним аспектом диференціації сутності людського капіталу [34]. З огляду на наукові наробки визначаємо, що, незважаючи на окремі постулати концепції людського капіталу, вона все ще залишається достатньо «молодою» в порівнянні з іншими теоретичними основами економічної науки. У зв'язку з об'єктивними передумовами, які визначалися процесами розвитку продуктивних сил та тенденціями науково-технічного прогресу, розвиток теорії людського капіталу відбувався в межах етапів (рис. 1.7).

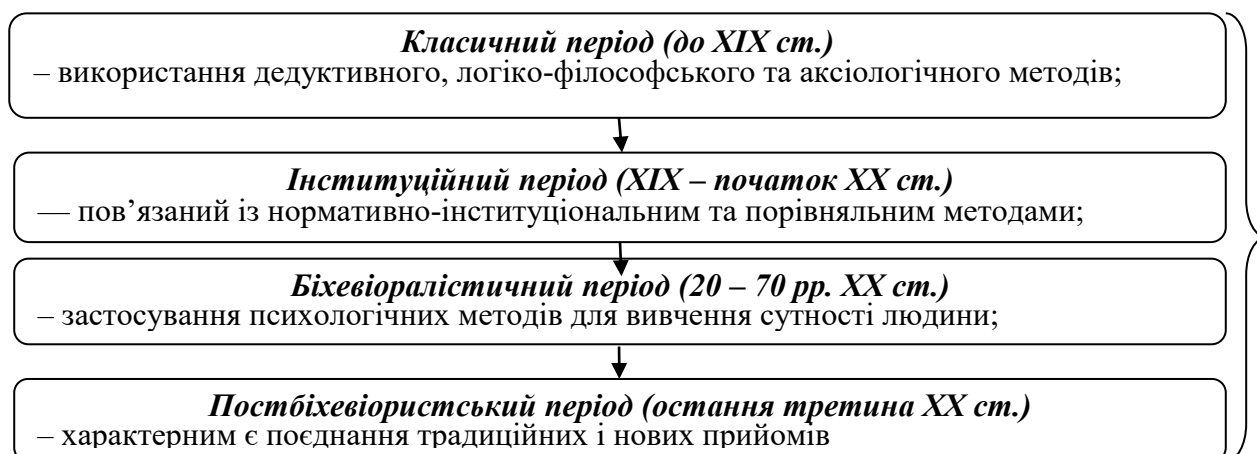

Рис. 1.7. Етапи розвитку теорії людського капіталу

Джерело: складено автором за [35, с. 40; 36]

Зарубіжний досвід показує, що формування концепції розвитку людського капіталу відбувається у три етапи: 1) система формальної освіти підготовки людського капіталу; 2) спеціалізація і перепідготовка кадрів через навчальні центри; 3) курси, які фінансуються державою або організовуються у фірмах. Прикладом політики у сфері інтелектуалізації та зайнятості населення є Швеція, де програма підготовки людського капіталу має антициклічний характер [37]. Складна природа та різноманіття суспільних відносин, які сформувалися протягом тривалого часу, зумовили можливість прояву людського капіталу на трьох взаємопов'язаних рівнях (рис. 1.8).

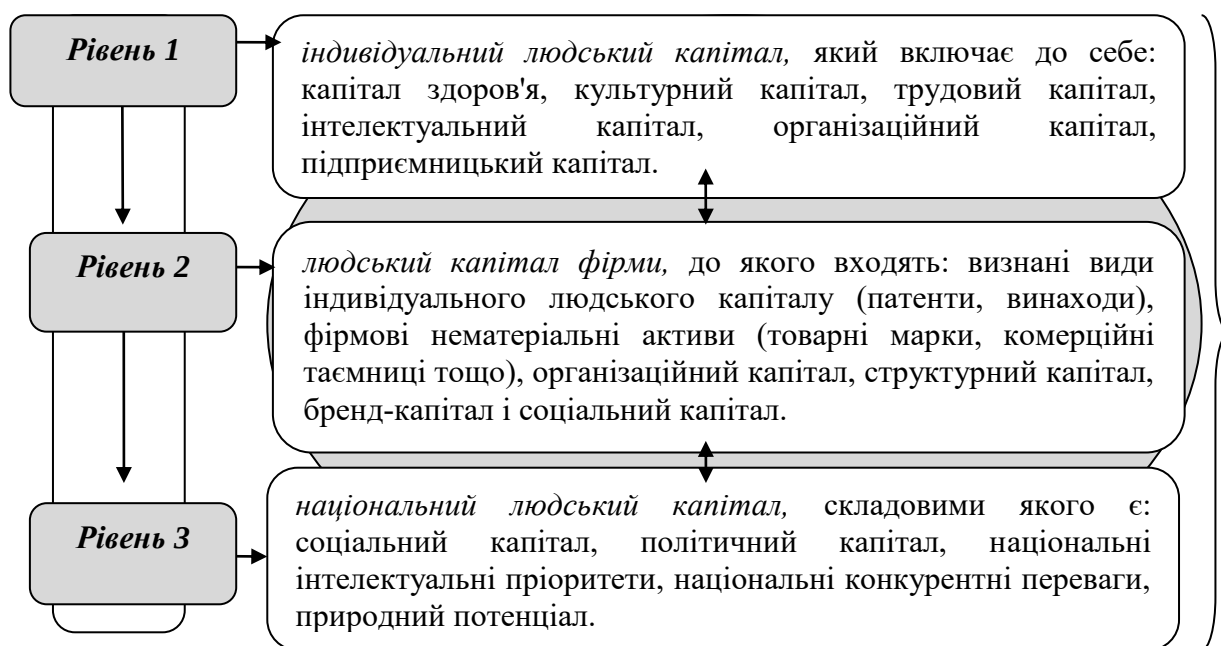

Рис. 1.8. Рівні прояву людського капіталу

Джерело: складено автором за [38; 39]

Розмежування рівнів людського капіталу зумовлене складністю визначеної категорії та багатогранністю людської природи та можливостей використання здібностей людини у процесі праці. У контексті нашого дослідження з-поміж складових індивідуального людського капіталу виокремлюємо культурний капітал, який закладаємо в основу «придатності для інвестицій» людського капіталу. Адже згідно з класичним визначенням французького науковця П. Бурдьє, саме під культурним капіталом розуміємо сукупність знань, здатностей, вмінь та навичок людини (рис. 1.9) [40, с. 51].

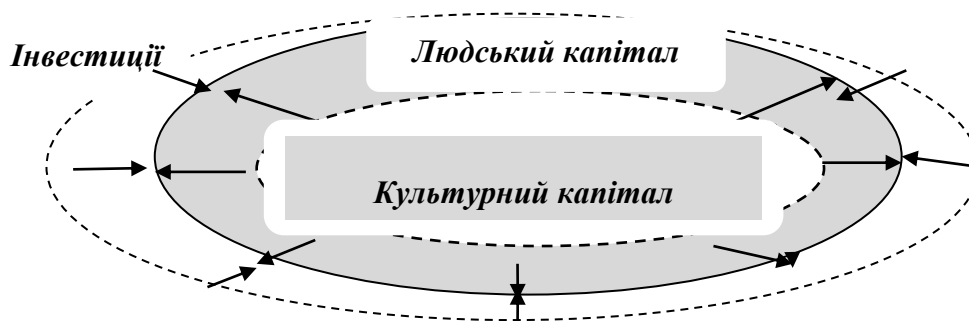

Рис. 1.9. Культурне ядро людського капіталу

Джерело: узагальнено автором

Отже, культурне ядро забезпечує формування низки основних характеристик людського капіталу, що забезпечує його конкурентоспроможність з-поміж інших об'єктів придатних для залучення

інвестицій, можливість формування цілісної системи за рахунок поєднання якісних характеристик людського капіталу. Комплексним результатом поєднання індивідуального людського капіталу та людського капіталу фірми є національний людський капітал (рис. 1.10).

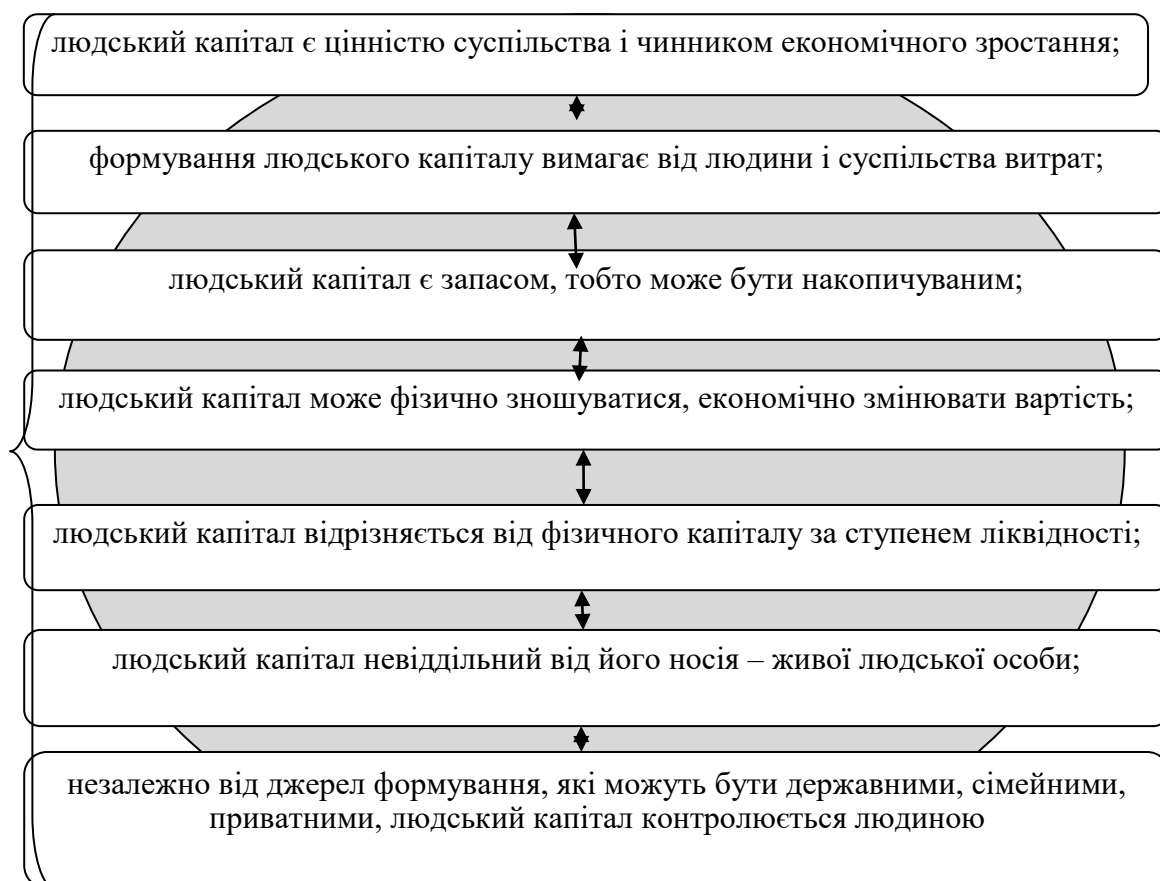

Рис. 1.10. Особливості національного людського капіталу як основа формування людського потенціалу

Джерело: складено автором за [38; 41]

На національному рівні людський капітал закладає основу для формування людського потенціалу, прояви якого визначають рівень соціально-економічного розвитку (рис. 1.11).

Рис. 1.11. Прояви формування людського потенціалу

Джерело: складено автором за [42; 43]

Погоджуємося з поглядами наших сучасників на те, що людський потенціал межує з високими якісними характеристиками людини, її можливостями прожити тривале та благополучне життя, являється ключовим елементом національного багатства і провідною метою суспільного розвитку [42]. Крім того, на практиці людський потенціал являється своєрідним проявом поєднань людського капіталу й соціально-економічних умов його формування, еволюції та подальшої реалізації [44, с. 9].

Тобто, людський потенціал має досить широкий спектр проявів на національному рівні, що формуються за реалізації механізмів трансформації людського капіталу відповідно до комплексу поточних потреб, зміни їх структури та пріоритетів реального споживання.

Своєю чергою, багаторівневність людського капіталу, його здатність змінювати форму прояву та структурні характеристики є визначальними компонентами його динамізму. На межі XX та XXI ст. у суспільстві особливо гостро постало питання обґрунтування проявів динамізму. Парадигма життєдіяльності суспільства, яка заснована виключно на ідеях класичної механіки виявилася застарілою та досить спрощеною. Натомість виникла принципово нова парадигма концептуальних досліджень, у центрі якої

перебувають не об'єкти, а система взаємодії між ними. Акцент переміщується зі стану на процес та спрямованість часу, робиться наголос на необхідності змін. Тобто, стара парадигма була сталою (метафізичною), натомість нова парадигма заснована на принципах діалектики, джерелом якої виступають єдність та взаємодія протилежностей (рис. 1.12).

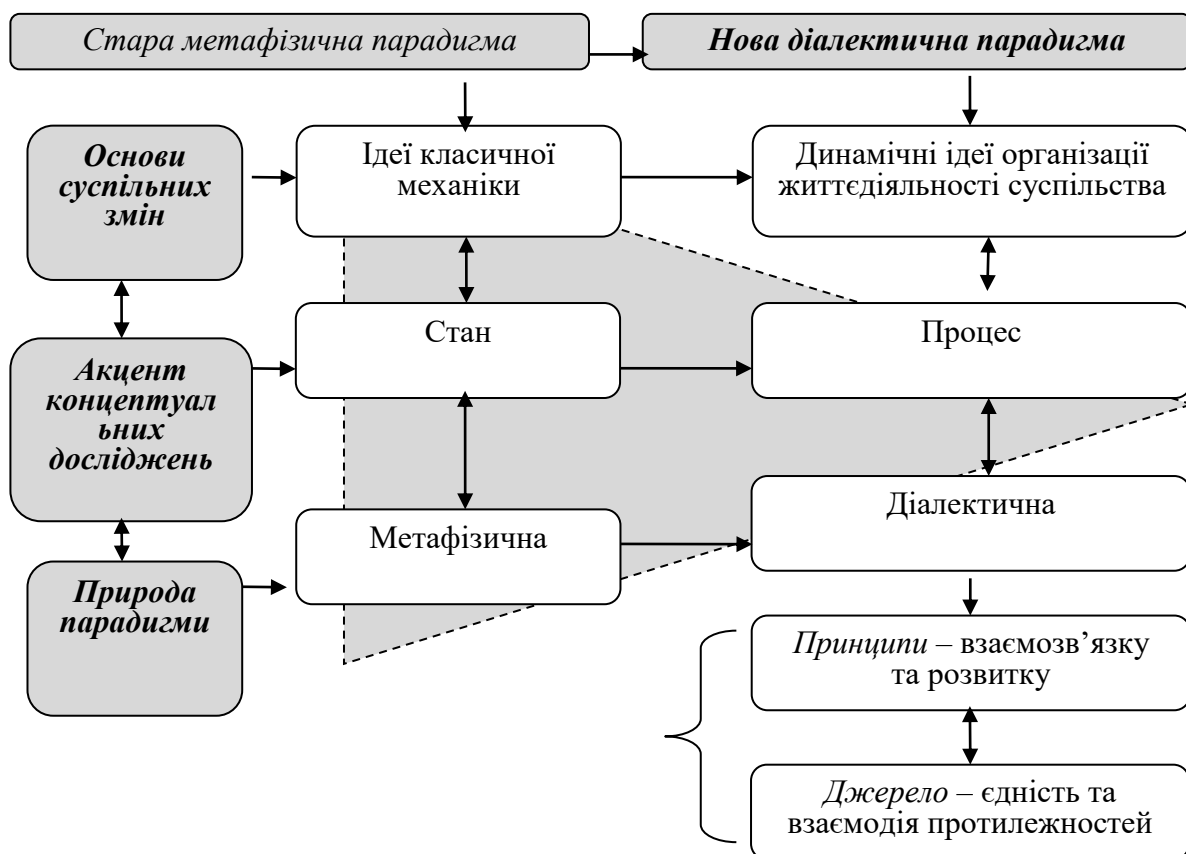

Рис. 1.12. Нова діалектична парадигма життєдіяльності суспільства

Джерело: складено автором за [44]

Актуалізація парадигми діалектики зумовила формування принципово нового погляду на цивілізаційний прогрес у світовій науковій думці. Виникла якісно нова парадигма, яка концентрує увагу поряд із можливістю накопичення матеріальних благ на розвитку людського потенціалу при збереженні навколишнього середовища. В якості ключових передумов прогресу визначається людина, її потреби та розвиток, які одночасно є змістом соціальної політики кожної країни. У зв'язку з тим, що нагальною постала ідея зведення суспільного прогресу не лише до збільшення грошового доходу, але й до обґрунтування визначальної ролі людини, у теоретичних дослідженнях представників економічної теорії відбулося становлення нових концептуальних

основ людського розвитку. Теорія людського капіталу обґрунтовує економічну доцільність удосконалення людини в якості чинника виробництва. Натомість теорія людського розвитку робить акцент на самоцінності людини, людського потенціалу (рис. 1.13). Виробництво функціонує для розвитку людини, а не людина існує для розвитку виробництва.

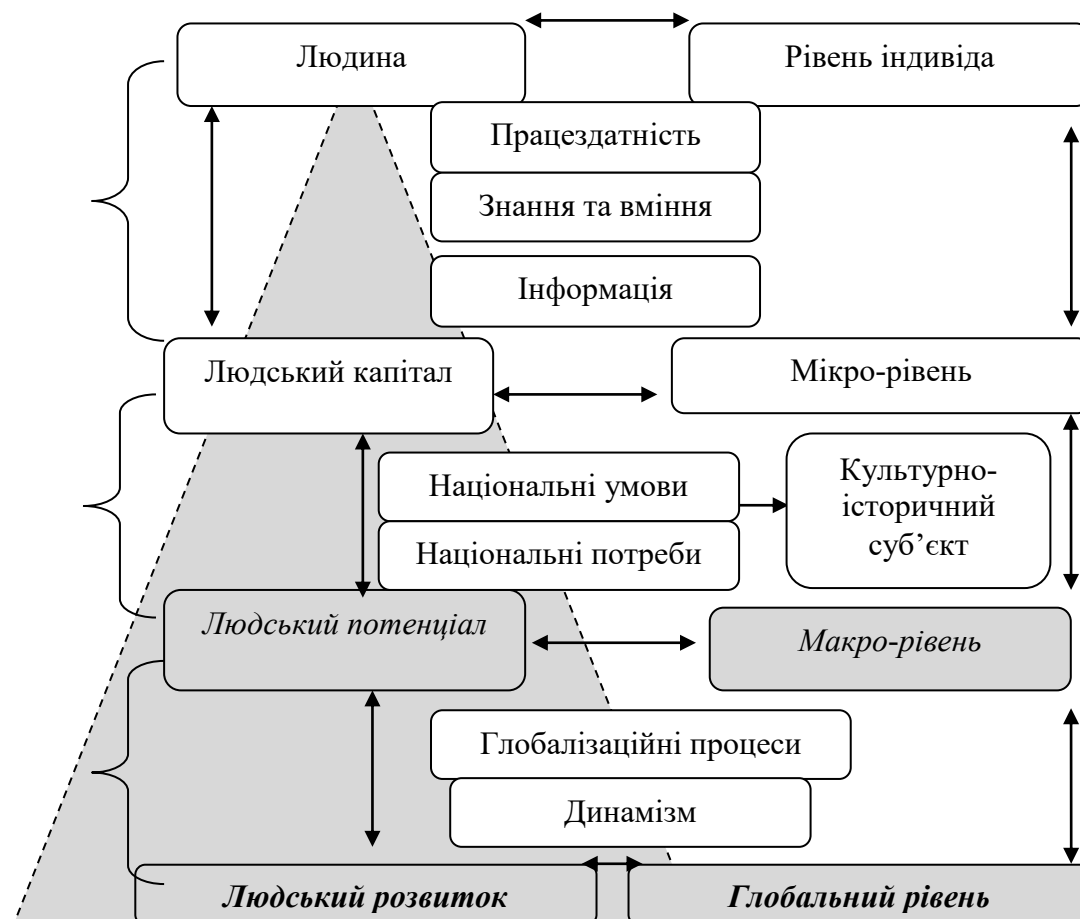

Рис. 1.13. Взаємозв'язок концептуальних характеристик людського розвитку в контексті соціально-економічних трансформацій

Джерело: складено автором

Тобто, виправданим є твердження, що базисом будь-якої економіки є не держава, а саме людина, яка здатна виконувати функції власника та виробника [45]. Людський капітал виступає сукупністю якісних характеристик людей, а саме: їх працездатності, знань та вмінь, здатності сприймати інформацію. У результаті поєднання наведених характеристик формується накопичувальний ефект, як базис посилення ролі людини для досягнення цілей конкурентоспроможності суб'єкта господарювання.

Натомість людський потенціал формується за рахунок урахування національних умов та потреб, що зумовлює виникнення культурно-історичного суб'єкту, а саме – продукту соціальної структури суспільства, що усвідомив свої корінні інтереси та водночас своєю діяльністю створює більш-менш сприятливі умови для поступального розвитку країни, здатний своєчасно виявити і сприяти вирішенню суперечностей в основних сферах життєдіяльності суспільства [46]. З фінансової точки зору людський потенціал виступає споживачем державної допомоги, зокрема – соціальна допомога, фінансування охорони здоров'я та освіти. Відповідно, у неокласичних моделях економічного зростання присутній аналіз рівноваги між індикаторами нагромадження капіталу, збільшення населення, інноваційного розвитку та людського потенціалу [47, с. 27].

Своєю чергою, розповсюдження тенденцій глобалізації та динамічний розвиток сучасного суспільства заклали основу для порівняння людського потенціалу різних країн світу, що визначає актуалізацію концепцій людського розвитку. Зауважимо, що окремі постулати теорії людського розвитку були закладені ще в межах наукових розробок Т. Шульца, Г. Беккера, Е. Денісона, Дж. Мінцера, Л. Хансена, Дж. Кендріка та інших.

Т. Шульц звернув увагу на те, що знання та навички значною мірою є результатом інвестицій та забезпечують приріст продуктивних переваг технічно-розвинених країн [34]. Г. Беккер розглядав людину в якості мети суспільного виробництва [48]. У 1960-х роках Е. Денісон стверджував, що динамічним фактором зростання національного доходу слугують продуктивні можливості робочої сили, що, своєю чергою, є похідними від рівня освітньої компоненти [49]. Проте, остаточне формування концепції людського розвитку тісно пов'язане з новаторськими ідеями А. Сена.

У 1989 р. А. Сен опублікував роботу «Розвиток як свобода», де було обґрунтовано так званий «підхід з точки зору можливостей» (*capability approach*) [50]. Автор розглядає процес розвитку в якості процесу розширення

можливостей людини, а не лише зростання матеріального або економічного добробуту (рис. 1.14).

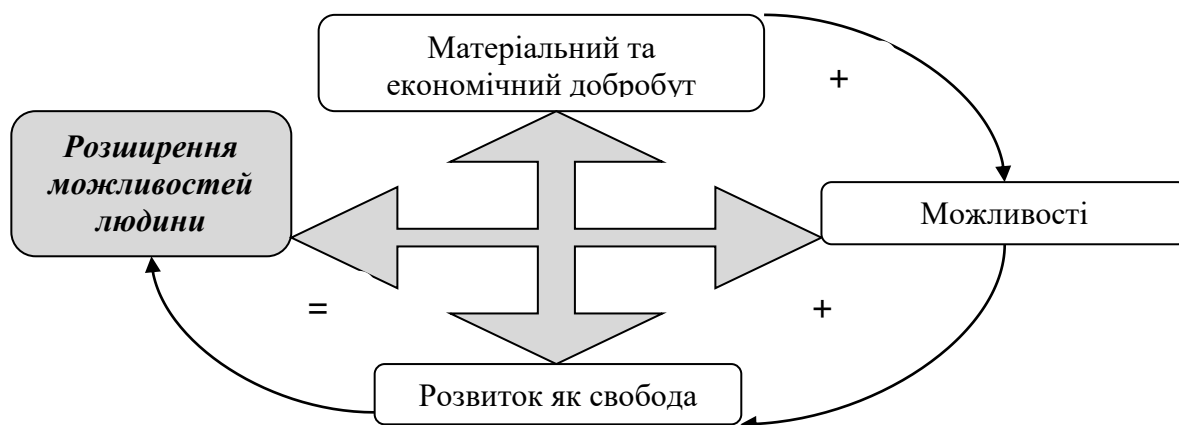

Рис. 1.14. Природа людського розвитку (за А. Сеном)

Джерело: складено автором за [51]

А. Сен дає оцінку рівня життя суспільства не лише користуючись індикаторами середнього рівня доходів, але й звертаючи увагу на потенціал для гідного життя. В основі суспільного розвитку лежить безмежне розширення виробництва, а формування можливостей для примноження потенціалу людського вибору. Вибір людини заснований на можливостях виконувати більше справ, жити довго, протистояти хворобам, отримувати доступ до знань. А. Сен розглядає зв'язок даного процесу з розширенням свобод людини, спектру вибору. Науковець визначив концептуальні основи розвитку, як процесу, центральним елементом якого є людина.

Проте, додаткової уваги потребують підходи до обґрунтування кількісних та якісних характеристик прояву параметрів людського розвитку. Концептуальні основи діалектичної парадигми людського розвитку виникли на базі загальних положень концепції економічного розвитку (рис. 1.15).

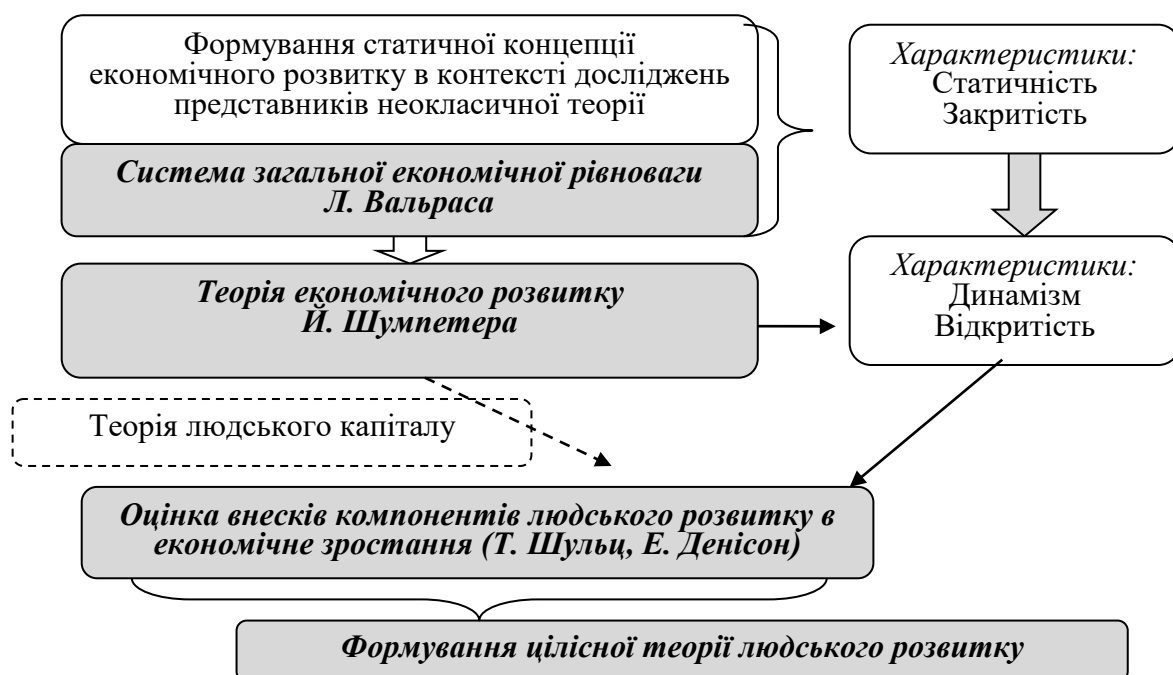

Рис. 1.15. Генеза концептуальних основ динамічної парадигми людського розвитку

Джерело: складено автором

В основі теоретичної концепції економічного розвитку лежать праці Й. Шумпетера та Л. Вальраса, які звернули увагу на існуючі проблеми та можливості відновлення рівноваги ринку. В умовах панування неокласичної теорії основна увага приділялася статичним характеристикам ринку. У другій половині XIX ст. у працях Л. Вальраса обґрунтовано систему загальної економічної рівноваги та розроблено її математичну інтерпретацію. Натомість розвиток економічної системи зумовив необхідність подолати закритість концептуальних досліджень, забезпечити відповідність економічної теорії реаліям життя. У результаті теоретична модель Вальраса стала основою для подальшого розвитку економічної науки, яка заснована на математичних обґрунтуваннях соціально-економічних відносин та взаємозв'язків.

Заслугам Л. Вальраса в частині створення теорії рівноваги достатньо високу оцінку дав Й. Шумпетер, який став наступником традицій Л. Вальраса та забезпечив відкритий характер і динамічність економічних досліджень. У праці "Теорія економічного розвитку" (1912) Й. Шумпетер звернув увагу на те, що в межах економічної системи існує джерело енергії, яке покликане

порушувати рівновагу. У випадку, якщо наведене твердження відповідає істині, то очевидним є існування економічної теорії господарського розвитку, яка спирається не лише на зовнішні фактори, що спричиняють рух економічної системи від одного стану рівноваги до іншого [52]. Саме така теорія стала основою розробок Й. Шумпетера та майбутньої діалектичної парадигми людського розвитку.

У рамках діалектичної парадигми Т. Шульц та Е. Денісон розробили два базисні підходи до вимірювання внеску освіти для досягнення цілей економічного зростання: підхід бухгалтерського обліку (згідно з поглядами Е. Денісона); підхід, заснований на рівні прибутковості людського капіталу (згідно з поглядами Т. Шульца).

Підхід Е. Денісона пов'язаний з ідеєю функції сукупного виробництва, що полягає в обґрунтуванні зв'язків між випуском (Y) та «вхідними факторами», зокрема – обсягами залученого фізичного капіталу (K) та робочої сили (L). У результаті аналітичних досліджень Е. Денісона було визначено, що протягом періоду 1930-1960 рр. зростання випуску в США майже на чверть (23 %) відбулося за рахунок зростання рівня освіченості робочої сили [53, с. 203]. В основі зростання лежать наслідки динамічних змін, що є основою концепції людського розвитку.

Й. Шумпетер став першим автором, який вбачав природу економічного прогресу в перебоях в існуючій рівновазі. Проте, учений висловив припущення, що в результаті такого порушення відбувається швидке повернення рівноваги. Натомість Т. Шульц, який став наступником концептуальних досліджень Л. Вальраса та Й. Шумпетера, зосередив увагу на тому, що економічні агенти спроможні пристосовуватися до зовнішніх потрясінь. Конкурентний людський капітал є базисом для розвитку потенціалу прогресивних змін, які в більшості випадків є наслідком ділової активності людей. Учений звертає увагу на те, що ринки не здатні автоматично та миттєво повернути рівновагу в результаті екзогенного шоку [54, с. 830; 55; 56, с. 841]. Т. Шульц відзначив, що розвиток є

похідною від здатності людини ефективно реагувати на неврівноваженість та послідовні зміни [54].

В умовах сучасності невід’ємним атрибутом динамічних змін є інновації, які, на перший погляд, виникають внаслідок активізації прогресивних новітніх технологій. Проте, стрімка еволюція сучасного суспільства зумовила появу різних точок зору на природу інноваційних змін, зокрема дала змогу визначити роль людського розвитку в моделях імпульсів інноватизації (рис. 1.16).

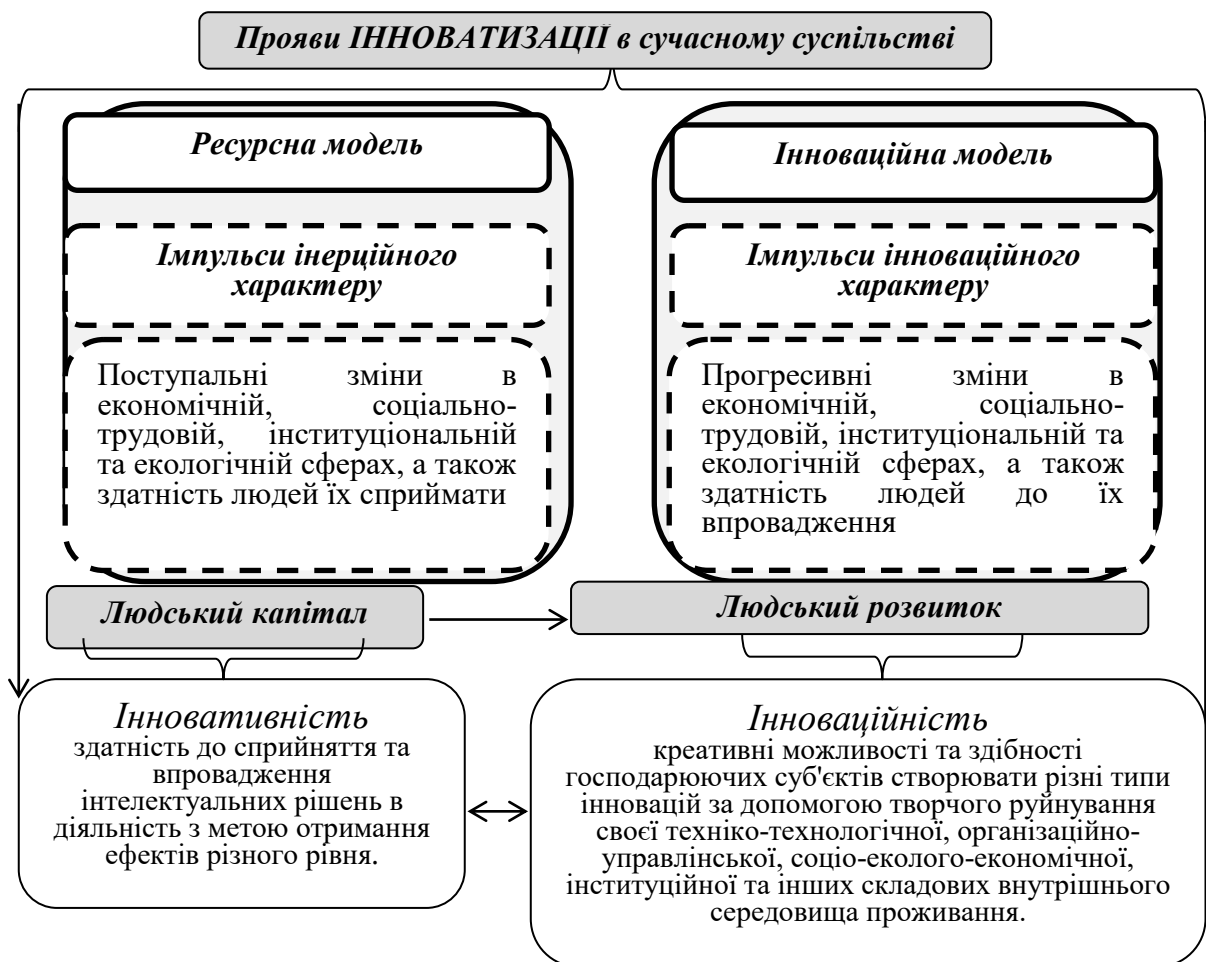

Рис. 1.16. Людський розвиток у моделях імпульсів інноватизації

Джерело: узагальнено автором

Наші співвітчизники зазначають, що систематичний процес залучення та впровадження інновацій отримав назву інноватизації. Інноватизація являє собою комплексний та системний процес, який заснований на якісних змінах у продуктивних силах і виробничих відносинах. Це створює основу для поточного й потенційного посилення конкурентоспроможності підприємства і зростання економічної ефективності [59, с. 85]. Вартим уваги є факт, що

інноватизація може бути розглянута структурно, за посередництвом фактору масштабу виробництва та часу. Інноватизація охоплює не лише сферу виробництва, а також сферу обігу (процес реалізації), усі різновиди діяльності суб'єкта господарювання (виробничу, збутову, маркетингову, інвестиційну, фінансову, управлінську та інші види діяльності) [22; 60].

Первинним проявом інноватизації є інновативність, яка полягає в можливості сприйняття та практичного впровадження імпульсів інерційного характеру. Людський чинник тут знаходить прояв за рахунок існування людського капіталу. Натомість перехід інноватизації на якісно новий рівень знаходить свій прояв в інноваційності, яка передбачає динамічні креативні зміни. При цьому значним чином посилюється роль людського розвитку. Адже креативні можливості та здібності до створення інновацій, які притаманні суб'єктам господарювання, формуються під впливом потенціалу людини до засвоєння знань, що є прикладним результатом формування концептуальних основ динамічної парадигми людського розвитку.

Проте, інноватизація не має жодної суспільної цінності без її включення в економіку, виникає необхідність інтеграції технологічних, соціальних, економічних, культурних та екологічних аспектів життєдіяльності. Водночас інноваційний лаг, а саме – проміжок часу від моменту виникнення ідеї до початку експлуатації, виробленої на її основі продукції та технологій, в умовах нової економіки, скоротився з 50 до 2 років, а період для освоєння нових технологій у високорозвинених економіках зменшився з 6-7 років до 2-3 років. Основою для подібних трансформацій слугує наявність науково-технічного та управлінського базисів, а також відповідність існуючого освітнього й культурного рівнів адекватним інноваційним змінам [61]. Наведені вище позиції свідчать про те, що трансформація парадигми людського розвитку в умовах сучасності відбувається з огляду не лише на динаміку, але й на пріоритетність досягнення рівноваги в суспільстві. Тому виникає потреба чітко визначити імперативи збалансування людського розвитку. Адже нагальними постають питання подолання соціального хаосу, тобто неупорядкованості

соціальної системи, що характеризується нелінійністю, несталістю процесів та явищ, неоднорідністю систем, структур та інших характеристик хаотичної системи або її підсистем [112]. Збалансування слугує проявом стану явища або процесу, який, одночасно, передбачає існування рівноваги протягом тривалого проміжку часу. Водночас збалансування є проявом результату взаємодії елементів або визначених складових об'єкта дослідження. Тобто, збалансування є проявом внутрішньої структури об'єкта дослідження. Тому, логічно вважати, що в основі збалансування конкретної системи перебувають саме внутрішні (ендогенні) фактори. Відповідно, змінам параметрів збалансування під впливом руйнівних екзогенних факторів можна протидіяти в результаті зміцнення системи з середини. Збалансування є системним проявом явища або процесу, що відображає здатність об'єкта дослідження функціонувати в умовах зовнішніх і внутрішніх впливів та реагувати на них [113, с. 10]. Одночасно в контексті дослідження збалансованості не випадковим є вибір терміну «розвиток», а не «зростання» або «прогрес». Адже «зростання» асоціюється з «економічним зростанням», яке пов'язане з індикатором національного доходу на душу населення, переходом на нижчий рівень [114, с. 111]. Натомість «розвиток» є ширшим і передбачає охоплення різних змін. Поряд із рівнем життя увага приділяється здоров'ю та освіті, якості роботи та соціальній стабільності, змінам навколишнього середовища. Розвиток визначається, як процес, під час якого відбуваються зміни, перехід з одного стану в інший; перехід від старого якісного стану до нового, від простого до складного, від нижчого до вищого. Тобто, у розвитку закладено процеси, що вдосконалюють об'єкти дослідження, які з ним можуть бути пов'язані [115]. «Прогрес», який передбачає поступальний розвиток, та «модернізація», що характеризує динамічний розвиток, є його модифікаціями (рис. 1.17).

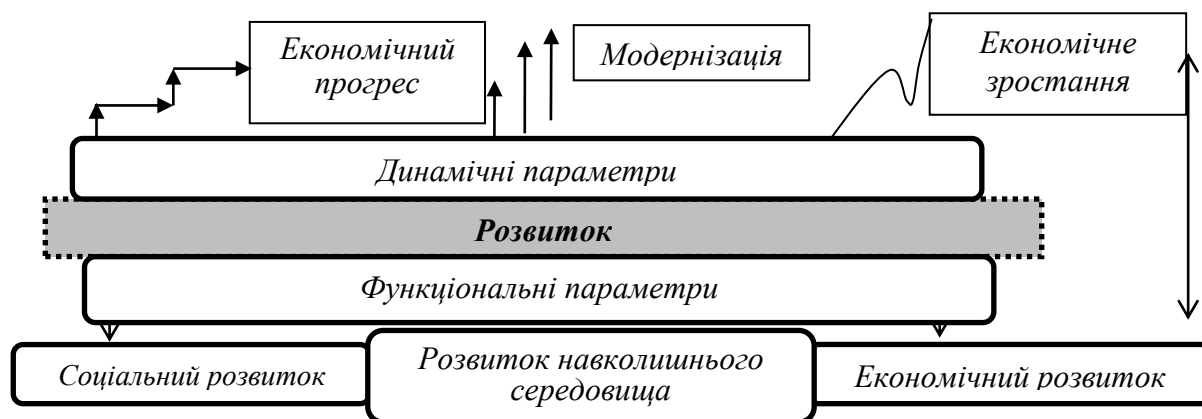

Рис. 1.17. Схематичне співвідношення параметрів розвитку

Джерело: узагальнено автором

Спектр досліджень питань збалансованого людського розвитку знайшов своє відображення у працях експертів ПРООН, відповідні аналітичні висновки були вперше узагальнені в Глобальній Доповіді про людський розвиток у 1990 році. Згідно з точкою зору експертів ПРООН, людський розвиток є процесом, який дозволяє забезпечити людям більш широкий вибір. Принципово такий вибір ймовірно буде нескінченним та змінюватиметься з часом. Проте, на всіх рівнях розвитку ключовими аспектами людського розвитку являються можливості прожити здорове життя, придбати знання та отримати доступ до ресурсів, які потрібні для забезпечення гідного рівня життя. У разі, якщо доступ до таких можливостей відсутній, людина не матиме також доступу й до інших можливостей [116].

Збалансований людський розвиток є як фактором економічного розвитку та зростання, так і одним з їх наслідків. Виникає система взаємозв'язків між прогресивними тенденціями змін у суспільстві. Нагальним постає питання керування розвитком, потреба зберігати рівновагу в суспільстві, «збалансування розвитку». Перші ідеї формування ідеальної моделі суспільства виникли у працях античних філософів. Зокрема, однією з базових тем вчення Платона стало створення «ідеальної» або «справедливої» держави. Основи соціальної та політичної філософії, політології та теорії управління закладені у працях Аристотеля. У XVI-XVII ст. новий виток досліджень, пов'язаних із побудовою суспільства на принципах справедливості, знайшов відображення у працях Т. Мора («Утопія») та Т. Кампанелли («Міста Сонця»). У XVIII ст.

збільшення можливостей людини стало основою зародження ідей щодо необмеженого економічного зростання, яке поставив під сумнів Р. Мальтус у праці «Есе про принципи народонаселення» [117]. Посилення глобалізаційних процесів у ХХ ст. зумовило поширення досліджень щодо збереження рівноваги в суспільстві в науковій сфері та в програмних документах міжнародних організацій. У 1983 році зусиллями Генеральної Асамблеї ООН сформовано Міжнародну комісію з навколишнього середовища і розвитку (World Commission on Environment and Development, WCED). За результатами роботи цієї комісії опубліковано «Наше спільне майбутнє» (*Our common future*), де презентовано концепцію альтернативного розвитку (*sustainable development*), яка заснована на необмеженому економічному зростанні. Визначено необхідність підтримки «розвитку, що задовольняє потреби сьогоденного покоління, не позбавляючи майбутні покоління можливості задовольняти потреби» [118].

Поширення концептуальних досліджень стосовно питань «*sustainable development*» (в перекладі з англ. «розвиток, що підтримується» від «*sustain*» – «опора, підтримувати, витримувати») відбулося в результаті Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992 р.) та Всесвітнього саміту зі збалансованого розвитку (Йоганнесбург, 2002 р.). Одним з уживаних трактувань «*sustainable development*» є визначення, запропоноване в 1987 р. Міжнародною комісією з охорони навколишнього середовища та розвитку. Згідно з ним «*sustainable development*» є економічним та соціальним розвитком, який здатний задовольнити потреби сучасного покоління без обмеження можливостей майбутніх поколінь стосовно використання широкого спектру ресурсів. На думку члена Римського клубу Н. Моїсєєва, «*sustainable development*» є «Розвитком, який є допустимим або узгодженим із станом Природи та її законами» [119]. Згідно з визначенням Комісії ООН, під «*sustainable development*» розуміють «загальну концепцію стосовно необхідності встановлення балансу між задоволенням сучасних потреб і захистом інтересів майбутніх поколінь, включаючи їх потребу в безпечному і

здоровому довкіллі» [120]. З огляду на відмінності в сприйнятті соціально-економічних процесів у різних країнах використовуються різні форми розуміння «*sustainable development*». У Німеччині дана концепція сприймається, як «*nachhaltige Entwicklung*», тобто тривалий, але результативний (завершений) розвиток. Для Франції – «*développement soutenable*». Також використовується «*développement durable*», що означає довготривалий розвиток. У Польщі – це «*zrównowazony rozwój*», тривалий розвиток, який заснований на рівновазі (збалансуванні). Для Іспанії – «*desarrollo sostenible*» сприймається, як міцний розвиток. Для вітчизняних науковців нагальним постає питання пошуку максимально коректного відповідника поняттю «*sustainable development*». Для цього важливо звернути увагу на тлумачення термінів, що стосуються цього визначення, зокрема: «розвиток», «сталий розвиток», «самопідтримуючий розвиток», «збалансований розвиток» (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Тлумачення концептуальних складових «*sustainable development*»

№	Термін	Природа	Трактування
1	Розвиток	Динамічна	специфічний процес зміни, результатом якого є виникнення якісно нового, поступовий процес сходження від нижчого до вищого, від простого до складного; процес, в результаті якого відбувається зміна, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого
2	Сталий (російською «устойчивый»)	Статична	потужний; здатний триматися; непохитний; той, що не піддається коливанням; постійний; стійкий, той, що не підлягає впливу
3	Стабільний	Статична	Сталий, незмінний, стійкий
4	Підтримуючий	Статична	визначає активну, цілеспрямовану дію щодо забезпечення розвитку, при цьому йдеться про активну роль суспільства
5	Самопідтримуючий	Статична	здатність до самоорганізації системи та здійснення якісних внутрішніх змін, спрямованих на забезпечення тривалого існування та внутрішньої рівноваги
6	Збалансований	Статична	зберігає рівновагу; – доводить до правильного співвідношення пов'язані частини будь-чого

Джерело: складено автором за [117]

Трактування «*sustainable development*» дає підстави стверджувати про його комплексний характер, який дозволяє поєднати розвиток «*development*» із балансовою (статичною) складовою. Тлумачення понять, наведених у табл. 1.1, дає підставу ототожнювати статичну складову з терміном «збалансований».

Тому надалі в контексті нашого дослідження під поняттям «*sustainable development*» розумітимемо «збалансований розвиток». Своєю чергою, поняття «розвиток» є нерозривно пов'язаним із «системою». Адже розвиток, здебільшого, передбачає розвиток певної системи, яка є емерджентною. Тобто, для системи притаманні такі якості, що відсутні в її окремих підсистемах та блоках, а саме – система є якісно новою по відношенню до її складових частин [121]. Збалансований людський розвиток передбачає поєднання трьох ключових компонентів, які мають залишатися стабільними, одночасно формуючи триєдину динамічну систему (рис. 1.18).

Рис. 1.18. Тріада збалансованого людського розвитку (системний підхід)

Джерело: узагальнено автором

Оскільки наведена система перебуває у стані динаміки, масштабні завдання щодо стабілізації кожної з її ключових компонентів не можуть бути вирішені лише зусиллями влади. Важливо залучити громадськість та спеціалізовані організації до збалансування людського розвитку. Одночасно в прикладному аспекті збалансований розвиток означає керований розвиток. Тому особливого значення набувають управлінські технології та процеси, пов'язані з прогнозуванням тенденцій суспільного розвитку [122, с. 143]. Формування концептуальних засад збалансованого розвитку в глобалізованому суспільстві відбулося в результаті ініціатив, які віднайшли свій прояв в результаті заходів на рівні міжнародних організацій та окремих країн світу. У 1979 р. в м. Бонн (Німеччина) підписано Бонську угоду, яка визначила правила розрахунку викидів шкідливих газів, схему торгівлі квотами на викиди між державами. У 1987 р. зусиллями Міжнародної комісії з навколишнього

середовища обґрунтовано необхідність “сталого розвитку” як такого, що забезпечує потреби сучасного покоління задовольнити потреби без перешкоди для майбутнього. У 1990 р. визначено потребу заморожування “шкідливих викидів” (парникових газів). У 1992 р. на конференції в Ріо-де-Жанейро (Бразилія) було прийнято “Порядок денний на XXI століття”. У 1997 р. підписано Кіотський протокол, який прийняли 32 країни, зобов’язуючись до 2012 року зменшити шкідливі викиди на 5,2 % в порівнянні з 1990 р. У 2012 році Кіотський протокол було продовжено до 2020 р. [123, с. 153]. Формування концептуальних досліджень з питань збалансованого розвитку та результати їх практичної імплементації стали основою для виокремлення трьох складових збалансованого розвитку: соціальної, екологічної та економічної (рис. 1.19).

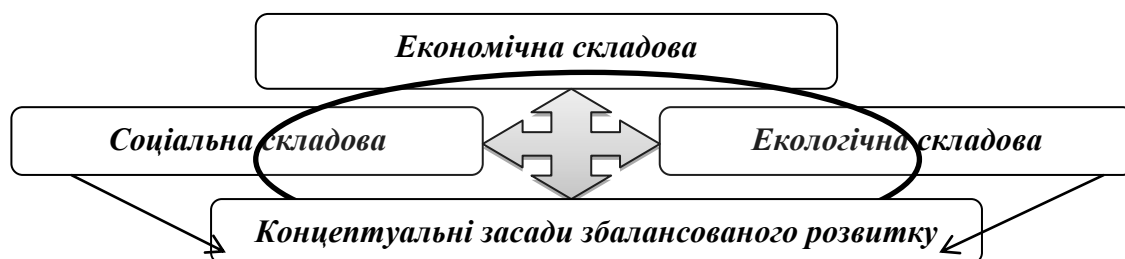

Рис. 1.19. Складові збалансованого людського розвитку (загальний концептуальний підхід)

Джерело: узагальнено автором

В основі економічної складової людського розвитку лежить визначення доходу Дж. Хікса, а саме: його твердження про те, що «у практичному житті визначення рівня доходу переслідує мета вказати людям, скільки вони можуть споживати, не роблячи себе при цьому бідніше» [124]. Економічна складова, з одного боку, націлена на збереження стабільності соціальних та культурних систем (соціальна складова), а з іншого – на забезпечення цілісності біологічних і фізичних природних систем (екологічна складова). Зазначені вище складові стали основою обґрунтування пріоритетів та диференціації цілей збалансованого розвитку сучасного суспільства. У зв’язку з актуалізацією концептуальних засад людського розвитку на глобальному рівні, її окремі аспекти віднайшли своє відображення також у працях наших співвітчизників. В якості ключового теоретичного концепту розробки Доктрини «Україна 2030»

вітчизняними науковцями визначено людиноцентричну модель збалансованого розвитку (рис. 1.20).

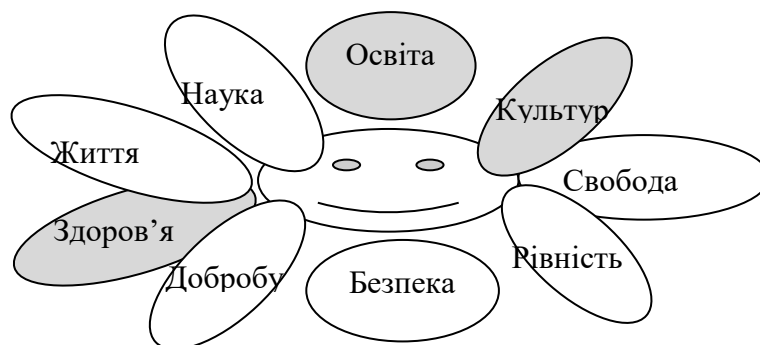

Рис. 1.20. Людиноцентрична модель збалансованого розвитку

Джерело: [126]

Модель дає змогу оцінити функціональні компоненти людського розвитку, поєднання яких сформують основу для створення продуктів та послуг на інноваційній основі. У результаті відбудеться зростання доданої вартості та затребуваності продукції на міжнародних ринках. Дослідження Е. Лібанової, О. Грішнєвої, Г. Герасименка й інших авторів містять окремі аспекти, які окреслюють елементи людського розвитку та його взаємозв'язок з економічним розвитком і економічним зростанням (рис. 1.21) [43; 125].

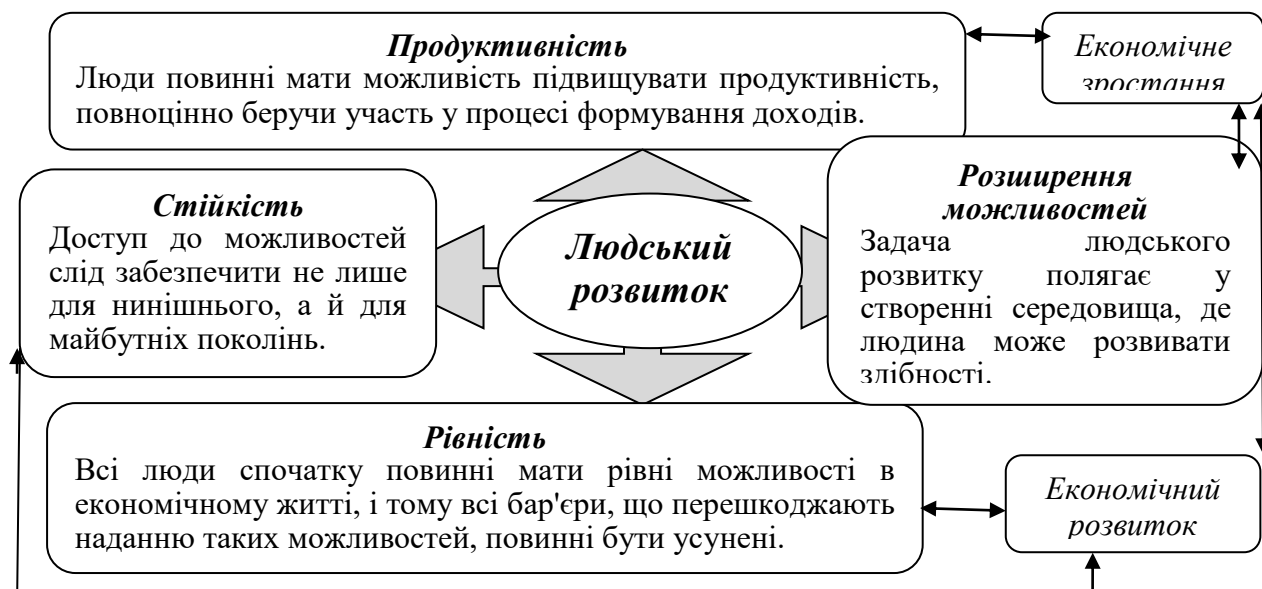

Рис. 1.21. Елементи збалансованого людського розвитку (за результатами досліджень вітчизняних авторів)

Джерело: складено автором за [51]

На саміті G 20, який відбувся у вересні 2016-го року, горизонти соціально-орієнтованого економічного розвитку сучасності визнані «збалансованими» [126]. У Декларації затверджено принципи політики для досягнення пріоритетів збалансованого людського розвитку (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Принципи політики збалансованого людського розвитку

№	Принцип	Обґрунтування
1	2	3
1	Візуалізації	Посилити програми розвитку G 20 з метою пришвидшити нові фактори зростання, відкрити нові горизонти для розвитку, здійснювати процеси трансформації економіки більш інноваційно та стабільно, враховувати інтереси як сучасних, так і майбутніх поколінь
2	Інтеграції	Втілення інноваційних концепцій та політики зростання шляхом посилення взаємозв'язків між економікою, працею, зайнятістю та соціальною політикою, поєднання управління попитом з реформами пропозиції, економічне зростання з пріоритетами соціального розвитку та захистом навколишнього середовища
3	Відкритості	Розвиток відкритої світової економіки, відмова від протекціонізму, сприяння глобальній торгівлі та інвестиціям, у тому числі шляхом зміцнення торговельної системи, зростання можливостей через суспільну підтримку розширеного росту глобалізованої економіки
4	Інклюзивності	Активізація здатності економічного зростання слугувати потребам населення та приносити користь, в т. ч. жінкам та незахищеним групам, створюючи робочі місця, нівелюючи нерівність та бідність

Джерело: [128]

Виконання зазначених принципів має забезпечити основу для реалізації пріоритетів людського розвитку, зовнішній прояв яких виражається у формі широкого спектру цілей сталого розвитку. Цілі сталого розвитку було визначено та оприлюднено експертами ООН у 2016-му році в якості ключових рекомендацій урядам усіх країн (рис. 1.22).

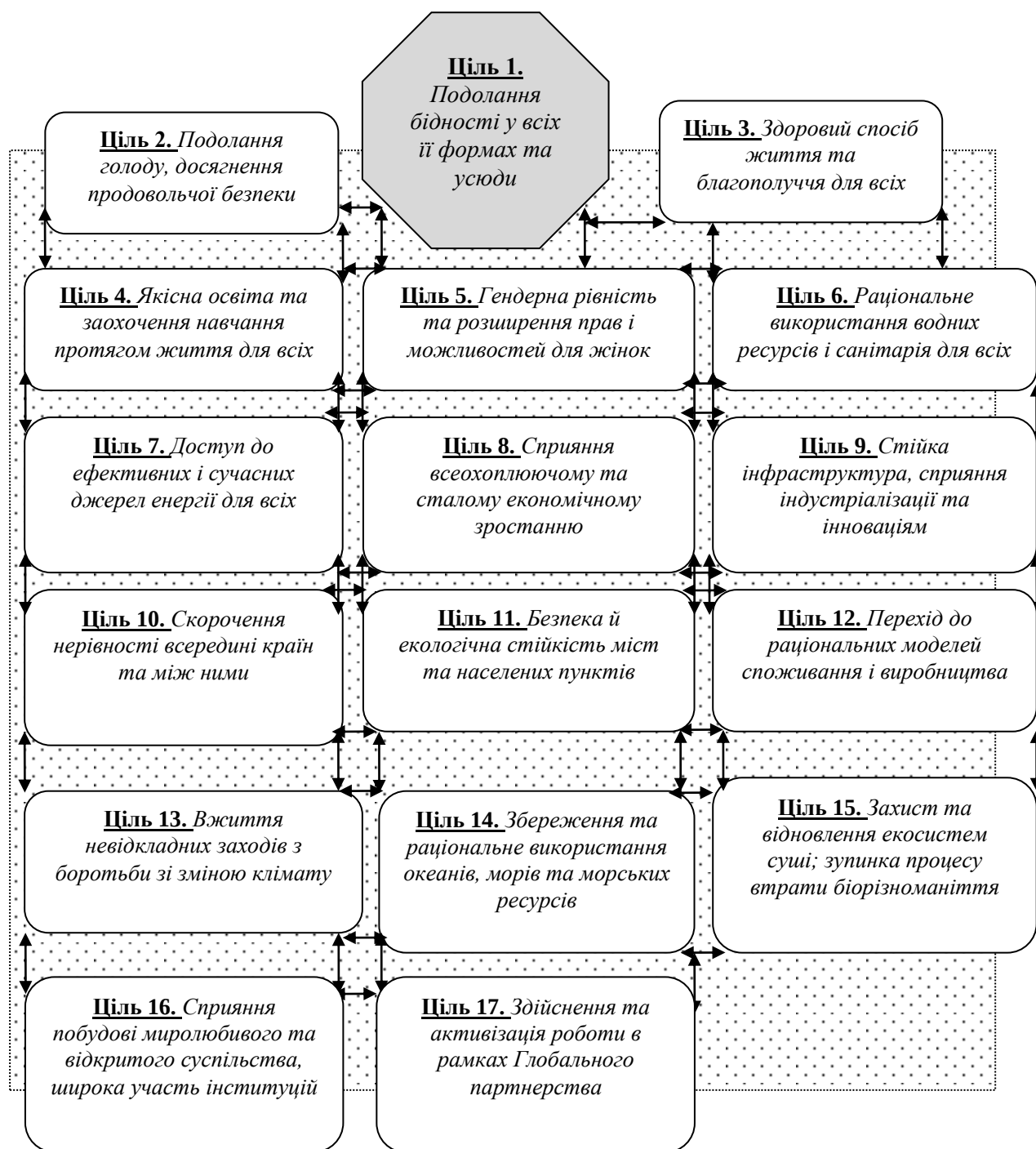

Рис. 1.22. Цілі сталого розвитку (ООН)

Джерело: [129]

Своєю чергою, реалізація цілей сталого розвитку потребує реалізації ряду специфічних вимог. Зокрема, у працях наших сучасників звернуто увагу на групи економічних імперативів збалансованого людського розвитку (рис. 1.23).

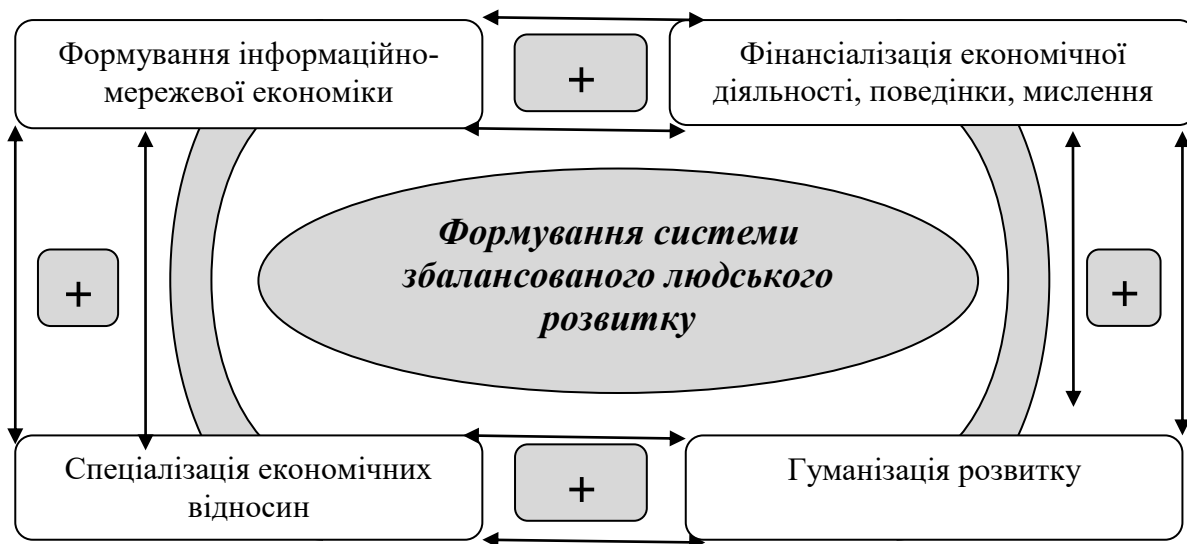

Рис. 1.23. Імперативи збалансованого людського розвитку

Джерело: складено автором за [133]

З огляду на попередньо розглянуту нами концептуальну природу збалансованого людського розвитку, його формування тісно пов'язане з економікою знань. Збалансований людський розвиток заснований на прерогативах цивілізаційного прогресу сьогодення, який тісно пов'язаний з інформацією. Тому, визначальним для побудови практик збалансованого людського розвитку є формування основ інформаційно-мережевої економіки.

Перші концептуальні згадки щодо пріоритетності формування інформаційного сектора національної економіки присутні у працях Д. Белла. У книзі «Майбутнє постіндустріальне суспільство» (1973 р.) поняття «постіндустріальне суспільство» використано для трактування соціуму, де послаблюються позиції індустріального сектору в результаті зростання технологізації. Потенціал розвитку такого суспільства розвивається за рахунок зростання масштабів використання інформації та знань. Унаслідок зростає роль сектору послуг, трансформується структура зайнятості в частині збільшення кількості «інтелектуальних робітників», з появою сектору послуг формується клас інтелектуальних робітників [130].

У XX ст. в результаті того, що характерним та пріоритетним для галузей економіки став розподіл знань, у науковий словниковий запас увійшло поняття «інформаційне суспільство», пріоритети якого реалізуються в межах інформаційної економіки [131]. Одночасно в сучасному світі відбулося

тотальне поширення мережевих технологій, що заклало основи мережевої економіки (Додаток Д). Згідно з даними Конференції ООН з питань торгівлі та розвитку (United Nations Conference on Trade and Development — UNCTAD), які були оприлюднені у 2017-му році, глобальне виробництво товарів та послуг сфери інформаційно-комунікаційних технологій (*ICT*) на той момент становило близько 6,5 % світового ВВП, близько 100 млн осіб залишалися зайнятими в цьому секторі. Експорт послуг *ICT* зріс на 40 %, починаючи з 2000 р. [132, с. 5].

Інформаційна мережа визначається, з одного боку, як принципово нова форма організації та функціонування економіки. Одночасно інформаційна мережа є системоутворюючою платформою, глобальною матрицею розвитку нашої епохи [133]. Тому, подальший збалансований людський розвиток тісно пов'язаний саме з формуванням інформаційно-мережевої економіки. Проте, збалансований людський розвиток є неможливим без залучення фінансових ресурсів, визначальним є вплив фінансів на ключові види економічної діяльності, людської поведінки та мислення (рис. 1.24).

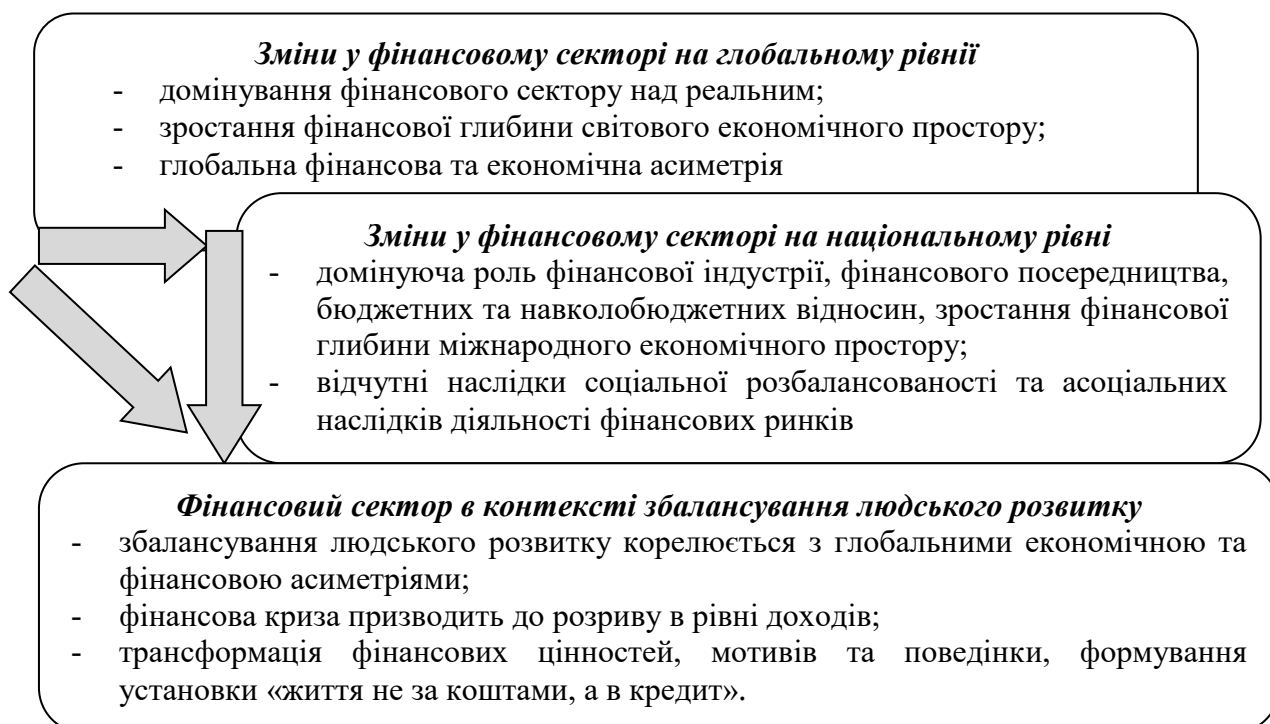

Рис. 1.24. Збалансування проявів фінансового сектора

Джерело: складено автором за [133]

Беззаперечним є факт, що невід'ємною складовою збалансованого розвитку сучасного суспільства є глобалізація. Відповідно, суттєві ризики для

збалансованого людського розвитку виявляються пов'язаними з посиленням фінансової глобалізації (фінансіалізацією) суспільства [134]. Одним із перших визначення фінансіалізації (*financialization*) дав Г. Епштейн (*G. Epstein*) у 2001 р., який обґрунтував це явище, як постійно зростаюче значення фінансових ринків, фінансових цілей, фінансових інститутів та фінансових суб'єктів на рівні економіки, суб'єктів бізнесу, а також національних і міжнародних організацій [135]. Проте, надалі автори висловлювали відмінні точки зору стосовно сутності фінансіалізації, що дозволяє узагальнити підходи до визначення даного поняття (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Підходи до визначення фінансіалізації

Підхід	Визначення фінансіалізації	Автор/ Джерело
1	2	3
Соціально-економічне явище	тип економіки, який перебуває під фінансовим управлінням	Boyer, R. (2000) 'Is a Finance-Led Growth Regime a Viable Alternative to Fordism? A Preliminary Analysis', <i>Economy and Society</i> , 29, 111–145.
	модель накопичення капіталу, де прибутки надходять через фінансові канали, а не через торгівлю та товарне виробництво	Krippner, G. (2005) 'The Financialization of the American Economy', <i>Socio-Economic Review</i> , 3, 173–208
Фінансовий процес	формалізація відносин між фінансовим та реальним сектором	Levy, F. and P. Temin. 2007. "Inequality and Institutions in 20th Century America," Manuscript, MIT.
	широкомасштабний високотехнологічний процес, який полягає в розширенні масштабів реалізації фінансових операцій за рахунок поєднання зусиль стейкхолдерів економіки	Montgomerie, J. and Williams, K. (2009) 'Financialised Capitalism: After the Crisis and Beyond Neoliberalism', <i>Competition & Change</i> , 13, 99–107
Інноваційна форма соціально-економічних відносин	впливи фінансових імперативів на відносини між стейкхолдерами компаній, що сформувало ціннісні орієнтири на національному та міжнародному ринках	Froud, J., Haslam, C., Johal, S., Williams, K. (2000) 'Shareholder Value and Financialization: Consultancy Promises and Management Moves', <i>Economy & Society</i> , 29, 80–110.
	посилення впливів акціонерного капіталу в частині зростання ролі корпорацій	Morin, F. (2000) 'A Transformation in the French Model of Shareholding and Management', <i>Economy and Society</i> , 29, 36–53.

Джерело: узагальнено автором

Підхід до розгляду фінансіалізації у формі інноваційного соціально-економічного явища робить наголос на якісно нових моделях, які виникають у суспільстві внаслідок посилення фінансових впливів на глобальному рівні. Фінансіалізація, як процес, полягає в дослідженні специфіки поширення

фінансів на всі сфери життєдіяльності суспільства. Своєю чергою, фінансіалізація, як інноваційна форма соціально-економічних відносин, характеризує посилення ролі фінансового капіталу, обґрунтування виправданості трансформації основних видів капіталу у фінансовий.

На практиці у світі прояви фінансіалізації мають циклічний характер. Зокрема, Дж. Аррігі у праці «Довге двадцяте століття: гроші, влада та витoki нашого часу» ще у 1994 р. виокремив етапи соціально-економічного розвитку суспільства, зокрема: торгівельну експансію та отримання надприбутків, відтік капіталу з торгівельної у фінансову сферу, фінансову експансію, загострення конкурентної боротьби та кризи [136]. У вказаному контексті наші сучасники прослідковують зв'язок між системними циклами нагромадження капіталу Дж. Аррігі та довгими хвилями економіки М. Кондратьєва. Характерним є те, що завершення довгої хвилі визначається завершенням системного циклу нагромадження капіталу. Визначальним є поєднання тенденцій фінансіалізації з «точковими» кризовими явищами [137, с. 75; 138]. Тобто, на міжнародному рівні відбулися трансформації ділової активності із торгівлі товарами та послугами на торгівлю грошима. В Україні, згідно з положеннями Національної парадигми сталого розвитку України, *financialization* трактується, як фінансизація (далі – фінансіалізація), та стосується трансформації природного капіталу у фінансовий [139].

Поширення фінансів в усіх сферах суспільного життя можна визначити домінантою збалансованого розвитку на глобальному рівні. В умовах сьогодення формування фінансової інфраструктури тісно пов'язане з проєктним підходом до побудови системи фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку. Поглиблення тенденцій фінансіалізації зумовлює перетворення фінансів із посередницької ланки під час становлення реальних соціально-економічних процесів до їх основи. Відбувається трансформація фінансового капіталу з посередницького руху продуктивного капіталу до його основи. Подібним чином, свого часу, відбувся перехід від простого товарного виробництва до капіталістичного виробництва

(трансформація ланцюга товар–гроші–товар до співвідношення гроші–товар–додаткові гроші) [140, с. 17; 141, с. 117]. Фінансіалізація в поєднанні з сучасними глобалізаційними процесами сформувала механізми перерозподілу та концентрації вартості у власника, що визначає функції цілепокладання і прийняття стратегічних рішень [142]. Перевищення фінансового сектору над реальним зумовило зміни в теоретико-методологічних підходах до дослідження відповідного напрямку. Зокрема, у зв'язку з цим виникло поняття «фінансоміки», що відображує становлення та формування глобальної економіки з самодостатньою фінансовою складовою на різних рівнях [143]. Тому, по аналогії до вище наведених співвідношень, сучасну збалансовану економіку можна визначити, як фінансову ринкову людиноцентричну економіку (людиноцентричну фінансоміку). Відповідно, на практиці реалізуються наслідки фінансіалізації, що полягають у наступному: зростання ролі фінансового сектору порівняно з реальним сектором; трансформація доходів реального сектору в частині переходу їх частини до фінансового сектору у зв'язку з посиленням активності нефінансових корпорацій на фінансовому ринку; тенденції, пов'язані з регулюванням доходів та нерівностей заробітної плати.

Своєю чергою, періодичні економічні спади та дисбаланси є неминучими. Тому збалансування людського розвитку вимагає регулювання дисбалансів, які є природними наслідками фінансизації. Оскільки мережеві зв'язки розширюють можливості залучення будь-якої особи до інформаційного простору, відбувається трансформація природи капіталу. Тотальні трансформації в природі та структурі основного капіталу є основою для зміни місця людини в суспільному виробництві. В інформаційному суспільстві відбувається зростання значення людських здібностей та знань з одночасним зниженням ролі живої людської праці. Зростання ролі людських знань та здібностей пов'язане зі змінами свідомості, зростанням рівня відповідальності до себе та до інших людей. Егоцентричний підхід до розуміння пріоритетів людини трансформується в напрямі гуманізації розвитку, що є однією з вимог його

збалансування. Своєю чергою, результати концептуальних досліджень теоретиків та експертні висновки стосовно імперативів збалансованого людського розвитку можемо узагальнити у формі відповідної економічної парадигми (рис. 1.25).

Рис. 1.25. Економічна парадигма збалансованого людського розвитку

Джерело: складено автором

Економічна парадигма збалансованого людського розвитку формується на основі зв'язків між сутнісними характеристиками, які притаманні концепціям людського капіталу та розвитку, а також зовнішніми проявами імперативів збалансованого людського розвитку. Незважаючи на порівняно довгу історію розвитку вчення щодо концептуальних основ людського розвитку, концепція людського розвитку має властивість удосконалюватися за рахунок доповнення дослідженнями та розробками. Глобалізована концепція збалансованого людського розвитку все ще перебуває на етапі становлення, формуючись за посередництвом послідовної адаптації заходів, збалансування економічних процесів. Становлення даної концепції відбувається як на глобальному, так і на національному рівнях, що пов'язано з потребою примноження здібності людей у контексті досягнення цілей соціального прогресу. Отже, ступінь збалансування людського розвитку є одним із ключових індикаторів розвитку на рівні держави та на міжнародному рівні.

1.2. Система індикаторів у контексті розбудови людиноцентричного суспільства

Зростання ролі трансформаційних процесів, пов'язаних з еволюцією людського розвитку, знаходить відображення в контексті діяльності міжнародних організацій. Виникає потреба об'єктивної оцінки результативності змін в інформаційному суспільстві та ступеню збалансованості людського розвитку. У зв'язку з цим, заслуговує уваги система незалежних індикаторів, які здатні інтерпретувати та сполучати економічні, соціальні й екологічні процеси. Незважаючи на те, що світова економічна спільнота постійно удосконалює систему таких індикаторів, способи побудови індексів, які окреслюють тенденції людського розвитку, є кардинально різними. На міжнародному рівні відсутня узгоджена методика розподілу компонентів людського розвитку. Незагладженими є оцінки динаміки їх зміни та визначення вимог до їх граничних значень. Тому, виникає потреба обґрунтування методики розрахунку таких індикаторів, що дозволить підкреслити існування взаємозв'язків між компонентами людського розвитку та економічною компонентою, а саме їх збалансування.

Компонента людського розвитку віднайшла місце в дослідженнях міжнародних, регіональних та національних організацій. Так, у 1990-му році групою економістів на чолі з Махбубом-уль-Хаком у звітах про розвиток людського потенціалу в рамках програми розвитку ООН (UNO) розроблено Індекс людського розвитку (*Human Development Index (HDI)*), який також трактується, як Індекс гуманітарного розвитку [62]. Починаючи з 2010-го року, Індекс людського розвитку піддано коригуванням. Введено індикатори, які призначені для поглиблення оцінки соціальних чинників: Індекс людського розвитку, скоригований з урахуванням соціально-економічної нерівності (*Inequality-adjusted Human Development Index (IHDI)*); Індекс нерівності гендерного розвитку (*Gender Development Index (GDI)*); Індекс гендерної

нерівності (*Gender Inequality Index (GII)*) та Індекс багатовимірної бідності (*Multidimensional Poverty Index (MPI)*) [62]. На основі структурних індикаторів ООН фахівці Міжнародного дослідницького інституту продовольчої політики (*International Food Policy Research Institute (IFPRI)*) розраховують Глобальний індекс голоду (*Global Hunger Index (GHI)*) [63]. Всесвітній економічний форум (*World Economic Forum (WEF)*) займається розробкою Індексу глобальної конкурентоспроможності (*Global Competitiveness Index (GCI)*), де складовими конкурентоспроможності є здоров'я та освіта [64]. Також організація здійснює дослідження у сфері туризму, присутні складові охорони здоров'я та культури, формується щорічний Індекс конкурентоспроможності подорожей і туризму (*The Travel & Tourism Competitiveness Index*) [65]. Експертами Всесвітнього економічного форуму здійснюється розрахунок Індексу розвитку людського капіталу (*Human Capital Index (HCI)*) [66]. У січні 2018-го року в рамках Всесвітнього економічного форуму, який відбувся в Швейцарському Давосі, представники ініціативи «Формування майбутнього економічного прогресу» опублікували Індекс інклюзивного розвитку (*Inclusive Development Index (IDI)*) [67].

Експерти Організації економічного співробітництва та розвитку (*Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD)*) розраховують рейтинги, які є індикаторами рівня освіти: Міжнародна програма оцінки компетенцій дорослого населення (*The Programme for the International Assessment of Adult Competencies (PIAAC)*); Міжнародна програма оцінки освітніх досягнень тих, хто навчається (*The Programme for International Student Assessment (PISA)*); Міжнародне дослідження якості математичної та природничо-наукової освіти (*The Trends in International Mathematics and Science Study (TIMSS)*); Міжнародне дослідження якості читання та розуміння тексту (*The Progress in International Reading Literacy Study (PIRLS)*) [68-70]. Фахівцями Світового банку (*World Bank (WB)*) розроблено Методологію оцінки знань (*Knowledge Assessment Methodology (KAM)*), на основі якої розраховують Індекс економіки знань (*Knowledge Economy Index (KEI)*) та Індекс знань (*Knowledge*

Index (KI)) [71]. На базі досліджень Світового банку, Інституту статистики ЮНЕСКО та опитувань фахівців Міжнародної бізнес-школи INSEAD у партнерстві з Adecco Group й Інституту лідерства людського капіталу (HCLI) Сінгапуру розраховується Глобальний індекс конкурентоспроможності талантів (*Global Talent Competitiveness Index, GTCI*) [72].

У розвинених країнах вчені та експерти робили спроби розробки індикатора, який слугував би альтернативою ВВП. В. Нордхауз та Дж. Тобін запропонували індикатор міри економічного добробуту *Measure of Economic Welfare (MEW)* [73]. У 1989-му році Дж. Б. Кобб та Х. Делі запропонували Індекс збалансованого економічного добробуту (*Index of Sustainable Economic Welfare (ISEW)*) [74]. У США концепція поєднання соціальної та економічної компонент знайшла прояв у працях експертів *Redefining Progress* – створено Індекс реального (справжнього) прогресу (*Genuine Progress Indicator (GPI)*) [75]. Фахівцями Йельського та Колумбійського університетів розраховувався Індекс збалансованості оточуючого середовища (*Environmental Sustainability Index (ESI)*), який трансформувався у Індекс продуктивності оточуючого середовища (*Environmental Performance Index (EPI)*) [76]. Соціальне забарвлення має визначений фахівцями Альянсу прав власності (*Property Rights Alliance*) Індекс прав інтелектуальної власності (*International Property Rights Index (IPRI)*) [77]. За підтримки Fundación AVINA, Deloitte та Фонду Сколла, Cisco, Compartamos Банко і Фонд Рокфеллера, американською некомерційною організацією *Social Progress Imperative* розраховується Індекс соціального розвитку (*Social Progress Index (SPI)*) [78]. Існують також індикатори, які характеризують рівень освітньої складової людського розвитку. Корпорацією Elsevier розраховується Індекс цитування наукових статей (*SCImago Journal & Country Rank*) [79]. На соціологічних опитуваннях базується Індекс благополуччя Геллап (*Well-being Index Gallup*) [80]. Глобальний індекс талантів (*Global Talent Index*) розраховується експертами Heidrick & Struggles та характеризує культурну компоненту людського розвитку [81].

За участю Європейської комісії (*European Commission*) розроблено різновид Індексу людського розвитку, а саме – Європейський регіональний Індекс людського розвитку (*The EU Regional Human Development Index*) [82]. Аналітичним центром зі штаб-квартирою в Лондоні Legatum Institute розраховується Індекс процвітання (*Prosperity Index (PI)*) [83]. У Великій Британії на базі Фонду нової економіки (*New Economics Foundation (NEF)*), розраховується Міжнародний індекс щастя (*Happy Planet Index (HPI)*) [84]. У Великій Британії розраховуються Індекс ефективності національних систем освіти (*Global Index of Cognitive Skills and Educational Attainment*) та Рейтинг національних систем вищої освіти (*U21 Ranking of National Higher Education Systems*), які визначаються компанією Pearson та мережею Universitas 21 [85, 86]. Складова рівня знань враховується під час розрахунку Індексу конкурентоспроможності країн, який розроблений Центром світової конкурентоспроможності та публікується в Щорічнику світової конкурентоспроможності (*World Competitiveness Yearbook (WCY)*) [87]. В Азії зусиллями регіонального банку розвитку (*Asian Development Bank*) формується звіт індикаторів розвитку регіону (*Key indicators for Asia and the Pacific*), включаючи індикатори людського розвитку в Азії [88]. Рівень та чинники, які впливають на здоров'я, визначаються в рамках азіатського Індексу здоров'я (*Sun Life Financial Asia Health Index: Regional Report*) [89]. З огляду на індикатори збалансованого людського розвитку спостерігаємо їх різнобічність (рис. 1.26).

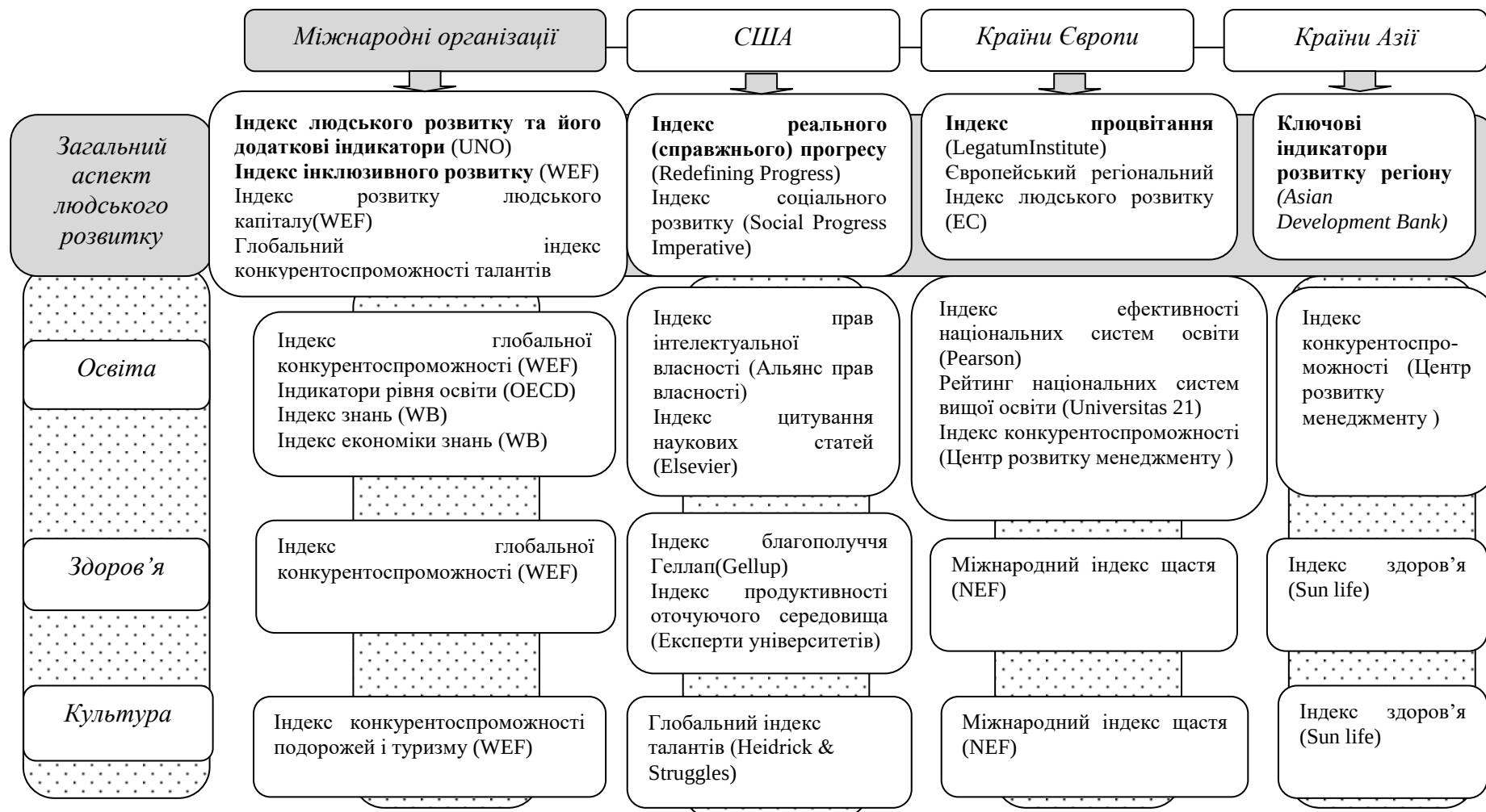

Рис. 1.26. Система індикаторів збалансованого людського розвитку

Джерело: складено автором

Індикатором рівня збалансованого людського розвитку є Індекс людського розвитку, який щорічно розраховується ООН спільно з групою незалежних експертів з метою порівняння індикаторів людського розвитку близько 187-ми країн світу [90]. Ключовими структурними компонентами індексу людського розвитку (HDI) є здоров'я, знання (освіта) та стандарти (рівень) життя (формула 1.1).

$$HDI = (I_{HEALTH} * I_{EDUCATION} * I_{INCOME})^{1/3}, \quad (1.1)$$

де I_{HEALTH} , $I_{EDUCATION}$, I_{INCOME} – індикатори здоров'я, освіти та стандартів життя відповідно. Проте, структурні компоненти коригуються залежно від природи трансформації індексу людського розвитку [91; 92].

Індекс людського розвитку, скоригований з урахуванням соціально-економічної нерівності ($IHDI$), розраховується з урахуванням нерівномірності розподілу структурних компонентів індексу з-поміж різних верств населення (формула 1.2). Індикатор, заснований на групі індексів, запропонованих у працях Дж. Фостера, Л. Лопез-Кальва та М. Шекели (2005), що, своєю чергою, ґрунтуються на працях А. Аتكінсона (1970) стосовно сукупності вимірювачів нерівностей [93; 94].

$$IHDI = (I_{HEALTH}^* * I_{EDUCATION}^* * I_{INCOME}^*)^{1/3} = [(1 - A_{HEALTH}) * (1 - A_{EDUCATION}) * (1 - A_{INCOME})]^{1/3} * HDI, \quad (1.2)$$

де I_{HEALTH}^* , $I_{EDUCATION}^*$, I_{INCOME}^* – скориговані індикатори здоров'я, освіти та стандартів життя відповідно.

A_{HEALTH} , $A_{EDUCATION}$, A_{INCOME} – кореспондуючі міри за Аتكінсоном здоров'я, освіти та стандартів життя відповідно.

Втрати людського розвитку за рахунок соціально-економічних нерівностей ($Loss$) визначаються за формулою (1.3).

$$Loss = 1 - [(1 - A_{HEALTH}) * (1 - A_{EDUCATION}) * (1 - A_{INCOME})]^{1/3}, \quad (1.3)$$

Індекс, скоригований з урахуванням соціально-економічних нерівностей, має практичну спрямованість, слугує індикатором потреби перегляду напрямів стимулювання людського розвитку на національному та глобальному рівнях

для збалансування відповідних тенденцій. Своєю чергою, існуючі соціально-економічні нерівності спричиняють те, що, незважаючи на стрімкий людський розвитку сучасного суспільства, значна кількість людей все ще перебуває за межею бідності. Тому, поряд з Індексом людського розвитку розраховується Індекс багатовимірної бідності (*MPI*) (формула 1.4).

$$MPI = H * A = \frac{q}{n} * \frac{\sum_1^q c_i}{q}, \quad (1.4)$$

де H – індекс бідності;

A – інтенсивність бідності;

q – кількість багатомірно бідних;

c_i – кількість зважених видів депривацій, з якими зустрічаються бідняки;

n – загальна кількість населення [95].

У зв'язку з актуалізацією питань гендерної нерівності на глобальному рівні розраховується Індекс нерівності гендерного розвитку (*GDI*), який обґрунтовує гендерну нерівність у трьох ключових вимірах, а саме: здоров'я (тривалість жіночого та чоловічого життя), освіта (середня тривалість навчання хлопчиків і дівчат, середня тривалість навчання чоловіків та жінок віком 25-ти років та старших), управління економічними ресурсами (враховує середній дохід чоловіків та жінок). *GDI* визначається, як відношення індексу людського розвитку жінок до індексу людського розвитку чоловіків (формула 1.5)

$$GDI = \frac{HDI_f}{HDI_m} = \frac{(I_{HEALTHf} * I_{EDUCATIONf} * I_{INCOMEf})^{1/3}}{(I_{HEALTHm} * I_{EDUCATIONm} * I_{INCOMEm})^{1/3}}, \quad (1.5)$$

де HDI_f та HDI_m – індекси людського розвитку жінок та чоловіків.

Своєрідною модифікацією попередньо наведеного індексу є Індекс гендерної нерівності (*Gender Inequality Index (GII)*), який відображає недоліки гендерного характеру в трьох вимірах - репродуктивне здоров'я, розширення прав та ринок праці. Індекс розраховується для країн, де є можливість отримати адекватні дані для розрахунку. Показник характеризує втрату потенціалу людського розвитку через невідповідність індикаторів для жінок та чоловіків. Загалом, індикатори людського розвитку, запропоновані ООН, показують

можливості збалансування його структурних компонентів (здоров'я, освіта та рівень життя), враховуючи виклики сучасності.

Поряд із глобальною концепцією Індексу людського розвитку ООН його методологія лягла в основу ряду регіональних індикаторів. Одним із найбільш популярних є Європейський регіональний індекс людського розвитку, який розраховується зусиллями експертів Європейської комісії в рамках проєкту «Регіональний людський розвиток» [82]. Ключовими завданнями проєкту є розробка показників, які здатні вимірювати прояви та тенденції людського розвитку в регіонах країн-членів ЄС. Необхідність розрахунку індексу пояснюється тим, що більшість аспектів людського розвитку мають зв'язок з політикою, пріоритети якої визначаються на регіональному та місцевому рівнях.

Доцільність додаткового визначення Європейського регіонального індексу людського розвитку експерти пояснюють тим, що індекс, який розроблений ООН, людський розвиток вимірюється лише на сукупному рівні країни. Проте, диспропорції між регіонами в межах однієї країни можуть бути більшими, ніж диспропорції в різних країнах. Тому дослідження людського розвитку на європейському регіональному рівні з деталізацією складових індексу людського розвитку, зокрема врахування їх змін, максимальних та мінімальних значень індикаторів протягом останніх трьох-п'яти років. Крім того, людський розвиток на регіональному рівні трактується, як складне за своєю суттю поняття (рис. 1.27).

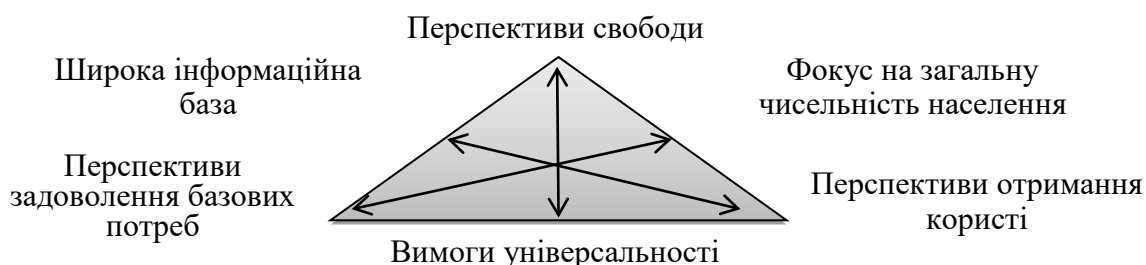

Рис. 1.27. Карта пріоритетів людського розвитку в контексті його багатоаспектності (методика Європейської комісії)

Джерело: [82]

Розрахунок Європейського регіонального індексу людського розвитку відбувається із врахуванням визначених пріоритетів та перспектив їх подальшої трансформації. Унаслідок отримуємо новий відособлений деталізований індикатор людського розвитку. Натомість в Азії деталізація індикатора людського розвитку здійснюється в контексті *Key indicators for Asia and the Pacific*. За методологією HDI експерти регіонального банку розвитку аналізують рейтинги країн Азії з розподілом відповідно до рівня людського розвитку. Відмінністю регіональних розрахунків людського розвитку для Азії від аналогічних розрахунків в Європі є їх імплементація в комплексну систему статистичних таблиць розвитку регіону (рис. 1.28).

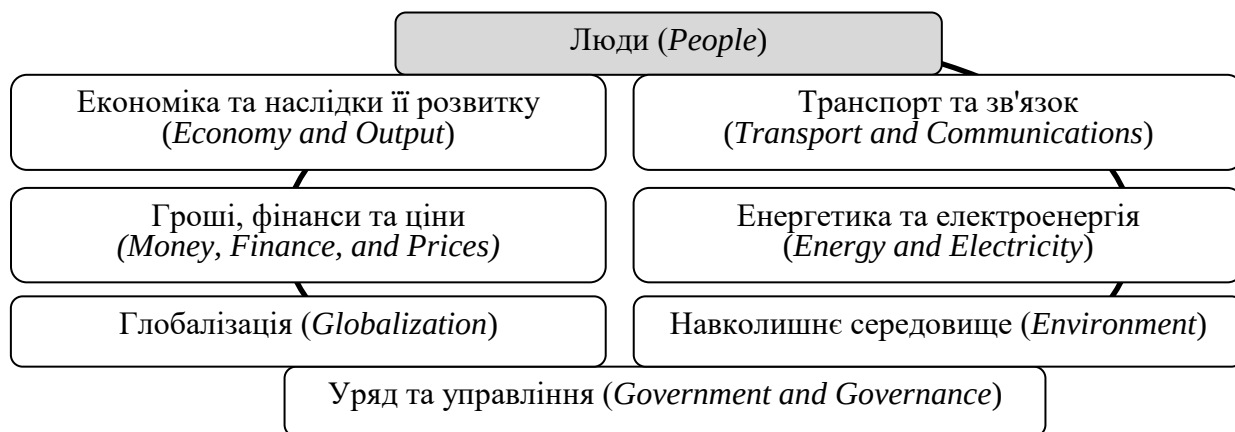

Рис. 1.28. Статистичні таблиці розвитку регіону в Азії

Джерело: складено автором за [88]

Людина є основою для оцінки за іншими зазначеними компонентами. У рамках компоненти висвітлюються демографічні тенденції, зокрема: зміна чисельності населення, показники народжуваності та смертності, вікова структура населення, міграційні тенденції, рівень зайнятості та урбанізації, доступ до освітніх ресурсів. У рамках людської компоненти також презентовані статистичні дані щодо рівня бідності та соціальних нерівностей. В основі дослідження методологія розрахунків коефіцієнту Джині та Індексу людського розвитку ООН. Однією з глобальних цілей дослідження є викоренення крайньої бідності та інших соціально-економічних крайностей, збалансування людського капіталу й динаміки людського розвитку.

У контексті розмежування людського капіталу та людського розвитку здійснюється ряд розрахунків на глобальному рівні. Аналіз сучасного стану людського капіталу здійснюється експертами Всесвітнього економічного форуму в рамках Індексу людського капіталу (HCI). У контексті розрахунку індексу під людським капіталом розуміють людські знання та навички, які сприяють створенню цінностей в економічній системі [96]. Оцінка людського капіталу здійснюється за чотирма групами показників (рис. 1.29).

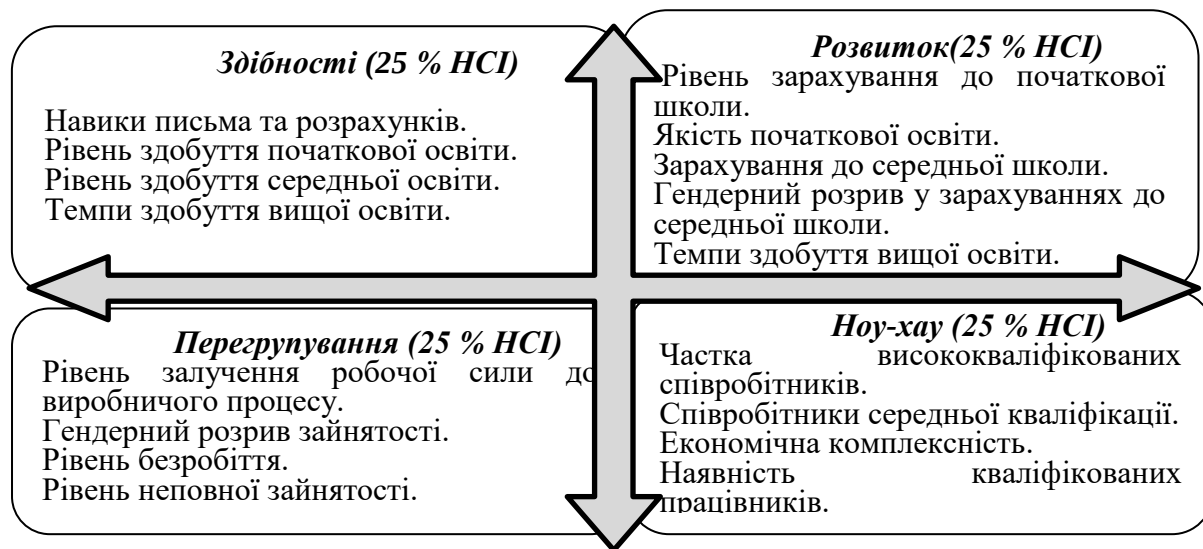

Рис. 1.29. Індикатори людського капіталу (методологія ВЕФ)

Джерело: складено автором за [97]

Міра поширення продуктивних знань та навичок робочої сили в країні, що знаходить свій прояв у складності (комплексності) експортної продукції. Показник похідний від того, який зазначений в Атласі економічної комплексності (*Atlas of Economic Complexity*), а саме: визначення того, що сучасне суспільство здатне накопичувати значний обсяг продуктивних знань, який розподіляється серед його членів. Спеціалізація членів суспільства формує різноманіття на національному та глобальному рівнях. Суспільство є успішним не лише з огляду на можливості його членів, а зважаючи на різноманіття ноу-хау та здатність до їх комбінацій для створення інноваційних продуктів [98].

У більшості випадків оцінка індикаторів людського капіталу здійснюється за формулою 1.6.

$$Score1 = \frac{Country\ Indicator\ Value - Logical\ Minimum\ Value}{Logical\ Maximum\ Value - Logical\ Minimum\ Value}, (1.6)$$

Тобто, визначається відношення різниць значень поточного показника для країни та його мінімального значення і максимального значення показника та його мінімального значення. Наведені індикатори, які оцінюють людський розвиток, мають спільні риси та відмінності (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

Спільні риси та відмінності HDI та HSI

Критерії	HDI	HSI
Спільні риси	Можливість оцінки глобального виміру людського розвитку та рівня людського розвитку на рівні країни; комплексна характеристика освітньої компоненти; врахування викликів сучасності (гендерна нерівність, безробіття); рівнозначність ключових показників, які визначають рівень людського розвитку; можливість порівняння структури та динаміки індикаторів	
Відмінності	-	-
Призначення	Визначення рівня людського розвитку (динаміка)	Аналіз людського капіталу (статичний підхід)
Врахування ключових складових людського розвитку	Враховані здоров'я, освіта та рівень життя	Враховані освіта та рівень професіоналізму різних верств працівників
Абсолютні оцінки (бали)	Ні	Так
Відносні оцінки (індекс)	Так, розрахована оцінка	Так, ранжування абсолютних оцінок
Прикладний аспект	Передбачений, висвітлює напрями стимулювання людського розвитку	Передбачений, показує невикористаний резерв людського капіталу

Джерело: узагальнено автором

У свою чергу, в умовах динамічних змін сучасного суспільства очевидною є потреба оцінити сукупність ресурсів та зусиль, які країна здатна витратити на розвиток талантів, посилення людського капіталу. Наведені аспекти висвітлені в Глобальному індексі конкурентоспроможності талантів (GTCI), який розраховується на основі середнього арифметичного вхідного та вихідного субіндексів, у складі яких виокремлено шість критеріїв (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Структурні компоненти GTCI

№ з/п	Субіндекс-си	Критерії	Показники
1	Вхідний	ринкові і нормативні умови на ринку праці (<i>enable</i>);	- регуляторне та ринкове середовище
2		кар'єрне зростання (<i>attract</i>);	- бізнес середовище та ринок праці
3		можливості роботодавців залучати таланти з усього світу (<i>grow</i>);	- зовнішня та внутрішня відкритість
4		здатність утримувати кваліфікований персонал (<i>retain</i>);	- обов'язкова освіта
5	Вихідний	виробничі навички співробітників (<i>vocational and technical skills</i>);	- доступ до можливостей зростання
6		глобальні знання (<i>global knowledge</i>).	- сталість
			- стиль життя
			- навички середнього рівня
			- зайнятість
			- навички високого рівня, талант

Джерело: узагальнено автором за [97]

У наведеному дослідженні проаналізовано вплив технологічних змін на конкурентоспроможність талантів та обґрунтовано, що, з одного боку, машини витісняють робочу силу на всіх рівнях. Одночасно машини та технології здатні створювати можливості. З-поміж основних навичок, які забезпечують мобільність людського капіталу, виокремлено гнучкість, навички сприймати технології. Адже еволюція технологій зумовлює зміни профілю талантів та їх компетенцій, забезпечуючи поєднання технічних і соціальних навичок [99]. Для органів державної влади та приватних організацій важливо поєднати зусилля з метою формування системи освіти та політики на ринку праці згідно з новими реаліями. Подібна політика стане основою для пристосування фахівців до потреб бізнесу, закладе базис для збалансованого розвитку економіки, який передбачає наголос на вирішальному значенні компонентів соціального розвитку.

Очевидним є те, що протягом останніх років у світі набули поширення підходи до розгляду специфіки економічного зростання на основі принципів соціальної інклюзивності. Це означає поєднання переваг економічного зростання з параметрами соціального розвитку. Переваги економічного зростання є відчутними для більшої частини суспільства. Проте, на практиці, близько 82 % багатства, яке було створено у 2017-му році, зумовили зростання добробуту для 1 % найбагатшого населення світу. Одночасно близько 3,7 млрд осіб, які відносяться до найбіднішої частини людства, не покращили рівень свого добробуту [100]. З огляду на актуалізацію наведених вище проблем, у 2018-му році під час проведення Всесвітнього економічного форуму запропоновано новий глобальний комплексний індекс, який, на відміну від існуючого індексу ВВП, здатний враховувати не лише економічну, але й соціальну та екологічну компоненти. У контексті розрахунку Індексу інклюзивного розвитку (*IDI*) запропоновано застосовувати матрицю інклюзивного зростання та розвитку (рис. 1.30).

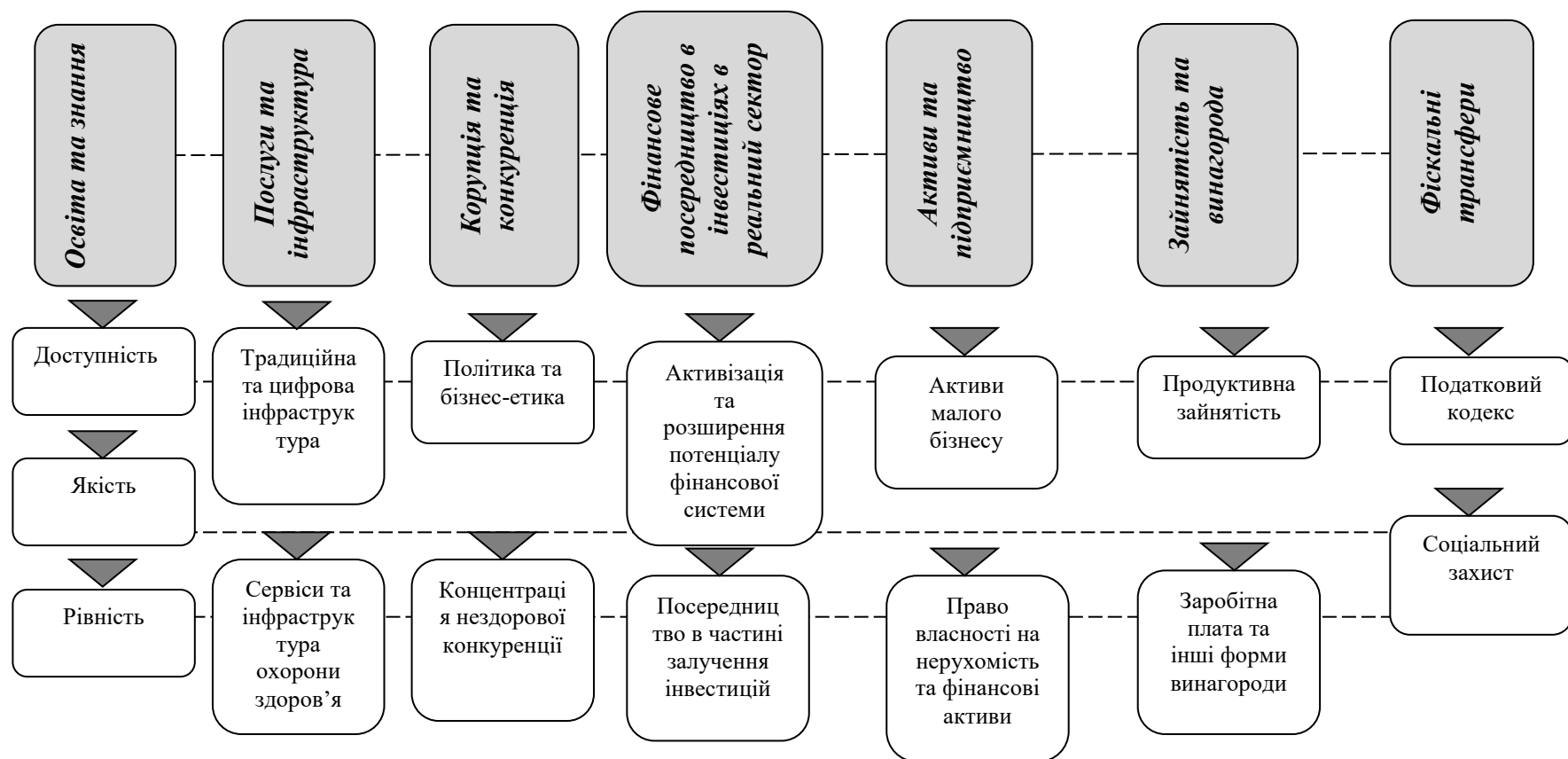

Рис. 1.30. Матриця інклюзивного зростання та розвитку

Джерело: [101]

Індекс інклюзивного розвитку розраховується, як середнє арифметичне трьох субіндексів, у межах яких враховуються 12 показників (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Субіндекси інклюзивного розвитку

№	Субіндекс	Показник
1	2	3
1	Ріст та розвиток	ВВП на душу населення (долари США в цінах 2010-го року);
2		продуктивність праці - ВВП на одного працівника (долари США);
3		тривалість здорового життя (роки);
4		очікувана зайнятість населення (відсотки).
5	Інклюзивність	коефіцієнт розшарування суспільства за доходами (від 0, тобто без розшарування, до 100);
6		рівень бідності (відсотки);
7		коефіцієнт розшарування суспільства за розподілом багатства (від 0, тобто без нерівності, до 100);
8		медіанний дохід (долари США).
9	Досвід поколінь та збалансованість розвитку	скориговані чисті заощадження (відсотки від валового національного доходу);
10		парникова інтенсивність ВВП (кілограми викидів CO ₂ на долар);
11		державний борг (відсотки від ВВП);
12		коефіцієнт демографічного навантаження (відсотки)

Джерело: узагальнено автором за [101]

Індекс інклюзивного розвитку (*IDI*) дозволяє враховувати не лише економічні, але й інші – соціальні індикатори, що дозволяє оцінити збалансування різних сфер суспільного життя на національному та глобальному рівнях. Глобальні індекси, які розраховують міжнародними організаціями, уже отримали світове визнання. Проте, все ще дещо маловідомими залишаються індикатори людського розвитку, які розраховуються комерційними та некомерційними організаціями. Актуалізація питань збалансування різних сфер людського прогресу стала поштовхом для сумнівів стосовно належної результативності ВВП, в основі якого лежать економічні індикатори розвитку. Ще в 1934 р. прибічник концепції ВВП Саймон Кузнець у першій доповіді Конгресу США висловив сумнів щодо того, що добробут нації можна вивести з міри національного доходу. Учений описує фактичну тенденцію, коли, незважаючи на зростання ВВП, добробут нації в США фактично погіршувався. Тобто, важливо враховувати відмінності між кількісними та якісними

індикаторами зростання, між витратами та доходами, а також між часовими характеристиками зростання [102].

Починаючи з 1950-х років, розпочалася культивування ідей щодо створення Індексу реального прогресу (*GPI*). Теоретичною основою слугує концепція збалансованого доходу Дж. Хікса (1948 р.). На практиці становлення *GPI* у сучасному вимірі відбулося в кілька етапів (рис. 1.31).

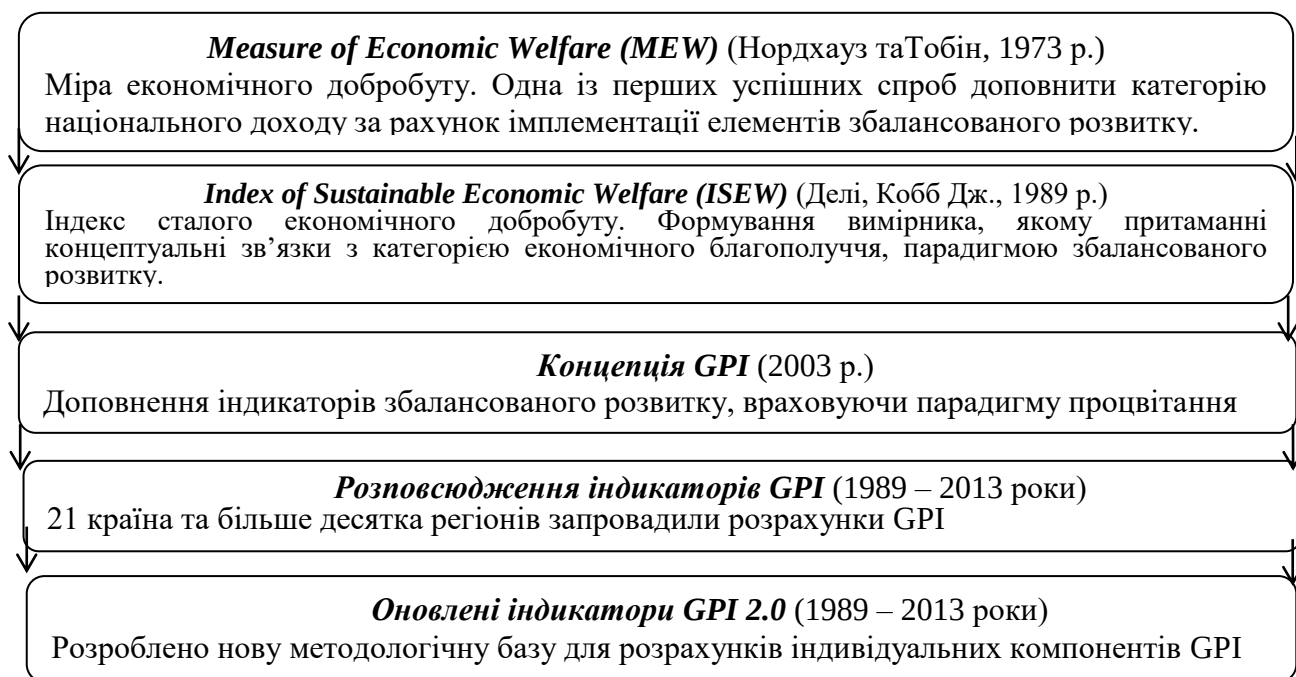

Рис. 1.31. Еволюція ідей Індексу реального прогресу (GPI)

Джерело: складено автором за [103]

Проте, найбільшого практичного розповсюдження даний індикатор набув на базі навчальних закладів та комерційних організацій у США. У 1994-му році випускник Гарвардського університету Т. Хальстед заснував організацію Redefining Progress, з-поміж цілей якої розробка індикаторів, що сформують основу життєздатної, соціально рівноправної та екологічно стійкої державної політики. Починаючи з 1995-го року, організація розпочала розрахунок Індексу реального (справжнього) прогресу, в якості індикатора широкого спектру, що враховує поряд із традиційно вимірюваним економічним виробництвом, економічні внески сімейних та общинних сфер, природне середовище. У складі Індексу реального прогресу (GPI) перебуває більше ніж 20 компонент суспільного життя, які ігнорує ВВП (Дод. Б, рис. Б.1).

Усі компоненти розподілені на три групи, а саме: соціальні, економічні та індикатори стану навколишнього середовища. Тобто, індикатор виступає проявом імплементації підходу до виокремлення складових збалансованого людського розвитку (економічна, соціальна та екологічна компоненти). Одночасно відмінною характеристикою індексу від інших індикаторів є можливість врахування не лише сучасного стану базисних компонент, але й результативності витрат. Звернута увага на можливості залучення фінансових ресурсів для цілей збалансованого людського розвитку.

Експерти, які займаються розрахунком Індексу реального прогресу (*GPI*), розмежовують дві моделі економіки – менш збалансовану та збалансовану. Для першої з них пріоритетом є максимізація виробництва та споживання. Проте, постають питання, пов'язані з вичерпністю ресурсів, зростанням відходів, негативними соціально-економічними впливами (Дод. Б, рис. Б.2). Натомість під збалансованою моделлю економіки розуміють систему, яка функціонує за рахунок ефективного менеджменту екосистеми. Максимальна частина отриманих ресурсів вкладається не безпосередньо у виробництво та споживання, а на потреби розвитку людського й культурного капіталу з метою примноження знань (Дод. Б, рис. Б.3). Бачимо, що збалансована модель економіки, на думку експертів, Індекс реального прогресу (*GPI*) передбачає першочергову увагу до підтримки знань та вмінь, що, своєю чергою, за умови переробки відходів й ефективного управління людським капіталом передбачає формування синергетичного ефекту, перехід людського розвитку на якісно новий рівень.

У спрощеному вигляді розрахунок Індексу реального прогресу (*GPI*) можна представити, як (формула 1.7):

$$GPI = A + B - C - D + I, \quad (1.7)$$

де *A* - приватне споживання з урахуванням доходу;

B - вартість неринкових послуг, що забезпечують добробут;

C - вартість природного зносу;

D - вартість погіршення природи та природних ресурсів;

I - збільшення капіталу та балансу міжнародної торгівлі.

Тобто, індикатор передбачає досягнення визначеного стану добробуту в суспільстві з огляду на здатність підтримувати добробут, як мінімум, на тому ж рівні в майбутньому. Актуалізація питань суспільного добробуту стала об'єктом досліджень не лише міжнародних і громадських організацій. Фінансування таких досліджень здійснюється за підтримки консалтингових компаній. Спільними зусиллями некомерційної організації Social Progress Imperative, компанії Deloitte, Фондів Форда та Сколла, разом з індивідуальними донорами, розраховується Індекс соціального розвитку (*SPI*). Організація Social Progress Imperative створена у 2012 році у США для покращення життя всіх верств населення. З-поміж пріоритетів організації просування цілей глобального соціального прогресу за допомогою створення надійного та інноваційного інструменту – Індексу соціального розвитку (*SPI*). Метою розрахунку *SPI* є цілісна оцінка соціального розвитку національної економіки незалежно від економічних чинників. Показник слугує доповненням ВВП та інших економічних індикаторів, на рівні національної економіки показник забезпечує уявлення щодо продуктивності країни. Результати дослідження використовуються урядами та підприємствами у світі для вимірювання соціального розвитку держав, міст і населених пунктів, оцінки середовища розвитку бізнесу [104]. У 2017-му році індикатор розраховувався згідно 50-ти показників для 128-ми країн, (Дод. Б, табл. Б.1). Дослідженням охоплено близько 98 % населення світу [108].

Оцінка кожної з груп показників здійснюється за формулою 1.8:

$$component_c = \sum_i w_i * indicator_i \quad (1.8)$$

де *component_c* – оцінка групи показників;

indicator_i, *w_i* – оцінка та вага кожного конкретного показника (індикатора) людського розвитку відповідно.

На другому етапі розрахована загальна оцінка кожної з груп показників порівнюється з визначеним для країни мінімальною та максимальною оцінками (формула 1.9):

$$component_c^2 = \frac{component_c - worst\ case}{best\ case - worst\ case}. \quad (1.9)$$

Отже, індикатор дозволяє поряд із статичною оцінкою провести динамічний аналіз, порівняти мінімальні та максимальні оцінки для різних країн. Вибір індикаторів, які враховуватимуться під час розрахунку Індексу соціального розвитку (*SPI*), здійснюється згідно алгоритму (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Алгоритм вибору індикаторів для визначення показників людського розвитку *SPI*

Номер етапу	Прийнятий індикатор (+)	Відхилений індикатор (-)
1	2	3
1	Індикатор слугує характеристикою економічної, соціальної або інвайронментальної (екологічної) концепції?	
	Соціальний або екологічний індикатор	Економічний індикатор
2	Індикатор характеризує вхідний ресурс або результат?	
	Нас цікавить результат, який характеризує визначений індикатор	Індикатор є вимірником причини
3	Що слугує вимірником індикатору?	
	Відомі та широко розповсюджені методи	Невідомі, первинні методи
4	Період відбору даних для розрахунку?	
	Недавні дані	Більшість даних є старішими за 5-10 років
5	Яку частину із досліджуваної території охоплюють індикатори?	
	95 – 100 % від охопленої дослідженням території	Менше, ніж 95 % території, що охоплена дослідженням
<i>SPI</i>		

Джерело: складено автором за [107]

У результаті аналізу показників і напрямів соціального прогресу *SPI* можна узагальнити ієрахічну еволюцію потреб людського розвитку, яка лежить в основі методології розрахунку індексу (рис. 1.32).

Рис. 1.32. Ієрахічна еволюція потреб людського розвитку (на основі методології *SPI*)

Джерело: складено автором

Напрям базових людських потреб дозволяє оцінити міру забезпечення основних потреб населення. Звернуто увагу на виконання державою своїх основних функцій, а саме: вимірюється доступ до харчування та основної медичної допомоги, доступ до безпечної питної води та рівень комунальних послуг [107]. Показники рівня добробуту дозволяють проаналізувати дещо вищий рівень людського розвитку. Зосереджено увагу на доступу до освіти, знань та інформації, існуючих умовах для ведення здорового способу життя, стані навколишнього середовища. Можливості, які відкриваються перед людиною, є найвищим рівнем (ступенем) людського розвитку. Адже лише в суспільстві з найвищим рівнем людського розвитку можна створити умови для реалізації можливостей людини, зокрема – її свободи, прав та підтримки толерантності. Методологія Індексу соціального розвитку (*SPI*) дозволяє зосередити увагу виключно на соціальних аспектах людського розвитку. Проте, зрозумілим є те, що на практиці розвиток соціальної сфери пов'язаний з економічною сферою. Нагальною є диференціація природи добробуту. Це питання знайшло відображення в рамках підходу «за межами ВВП», конкретизованого фахівцями Інституту Легатум (*Legatum Institute*), який знаходиться у Великій Британії [109]. Розраховується вимірник суспільного розвитку країн світу, Індекс процвітання (*PI*) (рис. 1.33).

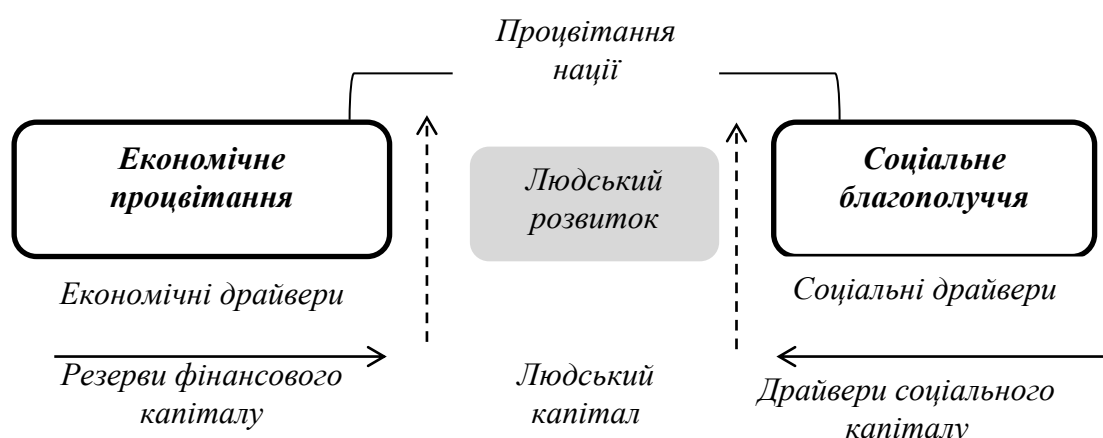

Рис. 1.33. Людська компонента в системі Індексу процвітання

Джерело: складено автором за [110]

Процвітання передбачає не лише накопичення матеріального багатства. Воно також враховує радість повсякденного життя та перспективи для його покращення в майбутньому. Водночас первинні драйвери для процвітання нації виникають на рівні окремої особистості. Адже процвітаючою є економіка тієї країни, яка підтримує рівновагу між доходами та благополуччям, що є основою методології РІ. З огляду на складність поєднання економічної та соціальної складової виправданим є те, що РІ містить 104 варіативні змінні, які об'єднані в дев'ять субіндексів (рис. 1.34).

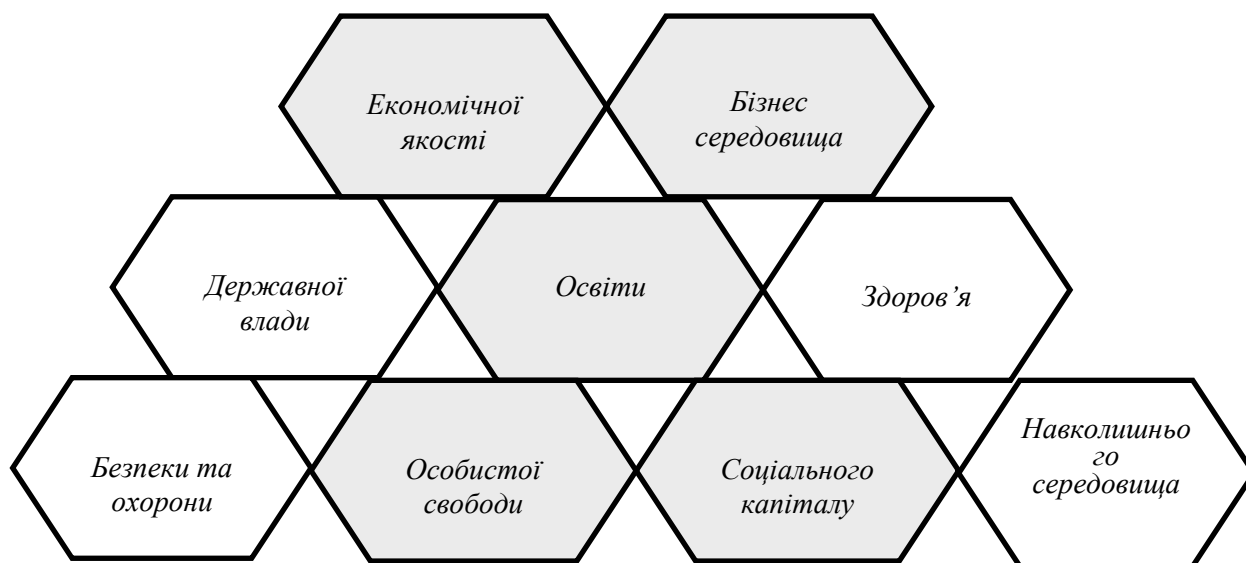

Рис. 1.34. Субіндекси процвітання РІ

Джерело: складено автором за [110]

Субіндекс економічної якості (*Economic Quality sub-index*) характеризує відкритість економіки, макроекономічні показники, наявність фондів для зростання та фінансових можливостей. Наступний субіндекс слугує індикатором бізнес-середовища (*Business Environment sub-index*) в країні, бар'єрів для інноваційної діяльності, гнучкості ринку. Субіндекс (*Governance subindex*) державної влади передбачає аналіз трьох сфер державного регулювання: ефективність управління, демократія та політична участь, верховенство закону. Субіндекс освіти (*Education sub-index*) ранжує країни за доступом до освіти, якістю освіти та індикатором людського капіталу. Здоров'я (*Health sub-index*) оцінюється з огляду на оцінку трьох параметрів:

характеристики фізичного та психічного здоров'я, стан інфраструктури здоров'я, доступ до сфери профілактики. Субіндекс безпеки й охорони (*Safety & Security sub-index*) передбачає порівняння індикаторів національної та особистої безпеки. Особиста свобода (*Personal Freedom sub-index*) означає національний прогрес на шляху впровадження норм, що лежать в основі розвитку свобод і соціальної толерантності. Соціальний капітал (*Social Capital sub-index*) служить вимірником сили особистісних взаємовідносин, інтенсивності використання переваг мережі соціальної підтримки, розвитку соціальних норм в країні. Субіндекс навколишнього середовища (*Natural Environment sub-index*) вимірює стан природного середовища, тиск суспільства та його зусилля для збереження навколишнього середовища.

Індикатори, які враховуються під час розрахунку індексу, коригуються щорічно. Кожній із країн дається оцінка згідно з субіндексами. Індикатори в рамках субіндексів обираються згідно з принципом “*Five As*” (рис. 1.35).

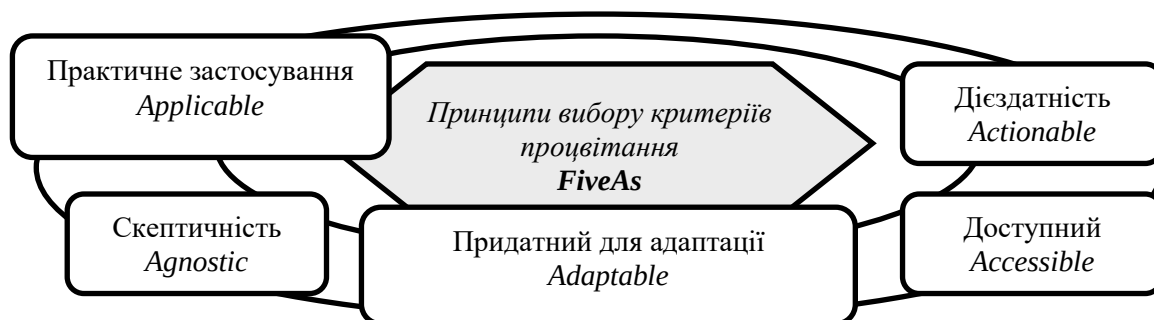

Рис. 1.35. Критерії вибору згідно принципу «*Five As*» (згідно з методологією індексу PI)

Джерело: узагальнено автором

Принцип “*Five As*” передбачає те, що критерії мають практичну спрямованість. Це доводить реалістичність індексу. Одночасно критерії можуть бути поставлені під сумнів, що є ознакою динамічності та можливості коригування критеріїв індексу. Загальний індекс процвітання розраховується, як зважені оцінки субіндексів. У більшості випадків кожному з субіндексів надається однакова вага. Проте, особливістю індексу є можливість моделювання субіндексів залежно від пріоритетів країни або мети розрахунку.

З огляду на методологію розрахунку Індексу процвітання (PI), зауважимо комплексність даного показника, отже можливість його застосування поряд з Індексом людського розвитку ООН (HDI) (табл. 1.8).

Таблиця 1.8

Спільні риси та відмінності HDI та PI

	HDI	PI
1	2	3
Спільні риси	Можливість комплексної оцінки компонентів людського розвитку на глобальному рівні та рівня людського розвитку на рівні країни. Можливість порівняння структури та динаміки індикаторів. Врахування під час оцінки компонентів людського розвитку (здоров'я, освіта, індикатори культури та рівня життя).	
Відмінності	-	-
Призначення	Визначення рівня людського розвитку (цілеспрямована оцінка індикатору)	Аналіз загального рівня добробуту (комплексний індикатор)
Врахування ключових складових людського розвитку	Враховані здоров'я, освіта та рівень життя	Враховані здоров'я, освіта, безпека, навколишнє середовище, влада та ін.
Варіативність критеріїв оцінки	Критерії оцінки не змінюються	Критерії оцінки можуть варіювати в залежності від мети дослідження
Значення окремих компонент у загальному індексі	Однакове (рівнозначне)	Може варіювати в залежності від потреби дослідження та специфіки розвитку національної економіки
Прикладний аспект	Передбачений, висвітлює перспективні напрями стимулювання людського розвитку в майбутньому	Передбачений, дає оцінку параметрам людського розвитку із врахуванням специфіки конкретної ситуації

Джерело: узагальнено автором

Спільною рисою та перевагою наведених вище індикаторів є комплексність критеріїв оцінки. Проте, в окремих ситуаціях важливою є деталізована оцінка компонентів людського розвитку. Зокрема, розрахунок індексів передбачає акцент на освітню компоненту (табл. 1.9).

Таблиця 1.9

Індикатори оцінки освітньої компоненти людського розвитку

№	Назва індикатора	Мета розрахунку	Контекст характеристики освітньої компоненти
1	2	3	4
1	Індекс глобальної конкурентоспроможності	Оцінка конкурентоспроможності країн, які знаходяться на різних рівнях економічного розвитку	Компоненти здоров'я, початкової освіти (вага 25 %) та вища освіта і професійна підготовка (17 %) виокремлено з-поміж 12-ти компонентів. Початкова освіта характеризується якістю та рівнем розповсюдження. Вища освіта – це обсяги відповідних послуг, якість та рівень професійної підготовки
2	Індикатори рівня освіти	Розробка орієнтирів, що будуть використовуватися в контексті національних освітніх політик	Індикатори згруповані в 4 групи: ефективність середньої освіти; фінансові ресурси, які інвестуються в середню освіту; доступ до освіти, навчально-виховного процесу, освітні програми; організація навчально-виховного процесу та навчання.
3	Індекс економіки знань	Розробка довгострокових стратегій, які сприятимуть формуванню економіки знань	Оцінюються 4 субіндекси: економічного та інституційного режиму; освіти; інновацій; інформаційно-комунікативних технологій
4	Індекс знань	Оцінка готовності економіки країни сприймати та поширювати економіку знань	Субіндекси освіти; інновацій; інформаційно-комунікативних технологій
5	Індекс прав інтелектуальної власності (Альянс прав власн.)	Оцінка можливостей захищати інтелектуальну власність	В центрі індексу стоїть стан захисту інтелектуальної власності, законодавство та індикатори середовища інтелектуальної власності
6	Індекс цитування наукових статей (Elsevier)	Оцінка затребуваності наукових статей	Рейтинги кількості цитат на статтю
7	Індекс ефективності систем освіти (Pearson)	Глобальне дослідження систем освіти	У складі індексу 2 складові: когнітивна, рівень освіти (грамотність населення, частка населення, яке отримує освіту)
8	Рейтинг національних систем вищої освіти (Universitas 21)	Оцінка рівня освіти та кваліфікації, як основи збалансованого розвитку	Дослідження стосується 4-х складових: ресурси (інвестиції в освіту), наукові та дослідницькі результати, зв'язки (в т. ч. міжнародні), середовище.
9	Індекс конкурентоспроможності (Центр розвитку менеджменту)	Оцінює здатність країни розвивати конкурентоспроможність	Групи факторів конкурентоспроможності: макроекономічні показники, ефективність влади, ефективність бізнесу та інфраструктура (в т. ч. освіта)

Джерело: узагальнено автором

Освітня компонента є рушійною (динамічною) компонентою людського розвитку, яка характеризує поєднання індивідуальних зусиль, що формуються в економіці, із можливостями здобувати освіту та розвиватися. Адже розвиток творчих ініціатив новаторів можливий за рахунок зростання частки наукової компоненти в межах навчальних дисциплін та практики тих, хто навчається; гнучкості освітніх стандартів, які забезпечують можливість адаптації отриманих знань і компетенцій до реальних змін на ринку та у виробничому середовищі (рис. 1.36).

Рис. 1.36. Дія механізмів професійної орієнтації дорослого населення в контексті людського розвитку

Джерело: [61]

Крім того, у контексті розвитку освітньої компоненти важливо забезпечити формування професійної готовності викладацького складу навчальних закладів до ефективної роботи в частині організації дослідницької та проєктної діяльності з огляду на змінні умови, а також імплементацію

рейтингових систем оцінки праці викладачів, націлених на стимулювання розвитку науково-дослідницьких і творчих компетенцій педагогів [61].

Водночас передумовою для здобуття належної освіти та однією з ключових характеристик суспільства є здоров'я. Ряд міжнародних індексів, які призначені для обґрунтування освітньої складової розглядають її в комплексі зі здоров'ям. На компоненту «здоров'я та початкова освіта» припадає 25 % від загальної оцінки індексу (по 50 % із них припадає на здоров'я та початкову освіту). У частині здоров'я оцінці піддаються індикатори тривалості життя, дитячої смертності, рівнів захворюваності на ВІЛ / СНІД, а також участь бізнесу в боротьбі з цими захворюваннями.

Згідно з методологією Індексу благополуччя Геллап (Gallup) складова здоров'я формує основу концепції благополуччя, яка охоплює не лише численні фізичні, але й економічні індикатори (рис. 1.37).

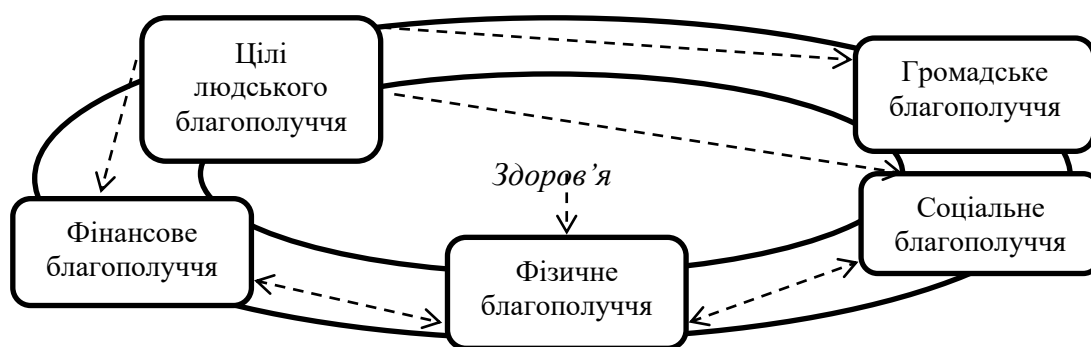

Рис. 1.37. Здоров'я людини в контексті благополуччя (Gallup)

Джерело: узагальнено автором

В основі людського благополуччя Геллап лежить соціальне, фінансове та громадське благополуччя, які нерозривно пов'язані із фізичним благополуччям, у центрі якого перебуває здоров'я людини. У зв'язку з актуалізацією збалансування всіх ключових аспектів розвитку сучасного суспільства експерти сучасних університетів розглядають здоров'я людини в комплексі з підтримкою збалансованої екосистеми. Індекс продуктивності оточуючого середовища оцінює екологічні питання у двох пріоритетних напрямках: охорона здоров'я людей та захист екосистем. Поряд із компонентою здоров'я, екологічну та

культурну складові також розглядає Міжнародний індекс щастя, який відображає добробут людей та стан навколишнього середовища в різних країнах світу. Об'єднання наведених індикаторів, на думку авторів індексу, дозволяє відобразити реальний стан речей, добробут нації. Кінцева мета кожної людини – бути здоровим та щасливим. Індекс здоров'я (Sun life) характеризує залежність здоров'я від задоволенням своїм життям, рівнем реалізації своїх потреб та здібностей.

Відокремленими індикаторами рівня культурної компоненти людського розвитку є Індекс конкурентоспроможності подорожей і туризму та Глобальний індекс талантів. Перший із наведених індексів слугує не лише індикатором привабливості країни як туристичного напрямку, але й характеристикою факторів, які сприяють розвитку бізнесу в індустрії подорожей та туризму. Другий індекс характеризує конкурентоспроможність країн світу за рівнем талантів, враховуючи зміни та нові можливості, які внесені в результаті технологізації виробництва. Отже, сучасні індикатори людського розвитку характеризують можливості інтеграції соціальних компонент з економічною, що забезпечує збалансування параметрів людського розвитку. Комплексний аналіз природи індикаторів збалансованого людського розвитку представлений у дослідженнях Комісії збалансованого розвитку ООН (*Commission on Sustainable Development*) – Індикатори збалансованого розвитку (*CSD Indicators of Sustainable Development*) (Додаток В). Спостерігаємо зв'язок між власне соціальними та економічною компонентами, в основі яких досить часто лежать однакові показники. Подібне об'єднання служить індикатором збалансування ключових процесів у сучасному людському суспільстві, що зумовлює актуалізацію питань належного ресурсного забезпечення соціально-економічних трансформацій. Це зумовлює нагальність подальшого вивчення методології дослідження фінансизації людського розвитку.

1.3. Теоретична концептуалізація формування та функціонування фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку

У контексті посилення економічної, соціальної, політичної та інвайронментальної нестабільності на національному, регіональному і глобальному рівнях відбувається актуалізація питань фінансового забезпечення людського розвитку. Крім цього, протягом сучасного періоду системної суспільної трансформації відбувається формування фінансового підґрунтя для збалансування людського розвитку суб'єктів господарювання, окремих галузей і країни загалом. Важливе місце в наведеному процесі займає проблема забезпечення збалансованого людського розвитку, зокрема обґрунтування фінансових механізмів такого забезпечення. Фінансове забезпечення збалансованого людського розвитку відбувається за рахунок застосування фінансових механізмів до груп факторів, які націлені на виконання трьох ключових функцій (рис. 1.38).

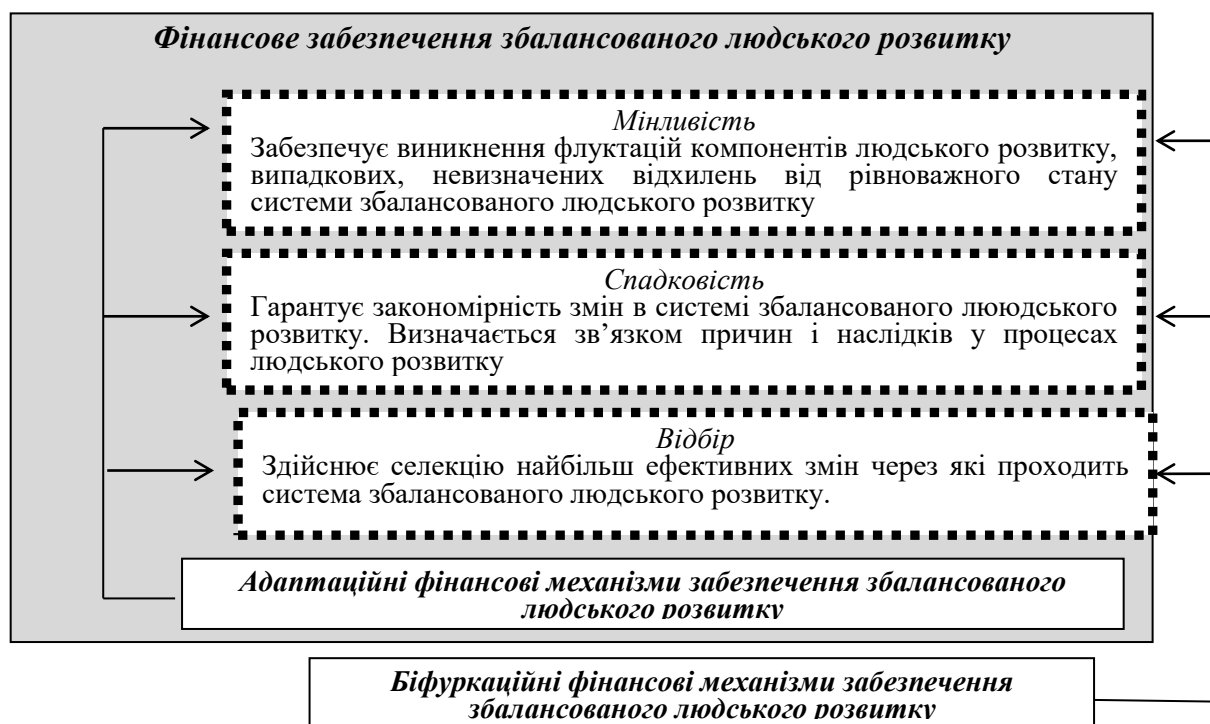

Рис. 1.38. Функції факторів та фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку (системний підхід)

Джерело: узагальнено автором за [144; 145]

Адаптаційні фінансові механізми забезпечення збалансованого людського розвитку сприяють реалізації функцій мінливості, спадковості та відбору під час підтримки існуючої системи людського розвитку. Натомість *біфуркаційні або розгалужені фінансові механізми* забезпечення збалансованого людського розвитку реалізують функції факторів збалансованого людського розвитку за рахунок послідовних змін системи з збереженням зв'язків між компонентами людського розвитку (рис. 1.39).

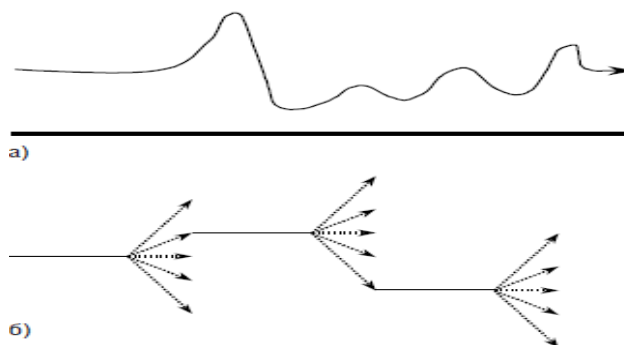

Рис. 1.39. Адаптаційні (а) та біфуркаційні (б) фінансові механізми

Джерело: [146]

Параметри збалансування вимагають систематичного фінансового забезпечення (підтримки статичних механізмів), тоді як динаміка розвитку потребує постійної трансформації фінансових механізмів забезпечення (розвиток динамічних механізмів управління). Подібні характеристики взаємодії фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку дозволяє обґрунтувати один із можливих підходів до дослідження його двоїстої природи (динаміко-статичний) (рис. 1.40).

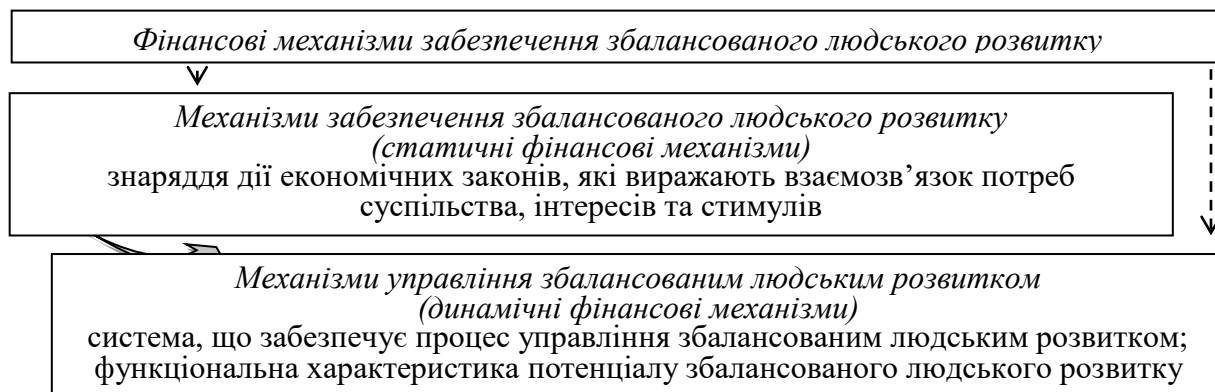

Рис. 1.40. Фінансові механізми забезпечення збалансованого людського розвитку (динаміко-статичний підхід)

Джерело: узагальнено автором за [147]

Первинними для збалансованого людського розвитку є статичні фінансові механізми забезпечення, які слугують своєрідним знаряддям практичного втілення економічних законів. Адже дія економічних законів у суспільстві розпочинається одночасно з виникненням економічних відносин.

Під економічними відносинами розуміємо сукупність відносин та зв'язків у суспільстві, які формуються в процесі суспільного виробництва, розподілу, обміну та споживання вироблених благ (рис. 1.41).

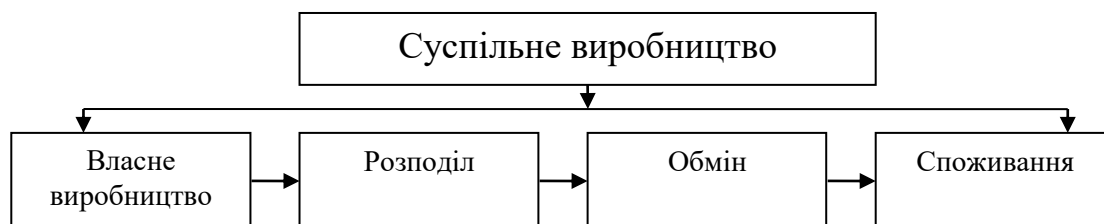

Рис. 1.41. Фази суспільного виробництва

Джерело: узагальнено автором

Виробництво продукту за всіх умов є суспільним процесом. Факти свідчать, що в процесі виробництва суспільних благ люди не є ізольованими один від одного, а об'єднуються певним чином, спілкуються один з одним та взаємодіють [148; 149]. Економічні відносини виникають в результаті становлення визначеного способу організації економічної системи та поряд із продуктивними силами формують її основу. Тобто, система економічних відносин є достатньо складною та багатоманітною. Тому, логічним є те, що під час забезпечення збалансованого людського розвитку формуються різні типи економічних відносин (рис. 1.42).

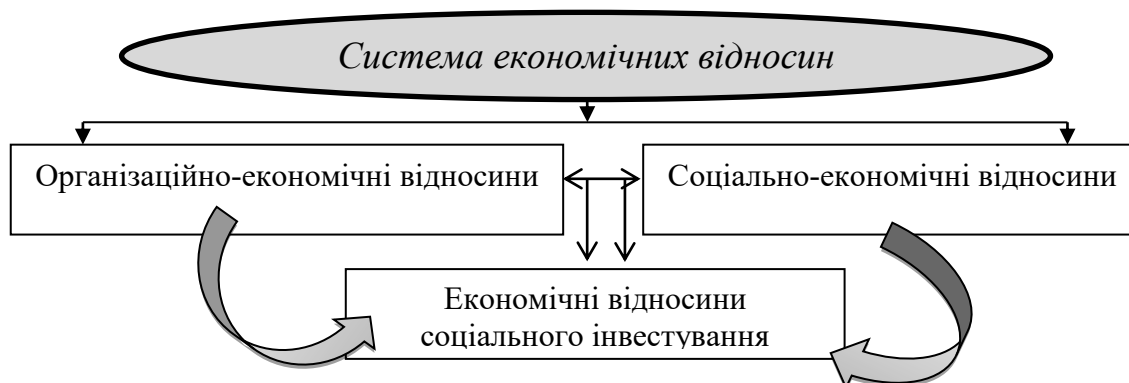

Рис. 1.42. Типи економічних відносин у процесі фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку

Джерело: узагальнено автором

Виникнення організаційно-економічних відносин пов'язано з процесом організації економічних відносин. Їх ключові характеристики зумовлені суспільним поділом праці, рівнем розвитку продуктивних сил, технологією виробництва. Тобто, прояви організаційно-економічних відносин знаходять своє місце в конкретних організаційних формах виробництва суспільних благ, зокрема: в спеціалізації, кооперуванні, комбінуванні рівнів кооперації. Натомість соціально-економічні відносини є відносинами з приводу привласнення людьми засобів і результатів виробництва, виражаються характеристикою компоненти економічних відносин залежно від їх типу, виду та форми власності. Реалізація фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку відбувається з огляду на специфіку соціальних інвестицій. Тому, у контексті нашого дослідження додатково звертаємо увагу на економічні відносини соціального інвестування, як наслідок реалізації організаційно-економічних та соціально-економічних відносин з огляду на особливості збалансованого людського розвитку. Загалом економічні відносини соціального інвестування – це відносини, які виникають між усіма учасниками в процесі залучення соціальних інвестицій [150, с. 105].

Проте, забезпечення збалансованого людського розвитку на різних рівнях можливе лише в результаті врахування дії об'єктивних, внутрішніх, стійких, що постійно повторюються, причинно-наслідкових зв'язків, які присутні в системі економічних відносин, тобто економічних законів [138; 151, с. 33]. На думку вітчизняних науковців, «економічний закон – це внутрішньо необхідні, суттєві та сталі зв'язки між основними протилежними сторонами, якостями, властивостями розвитку економічних явищ і процесів, між окремими стадіями і ступенями розвитку економічної системи, через які суперечність зароджується, еволюціонує і переходить у розвинуті форми» [148]. Досвід економічної науки стосовно диференціації економічних законів формує основу для виокремлення груп економічних законів (рис. 1.43).

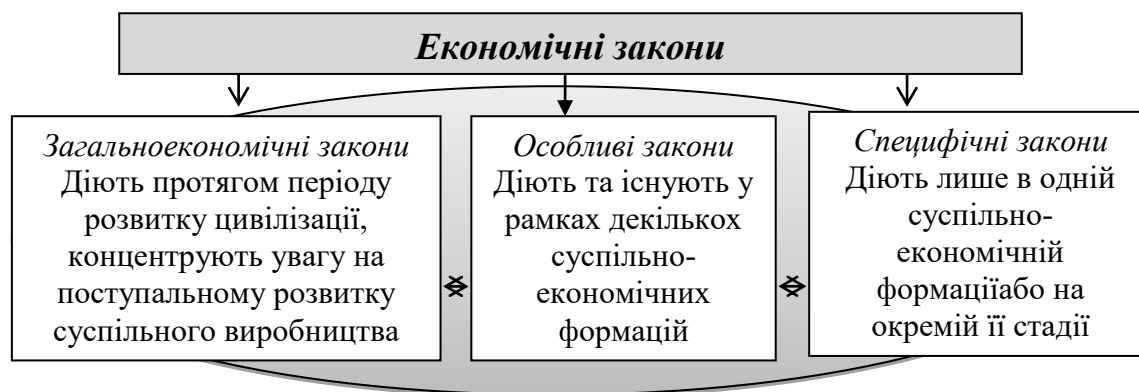

Рис. 1.43. Групи економічних законів

Джерело: узагальнено автором

В основу загальноекономічних законів закладено взаємодію продуктивних сил та розвиток економічних відносин. Вони відображають поступальний процес розвитку суспільного виробництва, систематизують етапи та економічні зміни, які відбуваються в суспільстві [144, с. 157]. В умовах сучасного суспільства відбувається посилення не лише виробничих, торговельних і фінансових зв'язків, але й зростання ролі інтеграційних процесів у соціальній сфері. Група загальноекономічних законів відображає зростання суспільних потреб, зміну рівня та структури витрат на створення суспільних благ, що є індикатором збалансованого людського розвитку, змін механізмів його забезпечення. Особливі економічні закони дають змогу диференціювати особливості збалансованого людського розвитку в умовах ринку. Закони даної групи дають змогу економічно обґрунтувати фактори, які впливають на різноманітні аспекти людського розвитку. Порівняння наведених впливів дає підстави для посилення нестабільності базових компонентів людського розвитку або для його збалансування.

Особливістю специфічних законів є те, що кожний із них характеризує певний аспект економічних відносин. У розрізі фаз суспільного виробництва існують окремі групи економічних законів, що описують відносини власне виробництва, розподілу, обміну та споживання відповідно. Тобто, економічні відносини розглядаються не в якості суми певних елементів, а як єдина система. По аналогії з наведеним вище, компоненти людського розвитку (здоров'я, освіта та рівень життя згідно класифікації ООН) також формують

цілісну систему збалансованого людського розвитку.

Усі економічні закони є об'єктивними, тобто незалежними від волі та свідомості людей. Тому, в контексті обґрунтування механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку першочерговим є пізнання механізмів дії економічних законів, що можливо здійснити в процесі пізнання сутності економічних законів. Адже пізнання економічних законів є джерелом розкриття їх змісту, що створює основу для формування знань щодо механізмів дії економічних законів, їх взаємозв'язків у контексті людського розвитку. Механізм дії економічних законів визначає їх структуру, взаємозалежність компонент окремих законів, які визначають і забезпечують сутнісні аспекти збалансованого людського розвитку. Відповідно до попередньо обґрунтованої класифікації економічних законів, розглядаємо можливість їх систематизації в контексті дослідження механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку (рис. 1.44).

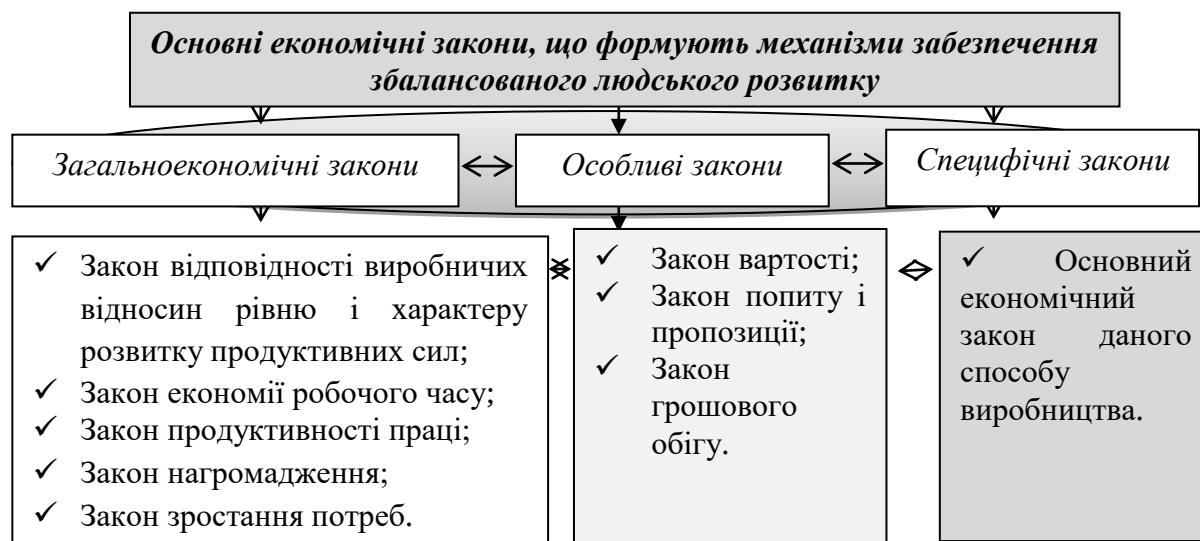

Рис. 1.44. Класифікація економічних законів збалансованого людського розвитку

Джерело: узагальнено автором за [148; 149]

Закон відповідності (адекватності) виробничих відносин рівню і характеру розвитку продуктивних сил характеризує відносини між людьми, які пов'язані з раціональним застосуванням об'єктивно зумовлених технічним прогресом факторів виробництва, що систематично удосконалюються [152, с. 192]. В контексті збалансованого людського розвитку закон відображає

«соціальний» аспект властивих йому економічних відносин. Закон економії робочого часу дозволяє звернути увагу на зв'язок ступеня збалансування компонентів людського розвитку зі зменшенням суспільно-необхідного робочого часу на виробництво одиниці товару у процесі розвитку продуктивних сил та зростання вільного часу працівників. Одним із впливових є закон зростання продуктивності праці. Положення закону містять тезу про те, що скорочення суспільно необхідних витрат живої та уречевленої праці на виготовлення суспільних благ можливе за рахунок розвитку продуктивних сил й економічних відносин. Формування концептуальних засад продуктивності праці в якості чинника забезпечення людського розвитку починається з обґрунтованого у працях Платона та Ксенофонта поділу праці між робітниками й ремеслами (галузевого розподілу), розмежування розумової праці від фізичної в дослідженнях Арістотеля та продовжується в умовах сучасності [153].

Одним із найбільш визначних теоретиків, які досліджували роль продуктивності праці в процесі створення суспільних благ та її значення для людського розвитку, є класик економічної науки А. Сміт. У праці «Дослідження про природу і причини багатства народів» вчений став першим, хто розмежував продуктивну та непродуктивну працю [154]. Продуктивною було визначено таку працю, яка здатна створити цінність (благо для суспільства). Одночасно непродуктивна праця не здатна створювати цінностей та реалізовуватися в суспільних благах. На думку А. Сміта, нація може процвітати за умови збільшення кількості продуктивних працівників та подальшого зростання продуктивності праці. Водночас А. Сміт першим наголошує на своєрідній «людській альтернативі» позитивного ефекту від зростання продуктивності праці. Адже зростання затрат праці для виробництва суспільних благ змушують людину відмовитися заради цього від частини власного дозвілля, свободи та спокою. За своєю природою людина є схильною до обміну. Зокрема, поділ праці дозволяє зосередити діяльність на аспектах, які підвищують продуктивність праці. Людина здатна «збалансувати» свої зусилля,

що в результаті не лише максимізує особисту вигоду, але й створить позитивний ефект для розвитку суспільства [154]. А. Сміт створив своєрідний наріжний камінь для розвитку, подальшої трансформації та еволюції визначених питань у працях інших представників економічної науки й відомих суспільних діячів. Наприклад, Б. Франклін звернув увагу на якісні відмінності різних видів праці, взявши за основоположний критерій абстрактну працю. Згідно з поглядами Б. Франкліна «багатство країни повинно оцінюватися відповідно до витрат праці, які її мешканці здатні закупити» [155].

У подальших працях зарубіжних економістів звернуто увагу на управлінські аспекти збереження продуктивності праці. Наприклад, неокласик Дж. Кларк звернув увагу на «граничну продуктивність праці», що відповідає продуктивності праці працівника, який перебуває у так званій «зоні байдужості». Водночас зростання кількості працівників, які перебуватимуть поза «зоною байдужості», не забезпечить приріст капіталу в якості фактору виробництва. Дж. Кларк визнав залежність рівня заробітної плати від продуктивності праці та рівня зайнятості працівників [112, с. 10].

Особливе значення в контексті обґрунтування механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку набули праці Ф. Тейлора, а згодом – Г. Ганта, Ф. Гілбрета та Г. Емерсона, які заклали концептуальні постулати наукової організації праці. Основні можливості підвищення продуктивності праці полягають в раціоналізації трудових ресурсів та в подальшому – активізації поділу праці. У працях Ф. Тейлора визначено, що зростання продуктивності праці відбуватиметься за рахунок раціоналізації трудових ресурсів та поділу праці. Автор звернув увагу на можливості заощадження сил і ресурсів за рахунок належного застосування досягнень технологічного прогресу та уникнення зайвих рухів [146]. Натомість у працях Е. Мейо обґрунтовано питання стосовно переваг ініціативного, освіченого та творчого співробітника, що спроможний самостійно шукати можливості для підвищення продуктивності праці. У контексті запропонованої автором теорії „людських відносин” було запропоновано трансформувати механічний підхід до

регулювання продуктивності праці та методи „поводження з працівниками”. У межах оновленого підходу пріоритетним визначено інструментарій розробки програми «гармонізації» відносин між працівниками, покращення умов їх праці та дозвілля, раціоналізації методів управління суб’єктом господарювання [156, с. 120]. Питання взаємозв’язків роботодавців, працівників та суспільства, управління підприємством і розподілу доходів знайшли відображення в концептуальних дослідженнях Дж. Гелбрейта [157, с. 79]. Це сприяло посиленню ідей гуманізації праці та ідей збалансованого людського розвитку в тогочасному суспільстві.

Поряд із дослідженнями зарубіжних авторів, визначений напрям збалансування людського розвитку із врахуванням концептуальних основ продуктивності праці знайшов відображення у працях наших співвітчизників. Наприклад, видатний український учений І. Вернадський стверджував, що будь-яка праця є продуктивною, тобто, робить внесок у збалансування людського розвитку. М. Туган-Барановський у ролі продуктивних сил розглядав духовні фактори виробництва, наприклад: ідеї та психологію працівників, дух народу та національну самосвідомість [155]. Наведені дослідження стали теоретичною основою для формування механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку із врахуванням можливостей зростання продуктивності праці. Зокрема, досвід розвинених країн доводить те, що зростання продуктивності праці формує базис для збалансованого людського розвитку, індикатором якого виступає зростання рівня життя. Адже суспільний прогрес є нереальним без існування передумов для здорового життя, розширення знань, культурного розвитку.

Зростання продуктивності праці є основою для нагромадження капіталу в суспільстві. Закон нагромадження звертає увагу на внутрішньо необхідні збалансовані взаємозв’язки між зростанням та якісними удосконаленнями в структурі нагромадження. Зростає суспільна продуктивність праці та національне багатство, а також рівень життя населення, що слугує індикатором зв’язків між нагромадженням і збалансованим людським розвитком.

Необхідність фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку залежить від змін людських потреб. Адже їх структура, характер і спосіб задоволення залежать від розвитку продуктивних сил. Відповідно, у суспільстві діє закон зростання потреб, який виражає взаємозв'язки між виробництвом і ступенем задоволення потреб. Зміни якісних характеристик потреб відповідають змінам параметрів збалансованого людського розвитку.

На відміну від загальноекономічних законів, які діють у всіх суспільно-економічних формаціях, особливі закони діють у кількох із них. Закон вартості діє в межах будь-якої економічної системи, в основі якої лежить товарне виробництво. Згідно з концептуальними характеристиками закону вартості, виробництво та обмін товарами відбувається відповідно до їх суспільної вартості, суспільно необхідних витрат праці на їх виготовлення [158, с. 253]. Суспільно необхідна праця передбачає виробництво одиниці товару за суспільно нормальних умов виробництва, вимірюється суспільно необхідним робочим часом та слугує індикатором вартості товару. Під нормальними умовами виробництва розуміємо рівень техніки, середню продуктивність та інтенсивність праці, а також пануючий рівень кваліфікації працівників. Наведені індикатори перебувають у взаємозв'язках із рівнем людського розвитку. Відповідно, рівень здоров'я та освіти є визначальними для підвищення продуктивності праці, поліпшення умов виробництва, перегляду витрат праці з розрахунку на одиницю виробленої одиниці товару.

За ринкової економіки суспільно необхідна праця формується залежно від співвідношення попиту та пропозиції. Виникає потреба визначення мінової вартості [159, с. 10]. Дж. Мілль основним законом мінової цінності визначає природний закон попиту та пропозиції: «Природний закон попиту та пропозиції, зрівняння між ними і тут не перестає діяти: ... для зрівнювання попиту з пропозицією, ринкова вартість відхиляється від природної; але лише на час, тому що пропозиція співвідноситься з попитом ... Попит та пропозиція прагнуть до рівноваги, проте становище стійкої рівноваги... це те, коли предмети обмінюються один на одного відповідно до вартості виробництва»

[160]. Закон попиту та пропозиції виражає співвідношення між обсягом товарів і послуг, які готові придбати споживачі та запропонувати виробники. Досягнення співвідношень пов'язане з компонентами людського розвитку: доходи, тобто готовність придбати товари і послуги; рівень освіти, що дозволяє оцінити здатність виробити продукцію. Становлення товарно-грошових відносин зумовило зміни у сфері обігу, де закон вартості знаходить нову форму прояву – закон грошового обігу (підтримка в обігу необхідного обсягу грошей). У зв'язку з переходом суспільства на новий етап людського розвитку, змінюються потреби. Поряд із загальноекономічними та особливими економічними законами механізми забезпечення збалансованого людського розвитку реалізуються із врахуванням специфічних економічних законів.

Механізм дії специфічних економічних законів проявляється з огляду на те, що специфічний економічний закон характеризує певний аспект виробничих відносин. Проте, усі грані виробничих відносин перебувають у взаємозв'язку і взаємообумовленості, становлять єдину систему. Відповідно, поєднання специфічних економічних законів співставляється з особливостями системи збалансованого людського розвитку. Джерелом суспільного способу виробництва є взаємозв'язки між продуктивними силами та відносинами економічної власності, які становлять дві сторони економічної суперечності. Суперечності є проявом основного економічного закону, який трансформується відповідно до змін пріоритетів людського розвитку. Механізм дії об'єктивних економічних законів формує «незалежну від суспільства» (статичну) компоненту механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку. Можливості впливу на компоненти збалансованого людського розвитку характеризують його динамічний аспект, знаходять прояв у дії фінансових механізмів збалансованого людського розвитку на різних рівнях (табл. 1.10).

Таблиця 1.10

Рівні проявів фінансових механізмів збалансованого людського розвитку

Рівень	Цільовий спектр дії фінансових механізмів	Мета	Завдання	Об'єкти	Інструменти оцінки результатів
1	2	3	4	5	6
Мега- (глобальний)	Управління потенціалом людського розвитку	Збалансування компонентів людського розвитку	Підтримка глобальних пріоритетів людського розвитку	Людський капітал та цілі сталого розвитку на глобальному рівні	1. Метод рейтингових оцінок 2. Метод експертних оцінок 3. Методи оцінки й управління проектами 4. Розробка стратегій збалансованого розвитку
Макро- (державний)	Управління інвестиціями у людський розвиток	Мобілізація національних ресурсів для забезпечення збалансування людського розвитку в коротко-, середньо- та довгостроковій перспективі	Розробка національної стратегії фінансування людського розвитку	Національні соціально-економічні пріоритети	1. Фінансові механізми забезпечення людського розвитку на національному рівні 2. Модель галузевого розподілу інвестицій 3. Модель територіального розподілу інвестицій
Мезо- (регіональний)	Управління регіональними пріоритетами людського розвитку	Підтримка паритету, узгодження та задоволення інтересів усіх учасників громади на регіональному рівні	Затвердження регіональних стратегій фінансування людського розвитку	Пріоритети розвитку регіону	1. Фінансові механізми забезпечення людського розвитку регіону 2. Модель оптимізації регіональних витрат на цілі людського розвитку 3. Факторний аналіз
Мікро- (бізнес)	Управління витратами бізнесу на цілі людського розвитку	Оптимізація та збалансування витрат бізнесу на цілі людського розвитку	Затвердження стратегії фінансування ведення бізнесу	Людський капітал суб'єкта бізнесу	1. Факторний аналіз 2. Регресійні моделі 3. Причинно-наслідковий аналіз 4. Моделі прогнозування

Джерело: узагальнено автором

Враховуючи інтерпретацію А. Кульмана, у теоретичному контексті під «механізмом управління» розуміємо природну систему, яка виникає в ринковій економіці [161]. Зважаючи на основні акценти, які характеризують конкретні методи управління, формуються специфічні механізми управління, що мають свою назву [162]. Натомість на практиці формування концептуальних засад фінансових механізмів управління людським розвитком відбувається на глобальному рівні зусиллями експертів міжнародних організацій; фахівцями, які займаються розрахунками індикаторів людського розвитку.

Протягом останніх десятиліть спостерігаємо прогресивний поступ глобальної економіки, що співставляється з поліпшенням індикаторів розвитку національних економік. Проте, поліпшення таких показників, як, наприклад, ВВП та ВВП на душу населення не завжди співставляються з підвищенням рівня життя та добробуту громадян, що є характерним для країн, які розвиваються. Водночас у розвинених країнах питання соціально-економічного розвитку також часто не знаходять належного прояву в національних моделях розвитку [163]. Перед експертами міжнародних організацій постає завдання збалансування компонентів людського розвитку в сучасному суспільстві. Тому, на початковому етапі формування механізмів управління людським розвитком за допомогою методів рейтингових та експертних оцінок відбувається ранжування національних економік за рівнем їх людського розвитку, а також визначення ступеня збалансування компонентів людського розвитку. Унаслідок на основі сформованих рейтингів компонентів та рівнів людського розвитку можливим є обґрунтування конкретних проєктів, які сприятимуть досягненню цілей збалансованого людського розвитку.

На глобальному рівні в основу фінансового механізму забезпечення збалансованого людського розвитку закладено сукупність форм і методів створення та використання фінансових ресурсів, які проаналізовано, виходячи з трансформації людського капіталу у фінансовий (рис. 1.45).

Рис. 1.45. Трансформації людського капіталу в системі побудови фінансових відносин на шляху до збалансованого розвитку

Джерело: складено автором

Одночасно з імплементацією механізмів управління збалансованим людським розвитком на глобальному рівні визначальною стає розробка відповідних механізмів на рівні національної економіки. Зокрема, умовою забезпечення збалансованого людського розвитку країни є розробка, прийняття та реалізація Національної стратегії збалансованого розвитку. Однією з перших потреба прийняття стратегій людського розвитку на національному рівні відзначена в межах “Порядку денного на XXI століття”, який прийнято у 1992 р. за результатами Конференції ООН з довкілля та розвитку в Ріо-де-Жанейро. Зокрема, у “Програмі дій з подальшого впровадження “Порядку денного на XXI століття” (Ріо+5)” було встановлено терміни імплементації національних стратегій – до 2002 року [164]. У “Плані виконання рішень Всесвітнього саміту зі збалансованого розвитку” визначено, що на рівні національних економік варто “вжити заходи для досягнення прогресу в розробленні національних стратегій збалансованого розвитку” [165]. Реалізація національних стратегій збалансованого людського розвитку передбачає реалізацію моделей галузевого та територіального розподілу інвестицій, що дозволяє активізувати фінансові механізми забезпечення людського розвитку на національному рівні.

На національному рівні під фінансовим механізмом розуміємо сукупність організаційних форм фінансових відносин, що формують основу для збалансованого людського розвитку. Відбувається перерозподіл національного доходу, що пов'язано зі зміною структури витрат держави у зв'язку з підвищенням уваги до суспільних витрат (рис. 1.46).

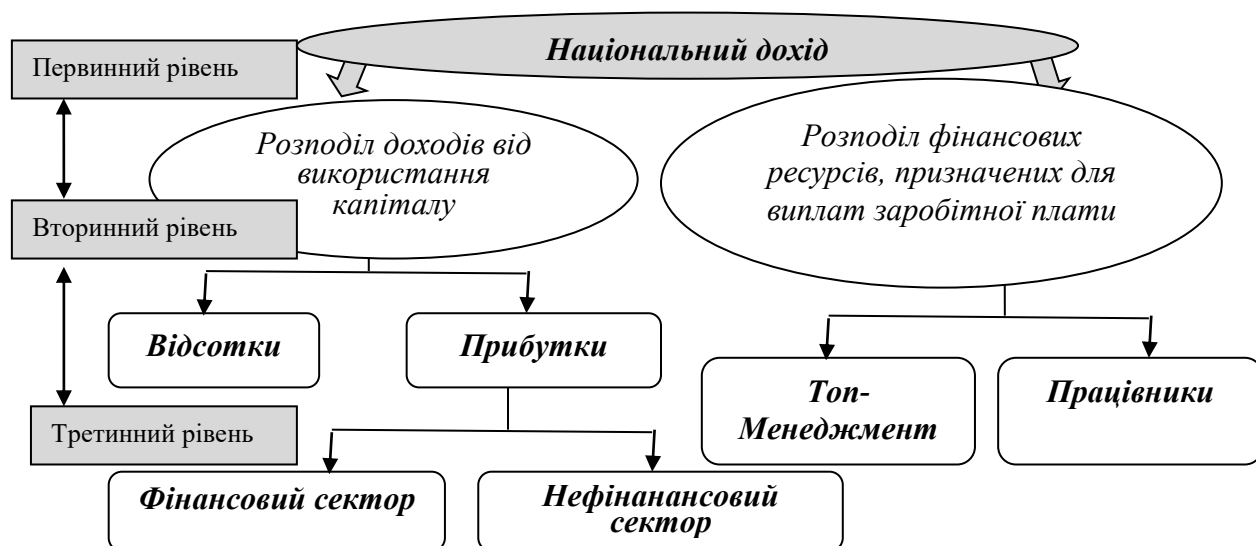

Рис. 1.46. Функціональний перерозподіл збалансованих доходів на національному рівні

Джерело: складено автором за [138].

На первинному рівні національний дохід поділяється на доходи від використання капіталу та фінансові ресурси, призначені для виплат заробітної плати. На вторинному рівні доходи від використання капіталу знаходять свій прояв у формі відсотків і прибутків. Останні на третинному рівні розподіляються на прибутки фінансового та нефінансового секторів. Натомість ресурси, призначені для виплат заробітної плати, на третинному рівні забезпечують виплати топ-менеджерам та іншим працівникам.

Своєю чергою, територіальні відмінності зумовлюють потребу розробки механізмів управління людським розвитком, які реалізовуватимуться на регіональному рівні. Зокрема, вітчизняними фахівцями запропоновано притримуватися інтегрального регіонального індексу людського розвитку, який розраховується, як сукупність дев'яти компонент, що характеризують ключові аспекти збалансованого людського розвитку (рис. 1.47).

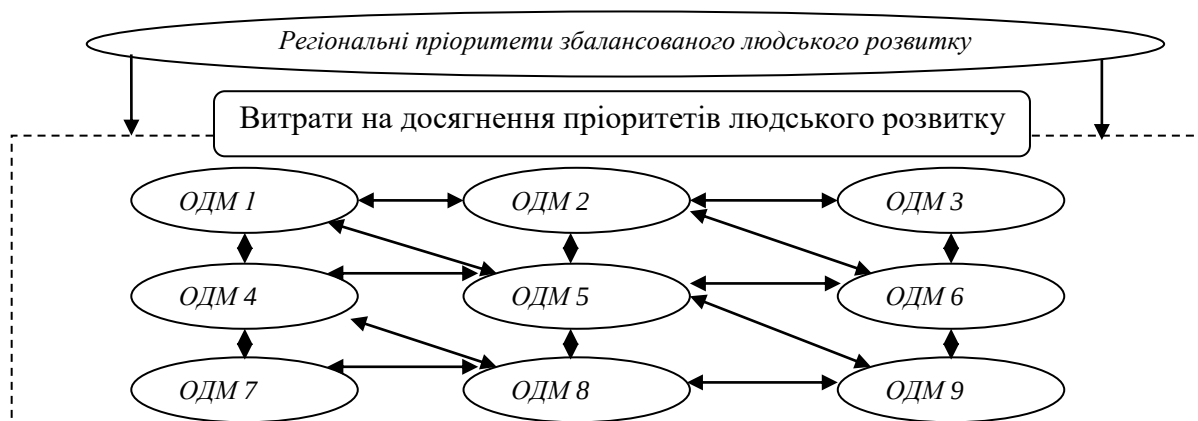

Рис. 1.47. Схема регіональних компонентів дії фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку

ОДМ – об’єкт дії механізмів. 1. Демографічний розвиток; 2. Розвиток ринку праці; 3. Матеріальний добробут населення; 4. Умови життя населення; 5. Рівень освіти населення; 6. Стан охорони здоров’я; 7. Соціальне середовище; 8. Екологічна ситуація; 9. Фінансування людського розвитку.

Джерело: узагальнено автором за [43]

Для формування фінансових механізмів управління збалансованим людським розвитком на рівні регіону за допомогою факторного аналізу оцінюється як окрема компонента, так і індикатор збалансованого людського розвитку на регіональному рівні. Це дозволяє на основі сформованої моделі оптимізації регіональних витрат на цілі людського розвитку диференціювати механізми управління збалансованим людським розвитком регіону.

У розвинених країнах для забезпечення збалансованого людського розвитку виявляються недостатніми реалізація стратегій на рівні держави та становлення регіональних пріоритетів. Тому, механізми управління збалансованим людським розвитком реалізуються на рівні суб’єктів бізнесу. Усе більшого значення набувають соціальні програми бізнесу, для якого уже не достатньо обмежуватися лише економічними цілями. Наведена концепція не є новою, адже вона виникла ще в 30-ті роки XX століття у США в дослідженнях Р. Е. Вуда та отримала назву моделі соціально-мотиваційного управління. Сучасний суб’єкт бізнесу зобов’язаний враховувати соціальні впливи своєї діяльності на стейкхолдерів, зокрема: працівників, споживачів та місцеві громади, сприяти досягненню соціальних пріоритетів суспільства загалом. В іншому випадку, за відсутності дієвих механізмів управління збалансованим людським розвитком на рівні суб’єкту бізнесу, такий суб’єкт залишається

неконкурентоспроможним на національному та міжнародному рівнях. З огляду на наведені вище дослідження безсумнівним залишається плюралізм механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку. Це визначає актуальність їх подальшого структурно-функціонального аналізу з виокремленням фінансової компоненти збалансування людського розвитку.

1.4. Підходи до оцінки структурно-функціональних характеристик фінансових механізмів збалансування людського розвитку

Активізація фінансово-економічних, структурних та інституційних криз в умовах сьогодення загострила проблему фінансового забезпечення національної економіки для її соціально-економічного розвитку та підтримки конкурентоспроможності на світовому рівні. Причиною розбалансування економіки є система нагромаджених проблем у сфері фінансів, інфраструктури, науково-технічного розвитку, екології та ін. Це зумовлює потребу в контексті дослідження специфіки управління людським розвитком та його збалансування наукового обґрунтування фінансових механізмів, які здатні сформувати основу для досягнення стратегічних цілей людського розвитку з мінімальними витратами ресурсів. Стратегічним пріоритетом людського розвитку є синхронізація тенденцій економічного та соціального розвитку, що визначає підвищення рівня матеріального добробуту, зміну способу життя, особистісний розвиток і підвищення культурної обізнаності. Відбувається поєднання матеріально-речової та суспільної форм життєдіяльності суспільства (об'єктно-суб'єктний підхід) (рис. 1.48).

Рис. 1.48. Фінансові механізми в системі механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку: структурний підхід

Джерело: узагальнено автором

Згідно з наведеним підходом механізми забезпечення збалансованого людського розвитку можуть мати як об'єктну, так і суб'єктну природу. Об'єктні механізми пов'язані з матеріально-речовою й особовою формою збалансування, які споживаються та відтворюються в тій або іншій формі у процесі людського розвитку. До них відносимо виробничі механізми, механізми інноваційного розвитку, інвестиційні механізми та фінансові механізми. Виробничі механізми мають здебільшого матеріально-речову природу та визначають поточні можливості для змін з урахуванням існуючих досягнень людського розвитку. Механізми інноваційного розвитку характеризують здатність суспільства до сприйняття та реалізації трансформацій для збалансування компонентів людського розвитку. Інвестиційні механізми реалізуються у формі соціальних інвестицій, що дозволяє підтвердити значення та можливість досягнення не лише економічного, але й соціального ефекту в результаті залучення інвестицій.

Суб'єктні складові пов'язані з суспільною формою механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку. Вони не споживаються, а становлять передумову, загальногосподарський, соціальний чинник споживання об'єктних складових [166]. До суб'єктних складових відносимо механізми: розбудови організаційної структури управління, науково-технічного потенціалу, маркетингові, управлінські та інформаційні. Розбудова організаційної структури управління дозволяє визначити пріоритети збалансованого людського розвитку. Механізми розвитку науково-технічного потенціалу є «суб'єктним базисом» для механізмів інноваційного розвитку. Маркетингові, управлінські та інформаційні механізми дозволяють відслідковувати індикатори стану освітньої компоненти людського розвитку, підвищувати обізнаність стейкхолдерів.

У контексті нашого дослідження, звертаємо увагу на фінансові механізми забезпечення збалансованого людського розвитку, які є об'єктною складовою. Особливістю фінансових механізмів є те, що вони, незважаючи на матеріально-речову природу, слугують основою для активізації як об'єктних, так і

суб'єктних механізмів. Це пояснюється універсальним характером матеріального чинника в умовах ринку, що зумовлює потребу в залученні фінансових ресурсів для розвитку всіх сфер суспільного життя. Системне дослідження характеристик фінансових механізмів та їх ролі в забезпеченні людського розвитку доцільно розпочати з обґрунтування теорії механізмів, яку започатковано французькими економістами Ш. Рістом, А. Шеклі та А. Кульманом [161]. У рамках структурно-еволюційного підходу до обґрунтування фінансових механізмів розмежовуємо господарський, економічний та фінансовий механізми (рис. 1.49).

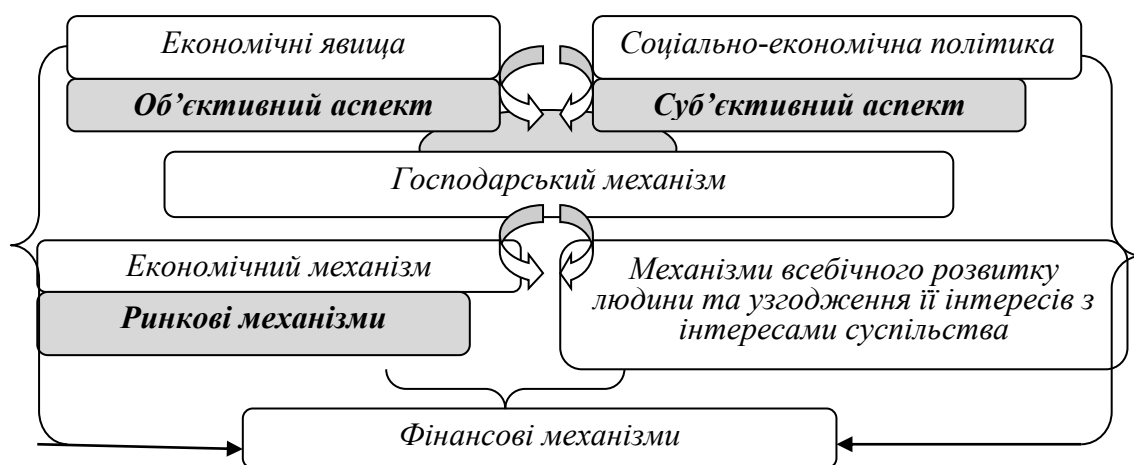

Рис. 1.49. Становлення фінансових механізмів забезпечення людського розвитку (структурно-еволюційний підхід)

Джерело: узагальнено за [167-170]

Дія фінансових механізмів зосереджена в суспільстві, де поряд з об'єктивними економічними явищами активізується суб'єктивна соціально-економічна політика. У вказаному контексті відбувається поєднання суб'єктивного та об'єктивного аспектів. Водночас прояв об'єктивного аспекту відбувається внаслідок впливу об'єктивних економічних законів, причинно-наслідкових зв'язків, які управляють механізмами. Натомість суб'єктивний аспект механізмів знаходить прояв за посередництвом діяльності ключових суб'єктів фінансових відносин за рахунок поєднання суспільних потреб, інтересів та цілей. Наприклад, очевидним є те, що трансформації об'єктивних основ фінансового механізму забезпечення збалансованого людського розвитку

відбувається внаслідок державного втручання в економічну сферу, коли регулювання взаємовідносини між суб'єктами ринку відбувається з урахуванням державних інтересів.

Дії фінансових механізмів виникають у контексті активізації господарського механізму, який розглядається вченими, як: система основних форм, методів та важелів використання економічних законів, вирішення суперечностей суспільного способу виробництва, реалізації власності, а також всебічного розвитку людини та узгодження її інтересів з інтересами суспільства. Загалом господарський механізм можна розглядати у формі сукупності механізмів, що регулюють відносини власності, техніко-економічні, організаційно-економічні та товарно-грошові відносини [169].

Окремі дослідники схильні виокремлювати ряд суперечностей під час обґрунтування господарського механізму в економічній літературі, зокрема: існують приклади ототожнення господарського механізму з організаційно-економічними відносинами; зведення господарського механізму до системи організації суспільного виробництва; розгляд господарського механізму як частини управління суспільством та соціально-економічними процесами; ототожнення господарського механізму з системою управління суспільством; зведення господарського механізму до системи управління економікою та до виробничих відносин, пов'язаних з безпосереднім виробництвом; практики ототожнення господарського механізму із економічним механізмом [171].

Проте, наведені вище аспекти, здебільшого, не здатні одночасно обґрунтувати суб'єктний та об'єктний аспекти механізмів, тому в контексті нашого дослідження не доцільно однозначно ототожнювати господарський та економічний механізми. Зокрема, в умовах ринкової економіки формування господарського механізму відбувається в результаті оптимального поєднання державного регулювання та ринкових важелів саморегулювання економіки. Можливість реалізації ринкових важелів саморегулювання економіки становить прикладний аспект дії економічних механізмів. Деталізацію змісту економічних

механізмів засновано в працях А. Кульмана та продовжено в рамках досліджень сучасників (рис. 1.50).

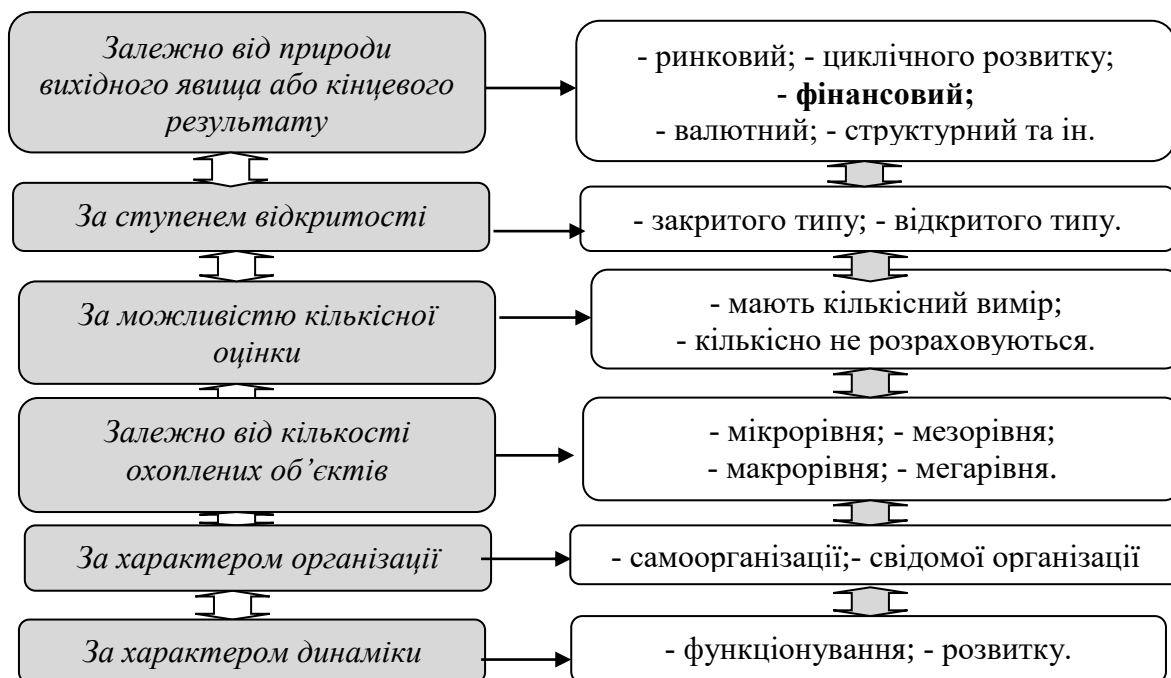

Рис. 1.50. Зміст економічних механізмів: фінансовий акцент

Джерело: узагальнено за [161, 172, с. 35]

Згідно з наведеним вище трактуванням, фінансовий механізм є однією із структурних компонент економічного механізму залежно від природи вихідного явища або кінцевого результату, що має зміст в контексті нашого дослідження. Адже, зазвичай, реалізація пріоритетів збалансованого людського розвитку, що передбачає комплексне та систематичне впровадження заходів підвищення соціальних та освітніх стандартів на національному, регіональному рівнях і рівні бізнесу, що можливо за умови результативного використання джерел та каналів фінансового забезпечення в сучасному суспільстві. Одночасно фінансовий механізм характеризується як «складова частина господарського механізму, сукупність форм і методів за допомогою яких здійснюється система розподільчих відносин, утворення доходів і нагромаджень, формування і використання централізованих та децентралізованих фондів грошових засобів» [115, 173]. Отже, специфіка фінансового механізму полягає в тому, що за рахунок залучення фінансових ресурсів визначається результат господарської системи.

Згідно з традиціями вітчизняної термінології, узагальнююча категорія, що характеризує наведений вище спосіб використання фінансових ресурсів, має назву «фінансовий механізм» (Додаток Е). Одночасно аналіз наукових публікацій доводить, що поряд із трактуваннями сутності варто звертати увагу на структурні компоненти фінансових механізмів. Зокрема, на думку С. Рибак та Л. Лазебника, «поза увагою вчених... залишаються процеси, які відбуваються у сфері фінансово-інституційного розвитку, об'єктивно зумовлені наявністю діапазону стратегічного маневрування у фінансовій діяльності економічних суб'єктів» [174, с. 41]. Для проведення структурного аналізу автори пропонують використовувати положення теорії ігор та синергетики. І. Ломачинська звертає увагу на обмеження у фінансовому механізмі «взаємодії підсистем та блоків, розмежування сфери дії елементів механізму» [175, с. 80]. Автор робить пропозицію «розширити концептуальний підхід до визначення механізму за рахунок включення комплексного, програмно-цільового та критеріального підходів» [175, с. 80]. Отже, наголос робиться на комплексності, взаємообумовленості окремих компонент фінансового механізму та систематичність їх змін.

Тому, логічним постає питання про потребу підкреслення множинності поняття в контексті забезпечення людського розвитку, а саме розгляду «фінансових механізмів». Для вирішення поставленого завдання звертаємося до іншомовних джерел. В англomовних джерелах окремі науковці та представники міжнародних і регіональних організацій (Світового банку (World Bank), Організації об'єднаних націй (UNO), Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD), Азійського банку розвитку (Asian Development Bank)) вживають множинне тлумачення «*financing arrangements*», яке використовується для обґрунтування фінансування на макрорівні. Макроекономічне поняття «*financing arrangements*» визначається, як механізми, що дозволяють забезпечити належний рівень фінансування окремих сфер, соціальних груп або національних економік, які відчувають потребу в фінансуванні. Одночасно тлумачення «*financial facilities*» вживається у

множині, як узагальнююче для програм, які забезпечують соціальний розвиток на рівні конкретних суб'єктів [176-182].

У німецькомовних джерелах, які описують прикладні аспекти фінансування людського розвитку, зустрічаємо дефініції «*Finanzierungsmechanismen*» та «*Finanzierungsverfahren*» (вживаються також у множині). Зокрема, на офіційному німецькомовному сайті Європейської комісії [182] звернуто увагу на фінансові механізми забезпечення компоненти людського розвитку «Здоров'я» («*Finanzierungsmechanismen*»). Фінансові механізми забезпечення поліпшення та охорони здоров'я варіюють в межах 23-х пріоритетних програм та залежать від типових характеристик проєкту. Метою такого фінансового забезпечення є ефективне досягнення цілей програми з повною підтримкою всіх учасників. Натомість у контексті соціального та пенсійного забезпечення на рівні компаній фінансові механізми («*Finanzierungsverfahren*») передбачають залучення фінансових ресурсів для забезпечення оптимального рівня соціальних видатків [183].

У результаті інтеграції економіки Польщі до Європейського співтовариства в науковий обіхід увійшло трактування фінансових механізмів, які націлені на забезпечення людського розвитку («*Mechanizmy finansowe*»). Наприклад, таке трактування стосується можливостей отримати фінансову підтримку з європейських фондів для активізації потенціалу людського розвитку в низці пріоритетних сферах, зокрема: сприяння збалансованому людському розвитку шляхом управління ресурсами; сприяння розвитку соціальних інвестицій, включаючи інвестиції, спрямовані для захисту навколишнього середовища, стимулювання відновлюваних джерел енергії; захист європейської культурної спадщини, включаючи систему національних та міжнаціональних зв'язків; посилення людського розвитку шляхом підготовки кадрів, зміцнення потенціалу інституцій, органів державної та місцевої влади, які націлені на виконання визначених функцій; охорона здоров'я та догляд за дітьми; дослідження та розробки; посилення національної безпеки; реалізація інвестиційних проєктів збереження культурної спадщини та захисту

навколишнього середовища; розвиток соціальних пріоритетів регіональної політики; технічна допомога під час реалізації соціальних реформ [184]. У франкомовних джерелах зустрічаємо *les mécanismes de financement*, під якими автори розуміють систему фінансування пріоритетів соціальної групи або суспільства [185].

Комплексність фінансових механізмів підкреслив у своїх дослідженнях наш співвітчизник Г. Рогов, який звернув увагу на взаємозв'язок фінансових механізмів, збалансованого розвитку та економічного зростання. Концепція збалансованого розвитку виходить із того, що стратегії досягнення фінансових, екологічних і соціальних цілей не завжди є альтернативними, за певних обставин можна і необхідно досягати збалансованих результатів [186, с. 26]. С. Качула та О. Шевцова стверджують, що пізнання способу дії фінансових механізмів, які являють собою сукупність форм та методів використання фінансів для забезпечення реалізації фінансової політики, створить можливість розуміння логіки розвитку фінансових відносин на національному рівні; уникнення протидії фінансових механізмів, які призводять до погіршення стану економіки, та, в результаті – втрати людського потенціалу [187, с. 21]. Фінансові механізми забезпечують створення основи для прогресивних змін збалансованого людського розвитку. Одночасно фінансові механізми в контексті збалансованого людського розвитку є комплексними, що зумовлює актуальність дослідження форм та методів їх взаємодії із процесами людського розвитку.

Реалізація суспільних функцій фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку відбувається за посередництвом форм і методів практичного застосування фінансових ресурсів із врахуванням методологічних, організаційних та правових засад, що становить базис фінансового забезпечення людського розвитку. Вектор дії фінансових механізмів забезпечення людського розвитку має властивість змінюватися залежно від пріоритетів у суспільстві, тому важливо ідентифікувати фінансові важелі та їх роль у забезпеченні людського розвитку (рис. 1.51).

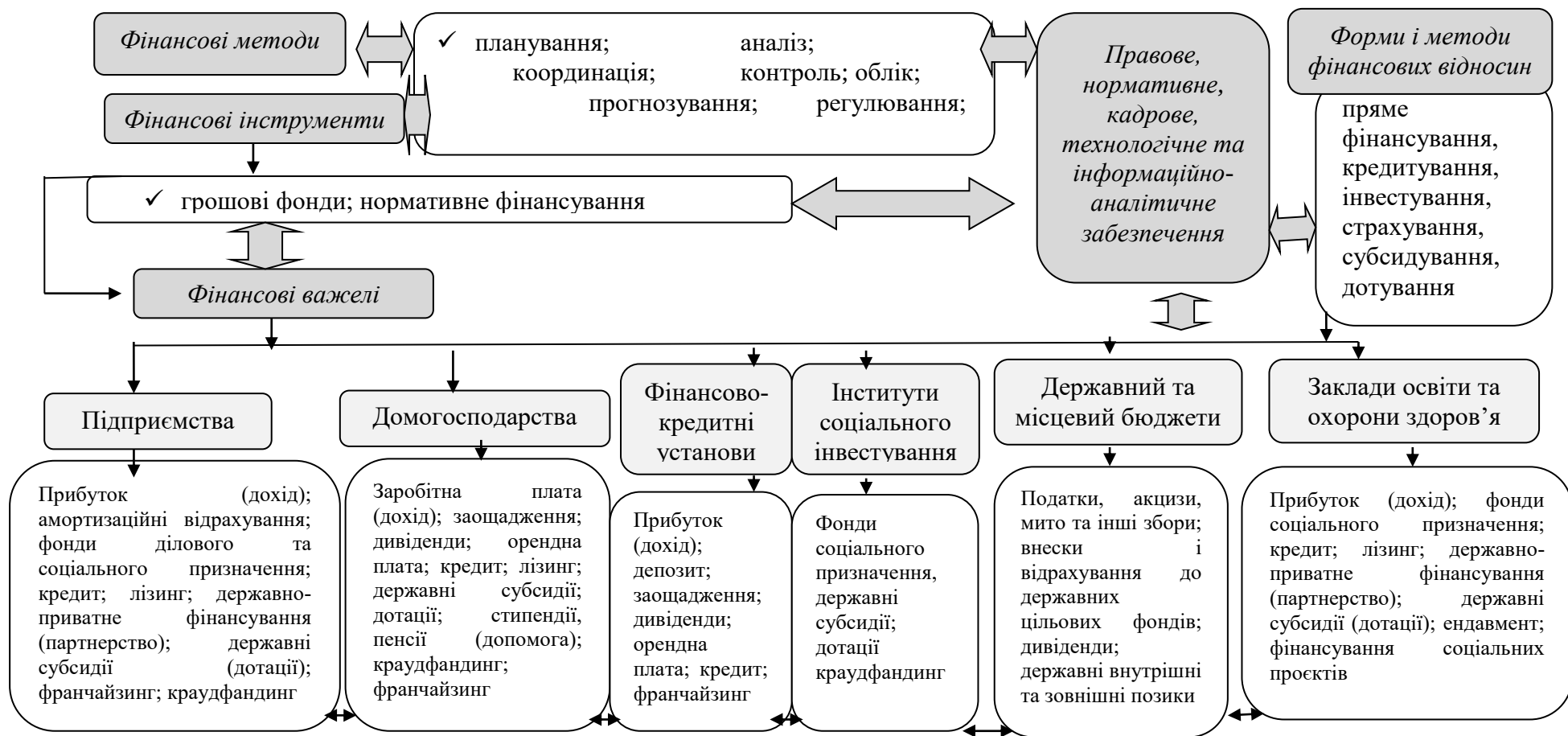

Рис. 1.51. Фінансові важелі в забезпеченні людського розвитку

Джерело: узагальнено за [186, с. 26; 188]

Фінансові механізми ідентифікуються у формі фінансових методів, інструментів і важелів, які постійно з'являються, удосконалюються та набувають якісно нового виміру. Також у контексті збалансованого людського розвитку варто звернути увагу на форми й методи фінансових відносин, а також правове, нормативне, кадрове, технологічне та інформаційно-аналітичне забезпечення («підтримуючі» механізми). З огляду на позицію В. Венгера, «фінансові важелі — засоби дії фінансового методу» [189, с. 57]. У випадку виокремлення фінансових важелів згідно з напрямками за які вони відповідають у стимулюванні фінансової діяльності, вони є інструментами реалізації фінансової політики: «цілеспрямована діяльність держави та інших суб'єктів господарювання у сфері формування, розподілу та використання фінансових ресурсів для досягнення мети» [188; 190, с. 207]. Проте, в контексті нашого дослідження розглядаємо укрупнений (комплексний) підхід, який передбачає аналіз невідокремлених фінансових методів, важелів та інструментів, а їх місце в системі. Одні з перших досліджень фінансових важелів у структурі фінансових механізмів проведено В. Сенчаговим. «Фінансові важелі — підсистема фінансового механізму, це ті форми та методи мобілізації й використання фінансових ресурсів, за допомогою яких реалізується функція фінансів, виявляються призначення та роль цієї економічної категорії, здійснюється фінансова політика» [191, с. 25]. У розвинених країнах успішними є практики застосування фінансових механізмів для забезпечення не лише економічних, але й екологічних і соціальних стратегій суб'єктів фінансових відносин: фінансово-кредитні установи (національні та міжнародні), підприємства та їх об'єднання, інститути соціального інвестування, місцеві бюджети, домогосподарства. Кожний із суб'єктів містить як економічну, так і соціальну складові. Наприклад, фонди соціального інвестування формують портфелі цінних паперів на основі аналізу не тільки економічних, але також соціальних показників емітентів. Отже, у всіх ланках фінансової системи працюють механізми забезпечення збалансованого людського розвитку.

Вплив фінансових важелів на економічні інтереси в суспільстві можна оцінити, як реальні, зумовлені відносинами власності та принципом економічної вигоди мотиви і стимули соціальних дій щодо задоволення індивідуальних потреб суб'єктів господарської діяльності [192, с. 234]. На практиці фінансові важелі виконують важливу функцію, а саме: надають поштовх фінансовим інструментам, регулюють інтенсивність їх дії [193, с. 265]. Одночасно поряд із дією фінансових важелів вектор їх дії поширюється також на інші види діяльності суб'єктів фінансових відносин, зокрема: забезпечують безперервність відтворення суспільного виробництва шляхом прискорення кругообігу фінансових ресурсів; сприяють перерозподілу ВВП; у складі фінансово-кредитної політики відіграють провідну роль у системі управління соціально-економічним розвитком країни; формують фінансову безпеку країни та фінансовий потенціал підприємств; забезпечують діяльність фінансово-кредитних установ; утворюють систему фінансових показників, що визначають стан розвитку економічної й соціальної сфер [188]. З огляду на наведений теоретико-методологічний аналіз та результати досліджень вітчизняних і зарубіжних фахівців, фінансові механізми забезпечення збалансованого людського розвитку трактуємо, як: систему фінансових методів, інструментів та важелів з використанням фінансових відносин за посередництвом правового, нормативного, кадрового, технологічного та інформаційно-аналітичного забезпечення, дія яких здатна стимулювати соціально-економічний розвиток [194; 195]. Удосконалення фінансових важелів забезпечення людського розвитку знаходить своє втілення в розподілі фінансових ресурсів, зорієнтованих на: підвищенні ефективності втілення принципів державної фінансової політики, зокрема тих, які орієнтовані на формування сприятливих умов для компонентів людського розвитку (освіта, наука, охорона здоров'я, культура); забезпеченні прозорості заходів, спрямованих на досягнення цілей збалансованого людського розвитку та врахування суспільної думки стосовно впровадження реформ (рис. 1.52).

Рис. 1.52. Схема розподілу фінансових ресурсів залежно від джерел їх залучення та цільових сфер застосування в контексті людського розвитку

Джерело: узагальнено автором

Засади удосконалення фінансових механізмів забезпечення людського розвитку на основі врахування принципів збалансування мають слугувати орієнтиром для концептуальної спрямованості важелів у процесі реалізації соціальної функції держави. Адже наслідком дії фінансових механізмів забезпечення людського розвитку може стати розширене відтворення соціальних благ і послуг, формування передумов для налагодження державного моніторингу тенденцій та ефективності людського розвитку.

Висновки до розділу 1

Реалізація пріоритетів збалансованого людського розвитку дає змогу забезпечити потенціал економічного зростання в національній економіці. Відбувається розширення можливостей усіх членів суспільства, поширення принципів демократії, реалізація та дотримання ключових прав та свобод особистості. Теоретичні дослідження слугують основою для реалізації подібних прогресивних змін на практиці. При цьому аналіз теоретико-методологічних основ дослідження фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку дає змогу зробити низку концептуальних висновків:

1. Виникнення сучасних теоретико-методологічних основ дослідження людського розвитку відбулося внаслідок трансформації відповідних концептуальних засад, починаючи від формування «знаннєвої» компоненти економіки, еволюції концепції людського капіталу та її перехід зі статичного стану до динамічної концепції людського розвитку. Подібна еволюція поглядів підтверджує існування кореляційних залежностей між тенденціями людського розвитку та зміною кон'юнктури ринку, що зумовлює прогресивний розвиток сучасного суспільства.

2. Зважаючи на вимоги сучасного суспільства, у науковий обіг увійшли різноманітні індикатори людського розвитку, аналіз і порівняння яких дозволив диференціювати їх структурні компоненти, довів існування зв'язків між економічною та соціальною сферами.

3. Формування підвалин сучасної ринкової економіки, яка диктує засади конкурентної боротьби в умовах ринку, зумовлює необхідність забезпечення стабільних і взаємоузгоджених змін базових структурних компонентів соціальної сфери, виконання вимог збалансованого людського розвитку. У результаті дослідження імперативів збалансованого розвитку підкреслюємо протиріччя, яке полягає в необхідності поєднання динамки людського розвитку з «балансом» між його структурними компонентами. Практична імплементація відповідної економічної парадигми сформує теоретико-методологічну основу для поєднання пріоритетів соціального прогресу з потенціалом зростання конкурентоспроможності національної економіки.

Оскільки першочерговим в контексті людського розвитку є соціальний ефект, в нашому дослідженні, насамперед, обґрунтовуємо вкладення коштів або інших нематеріальних активів з метою реалізації соціальних цілей в контексті реалізації вимог сучасного економічного розвитку.

4. У процесі аналізу організаційних засад дослідження фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку обґрунтовано балансовий контент людського розвитку, виокремлено вимоги щодо наукової термінології фінансових досліджень. Це сформувало теоретичний базис для узагальнення принципів організації фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку, а саме виокремити принципи: системності, евристичності, адаптивності, науковості, стійкості, збалансованості, перспективності, плановірності, пріоритетності, ресурсного забезпечення, ринкової рівноваги, комплексності, корисності, соціальної орієнтованості, ефективності, раціональності, синергії, субсидіарності, динамічності. Кожний із наведених

принципів описує комплексні аспекти збалансування фінансових механізмів забезпечення людського розвитку.

5. Попередньо обґрунтовані в нашому дослідженні організаційні засади створили передумову для структуризації механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку на основі розмежованих динаміко-статичного та структурно-еволюційного підходів.

Під час обґрунтування динаміко-статичного підходу виокремлено статичні механізми (забезпечення збалансованого людського розвитку) та динамічні механізми (управління збалансованим людським розвитком), що дозволило розглянути розмежування і групування економічних законів, які є невід'ємними та об'єктивними у середовищі збалансування компонентів людського розвитку. У підсумку обґрунтування динаміко-статичного підходу визначено рівні механізмів управління збалансованим людським розвитком, що сприятиме реалізації потенціалу відповідних фінансових механізмів для посилення збалансованого людського розвитку.

Розглядаючи сутнісні аспекти структурно-еволюційного підходу, визначено місце фінансових механізмів у структурній схемі механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку. Визначено, що особливістю фінансових механізмів є їх здатність, незважаючи на матеріально-речову природу, слугувати основою для активізації всіх інших як об'єктних, так і суб'єктних механізмів. Це пояснюється універсальним характером матеріального чинника в умовах ринку, що зумовлює потребу в залученні фінансових ресурсів для розвитку всіх сфер суспільного життя.

6. Унаслідок аналізу концептуальних теоретичних засад фінансових важелів, які присутні в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних авторів, наголошено на характеристиках їх системності й комплексності в нашому дослідженні. Це дозволило сформулювати авторське визначення фінансових важелів забезпечення збалансованого людського розвитку, а саме: стверджувати, що роль фінансових важелів у забезпеченні людського розвитку полягає у формуванні систематизованої основи фінансових механізмів, яка,

використовуючи форми та методи фінансових відносин за посередництвом правового, нормативного, кадрового, технологічного та інформаційно-аналітичного забезпечення, здатна стимулювати соціально-економічний розвиток суспільства за рахунок забезпечення збалансування компонентів людського розвитку.

Таким чином, для забезпечення наступних прогресивних змін в умовах формування постіндустріального суспільства перспективним напрямом для подальших наукових досліджень є поглиблення розуміння концептуальних засад фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку, аналіз яких проведено в наступному розділі нашого дослідження.

Основні результати розділу опубліковані в наукових працях автора [21; 39; 44; 46; 57; 58; 60; 91; 95; 104; 126; 145; 150; 170; 194; 195].

РОЗДІЛ 2

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

2.1. Сутнісні характеристики фінансового забезпечення людського розвитку

Результативність дії фінансових механізмів забезпечення людського розвитку пов'язана із врахуванням їх багатовекторних форм прояву та специфічних потреб середовища дії. Це вимагає ґрунтовних досліджень теорії та практик в частині обґрунтування фінансових стратегій, принципів вибору ефективних форм залучення капіталу, розробки цілеспрямованих інвестиційних програми та інших аспектів, що визначають суть і структурні характеристики фінансового забезпечення. Адже саме фінансове забезпечення значною мірою визначає потенціал успішного функціонування та взаємодії компонентів людського розвитку в сучасному суспільстві. Зокрема, збалансування людського розвитку можливе за рахунок зосередження уваги на множині питань, які пов'язані з системою фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку. Це зумовлює актуалізацію досліджень відповідного спектру. Унаслідок врахування результатів попередньо наведених досліджень стосовно підходів до оцінки структурно-функціональних характеристик фінансових механізмів збалансування людського розвитку виправданим вважаємо точки зору, згідно з якими фінансове забезпечення виступає однією із структурних компонент збалансування людського розвитку поряд з управлінням фінансовою діяльністю, фінансовим регулюванням, фінансовим плануванням і прогнозуванням та іншими складовими [196, с. 91].

Разом із тим, підтримуємо також точку зору, згідно з якою фінансове забезпечення розглядається з-поміж напрямів (векторів) у фінансовій науці в

контексті дослідження інвестиційного процесу, а саме: фінансове забезпечення, фінансове регулювання та фінансове стимулювання інвестиційного процесу (рис. 2.1).

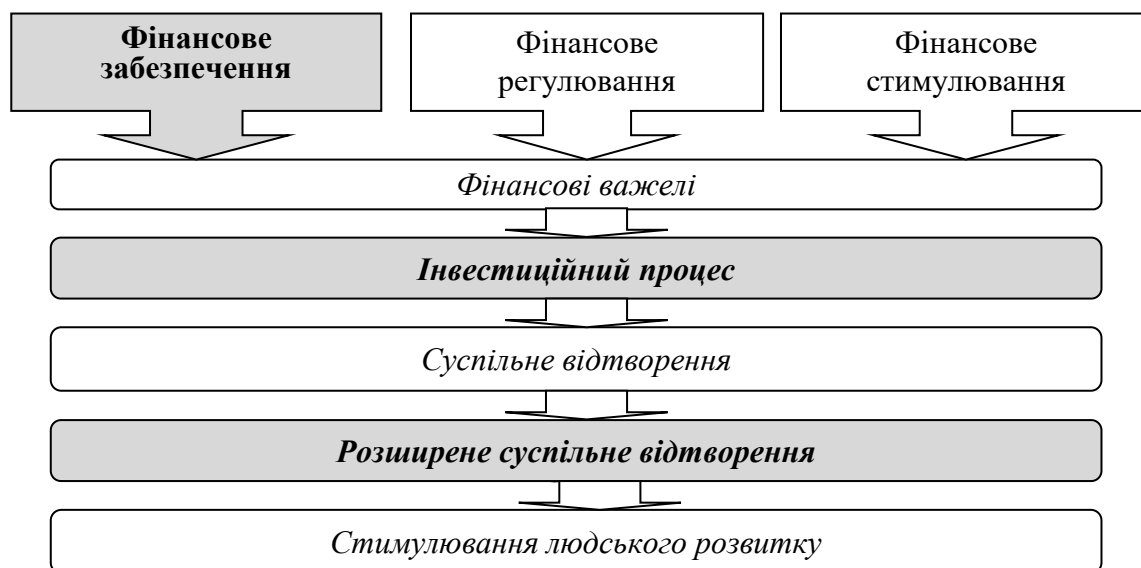

Рис. 2.1. Фінансове забезпечення як вектор дослідження інвестиційного процесу в контексті людського розвитку

Джерело: узагальнено за [197; 198]

Згідно з наведеним вище підходом, фінансове забезпечення, фінансове регулювання та фінансове стимулювання формують цілісну систему підтримки людського розвитку за рахунок зростання інвестиційних витрат для цілей розширеного відтворення. Під фінансовим забезпеченням потреб розширеного відтворення доцільно розуміти покриття інвестиційних витрат на основі фінансових ресурсів (у тому числі власних, позикових, залучених). Фінансове регулювання знаходить свій прояв через вплив фінансів на реалізацію інвестиційного процесу та стимулювання компонентів людського розвитку. Фінансове регулювання реалізується за рахунок бюджетних, податкових, монетарних та інших важелів фінансово-кредитної політики держави в частині підтримки людського розвитку. Фінансове стимулювання інвестицій пов'язане зі створенням державних інвестиційних фондів; використанням бюджетних, кредитних, а також інших стимулів [199].

В етимологічному контексті термін «забезпечення» трактується укладачами Великого тлумачного словника сучасної української мови в якості

сукупності матеріальних засобів для існування, наголошення на можливості розгляду «забезпечення» в якості можливості задовольняти потреби в матеріальних засобах, створення надійних умов для реалізації певних заходів, надання гарантій [200]. Натомість під терміном «фінансувати» загалом розуміється система забезпечення коштами, фінансами будь-кого, будь-що [201]. В контексті економічних досліджень у вузькому розумінні фінансовим забезпеченням називають суму грошей на рахунку клієнта біржі, яка враховує прибутки або збитки згідно з відкритими контрактами та комісійну винагороду згідно контрактів, яка надходить у випадку їх припинення [202]. Проте, трактування зводиться до розуміння фінансового забезпечення на мікрорівні. Натомість обґрунтування фінансового забезпечення в контексті збалансованого людського розвитку передбачає потребу дослідження поняття на макрорівні.

З огляду на існування низки систем поглядів науковців на сутнісні характеристики фінансового забезпечення, у фінансовій науці до цього часу відсутній єдиний підхід до його визначення. У свою чергу, підтримуємо дослідження наших сучасників стосовно принципів, на яких заснована система фінансового забезпечення, зокрема: чіткої цільової орієнтації системи, що сприяє достатньо швидкому, широкому та ефективному застосуванню інновацій і науково-технічних досягнень сучасності; логічності, обґрунтованості та правової захищеності активності в процесі фінансового забезпечення; множинності фінансових ресурсів та джерел фінансування; комплексності системи фінансового забезпечення, а саме – зростання спектру інноваційних технологій і технічних інновацій, які придатні для практичного застосування в процесі фінансового забезпечення; адаптивності та гнучкості, що закладено в основу процесу фінансування, сприяє виокремленню конкретних елементів системи фінансового забезпечення для максимізації результативності наведених процесів [200].

Точки зору науковців відрізняються залежно від пріоритетних форм прояву та елементів фінансового забезпечення (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Підходи до визначення сутнісних характеристик фінансового забезпечення

№ з/п	Автор/ Джерело	Трактування фінансового забезпечення	Концептуальні характеристики	Підхід
1	2	3	4	5
1	В.М. Опарін, Опарін В.М. Фінанси (Загальна теорія): навч. посіб. 2-ге вид. доп. і перероб. К.: КНЕУ, 2002. 240 с.	реалізується за рахунок відповідної системи фінансування, яке може здійснюватись за посередництвом самофінансування, засобами кредитування та зовнішнього фінансування (надання суб'єктам ресурсів на безповоротній та безоплатній основі)	виокремлено організаційно-структурні характеристики системи фінансового забезпечення	Організаційно-структурний
2	В. М. Федосов, С. І. Юрій Теорія фінансів : підручни ; за ред. проф. В.М. Федосова, С.І. Юрія. К. : Центр учбової літератури, 2010. С. 94–95	формування цільових грошових фондів за рахунок самофінансування, кредитування, бюджетного фінансування, оренди та інвестування, що забезпечує достатній обсяг у достатньому розмірі та їх ефективне використання. Виділяють такі форми фінансового забезпечення:	виокремлено організаційно-структурні форми фінансового забезпечення	
3	О. Р. Романенко Фінанси: навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / О.Р. Романенко, С.Я. Огородник, М.С. Зязюн, А.А. Славкова. 2-ге вид., перероб. і доп. К: КНЕУ, 2003. С. 25	розглядається через призму відтворювального процесу, як покриття затрат за рахунок фінансових ресурсів, акумульованих зусиллями суб'єктів господарювання та держави за рахунок бюджетного фінансування, кредитування, самофінансування, оренди (лізингу) та інвестування	виокремлено організаційно-відтворювальну структуру фінансового забезпечення	

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4	5
4	В. М. Родіонова Финансы. В.М. Родионова, В.Я. Вавилов, Л.И. Гончаренко и др./ под ред. В.М. Родионовой. М.: Финансы и статистика, 1993. 432 с.	обґрунтовано можливості покриття витрат з огляду на фінансові ресурси, які акумулюються за рахунок зусиль суб'єктів господарювання та держави. Форми фінансового забезпечення: самофінансування, кредитування й державне фінансування. Інструменти механізму фінансового забезпечення визнають склад та структуру його джерел	розглядаються фінансові ресурси, як засоби покриття витрат для досягнення цілей людського розвитку	Витратний
5	С.І. Юрій, Т.О. Кізима. Н.П. Злепко Фінанси: вишкіл студії: навч. посіб./ за ред. д-р екон. наук, проф. С.І. Юрія. Тернопіль: Карт-бланш, 2002. 357 с.	розглянуто як сукупність цільових фондів для покриття витрат, а саме: самофінансування (відшкодування витрат на основну діяльність та її подальший розвиток з використанням власних джерел), кредитування, бюджетного фінансування, оренди та залучення інвестицій	досліджено цільові фонди для покриття витрат та задоволення потреб людського розвитку	
6	Г. Кірейцев, М. Александрова, С. Маслова, Кірейцев Г. Г. Гроші. Фінанси. Кредит : навч.-метод. посіб. URL: http://pulib.if.ua/book/73 .	розглянуто принципи розподілу фінансових ресурсів для цілей вирішення конкретних завдань фінансової політики. Виокремлено безпосередньо забезпечувальний та регулятивний механізми фінансового забезпечення. Забезпечувальний механізм є пасивним та знаходить свій прояв під час пошуку джерел фінансування. Регулятивний механізм містить динамічну складову та реалізується за рахунок пошуку конкретних форм фінансового забезпечення.	обґрунтовано роль фінансових ресурсів у системі фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку	Ресурсний
7	Д. С. Олійник, Олійник Д.С. Фінансове забезпечення розвитку сільськогосподарського виробництва: Автореф. дис. ... канд. екон. наук. К., 2003. 17 с	диференціація обсягів фінансових ресурсів, наукове обґрунтовано їх прогнозування та створення фінансових резервів, система нормативно-правового забезпечення	визначено потребу оптимального поєднання фінансових ресурсів із різних джерел	

Продовження табл. 2.1

1	2	3	4	5
8	І. Г. Сокирська Сокирська І. Г. Діагностика фінансового забезпечення діяльності підприємства. <i>Фінанси України</i> . 2003. № 1. С. 89 – 93.	обґрунтовано, що відтворювальний процес реалізується на основі поєднання власних та залучених фінансових ресурсів. При чому, фінансове забезпечення передбачає структурування капіталу, планування, бюджетування та балансування грошових потоків	розглядається з позиції реалізації безперервного характеру відтворювальних процесів за рахунок власних і залучених фінансових ресурсів	Відтворювальний
9	О. І. Москаль Москаль О.І. Фінансове забезпечення розвитку агропромислового виробництва регіону (на матеріалах Чернівецької області): Автореф. дис. ... канд. екон. наук. К., 2001. 16 с	система принципів, методів та форм організації залучення фінансових ресурсів; передбачає застосування диференційованих форм фінансового забезпечення, зокрема самофінансування, кредитування та безповоротного фінансування з бюджету	розглянуто можливість ефективного використання фінансових ресурсів для потреб розширеного відтворення	

Джерело: узагальнено автором

Багатогранність визначень фінансового забезпечення та виокремлення різних підходів до його розуміння дозволяє стверджувати про потенціал розвитку фінансів в якості системи відносин з приводу фінансового забезпечення ключових пріоритетів для задоволення соціально-економічних потреб суспільства.

Реалізація пріоритетів фінансового забезпечення можлива:

- з огляду на потенціал ринків товарів, робіт та послуг, який характеризується формуванням виторгу в конкретних галузях за рахунок суспільного поділу праці, формування економічних структур, розподілу капіталу у формі виробничих фондів, становлення системи цін та визначення рівня інфляції. Натомість виторг виступає одним із джерел не лише відшкодування витрат, але й створення прибутку, фондів амортизації, забезпечення приросту капіталу;

- у рамках ринку капіталу за рахунок його перерозподілу в формі грошей (за рахунок поєднання можливостей банківського сектора та ринку цінних паперів), а також трансформації доходів у капітал (за посередництвом банківського сектору, ринку цінних паперів та системи страхування);

- за рахунок перерозподілу на основі оподаткування та з використанням бюджетного механізму. Перерозподіл реалізується за посередництвом нерівномірного податкового навантаження за рахунок застосування низки пільг і структурних відмінностей об'єктів, що підлягають оподаткуванню, а також з огляду на нерівномірність доступів до бюджетних ресурсів [200].

Тобто, з огляду на розглянуті в попередньому розділі теоретико-методологічні основи побудови фінансових механізмів людського розвитку можемо підсумувати потребу врахування та поєднання наведених вище аспектів у контексті використання ресурсів бюджету та позабюджетних фондів для потреб збалансованого людського розвитку.

У широкому спектрі тлумачення фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку можна розглядати крізь призму:

- організаційних аспектів фінансового забезпечення людського розвитку;
- структури джерел фінансування, що формує основоположні аспекти збалансування суспільних процесів;
- покриття витрат для задоволення цілей людського розвитку за рахунок залучення фінансових ресурсів;
- дослідження безперервності відтворювальних процесів, зокрема фінансового потенціалу для досягнення цілей розширеного відтворення;
- обмеженості фінансових ресурсів, що зумовлює потребу чіткого перерозподілу нагальних потреб та прерогатив людського розвитку.

Виправданою вважаємо точку зору сучасників стосовно причинно-наслідкових зв'язків фінансового та людського потенціалів у системі фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку (рис. 2.2).

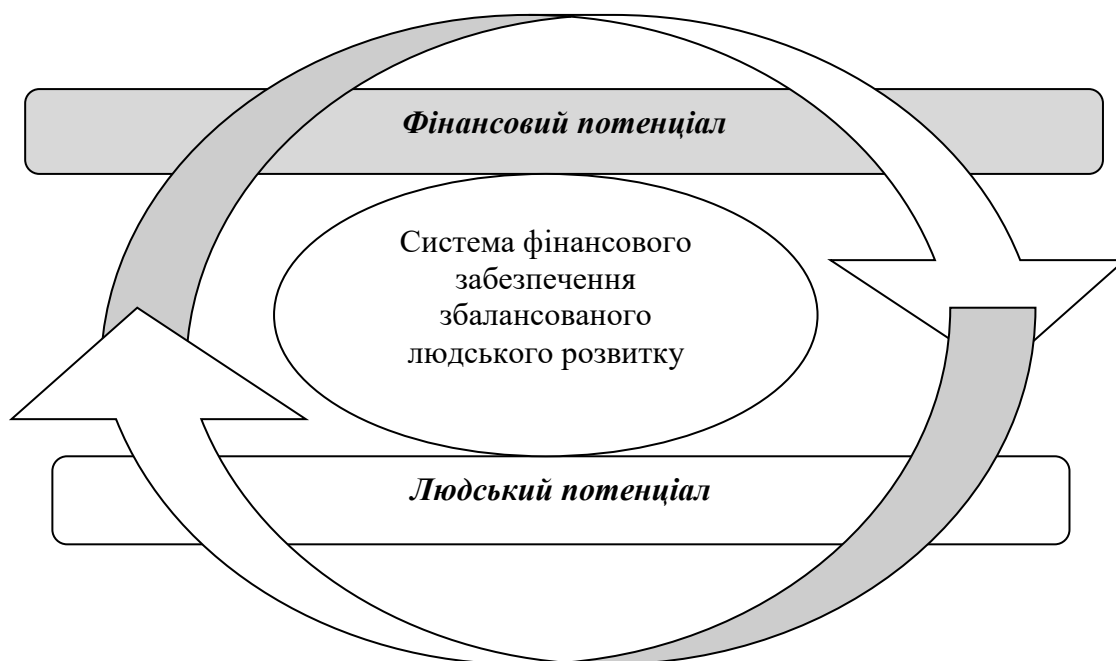

Рис. 2.2. Фінансовий та людський потенціал: система причинно-наслідкових зв'язків

Джерело: узагальнено автором

Розвиток фінансового забезпечення є комплексним процесом як на рівні окремого суб'єкта бізнесу, так і на рівні національної економіки. Адже

відтворення якісного складу фінансового потенціалу країни залежить від поновлення кількісного та якісного складу фінансового потенціалу бізнесу.

Людський потенціал відрізняється за формою свого прояву від інших різновидів потенціалу. Людський потенціал здатний забезпечити виконання принципів фізичної реалізації та супроводження основоположних процесів, які характерні для фінансово-економічного й суспільного життя. Це закладає основу для реалізації пріоритетів фінансового потенціалу країни, формування його якісних і кількісних структурних характеристики, підвищення ефективності використання сукупного фінансового потенціалу, що сприяє зміцненню суспільного добробуту та реалізації принципів соціально-економічного розвитку суспільства [202, с. 12].

Набутий фінансовий потенціал є кінцевим результатом функціонування та відтворення людського потенціалу, що визначає результативність системи фінансового забезпечення в країні [203, с. 303]. Для людського потенціалу характерною є відсутність зносу, його властивість є накопичення та зміцнення в процесі використання [204, с. 178].

Проте, якісне накопичення будь-якого потенціалу відбувається лише в умовах залучення достатнього обсягу фінансових ресурсів, що становить основоположний компонент системи фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку. Зокрема, з метою деталізації методики розрахунку індикаторів людського розвитку вітчизняні фахівці першими у світі зробили спробу модифікації методики розрахунку індикаторів людського розвитку [205, с. 50]. Інтегральний характер процесів характеризується за посередництвом дев'яти інтегральних індексів, з-поміж яких також деталізується складова фінансування людського розвитку (рис. 2.3).

Рис. 2.3. Компоненти модифікованої методики людського розвитку: фінансовий аспект

Джерело: узагальнено автором за [206, с. 50; 58; 207]

З огляду на фінансовий аспект нашого дослідження, фінансову компоненту визначаємо в якості забезпечувальної для інших функціональних складових. Базовими компонентами є стан здоров'я та освіта, які розглядаються як в контексті міжнародної методології розрахунку індикаторів людського розвитку, так і з огляду на дослідження вітчизняних фахівців. Натомість відповідно до вітчизняної методології дещо розширюється дослідження базисних функціональних складових за рахунок виокремлення системи їх фінансового забезпечення.

Розгляд фінансового забезпечення в контексті наведених вище підходів дозволяє врахувати на глобальному рівні специфіку, структурні компоненти та пріоритети людського розвитку й узагальнити сутнісні характеристики фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку (рис. 2.4).

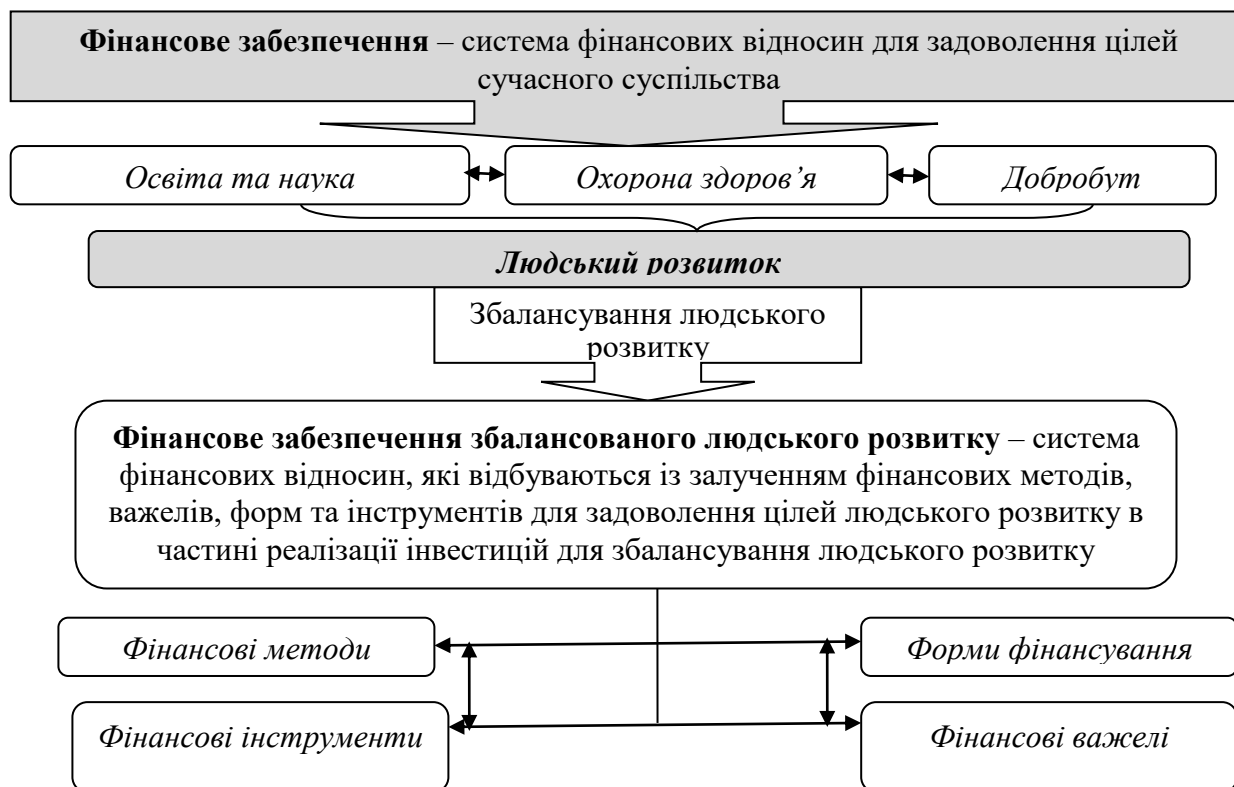

Рис. 2.4. Схематична модель сутнісних характеристик фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку

Джерело: узагальнено автором

На основі проведеного аналізу сутнісних характеристик фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку вважаємо за доцільне виокремити основні елементи системи фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку (рис. 2.5). Методи фінансового забезпечення виражають форму фінансових відносин, що знаходить свій прояв у формуванні та використанні централізованих і децентралізованих фондів для задоволення потреб ключових ланок фінансової системи та реалізації пріоритетів людського розвитку [208, с. 48]. Реалізація методів фінансового забезпечення відбувається за посередництвом важелів, які спрямовані на стимулювання та збалансування людського розвитку. Прикладний характер мають інструменти фінансового забезпечення, які формують систему фінансових стимулів і фінансових санкцій для досягнення пріоритетів збалансованого людського розвитку.

Рис. 2.5. Характеристика системи фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку

Джерело: узагальнено автором

У структурі джерел фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку пріоритетне значення традиційно надається бюджетним коштам. Однак, важливо зосередити увагу на можливостях поєднання зусиль державного та приватного секторів у процесі підтримки тенденцій збалансування людського розвитку.

2.2. Роль державної політики у фінансовому забезпеченні збалансованого людського розвитку

Зарубіжна й вітчизняна практики становлення ключових векторів державної політики, формування системи фінансово-економічного регулювання показують, що в контексті реалізації державної фінансової політики визначальними завданнями є підтримка й підвищення рівня та якості життя, реалізація заходів для зменшення напруженості в суспільстві, покращення соціально-економічних індикаторів інвестиційної привабливості. На національному та на глобальному рівнях відбуваються структурні трансформації, які дають поштовх для переформатування державних пріоритетів соціально-економічної політики, зокрема: змінюються критерії перерозподілу доходів, посилюється стимулювання прогресивних тенденцій розвитку у сфері соціального захисту, змінюються пріоритети стимулювання сфери послуг. Це формує основу для структурних змін в національній економіці, посилення ступеню її інклюзивності, що забезпечує базис для підвищення темпів соціально-економічного зростання, посилення конкурентоспроможності економіки країни на міжнародних ринках.

Держава володіє досить широким арсеналом фінансових важелів. Тому вона має можливість застосовувати дієві заходи для збалансування людського розвитку, зокрема з метою підвищення рівня життя незаможних верств населення, попередження бідності [209]. Існуючі підходи до наукового

обґрунтування фінансового забезпечення для збалансування людського розвитку дають підставу для визначення меж застосування державних фінансів. Зокрема, фінансова підтримка для досягнення цілей збалансованого людського розвитку забезпечується за рахунок поєднання зусиль національних урядів та міжнародного співтовариства (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Фінансова підтримка в рамках цілей збалансованого розвитку

Заходи фінансової підтримки	Відповідальність за впровадження		Наявність у цілях збалансованого розвитку	
	Уряди країн	Міжнародна спільнота	Усі цілі	Окремі цілі
Зобов'язання розвинутих країн з надання допомоги країнам, що розвиваються 0,7 % та найменш розвинутих країнам 0,15-0,2 % валового національного доходу		X	X	
Мобілізація фінансових ресурсів для країн, що розвиваються		X		Ціль 1
Допомога країнам, що розвиваються, у фінансуванні за рахунок позикових коштів, полегшення боргового тягаря		X	X	
Застосовування інвестицій для найменш розвинутих країн	X	X	X	
Збільшення інвестування шляхом активізації міжнародного співробітництва (сільська інфраструктура, дослідження, технології)	X	X		Ціль 2
Істотне збільшення фінансування охорони здоров'я	X	X		Ціль 3
Надання найменш розвинутих країнам фінансової допомоги в будівництві з використанням місцевих еко- матеріалів		X		Ціль 11
Виконання зобов'язань Рамкової конвенції ООН про зміну клімату щодо щорічної мобілізації до 2020 року 100 млрд доларів США з усіх джерел для задоволення потреб країн, що розвиваються		X		Ціль 13
Мобілізація фінансових ресурсів з усіх джерел з метою збереження біологічного різноманіття та екосистем	X	X		Ціль 15

Джерело: [119, с. 38]

Цілі збалансованого людського розвитку деталізовано у Розділі 1

Важливо враховувати існуюче співвідношення між потенціалом державного фінансового забезпечення ринкової економіки та суспільною функцією фінансів. Згідно з рекомендаціями класиків фінансової науки та висновками сучасників, виокремлюємо три ключові функції суспільних фінансів: забезпечення суспільних благ (алокаційна функція), підтримка справедливого розподілу (дистрибутивна функція) та регулювання економіки (стабілізаційна функція) [140, с. 34; 210, с. 38; 211]. З огляду на наведені вище функції можуть бути виокремлені функції та інструментарій державного фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

**Функції та інструментарій державного фінансового забезпечення
збалансованого людського розвитку**

Функція	Бюджет	Соціальне страхування
1	2	3
Перерозподіл доходів і майна домашніх господарств	програми трансфертів на користь бідних; пільгове житлове кредитування; оподаткування доходів та майна фізичних осіб; бюджетні трансферти депресивним регіонам та галузям національної економіки	сплата загальнообов'язкових страхових внесків, розмір яких не відповідає очікуваним виплатам; виплата страхових премій, які не відповідають розмірам сплачених внесків
Забезпечення населення суспільними послугами	гарантії для забезпечення рівномірного доступу людей до суспільних послуг; розвиток соціальної інфраструктури; дотації та програми пільгового оподаткування товарів та послуг	надання людям послуг зі страхування найбільших суспільних ризиків, що спричиняють бідність
Стимулювання економічного розвитку	сприяння підвищенню рівня зайнятості; мінімізація інфляції на суспільно важливі товари та послуги; створення умов для самозайнятості населення; підтримка бізнесу	стимулювання умов страхування, що спонукають людей до продуктивної діяльності; підтримка соціальних програм суб'єктів бізнесу

Джерело: узагальнено за матеріалами [209]

З огляду на тенденції розвитку сучасного суспільства спостерігаємо збереження ключових позицій держави в контексті регулювання людського розвитку, посилення його фінансового забезпечення з метою подальшого збалансування. Однак, варто звернути увагу на те, що сучасна держава, в якості суб'єкта економічних відносин, поряд зі своєю керуючою функцією виступає

як регулюючий орган. Адже разом із необхідністю державного прямого втручання в соціальну сферу важливою передумовою збалансованого людського розвитку сучасності є державні заходи стимулювання соціально-відповідальних суб'єктів економічних відносин до активізації їх ділової активності, нівелювання ефекту високих витрат та невизначеності досягнутого результату. Це пов'язано з тим, що ринок не здатний самотійно вирішити питання ризикових інвестицій у соціальну сферу, тому наведені функції змушена взяти на себе держава.

В умовах сучасності у світі сформувалася низка моделей, які визначають специфічну роль держави в системі регулювання соціальної сфери економіки.

Водночас специфіка відповідної моделі залежить не лише від обсягів видатків на соціальні цілі, але також від їх ефекту в контексті досягнення цілей людського розвитку. Важливе значення мають також структура та конфігурації щодо співвідношення підтримки основних інститутів соціального заходу, зокрема стосовно таких сфер, як: страхування, соціальна допомога, державне соціальне забезпечення, медична допомога та підтримка освіти, об'єм ресурсів, які спрямовано для збалансування відповідних соціальних сфер, а також лідируюча роль окремих інститутів соціального захисту [212, с. 620].

Це доводить потребу звернути увагу на державні інструменти посилення фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку, як складову державної політики фінансового стимулювання соціально-економічного розвитку суспільства (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Зарубіжні моделі державного фінансового стимулювання соціально-економічного розвитку

Джерело: узагальнено за матеріалами [213, с. 80; 214; 215]

Реалізація пріоритетів соціально-економічного розвитку суспільства відбувається з огляду на особливості формування державної політики стимулювання збалансованого людського розвитку в контексті глобальних і національних соціально-економічних трансформацій. У рамках американської моделі змінюється якісна характеристика впливу регуляторної функції держави при збереженні сутнісних ознак макроекономічного регулювання. Держава посилює свою увагу до проблем соціальної рівності та відповідальності. Регулювання рівня суспільного добробуту здійснюється за посередництвом податкової політики, яка націлена на активізацію видатків соціального спрямування за рахунок зростання частки прямих податків відповідно до розміру бюджетних надходжень, побудови ефективної прогресивної шкали оподаткування [39].

Азіатсько-тихоокеанська модель передбачає поєднання пріоритетів індивіда та соціуму загалом. Це формує базис для диверсифікації ознак людського капіталу, що в результаті складає основу прискореного людського розвитку. Людський фактор набуває властивості рушійної сили в контексті стимулювання економічному зростанню. Дії держави, націлені на підтримку конкурентоспроможності національної економіки, полягають в активізації державних інструментів податкового й бюджетного регулювання. Розробка та реалізація державної соціальної політики створює бар'єри для становлення суттєвих відмінностей у рівні доходів населення, сприяє підвищенню продуктивності праці. В основі неоліберальної західноєвропейської економічної моделі лежить принцип становлення рівноваги між пріоритетами соціальної ринкової та вільної ринкової економіки. Тобто, нагальною постає проблема поєднання інструментів саморегулювання та державного фінансово-економічного регулювання, що в результаті дозволяє регулювати індикатори інфляції. Соціальна політика держави забезпечує достатній для збереження конкурентних позицій національної економіки рівень зайнятості населення, підтримувати зовнішньоекономічну рівновагу та збалансувати розвиток національної економіки.

Соціально-орієнтованою є Скандинавська модель соціально-економічного розвитку, де функції держави зводяться безпосередньо до соціального захисту та справедливого розподілу доходів, що, зокрема, забезпечується в результаті дієвого бюджетно-податкового регулювання, високого ступеня бюджетного перерозподілу ВВП. Соціальна політика реалізується, головним чином, з метою забезпечення належного рівня соціальної адресної допомоги. Своєю чергою, це закладає основу для підвищення прозорості та дієвості системи соціального забезпечення в суспільстві. У країнах Скандинавії саме держава формує пріоритети збалансованого людського розвитку, координує зусилля банків і небанківських фінансових установ, що націлені на фінансування проєктів збалансованого людського розвитку. Зокрема, у Швеції зростання частки бюджетних видатків на соціальне забезпечення, на розширення та модернізацію соціальної інфраструктури, пріоритети освіти й охорони здоров'я відбулося у 1990 роках, коли, порівняно з періодом 1960 років, частка таких видатків змінилася від 10-12 % до 25-38 % відповідно [216, с. 15; 217]. У країні модель підтримки пріоритетів збалансованого людського розвитку була сформована ще у 30-х роках ХХ ст. Проте, вона не була конкретизована майже до початку 2000 років – періоду створення нової державної структури, яка покликана відповідати за розвиток суспільно-корисної діяльності в Швеції, розробку соціальної політики в державі з метою забезпечення соціально-економічного зростання та прогресу в наукових дослідженнях (Додаток Ж) [218].

Унаслідок успішної імплементації наведених вище механізмів у межах шведської економічної моделі сформувалася, орієнтована на цілі збалансованого людського розвитку, суспільна модель «шведський дім» (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Суспільна модель збалансованого людського розвитку «шведський дім»

Джерело: [219]

У контексті моделі «шведський дім» передбачається реалізація цілей збалансованого людського розвитку (рис. 2.8).

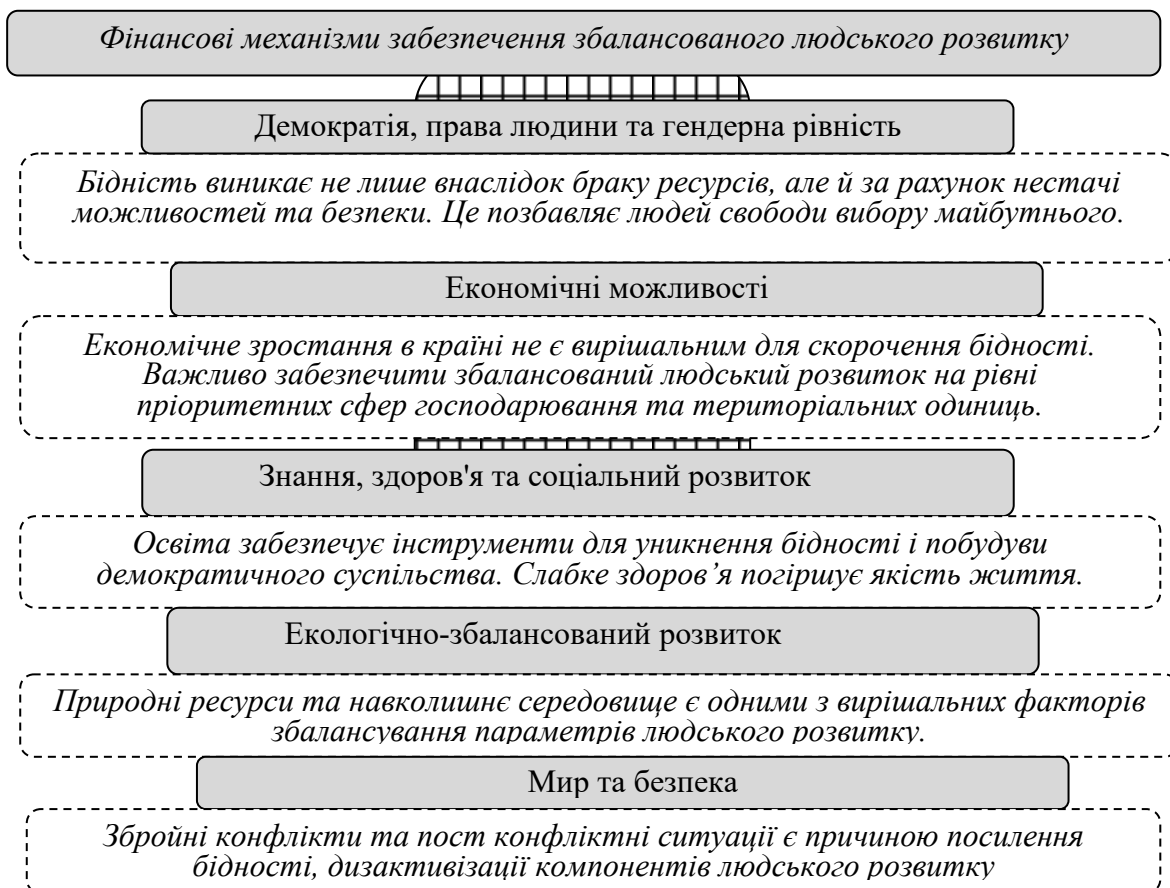

Рис. 2.8. Глобальні напрями збалансованого людського розвитку (шведська модель)

Джерело: складено автором на основі [220]

З огляду на наведені вище пріоритети, у країні відбувається їх реалізації не лише безпосередньо на державному рівні, але й за рахунок участі регіональних органів влади, банків, небанківських установ, освітніх закладів та інших суб'єктів господарювання. У результаті аналізу сутнісних характеристик наведених вище моделей державного стимулювання соціально-економічного розвитку суспільства можемо стверджувати, що подібне стимулювання передбачає реалізацію заходів державного впливу на соціально-відповідальну поведінку суб'єктів, які спроможні надати фінансові ресурси для досягнення цілей збалансованого людського розвитку, що відповідатимуть пріоритетам державної соціально-економічної політики.

Невизначеність ринкового середовища зумовлює те, що держава все частіше з учасника фінансового забезпечення людського розвитку перетворюється на регулятора на національному рівні. Для задоволення соціально-економічних потреб держава застосовує як прямі, так і непрямі інструменти посилення фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку (рис. 2.9). Результатом застосування державних інструментів прямої дії є адресна підтримка для досягнення цілей збалансованого людського розвитку. Інструменти прямої дії асоціюються з бюджетними фінансовими потоками, високими супутніми ризиками та адміністративними витратами. Однією з функцій держави є бюджетне фінансування соціальної сфери й належного рівня соціальної інфраструктури. Адже початковими рушійними силами людського розвитку є видатки державного та місцевого бюджетів на освіту, охорону здоров'я, соціальний захист і культуру. Унаслідок розподілу бюджетних надходжень формуються цільові державні фонди. Кошти, що спрямовуються до цільових фондів, призначені для реалізації пріоритетів соціальної політики держави, зокрема: розвитку державного страхування на випадок безробіття, формування ресурсів для соціальних виплат (народження, поховання, пенсійне забезпечення), створення фондів для виплат субсидій, мобілізація ресурсів для фінансування природоохоронних та інших соціальних заходів [221].

Рис. 2.9. Державні інструменти підтримки збалансованого людського розвитку

Джерело: узагальнено автором

У межах загального господарського механізму соціальний аспект економічних відносин відображає інвестиційний механізм соціальної сфери (рис. 2.10).

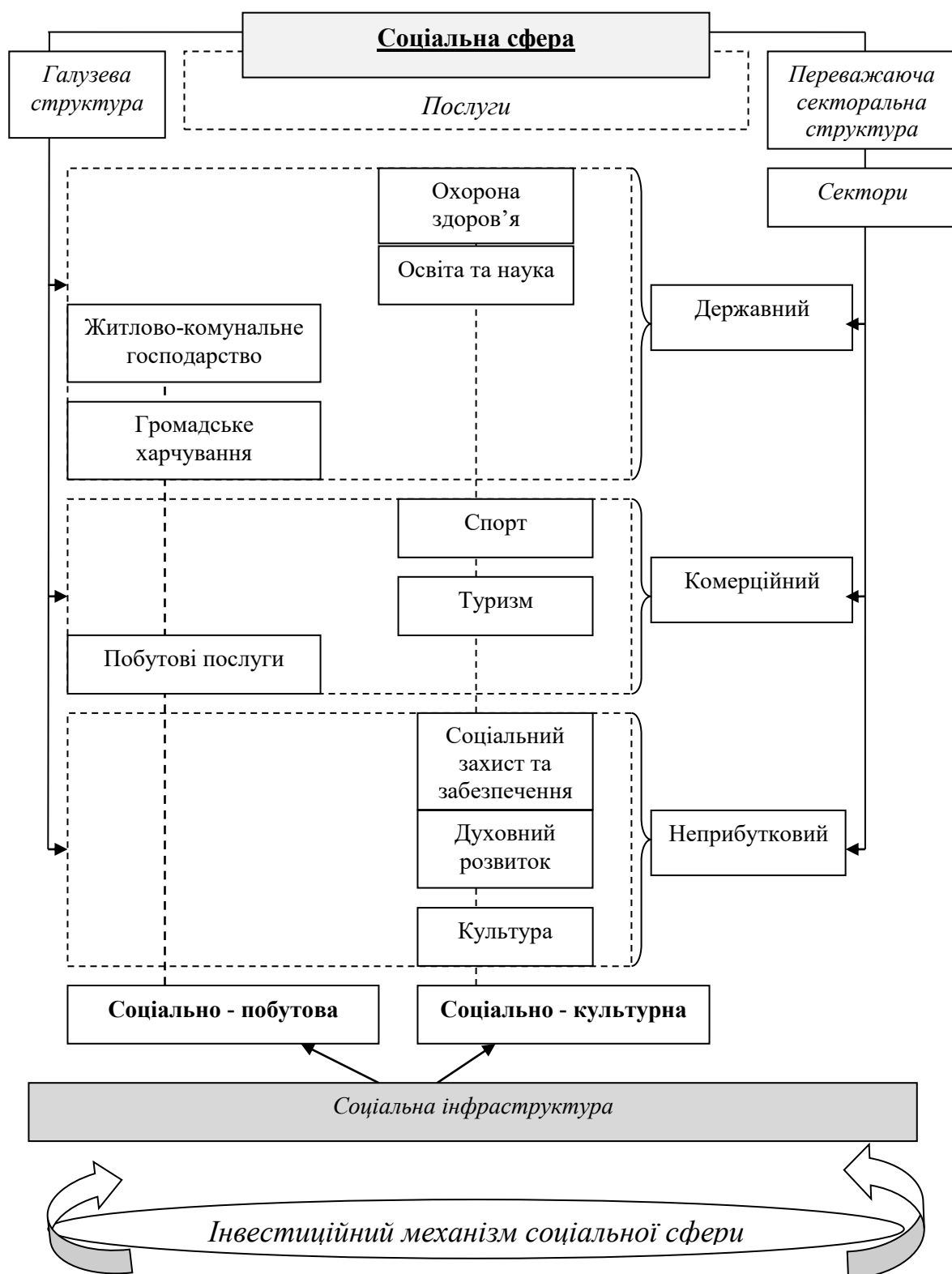

Рис. 2.10. Механізм фінансування інвестицій у соціальній сфері

Джерело: узагальнено автором за [222]

Механізм фінансування інвестицій у соціальній сфері являє собою сукупність соціально-економічних цілей, принципів, організаційних структур, форм і методів мобілізації та розміщення інвестицій, а також правових норм, за допомогою яких вони акумулюються та розміщуються. Механізм фінансування інвестицій у соціальній сфері зумовлює активізацію розвитку галузей і секторів соціальної сфери, поліпшення соціальної інфраструктури. Натомість інвестиційний механізм соціальної сфери передбачає мобілізацію та розміщення фінансових ресурсів для досягнення соціальних цілей.

Людський розвиток залежить від результативності подальшого залучення інвестицій. Адже зміцнення злагоди та порозуміння в суспільстві є однією з нагальних складових прискорення економічного зростання. За позитивними сценаріями збалансованого розвитку ключові якісні відмінності національної економіки полягатимуть у сформованості таких її характеристик, як висока технологічність та соціальна відповідальність [126]. Така економіка генеруватиме попит на висококваліфікованих фахівців, акумулюватиме фінансові ресурси та перетворюватиме їх на інноваційній основі в довгострокові інвестиції.

Проте, для сучасного суспільства характерною рисою є обмеженість державних фінансових ресурсів, що унеможлиблює збалансування всіх пріоритетів людського розвитку лише в результаті безпосередньої державної ділової активності. Тому, особливої актуальності набувають інструменти непрямої дії, які не є настільки ресурсомісткими та ризиковими для держави, як інструменти прямої дії, але дозволяють їй стимулювати фінансове забезпечення збалансованого людського розвитку.

Державні інструменти непрямої дії дозволяють охопити більший спектр суспільних потреб із застосуванням менших бюджетних витрат. Суб'єкти, які реалізують соціально-орієнтовану діяльність, залишаються автономними та відповідальними за вибір і результати своїх дій. Одночасно відчутною є державна підтримка, яка спрямована на активізацію соціально-орієнтованої діяльності.

Одним з найпоширеніших у світі інструментів непрямой дії традиційно залишаються податкові пільги, які дозволяють державі стимулювати фінансове забезпечення збалансованого людського розвитку за посередництвом регулюючої функції податків. У результаті нерівномірного оподаткування різних об'єктів відбувається послаблення податкового тиску. З-поміж широкого спектру податкових пільг у соціальній сфері можуть застосовуватись податковий кредит, податкові канікули, зменшення податку на приріст соціальних витрат та ін. [223, с. 117; 224].

Виправданими є трансформації ролі держави, які полягають у пошуку оптимальних можливостей поєднання прямих та непрямих інструментів дії, нових технологічних рішень у сфері фінансових послуг. Так, у 2015 році експертами Deutsche Bank проведено опитування, згідно з результатами якого:

- 61 % респондентів підтвердили, що одним з обов'язків сучасної держави є регулювання ринку нових технологій;
- 20 % – ще не визначилися із відповіддю;
- 19 % – стверджують, що таке регулювання не відноситься до функцій держави [225].

З огляду на існування потенціалу для реалізації державних пріоритетів за рахунок залучення альтернативних джерел фінансування у світі набувають поширення різні форми взаємодії держави зі стейкхолдерами в процесі фінансування людського розвитку (рис. 2.11)

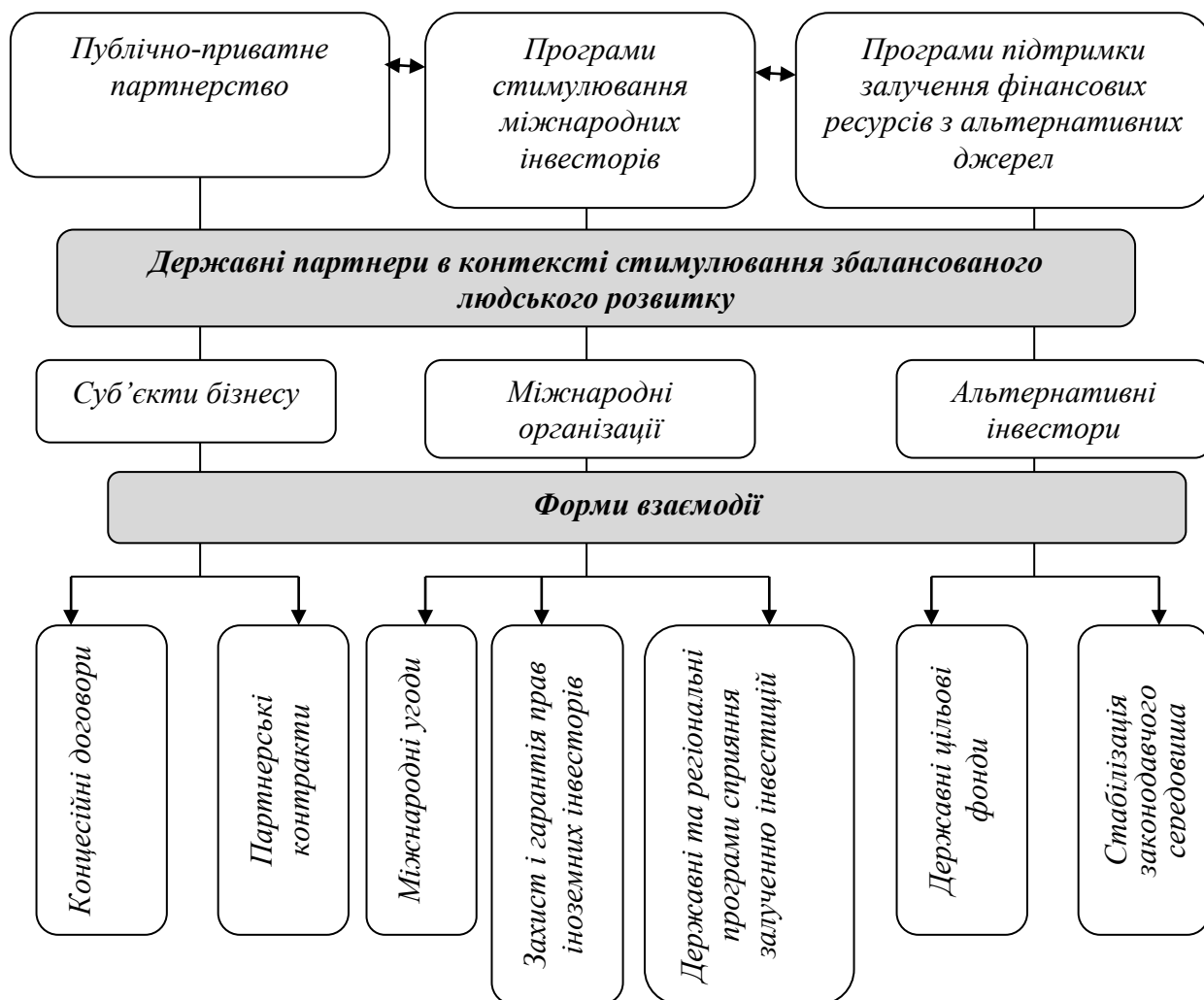

Рис. 2.11. Форми взаємодії держави зі стейкхолдерами в процесі фінансування людського розвитку

Джерело: узагальнено автором

У розвинених країнах світу публічно-приватне партнерство розглядається як інструмент непрямої дії, що формує основу розвитку ефективної ринкової соціально-орієнтованої економіки [226]. Термін публічно-приватного партнерства походить від англійського «public private partnership», яке ще може трактуватися вітчизняними науковцями, як: «державно-приватне», «приватно-державне» або «публічно-приватне» партнерство. Подібні відмінності вважаємо за доцільне пов'язати з різним кутом зору та цілями взаємодії держави й бізнесу з метою досягнення спільних цілей соціально-економічного розвитку.

У теоретичному розумінні під публічно-приватним партнерством розуміємо процес укладення угод між урядом та приватним оператором, який виступає надавачем певного набору послуг з метою одержання послуг певної

якості та кількості на визначених цінових і часових умовах. З огляду на інші точки зору публічно-приватне партнерство пов'язане з будь-якою формою аутсорсингу та спільних підприємств, які організовані за рахунок поєднання зусиль держави та бізнесу [227].

Залежно від способу оплати послуг, що пропонуються в рамках проєктів публічно-приватного партнерства, виокремлюють дві ключові форми взаємодії:

- концесійний договір, який укладається за схемою «споживач платить» (*user pays*);
- партнерський контракт, який укладається за схемою «публічний партнер платить» (*government pays*) та може визначатися, як «контракт життєвого циклу» [119, с. 40].

У вітчизняному законодавстві, відповідно до положень ст. 1 Закону України “Про концесії”, концесії обґрунтовано, як надання послуг, що забезпечує задоволення громадських потреб за рахунок зусиль уповноважених органів виконавчої влади або органів місцевого самоврядування на основі підписання концесійних договорів за певну плату та на конкретний строк, що полягає в наданні юридичній або фізичній особі (суб’єкту підприємницької діяльності) прав на створення (будівництво) та (або) управління (експлуатацію) об’єкта концесії (строкове платне володіння), що супроводжується взяттям суб’єктом підприємницької діяльності (концесіонером) на себе зобов’язань щодо створення (будівництва) та (або) управління (експлуатації) об’єкта концесії, майнової відповідальності та ймовірного підприємницького ризику [228]. Одночасно, згідно з главою 40 Господарського кодексу України, концесію регламентовано в якості спеціального режиму господарювання [229]. Загалом концесія здійснюється за рахунок реалізації заходів, що стосуються компенсації інвестицій бізнес-партнерів, які забезпечують модернізацію інфраструктурного об’єкта, на основі оплати послуг споживачами.

Натомість партнерські контракти передбачають отримання приватними партнерами відшкодування витрат за рахунок ресурсів публічного партнера (держава чи муніципалітет) у формі «плати за доступність інфраструктурного

об'єкта» (*availability payment*). Компенсація інвестицій бізнес-партнера відбувається залежно від ступеня виконання ними договірних зобов'язань, що не залежить від платоспроможного попиту [119]. Очевидним є наявність відмінностей між концесійними договорами та партнерськими контрактами, що узагальнено в табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Порівняльні характеристики форм взаємодії в рамках публічно-приватного партнерства

Показник	Публічно-приватне партнерство на основі контрактів	Концесії
1	2	3
Спектр послуг у рамках договору	Широкий спектр послуг, наприклад у сферах життєзабезпечення та у соціальних послуг (медицина, освіта тощо). Послуги є корисними для суспільства, але здебільшого недостатньо платоспроможного попиту	Послуги стимулювання життєзабезпечення (електро-, тепло-, водопостачання та водовідведення, транспортні послуги і т. п.). Платежі здійснюються за рахунок користувачів
Суб'єкт, відповідальний за одержання платежів за послуги	Публічний партнер або послуги є безкоштовними	Бізнес-партнер
Компенсації бізнес-партнеру	Компенсація за послуги бізнес-партнерів на основі договору відбувається на фіксованому рівні або залежно від досягнення бізнес-партнером намічених індикаторів	Здебільшого здійснюється на основі продажу послуг споживачам. У разі ринку природних монополій здійснюється згідно з регульованими цінами
Державна підтримка	Відбувається у формі державних гарантій. В окремих державах плата за доступність є компонентою державної підтримки публічно-приватного партнерства	Існують різні форми державної підтримки: державні гарантії (норми); часткове співфінансування проєкту державою; державні гарантії в частині купівлі послуг або продажу товарів.
Ризик бізнес-партнера	Комерційний ризик (будівництво та експлуатація); ризик управління проєктом; валютний ризик	Комерційний ризик; ризики управління проєктом; валютний ризик; ризик попиту

Джерело: [119]

У контексті збалансованого людського розвитку в Україні експерти інституту стратегічних досліджень зазначають, що саме протягом поточного періоду особливо зростає інтерес бізнесу до державної підтримки, яка надасть

можливість знизити ризики приватних інвестицій і підвищити надійність соціальних інвестиційних проєктів [230; 231].

Потреба врахування потенціалу соціально-відповідальної діяльності бізнесу пов'язана з низкою факторів, зокрема:

- максимально затребуваною є участь представників бізнесу під час реалізації стратегій збалансованого розвитку в країнах, що розвиваються, слабо розвинених країнах та в країнах, в яких тривають конфлікти;
- високими ризиками реалізації інфраструктурних проєктів за участю приватного бізнесу, що робить здійснення таких проєктів на комерційних засадах у багатьох випадках неможливим;
- механізми участі бізнесу в реалізації суспільно значущих проєктів у країнах, що розвиваються, є недостатньо нерозвиненими, що зумовлює потребу посилення інституційної спроможності публічної влади та зростання її готовності до діалогу з приватним сектором [119, с. 40].

На нашу думку, подібні трактування відповідають умовам та вимогам збалансованого людського розвитку сучасності. Адже якісне оновлення сутнісної складової партнерства державного та комерційного секторів можливе на основі систематичного удосконалення наукової компоненти. Оскільки проєкти публічно-приватного партнерства, насамперед, націлені на досягнення максимально-важливих суспільних цілей, важливим аспектом імплементації зазначеного механізму є розмежування цілей та підходів оцінювання проєктів. У рамках теоретико-прикладних досліджень виокремлюють витратний, порівняльний, дохідний, які, переважно, дозволяють оцінити бізнес-аспект реалізованих проєктів приватно-публічного партнерства [232, с. 160]. Тому, вітчизняні фахівці С. Науменкова та Я. Овсянникова обґрунтували альтернативні підходи, які дозволяють здійснити комплексне оцінювання та врахувати результати досягнення суспільно важливих цілей. Зокрема, виокремлено методи: Cost Benefit Analysis (CBA) – повний аналіз витрат і вигід; Public Sector Comparator (PSC) – порівняльний аналіз витрат державного сектору; конкурсні торги (тендери) [233, с. 50]. Отже, результати реалізації

пріоритетів публічно-приватного партнерства мають комплексний характер, тому пропонуємо їх оцінювати на кожному з основних підетапів інноваційного механізму взаємодії тріади держави, бізнесу та науки. Кожна зі складових тріади має свій специфічний функціонал з огляду на ракурс публічно-приватного партнерства (рис. 2.12).

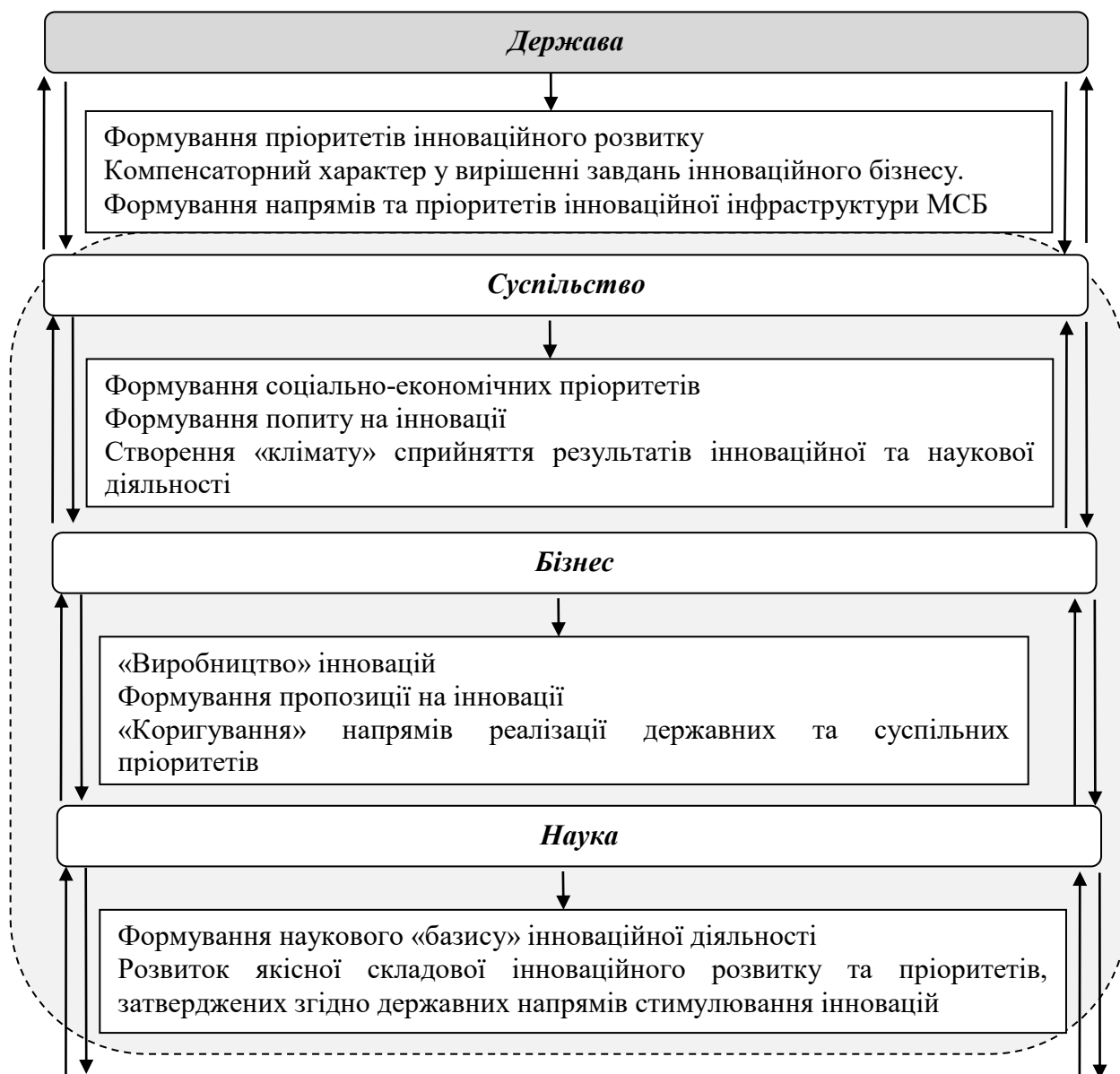

Рис. 2.12. Складові тріади «суспільство – бізнес - наука» з огляду на ракурс соціальної взаємодії

Джерело: узагальнено автором

Таким чином, механізм публічно-приватного партнерства визначає комплексність взаємодії суспільства, бізнесу та науки з огляду на державні пріоритети за рахунок активізації синергічних зв'язків між результатами

реалізації пріоритетів людського розвитку. У результаті відбувається підвищення результативності соціальної взаємодії, перехід суспільства на якісно новий рівень розвитку.

Своєю чергою, еволюція сучасного суспільства та поширення процесів глобалізації зумовили потребу розробки на національному рівні програм стимулювання міжнародних інвесторів. Адже фінансові ресурси міжнародних інвесторів можуть бути використані для реалізації цілей розвитку суспільства, а саме: залучення інвестицій у проєкти людського розвитку; підтримка програм регіонального розвитку; програми та проєкти посилення проблемних секторів економіки [234, с. 98].

Проте, доцільність фінансування проєктів людського розвитку за рахунок вкладення іноземних інвестицій багато в чому залежить від механізмів іноземного інвестування, зокрема: обсяг іноземних фінансових ресурсів має бути достатнім для того, щоб забезпечити реалізацію масштабних перетворень у соціальній сфері, що створить передумову для послідовності та безперервності соціально-економічних реформ; варто уникати розпорошення іноземних інвестицій соціального спрямування на дрібні програми та проєкти, що зумовлено потребою докласти зусиль для програмування та моніторингу [235, с. 66; 236].

Одночасно потенціал залучення міжнародних фінансових ресурсів багато в чому залежить від спроможності держави реалізовувати своєрідний інвестиційний план, який передбачає: належна управлінська та інформаційна підтримка під час заключення міжнародних угод; захист і гарантії прав іноземних інвесторів, зокрема – враховується національна безпека, вимоги до ведення бізнесу, соціальні гарантії для працівників; чіткий механізм планування та аудиту результативності проєктів людського розвитку, реалізованих за рахунок ресурсів іноземних інвесторів.

Тобто, загальнодержавні ресурси здебільшого націлені на стимулювання залучення іноземних інвестицій для задоволення цілей людського розвитку. Натомість побудова законодавчого та нормативного поля з метою

стимулювання альтернативних програм підтримки людського розвитку має потенціал для подальшої еволюції на регіональному та місцевому рівні (рис. 2.13).

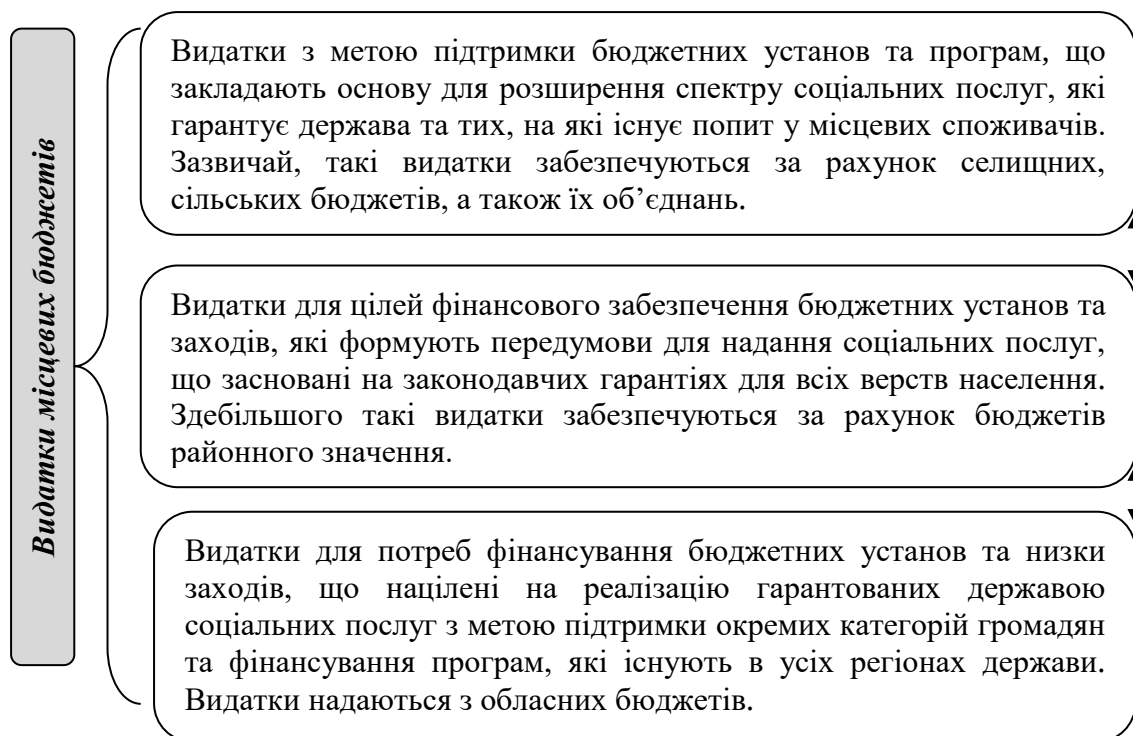

Рис. 2.13. Видатки місцевих бюджетів, націлені на досягнення пріоритетів людського розвитку

Джерело: узагальнено автором [237, с. 98]

На регіональному та місцевому рівнях відбувається конкретизація заходів за рахунок зусиль місцевих органів влади, які націлені на поліпшення інфраструктури, підвищення продуктивності праці та вирішення інших питань, пов'язаних із розвитком соціальної сфери. У свою чергу, конкретизація цілей людського розвитку відбувається за рахунок формування фондів. Зокрема, у багатьох державах досить поширеною є створення спеціальних фондів фінансових ресурсів цільового призначення, які є відокремленою ланкою фінансової системи (рис. 2.14).

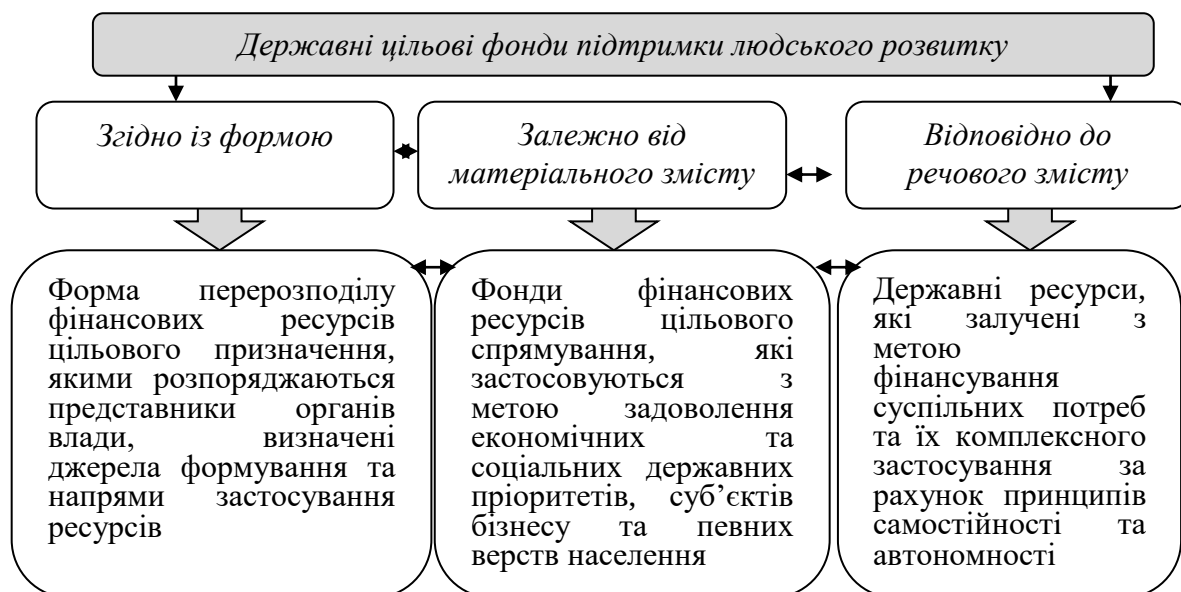

Рис. 2.14. Сутнісні характеристики державних цільових фондів підтримки людського розвитку

Джерело: узагальнено автором за [237, с. 98]

З огляду на диверсифікацію сутнісних характеристик державних цільових фондів підтримки людського розвитку в теоретичних дослідженнях наших сучасників присутня низка класифікацій (рис. 2.15).

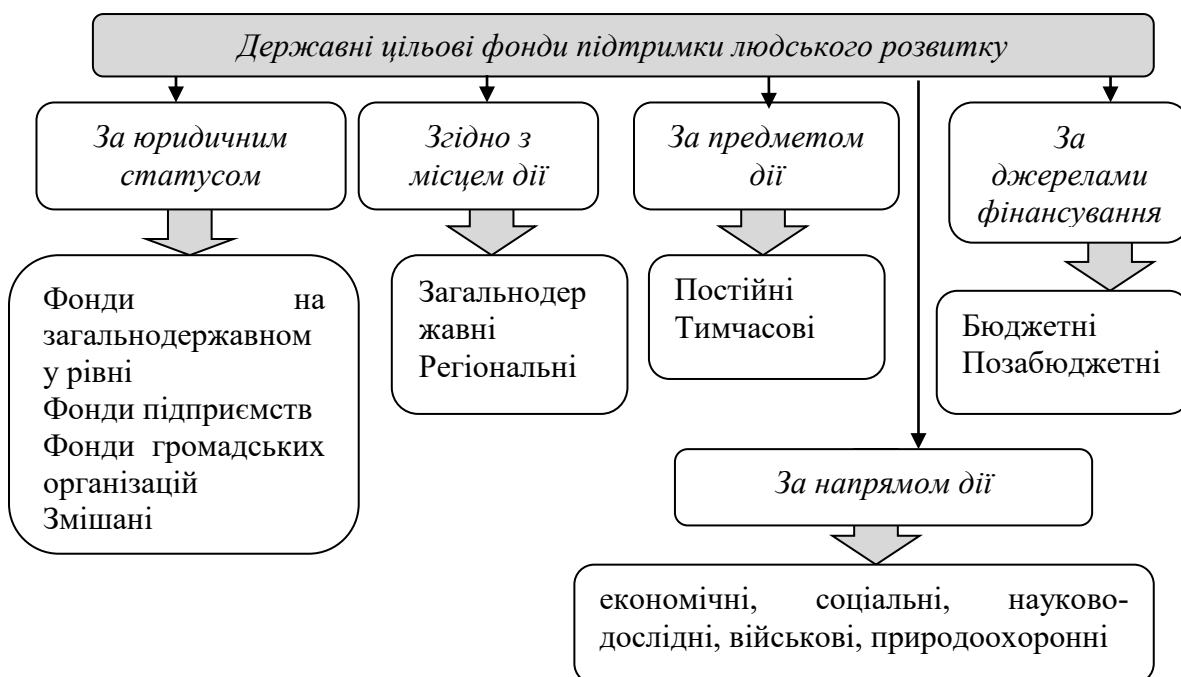

Рис. 2.15. Класифікаційні ознаки державних цільових фондів підтримки людського розвитку

Джерело: узагальнено автором за [237, с. 98]

Для державних цільових фондів характерні низка переваг, які знаходять свій прояв у контексті збалансування людського розвитку, зокрема: державні

цільові фонди здатні забезпечити додаткове фінансове забезпечення для реалізації державних, регіональних і місцевих цільових програм; здатні впливати на процеси суспільного виробництва за рахунок потенціалу фінансування та субсидування соціально-відповідального бізнесу; мають потенціал для реалізації пріоритетних напрямів соціального захисту населення за рахунок виплат пенсій, субсидій та інших різновидів соціальної допомоги; формують фінансові ресурси для реалізації природоохоронних заходів; формують основу для ефективного контролю цільового використання державних ресурсів [237, с. 98].

Таким чином, фінансова підтримка проєктів людського розвитку реалізується зазвичай за рахунок фінансових ресурсів з державного, регіонального та місцевого бюджетів. Проте, стрімкі темпи людського розвитку й потреба збалансування його компонентів в умовах сучасності зумовили потребу подальшого дослідження можливостей залучення фінансових ресурсів із позабюджетних джерел.

2.3. Приватні та позабюджетні джерела фінансування збалансованого людського розвитку: загальні риси та специфіка

Державна підтримка програм та проєктів збалансування людського розвитку залежить від обраної моделі розвитку національної економіки та рівня централізації ВВП у державному, регіональних та місцевих бюджетах. Проте, видатки державного бюджету в умовах сучасного динамічного суспільства досить часто не дозволяють досягти очікуваного соціального ефекту в результаті реалізації програм та проєктів соціального спрямування.

Сучасна практика залучення інвестицій для цілей реалізації соціальних програм та проєктів слугує підтвердженням існування поряд із бюджетними ресурсами досить широкого спектру альтернативних джерел фінансування

(табл. 2.5). Тому, особливої актуальності набуває дослідження питань, пов'язаних із потенціалом залучення фінансових ресурсів досягнення цілей людського розвитку з джерел позабюджетного фінансування.

Таблиця 2.5

Типи соціальних інвестиційних проєктів залежно від особливостей їх фінансового забезпечення

№	Тип проєкту	Суть
1	Бюджетний	Оскільки соціальні проєкти часто вирішують важливі соціальні проблеми чи завдання, їхнє фінансування може здійснюватися з державного, обласного, міського бюджетів. Така форма співпраці також називається державним замовленням на певні види діяльності, які призводять до соціально бажаних змін. Фінансове забезпечення із бюджету має свої обмеження, які визначаються різноманітними нормативами, що, в свою чергу, ускладнює впровадження інновацій.
Позабюджетні проєкти		
2	Спонсорський	Спонсор надає підтримку для реалізації проєкту, це може стати формою його реклами чи презентації. Очевидно, що тільки вже відомий в певних колах проєкт може бути спонсорським. Цей проєкт повинен володіти позитивним іміджем, викликати зацікавленість суспільства, щоб сформувати позитивні установки по відношенню до спонсора.
3	Кредитний	Одним із способів фінансового забезпечення соціального проєкту може бути кредит. Це ще один комерційний варіант фінансування, специфіка якого передбачає, що отримати кошти можна за умови надання гарантій кредитному закладу.
4	Грантовий	Грант – це грошові або інші засоби, що передаються громадянами та юридичними особами, а також міжнародними організаціями для проведення конкретних наукових досліджень, розробки законопроєктів, підготовки кадрів та інших цілей на умовах, передбачених грантодавцем. Грант передбачає фіксовану грошову суму, яку грантодавець передає безповоротно виконавцю визначених робіт. Надання гранту передбачає, що організатори проєкту у визначені терміни відзвітуються про витрачені під проєкт засоби.
5	Благодійний	Фінансування благодійних проєктів часто має форму меценатства, коли фізична чи юридична особа, забезпечує проєкт засобами потрібними для його реалізації. Разом з тим, не ставиться перед проєктом чи організацією жодної комерційної мети, потреби в рекламі тощо. Потрібні ресурси виділяють для реалізації проєкту, впровадженні бажаних соціальних змін.
6	За рахунок коштів організації	У більшості випадків це проєкти, які направлені на досягнення цілей організації. Організація може володіти фінансовим чи матеріальним капіталом і витратити його на реалізацію власних проєктів. Така форма фінансування часто зустрічається у змішаному вигляді з іншими видами фінансування.
7	Збір коштів під даний проєкт (фандрайзинг)	Це може бути проєкт, який викликає суспільний резонанс, зацікавлення досить великого кола суспільства, і вони згодні відгукнутися та підтримати реалізацію проєкту. Також дана форма фінансування вдало поєднується з іншими.
8	За рахунок членських внесків	Більшість організацій здійснює періодичний збір членських внесків. Це той капітал, який залишається в організації і може використовуватись для її діяльності. Практикується, коли люди, які здають членські внески, користуються більшими благами організації, ніж інші. Це дає можливість реалізовувати проєкт для певної категорії цільової групи.

Джерело: узагальнено за [238]

Сутнісні характеристики та структура джерел позабюджетного фінансування збалансованого людського розвитку є достатньо комплексною, що пов'язано зі специфікою соціальної сфери (рис. 2.16).

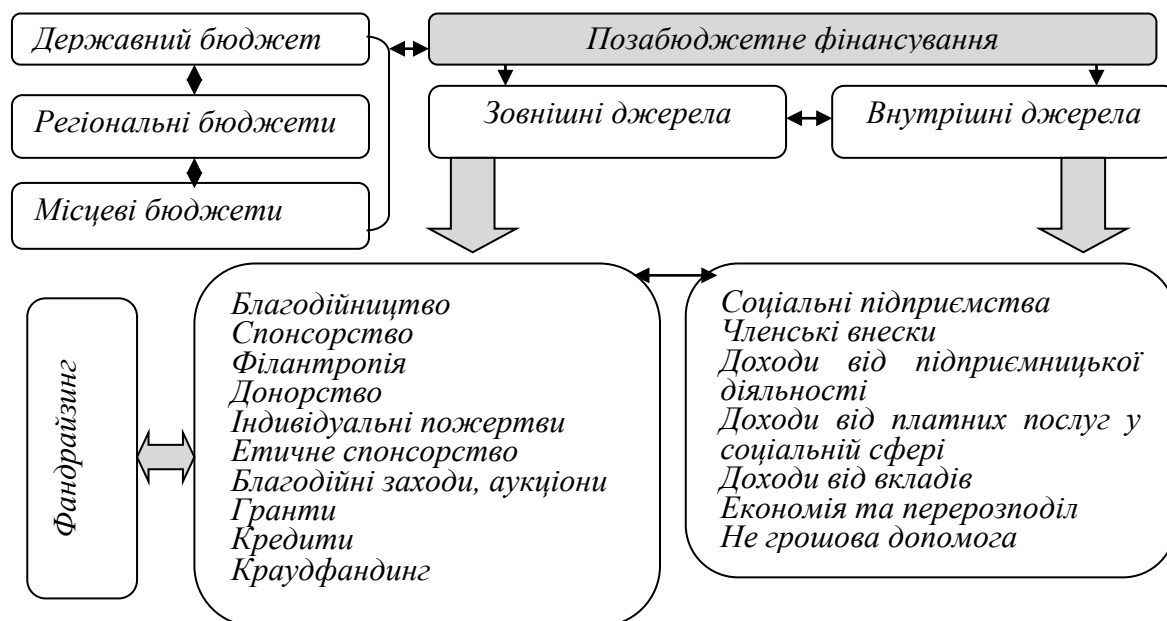

Рис. 2.16. Джерела позабюджетного фінансування збалансованого людського розвитку

Джерело: узагальнено автором за [239; 240]

Оскільки в умовах сучасного глобалізованого динамічного суспільства відбулося розширення спектру джерел позабюджетного фінансування збалансованого людського розвитку, вартими уваги є сутнісні характеристики кожного з них. Зокрема, можна виокремити зовнішні джерела, які передбачають пошук стейкхолдерів та додаткових фінансових ресурсів з метою досягнення цілей людського розвитку. Внутрішні джерела дозволяють акумулювати власні ресурси суб'єкта, який займається реалізацією проєктів людського розвитку.

Варто зауважити, що, незважаючи на відносну самостійність суб'єктів, які акумулюють внутрішні ресурси для реалізації соціальних проєктів, з-поміж них є такі, що потребують державної підтримки в процесі досягнення цільових пріоритетів. Адже внесок бізнес-структур у вирішення соціальних проблем суспільства повинен здійснюватися не тільки у вигляді спонсорської чи благодійної допомоги, спрямованої на покращення іміджу компанії, а й у вигляді цілісних, системних корпоративних соціальних програм. Ці програми

передбачають взаємодію бізнесу як з державою в цілому, так і з місцевими громадами й обов'язкову участь бізнесу у прийнятті рішень та їх реалізації як на рівні окремих соціальних програм, так і на рівні національних проєктів.

У теоретичному розумінні програмою називають певним чином упорядковану послідовність дій, націлену на вирішення конкретних визначених завдань [241]. На державному рівні може здійснюватися як безпосередня підтримка реалізації окремих соціальних програм, так і стимулювання залучення ресурсів з альтернативних джерел для їх фінансування за рахунок позабюджетних ресурсів (рис. 2.17).

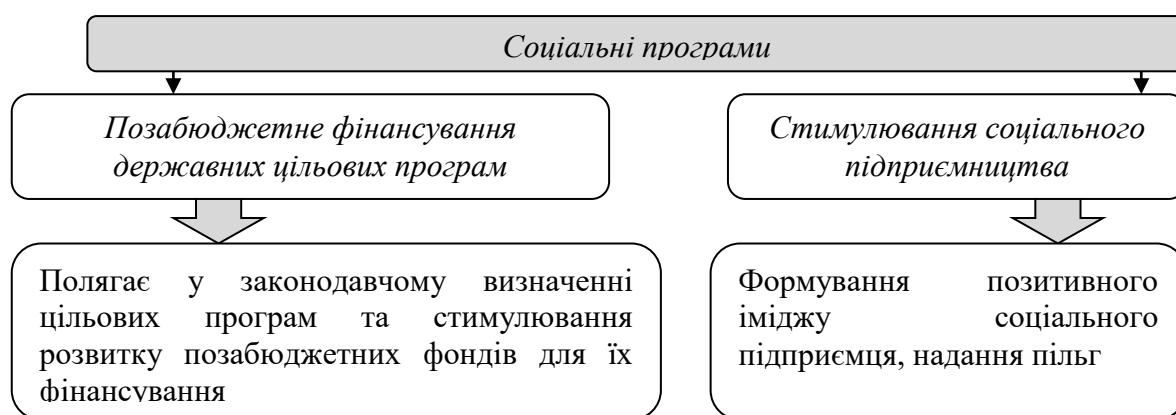

Рис. 2.17. Форми державної підтримки реалізації соціальних програм за рахунок позабюджетних ресурсів

Джерело: узагальнено автором

Згідно з положеннями вітчизняного законодавства під державними цільовими програмами розуміють реалізацію комплексу взаємопов'язаних завдань та заходів, що спрямовані на вирішення найважливіших проблем розвитку держави, галузей економіки або територіальних одиниць, здійснюються з використанням коштів Державного бюджету України та узгоджені за термінами виконання, складом виконавців, ресурсним забезпеченням [241]. З огляду на диверсифікацію завдань державних програм у вітчизняному законодавстві виокремлено їх різновиди (рис. 2.18).

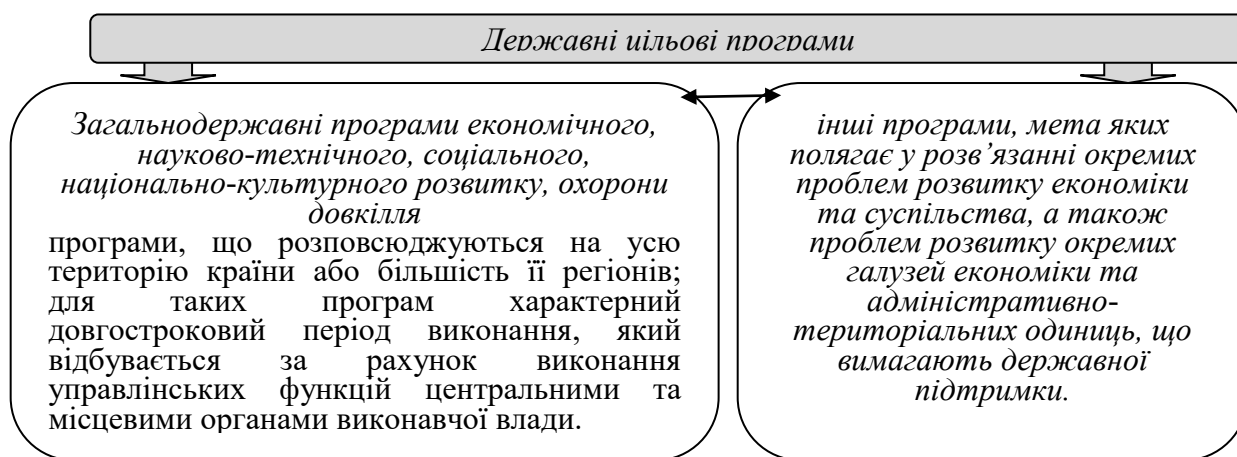

Рис. 2.18. Види державних цільових програм

Джерело: узагальнено автором за [242]

Відмінністю державних цільових програм від бюджетних є те, що в процесі фінансування останніх застосовуються виключно ресурси державного бюджету. Одночасно реалізація державних цільових програм здійснюється за участі та активного стимулювання держави, зокрема з-поміж джерел фінансування можуть бути присутніми, як місцеві бюджети, так і ресурси бізнесу й позабюджетних фондів. Водночас реалізація соціальних програм можлива також безпосередньо зусиллями бізнесу. У такому випадку одним із завдань держави є стимулювання розвитку соціального підприємництва, формування системи підтримки ділової активності у пріоритетних для держави напрямках. Соціальне підприємництво набуло міжнародного поширення у другій половині XX століття. Так, у 1998-му році в Швейцарії було створено Фонд соціального підприємництва Шваба (*Schwab Foundation for Social Entrepreneurship*), діяльність якого зосереджена на фінансуванні суб'єктів та організацій, які діють у сфері соціального підприємництва [243; 244]. Наразі понад 300 суб'єктів соціального підприємництва об'єднані у Світову мережу Фонду “За соціальне підприємництво”. Теоретики фонду зауважують, що соціальне підприємництво здатне пришвидшити позитивні соціальні зміни в сучасному суспільстві, створити основу для збалансованого людського розвитку. Соціальні підприємці сприятимуть задоволенню тих потреб суспільства, які держава не може задовольнити своїми власними силами та за рахунок фінансових ресурсів державних фондів. Одночасно соціальні

підприємці займають особливу нішу на ринку, яку оминають традиційні суб'єкти господарювання з огляду на високий рівень ризику соціальних проєктів та відсутність економічного ефекту в короткостроковій перспективі. Загалом у теоретичному розумінні соціальне підприємництво є діяльністю, що здійснюється для вирішення або зменшення негативних впливів соціальних проблем із дотриманням принципів самоокупності, інноваційності та стійкості, які формують критерії соціального підприємництва (рис. 2.19).

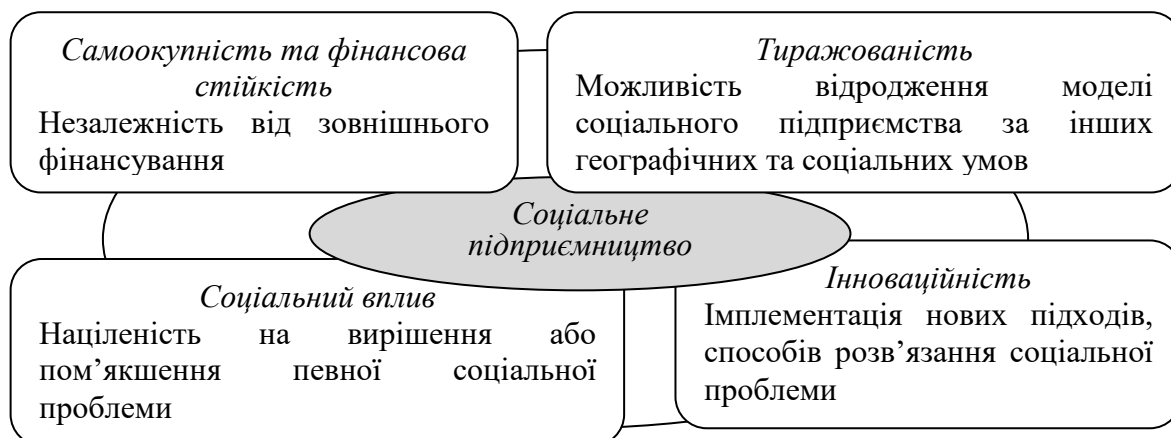

Рис. 2.19. Критерії соціального підприємництва

Джерело: узагальнено автором за [245]

Тобто, для соціального підприємництва характерне за діяння інноваційних ресурсів та ідей для досягнення соціальної місії, що супроводжується стійкими позитивними змінами у суспільстві. Проте, соціальний підприємець, будучи благодійником, все-таки залишається бізнесменом. Тому, виникає питання стосовно специфіки оцінювання ефективності соціального підприємництва. Зокрема, існує можливість виокремлення концептуальних підходів (табл. 2.6)

Таблиця 2.6

Підходи до оцінювання ефективності соціального підприємництва

№	Назва підходу	Суть підходу
1	2	3
1	Цільовий	пов'язує ефективність із рівнем досягнення соціальним підприємством своїх цілей;
2	Внутрішньосистемний	отождоює ефективність із можливістю підприємства забезпечити себе ресурсами;
3	Стейкхолдерський	базується на уявленнях ефективності соціального підприємництва різних груп зацікавлених сторін;
4	Соціального конструктивізму	спирається на аналіз суспільної думки щодо ефективності соціального підприємництва;

Продовження табл. 2.6

1	2	3
5	Оптимізаційний	розглядає найкраще використання ресурсів з точки зору досягнутих результатів за рахунок якісного управління, необхідної координації роботи, вибору технологій тощо

Джерело: узагальнено за [246]

Підходи до оцінювання ефективності соціального підприємництва базуються як на соціальних, так і на комерційних пріоритетах. Тому постає потреба розмежування соціального підприємництва, комерційного бізнесу та благодійництва (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

**Порівняльна характеристика благодійної та бізнесової природи
соціального підприємництва**

Критерій	Соціальне підприємство	Благодійна організація	Комерційний бізнес
1	2	3	4
Структура	Соціально-орієнтована	Соціально-орієнтована	Комерційна
Залежність від зовнішніх джерел фінансування	Мало залежить, важлива наявність стартового капіталу	Базується на зовнішньому фінансуванні	Мало залежить, важливий стартовий капітал
Джерела доходу	Власна діяльність з метою досягнення соціальних цілей	Гранти, які призначені для вирішення соціальних проблем	Дохід від власної діяльності з метою отримання прибутку
Прибуток	Прибуток реінвестується	Прибуток відсутній	Прибуток розподіляють між собою акціонери

Джерело: узагальнено автором за [245]

Виникнення благодійності в історичному контексті часто пов'язують із філантропією, яка популяризувалася ще в першій половині ХХ ст. та увійшла в моду серед людей, які були особливо багаті та успішні у сфері корпоративного управління. Наприклад, Джон Рокфеллер виділяв кошти на створення Чиказького університету. В 1958 р. Теодор Левітт писав, що для компаній просто заробляння грошей перестало бути єдиним стимулом. Серед компаній престижною стала інноваційність, суспільна благодійність і особливо переконання в тому, що компанії створені для служіння суспільству [247]. Девід Рокфеллер погоджувався з таким твердженням і зазначав, що старе уявлення про те, що бізнес використовує всю власність і всі кошти для

максимізації прибутку переродилось у переконання, що власність породжує соціальні зобов'язання [248].

Благодійність заснована як на волонтерській, так і на професійній діяльності благодійників, благодійних організацій та благодійних фондів, яка орієнтована на допомогу й покращення суспільства, окремих його верств чи осіб. Наразі у вітчизняному законодавстві основи благодійництва закладено у Законі України «Про благодійну діяльність та благодійні організації», зокрема виокремлено форми благодійництва:

- одноразова або постійна матеріальна та інша форми допомоги;
- фінансова підтримка визначених цільових програм;
- допомога в результаті заключення договорів щодо благодійної діяльності;
- дозвіл на безкоштовне або пільгове використання об'єктів власності;
- дозвіл на використання об'єктів інтелектуальної власності, емблеми та символів;
- підтримка проєктів за рахунок передачі результатів праці та творчої діяльності;
- підтримка об'єктів благодійництва [249].

Зазвичай практика благодійництва передбачає акумулювання фінансових ресурсів у межах благодійного фонду, що передбачає реалізацію низки переваг порівняно з офіційними джерелами допомоги. Зокрема, це пов'язано з гнучкістю та інноваційністю благодійних фондів, оперативною реакцією на соціально-економічні зміни, меншою часткою бюрократичних формальностей та вимогами до звітності.

Зарубіжний досвід благодійництва дозволяє виокремити два основоположних підходи до класифікації благодійних фондів залежно від специфіки акумулювання ресурсів для досягнення цілей людського розвитку (рис. 2.20).

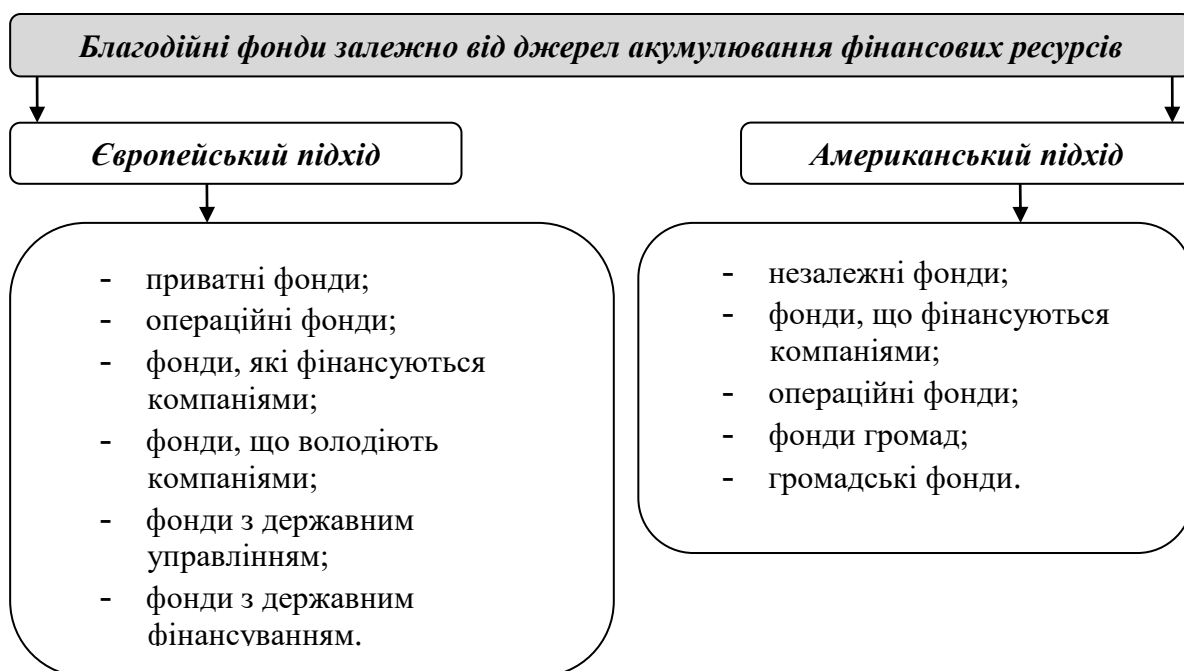

Рис. 2.20. Підходи до класифікації благодійних фондів залежно від джерел акумулювання фінансових ресурсів

Джерело: складено автором за [250; 251]

Спільним для обох підходів є виокремлення операційних фондів, які здебільшого формуються з метою виконання управлінських функцій, направлених на конкретні інституції або проєкти, що фінансуються за рахунок залучених зовнішніх інвестицій. Крім того, в європейській практиці управлінська функція притаманна фондам, що володіють компаніями, діяльність яких націлена на управління діловою активністю певної компанії.

Схожий функціонал притаманний для приватних фондів, згідно європейського підходу, та незалежних фондів відповідно до американського підходу. Такі фонди займаються фінансуванням проєктів за рахунок коштів приватних осіб для досягнення соціально важливих цілей. Подібну до попередньо наведених фондів природу мають фонди, що фінансуються компаніями, де благодійниками є не приватні особи, а компанії.

Тісний зв'язок із державою, згідно з європейською класифікацією, притаманний для фондів із державним управлінням та фондів із державним фінансуванням. Для перших характерне фінансування за рахунок приватних джерел, але за умови державного управління. У другому випадку держава безпосередньо здійснює фінансування в межах діяльності фонду.

Відповідно, американська практика передбачає виокремлення фондів громад і громадських фондів. У першому випадку відбувається акумуляція фінансових ресурсів з метою вирішення місцевих проблем. Громадські фонди передбачають акумулювання коштів громад для реалізації грантових програм [250].

Існують окремі точки зору, згідно з якими однією з форм благодійництва є грантове фінансування. Грантами називають сукупність цільових ресурсів, які здебільшого пропонуються на безповоротній основі з метою реалізації соціальних програм і проєктів, здійснення наукових досліджень, розвиток науки та освіти, а також для реалізації інших цілей соціально-відповідального бізнесу. Проте, зазвичай фінансування за рахунок грантових коштів передбачає потребу звітуватися щодо результативності їх використання, ступеня досягнення запланованих цілей людського розвитку. Необхідною передумовою для отримання гранту є не лише наявність проблеми та її чітке обґрунтування, але й визначений алгоритм для її вирішення, що вказує на ймовірний результат і характеризує порядок використання залучених ресурсів. На етапі обґрунтування майбутнього грантового проєкту важливо визначитися з його бенефіціарами, тобто цільовою групою, яка отримає вигоди від його реалізації (рис. 2.21).

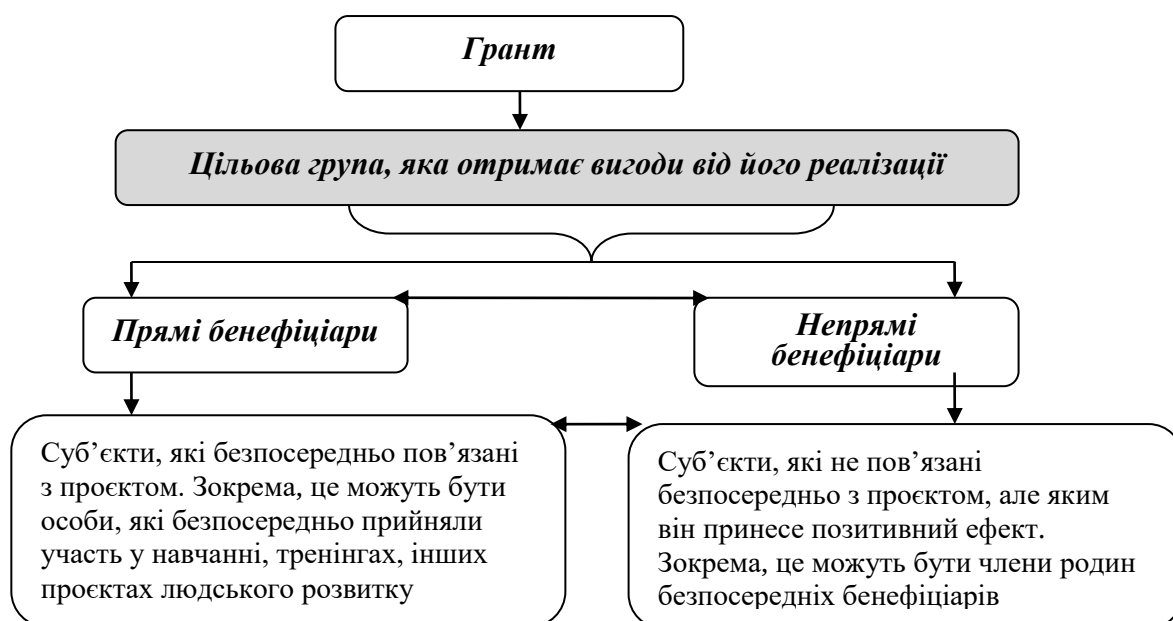

Рис. 2.21. Бенефіціари грантового проєкту

Джерело: складено автором за [252, с. 15; 207]

У загальному розумінні передбачається два можливі напрями залучення гранту: з метою реалізації програм (програмні гранти); гранти для цілей розвитку потенціалу. Перший із названих напрямів залучення грантових ресурсів передбачає їх розподіл з метою виконання певної програми, забезпечення надання окресленого спектру послуг для досягнення цілей людського розвитку. Натомість гранти розвитку забезпечують виконання більш широкого спектру функцій, зокрема – передбачають стимулювання наукових проєктів та досліджень, загальну підтримку соціально-орієнтованих проєктів і програм організації, створення соціальних стартапів.

Специфіка грантового механізму полягає в потенціалі пошуку найбільш актуальних та нагальних соціальних проблем, здійснення інвестицій з метою їх розв'язання. В умовах сучасності грантове фінансування має значний вплив на секторальний розподіл фінансових ресурсів. Тому існує тенденція, коли господарська діяльність активізується саме в тих секторах, які виявляються найбільш привабливими для потенційних грантодавців [253]. Компанія грантодавець є відповідальною за організацію та управління процесом надання грантів, зокрема існує низка моделей грантового фінансування: реалізація грантових програм безпосередньо зусиллями компанії-грантодавця; грантове фінансування за посередництвом організацій, які є посередниками; здійснення управління грантовими ресурсами зусиллями внутрішнього грантового фонду.

Поряд із благодійництвом і грантовим фінансуванням активно розвивається спонсорство, під яким розуміють систему взаємовигідних відносин, які передбачають взаємодію спонсора та реципієнта, що отримує ресурси для досягнення цілей людського розвитку. Зазвичай реалізація спонсорських програм здійснюється на основі планування витрат згідно із затвердженими бюджетами [239, с. 11]. На відміну від благодійності спонсорство передбачає надання ресурсів не безкорисно, а за умови популяризації спонсора, що здатне забезпечити зростання прибутків.

Сучасні тенденції розвитку глобалізованого суспільства формують все більше можливостей для використання нових технологій. Зокрема, зовнішні

джерела фінансового забезпечення людського розвитку тісно переплітаються з технологіями фандрайзингу. Поняття «фандрайзинг» утворене від англійських слів «fund» (грошові кошти, активи, фінансування) і «raise» (збільшувати, збирати) та перекладається, як «залучення коштів», «пошук активів». Під терміном «фандрейзинг» розуміють процес пошуку і залучення ресурсів для різних цілей [254, с. 17].

Зокрема, фандрейзинг – це професійна діяльність з мобілізації фінансових та інших ресурсів з різних джерел для реалізації соціально-значущих і науково-дослідницьких проєктів, яка потребує соціальних знань та навичок фандрайзера, які можуть вплинути на позитивний результат донора [255]. Тому його, без сумніву, можна розглядати, як один з найбільш яскравих індикаторів рівня розвитку будь-якого сектору, як наслідок, рівня інноваційного розвитку економіки (рис. 2.22).

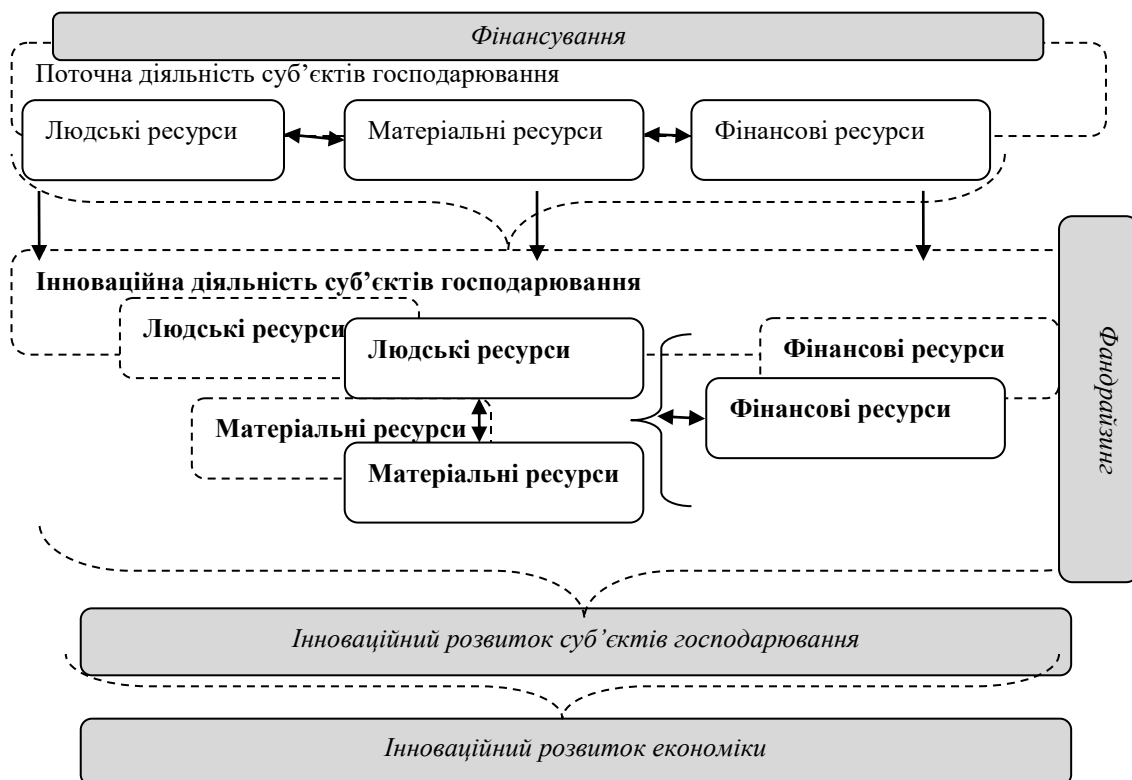

Рис. 2.22. Фандрейзинг як інструмент інноваційного розвитку економіки

Джерело: складено автором за [256]

У процесі поточної діяльності суб'єктів господарювання відбувається взаємодія між традиційними складовими ланцюжку виробничих ресурсів «людські ресурси - матеріальні ресурси - фінансові ресурси». Проте, залежно

від оточення, цілей і завдань економічного розвитку змінювалося стратегічне значення кожної складової [257, с. 139]. Інноваційна діяльність, перш за все, вимагає якісних змін як людських, так і фінансових ресурсів. Адже саме вдосконалення якісних характеристик людських ресурсів є основою розвитку науки і техніки, формування інноваційних ідей, реалізації інноваційних проєктів, інноваційного розвитку суб'єктів господарювання та національної економіки. Проте, для розширення спектру людських і матеріальних ресурсів необхідним є достатнє та систематичне фінансування. З огляду на зазначене вище саме фандрайзинг дає змогу систематизувати процес пошуку ресурсів та диверсифікувати джерела їх залучення.

На відміну від традиційного фінансування людського розвитку, яке передбачає залучення власних коштів суб'єктів господарювання, ресурсів державного бюджету та іноземних інвесторів, фандрейзинг передбачає використання «реальних» та «віртуальних» ресурсів. Ресурси та можливості вітчизняних суб'єктів господарювання, населення, фінансових установ, держави та іноземних інвесторів розширюються за рахунок проникнення ділових відносин в мережу Інтернет (рис. 2.23).

Рис. 2.23. Фандрейзинг та можливості фінансування збалансованого людського розвитку

Джерело: складено автором

У контексті фандрайзингу через Інтернет і електронну пошту здійснюється пряма розсилка (мейлінг), краудсорсинг (отримання необхідних послуг шляхом виконання суспільно значущих завдань силами безлічі добровольців, координація діяльності яких здійснюється за допомогою інформаційних технологій) і краудфандинг (процес колективної співпраці суб'єктів, які добровільно об'єднують свої кошти або інші ресурси, щоб підтримати зусилля або допомогти у вирішенні проблеми, що здійснюється через Інтернет), соціальні проекти, віртуальні переговори [258, с. 279].

Таким чином, в умовах глобального переформатування суспільства та зростання потреб збалансування людського розвитку розширюється спектр його джерел фінансування. Це доводить існування потенціалу для поєднання державних бюджетних та позабюджетних ресурсів, а також залучення альтернативних приватних ресурсів для досягнення цілей збалансування людського розвитку.

2.4. Інструменти фінансового забезпечення людиноцентричного бізнесу

Трансформаційні процеси в умовах сучасності асоціюються з фундаментальними змінами пріоритетів соціально-економічного розвитку. Зокрема, конкурентоспроможність бізнесу на національному та міжнародному ринках все більше залежить від його соціальної спрямованості. Проте, забезпечення розуміння суб'єктами бізнесу важливості впровадження такої діяльності можливе за умови наявності належних теоретичних досліджень сутності таких явищ та їх проявів у суспільстві.

Дослідження людини в якості невід'ємної складової соціально-економічної системи набуло поширення в контексті обґрунтування концептуальних засад виробництва економічних благ, розвитку продуктивних

сил та економічних відносин. Однак, недостатньо дослідженим залишається питання стосовно трансформації ролі, яку відіграє людина в динамічній соціально-економічній системі, виникають питання стосовно зміни принципів побудови взаємовідносин між людиною (індивідумом) та бізнесом.

З огляду на діалектику якісних змін, які стосуються мотивів діяльності індивіда, трансформацію його ролі та функцій у суспільному виробництві під впливом еволюції його технологічних способів, пришвидшену динаміку такої трансформації, актуальності набувають питання участі бізнесу в збалансуванні людського розвитку. Зокрема, у даному контексті актуальним та перспективним є залучення соціальних інвестицій. Перші прояви соціальних інвестицій мали місце ще починаючи з найдавніших часів. Наприклад, іудейські закони містили правила, що пропонували, як потрібно розпоряджатися грошима, щоб не порушувати етичних норм. Коран і звід правових і релігійних норм шаріат визначали коло фінансових операцій, дозволених правовірним мусульманам.

У США ще в XVI столітті протестантські секти квакерів і менонітів сповідували особливе ставлення до грошей, засноване на принципах рівності людей і неприйнятність насильства. У XVII столітті у Великій Британії виникли групи названі Копачами (*the Diggers*), які брали землю та спільно її обробляли, беручи за основу ідею “одна людина – одне право голосу” та рівного розподілу багатства, враховуючи потреби також і найбідніших верств населення. Це дало поштовх для формування та поєднання ідей комерційної й соціальної відповідальності. У тому ж XVII столітті голандець Пітер Корнеліус (*Peter Cornelius*) у своїй книзі “Запропонований Шлях” заявляв про потребу організації демократично- та соціально-орієнтованого виробництва [150].

Уже у XIX столітті у Великій Британії відбувся випадок, коли мельники в місті Халл відновили роботу старого млина, щоб виробляти борошно не лише для себе, але й для решти громади, яка бідувала. Тобто, їхня мета була соціальною і не орієнтувалася на отримання прибутку. Але, подібно до Копачів двома століттями раніше, млин не був в їх власності і врешті-решт його в них забрали.

Англієць Роберт Оуен (1771-1858) закликав робочі верстви засновувати об'єднання виробників зі спільною власністю на засоби виробництва. Він захищав ідею кооперативів не лише з комерційної точки зору, але вбачав у них соціальні підприємства, які б працювали для громади і поєднували цінності громади та підприємництва. На думку Оуена, складовими суспільного середовища є інституціональні (ідеологія, мораль, право, освіта) та економічні компоненти. Функції формування нового середовища має взяти на себе держава силою своєї влади, спонукаючи до створення прогресивних інституціональних й економічних форм. Запевняв, що за допомогою виховання та законодавства, яке відповідає названим ним принципам, можна створити нове суспільство, позбавлене будь-яких проблем. З цією метою з власної ініціативи він створював спілки банкірів та підприємців, проводив з ними «виховну роботу», закликаючи до свідомої перебудови соціального середовища, але на практиці все це не було достатньо ефективним.

Наприклад, у 1832 р. в Лондоні починає функціонувати оуенівський «Національний банк справедливого обміну праці» (кооперація зі збуту й обміну продукції), а 1833 р. в Бірмінгемі його філія. В основу обміну покладалися «трудові гроші», тобто бони, що відображали реальні витрати праці на виробництво товару і, відповідно, знищуватимуть можливість одержання прибутку. На практиці це виглядало б так, що кожний, хто має товар, несе його в Банк обміну і після оцінювання експертами отримує бони із зазначенням скільки трудових годин інвестовано на виробництво товару. Власник бонів міг отримати в банку інший товар, на виробництво якого інвестовано стільки ж трудових годин. Проте, такі формування користувались успіхом тільки до того часу, доки їхньою діяльністю керував Оуен [259; 260].

Тобто, ідеї соціальних інвестицій здавна існували в теоретичних дослідженнях, але все ще не знаходили розповсюдження. Проте, саме XIX століття можна відзначити, як початок визначення етапів еволюції сучасного бізнесу (рис. 2.24).

Рис. 2.24. Етапи еволюції людиноцентричного бізнесу

Джерело: узагальнено автором за [261]

Особливого значення для розвитку суспільства ідеї людиноцентричної поведінки бізнесу набули, починаючи з другої половини XX століття, коли актуалізувалися проблеми соціальної відповідальності (*social responsibility*).

Наведені вище етапи еволюції сучасного бізнесу дозволяють прослідкувати еволюцію ресурсів і конкурентних переваг від матеріальних до нематеріальних, соціально-орієнтованих. Зокрема, ще за часів Великої депресії 1930-х років відбулося зростання конкуренції на ринку. Унаслідок доступу до ресурсів та існуючих технологій виявилось вже недостатньо для того, щоб продати товар. Поширення набула концепція про необхідність виробляти те, що буде продано, а не продавати те, що виробляється. Бізнес стає «залежним» від соціально-культурних факторів, відбулася популяризація філософії бізнесу, становлення корпоративної соціальної відповідальності.

Згідно стандартів ISO-26000 "Керівництво із соціальної відповідальності", соціальна відповідальність – це відповідальність організацій за вплив своїх рішень і дій на суспільство та оточуюче середовище, що реалізується шляхом прозорої та етичної поведінки, яка узгоджується зі сталим розвитком, здоров'ям та добробутом суспільства; відповідає інтересам груп та зацікавлених осіб, відповідає чинній нормативній базі й відповідним міжнародним зобов'язанням, є інтегрованою в діяльність і стратегії розвитку організації або компанії та здійснюється в повсякденній діяльності [262].

Одночасно еволюція та розширення структурно-функціональних характеристик людиноцентричного бізнесу супроводжуються якісними змінами інструментів його фінансового забезпечення (рис. 2.25).

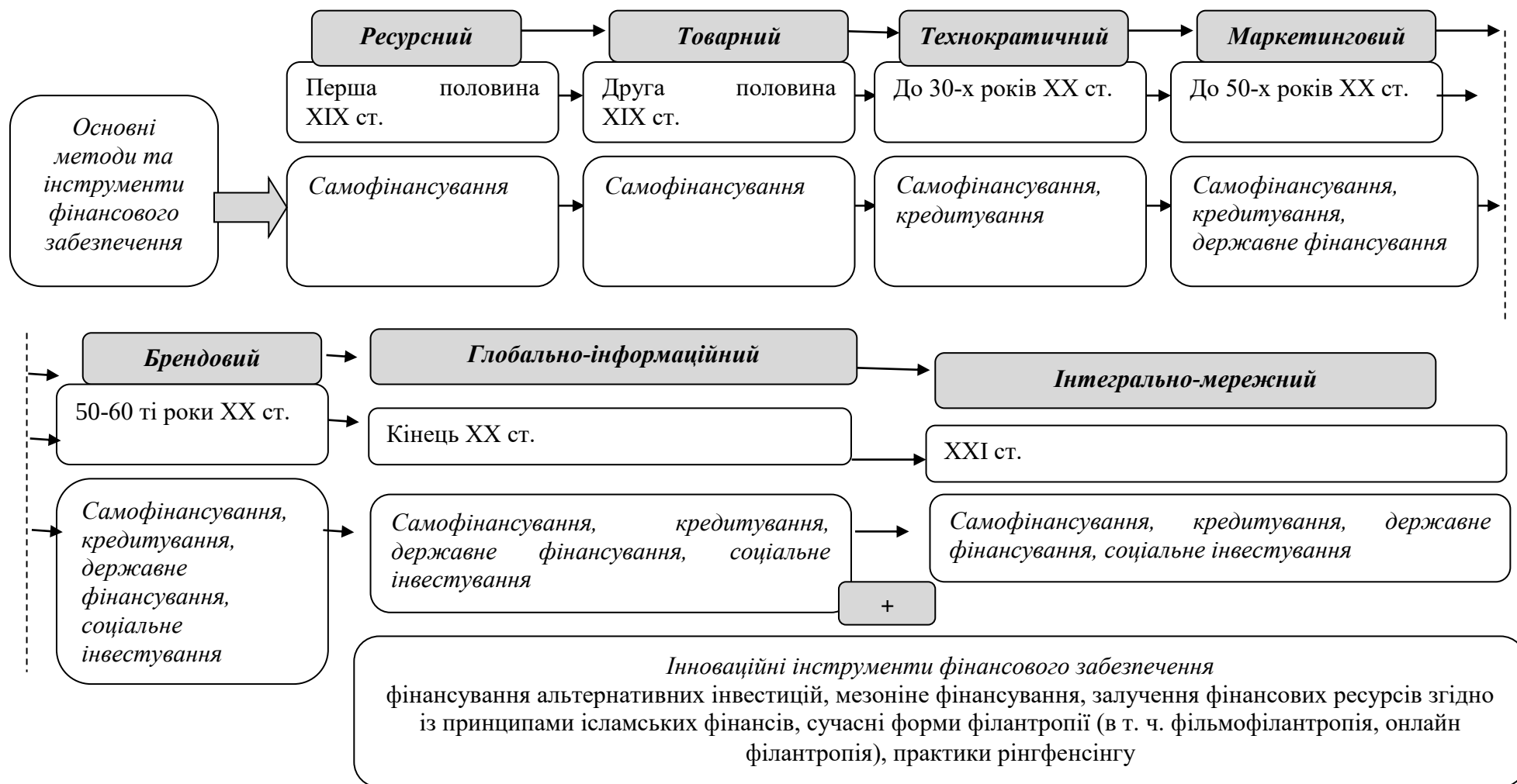

Рис. 2.25. Еволюція методів та інструментів фінансового забезпечення людиноцентричного бізнесу

Джерело: узагальнено автором

У процесі еволюції фінансового забезпечення людиноцентричного бізнесу беззаперечним залишається той факт, що його специфічні інструменти значним чином відрізняються залежно від особливостей соціально-економічного розвитку країни, ступеня розвитку її фінансової інфраструктури. Також на рівні суб'єкта бізнесу специфіка фінансування пріоритетів людського розвитку багато в чому залежить від його організаційно-правової форми, розміру, сфери господарювання та пріоритетів у контексті соціально-економічного розвитку. Проте, на глобальному рівні, можна визначити основні методи та інструменти фінансового забезпечення людиноцентричного бізнесу, характерні для конкретного етапу його еволюції [264].

Зокрема, фінансове забезпечення людиноцентричного бізнесу на етапах його перших проявів та становлення, насамперед, асоціюється з самофінансуванням. Напрями формування фінансових ресурсів підприємства асоціювалися з можливостями їх залучення, виходячи з трьох пріоритетних джерел, а саме:

- фінансовими ресурсами засновників та власників підприємства;
- фінансовими ресурсами, накопиченими за результатами ефективної діяльності підприємства;
- іншими фінансовими ресурсами.

У зв'язку з активізацією соціальних рухів у XX столітті відбулася активізація держави та фінансових установ у напрямі фінансової підтримки людиноцентричного бізнесу, поширення практики залучення соціальних інвестицій. Підвищена увага інвесторів до того, на які цілі спрямовуються їхні кошти, що розміщені в банках та інвестиційних компаніях, пов'язана зі своєрідним політичним кліматом у 1960-х роках і численними соціальними та екологічними рухами цього часу, від виступів за громадянські свободи і рівноправ'я жінок до антивоєнних й екологічних маніфестацій.

Наприклад, заснований в 1971 р. в США інвестиційний фонд Pax World Fund, зараз відомий, як Pax World Balanced Fund (PAXWX), почав свою діяльність в самий розпал боротьби проти війни у В'єтнамі і за захист

навколишнього середовища. Цей фонд, активи якого 30 років тому становили 101 тис. дол. США, сьогодні розрісся до 1,16 млрд дол. США [263].

Згодом, до традиційних проблем бізнесу додалися проблеми у сфері екології, дефіцит сировини та висококваліфікованої робочої сили, питання захисту прав споживачів та персоналу. Репутація підприємства та його керівництва набули форми факторів конкурентоспроможності. Відбувся перехід конкуренції з ринкової сфери в соціальну. Значення набуло не лише те, що робить підприємство, але й те, яким чином це відбувається. Існує статистика, згідно з якою, протягом 1960-1980 рр., вплив репутації на загальну вартість компанії зріс з 15 % до 82 %.

Водночас зниження репутації на одну позицію призводило до зниження ринкової вартості компанії у середньому на 3 %. Відбулося поширення конкуренції на міжнародному рівні. Крім того, у світі поширилися тенденції розвитку сучасних інформаційних технологій. У результаті досягнення бізнесу тісно пов'язані з соціально-культурною діяльністю. Відбулася трансформація корпоративної культури до феномену стимулювання соціальної сфери та культури. Менеджмент набуває форми своєрідної технології соціально-культурної діяльності. Це дає підставу стверджувати, що бізнес та суспільство виходять на якісно новий етап.

Згідно з дослідженнями компанії Deloitte, які проведено у 2014 році, молоді власники бізнесу є більш соціально та екологічно свідомими за інших, тому очікують подібних дій від інших. Згідно з результатами опитування близько 30 % бізнесменів, які розпочали свою діяльність у 2000-х роках, пріоритетними завданнями бізнесу є задоволення суспільних інтересів (рис. 2.26).

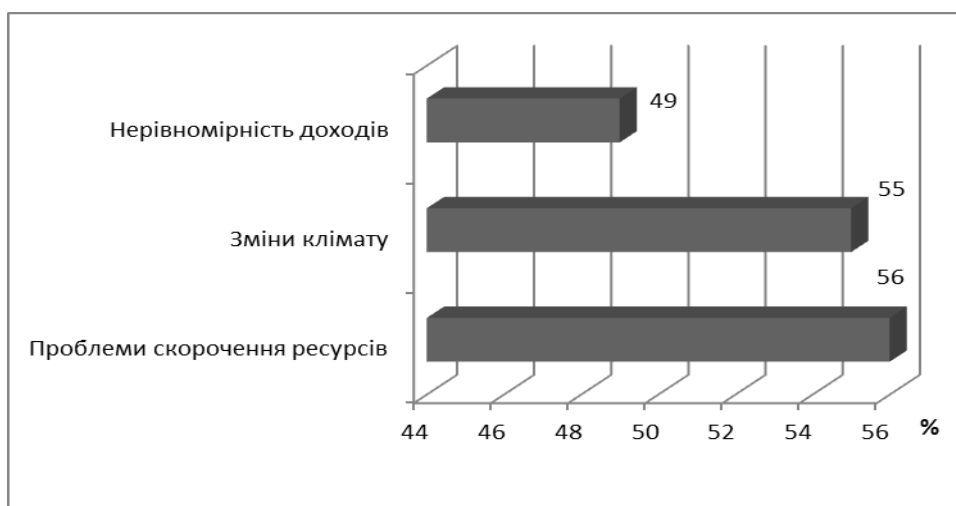

Рис. 2.26. Пріоритети сучасного людиноцентричного бізнесу

Джерело: узагальнено автором за [119, с. 40]

Прикладом соціально-орієнтованих настроїв сучасного бізнесу є діяльність засновника Facebook Марка Цукерберга, який спрямував значну частину капіталу (45 млрд доларів) на діяльність, що реалізує позитивний вплив на суспільство. Проте, більшість молодих бізнесменів все ще не контролюють значну частку інвестиційних активів, якими здійснюють управління. Однак, згідно з оцінками ООН, у найближчі 20 років молоді бізнесмени успадкують 2,1 трлн дол. США, що відповідає розміру ВВП Індії [265]. Так, частина цього ресурсу буде спрямована на прогресивні суспільні перетворення. Існують очікування, що орієнтація бізнесу на так звані інвестиції впливу (*impact investments*) створить основу для збільшення капіталів за рахунок нових (нетрадиційних) та інноваційних підходів. Реалістичність таких досліджень підтверджено тим, що в умовах сьогодення близько 40 % мільйонерів покоління 2000-х у середньому спрямовують на добродійність понад 30 тис. доларів США щорічно [119, с. 38].

Згідно з результатами експертного дослідження PricewaterhouseCoopers (PWC) у 2015 р.: близько 71 % з 986 опитаних компаній уже долучилися соціально-відповідальній діяльності; 13 % – ідентифікують заходи соціально-відповідальності; 41 % компаній мають намір інтегрувати соціально-відповідальну діяльність у бізнес-стратегії протягом 5-ти років [266].

Відповідно до класифікації Ф. Котлера соціально-відповідальну діяльність організації можна звести до шести основних ініціатив:

1) благодійні справи – залучення уваги суспільства до певної соціальної потреби або допомога в зборі коштів, залучення учасників та волонтерів;

2) благодійний маркетинг – зобов'язання робити внески або відраховувати відсотки від обсягів продажу на благодійну справу;

3) корпоративний соціальний маркетинг – підтримка кампаній покращення суспільного здоров'я або безпеки та сприяння захисту навколишнього середовища;

4) корпоративна філантропія – пожертвування безпосередньо благодійній організації, як правило, у вигляді грошових грантів, подарунків та / або товарів і послуг;

5) волонтерська робота в інтересах суспільства – підтримка й заохочення працівників допомагати місцевим громадським організаціям та ініціативам;

6) соціально-етичні підходи до ведення бізнесу – впровадження практики ведення бізнесу та інвестиції, що сприяють росту добробуту суспільства і збереженню навколишнього середовища [267].

Тобто, соціальні інвестиції є однією з форм прояву соціальної відповідальності, яка реалізується поряд із благодійністю та філантропією (спонсорством). Соціальні інвестиції не виключають філантропію і благодійність, хоч і не обмежуються виключно цими аспектами. Крім того, здебільшого є регулярними, стратегічними та плануються в бюджеті організацій заздалегідь. Вони націлені на розширення як економічних, так і соціальних можливостей. Наприклад, у заяві «Friends Provident» (станом на 2015 р. Friends Life - Британська компанія по страхуванню життя) відмічалось: «Ми будемо використовувати наш вплив інвестора, щоб заохочувати компанії до кращого вирішення екологічних та етичних питань».

Аналіз вітчизняних і закордонних джерел у сфері соціального інвестування дозволяє виявити диференційовані підходи та значні розбіжності у трактуваннях соціальних інвестицій. Наприклад, у зарубіжній практиці поряд із соціальними інвестиціями (social investments) вживають терміни „соціально-відповідальні інвестиції” (socially responsible investments) та „етичні інвестиції” (ethical investments). Соціально-відповідальне інвестування – це інвестиційні рішення, які здійснюються з боку інвестора з урахуванням соціальних, моральних і екологічних наслідків інвестування. Соціально-відповідальне інвестування, на відмінну від соціальних інвестицій, перш за все, покликане максимізувати фінансовий результат та соціальний ефект від інвестування. Тобто, за такого інвестування інвестор є відповідальним за наслідки інвестицій для суспільства, навколишнього середовища, а також за свої особисті погляди та переконання. Проте, на практиці здебільшого важко визначити першочерговість та пріоритетність соціального або економічного ефекту. Тому результати соціального й соціально-відповідального інвестування у багатьох випадках поєднуються, оскільки соціально-відповідальні інвестиції також мають соціальну природу.

Проте, у зарубіжних джерелах відзначається, що соціально-відповідальне інвестування не є також неподільним терміном. Первинним до нього є етичне інвестування, яке окреслюється, як інвестиційна філософія, що керується моральними цінностями, етичними кодексами чи релігійними переконаннями. Інвестиційні рішення включають неекономічні критерії [268].

На початковій стадії процес соціально-відповідального інвестування був дуже схожий на етичне інвестування в тому, що він дозволяв рівень компромісу між корпоративною соціальною та фінансовою результативністю при прийнятті інвестиційних рішень. Проте, сучасний процес соціально відповідального інвестування спрямований на досягнення соціальних та екологічних цілей одночасно з фінансовими цілями, зважаючи на критерії вартості з позиції ризику та дохідності [268; 269].

У вітчизняних джерелах зустрічаємо корпоративні соціальні інвестиції (соціальні інвестиції у контексті корпоративної соціальної відповідальності) та інвестиції у людський капітал. Таким чином, у працях вітчизняних авторів соціальні інвестиції розглядаються з огляду на наступні аспекти: соціальні інвестиції у контексті корпоративної соціальної відповідальності, під якою розуміють соціальну діяльність підприємства, спрямовану на зовнішнє середовище з метою створення іміджу в очах громадянського суспільства та надання соціальних благ працівникам; інвестиції в людський капітал, що сприяють підвищенню професійної кваліфікації та покращенню продуктивних здібностей людини і, тим самим, збільшують продуктивність праці. До інвестицій у людський капітал відносять витрати на освіту протягом життя, охорону здоров'я, виховання гуманітарних складових людського капіталу, посилення мотивації працівників, міграцію працівників, пошук економічно важливої інформації [270]. Схематично співвідношення між наведеними вище термінами зображено на рис. 2.27.

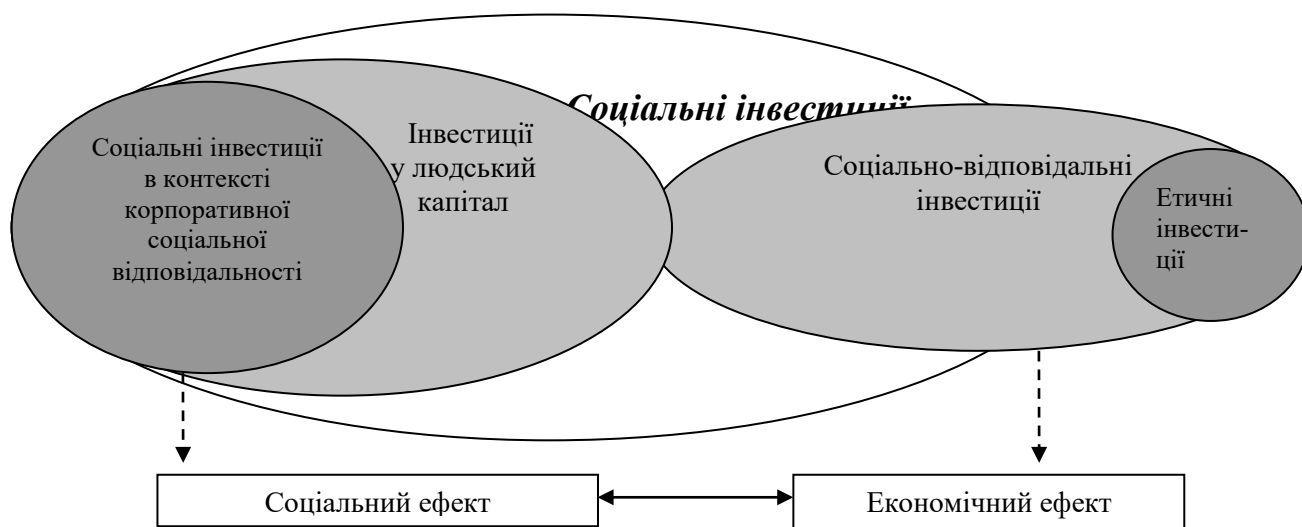

Рис. 2.27. Співвідношення понять сфери соціальних інвестицій

Джерело: узагальнено автором за [271; 272]

Узагальнюючи наведені вище твердження, соціальні інвестиції — вкладення коштів або інших нематеріальних активів з метою реалізації соціальних цілей, які здатні створити економічний ефект у довгостроковій перспективі. Формується накопичувальний ефект від досягнення соціальних та

в результаті також економічних цілей. Зокрема, переваги залучення бізнесу реалізуються як з огляду на потреби суспільства, так і зважаючи на позитивні ефекти для бізнесу (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

Переваги залучення бізнесу до досягнення цілей людського розвитку

№	Суспільні переваги від залучення бізнесу до досягнення цілей людського розвитку	Переваги для бізнесу від його залучення для досягнення цілей людського розвитку
1	Застосування суттєвих впливів бізнесу на забезпечення соціально-економічного зростання, зростання продуктивності праці та кількості робочих місць, як факторів суспільного прогресу.	Забезпечення довгострокового процвітання бізнесу в результаті оптимізації навколишнього середовища та екосистем у сферах ділової активності бізнесу.
2	Доступ до інновацій приватного сектору стосовно нових технологій, продуктів, послуг, процесів та бізнес-моделей.	Результативне управління матеріальними ризиками та витратами.
3	Формування можливостей для досягнення масштабу за рахунок застосування компетенцій бізнесу щодо розробки бізнес-моделей для задоволення потреб клієнтів шляхом масштабування.	Формування репутації, стратегічне позиціонування на ринку та забезпечення ліцензій з метою діяльності на певному ринку
4	Поєднання державних інвестицій в рамках національних програм допомоги з благодійними, соціальними та комерційними інвестиціями бізнесу.	Зміцнення відносин з працівниками, споживачами та іншими стейкхолдерами за рахунок визначення спільних цінностей.
5	Доступ до ноу-хау та навичок.	Формування доступу до нових ринків. Інновації в царині технологій, продуктів, послуг та бізнес-моделей, які сприяють досягненню цілей людського розвитку та забезпечують доступ до нових ринків, зміцнення конкурентоспроможності компаній.
6	Формування альянсів для сприяння відповідальній соціальній та екологічній практиці, розширення цінностей та норм, зокрема – захист та повага до прав людини, ефективне управління та підзвітність, посилення інтеграції та рівності	Вирівнювання ділової активності з огляду на лідерство компанії та очікування співробітників, споживачів та клієнтів

Джерело: [273]

Тобто, сучасний бізнес є невід’ємною компонентою розвитку суспільства. Водночас існує можливість виокремити стратегії зв’язків бізнесу із суспільством (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Стратегії взаємодії бізнесу та суспільства

Стратегія	Характеристики	Роль бізнесу
1	2	3
Стратегія маніпуляції	Знаходить прояв на ранніх стадіях формування ринкової економіки, коли відбувається формування громадської думки, суспільних пріоритетів. Проте, в умовах стабілізації економіки та соціально-політичної сфери інформаційні маніпуляції бізнесу втрачають дієвість.	Маніпулятор громадською думкою
Стратегія інформування	Характеризує перехід від пропагандистко-рекламної взаємодії до інформування з метою формування громадської думки про бізнес. Бізнес потребує активізації взаємозв'язків із суспільством, намагається досягти позитивної реакції на свої дії.	Пропагандист, інформаційний агент
Стратегія взаєморозуміння	Суб'єкт бізнесу націлений не лише на те, щоб бути зрозумілим для суспільства, але й на те, щоб зрозуміти потреби суспільства. Модель заснована на науково-дослідницьких методах дослідження пріоритетів.	Агент підтримки
Стратегія соціального партнерства	Модель, яка є зорієнтованою на дослідження, аналіз та розуміння громадської думки. Передбачає здатність бізнесу реалізувати соціально-відповідальну поведінку. У межах моделі бізнес та суспільство формують партнерські (рівноправні) відносини.	Соціальний партнер
Стратегія, заснована на Lean-мисленні	Передбачає створення максимальної цінності для клієнта із залучення мінімальних обсягів ресурсів, часу та енергії. Це сприяє одночасному посиленню інноваційності та конкурентоспроможності, здобути стійкість до змін внутрішнього та зовнішнього оточення.	Соціальний наставник

Джерело: узагальнено автором за [261; 274]

Розповсюдження інформаційних соціально-культурних технологій забезпечує інтеграцію бізнесу до широкого кола соціальних зв'язків. Еволюція бізнесу відбувається у формі зміни проявів соціально-відповідальної діяльності бізнесу, трансформації із соціумом. Тому, соціально-відповідальна діяльність бізнесу зводиться до інноваційних імперативів людського розвитку. Відбуваються трансформації у фінансовому забезпеченні збалансованого людського розвитку, що передбачає популяризацію фінансування альтернативних інвестицій, мезонінного фінансування, залучення інструментів ісламських фінансів, застосування сучасних форм філантропії (в т. ч. фільмофілантропія, онлайн філантропія), практики рінгфенсінгу. Сучасні експерти та аналітики розподіляють їх згідно з трьома категоріями (рис. 2.28).

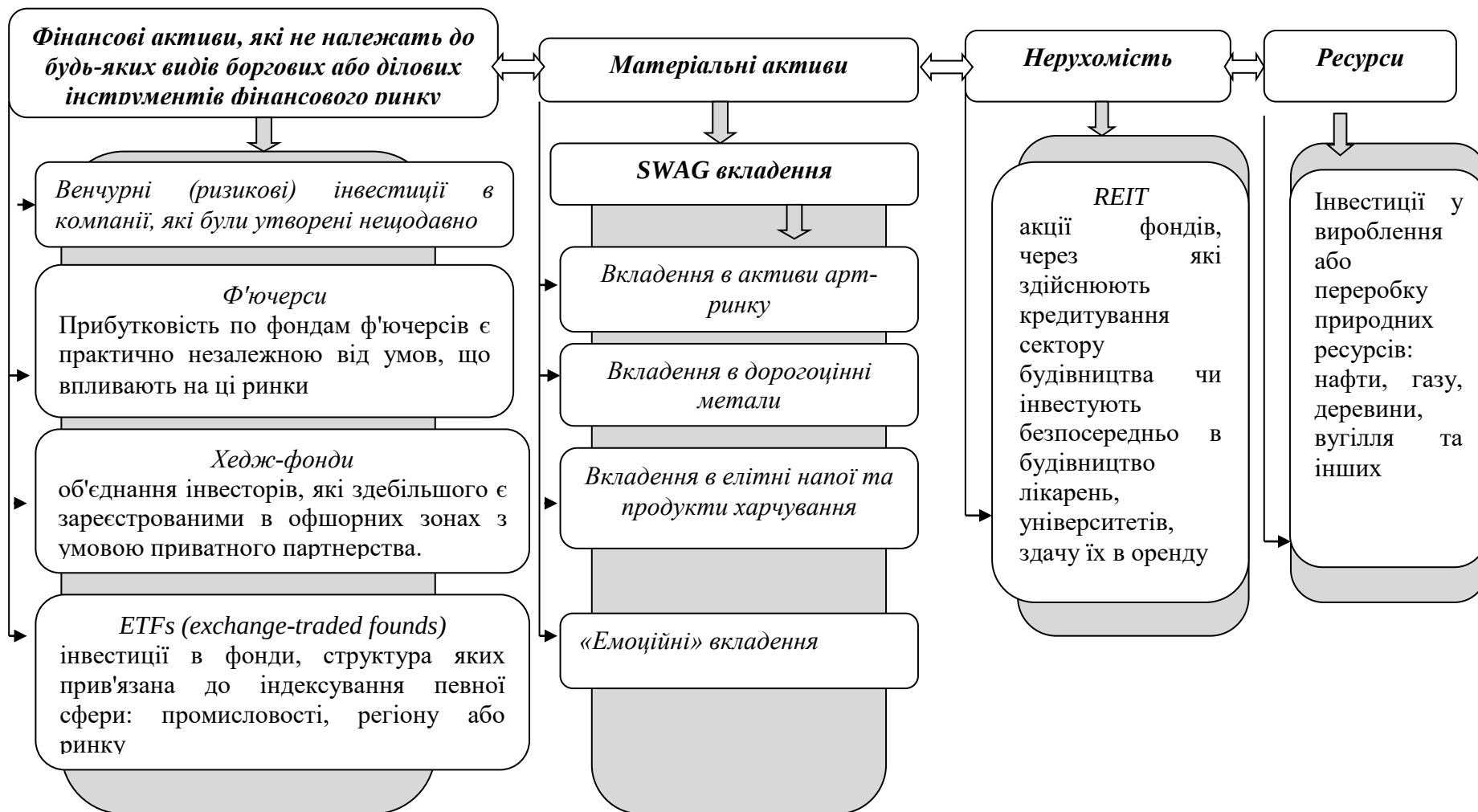

Рис. 2.28. Класифікація альтернативних інвестицій у контексті посилення людиноцентричного бізнесу

Джерело: узагальнено автором за [275; 276]

Згідно з результатами досліджень провідних міжнародних консалтингових компаній альтернативні, інвестиції набувають все більшої популярності у світі. Вони знаходять свій прояв у формі нетрадиційних інвестиційних інструментів, а саме: забезпечують здійснення вкладень в інвестиційні фонди, що не обмежені традиційними активами (зокрема, ф'ючерси, венчурний капітал, ETFs) та окремі інвестиційні активи (нерухомість, мистецтво) [275; 276].

Для фінансових активів, які належать до першої групи альтернативних інвестицій, притаманний високий рівень ризику. Проте, такі інвестиції залишаються привабливими для фінансування з огляду на: можливість диверсифікації інвестиційного портфеля; можливість отримати потенційно високий рівень доходу або цільовий (соціальний) ефект.

Зокрема, соціальний ефект характерний для інвестицій у компанії, що були створені нещодавно. Адже вихід на ринок нової компанії формує основу для розвитку лідерського потенціалу, створення нових робочих місць, підвищення кваліфікації потенційних співробітників. Це дозволяє створити основу для збалансування людського розвитку. У міжнародній практиці матеріальні активи, як об'єкт вкладення альтернативних інвестицій, ототожнюються із SWAG (*silver, wine, art, gold*), а саме: альтернативними інвестиціями в дорогоцінні метали, твори мистецтва, елітні напої та продукти харчування, а також «емоційні вкладення» (предмети розкоші та антикваріат). Відомо, що в окремих випадках SWAG вкладення здатні забезпечити прибутковість у розмірі 300 – 400 % через 5-ти років після здійснення первинної інвестиції. Тобто, в контексті збалансування людського розвитку SWAG вкладення можуть популяризувати його культурну компоненту, сприяти залучення бізнесу до розвитку культури. Крім того, альтернативні інвестиції передбачають приріст інвестиції у приріст матеріально-технічної бази у сферах освіти та охорони здоров'я, що забезпечує базис для людського розвитку [277].

Поряд з альтернативними інвестиціями в зарубіжних країнах виникла низка інших інноваційних інструментів залучення фінансових ресурсів, які

націлені на підтримку людиноцентричного бізнесу. Прикладом людиноцентричного бізнесу, який націлений на розвиток культурної компоненти у США, є практика фільмофілантропії, започаткована фундацією Сколла (*The Skoll Foundation*). Ініціатива передбачає поєднання кінематографу з соціальним підприємництвом, адвокацією та філантропією, що в результаті дозволило зробити соціальну кіностудію комерційно успішною. Ідея фільмофілантропії полягає у фінансуванні кінематографу соціальної спрямованості та внаслідок поширення відповідних соціальних ідей у суспільстві й активізації інших представників бізнесу до фінансування культурних ініціатив [278].

У світі все більшого значення набуває мезонінне фінансування (*mezzanine finance*), яке дозволяє поєднати сутнісні характеристики боргового фінансування та прямих інвестицій для задоволення потреб розширеного відтворення (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

Матриця характеристик мезонінного фінансування

№	Характеристика	Прямі інвестиції	Мезонінне фінансування	Боргове фінансування
1	Входження інвестора до капіталу реципієнта	+	-	-
2	Вимога застави майна	-	-	+
3	Боргові зобов'язання	-	+	+
4	Участь інвестора у прибутку інвестиційного проєкту	+	+	-
5	Перспектива залучення ресурсів на довготривалій основі	+	+	-

Джерело: складено автором за [279-283]

Тобто, мезонінне фінансування може складати цінність для компанії, яка реалізує довгостроковий інвестиційний проєкт із соціальною (людиноцентричною) компонентою. У короткостроковій перспективі це забезпечує досягнення соціального ефекту, який здатний трансформуватися в економічний ефект у довгостроковій перспективі. Однією з переваг мезонінного фінансування є його нижча вартість порівняно з прямими інвестиціями. Інвестор є націленим на примноження початкових інвестицій без участі в

захопленні влади над компанією. Мезонінне фінансування має різні форми прояву в розвинених країнах. Так, у США до мезонінного фінансування звертаються під час реалізації масштабних проєктів, коли потенційні «реципієнти» бажають зберегти власний капітал [279]. У Німеччині доволі розповсюдженою формою є пасивна участь. Унаслідок реалізації угоди мезонінного фінансування, яка діє протягом 5-15-ти років, формується система відносин між інвестором та реципієнтом, коли перший надає капітал та отримує право участі у статутному капіталі останнього [281]. В Україні інструментарій мезонінного фінансування все ще не набув розповсюдження. Проте, з огляду на залучення фінансових ресурсів для потреб соціального бізнесу, мезонінне фінансування слід розглядати в якості перспективної моделі фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку. З метою поширення практик мезонінного фінансування в Україні варто розглядати поєднання державного стимулювання мезонінного фінансування та важелів підтримки міждержавних інституцій (зокрема – ЄБРР, група Світового банку, Європейський інвестиційний банк і т. п.) [284]. Важливу роль для посилення транспарентності мезонінного фінансування в контексті збалансованого людського розвитку відіграватиме посилення відповідного нормативно-правового забезпечення, зокрема у формі затвердження сутнісних характеристик та правил обігу варрантів, які лежать в основі різновидів мезонінного фінансування. На законодавчому рівні варто затвердити роз'яснення стосовно можливостей формування ресурсів для фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку за рахунок симбіозу боргового фінансування з можливим входженням у власний капітал компанії, що становить основу мезонінного фінансування.

Також, у розвинених країнах світу відбувається активне залучення фінансових ресурсів фізичних та юридичних осіб за допомогою соціальних облігацій з метою вирішення соціальних проблем, зокрема: подолання викликів безробіття, зниження державних витрат для цілей розвитку соціальної сфери. Тобто, соціальні облігації формують дієвий фінансовий інструмент для залучення ресурсів юридичних і фізичних осіб з метою подолання конкретних

соціальних проблем за рахунок створення та розвитку соціальних підприємств. Соціальні облігації є порівняно новим інструментом залучення фінансових ресурсів, який був запропонований з метою залучення інвестицій у соціальні результати виконавчим директором фонду Young Джефом Малганом. Соціальні облігації багато в чому відрізняються від інших цінних паперів, однак існує алгоритм їх емісії (рис. 2.29)

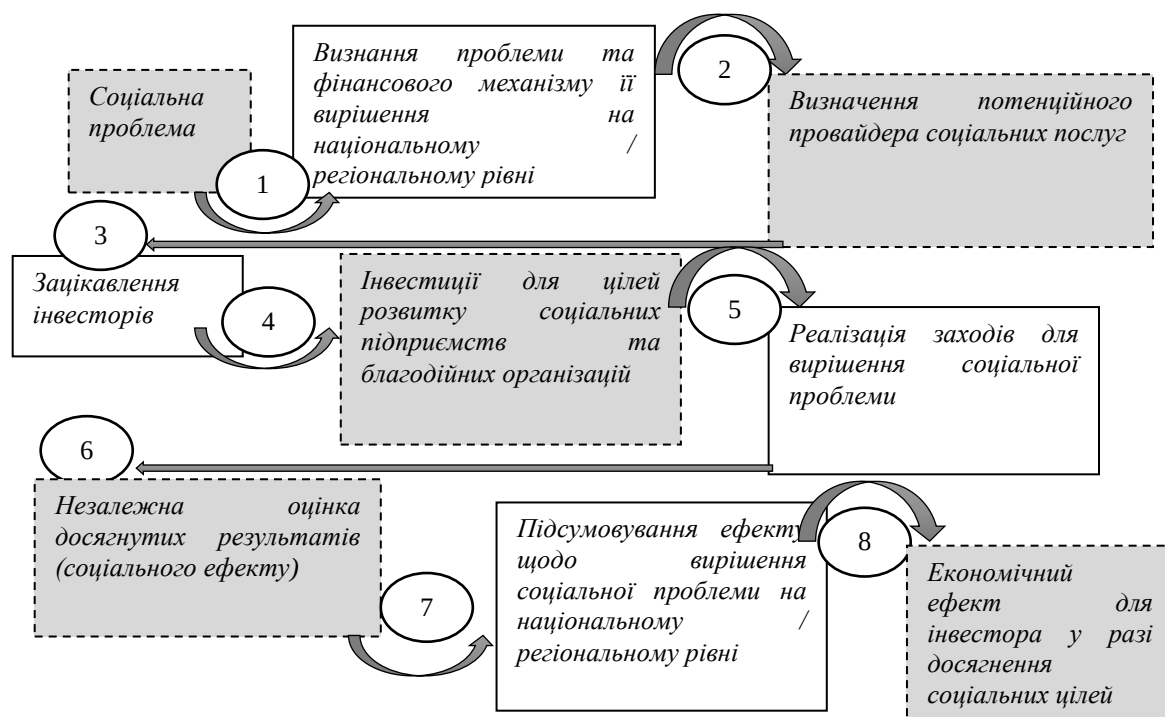

Рис. 2.29. Алгоритм процесу емісії соціальних облігацій для цілей людського розвитку

Джерело: узагальнено автором

У світі соціальні облігації набули різних форм прояву в залежності від специфіки їх застосування на національному рівні. Зокрема, найбільш універсальною та поширеною у світі формою соціальних облігацій є облігації соціального впливу (*Social Impact Bond - SIB*): у США досить поширеним є застосування плати за успіх, а саме – облігацій зі сплатою за успіх (*Pay for Success Bond - PSB*), в Австралії для вирішення соціальних проблем користуються перевагами облігацій соціального успіху (*Social Benefit Bond - SBB*), дещо ширше застосування за соціальні облігації має сплата за результат (*Payment by results - PbR*). З огляду на потенціал застосування соціальних облігацій для цілей людського розвитку, в Україні виникає потреба внести

доповнення до діючої нормативної бази в частині затвердження механізму емісії соціальних облігацій, затвердження положень щодо законодавчого регулювання процесу залучення стейкхолдерів до використання інвестованих коштів за рахунок соціальних облігацій. У вказаному контексті, починаючи з 2018-го року, в Україні поширилася ідея запуску вітчизняного ринку «зелених» облігацій. Отже, нагальним постає завдання розбудови системи законодавчого регулювання емісії «зелених» облігацій, визначаючи пріоритетні сфери їх використання, засоби зменшення ризиків, цільові параметри та критерії дохідності.

Іншим сучасним трендом у розвинених країнах Європи є створення інноваційних банківських продуктів для потреб людиноцентричного бізнесу. Так, Royal Bank of Scotland Group PLC (RBS) реалізує три ключові напрями соціальних інвестицій (рис. 2.30).

Рис. 2.30. Напрями соціальних інвестицій Royal Bank of Scotland Group PLC (RBS)

Джерело: узагальнено автором за [285; 286]

В організаційній структурі банку сформовано структурний підрозділ, який відповідає за збалансування банкінгу. З-поміж цільових орієнтирів його функціонування знаходимо: збалансування діяльності банку; сприяння соціальній відповідальності компаній; сприяння збалансуванню різних напрямів бізнесу. Звертається увага не лише на короткострокові наслідки прийняття рішень, а й на довгострокові наслідки дій та рішень. Важливим є визначення наслідків від реалізації програм та їх впливів на суспільство. Заходи збалансованого банкінгу здійснюються у трьох напрямках (рис. 2.31).

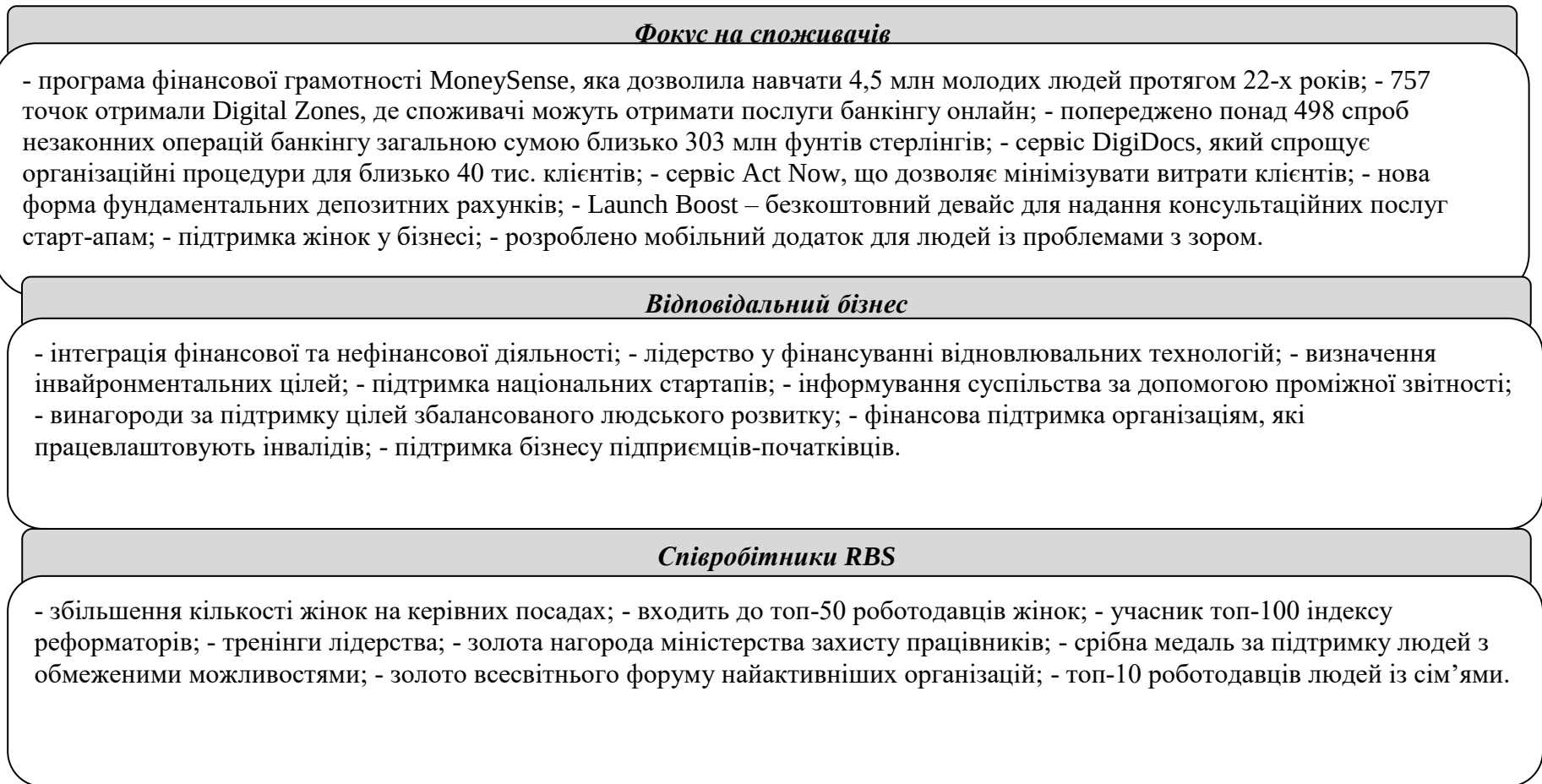

Рис. 2.31. Напрями збалансованого банкінгу Royal Bank of Scotland Group PLC (RBS)

Джерело: узагальнено автором за [285]

З метою поєднання пріоритетів фінансової стабільності та реалізації соціальних функцій банку Royal Bank of Scotland підтримує ініціативу *Ring fencing*, яка полягає в розмежуванні умов операційного та інвестиційного банкінгу, враховуючи можливості перспективи підтримки людського розвитку. «*Fence*» у перекладі з англійської мови означає «паркан», «огорожа». Тобто, реалізація ініціативи *Ring fencing* дозволяє виокремити окремі групи клієнтів, типи банківських продуктів та їх територіальний розподіл (табл. 2.11).

Таблиця 2.11

Концептуальні засади ініціативи *Ring Fencing* (за версією RBS)

№	Питання	Сектор розподілу		
		Споживачі	Продукти	Територія
1	2	3	4	5
1	Що таке <i>Ring fencing</i> ?	Клієнти з активами розміром менше, ніж 250 тис. фунтів стерлінгів; благодійні організації з річним оборотом меншим за 6,5 млн фунтів стерлінгів	Депозити	Розміщення депозитів у межах Європейського економічного простору
2	Що має бути поза межами <i>Ring fence</i> ?	Клієнти, які за умови стабільного зростання комерційного ефекту від своєї діяльності не здійснюють соціально-орієнтованої діяльності	Торгівельні інвестиції, ринок боргового капіталу, деривативи,	Територія поза межами Європейського економічного простору
3	Що має шанс опинитися в межах <i>Ring fence</i> ?	Великі компанії, включаючи мультинаціональні корпорації, з активами більшими за 250 тис. фунтів стерлінгів	Застави, кредитні картки, банківські кредити, інвойси	Банківські операції незалежно від приналежності до території Європейського економічного простору

Джерело: узагальнено автором за [285; 286]

З метою запобігання сучасному рабству та торгівлі людьми в контексті сучасних тенденцій людського розвитку в 2015 р. у Великій Британії було прийнято відповідний законодавчий акт «Закон про сучасне рабство». У відповідь на наведені зміни RBS переглянув власну політику і стратегію обслуговування клієнтів. Зокрема, розроблено додатковий напрям моніторингу діючих банківських операцій в частині застосування підходу до дотримання прав людини й аналізу ланцюга банківських операцій на предмет запобігання

будь-яким формам поневолення прав і свобод людини під час їх здійснення. Відповідна стратегія включає низку дій, зокрема: виділення фінансових ресурсів для перевірки відповідності вимогам сучасного законодавства в частині запобігання рабству та будь-яким формам поневолення; фінансування досліджень щодо рівня ризиковості банківських операцій; фінансова підтримка програм навчання персоналу та підвищення рівня інформаційної обізнаності щодо соціального аспекту банківських послуг у суспільстві.

Одночасно з поширенням прогресивних фінансових інструментів, які вже набули розповсюдження у розвинених країнах Європи та США, в умовах глобалізаційних процесів сучасності посилюється роль фінансових практик країн Сходу. Зокрема, у Китаї представники людиноцентричного бізнесу на основі віртуальної платформи Zhihui фінансують бездротові датчики для людей похилого віку, які дозволяють здійснити моніторинг рівня серцево-судинних захворювань. Також в країні реалізується кампанія «Безкоштовний сніданок», яка дозволила отримати близько одного мільйону юанів пожертв для забезпечення харчування школярів із малозабезпечених сімей [287].

Дедалі більшого поширення у світі набувають альтернативні фінансові інструменти ісламських фінансів, які є здебільшого націленими на активізацію людського розвитку (рис. 2.32). Istisna'a дозволяє максимально пристосувати новостворені активи до потреб потенційних вигодонабувачів, які заздалегідь замовляють його виробництво у визначений термін, за узгодженою ціною та на визначених умовах. Mudarabah представляє собою форму договірної партнерства, де одна із сторін (Rab al-maal) надає економічну компоненту (капітал), а інша сторона (Mudarib) – пропонує «соціальну» компоненту (консультації та експертизу для управління бізнесом). Подібну природу до попереднього фінансового інструменту має Musharakah, яка передбачає укладення угоди між двома або більше сторонами з метою здійснення внесків до капіталу партнерства в рівних або різних кількостях для реалізації існуючого або нового проекту.

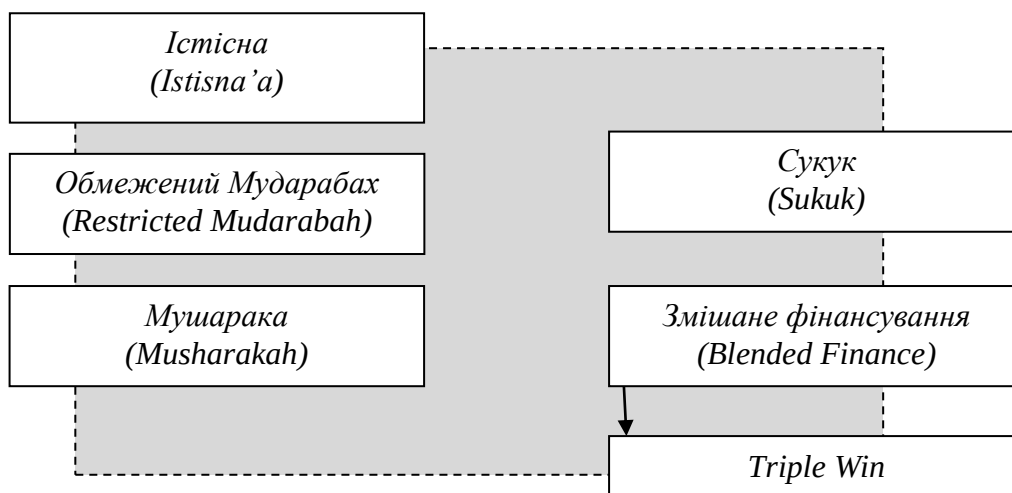

Рис. 2.32. Ісламські фінансові інструменти

Джерело: узагальнено автором за [279; 288 - 290]

Змішане фінансування (Blended Finance) реалізується за посередництвом фінансових інструментів Triple-Win на міждержавному рівні. Фінансування розвитку соціального сектору відбувається на основі співпраці розвинених країн світу, країн, що розвиваються, міжнародними донорами, багатосторонніми банками розвитку та філантропами.

Довгострокове фінансування соціальних проєктів можливе за допомогою фінансових інструментів Sukuk, який дозволяє залучити додаткові фінанси на термін 15-30-ти років. За своєю формою Sukuk є сертифікатом, який засвідчує право власності на частину активів підприємства та право участі в його прибутку. Своєю чергою, активи, зазвичай, отримують в результаті розміщення облігацій. Sukuk можна також назвати ісламською сек'юритизацією.

Таким чином, сучасний бізнес є людиноцентричним. Адже, передбачає не лише реалізацію інвестицій з метою підтримки суспільства, але й продуктивну взаємодію з ним. Це знаходить свій прояв у посиленні фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку та значним чином впливає на тенденції людського розвитку на рівні національних економік.

Висновки до розділу 2

Збалансування компонентів людського розвитку базується на результативності його забезпечення, що стало поштовхом до обґрунтування відповідного аспекту в контексті нашого дослідження та дозволило сформулювати такі висновки:

1. Унаслідок дослідження доведено, що цілісна система фінансової підтримки людського розвитку формується за рахунок поєднання інструментів фінансового забезпечення, фінансового регулювання та фінансового стимулювання, що дозволяє розширити спектр інвестиційних витрат для цілей розширеного відтворення. Основну частину зазначеної системи формує фінансове забезпечення, яке формує ресурсну основу (в тому числі за рахунок власних, позикових, залучених фінансових ресурсів) для задоволення потреб розширеного відтворення. Узагальнено низку підходів, що дає можливість зробити комплексний аналіз сутнісних характеристик фінансового забезпечення людського розвитку, а саме: організаційно-структурний, витратний, ресурсний та відтворювальний підходи.

У межах системи фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку обґрунтовано причинно-наслідковий зв'язок між фінансовим та людським потенціалом, що дозволило узагальнити її визначення, як систему фінансових відносин, які відбуваються із залученням фінансових методів, важелів, форм та інструментів для задоволення цілей людського розвитку в частині реалізації залучених інвестицій з метою збалансування людського розвитку.

2. Сучасна держава здатна посилити фінансове забезпечення людського розвитку за рахунок поєднання широкого спектру інструментів прямої та непрямої дії. Зокрема, дослідження приватно-публічного партнерства в якості інноваційного механізму соціальної взаємодії дозволило підкреслити роль

держави у стимулюванні збалансованого людського розвитку за рахунок її участі у формуванні тріади «суспільство – бізнес - наука».

3. У зв'язку з недостатнім обсягом фінансових ресурсів, залучених із державних бюджетів, для досягнення цілей збалансованого людського розвитку запропоновано концептуальний підхід до структуризації джерел позабюджетного фінансування збалансованого людського розвитку. Виокремлено зовнішні та внутрішні джерела фандрайзингу, що дозволило навести широкий спектр доступних і потенційних позабюджетних джерел фінансового забезпечення.

4. Визначено, що в основі еволюції бізнесу лежить людиноцентрична концепція, що набула поширення за рахунок залучення соціальних інвестицій. Диференційовано сутнісні характеристики та специфічні ознаки соціально-відповідальних, етичних та власне соціальних інвестицій, що дозволило оцінити першочергове значення соціального ефекту від залучення інвестицій у контексті досягнення цілей збалансованого людського розвитку.

Основні результати розділу опубліковані в наукових працях автора [58; 150; 207; 197; 206; 207; 214; 215; 218; 222; 244; 256; 259; 260; 264; 271; 272; 286; 290].

РОЗДІЛ 3

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ В УКРАЇНІ

3.1. Оцінка людського розвитку економіки України

Соціально-економічний розвиток економіки України є, беззаперечно, визначальною основою зростання ефективності та потенціалу застосування фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку. Проте, при розгляді визначеної проблеми з іншої точки зору, існуючий фінансово-ресурсний потенціал, стан продуктивних сил і виробничих потужностей, раціональність розподілу капіталу та інвестицій, сформованість системи соціальних стандартів є чинниками поліпшення стану сучасного вітчизняного суспільства. Одночасно посилення глобалізаційних тенденцій у світовій економіці, інтегрованості та все більшої залежності національних економік від кон'юнктури міжнародних ринків призвело до об'єктивності дослідження національних параметрів людського розвитку в контексті міжнародних соціальних та фінансово-економічних криз.

Незважаючи на те, що економіка України отримала статус ринкової, все ще продовжується формування інвестиційного та бізнес-середовища з належним ступенем справедливої конкуренції, конкурентоспроможного реального сектору економіки, збалансованого внутрішнього ринку, розвиненої та стабільної соціально-економічної інфраструктури, широкого прошарку середнього класу та високого рівня життя. Зберігається помірна залежність параметрів соціально-економічного розвитку економіки від стану світових ринків товарів та послуг, міжнародної стабільності.

Оскільки трансформаційні зміни господарського комплексу України вимагають збалансування процесів соціально-економічного руху, зокрема

одними з найважливіших виступають проблеми фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку, наведені питання віднайшли відображення в численних працях вітчизняних та зарубіжних представників різних наукових спільнот і фахівців, які представляють різні галузі науки. Тому, у контексті нашого дослідження актуальним є аналіз прикладного аспекту визначених питань, порівняння національних індикаторів збалансованого людського розвитку згідно методик міжнародних організацій, які попередньо деталізовано в розділі 1 нашого дослідження.

В умовах сучасності експерти Державного агентства з питань науки, інновацій та інформатизації України й Українського інституту науково-технічної і економічної інформації стверджують, що позиції вітчизняної економіки у верхній частині рейтингу за Індексом людського розвитку ООН (*HDI*) утримуються головним чином за рахунок високого рівня фундаментальних досліджень за досить широким переліком наукових напрямів, які становлять основу для подальшої розробки успішних технологій та забезпечення високого рівня освіченості суспільства [291, с. 938; 292]. Автори аналітичної довідки відзначають, що гідне місце економіки України з-поміж учасників процесів міжнародної інтеграції, кооперації та поділу праці в науковій сфері визначається рівнем потенціалу вітчизняної фундаментальної науки. Одночасно згідно методики *HDI* саме наукова складова слугує імпульсом для збалансування інших складових людського розвитку. Тому аналіз закономірностей та тенденцій людського розвитку в національній економіці розпочинаємо з оцінки її місця в рейтингах *HDI*.

Згідно з даними останньої доступної аналітичної доповіді *HDI (Human Development Report 2016)*, вітчизняна економіка перебуває в групі країн із високим рівнем людського розвитку та посідає 84-те місце з-поміж 188-ми досліджуваних національних економік [293]. Спираючись на методологію розрахунку індексу *HDI* та його модифікацій, яку розглянуто в розділі 1 нашого дослідження, звертаємо увагу на місце національної економіки в Індексі людського розвитку, скоригованого з урахуванням соціально-економічної

нерівності (*Inequality-adjusted Human Development Index (IHDI)*), Індекс нерівності гендерного розвитку (*Gender Development Index (GDI)*), Індекс гендерної нерівності (*Gender Inequality Index (GII)*) та Індекс багатовимірної бідності (*Multidimensional Poverty Index (MPI)*). Це дозволяє порівняти позиції України з відповідними світовими усередненими показниками (рис. 3.1).

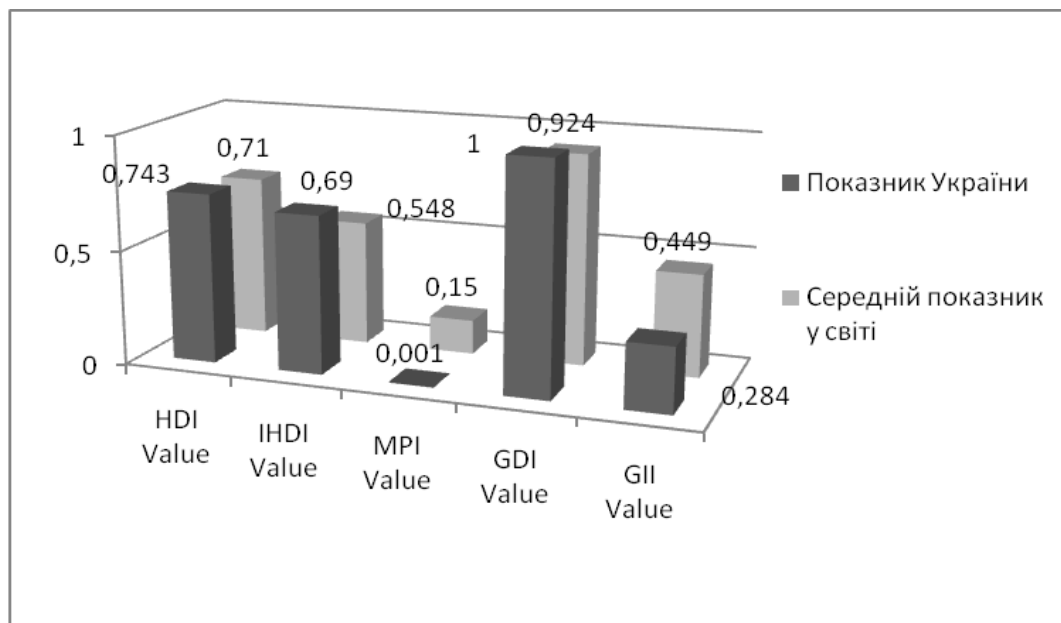

Рис. 3.1. Модифікації оцінок HDI економіки України в системі середніх світових показників

Джерело: узагальнено автором за [293; 294]

Наведені на рис. 3.1 модифікації дозволяють стверджувати, що загалом у міжнародному вимірі людський розвиток економіки України перебуває на середньому рівні. Стандартний Індекс людського розвитку України (*HDI*) перевищує середній показник у світі, що пояснює віднесення нашої держави до країн із високим рівнем людського розвитку та характеризує потенціал для його подальшого збалансування та посилення. Український індекс, скоригований з урахуванням соціально-економічної нерівності (*IHDI*), перевищує середній для світу на більше значення, ніж згідно попереднього індексу. Значення скоригованого індексу є нижчими за відповідні значення *HDI*, що дає підстави стверджувати про значні впливи криз і факторів соціально-економічної нестабільності на вітчизняну економіку та на міжнародному рівні.

Індекс багатовимірної бідності України є значно нижчим за середній світовий показник, що пояснюється врахуванням під час розрахунку останнього

показників країн третього світу. Значення індексів нерівності гендерного розвитку (*Gender Development Index (GDI)*) та гендерної нерівності (*Gender Inequality Index (GII)*) характеризують вищий від середнього рівень гендерної рівності в Україні, що пояснюється високим рівнем освіченості серед жінок. Проте, існує потенціал для розширення національного потенціалу людського розвитку за рахунок зрівноваження гендерних можливостей усіх прошарків економічно-активного населення.

У вступній частині останнього звіту про розвиток людського потенціалу в Україні зазначено, що метою його розробки є визначення сучасних чинників людського розвитку, а також їх потенціалу для збалансування людського розвитку в майбутньому [295]. Тому в контексті нашого дослідження аналізуємо як динаміку вітчизняного людського розвитку, так і зміни компонентів структури *HDI* (горизонтально-вертикальний аналіз) (табл. 3.1). Протягом усього періоду досліджень країна належить до категорії високого рівня розвитку. Проте, з-поміж тенденцій зміни індикаторів людського розвитку протягом періоду 1990-2018 років зростання відбулося здебільшого у сфері освіти. Так, очікувана тривалість навчання зросла на 2,9 року, середня кількість років навчання – на 2,2 року, тривалість життя при народженні зросла на 1,3 року. Натомість показник валового національного доходу на душу населення протягом наведеного періоду впав на 31,9%. Статистично обґрунтованим є висновок про те, що вітчизняний потенціал людського розвитку є недостатньо використаним. Отже, зберігається розрив між параметрами людського розвитку в Україні та іншими країнами з подібними умовами і проблемами [6].

Таблиця 3.1

Горизонтально-вертикальний аналіз *HDI* в Україні

Рік	Очікувана тривалість життя при народженні, років			Очікувана тривалість навчання, років			Середня тривалість навчання, років			ВВП у розрахунку на одну особу, за ПКС у дол. США			Оцінка <i>HDI</i>		
	Значення	Абсолютна зміна	Відносна зміна	Значення	Абсолютна зміна	Відносна зміна	Значення	Абсолютна зміна	Відносна зміна	Значення	Абсолютна зміна	Відносна зміна	Значення	Абсолютна зміна	Відносна зміна
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16
1990	69,8	-	-	12,4	-	-	9,1	-	-	10,815	-	-	0,706	-	-
1995	67,9	-1,9	-0,027	12,2	-0,2	-0,016	10	0,9	0,099	4,999	-5,816	-0,538	0,664	-0,042	-0,059
2000	67,3	-0,6	-0,009	13,2	1	0,082	10,7	0,7	0,070	4,664	-0,335	-0,067	0,673	0,009	0,014
2005	67,5	0,2	0,003	14,7	1,5	0,114	11,2	0,5	0,047	7,197	2,533	0,543	0,716	0,043	0,064
2010	69,3	1,8	0,027	14,9	0,2	0,014	11,3	0,1	0,009	7,738	0,541	0,075	0,734	0,018	0,025
2011	69,8	0,5	0,007	15,1	0,2	0,013	11,3	0	0,000	8,089	0,351	0,045	0,739	0,005	0,007
2012	70,3	0,5	0,007	15,2	0,1	0,007	11,3	0	0,000	8,181	0,092	0,011	0,744	0,005	0,007
2013	70,7	0,4	0,006	15,2	0	0,000	11,3	0	0,000	8,199	0,018	0,002	0,746	0,002	0,003
2014	71	0,3	0,004	15,3	0,1	0,007	11,3	0	0,000	8,151	-0,048	-0,006	0,748	0,002	0,003
2015	71,1	0,1	0,001	15,3	0	0,000	11,3	0	0,000	7,361	-0,79	-0,097	0,743	-0,005	-0,007
2016	71,8	0,7	0,010	15,3	0	0,000	11,3	0	0,000	7,375	0,014	0,002	0,743	0	0,000
2017	72,0	0,2	0,003	15,3	0	0,000	11,3	0	0,000	7,593	0,218	0,030	0,746	0,003	0,004
2018	72,1	0,1	0,001	15,3	0	0,000	11,3	0	0,000	8,130	0,537	0,071	0,751	0,005	0,007

Джерело: узагальнено автором за [294; 295; 195, с. 90]

Згідно з даними звіту 2017-го року, значення індексу людського розвитку в Україні становило 0,751. Країна посіла 84 місце з-поміж 188 країн та територій. Протягом 2015 та 2014 років Україна була на 81 місці в рейтингу *HDI*. У 2013 році наша країна посіла 83 місце. Протягом періоду 2009-2012 років національна економіка стабільно підвищувала значення свого індексу (у 2012 році показник становив 0,740 проти 0,737 у 2011 році), одночасно, втрачаючи свої позиції в рейтингу країн. Так, у 2010 році наша країна посідала 69 позицію, у 2011 році – 76, а у 2012 році опустилася до 78 [296]. Натомість, згідно прогнозів експертів Міністерства освіти і науки України, Українського інституту науково-технічної експертизи та інформації до 2020 року, людський розвиток у нашій країні має досягти рівня 50 позиції відповідного рейтингу. Наведена вище оцінка відображає реальний рівень людського розвитку в країні, відображає потребу подальшої модернізації національних економічних, політичних та соціальних інститутів. Кожна з компонент, а саме: очікувані тривалість та якість життя, освіта та ВВП на особу, вносить вклад у формування показника людського розвитку (рис. 3.2).

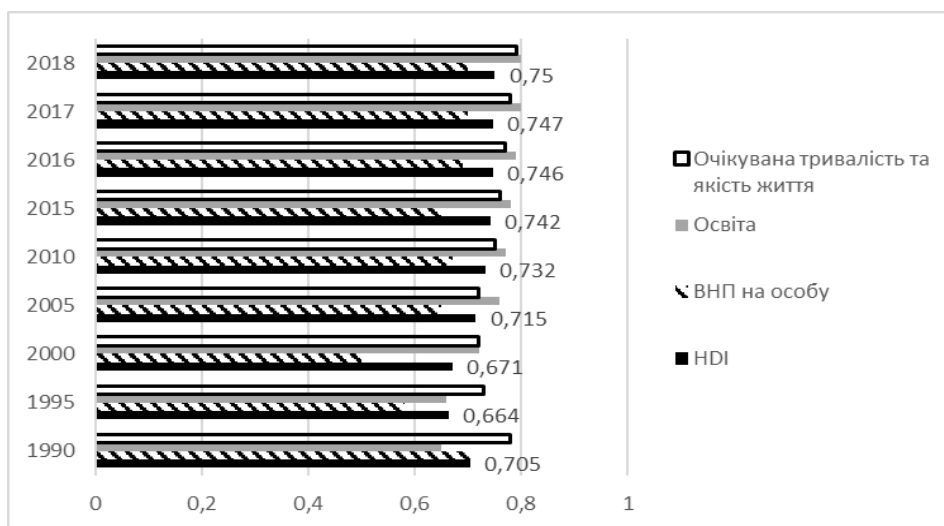

Рис. 3.2. Тренди компонентів індексу *HDI* в Україні

Джерело: узагальнено автором за [493-495]

Аналіз тенденцій, що відображені в табл. 3.1 та на рис. 3.2 доводить, що найбільш збалансованою компонентою людського розвитку є освітня компонента. Проте, слід враховувати той факт, що протягом останніх років спостерігаємо деяке уповільнення прогресивних тенденцій в освіті.

Незважаючи на це, за показником очікуваної тривалості освіти Україна посідає 45 місце. Для порівняння, вище знаходяться 38 країн першої групи (дуже високий рівень людського розвитку) та 6 країн другої групи (високий рівень людського розвитку). За показником середньої тривалості навчання країна посідає 35 місце, поступаючись 28 країнам із дуже високим рівнем людського розвитку та 6-ом країнам з високим рівнем людського розвитку (рис 3.3).

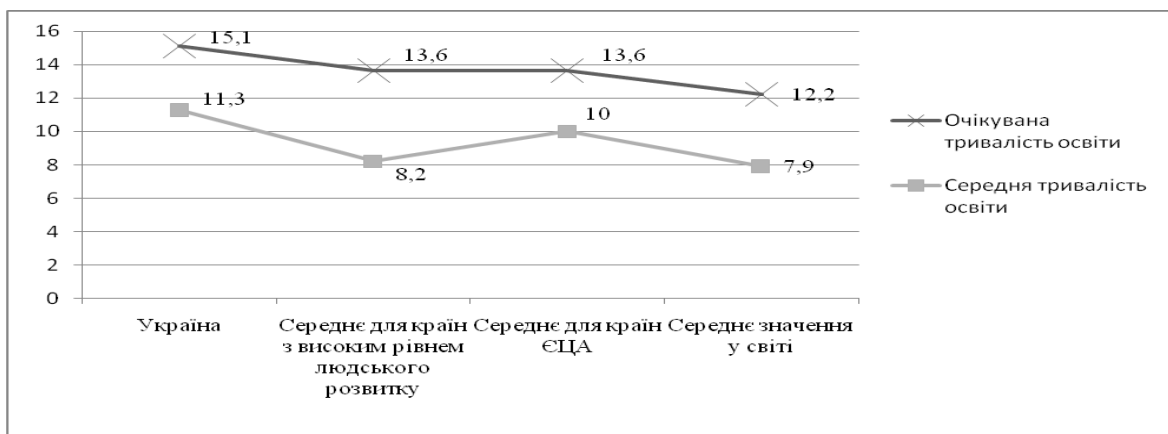

Рис. 3.3. Компонента освіти в Україні (компаративний аналіз)

Джерело: узагальнено автором за [99]

Примітка: ЄЦА – Європа та Центральна Азія

Крім того, для країни характерні високі позиції за часткою населення з середньою освітою, яка становить 93,6 % та дозволила посісти 22-ге місце у світі. Для порівняння, нижчу частку населення із середньою освітою має Польща (82,3 %), яка відноситься до групи країн з дуже високим рівнем людського розвитку. У середньому цей показник для країн із дуже високим рівнем людського розвитку (перша група) є нижчим за вітчизняний і становить 87,0 %, для країн із високим рівнем розвитку (друга група) – 64,9 %. Середня частка населення із середньою освітою у світі – 59,7 %, у країнах Європи та Центральної Азії (ЄЦА) – 75,5 % [99, с. 13]. Згідно з індикатором доступності якісної освіти, в Україні на одного вчителя припадає 16 учнів. Для порівняння, середній показник для країн першої групи становить 14 учнів на одного вчителя, для країн другої групи – 19 учнів на одного вчителя. Середній показник у світі – 25 учнів на одного вчителя, у країнах ЄЦА – 17. Тому, освіта має найвищий потенціал для того, щоб стати основою для збалансування інших компонентів людського розвитку.

Поряд з освітою людський розвиток в Україні залежить від індикаторів здоров'я людей. Належний рівень охорони здоров'я здатний продовжити життя людини, а в результаті забезпечити посилення тенденцій людського розвитку. Існують результати досліджень, які свідчать про те, що здоров'я людини лише на 8-10 % залежить від охорони здоров'я, ще на 20% - від екологічних умов, ще 20 % визначаються генетичними факторами і на 50% здоров'я людини залежить від способу життя (добовий режим, методи відновлення і стимуляції працездатності, харчування, позбавлення від шкідливих звичок, профілактика стресів, застосування фізичних вправ).

До факторів, що зумовлюють проблеми зі здоров'ям населення, належать: погіршення здоров'я населення; саморуйнівна поведінка; скорочення споживання медичних послуг в результаті зростання кількості платних послуг, зниження якості безкоштовного медичного обслуговування; погіршення соціальних умов життя [298, с. 20]. Наразі тенденції зміни компонентів здоров'я та довголіття не є сприятливими (рис. 3.4).

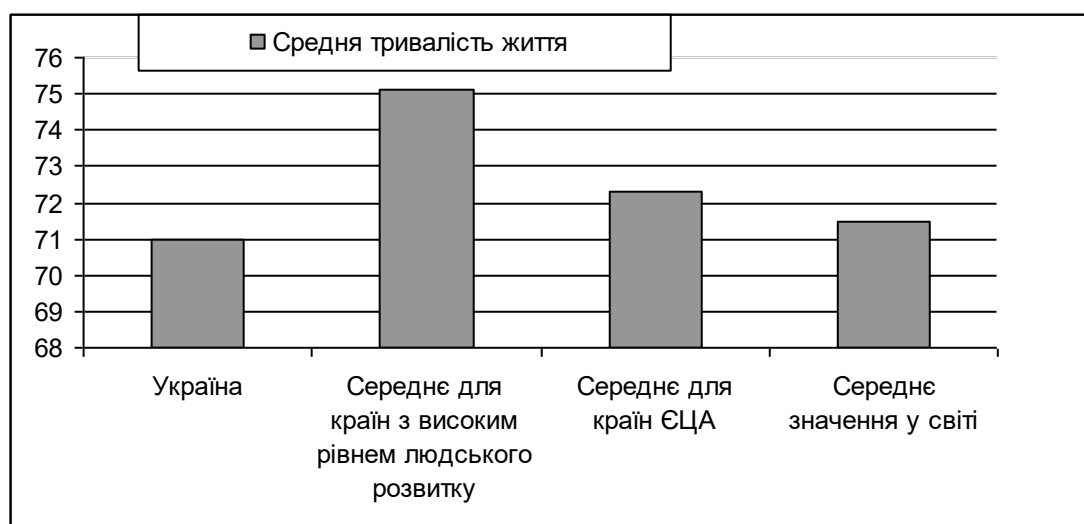

Рис. 3.4. Здоров'я та довголіття в Україні (компаративний аналіз)

Джерело: узагальнено автором за [297]

Середня тривалість життя в Україні становить 71,0 роки, що дозволяє нашій країні зайняти 113 місце у відповідному міжнародному рейтинзі. Більшу тривалість життя мають усі країни першої групи (дуже високий рівень людського розвитку). Також вище України в рейтингу за середньою тривалістю життя перебуває 47 країн з високим рівнем людського розвитку (друга група).

Згідно з дослідженнями ООН, найгірший стан з-поміж компонентів людського розвитку має рівень життя в Україні (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Компонента рівня життя в Україні (компаративний аналіз)

№ з/п	Показник	Україна	Середній показник для країн II-ї групи	Середній показник для країн ЄЦА
1	2	3	4	5
1	Рівень економічної активності, 15+,%	59,4	67,1	57,2
2	- Жінки	53,2	57,0	45,6
3	- Чоловіки	66,9	77,2	70,0
4	Рівень зайнятості, 15+, %	54,7	60,7	51,5
5	Частка нестабільно зайнятих, %	18,1	28,7	28,8
6	Рівень безробіття, %	7,5	4,7	9,9
7	Продуктивність праці, дол. США	13670	23766	30460
8	Оплачувана відпустка при пологах, днів	126,0	125,0	161,0
9	Частка отримувачів пенсії за віком, % осіб пенсійного віку	95,0	73,9	86,1
10	Частка користувачів Інтернету, %	43,4	49,8	47,4
11	Частка абонентів мобільного зв'язку, на 100 осіб	144,1	104,6	113,0

Джерело: узагальнено автором за [297]

Отже, компонента рівня життя потребує збалансування, що стане запорукою збалансованого людського розвитку економіки України. Підвищення позицій економіки згідно критеріїв *HDI* можливе за рахунок реалізації стратегій збалансування компонентів людського розвитку (рис. 3.5). Вибір стратегічних пріоритетів в Україні передбачає реалізацію цілі, яка полягає у збалансуванні людського розвитку. Аналітичні дослідження експертів ООН дозволяють виокремити умови та дії, реалізація яких є передумовою збалансованого людського розвитку в Україні. Згідно методики розрахунку Індексу людського розвитку (*HDI*), збереження Україною позицій з-поміж країн із високим рівнем людського розвитку пов'язуємо з освітньою компонентою. Дисбаланси, що виникають з огляду на недостатньо сильні позиції здоров'я, довголіття і рівня життя, спричиняють нестійкість позицій економіки та відсутність зростання.

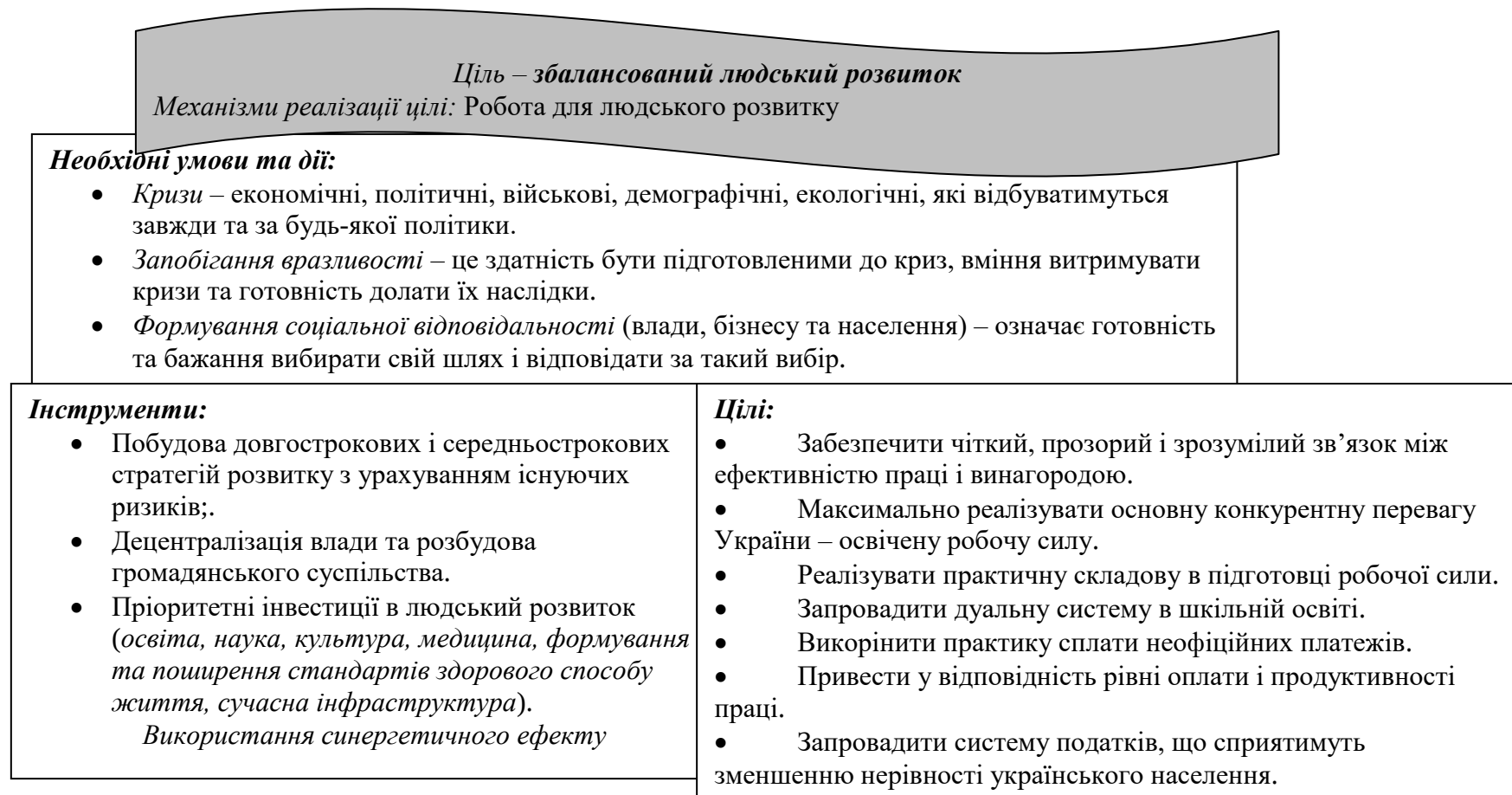

Рис. 3.5. Стратегічні пріоритети для збалансування людського розвитку в Україні

Джерело: складено автором на основі [298; 299].

Деталізація окремих аспектів людського розвитку здійснена зусиллями експертів Всесвітнього економічного форуму (*World Economic Forum*), які щорічно оприлюднюють рейтинг країн світу за оцінкою розвитку людського капіталу. Рейтингова оцінка здійснюється із застосуванням Індексу людського капіталу (*Human Capital Index*), під час визначення якого враховуються складові, що характеризують рівень освіти, професійної підготовки, працевлаштування та зайнятості, тривалості життя в країні.

У середньому, згідно з критеріями індексу, у світі розвинуто лише близько 62 % людського капіталу. У 2017 році під час розрахунку Індексу людського капіталу враховано показники 130 країн світу, які розвивають потенціал людського капіталу від найгіршого до найкращого (оцінка від 0 до 100). Оцінка здійснюється згідно п'яти груп поколінь (0-14 років; 15-24 років; 25-54 років; 55-64 років; а також 65 років і старше) та чотирьох груп індикаторів: здібності (*capacity*), перегрупування (*deployment*), розвиток (*development*) та ноу-хау (*know-how*).

Індикатори здібностей відображають існуючий освітній потенціал, перегрупування характеризує нерівномірності застосування знань та можливостей, розвиток дає змогу звернути увагу на поточні зусилля, спрямовані на розвиток вмінь і підвищення кваліфікації, індикатор ноу-хау показує результативність використання існуючого потенціалу [97; 300]. Більш детальний огляд методики розрахунку індексу людського капіталу зроблено у Розділі 1 нашого дослідження.

У рейтингу людського капіталу 2017 року Україна знаходилася в групі країн з рівнем доходу від низького до середнього та посіла 24 позицію з-поміж 130 країн світу з оцінкою 71,27. Натомість у 2016 році наша країна займала 26 місце, а у 2015 – 31 місце. У розрізі окремих індикаторів позиції економіки України дещо відрізняються (рис. 3.6).

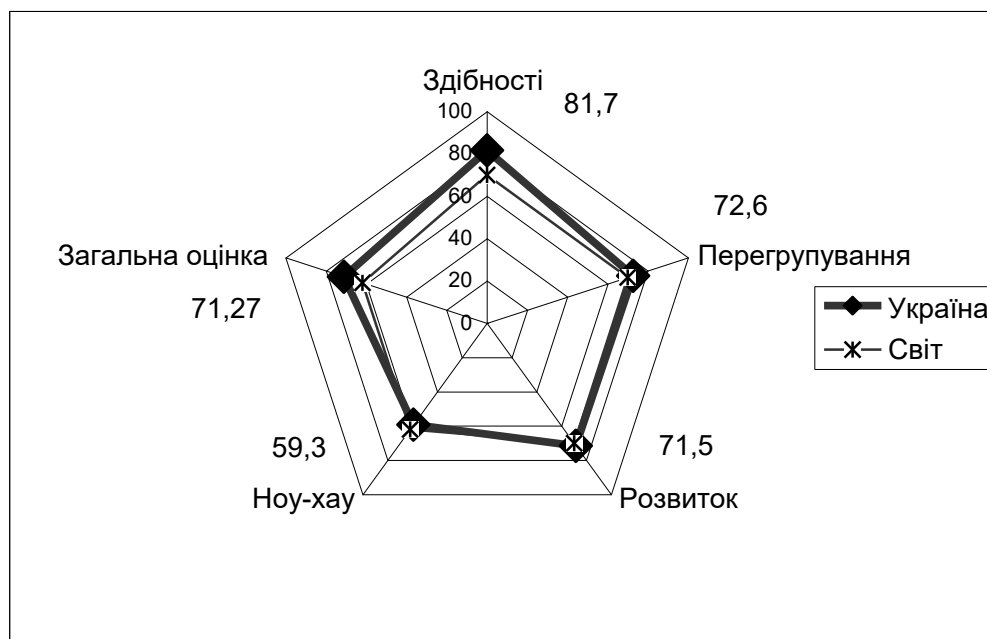

Рис. 3.6. Структурні індикатори реалізації потенціалу людського капіталу в Україні у 2017 році

Джерело: складено автором на основі [97]

У 2017 році найсильнішими є позиції нашої країни згідно індикаторів здібностей (оцінка – 81,7; рейтинг – 5 у світі). Згідно індикаторів перегрупування оцінка України становила 72,6, що дозволило їй зайняти 31 місце. Оцінка згідно індикаторів розвитку склала 71,5 (31 місце). Найнижчою є позиція України в рейтингах індикаторів ноу-хау (оцінка – 59,3; рейтинг – 38-ме місце у світі). Отже, позиції національної економіки згідно кожного зі структурних індикаторів реалізації потенціалу людського капіталу перебувають на середньому рівні. Кожний із наведених індикаторів чинить свій вплив на загальну оцінку. Тому, для збалансування людського розвитку в Україні під основою підтримки існуючих позицій та їх покращення в майбутньому вважаємо за доцільне вважати індикатор ноу-хау, оскільки саме він відповідає за потенціал і реалізацію інноваційних моделей розвитку людського капіталу.

В процесі аналізу досліджень експертів Всесвітнього економічного форуму стосовно стану людського капіталу в Україні в контексті нашого дослідження варто звернути увагу на ще одну існуючу класифікацію індикаторів – за віковими групами (рис. 3.7).

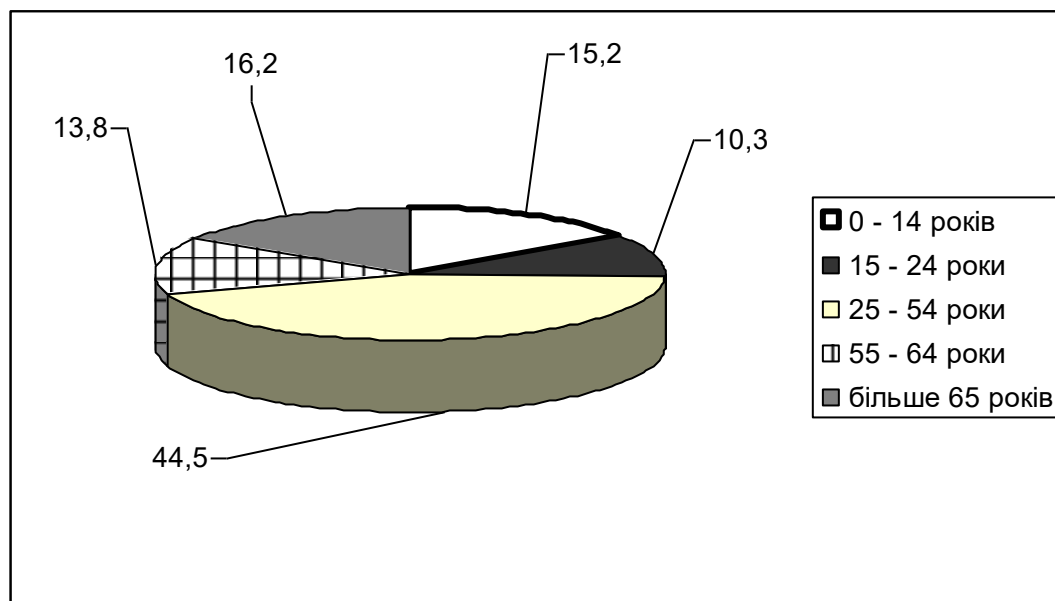

Рис. 3.7. Вікова структура людського капіталу в Україні у 2017 р.

Джерело: складено автором на основі [97; 301]

Наразі в Україні найбільшу частку займають максимально економічно активні верстви населення віком від 25 до 54 років. Проте, негативною є тенденція до зменшення у структурі людського капіталу потенційно економічно активних верств населення, а саме: частка осіб віком від 0 до 14 років – 15,2 %, від 15 до 24 років – лише 10,3 %. Отже, існують ознаки старіння нації, які потребують підвищеної уваги влади та суспільства з огляду на визначальну роль економічно активного населення в контексті людського розвитку. Рейтингові позиції України за віковими групами різняться. Наприклад, протягом останніх років відбулося покращення позицій України у 2-х із 5-ти наведених вище вікових груп, а саме: у групі 15-24 років (характеризує молодь, для якої оцінюються фактор вищої освіти та навички, що використовуються на робочому місці) та у групі 25-54 років (основна частина робочої сили, для якої оцінюються продовження навчання та якість зайнятості). Позитивною є тенденція, згідно з якою протягом останніх років країна утримує першість у всіх вікових групах за рівнем початкової освіти, яку здобувають 100% населення України. Одночасно наша країна дещо відстає за складовими, що характеризують реалізацію людського капіталу та очікуваною тривалістю

здорового життя, яке продовжується в нашій країні до 63 років. Для порівняння, у Фінляндії – 71 рік, у США – 69 років [301; 302].

З метою реалізації пріоритетних дій впровадження напрямку розвитку людського капіталу в Україні диференційовано низку таких дій на національному рівні. Крім того, 12 пунктів пріоритетних дій передбачено Угодою про асоціацію України з ЄС. Зокрема, для потреб реформування існуючої моделі економічного розвитку та державної інноваційної політики можуть бути використані наступні напрями: забезпечення якості вищої освіти – створення нових освітніх програм згідно з новими стандартами вищої освіти; підвищення рівня та оптимізація результатів наукової й академічної діяльності, підтримка процесу ствердження академічної доброчесності у вищих навчальних закладах та наукових установах; нова система управління та фінансування науки: забезпечення ефективної взаємодії представників наукової спільноти, органів виконавчої влади та реального сектору економіки у формуванні та реалізації єдиної державної політики у сфері наукової та науково-технічної діяльності; збільшення частки грантового фінансування в загальному обсязі державної підтримки наукових досліджень та розробок, що дозволить підвищити мотивацію наукових працівників для участі у відкритих конкурсах, фінансування яких відбуватиметься за рахунок грантової підтримки Національного Фонду Досліджень, та створить альтернативу для продовження наукової кар'єри молодих учених за кордоном.

Погоджуємося з точкою зору вітчизняних аналітиків стосовно того, що з метою трансформації вітчизняної споживчо-сировинної моделі економічного розвитку до стану експортно-орієнтованої моделі інвестиційно-інноваційного розвитку економіки України пріоритетними є дії «Нова система управління та фінансування науки», які важливо поєднати з напрямком «Економічне зростання» та узгодити з впливом на досягнення рівня економічних критеріїв членства України в ЄС [303].

Причиною активізації подібних прикладних досліджень є те, що такі наріжні камені людського капіталу, як навчання та праця, здатні забезпечити

людину засобами нормального існування, створити можливості для самореалізації. Відповідно, це дозволяє людині стати рушійною силою людського розвитку, посилить конкурентоспроможність існуючих талантів. Оцінка конкурентоспроможності вітчизняних талантів зроблена в контексті розрахунку Глобального індексу конкурентоспроможності талантів (*GTCP*), методику розрахунку якого деталізовано в розділі 1 дослідження. У 2017 році наша країна посіла 69 місце в наведеному рейтинзі з-поміж 118 країн. Для порівняння, у відповідному рейтинзі 2015-2016 років Україна займала 66-те місце. Динаміку зміни позицій України згідно зі структурними компонентами рейтингу відслідковуємо на рис. 3.8.

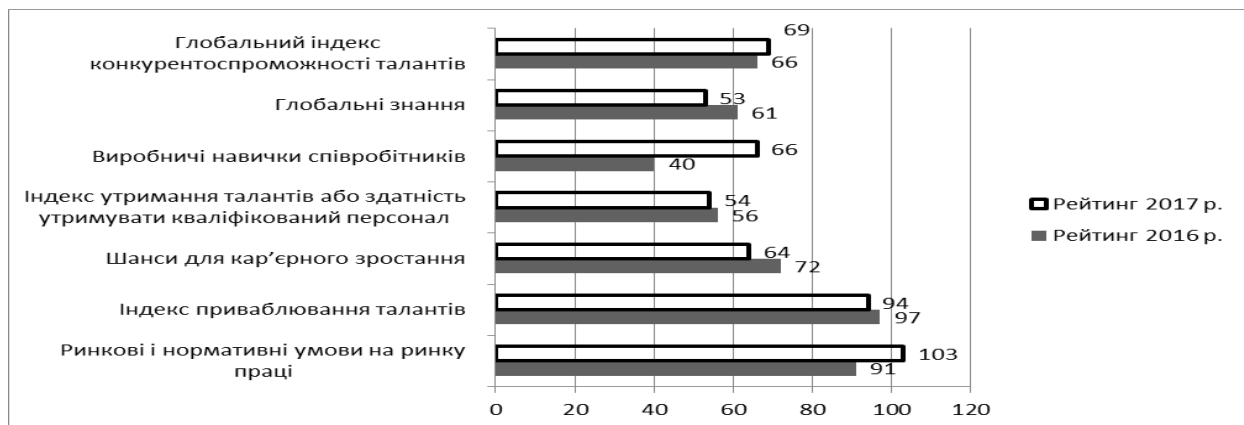

Рис. 3.8. Рейтинги структурних компонентів Глобального індексу конкурентоспроможності талантів в Україні протягом 2016-2017 років

Джерело: складено автором на основі [304; 305]

Максимально негативною в абсолютному та відносному вимірі залишається тенденція, яка характерна для групи індикаторів ринкових і нормативних умов на ринку праці (103 місце у 2017 р. проти 91 місця у 2016 р.). Згідно індикаторів виробничих навичок співробітників наша країна перемістилася з 40 місця у 2016 році на 66 місце у 2017 році. Натомість спостерігаємо деяке покращення за Індексом приваблювання талантів (94 місце у 2017 році проти 97 місця у 2016 році). У 2017 році для нашої країни характерні високі показники обов'язкової освіти (35 місце), навиків високого рівня (30), зайнятості (27).

У складовій “глобальні знання” враховано індикатори технологічного рівня в Україні, зокрема навички та вплив таланту. Згідно критерію “навичок

високого рівня” Україна має досить високі позиції: за кількістю дослідників – 45 місце, якістю наукових інститутів – 41, кількістю статей в наукових журналах – 46. Вплив таланту характеризується 45 місцем згідно критерію «інноваційної діяльності» та 86-м місцем за “високотехнологічним експортом” [99]. Тобто, для посилення конкурентоспроможності талантів в Україні особливої уваги вимагає перегляд регуляторного середовища, реформ щодо умов бізнес середовища та ринку праці. Для конкретизації проблем стосовно людського капіталу та розвитку з метою їх якнайшвидшого вирішення, на підставі аналізу критеріїв індексів людського капіталу та конкурентоспроможності талантів за допомогою методики SNW-аналізу (аналіз сильних, нейтральних та слабких сторін відповідно) виокремлюємо конкурентні переваги та недоліки людського капіталу в Україні (табл. 3.3).

Таблиця 3.3

SNW-аналіз людського капіталу в Україні

<i>Критерій</i>	S	N	W
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Охоплення початковою освітою	X		
Охоплення середньою освітою	X		
Охоплення професійно-технічною освітою		X	
Гендерний паритет у закладах освіти	X		
Здобуття початкової освіти	X		
Здобуття середньої освіти	X		
Якість системи освіти		X	
Рівень безробіття			X
Рівень неповної зайнятості	X		
Розмаїття професій (кваліфікацій)		X	
Економічна складність		X	
Частка зайнятих із середньою кваліфікацією			X
Очікувана тривалість здорового життя			X
Очікувана тривалість здорового життя після 65-ти років			X
Рівень зайнятості у високотехнологічних виробництвах		X	
Навчання персоналу		X	

Джерело: узагальнено автором за [305; 306; 307]

Критерії вибрані, спираючись на методику Всесвітнього економічного форуму.

У результаті SNW-аналізу можемо відзначити основні сильні та слабкі критерії України. Наприклад, наша країна має сильні позиції згідно критеріїв грамотності, гендерного паритету в закладах освіти, освіченості кадрів і

можливостей для їх розвитку, кількості працівників з неповною зайнятістю. Поряд із наведеними критеріями існує ряд проблем, які пов'язані з тривалістю здорового життя, рівнем професійно-технічної освіти, зайнятістю у високотехнологічних виробництвах та високим рівнем безробіття. Тому існує потреба звернути особливу увагу на визначені слабкі сторони, що сприятиме збалансуванню людського розвитку.

Актуалізація питань збалансування людського розвитку призвела до того, що соціальну спрямованість отримав навіть базовий соціально-економічний індикатор розвитку національної економіки – ВВП. У дослідженнях ряду експертів на міжнародному рівні та на рівнях окремих національних економік у різні періоди розраховувався індекс реального прогресу (*GPI*). Методику розрахунку даного індексу було деталізовано у розділі 1 нашого дослідження.

Для економіки України модифікації індексу реального прогресу були розраховані Б. Данилишиним та О. Векличем для періоду 2000-2007 років [308, с. 105]. Авторами зроблено порівняльний аналіз тенденцій зміни ВВП та розрахованої модифікації *GPI* для економіки України (рис. 3.9).

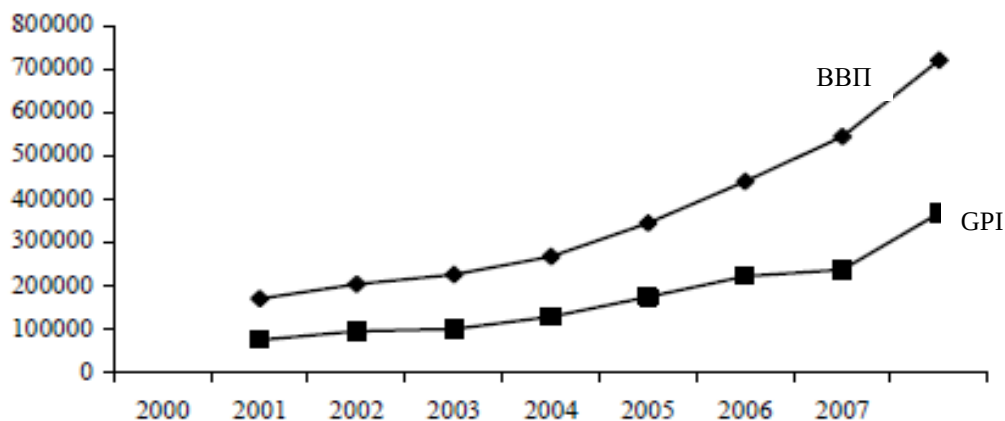

Рис. 3.9. Порівняння динаміки ВВП та GPI в Україні

Джерело: [308, с. 105]

Недоліком наведеної методики для України є брак окремих даних для розрахунку, що, на нашу думку, і зумовило обмеження щодо подальшого використання наведеної методики на національному рівні. Крім того, неналежна якість вхідної інформації зумовлює проблеми щодо відслідковування динаміки зміни індикатора та порівняння індикаторів різних

країн світу. Натомість перевагою наведеної методики є можливість зробити наголос саме на рівні життя людей. Зокрема, наведені вище розрахунки дозволяють стверджувати, що темпи приросту рівня життя в Україні дещо випереджали економічний розвиток.

Оригінальна методика розрахунку індексу реального прогресу (*GPI*) базується на визначенні величини споживчих витрат. В основі розрахунку індексу лежить твердження, що саме споживання слугує індикатором справжнього рівня життя та добробуту. За умови прийняття наведеної гіпотези пропонуємо розглядати темпи приросту індексу реального прогресу (*GPI*) такими, що наближаються до темпів приросту споживчих витрат:

$$\frac{GPI_n - GPI_{n-1}}{GPI_{n-1}} \approx \frac{E_n - E_{n-1}}{E_{n-1}}, \quad (3.1)$$

де E_n , E_{n-1} – споживчі витрати домогосподарств протягом n -го періоду та періоду $n-1$ відповідно.

Експерти Державної служби статистики України щорічно визначають відсоток, який становлять споживчі витрати в сукупних витратах в середньому на місяць у розрахунку на одне домогосподарство, та структуру споживчих сукупних витрат домогосподарств [309; 310]. Зокрема, поряд із витратами на харчування, одяг та взуття, комунальні платежі, враховуються витрати на охорону здоров'я, освіту, відпочинок та культуру, а також ряд інших соціальних витрат. Наведені статистичні дані Державної служби статистики України використовуємо, як базу для визначення індикаторів зміни індексу реального прогресу (*GPI*) та порівняння визначених тенденцій із тенденціями зміни ВВП на душу населення (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

ВВП та споживчі витрати в Україні протягом 2010 – 2018 років, грн

№ з/п	Показник	Роки								
		2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
<i>Індикатори споживчих витрат</i>										
1	Сукупні річні споживчі витрати у розрахунку на одну особу	3221,48	3312,11	3345,62	3530,25	3979,56	4985,04	5331,06	6560,87	7350,21
<i>Структурні складові річних споживчих витрат у розрахунку на одне домогосподарство (компоненти людського розвитку)</i>										
2	Охорона здоров'я	394,35	394,35	419,00	419,00	443,65	455,97	517,59	636,99	713,63
3	Освіта	160,21	160,21	160,21	147,88	135,56	135,56	123,24	151,67	169,92
4	Відпочинок і культура	221,82	234,15	246,47	258,79	221,82	184,85	172,53	212,33	237,88
<i>Індикатори ВВП</i>										
5	ВВП у розрахунку на одну особу	23530,18	28439,05	30808,67	32209,52	36904,14	46412,62	55899,40	70224,3	84192
<i>Структурні складові ВВП у розрахунку на одну особу</i>										
6	Охорона здоров'я	687,82	849,76	963,50	1044,59	1063,81	1072,17	1169,04	1468,62	1760,73
7	Освіта	1008,40	1169,53	1374,22	1602,48	1760,24	1719,67	1852,81	2327,62	2790,58
8	Відпочинок і культура	111,68	145,15	197,55	244,19	276,23	250,62	284,87	357,87	429,05
<i>Темпи приросту, %</i>										
9	Споживчі витрати	-	12,98	4,72	5,73	13,77	10,74	16,05	23,07	12,03
10	ВВП	-	20,86	8,33	4,55	14,58	25,77	20,44	25,63	19,89

Джерело: узагальнено за [309; 311]

З огляду на абсолютні значення, наведених у табл. 3.4, індикаторів споживчих витрат та ВВП в Україні бачимо, що загальні сукупні річні споживчі витрати у розрахунку на одну особу є меншими за показник ВВП в розрахунку на одну особу. Натомість для компонентів людського розвитку тенденція є відмінною. Тобто, існують певні спірні питання, які пов'язані з виробництвом благ у сферах освіти, охорони здоров'я та індустрії культури та розваг. Іншими словами – кінцеві споживачі готові спожити більше благ, ніж вироблено в національній економіці.

Відповідно до спрощеної модифікованої методики розрахунку індексу реального прогресу (*GPI*) (формула 3.1), темпи приросту *GPI* прирівнюємо до темпів приросту споживчих витрат у розрахунку на одну особу. Зважаючи на наведені результати досліджень, порівнюємо темпи приростів *GPI* та ВВП у розрахунку на одну особу (рис. 3.10).

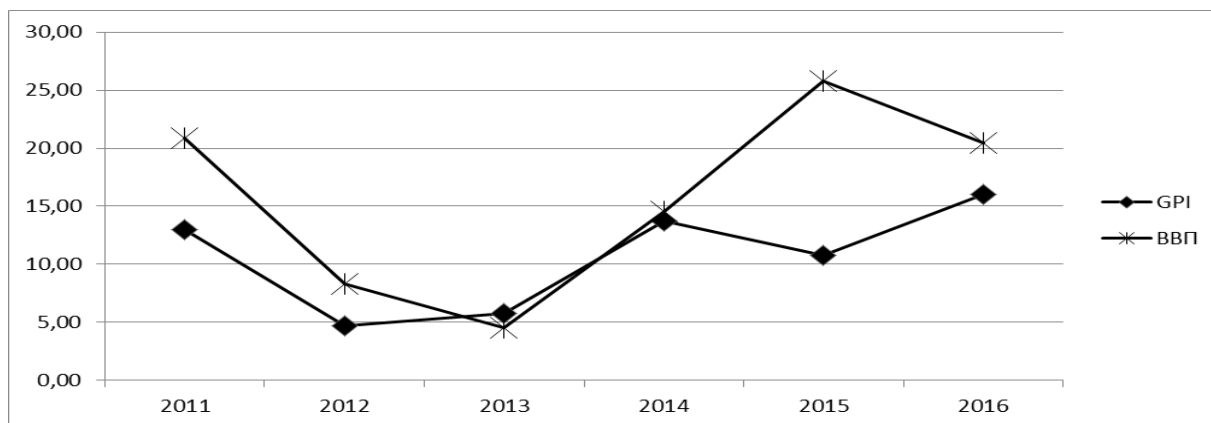

Рис. 3.10. Порівняння динаміки темпів приростів ВВП та GPI в Україні (модифікована методика), %

Джерело: узагальнено автором за даними табл. 3.4

Протягом досліджуваного періоду динаміка приросту ВВП у розрахунку на одну особу здебільшого перевищує динаміку приросту індексу реального прогресу (*GPI*). Отже, результати економічної діяльності не відповідають фактичному стану соціально-економічного благополуччя (рівня життя) населення в Україні. Співставляючи результати попередніх досліджень вітчизняних учених та результати використання нашої модифікованої методики, спостерігаємо вагомий розходження між показниками ВВП та індексу

реального прогресу (*GPI*). Незважаючи на існуючі похибки в дослідженнях, які виникають з огляду на наближені значення або відсутність окремих, визначених оригінальною методикою розрахунку *GPI* індикаторів, тенденції зміни показника дають підстави стверджувати про потреби враховувати соціально-економічні індикатори рівня життя населення під час нарощення економічного потенціалу.

На нашу думку, в контексті збалансування людського розвитку в Україні актуалізується потреба систематичних розрахунків індексу реального прогресу на національному рівні для аналізу динаміки зміни даного індикатора. Це сформує інформаційну базу для формування та фінансування майбутніх програм, спрямованих на реалізацію пріоритетів збалансованого людського розвитку.

На практиці досягнення пріоритетів збалансованого людського розвитку в Україні є можливим лише за умови розвитку потенціалу суспільства в частині задоволення базових людських потреб, забезпечення громадян ресурсами для підвищення рівня життя людей і формування умов для максимально можливої реалізації людського потенціалу.

Крім індексу реального прогресу (*GPI*), релевантність ВВП поставили під сумнів експерти Всесвітнього економічного форуму в Давосі у січні 2018-го року. Згідно з критеріями запропонованого індексу інклюзивного розвитку (*IDI*), методику розрахунку якого розглянуто в розділі 1 даного дослідження, досліджувані країни розподіляються на дві групи: розвинені країни та країни з економікою, що розвивається. Економіку України віднесено до другої групи країн. У рейтингу, який оприлюднений на початку 2018 року, вітчизняна економіка посіла 49 місце (3,42 бали) за рейтингом *IDI*. Для порівняння, згідно рейтингу ВВП наша країна посідає 43 місце. Поряд із цим, у рейтингу 2017 року наша країна займала 47 місце (3,67 балів) за рейтингом *IDI*. Тобто, протягом року відбулося зниження на 6,8 %. Виникає питання стосовно того, які структурні зміни викликали подібні тенденції (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Зміни субіндексів інклюзивного розвитку (IDI) економіки України

№	Субіндекс	Показник	Рейтинг		Приріст	
			2017	2018	Абсолютний	Відносний
1	2	3	4	5	6	7
1	Ріст та розвиток	ВВП на душу населення (дол. США в цінах 2010-го року),	2824	2906	82	2,90
2		продуктивність праці - ВВП на одного працівника (дол. США);	17157	15845	-1312	-7,65
3		тривалість здорового життя (р.);	64,1	64,1	0	0,00
4		очікувана зайнятість (%).	55,0	53,9	-1,1	-2,00
5	Інклюзивність	коефіцієнт розширення суспільства за доходами (від 0, без розширення, до 100);	25,5	26,3	0,8	3,14
6		рівень бідності (відсотки);	0,4	0,5	0,1	25,00
7		коефіцієнт розширення суспільства за розподілом багатства (від 0 до 100);	91,7	90,1	-1,6	-1,74
8		медіанний дохід (долари США).	11,4	10,2	-1,2	-10,53
9	Досвід поколінь та збалансованість розвитку	скориговані чисті заощадження (% від ВНД);	0,5	1,0	0,5	100,00
10		парникова інтенсивність ВВП (викидів CO ₂ на долар);	347,0	347,0	0	0,00
11		державний борг (% від ВВП);	80,1	81,2	1,1	1,37
12		коефіцієнт демографічного навантаження (відсотки)	43,3	45,8	2,5	5,77

Джерело: узагальнено автором за [101]

Зниження характерне для показників продуктивності праці, зайнятості населення, коефіцієнта розширення суспільства та медіанного доходу. Незважаючи на незначні зростаючі тенденції показників ВВП на душу населення, тривалості здорового життя, коефіцієнта демографічного навантаження, для них характерний недостатньо високий рівень. Це зумовило недостатньо високу позицію національної економіки в рейтингу інклюзивного розвитку (IDI), що пов'язуємо не лише з економічними індикаторами. Очевидною є необхідність звертати підвищену увагу на соціальні потреби населення, зокрема – забезпечувати комплексність фінансування різних сфер життєдіяльності суспільства. Крім наведених індикаторів, у світі для комплексної оцінки наведених пріоритетів, починаючи з 2013 року для 50 країн світу, розраховується Індекс соціального розвитку (SPI), який визначає рейтинги країн не на основі індикаторів економічного зростання, а за рахунок

врахування можливостей [21]. Першочерговою метою розрахунку індексу стало виокремлення критеріїв соціального прогресу та прогресу економічного. Сучасний індекс охоплює аналіз соціального розвитку в понад 130 країнах. Диференційованими є оцінки національної економіки відповідно до різних структурних компонентів Індексу соціального розвитку (*SPI*) (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Структура *SPI* України протягом 2014-2017 років

№ з/п	Показник <i>SPI</i>	Оцінка <i>SPI</i> (максимум – 100 балів)			
		2014	2015	2016	2017
1.	Індекс <i>SPI</i>	64,91	65,69	66,43	68,35
<i>Структурні компоненти SPI</i>					
2.	Базові людські потреби	77,98	78,28	81,23	79,91
2.1	харчування та доступ до медицини	95,11	97,84	97,99	98,47
2.2	вода та житлові умови	88,05	87,76	89,04	89,17
2.3	захист	71,27	69,55	76,84	74,74
2.4	особиста безпека	54,48	57,96	61,05	57,32
3.	Основи благополуччя	61,42	61,74	64,29	68,62
3.1	доступ до базової освіти	97,64	97,76	96,97	97,52
3.2	доступ до інформації та зв'язку	57,09	69,82	70,49	73,84
3.3	охорона здоров'я та смертність	51,82	42,64	45,27	52,73
3.4	навколишнє середовище	39,13	36,73	44,44	50,37
4.	Можливості	55,33	57,05	53,78	56,53
4.1	особисті права	55,55	56,72	57,43	62,99
4.2	особиста свобода та вибір	61,33	52,14	49,82	53,56
4.3	толерантність та інтеграція	41,51	44,52	43,38	40,52
4.4	доступність вищої освіти	62,93	74,83	64,47	69,07

Джерело: узагальнено за [312-315]

Детальний аналіз методики розрахунку Індексу соціального розвитку (*SPI*) наведено в розділі 1 нашого дослідження. Показники України розраховуються в Індексі соціального розвитку (*SPI*), починаючи з 2014 року. Згідно з критеріями Індексу соціального розвитку (*SPI*) за рівнем соціального розвитку Україна перебуває у групі країн, соціальний прогрес яких змінюється від низького до середнього. У 2017 році в рейтингу країн світу за рівнем соціального розвитку Україна посіла 63 місце (68,35 балів). Місце залишилося незмінним з 2016 року. У 2015 році країна отримала 62 місце (65,69 балів) (рис. 3.11).

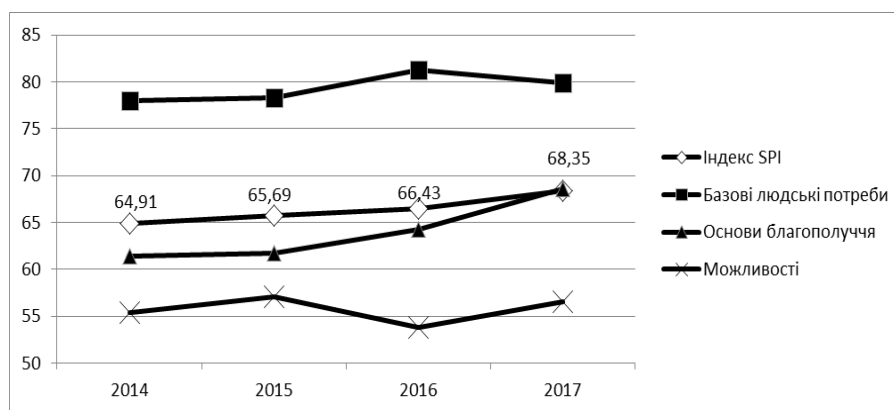

Рис. 3.11. Оцінки України згідно критеріїв Індексу соціального розвитку (SPI), бали

Джерело: узагальнено автором за даними табл. 3.6

Відповідно до даних індексу, найбільш успішним є соціальний розвиток згідно критерію задоволення базових людських потреб. Тобто, на доволі високому рівні перебуває доступ до харчування та медицини, доступ до джерел води та житлові умови, рівень захисту населення. На середньому рівні перебувають основи благополуччя в Україні. З-поміж індикаторів благополуччя досить високим є рівень доступу до базової освіти, інформації та зв'язку. Натомість не достатньо сприятливою є ситуація з охороною здоров'я, а також захистом навколишнього середовища. Оцінки згідно критерію можливостей залишаються все ще недостатньо високими. Тобто, в результаті розрахунку Індексу соціального прогресу виникає основа для діагностики найбільш слабких місць у нашому суспільстві. Такий аналіз дозволяє сформулювати аналітичний базис для об'єднання зусиль бізнесу та громадян в країні з метою покращення соціально-економічної ситуації в країні. В Україні варто звернути особливу увагу на ситуацію із захистом приватної власності, безпекою громадян, екологією [316, с. 45]. Традиційним вважається підхід, згідно з яким між економічним зростанням і добробутом є прямий зв'язок. Розрахунок Індексу соціального розвитку підтверджує суперечності щодо причинно-наслідкового зв'язку між економічним зростанням національної економіки та тенденціями зміни індикаторів збалансованого людського розвитку, потенціалом для досягнення соціального прогресу. Згідно з критеріями наведеного індексу, все-таки простежується зв'язок між рівнем ВВП на душу

населення та компонентами людського розвитку. Такий зв'язок існує між економічним зростанням і компонентами субіндексу людських потреб. Посилення економічної компоненти не гарантує стійкості екосистем, здоров'я та благополуччя. Врахування оцінок Індексу соціального розвитку (*SPI*) може слугувати інструментом для розвитку соціального підприємництва в Україні, залученню представників держави та бізнесу до співпраці у сфері забезпечення збалансованого людського розвитку, розширенню інвестиційних можливостей у соціальній сфері. Однією з базових компонент збалансованого людського розвитку є добробут. Оцінка природи добробуту здійснюється в рамках досліджень фахівців Інституту Легатум (*Legatum Institute*), який знаходиться у Великій Британії. Розраховується вимірник суспільного розвитку країн світу – Індекс процвітання (*PI*). Детальний огляд методології розрахунку індексу наведено в розділі 1. У рейтингу згідно Індексу процвітання (*PI*) у 2017 році Україна зайняла 112 позицію з-поміж 149 розглянутих економік світу за [317; 318]. Позиції національної економіки варіюють у рамках окремих субіндексів (табл. 3.7). Найвищими є рейтинги національної економіки за субіндексом освіти, що дозволяє зменшити негативні впливи інших субіндексів. Освітня компонента є однією з базових для збалансованого людського розвитку, формує потенціал для збалансування інших його компонент. Найнижчими є оцінки згідно критеріїв субіндексу людського капіталу. Тому, на основі співставлення субіндексів, згідно з якими національна економіка має найсильніші та найслабші позиції, стверджуємо про існування невикористаного потенціалу в економіці. Можливість формування різних моделей процвітання за рахунок коригування ваги окремих компонентів слугує доказом перспектив практичного застосування Індексу процвітання (*PI*). Зокрема, якщо вдвічі збільшити вагу освітньої компоненти, Україна опиняється на 106 позиції в рейтингу 2017 року. У випадку, якщо збільшити вагу освітньої компоненти втричі, країна опиниться на 101 позиції в рейтингу.

Таблиця 3.7

Рейтинги та оцінки України в Індексі процвітання (PI) протягом 2007-2017 років

Період	Загальний PI	Економічна якість	Бізнес- середовище	Державна влада	Освіта	Здоров'я	Безпека та охорона	Особиста свобода	Соціальний капітал	Навколишнє середовище
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Рейтинги										
2007	95	67	108	113	47	98	103	76	141	129
2008	95	73	113	115	49	103	82	82	141	119
2009	104	75	120	122	60	113	83	81	144	119
2010	103	76	96	117	51	129	76	92	115	120
2011	100	76	99	129	45	121	80	90	118	119
2012	97	87	97	119	43	110	86	90	125	117
2013	97	77	106	127	45	111	169	89	137	115
2014	102	77	101	124	39	110	118	86	128	110
2015	107	88	97	128	45	111	132	91	135	112
2016	107	88	97	128	45	111	134	93	135	112
2017	112	84	102	130	48	135	135	95	115	108
Оцінки (максимум 100)										
2007	52,52	60,57	40,55	37,15	60,72	65,78	62,01	57,94	39,12	48,86
2008	52,86	60,06	40,60	37,74	60,71	64,67	64,48	55,39	40,17	51,98
2009	51,87	60,17	39,39	35,83	59,52	61,50	65,13	55,58	37,85	51,82
2010	52,56	60,06	45,90	36,90	60,61	56,75	66,39	50,17	43,53	42,73
2011	53,04	59,96	46,44	35,10	62,43	59,34	65,29	53,13	42,53	53,12
2012	53,38	58,34	48,47	35,86	62,33	63,66	64,30	51,31	42,22	53,96
2013	53,93	59,87	47,97	34,40	62,18	63,53	67,41	53,16	42,00	54,85
2014	53,38	60,00	48,67	36,00	63,20	63,36	57,30	53,35	42,71	55,83
2015	52,59	58,73	49,66	34,56	63,14	63,02	53,77	51,48	42,49	55,44
2016	52,44	58,73	49,66	34,56	63,14	63,02	53,47	51,48	42,49	55,44
2017	51,75	58,74	49,88	35,75	62,47	55,23	50,15	51,41	45,49	56,65

Джерело: узагальнено автором за статистичними даними PI

Підвищення позицій національної економіки в міжнародних рейтингах пов'язане із збалансуванням людського розвитку, яке відбувається у відповідності з принципами Порядку денного-2030 та завданнями глобальних цілей сталого розвитку (ЦСР), що деталізовано в розділі 1 нашого дослідження. Для економіки України подібні завдання полягають у наступному: у чотири рази знизити рівень бідності (ЦСР 1); у два рази підвищити продуктивність сільськогосподарського сектору в результаті застосування інноваційних технологій (ЦСР 2); забезпечити стовідсотковий доступ до якісної питної води для міського та сільського населення (ЦСР 6); у три рази зменшити об'єми викидів забруднених стічних вод (ЦСР 6); у три з половиною рази збільшити частку виробництва відновлювальної енергії (ЦСР 7); знизити енергоємність ВВП у два рази (ЦСР 7); створити умови для підвищення рейтингу України в легкості ведення бізнесу з 81 на 20 місце (ЦСР 8); у 10 разів зменшити частку сільського населення, що мешкає на значній відстані від доріг із твердим покриттям (ЦСР 9); втричі підвищити частку громадського транспорту та вчетверо – частку транспортної інфраструктури та дорожнього сервісу, враховуючи потреби людей з інвалідністю (ЦСР 9); у сім разів підвищити частку доріг державного значення з твердим покриттям згідно з нормативними вимогами (ЦСР 9); у п'ять разів збільшити витрати на виконання наукових та науково-технічних робіт, а також у 10 разів – частку реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової (ЦСР 9); сприяти затвердженню регіональних стратегій розвитку та планів заходів з метою їх реалізації за участю громадськості (ЦСР 11); втричі розширити площу природньо-заповідного фонду державного значення (ЦСР 11); у два рази збільшити кількість працівників у туристичній сфері (ЦСР 11); вдвічі збільшити частку утилізованих відходів у загальному обсязі їх утворення (ЦСР 12); у 6 разів збільшити чистий приріст іноземних інвестицій (ЦСР 17); сприяти зростанню кількості проєктів, які реалізуються згідно з умовами державно-приватного партнерства (ЦСР 17) [119; 319]. Для реалізації таких завдань на національному рівні важливим є поєднання державних ресурсів із потенціалом бізнесу.

Таким чином, після здобуття незалежності економіка України стала учасником ключових міжнародних рейтингів, які оцінюють збалансований людський розвиток в країні. Це дає можливість не лише проаналізувати існуючі тенденції людського розвитку, але й звернути увагу на результативність фінансування окремих компонентів людського розвитку.

3.2. Фінансове забезпечення об'єктів соціальної сфери

Незважаючи на обмежену економічну віддачу протягом короткострокового періоду, соціальна сфера залишається однією з пріоритетних в Україні. Адже має соціальне, економічне та суспільне значення в контексті збалансованого розвитку вітчизняного суспільства. З огляду на результати наведеного вище дослідження бачимо, що використання резерву для збільшення обсягу соціальних інвестицій є недостатнім для збалансування компонентів людського розвитку. Нагальною постає проблема аналізу можливостей залучення фінансових ресурсів із різних джерел, їх раціонального використання, результативності механізмів управління фінансовим забезпеченням. Тому в контексті нашого дослідження розглядаємо динаміку та структуру фінансового забезпечення об'єктів соціальної сфери. Одним із пріоритетних напрямів соціальних інвестицій у світі є інвестиції в освіту та науку. Тенденції зміни індикаторів збалансованого людського розвитку в Україні вимагають належного фінансового забезпечення освітньої компоненти людського розвитку. Видатки на освіту за всіма джерелами змінюються у трьох вимірах, а саме: вартісний вимір у мільйонах гривень, вартісний вимір втрат на одного учня/студента, у відсотках до ВВП (рис. 3.12).

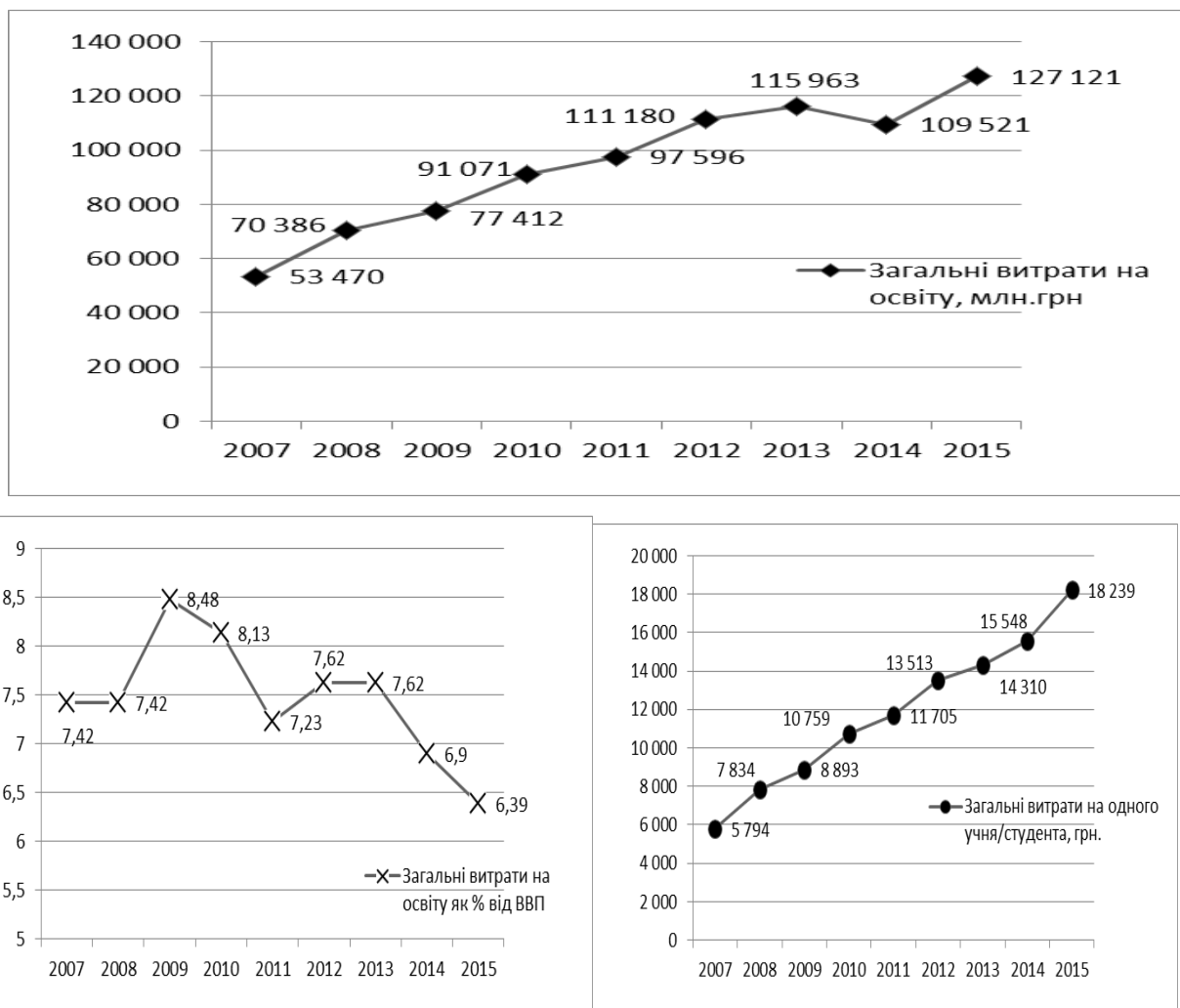

Рис. 3.12. Трьохвимірна динаміка фінансового забезпечення освіти в Україні

Джерело: узагальнено автором за [319]

Аналіз індикаторів фінансового забезпечення освіти в Україні, що зображені на рис. 3.12, дозволяє стверджувати про висхідні тенденції зміни вартісного виміру такого фінансового забезпечення. Зокрема, протягом визначеного періоду спостерігаємо поступове зростання загальних витрат на освіту. Проте, у відсотковому вимірі тенденція є протилежною до динаміки зміни узагальненого індикатора фінансового забезпечення освіти у вартісному вимірі. Виникає суперечність, що до наведених вище тенденцій фінансового забезпечення освіти в Україні. В якості додаткового індикатора обираємо розмір витрат у розрахунку на одного учня/студента. Адже саме такий показник дозволяє конкретизувати рівень витрат, який припадає на одиницю цільової аудиторії (учні/студенти). У свою чергу, динаміка зміни витрат у розрахунку на

одного учня/студента є висхідною, що слугує позитивним індикатором для збалансування людського розвитку.

Проте, як уже відмічалось в попередніх підрозділах нашого дослідження, перспективи збалансованого людського розвитку вітчизняної економіки визначаються не лише об'ємами та динамікою фінансового забезпечення, але й результативністю існуючої структури фінансового забезпечення його компонентів. Тому розглядаємо структурну модель фінансового забезпечення освітньої компоненти збалансованого людського розвитку за фінансуючими організаціями (рис. 3.13).

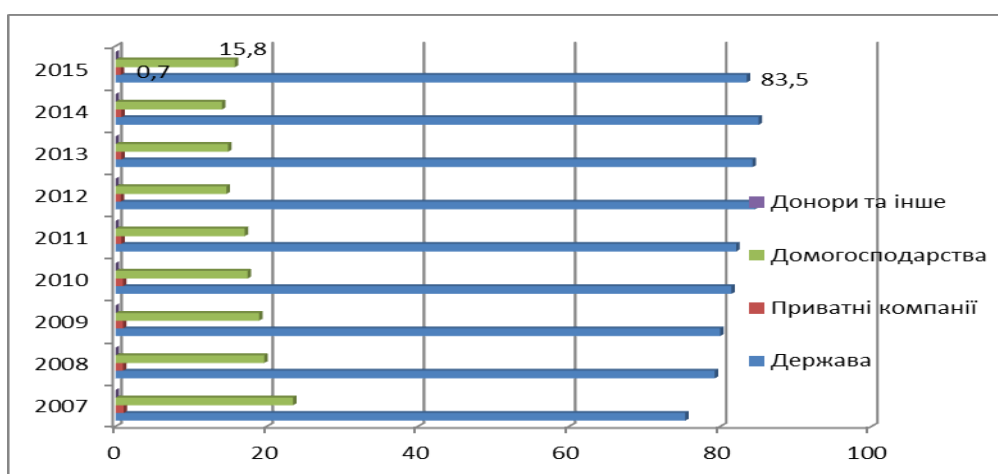

Рис. 3.13. Структурна модель фінансового забезпечення освіти за фінансуючими організаціями, %

Джерело: узагальнено автором за [319]

Наведена вище структурна модель фінансового забезпечення освітньої компоненти збалансованого людського розвитку в Україні показує максимальну частку державного фінансування (наприклад, у 2013-му році - 84,3 %; у 2014-му році - 85,1 %; у 2015-му році - 83,2 %). На другому місці протягом досліджуваного періоду знаходиться фінансове забезпечення освіти за рахунок ресурсів домогосподарств (у 2013-му році - 14,9 %; у 2014-му році - 14,1 %; у 2015-му році - 15,8 %). Мінімальну частку в структурі займають фінансові ресурси приватних компаній, які не перевищують 1 % щорічно.

Натомість звертаємо увагу на значний брак фінансового забезпечення за рахунок ресурсів донорів та інших альтернативних джерел, які наближаються до нуля в кожному році. Прикладом подібної співпраці є розбудова

національних цифрових інфраструктур для досліджень та освіти. Грід-обчислення застосовують, з-поміж іншого, з метою економічного прогнозування, розробки та вивчення властивостей інноваційних ліків тощо. Проте, існуючий брак належного фінансування є перешкодою для повноцінного залучення вітчизняних освітян до Європейської грід-інфраструктури, що дозволить вітчизняним науковцям отримати доступ до сучасних європейських платформ обробки даних із застосуванням грід- та хмарних технологій [320; 321]. Отже, існують причини примноження можливостей трансформації в структурній моделі фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку в Україні. Своєю чергою, поряд із наведеною вище структурною моделлю за фінансуючими організаціями, існує також низка вигодонабувачів (провайдерів освіти), які отримують переваги від фінансового забезпечення освітньої компоненти збалансованого людського розвитку (рис. 3.14).

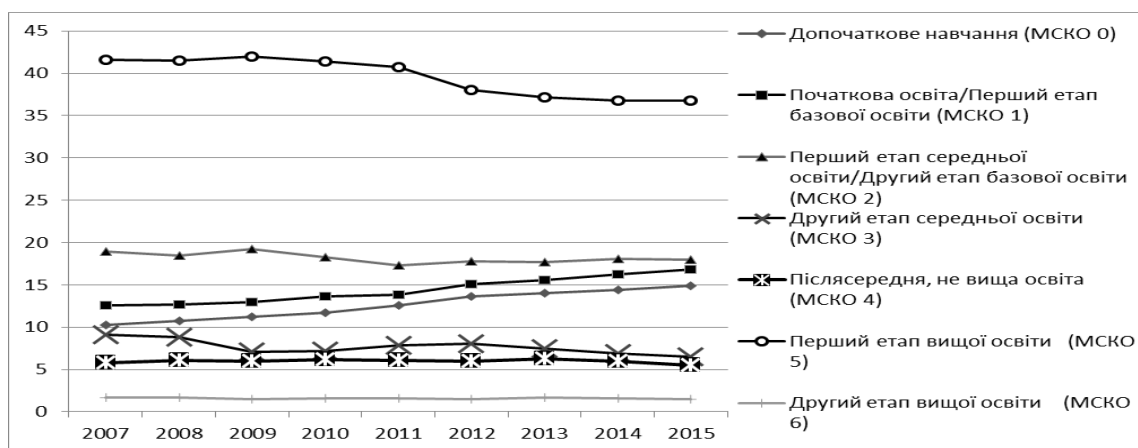

Рис. 3.14. Структурна модель фінансового забезпечення освіти залежно від вигодонабувачів (провайдерів освіти), %

Джерело: узагальнено автором за [320]

З наведеної на рис. 3.14 структурної моделі бачимо, що максимальну частку фінансового забезпечення отримують провайдери освіти, які пропонують послуги на перших етапах вищої та середньої освіти (36,8 % та 16,8 % у 2015 році відповідно). Досить низький рівень фінансового забезпечення характерний для другого рівня вищої освіти та післясередньої (професійно-технічної освіти). Частки фінансового забезпечення, що

припадають на їх розвиток у 2015 році, становили 1,5 % та 5,5 % відповідно. Наведені структурні елементи фінансового забезпечення освіти в значному масштабі відповідають тенденціям, які нами визначено в підпункті 3.1 нашого дослідження відповідно до критеріїв індикаторів збалансованого людського розвитку та розташування України у відповідних рейтингах. Своєю чергою, поряд із структуризацією фінансового забезпечення залежно від рівня освіти, який пропонує провайдер, можливо також дослідити структуру фінансового забезпечення залежно від функцій освітніх витрат (рис. 3.15).

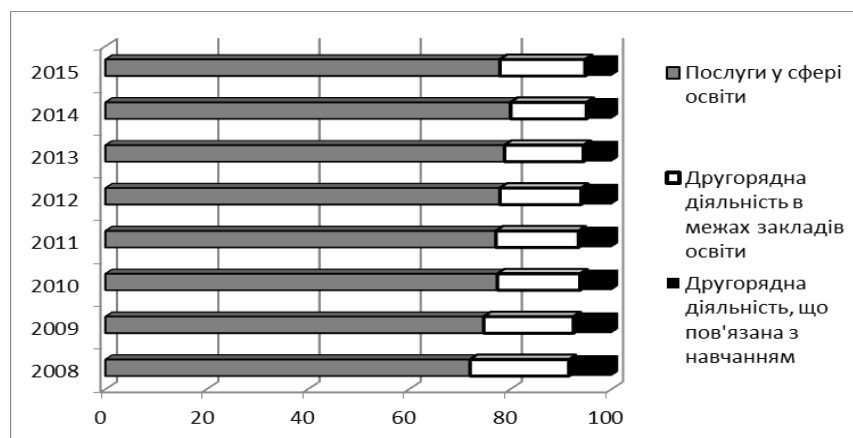

Рис. 3.15. Структурна модель фінансового забезпечення освіти залежно від функцій освітніх витрат, %

Джерело: узагальнено автором за [320]

Зокрема, недостатнє фінансове забезпечення професійно-технічної освіти є основою формування слабкої позиції в контексті розвитку освітньої компоненти національної економіки. Адже грамотний розподіл фінансових ресурсів між окремими освітніми провайдерами стає основою для збалансування тенденцій їх розвитку. З рис. 3.16 бачимо, що максимальна частка фінансового забезпечення в Україні припадає безпосередньо на послуги у сфері освіти (80,1 % у 2014 році та 79 % у 2015 році). Одночасно, як зазначено в нашому дослідженні раніше, інша діяльність, що пов'язана з навчанням (так званна неформальна освіта), є слабкою стороною вітчизняної економіки в міжнародних рейтингах. Отже, збалансування людського розвитку відбуватиметься не лише за рахунок раціонального розподілу фінансового забезпечення з-поміж суб'єктів, які реалізують відповідні функції, але й

залежно від інших (в т. ч. функціональних) вимірів фінансового забезпечення. Варто зауважити, що максимальний спектр освітніх функцій в Україні забезпечується за рахунок підтримки державного сектора. Зокрема, винятково за рахунок коштів держави відбувається фінансування медичних та транспортних послуг, забезпечуються фінансові послуги у формі трансфертів населенню. Так, пріоритетну роль у фінансуванні медичних та транспортних послуг в освіті відіграють фінансові ресурси на рівні регіону (93,3 % та 89,0 % від загальних державних витрат відповідно). Домогосподарства забезпечують основні витрати на харчування (30,2 %), які належать до другорядної діяльності в межах закладів освіти; придбання інвентаря та обмундирування (47,9 %), підручників та канцелярських товарів (57,2 %). Приватні фірми та корпорації здатні забезпечувати за рахунок коштів роботодавців фінансування лише основних послуг у сфері освіти (рис. 3.16).

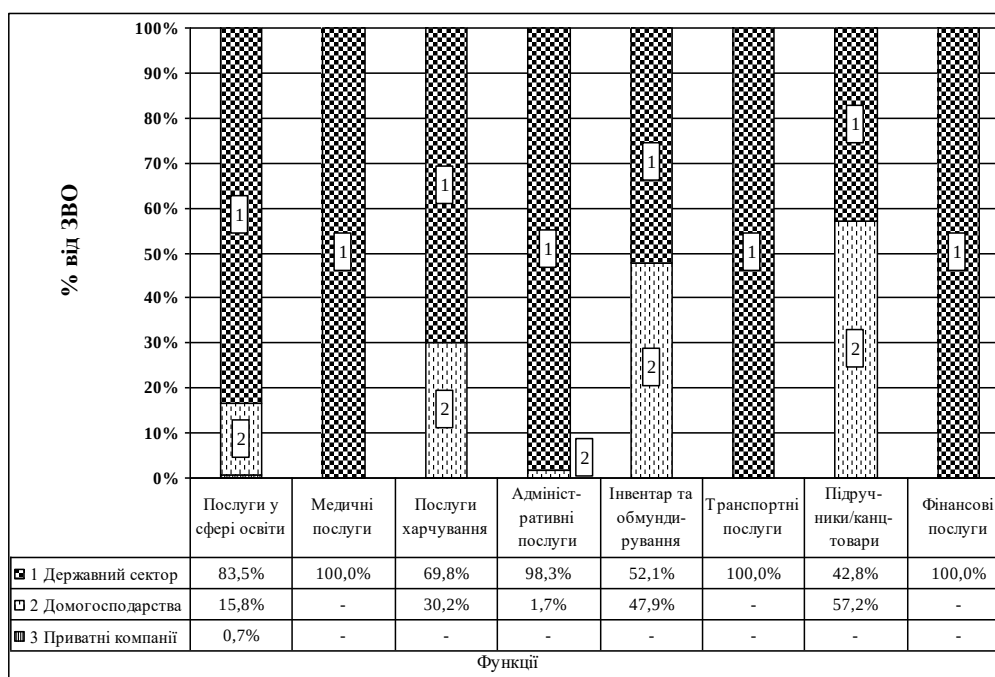

Рис. 3.16. Структура фінансування загальних функцій освіти, %

Джерело: [320]

На основі аналізу попередньо наведених тенденцій та структури фінансового забезпечення можемо стверджувати про ключову роль держави з-поміж інших джерел фінансового забезпечення освіти. Тому, саме вектор зміни державних освітніх пріоритетів є основою для зміни тенденцій та динаміки фінансового забезпечення освітньої компоненти людського розвитку в Україні.

В основі державної підтримки збалансованого людського розвитку закладено формування таких фінансово-економічних умов, які сприятимуть підвищенню якості життя населення, всебічному гармонійному розвитку людини, створять умови для захисту прав людини та її свобод. У контексті реалізації програм розвитку освіти варто звертати увагу на ряд фундаментальних принципів і засад, зокрема не лише на можливості для розширення доступу до освітніх послуг, але й на потенціал підвищення їх якості та ефективності. У наведеному контексті в якості підсистеми освітньої компоненти людського розвитку розглядаємо науку.

Стан та динаміка фінансового забезпечення науки визначається, як видатки на науку за всіма джерелами у відсотках до ВВП (наукоємність ВВП). У 2018 році в Україні цей показник становив 0,47 %. Сума бюджетних ресурсів для фінансування науки зростає вже протягом двох останніх років (у бюджеті 2018 року виділено 8,3 млрд грн). Проте, за результатами 2017 року частка фінансування науки до ВВП склала 0,24 %. Для порівняння, середня наукоємність ВВП країн ЄС-28 – 2,03 %. Наукоємність ВВП у Швеції склала 3,26 %, в Австрії – 3,07 %, в Данії – 3,03 %, у Німеччині – 2,87 % [322]. У термін до 2020 року в Україні планується збільшити наукоємність ВВП до рівня 1,7 %. Одночасно для країн ЄС планується збільшити наукоємність ВВП до 3 %. Негативною є тенденція до зменшення наукоємності ВВП в Україні (рис. 3.17).

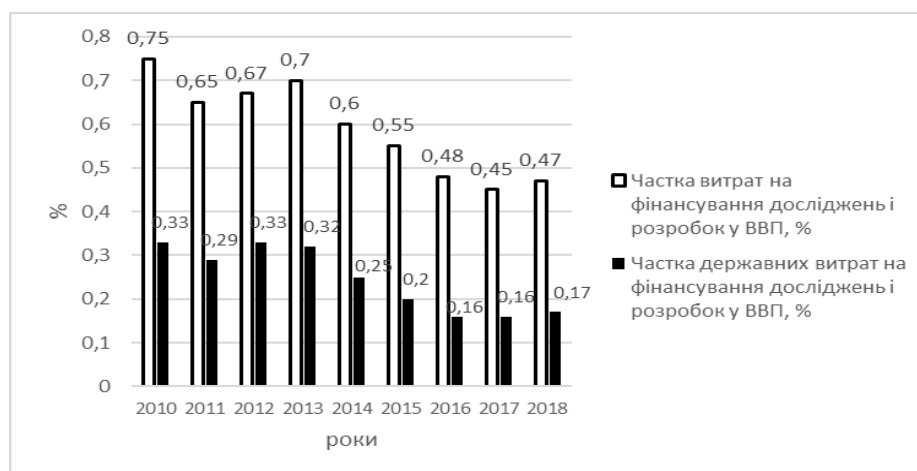

Рис. 3.17. Динаміка наукоємності ВВП в Україні протягом 2010-2018 років, %

Джерело: узагальнено автором за [320]

З наведеного вище рис. 3.17 бачимо, що поряд із досить незначним обсягом фінансового забезпечення науки в Україні, негативною є також спадна динаміка. За такої умови загальна динаміка корелює зі спадною динамікою фінансового забезпечення за рахунок державних ресурсів. Тому існує потреба звернути увагу на структуру фінансового забезпечення науки за джерелами фінансування (рис. 3.18).

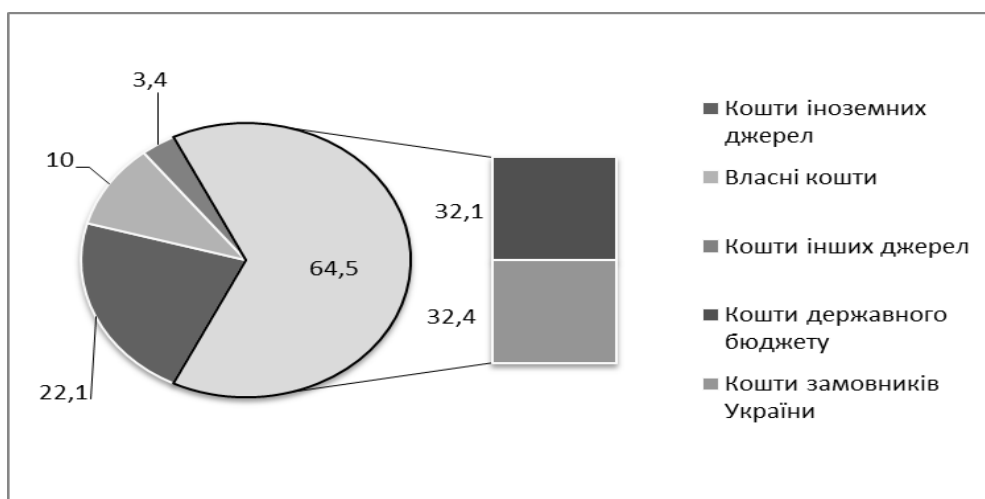

Рис. 3.18. Структура фінансового забезпечення науки в Україні за джерелами фінансування у 2017 році, %

Джерело: узагальнено автором за [320; 322]

Найбільшу частку в структурі фінансового забезпечення вітчизняної науки займають ресурси держави та кошти замовників України (32,1 % та 32,4 % відповідно). Отже, можемо визначити державу, як координатора наукових досліджень та розробок, регулятора галузевого розподілу фінансового забезпечення науки, що є природньою функцією держави в розвинених країнах. У свою чергу, з-поміж коштів замовників України виокремлюємо кошти організацій підприємницького сектору – 29,2 %, кошти організацій державного сектору – 3,1 %, кошти організацій сектору вищої освіти – 0,1 % та кошти приватних некомерційних організацій, що становлять близько нуля відсотків [303]. З огляду на вище наведену статистику робимо висновок про те, що розвиток наукової складової неможливий без «зацікавлення замовників» в її фінансуванні. Отже, вартими уваги є питання збалансування інтересів замовників та розпорядників фінансових ресурсів, які направлені на розвиток

науки. Тому, на наступному кроці аналізуємо структуру фінансового забезпечення науки в Україні за розпорядниками коштів (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Структура фінансового забезпечення науки в Україні за розпорядниками коштів: абсолютний та відносний виміри

Ранг	Розпорядник коштів	Абсолютний вимір, млн грн		Відносний вимір, %	
		Значення	Приріст до попереднього періоду	Значення	Приріст до попереднього періоду
1	2	3	4	5	6
1	Національна академія наук України (НАН)	1799,4	-274,68	61,2	-2,6
2	Міністерство освіти і науки України (МОН)	482,72	76,26	16,4	3,9
3	Національна академія аграрних наук України (НААН)	250,72	-81,33	8,5	-1,7
4	Національна академія медичних наук України (НАМН)	192,19	-43,4	6,6	-0,7
5	Інші	214,04	12,48	7,3	1,1
Разом		2939,07	-310,67	100	-

Джерело: узагальнено автором за [322-324]

Тобто, основними розпорядниками коштів є державні установи, в основі ділової активності яких лежить спрямування доступного фінансового забезпечення на виконання досліджень та розробок за пріоритетними напрямками. У 2017-му році спостерігаємо зменшення обсягу фінансових ресурсів, які направлені на розвиток науки. Зокрема, з-поміж ключових розпорядників коштів збільшення обсягів фінансування характерне лише для МОН. З огляду на наведені в табл. 3.8 тенденції спостерігаємо не реструктуризацію фінансового забезпечення науки, а проблеми стосовно її фінансування. Проте, для науки так само, як для збалансування освітньої компоненти людського розвитку, важливо враховувати галузеву структуру фінансового забезпечення наукових досліджень та розробок (рис. 3.19).

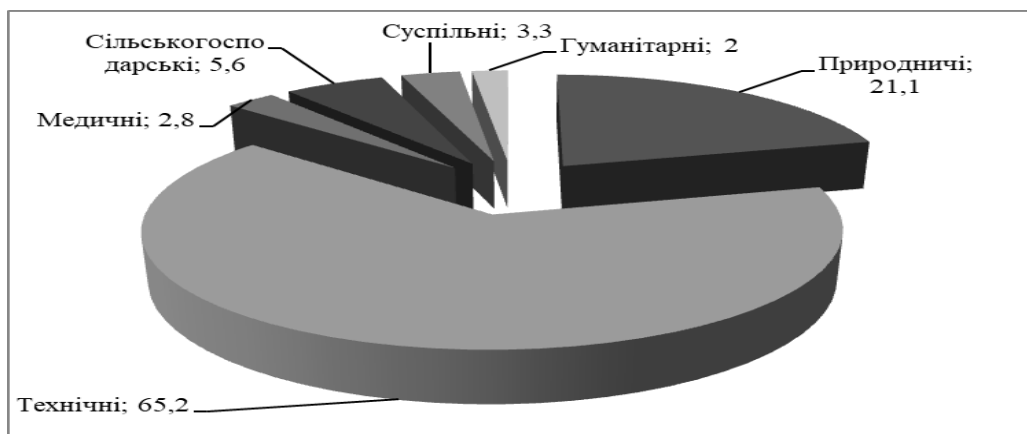

Рис. 3.19. Галузева структура фінансового забезпечення наукових досліджень та розробок в Україні у 2017 році, %

Джерело: узагальнено автором за [322]

Беззаперечне лідерство в галузевій структурі фінансового забезпечення наукових досліджень та розробок вибороли технічні науки, що пояснюємо можливістю їх широкого застосування під час виробництва суспільних благ, потенціалом розвитку досліджень, які стосуються технічної галузі в міжнародному масштабі з огляду на існуючий в країні людський ресурс. Поряд із галузевим розподілом фінансового забезпечення в Україні на державному рівні окреслюються пріоритетні напрями досліджень та розробок, між якими розподіляється доступний обсяг фінансового забезпечення. Зокрема, для періоду 2013-2018 років характерні наступні тенденції розподілу фінансових ресурсів: більше ніж дві третини наявних ресурсів виділено для науково-технічних розробок згідно пріоритетного напрямку «Фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави»; з метою проведення науково-технічних розробок згідно пріоритетних напрямів «Рациональне природокористування» та «Науки про життя, нові технології профілактики та лікування найпоширеніших захворювань» здійснено видатки на рівні 7-11 %, видатки на роботи згідно з пріоритетними напрямами «Інформаційні та комунікаційні технології» та «Нові речовини і матеріали» становлять близько 5 %; менше 4 % видатків спрямовано на виконання досліджень за напрямом «Енергетика та енергоефективність»

[325; 326]. Унаслідок недостатнього обсягу фінансових ресурсів, залучених для потреб науки, та їх недостатньо ефективної структуризації виникає низка негативних наслідків, які підсумовано у 2017 році в рамках проєкту «Посилення впливу громадськості на євроінтеграційні процеси у сфері науково-технічного та інноваційного розвитку України», який виконує ГО «Агенція Європейських Інновацій» за підтримки Європейського Союзу та Міжнародного фонду «Відродження» в межах грантового компоненту проєкту «Громадська синергія» (Додаток 3). Загалом наведений аналіз динаміки та структури фінансового забезпечення науки в Україні дає підстави стверджувати про існуючий науковий потенціал, який за умов належного систематичного фінансового забезпечення може стати запорукою для збалансування та переходу на якісно новий рівень освітньої компоненти людського розвитку. В контексті нашого дослідження надалі науку розглядаємо, як один із ключових імпульсів для освіти в контексті розробки напрямів активізації фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку. Успішна діяльність у даному напрямі сприятиме ще більшому посиленню освітньої компоненти людського розвитку в Україні, що відобразиться на позиціях нашої країни в міжнародних рейтингах. Проте, беззаперечним є те, що фінансове забезпечення та стимулювання лише освітньої компоненти не дозволить досягти пріоритетів збалансованого людського розвитку. Зокрема, проаналізовані нами індикатори вітчизняної економіки згідно критеріїв міжнародних індексів показують неналежний рівень охорони здоров'я, недостатньо високі позиції за індикаторами цієї компоненти. Компонента охорони здоров'я є однією з ресурсомістких. Адже охорона здоров'я передбачає забезпечення розвитку медичних технологій, поліпшення якості медичного обслуговування та моніторинг стану здоров'я населення, що вимагає залучення значних обсягів як матеріально-технічних і трудових, так і фінансових ресурсів. Динаміку фінансового забезпечення охорони здоров'я аналізуємо у трьох вимірах: вартісний вимір у мільйонах гривень, вартісний вимір втрат на душу населення, у відсотках до ВВП (рис. 3.20).

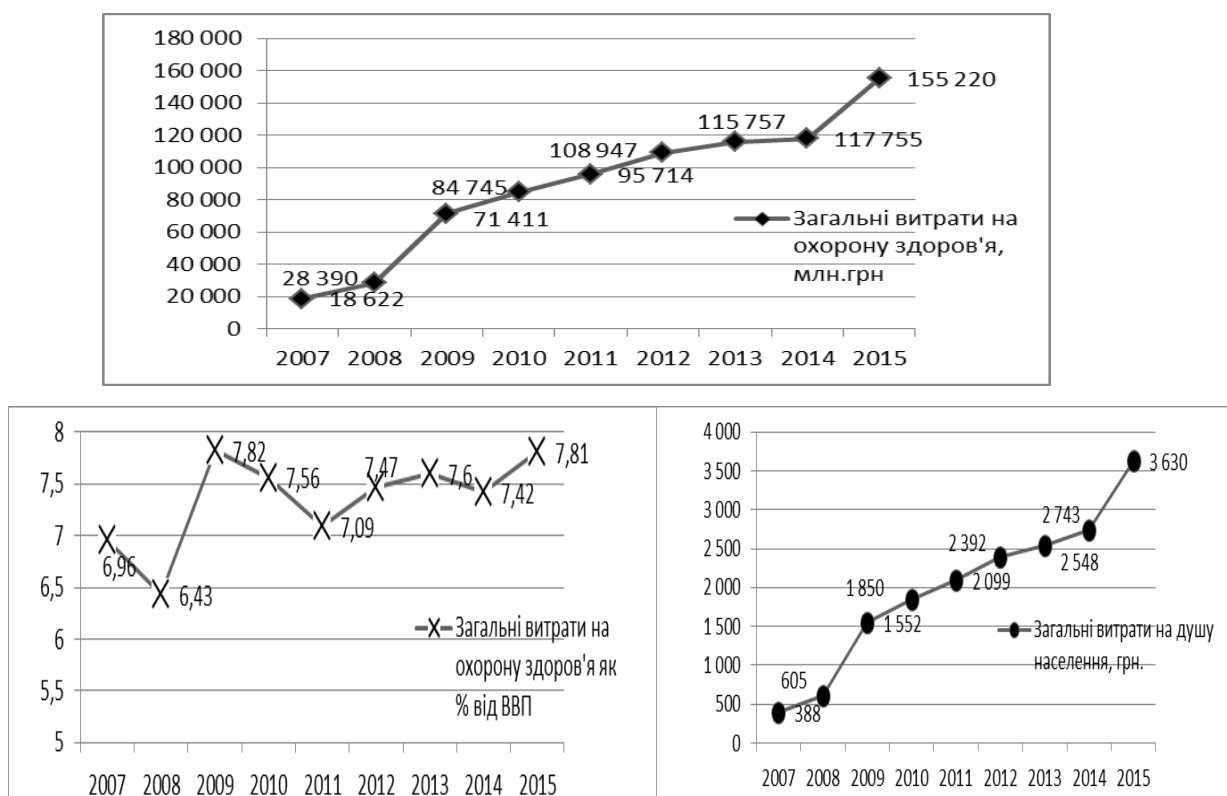

Рис. 3.20. Трьохвимірна динаміка фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні

Джерело: узагальнено автором за [327]

Динаміка зміни обсягів фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні є позитивною та не змінювалася протягом усього досліджуваного періоду. У 2015 році загальні витрати склали 155220 млн грн., водночас у 2007 році – 28390 млн грн. З огляду на показники національної економіки максимальний приріст у 1,39 % характерний для 2009 року. Надалі спостерігаємо навіть окремі випадки зниження у 2011 та 2014 роках. Індикатори фінансового забезпечення охорони здоров'я в розрахунку на душу населення також мають позитивні тенденції зміни. Проте, відмічаємо досить низький рівень витрат у розрахунку на одну особу. Тому, важливо звернути увагу на структуру та ефективність використання залучених фінансових ресурсів на цілі охорони здоров'я. Для того, щоб визначити ресурсний потенціал фінансового забезпечення охорони здоров'я, розглядаємо структурну модель за джерелами фінансування (рис. 3.21).

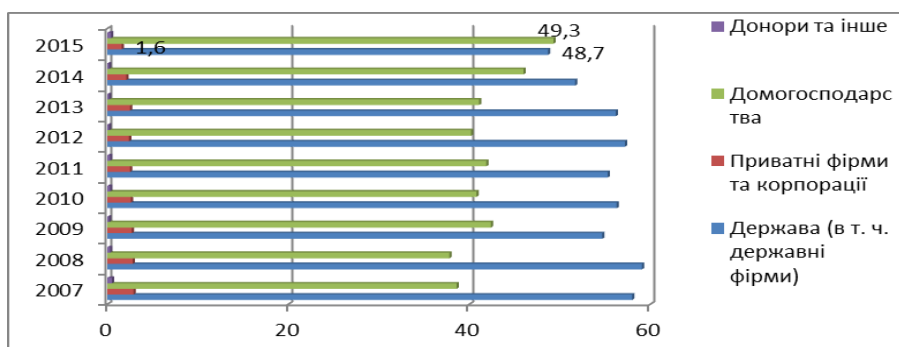

Рис. 3.21. Структурна модель фінансового забезпечення охорони здоров'я за джерелами фінансування, %

Джерело: узагальнено автором за [327; 328, с. 762]

Наведена вище структурна модель фінансового забезпечення охорони здоров'я за джерелами фінансування є черговим доказом того, що ця сфера охорони здоров'я в Україні залишається регульованою державою. Зокрема, державні кошти займають чільне місце у структурі фінансового забезпечення охорони здоров'я (51,7 % та 48,7 % у 2014 та 2015 роках відповідно). Водночас у 2015 році 78,8 % цих витрат були здійснені за рахунок ресурсів місцевих бюджетів, а 21,2 % – ресурси з державного бюджету [327]. Натомість вагома частка коштів домогосподарств (46 % та 49,3 % у 2014 та 2015 роках відповідно) пов'язана зі значною часткою особистих витрат домогосподарств на медичні послуги. Найменшу частку в структурі джерел фінансового забезпечення охорони здоров'я займають кошти приватних фірм та корпорацій, а також донорів (у 2015-му році склали 1,6 % та 0,4 % відповідно). Зауважимо, що така достатньо «традиційна» для України структура фінансового забезпечення не повністю себе виправдовує. Адже з фінансуванням охорони здоров'я в найбільшій мірі за рахунок бюджетних коштів призводить до повільного та неповного впровадження сучасних механізмів управління цією системою. Низький рівень фінансового забезпечення охорони здоров'я пов'язуємо із неналежним використанням потенціалу фінансового забезпечення охорони здоров'я за рахунок ресурсів приватних фірм та донорів. У результаті залучення з різних джерел фінансування ресурсів відбувається їх перерозподіл між провайдерами послуг охорони здоров'я (рис. 3.22).

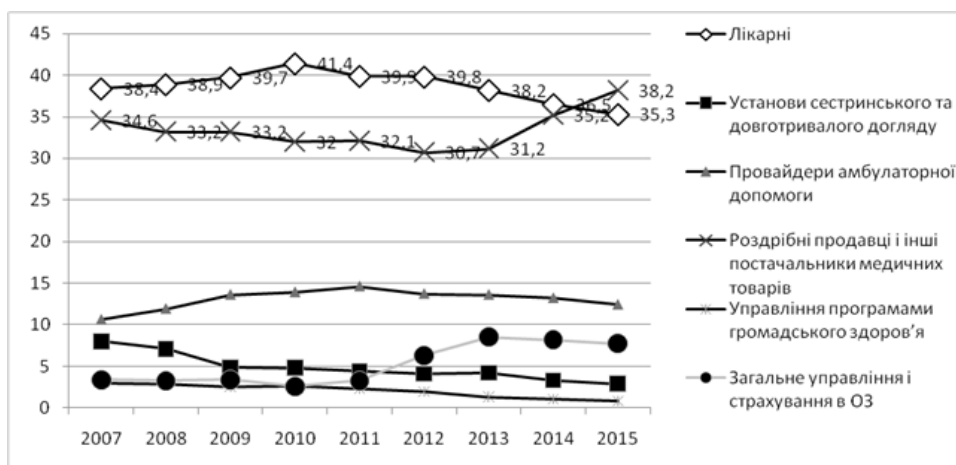

Рис. 3.22. Структурна модель фінансового забезпечення охорони здоров'я залежно від вигодонабувачів (провайдерів послуг охорони здоров'я), %

Джерело: узагальнено автором за [327; 328, с. 762]

З наведеної вище структурної моделі бачимо, що максимальний обсяг фінансових ресурсів використовується лікарнями та роздрібними продавцями й іншими постачальниками медичних товарів (у 2015 році 35,3 % та 38,2 % відповідно). Натомість на управління програмами громадського здоров'я, загальне управління і страхування припадають найменші частки фінансових ресурсів (у 2015 році 0,8 % та 7,7 % відповідно). Тобто, найбільша частка фінансового забезпечення припадає на програми боротьби з існуючими проблемами зі здоров'ям, натомість недостатньо уваги приділяється попередженню таких проблем. Отже, для фінансового забезпечення охорони здоров'я в Україні характерні проблеми, які пов'язані з недостатнім залученням усіх доступних джерел фінансування та недостатньо раціональною структурою розподілу фінансового забезпечення між провайдерами відповідних послуг. Поряд із фінансовим забезпеченням освіти та охорони здоров'я в Україні вартим уваги в контексті дослідження фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку є питання фінансування культури, яка перебуває під державним регулюванням та є невід'ємною компонентою збалансованого людського розвитку в Україні (Додаток II). Згідно офіційних статистичних джерел, фінансове забезпечення культури в Україні оцінюється на основі динаміки видатків зведеного бюджету на культуру та мистецтво (рис. 3.23).

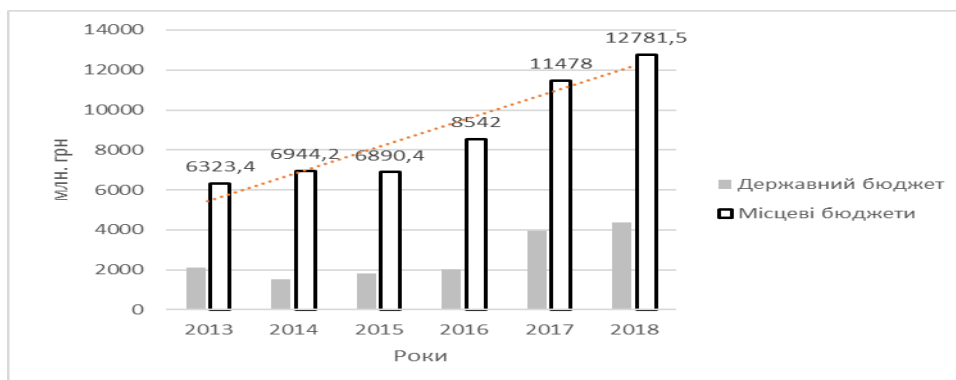

Рис. 3.23. Динаміка фінансового забезпечення культури та мистецтва в Україні, млн грн

Джерело: узагальнено автором за [329; 330, с. 105; 331]

З огляду на наведену вище динаміку, можемо стверджувати про досить рівномірне фінансове забезпечення культурної компоненти людського розвитку, що, однак, не забезпечує належний обсяг такого фінансового забезпечення. В аналітичних записках європейських аналітиків визначаються можливості та виклики, які стосуються доступу суб'єктів культурної сфери в Україні до фінансування та інших форм підтримки (рис. 3.24).

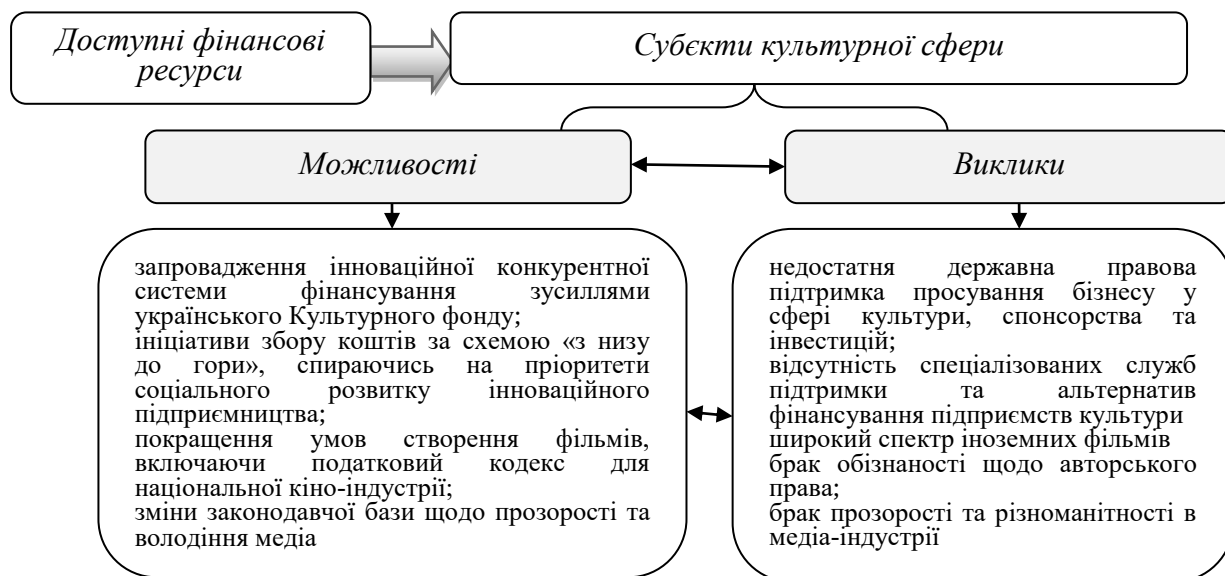

Рис. 3.24. Можливості та виклики посилення доступу до джерел фінансування суб'єктів культурної сфери в Україні

Джерело: узагальнено автором за [332]

Вартим уваги є той факт, що протягом останніх років спостерігаємо поступовий зсув від централізованої моделі управління культурою до децентралізованої моделі, згідно з якою місцеві територіальні громади мають можливість визначати пріоритети розвитку культурного сектору самостійно. Фінансова підтримка забезпечується за рахунок можливостей бюджету. Проте,

наразі в Україні подібні можливості все ще залишаються обмеженими. Згідно з даними статистичних спостережень, фінансування культури з усіх державних рівнів складало 1,6 % від усіх бюджетних витрат у 2012-2014 рр., то у 2015-2016 рр. воно знизилося на 1,3 %. В результаті процесу децентралізації в Україні частка державного бюджету знизилася від 25 % (з 2014 р.) до 18 %. Одночасно частка місцевих бюджетів зросла із 75 % до 82 %. Громадські витрати на культуру та в перерахунку на душу населення становили у 2013 р. 185,6 грн (23,22 дол. США), у 2014 р. — 197,29 грн (16,59 дол. США), у 2015 р. — 202,94 грн (9,29 дол. США) [329]. Розподіл існуючих видатків на культуру здійснюється між відповідними уповноваженими органами, які проводять та координують ділову активність у сфері культури та мистецтва (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

Структура фінансового забезпечення культури та мистецтва в Україні за розпорядниками коштів: абсолютний та відносний виміри

№	Розпорядник коштів	Абсолютний вимір, млн грн			Відносний вимір, %		
		2017	2016	Приріст	2017	2016	Приріст
1	Державний комітет телебачення і радіомовлення України	1473518	820656,4	652861,9	62,15	64,31	-2,17
2	Міністерство інформаційної політики України	261841,7	113043,7	148798	11,04	8,86	2,18
3	Державне агентство України з питань кіно	515952,7	265212,2	250740,5	21,76	20,78	0,98
4	Відомчі ЗМІ та засоби медійної діяльності	72052,8	48510,5	23542,3	3,04	3,80	-0,76
5	Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення	47602,2	28598,2	19004	2,01	2,24	-0,23
Разом		2370971	1276025	1094947	100	100	-

Джерело: узагальнено автором за [333]

Структура фінансового забезпечення культури та мистецтва протягом останніх років є відносно сталою. Недостатньо високі позиції культурної компоненти збалансованого людського розвитку пояснюємо недостатніми обсягами фінансового забезпечення та неефективним розподілом існуючих обмежених ресурсів. Таким чином, фінансове забезпечення компонентів людського розвитку в Україні є вагомим основою для становлення тенденцій збалансованого людського розвитку в нашій країні. З огляду на нестачу та

недостатньо раціональний розподіл фінансових ресурсів для всіх ключових компонентів людського розвитку в Україні нагальним постає питання обґрунтування можливостей побудови моделі соціальної держави в Україні. Це визначає напрям нашого подальшого дослідження.

3.3. Фінансові джерела побудови моделі соціальної держави в Україні

Сучасні глобалізаційні тенденції та специфіка ринкового господарювання ставить вимоги для формування інноваційних ідей щодо побудови моделі соціальної держави, яка слугуватиме одним із важливих аспектів збалансування людського розвитку. Наразі вибір моделі соціальної держави для економіки України є достатньо складним, що пов'язано з недостатньо раціональним розподілом фінансових ресурсів та існуванням незадіяного потенціалу для фінансування людського розвитку (табл. 3.10).

Таблиця 3.10

Джерела фінансування соціальної сфери в Україні, млн грн

	Держава			Приватні компанії		Домогосподарства		Інше
	О	З	К	О	З	О	З	
2007	42776	10987	1250,9	742,9	186	10694	7448,8	0
2009	56308,8	13627,2	1379,6	519,3	567,8	14077,2	13343	0
2011	61929,6	39061,71	6600	774,12	1928,092	14708,28	30278,18	142,82
2012	74222,7	47711,32	6615,5	910,71	2203,365	15937,39	34575,88	254,23
2013	80126,64	52929,68	8017,9	780,77	2392,843	16688,98	40104,04	287,14
2014	94058,45	62317,74	8444,1	778,26	2614,73	16343,49	43796,73	217,89
2015	97756,72	65055,43	8483,5	927,70	2893,925	17278,47	47576,13	231,51
2016	93202,29	60879,13	9331,8	876,17	2472,847	15442,45	54167,12	235,51
2017	106146	75591,9	9798,4	889,84	2483,512	20085,1	76523,21	620,88
2018	127375,2	85418,85	13717,76	903,72	2494,223	26123,53	108106,2	651,92
2019	143934	93960,73	17833,09	921,79	2544,107	26646	110268,3	684,52
2020	151130,7	99598,38	18903,07	949,45	2620,431	27445,38	113576,4	718,74

О – освіта; З – охорона здоров'я; К – культура

Джерело: складено за матеріалами Державної служби статистики України; 2019-2020 рр. – прогноз на основі даних Державної служби статистики України; починаючи з 2014 року дані наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

Основним джерелом фінансування соціальної сфери в Україні є держава. Тому, вартими уваги дослідників є, як бюджетні видатки соціального спрямування, так і видатки позабюджетних фондів для цілей створення соціальних благ у вітчизняному суспільстві. Зокрема, потрібно зупинитися на дослідженні рівня централізації ВВП у бюджетах, часток видатків соціального спрямування у бюджетах різних рівнів та позабюджетних фондах.

У контексті теоретичних досліджень під критеріями соціальної моделі держави здебільшого розуміють загальний рівень добробуту, рівень та якість життя. Проте, на практиці вирізняють сукупність кількісних індикаторів, які, насамперед, характеризують бюджетні видатки на освіту і науку, охорону здоров'я та надання послуг соціального захисту. Тому, у процесі оцінки сутнісних характеристик та критеріїв побудови моделі соціальної держави в Україні пропонуємо поєднати методологію кількісного та якісного аналізів (рис. 3.25).

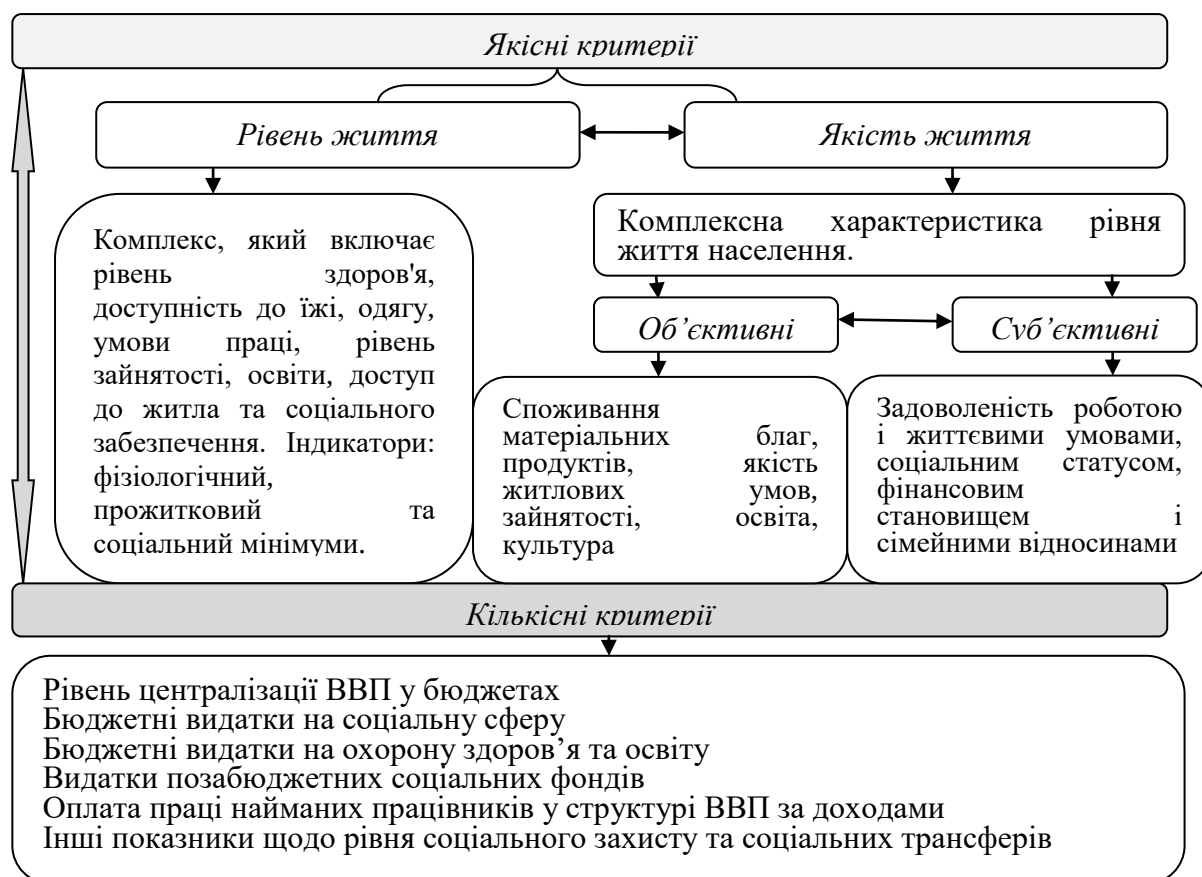

Рис. 3.25. Критерії побудови моделі соціальної держави в Україні

Джерело: узагальнено автором

В Україні фізіологічний мінімум визначається на основі розрахунку набору продуктів, матеріальних благ та послуг, які входять до споживчого кошику. Під споживчим кошиком розуміють сукупність товарів та послуг, які потрібні щорічно з метою задоволення першочергових потреб. У нашій країні споживчий кошик складається з 296 найменувань товарів та послуг [334]. Повний перелік складових вітчизняного споживчого кошика затверджено Постановою КМУ від 11 жовтня 2016 № 780 «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення».

Своєю чергою, поряд із споживчим кошиком важливу роль під час оцінки якісних критеріїв побудови моделі соціальної економіки відіграє рівень прожиткового мінімуму, який в Україні визначається згідно Методики визначення прожиткового мінімуму, згідно Наказу Мінсоцполітики №178/147/31 від 03.02.2017 «Про затвердження Методики визначення прожиткового мінімуму» [335]. На основі наведеної методики відбувається розрахунок прожиткового мінімуму та мінімальної пенсії щорічно. Порядок формування споживчого кошика та визначення прожиткового мінімуму регулюються положеннями Закону України «Про прожитковий мінімум» № 966-XIV від 15.07.1999. Прожитковий мінімум характеризується, як вартісна оцінка споживчого кошику, яка формується за рахунок оцінки мінімальних наборів продуктів харчування, непродовольчих товарів та послуг, що потрібно споживати з метою збереження здоров'я та підтримки життєдіяльності людей [336]. Одними з найважливіших індикаторів соціального мінімуму є рівень мінімальної та середньої заробітної плати. Мінімальна заробітна плата встановлюється законодавчо й передбачає суму, яку може бути сплачено за просту та некваліфіковану працю. Оплата праці не може бути встановленою нижче за мінімальну заробітну плату, розмір якої, відповідно до п.5 ст.38 Бюджетного кодексу України, визначається згідно із щорічною редакцією Закону «Про Державний бюджет». Важливою якісною характеристикою людського розвитку у рамках побудови національної моделі соціальної держави

є співвідношення між трендами зміни розміру прожиткового мінімуму та мінімальної заробітної плати (рис. 3.26).

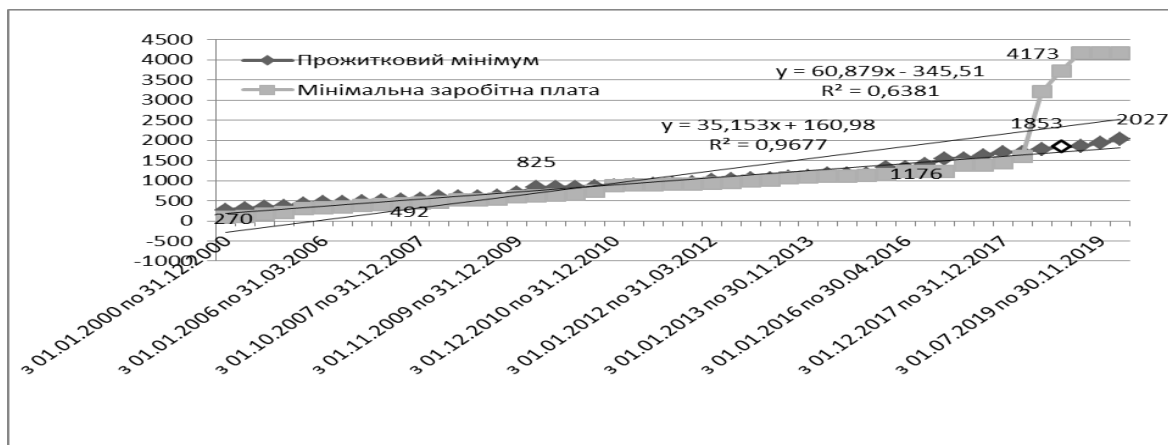

Рис. 3.26. Співвідношення індикаторів прожиткового та соціального мінімумів в Україні, грн

Джерело: узагальнено автором за [337]

З огляду на наведені вище тенденції зміни індикаторів прожиткового та соціального мінімумів у нашій країні, очевидним є те, що видиме перевищення мінімальної заробітної плати над прожитковим мінімумом розпочалося лише протягом останніх років. Зважаючи на це, лінійний тренд для прожиткового мінімуму є більш вірогідним, ніж для мінімальної заробітної плати. Проте, загальна тенденція зміни індикаторів є позитивною.

Поряд із мінімальною заробітною платою важливим індикатором соціального мінімуму є також середня заробітна плата, яка визначається, виходячи із середнього арифметичного значення заробітних плат окресленої сукупності працівників, зокрема з урахуванням ступеня галузевого, регіонального та бізнесового розподілу (рис. 3.27).

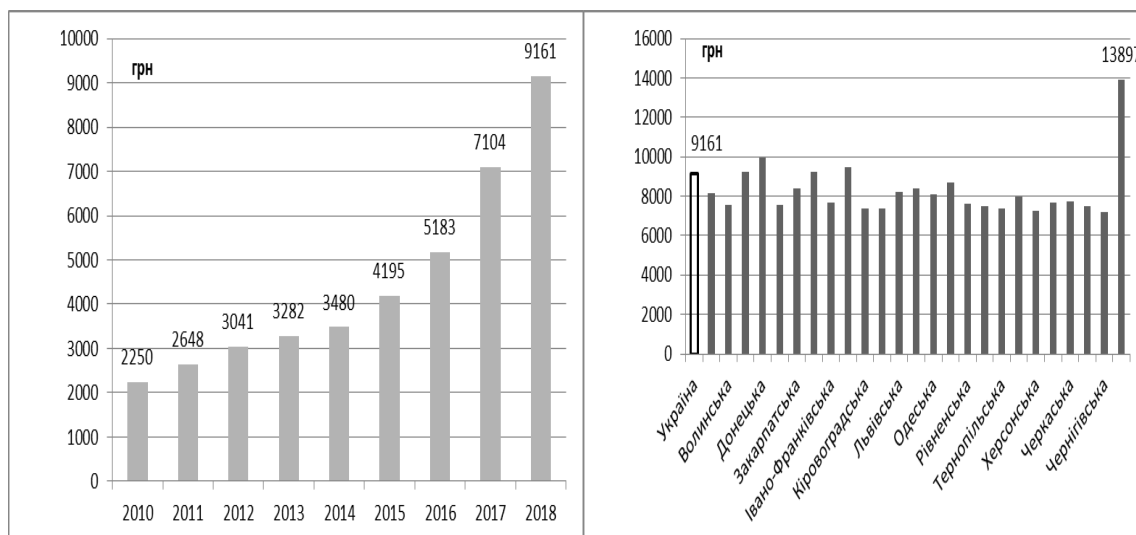

Рис. 3.27. Середня заробітна плата: тенденції зміни протягом 2010-2018 років та горизонтальний розподіл у 2018 р.

Джерело: узагальнено автором за [337; 338]

З огляду на наведені вище зміни показників середньої заробітної плати, беззаперечною є тенденція до підвищення її рівня. У регіональному розрізі рівень середньої заробітної плати є достатньо диверсифікованим. Зокрема, найвищий її рівень спостерігаємо в центральній частині нашої країни. Згідно з галузевим розподілом, найбільшою є середня заробітна плата у представників авіа галузі – 31 720 грн, фінансисти та страховики в середньому отримують 17 653 грн, працівники ІТ сфери – 13 809 грн, медики – 5 531 грн, кур'єри – 5 009 грн [49].

Проведений первинний аналіз дає підстави стверджувати про поступове підвищення рівня та якості життя в Україні. Проте, порівняльні дослідження рівня та якості життя в різних країнах світу, які здійснювалися на міжнародному рівні, показують суперечливі тенденції. Так, рівень життя пов'язуємо з індикатором *Legatum Prosperity Index*, згідно з яким наша країна посіла 112 місце з-поміж 119 країн світу відповідно до стану економіки, рівня освіти та охорони здоров'я, персональної свободи [318]. В якості міжнародних індикаторів якості життя розглядаємо: рейтинг якості життя (*Quality of living ranking*), розрахований фахівцями консалтингової компанії *Mercer*; рейтинг

найнебезпечніших міст світу (*GGMCF*); матеріали всесвітньої доповіді про щастя (*World Happiness Report*) [340-342].

Згідно з рейтингом якості життя *Mercer*, у 2018 р. м. Київ посіло 173 місце з-поміж 231 дослідженого мегаполісу. У 2017 році наша країна зайняла 174 місце. Під час дослідження до уваги брали параметри політичної стабільності, рівня злочинності, економічного, соціально-культурного середовища, якості медичних послуг та освіти, інфраструктури.

Відповідно до параметрів екологічної ситуації у 2018 р. наша країна посіла 230 місце з 500 держав, згідно з версією моделі *GGMCF*, розробленої норвежськими, шведськими, американськими та японськими вченими. Проте, згідно з результатами досліджень, узагальненими у формі матеріалів всесвітньої доповіді про щастя (*World Happiness Report*), Україна у 2018 р. займає 138 місце із 156 країн світу. Під час обґрунтування рейтингу в контексті доповіді про щастя враховано індикатори рівня доходу, очікуваної тривалості життя, свободи, ставлення до корупції та щедрості. Отже, з огляду на наведений аналіз якісних критеріїв моделі соціальної держави в Україні спостерігаємо низку суперечностей. Зокрема, динаміка індикаторів рівня та якості життя є висхідною за результатами оцінки Державної служби статистики України. Проте, порівняльна характеристика, згідно з міжнародними рейтингами, доводить потребу активізації існуючих і залучення нових джерел фінансування людського розвитку.

Своєю чергою, в контексті диференціації моделі соціальної держави, варто врахувати кількісні критерії. Звертаємо увагу на результативність фінансування пріоритетів людського розвитку за рахунок ресурсів бюджетів різних рівнів. Адже для нашої держави наразі все ще доволі традиційною залишається визначальна роль бюджетного фінансування соціальних пріоритетів. В контексті нашого дослідження виникає потреба звернути увагу на існуючий рівень централізації ВВП у бюджетах (рис. 3.28).

Рис. 3.28. Централізація ВВП у бюджетах України у 2008-2018 рр.

Джерело: узагальнено автором за [337 - 339]

Наведені вище статистичні дані свідчать про достатньо значний рівень централізації у вітчизняному державному та зведеному бюджетах (понад 30 % у останньому). Зокрема, на підставі зазначеного, погоджуємося з точкою зору наших сучасників стосовно наближеності вітчизняної моделі соціальної держави до ліберальної (американської) моделі [318, с. 747]. Водночас для ліберальної моделі притаманним є, поряд із бюджетним фінансуванням соціальних видатків, розповсюдження позабюджетних фондів.

В Україні протягом останніх десяти років бюджетні видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення зведеного бюджету не є значними. Наприклад, індикатори даних видатків із зведеного бюджету не перевищують 10 % ВВП (рис. 3.29). Натомість бюджетні видатки соціальних розвинених економік становлять близько 20-25 % ВВП [318, с. 747].

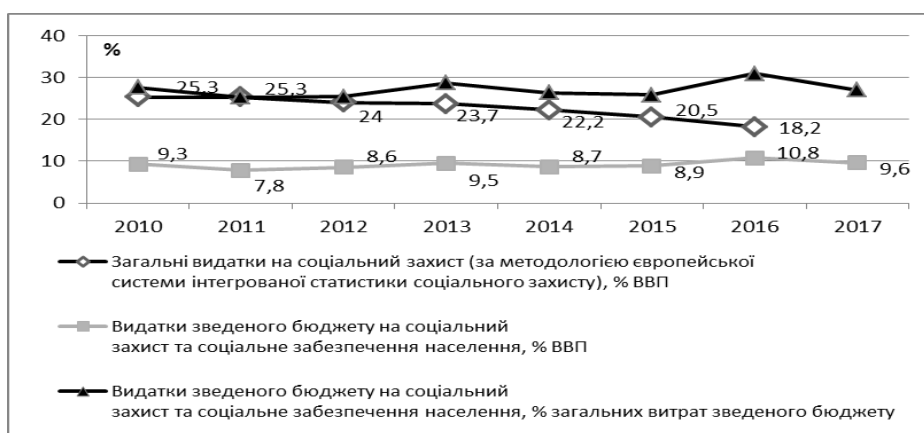

Рис. 3.29. Видатки зведеного бюджету на соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні протягом 2010-2017 рр.

Джерело: узагальнено автором за [337; 338; 343]

Під зведеним бюджетом розуміють сукупність усіх бюджетів, які становлять бюджетну систему України. Тому, наведені вище тенденції слугують узагальненою характеристикою рівня соціального захисту та соціального забезпечення за рахунок бюджетних ресурсів. Спостерігаємо, що протягом останніх десяти років видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення не перевищують 30 % від загальних витрат зведеного бюджету. Однак, для абсолютних значень видатків зведеного бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення характерні висхідні тенденції зміни та більші за одиницю коефіцієнти щорічного зростання показника (рис. 3.30).

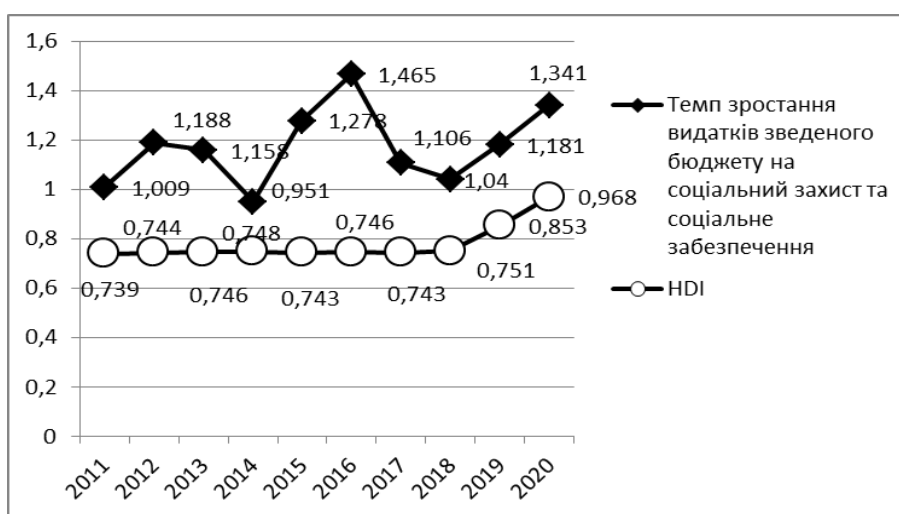

Рис. 3.30. Порівняльна характеристика тенденцій зміни видатків соціального спрямування та HDI в Україні протягом 2010 - 2020 рр.

Джерело: розроблено автором за матеріалами Державної служби статистики України та звітів HDI; 2019-2020 рр. – прогноз на основі функції ТЕНДЕНЦІЯ; починаючи з 2014 року дані наведені без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м.Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

Порівняльна характеристика оцінок рівня людського розвитку в Україні та коефіцієнтів щорічного зростання видатків зведеного бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення показала, що зміни останнього індикатора практично не залежать від рівня наведених вище видатків. Тобто, очевидною є наявність додаткових джерел підтримки пріоритетів людського розвитку в межах моделі соціальної держави в Україні. Поряд із зведеним бюджетом, на рівні держави діють державний та місцеві бюджети (рис. 3.31).

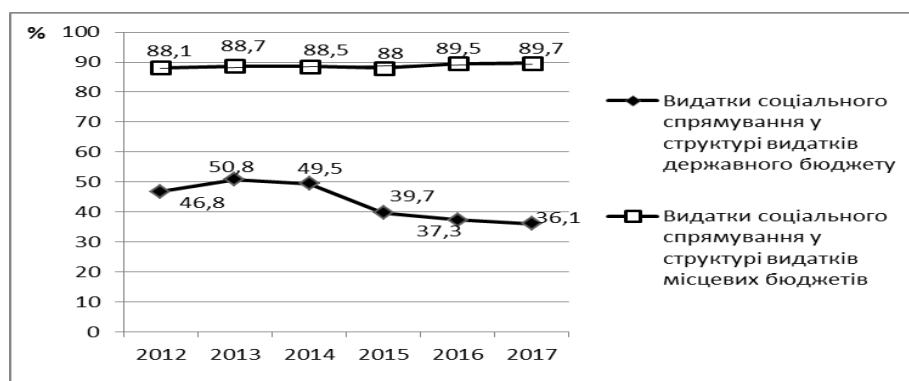

Рис. 3.31. Видатки державного та місцевого бюджетів на соціальний захист та забезпечення в Україні протягом 2010-2017 рр.

Джерело: узагальнено за матеріалами [344-345]

Наведені на рис. 3.31 тенденції служать підтвердженням, що максимальна частина витратів на соціальний захист та соціальне забезпечення припадає на місцеві бюджети, для яких характерний висхідний тренд витратів. Це пов'язано зі структуруванням витрат місцевих бюджетів відповідно до вимог Бюджетного кодексу України. Натомість подібні витрати державного бюджету щорічно дещо зменшуються. В Україні прикладом активізації функцій міського бюджету є успішне функціонування громадського бюджету м. Києва (*бюджет участі, participatory budget*), який виступає інструментом прямої, електронної демократії, націлений на розвиток культури самоврядування, активізацію участі населення у програмах розвитку міста, індикаторів результативності використання коштів міського бюджету [346; 347]. Формування бюджетів участі є поширеною практикою в розвинених країнах світу – такі бюджети функціонують у понад 2 000 міст, одним із пріоритетних напрямів розвитку яких є формування бюджетної культури. Громадські бюджети міст відрізняються залежно від моделі їх побудови. Проте, беззаперечним є їх визначальний вплив на людський розвиток (рис. 3.32).

Рис. 3.32. Наслідки імплементації моделі громадського бюджету

Джерело: узагальнено автором за [346]

Фінансування бюджету участі відбувається на рахунок ресурсів міського бюджету. Управління фінансовими ресурсами здійснюється на основі незалежного голосування мешканців міста. Водночас для результатів такого голосування характерний прямий характер впливу. Історія формування громадського бюджету м. Києва бере початок з 2016 р., коли було видано пілотний проєкт. У 2016 р. бюджет складав 50 млн грн та передбачав умову залучення не більше мільйона для реалізації поданого заявником соціального проєкту. Протягом останніх років спостерігаємо зростання ресурсів громадського бюджету м. Києва (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Тенденції залучення фінансових ресурсів з громадського бюджету м. Києва для реалізації соціальних проєктів протягом 2017-2019 рр.

Період	Подано соціальних проєктів		Профінансовано соціальних проєктів	
	Сума, грн	Кількість, шт.	Сума, грн	Кількість, шт.
1	2	3	4	5
2017	328 615 493	497	49 996 027	62
2018	1 002 414 946	809	149 171 200	141
2019	734 677 008	1137	149 824 056	341

Джерело: узагальнено автором за [346]

Тобто, очевидною є популяризація громадського бюджету в якості джерела фінансування соціальних проєктів у м. Київ. Поряд із зростанням кількості та вартості поданих соціальних проєктів (ріст попиту на ресурси громадського бюджету) відбулося зростання пропозиції, що знаходить прояв у збільшенні кількості профінансованих соціальних проєктів (рис 3.33).

Рис. 3.33. Динаміка фінансування соціальних проєктів за рахунок громадського бюджету м. Києва

Джерело: узагальнено автором за [346]

З діаграми можемо зробити висновки, що у 2019 р. відбулося зростання кількості фінансованих за рахунок ресурсів громадського бюджету соціальних проєктів. Майже незмінним залишився обсяг залучених для цих цілей фінансових ресурсів. Отже, відбулися зміни у структурі фінансованих проєктів у частині перевищення обсягів фінансування малих проєктів (бюджет від однієї до 400 000 грн) над фінансуванням великих (бюджет від 400 001 грн до 2 000 000 грн). Структура фінансованих соціальних проєктів залежно від їх розміру представлена на рис. 3.34.

Рис. 3.34. Структура фінансування соціальних проєктів залежно від їх розміру за рахунок громадського бюджету м. Києва у 2018 р.

Джерело: узагальнено автором за [346]

Перевагою великих проєктів є можливість вирішити широкий спектр питань. Проте, малі проєкти мають визначені цілі, що дозволяє діяти «точково»

для людського розвитку. Для фінансових ресурсів громадського бюджету м. Києва притаманний секторальний розподіл (рис. 3.35).

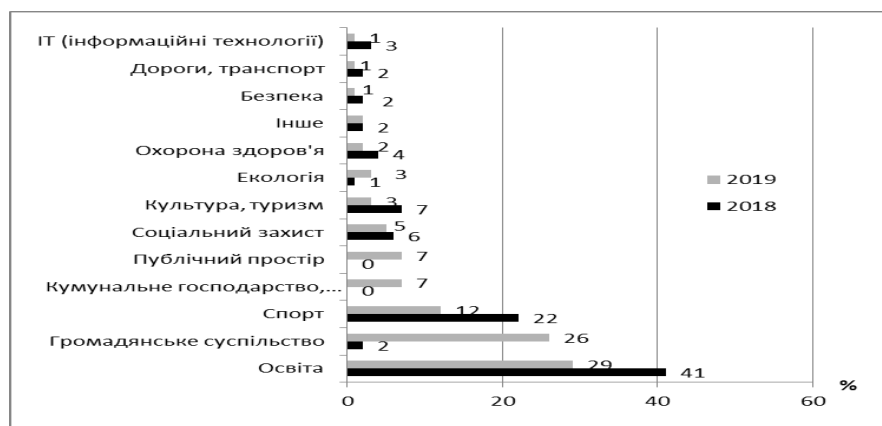

Рис. 3.35. Секторальна структура фінансування соціальних проєктів за рахунок громадського бюджету м. Києва у 2018-2019 рр.

Джерело: узагальнено автором за [346]

Тобто, практика фінансування соціальних проєктів з громадського бюджету м. Київ є успішною та сприяє виконанню завдань у контексті людського розвитку (підтримка соціальних проєктів у сфері освіти, культури, спорту та ін.). Для вітчизняної моделі соціальної держави характерним є досягнення цілей на місцевому рівні за рахунок акумулювання ресурсів місцевих бюджетів. Проте, важливу роль відіграє фінансування людського розвитку за рахунок ресурсів державних цільових фондів (табл. 3.12).

Таблиця 3.12

Матриця державних цільових фондів в Україні

		Залежно від джерел фінансування	
		Бюджетні	Позабюджетні
За направленістю	Економічної направленості	Державний фонд охорони навколишнього природного середовища	Фонд гарантування вкладів фізичних осіб
	Соціальної направленості	Фонд соціального захисту інвалідів	Пенсійний фонд України (ПФУ) Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття Фонд соціального страхування (ФСС)

Джерело: узагальнено автором за [237, с. 97]

Метою створення бюджетних фондів є фінансування чітко визначених пріоритетів із державного бюджету. Зокрема, у складі вітчизняного державного бюджету є Державний фонд охорони навколишнього природного середовища,

який передбачає фінансування заходів стосовно охорони природи та раціонального використання природних ресурсів. Фонд поповнюється за рахунок внесків, що надходять за рахунок сплати екологічного податку та інших, визначених законодавством внесків [348]. Проте, недивлячись на тісний зв'язок фонду із бюджетом, деякі вітчизняні фахівці відносять фонд до позабюджетних фондів екологічної направленості. За рахунок бюджетних ресурсів фінансується також Фонд соціального захисту інвалідів, який створено згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 18.07.91 № 92. Завдання фонду полягають у фінансовому забезпеченні низки заходів, які стосуються сприяння посиленню соціальної захищеності інвалідів та реалізації заходів стосовно працевлаштування осіб з інвалідністю. Ділова активність Фонду реалізується як на загальнодержавному рівні, так і на рівні місцевих бюджетів [349]. Перевагою бюджетних фондів є можливість за рахунок їх ресурсів реалізовувати держані пріоритети. Проте, негативним аспектом є брак державних ресурсів для задоволення потреб людського розвитку. Тому в Україні сформовано позабюджетні фонди для реалізації відповідних пріоритетів (рис. 3.36).

Рис. 3.36. Спільні характеристики й відмінності між бюджетними та позабюджетними фондами в Україні

Джерело: узагальнено автором за [350, с. 40]

Тобто, державні позабюджетні цільові фонди створені за рахунок фінансових ресурсів держави та впливають на соціально-економічну ситуацію в державі. Специфікою позабюджетних фондів є їх формування, насамперед, з

метою реалізації цільових соціальних зобов'язань [350, с. 40].

Одним із таких позабюджетних фондів, що має економічну направленість, є Фонд гарантування вкладів фізичних осіб, який засновано для захисту прав та інтересів вкладників банків. З-поміж завдань фонду виокремлюють підтримку системи гарантування вкладів фізичних осіб і виведення неплатоспроможних банків з ринку. Джерелами фінансування фонду слугують різноманітні збори з учасників фонду, доходи від інвестицій в державні цінні папери, кредити Національного банку України та кошти державного бюджету [351]. Проте, завданням створення позабюджетних фондів залишається виконання функцій соціальної направленості. Специфічною характеристикою позабюджетних фондів є їх бюджети, які виступають в якості фінансових планів спеціальних органів державної влади з особливим порядком їх формування, затвердження та реалізації. Для таких бюджетів характерна особлива структура доходів та видатків (рис. 3.37).

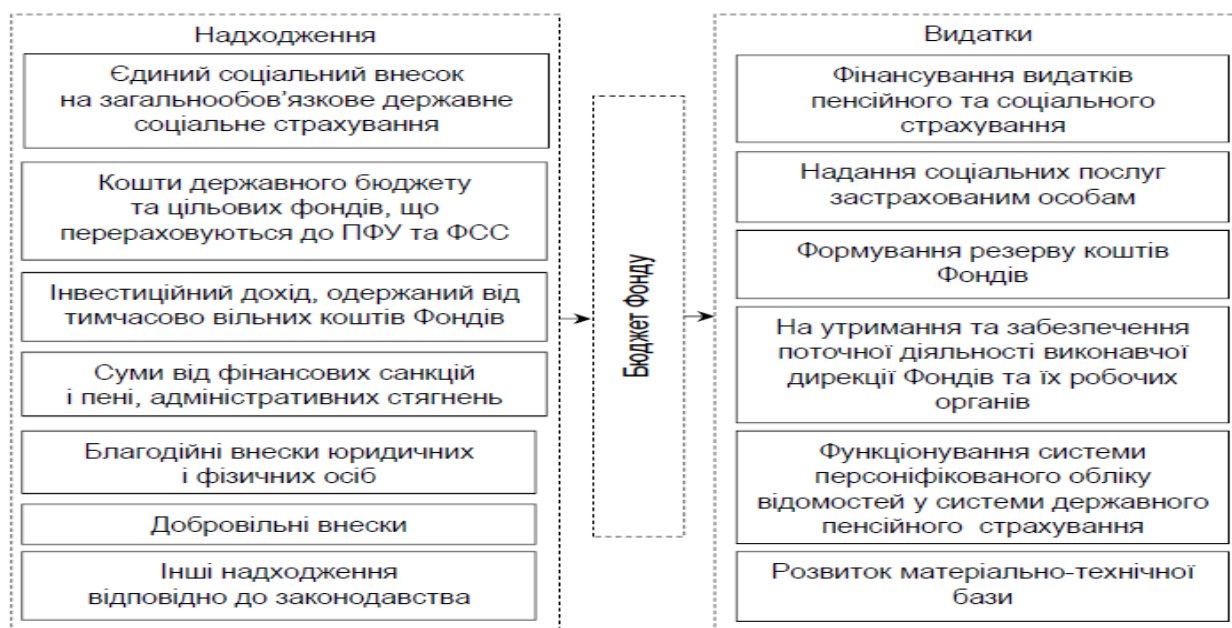

Рис. 3.37. Рух грошових потоків у системі соціальних позабюджетних фондів

Джерело: узагальнено автором за [237, с. 97]

Беззаперечним є те, що поряд із соціальним страхуванням функцією соціальної держави є пенсійне страхування, яке дозволяє забезпечити матеріальну підтримку населення в похилому віці завдяки поєднанню

можливостей держави, роботодавців та працівників. В Україні запроваджено трирівневу систему пенсійного забезпечення (рис. 3.38).

Рис. 3.38. Система пенсійного забезпечення в Україні

Джерело: узагальнено автором за [237, с. 97]

З огляду на важливе значення пенсійного забезпечення в контексті побудови соціальної держави, заснованої на принципах людського розвитку, одним із позабюджетних фондів соціальної направленості є Пенсійний фонд України, який створено з метою менеджменту солідарної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування [352]. Ключове завдання фонду полягає в забезпеченні виплати пенсії та інших, визначених державою виплат. Згідно зі статистичними даними, протягом 2018 р. сума пенсійних та інших запланованих витрат становила 358,6 млрд грн, що на 67,1 млрд грн перевищило відповідний показник 2017 року. Фінансування видатків пенсійного фонду здійснюється за рахунок власних ресурсів та інших джерел, передбачених законодавством. Так, у 2018 р. загальна сума надходжень склала 352,2 млрд грн. Зокрема, власні надходження становили 202,1 млрд грн, що на 43,2 млрд грн перевищило відповідний показник у 2017 р. Згідно з планом, із державного бюджету залучено 150,1 млрд грн для пенсійних виплат. Крім того, протягом 2018 р. з єдиного казначейського рахунку залучено

89,5 млрд грн, а погашено 84,7 млрд грн [352]. Зауважимо, що поряд з основною функцією фонду, яка полягає у фінансуванні пенсійних виплат, реалізується низка супутніх функцій, зокрема: менеджмент цільового використання коштів, удосконалення методів фінансового планування, звітності та фінансового контролю, управління реєстром застрахованих осіб та ін. Тобто, пенсійний фонд є важливою ланкою побудови соціальної держави в Україні, адже виконує низку пріоритетних завдань людського розвитку [353]. У свою чергу, поряд із людьми пенсійного віку в країні присутня низка інших груп населення, які вимагають захисту та державної підтримки (рис. 3.39).

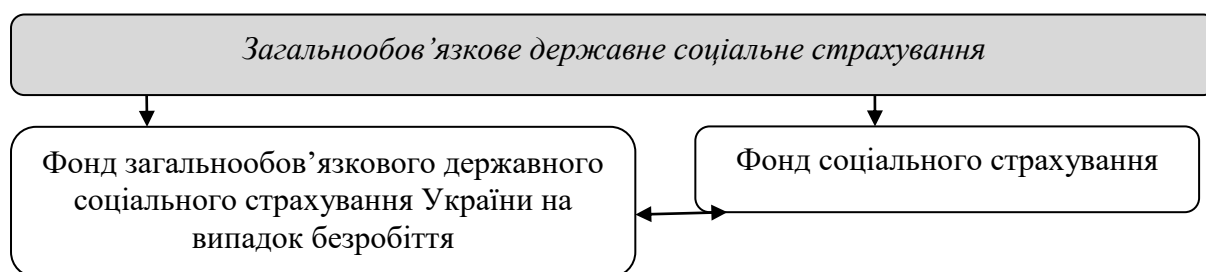

Рис. 3.39. Позабюджетні фонди загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні

Джерело: узагальнено автором

Згідно із Законом України „Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття”, створено позабюджетний одноіменний фонд з метою управління обов'язковим державним соціальним страхуванням на випадок безробіття. Згідно з постановою Кабінету міністрів України «Про затвердження бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття на 2018 рік» планові доходи перевищили 13 млн грн, а видатки – 12 млн грн [354].

З-поміж завдань даного позабюджетного фонду чільне місце займають: управління акумуляцією надходжень від сплати єдиного внеску та фінансових санкцій; управління страховими внесками; забезпечення цільового використання фінансових ресурсів; здійснення виплат матеріального забезпечення та соціальних послуг. Управління Фондом відбувається на

паритетній основі за рахунок поєднання зусиль держави, представників застрахованих осіб і роботодавців [355].

Функції виконавчої дирекції Фонду покладено на Державну службу зайнятості, яка: реалізує активні програми сприяння зайнятості населення; розвиває програми з метою підвищення конкурентоспроможності безробітних верств населення на ринку праці; забезпечує виконання програм адресної допомоги для працевлаштування соціально незахищених верств населення; здійснює ділову активність з метою розвитку партнерських відносин з роботодавцями та активізації створення робочих місць [355].

Фонд соціального страхування є правонаступником Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві і професійних захворювань. У законодавчому аспекті вектори діяльності фонду сформовані відповідно до положень Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування». Управління діяльністю Фонду здійснюється на паритетній основі за рахунок поєднання зусиль держави, представників застрахованих осіб та роботодавців. Основними джерелами формування доходів є страхові внески страхувальників і застрахованих осіб. Завдання фонду пов'язані з: матеріальними та страховими виплатами, наданням соціальних послуг і фінансових ресурсів з метою профілактики страхових випадків; фінансуванням витрат для цілей утримання та забезпечення діяльності Фонду, розвитку його інформаційно-аналітичних систем; створенням фондів резервів [355]. Згідно зі статистичними даними Фонду, протягом 2018 р. було надано послуги матеріального забезпечення для понад 2 млн застрахованих осіб (рис. 3.40).

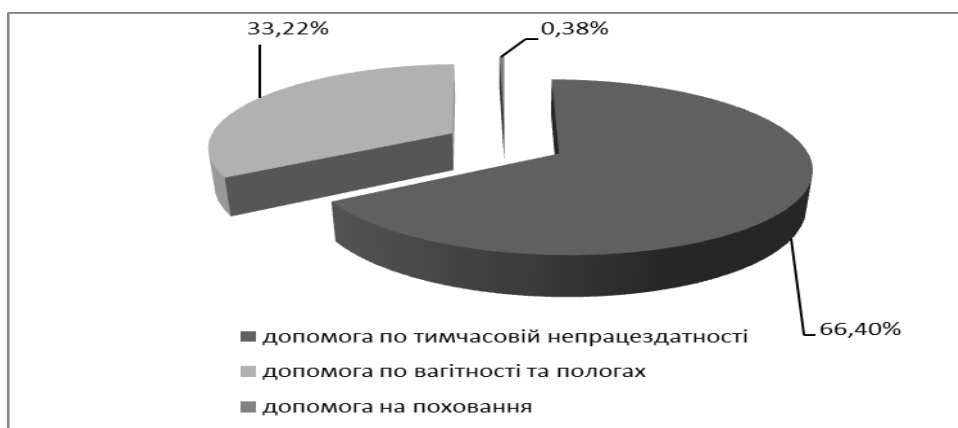

Рис. 3.40. Видатки Фонду соціального страхування у 2018 р.

Джерело: узагальнено автором за [356]

Отже, максимальну частку видатків Фонду соціального страхування становлять кошти для цілей фінансування допомоги по тимчасовій втраті працездатності й допомоги по вагітності та пологах, що становлять пріоритетні напрями діяльності Фонду. Таким чином, у результаті деталізованого аналізу кількісних критеріїв моделі побудови соціальної держави в Україні можливо зробити висновок про те, що вона перебуває на стадії трансформації та реформування, що пов'язано зі стрімкими тенденціями людського розвитку й потребою його збалансування (рис. 3.41).

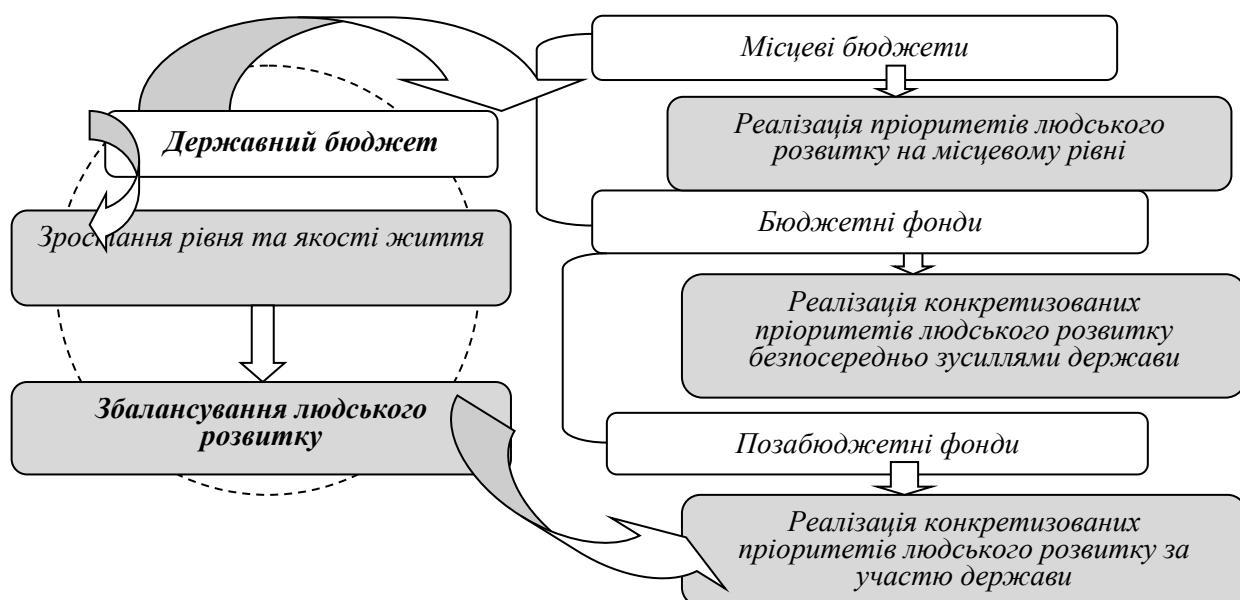

Рис. 3.41. Трансформація джерел побудови моделі соціальної держави в Україні

Джерело: узагальнено автором

Отже, визначальною є тенденція до більш чіткого окреслення спектру соціальних послуг, зростання ролі місцевих бюджетів та цільових позабюджетних фондів в якості джерел фінансування соціальної сфери в Україні. У нашій країні існує потенціал для побудови якісно нової моделі збалансування людського розвитку, яка буде заснована на тісній взаємодії і співпраці держави, бізнесу та суспільства.

3.4. Фінансово-економічні детермінанти людського розвитку на рівні бізнесу

Інтеграційні процеси в європейську систему соціальних, економічних та екологічних відносин є одним з актуальних пріоритетів в контексті інклюзивного людського розвитку економіки України, активізації тенденцій збалансування компонентів людського розвитку. Важливого значення набуває дослідження зарубіжного досвіду формування фінансових механізмів забезпечення людського розвитку, що сформує основу для підвищення конкурентних позицій економіки. Тому, у процесі вдосконалення фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку в Україні нагальним є пошук альтернатив державному фінансуванню, яке займає ключові позиції у структурі фінансування проєктів соціальної сфери.

Унаслідок аналізу можливостей та перешкод формування фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку в Україні, використовуючи концептуальні засади фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку, на наступному етапі нашого дослідження аналізуємо існуючий потенціал використання інноваційних фінансових механізмів забезпечення людського розвитку. Це створить основу для надання рекомендацій та напрямів розбудови фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку в Україні. З огляду на деталізовані в

попередніх розділах результати теоретико-методологічних досліджень, аналіз практики фінансового забезпечення людського розвитку в Україні та зарубіжного досвіду стверджуємо, що основою збалансування людського розвитку є активізація широкого спектру можливостей забезпечення збалансованого людського розвитку (рис. 3.42).

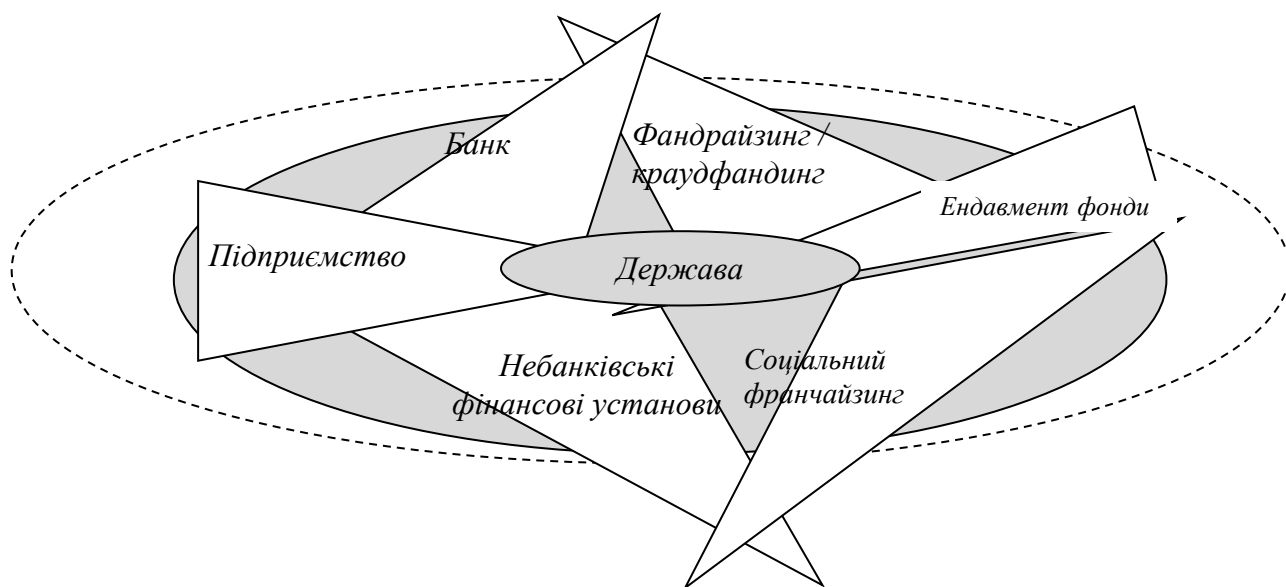

Рис. 3.42. Спектр можливостей фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку в Україні

Джерело: складено автором

Аналіз прогресивного міжнародного та європейського досвіду фінансування збалансованого людського розвитку показало існуючий потенціал для реалізації соціальних проєктів приватними підприємствами.

В умовах глобалізаційних тенденцій сучасного суспільства нагальною стає потреба визначення пріоритетів для залучення інвестицій, що забезпечить максимізацію соціального та економічного ефектів від такого інвестування. Тому, у світі розповсюдженим стає проєктний підхід, який передбачає залучення інвестицій для реалізації цілей конкретного проєкту.

Одночасно визначальним чинником посилення суспільної привабливості національної економіки стає розвиток соціальної сфери, що забезпечить цілеспрямоване забезпечення надійних передумов реалізації всіх проявів прав і свобод громадян, утвердження середнього класу, який є основою політичної та соціальної стабільності, демократизації сучасного суспільства, реалізації

обмежень і встановлення загроз диференціації доходів населення, подолання бідності. Соціально спрямовані реформи перетворюються на важливий інструмент прискорення економічного зростання, зміцнення злагоди та порозуміння в суспільстві.

Розвиток соціальної сфери забезпечує отримання корисного суспільного ефекту в майбутньому, що вимагає посилення уваги до соціального інвестування, як цілеспрямованого вкладання ресурсів для цілей людського розвитку. Наслідки соціального інвестування знаходять свій прояв як у посиленні соціальної орієнтації економічної системи, так і в удосконаленні окремих аспектів соціально-економічного розвитку. Відбувається стимулювання економічного зростання, нагромадження людського капіталу, розвиток ринку праці, підтримка високого рівня життя, забезпечення державних соціальних гарантій і соціальних послуг, підтримка соціальної стабільності та екологічної безпеки в суспільстві.

З огляду на поширення тенденцій соціалізації в розвинених країнах досить розповсюдженою є практика реалізації та фінансування проєктів, які є орієнтованими на досягнення соціально визначеного результату, де людина розглядається не лише як клієнт або споживач послуг, а й як цільовий суб'єкт, на еволюцію якого націлені зусилля проєктної команди. Проєкт оцінюється не лише через призму здатності задовольнити динамічні потреби громадян, але й за посередництвом зворотного зв'язку, який знаходить свій прояв у формі удосконалень в системі охорони здоров'я, освіти, розвитку науки та культури, збалансування компонентів людського розвитку [357].

Актуальності набуває залучення фінансових ресурсів для цілей реалізації соціальних інвестиційних проєктів, які стають об'єктом численних досліджень вітчизняних і зарубіжних науковців та практиків. Соціальний інвестиційний проєкт є досить специфічним різновидом проєктів. Очевидним є те, що він містить ряд елементів соціального та інвестиційного проєктів. Проте, для соціального інвестиційного проєкту характерний ряд відмінностей від кожного з попередньо названих проєктів (рис. 3.43).

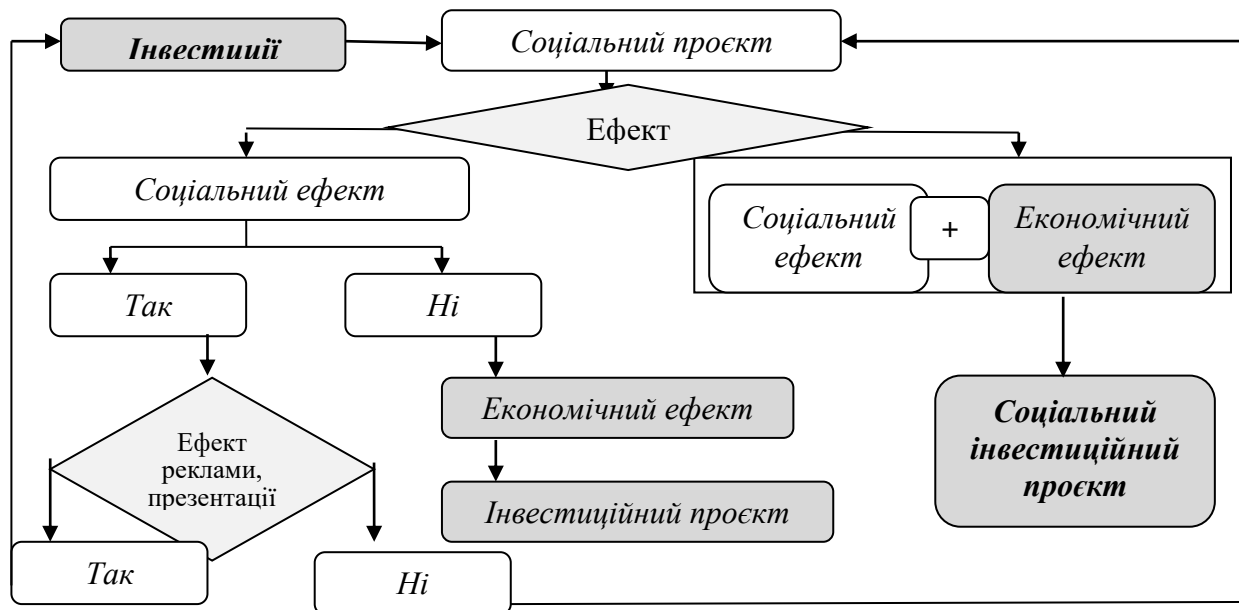

Рис. 3.43. Алгоритм соціального інвестиційного проєкту

Джерело: узагальнено автором за [358 - 360]

Теоретичне обґрунтування особливостей фінансового забезпечення соціального інвестиційного проєкту доцільно розпочати з наведення підходу до трактування інвестицій доцільного для використання в контексті нашого дослідження, а саме: визначаємо інвестиції, як вкладання будь-якого ресурсу в об'єкт інвестування для отримання результату. Водночас очевидним є бажання інвестора отримати прибуток в результаті реалізації проєкту.

Інвестиційний проєкт, на думку Г. Бірмана та С. Шмідта, це комплекс взаємопов'язаних заходів, у межах яких передбачається вкладення обмеженої кількості ресурсів, у тому числі матеріальних, інтелектуальних та людських, для отримання запланованого результату та досягнення поставлених цілей [361]. В. Бочаров розуміє під інвестиційним проєктом діяльність, яка передбачає реалізацію комплексу будь-яких дій, що забезпечують досягнення визначених цілей (результатів) [362]. Досить часто на практиці інвестиційний проєкт – це об'єкт реального інвестування, який можна подати у вигляді: інвестицій у підвищення ефективності виробництва; інвестицій у розширення виробництва; інвестицій у створення нових підприємств; інвестицій заради задоволення вимог державних органів управління. Зважаючи на таку класифікацію, інвестиційний проєкт може існувати у формі: нульового проєкту,

який передбачає утворення нового виробництва; реконструкції - впровадження передових технологій без зміни профілю підприємства; розширення або реабілітація діючого підприємства [363].

На сучасному етапі функціонування ринку відбір та аналіз інвестиційних пропозицій стає дедалі важливішим для визначення доцільності подальшого функціонування підприємства, що пояснюється значною залежністю успіху бізнесу від ефективності використання наявних ресурсів. Тому, вирішальною умовою розвитку та життєздатності компаній є ефективність вкладання капіталу в той чи інший інвестиційний проєкт.

Під час вибору інвестиційного проєкту доцільним є аналіз умов його реалізації. Етапи реалізації інвестиційного проєкту за програмою організації ООН з промислового розвитку (UNIDO) складаються з передінвестиційного, інвестиційного та виробничого етапів, що зображено на рис. 3.44 [364, с. 15].

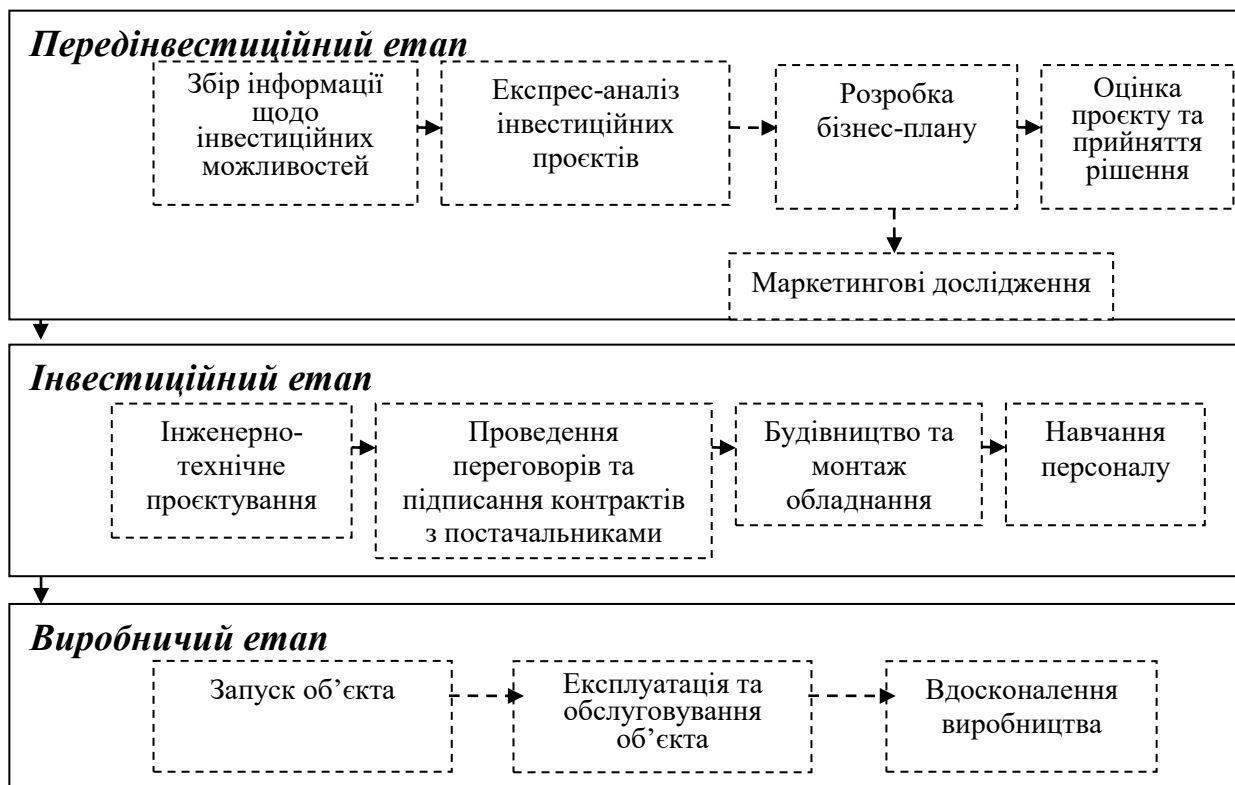

Рис. 3.44. Етапи реалізації інвестиційних проєктів

Джерело: [60; 364]

Передінвестиційний етап включає в себе відбір перспективних інвестиційних проєктів, розробку бізнес-плану та прийняття рішення стосовно запропонованого проєкту. Головним завданням передінвестиційного етапу є

ідентифікація перспективних інвестиційних можливостей та прийняття інвестиційних рішень. Помилки на цьому етапі приведуть до неправильних інвестиційних рішень, внаслідок яких компанія може зазнати значних збитків на етапі реалізації інвестиційного проєкту. Так, економістами зазначається, що свого часу головною причиною невдалої реалізації значних проєктів став саме неповноцінний попередній аналіз проєкту. Серед об'єктів, що є результатом втілення такого роду помилки, виділяють Чорнобильську атомну електростанцію [365]. Необхідно також вказати, що на сьогодні у світі багатьма компаніями інвестиційний проєкт оцінюється як позитивний, якщо на початковій фазі проєкту доведено можливість у разі його реалізації захопити нові сегменти ринку, не враховуючи труднощі щодо наявного матеріального та ресурсного забезпечення проєкту [366]. За рахунок правильно проведеного аналізу на передінвестиційному етапі компанія отримала інвестиційний прибуток за рахунок розширення сегменту ринку. Інвестиційний етап характеризується заходами детального проєктного опрацювання та підготовки проєкту до етапу фактичної реалізації. Виробничий (експлуатаційний) етап розглядається в довгостроковому та в короткостроковому планах. У короткостроковому плані вивчаються проблеми, пов'язані із застосуванням технології, функціонуванням обладнання або з кваліфікацією персоналу. У довгостроковому плані розглянуто стратегію та сукупні витрати на виробництво і маркетинг, а також надходження від продажу. Зауважимо, що в різних країнах світу також користуються національними класифікаціями фаз управління проєктами. Так, у Німеччині переважає підхід, що ґрунтується на: основній діяльності - аналізі проблеми, розробці концепції та детальному поданні проєкту; використанні результатів його реалізації; ліквідації об'єктів проєкту [367]. З огляду на наведені тенденції реалізації інвестиційних проєктів на практиці метою їх реалізації є економічний ефект. Проте, Закон України «Про інвестиційну діяльність» визначає, що поряд з економічним ефектом, результатом може також виступати соціальний ефект. Соціальний та економічний ефекти відображають вартісну оцінку результатів інвестування.

Натомість похідними від них є відносні індикатори: соціальної ефективності, економічної ефективності та соціально-економічної ефективності (рис. 3.45).

Рис. 3.45. Індикатори ефективності фінансового забезпечення проєктів

Джерело: узагальнено автором за [368; 369, с. 180]

Як уже зазначалося раніше, логічним є те, що для інвестиційного проєкту притаманний економічний ефект, розраховується економічна ефективність. Натомість для соціального проєкту першопочатковим є соціальний ефект, розраховується соціальна ефективність. Рівень соціального ефекту (ефективності) можна визначити за допомогою методик розрахунку соціального індексу Вайсброда та коефіцієнту соціальної рентабельності. Соціальний індекс (*Publicness Index (PI)*) виокремлений з метою визначення рівня виробництва соціальних ефектів. Індекс здатний відобразити «взаємозв'язок між видами фінансових доходів підприємств та характером послуг, які вони надають, чи продукції, яку вони виготовляють» [370].

$$PI = \frac{\text{Доходи від виробництва суспільних благ}}{\text{Доходи від виробництва приватних благ}}, \quad (3.2)$$

де доходи від виробництва суспільних благ - це благодійні внески, гранти, державні дотації; доходи від виробництва приватних благ - реалізація товарів, послуг і робіт; а також членські та спонсорські внески [246, с. 163].

Отже, розрахунок соціального індексу заснований на визначенні співвідношення фінансових надходжень від вироблених суспільних благ і доходів від виробництва приватних благ. Іншим показником соціальної ефективності є коефіцієнт соціальної рентабельності *SR (Social Return Rate)*. Він розраховується за аналогією з показником економічної рентабельності, як співвідношення грошової оцінки соціального ефекту до витрат на виробництво соціального ефекту [246, с. 163].

$$SR = \frac{\text{Соціальний ефект}}{\text{Витрати}}. \quad (3.3)$$

Отже, під соціальним ефектом розуміємо покращення соціальної сфери для забезпечення подальшого розвитку суспільства. Це характеризує міру задоволення населення якістю життя, збалансованість людського розвитку, результат від реалізації соціального проєкту. У загальному розумінні, під соціальним проєктом розуміємо сконструйоване соціальне нововведення, яке сформовано з метою створення, модернізації або підтримки в середовищі матеріальної або духовної цінності, що має просторово-часові та ресурсні обмеження, але характеризується позитивним за своїм соціальним значенням впливом на суспільство [371, с. 36].

Об'єкти соціальних проєктів можуть фінансуватися з різних джерел, зокрема: кошти державного та місцевих бюджетів; прибутки від основної та додаткової діяльності суб'єктів господарювання, на балансі яких знаходяться об'єкти соціальної сфери, у випадку, коли подібна діяльність не реалізується соціальній сфері; прибуток від платних послуг у соціально-культурній сфері, наданих суб'єктами господарювання, на балансі яких перебувають об'єкти соціальної сфери; прибутки підприємств від надання в оренду будь-якої їхньої власності. Крім того, існують допоміжні джерела фінансування, наприклад – позикові кошти, благодійні внески фізичних та юридичних осіб.

Соціальному проєкту притаманна низка специфічних рис: 1) витрати значним чином переважають доходи за величиною та формою прояву; 2) інвестиційний цикл є значно тривалішим у порівнянні із вкладаннями у фізичні або фінансові активи; 3) соціальні інвестиційні проєкти вирізняються високою

чутливістю до часу: для кожного проєкту існує часовий інтервал, протягом якого вкладання забезпечують найвищу віддачу; 4) для соціальних інвестиційних проєктів властиве посилення ефектів: під час інвестування відбувається інтерференція творчих та стабілізаційних вкладень, а при одержанні доходів — «накладання» інтернальних та екстернальних ефектів; 5) до реалізації проєкту залучаються зовнішні ресурси, у його здійсненні приймають участь одержувачі соціальних благ (ефектів); 6) має місце взаємодія мультипроєктних (віртуальних) команд, які реалізують різні проєкти в рамках однієї цільової програми [358]. Виходячи з наведених вище досліджень, можемо стверджувати, що відмінною характеристикою соціальних інвестиційних проєктів є розмежування ефектів від залучення інвестицій — соціального ефекту (найчастіше в короткостроковій перспективі) та очікуваного економічного ефекту в довгостроковій перспективі.

Дослідження фахівців Центру розвитку корпоративної соціальної відповідальності (КСВ) показали, що вітчизняні суб'єкти бізнесу здійснюють свою проєктну діяльність в рамках щонайменше 9-ти цілей збалансованого розвитку із 17-ти, визначених ООН (деталі розглянуті у Розділі 1 нашого дослідження). Зокрема, діяльність окремих вітчизняних підприємств стосуються охорони здоров'я (Ціль 3), якісної освіти (Ціль 4), гендерної рівності (Ціль 5), гідної роботи та всеохоплюючого зростання (Ціль 8), зменшення нерівності (Ціль 10), забезпечення безпеки та збалансованості міст (Ціль 11), раціонального споживання (Ціль 12), зміни клімату (Ціль 13), розвитку миру (Ціль 16) (Додаток К). Згідно з результатами дослідження Центру розвитку КСВ, у 2018 році близько 83 % вітчизняних компаній стверджують, що є соціально відповідальними, тобто реалізують політику людського розвитку. Проте, близько 76 % компаній ототожнюють її із політикою розвитку та поліпшення умов персоналу. Соціально відповідальна політика, здебільшого, реалізується у формі «соціальної відповідальності бізнесу» (Дод. К, рис. К.1). Ключовим стимулом реалізації політики людського

розвитку є моральні стимули, однак здебільшого вони все ще спрямовуються на досягнення внутрішніх цілей бізнесу (рис. 3.46).

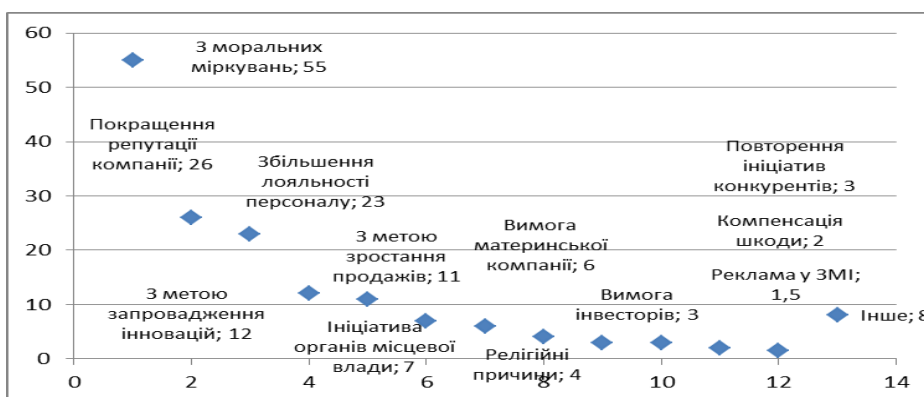

Рис. 3.46. Карта бізнес-стимулів для реалізації політики людського розвитку, %

Джерело: складено автором за [360]

Основні напрями реалізації пріоритетів людського розвитку також формуються відповідно до наведених стимулів (рис. 3.47).

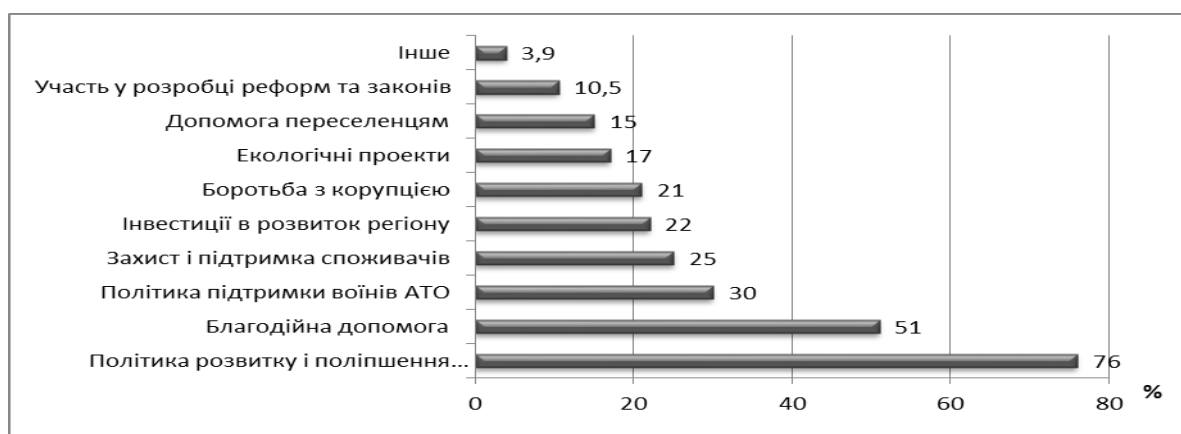

Рис. 3.47. Основні напрями реалізації пріоритетів людського розвитку зусиллями бізнесу в Україні

Джерело: складено автором за [360]

Критеріями вибору респондентів під час дослідження Центру «Розвиту КСВ» є їх обізнаність із напрямками політики людського розвитку: стосунками бізнесу з громадськістю, основами екологічної політики, діяльністю компанії в контексті реалізації пріоритетів людського розвитку (Дод. К, рис. К.2). Тобто, спостерігаємо відсутність підрозділів, які відповідають за людський розвиток (Дод. К, рис. К.3). Удосконалення організаційної структури формує потенціал для залучення бізнесу до реалізації пріоритетів людського розвитку в Україні.

Напрями соціально відповідальної поведінки бізнесу залежать від розміру підприємства (рис. 3.48).

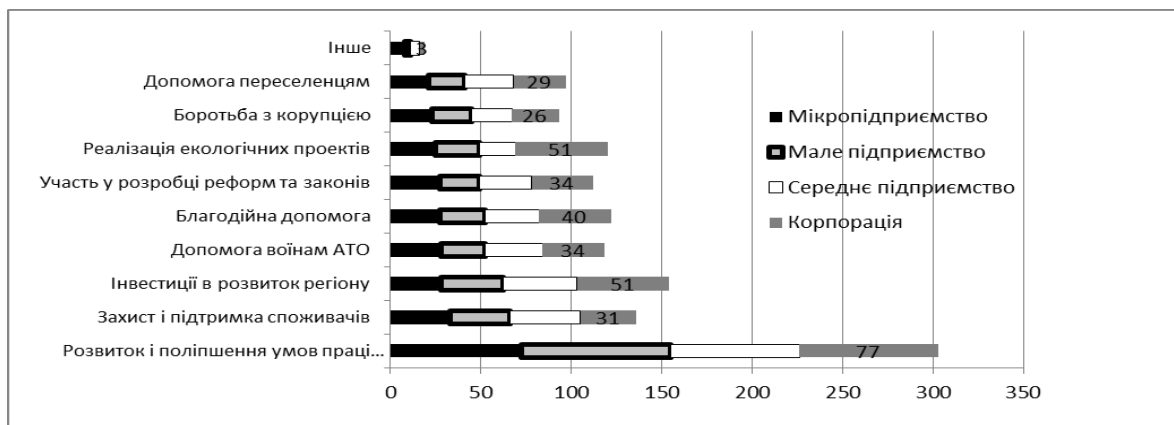

Рис. 3.48. Напрями підтримки бізнесом людського розвитку в Україні (залежно від розміру підприємства), %

Джерело: складено автором за [360]

Визначальною характеристикою вітчизняного бізнесу є фінансування інвестицій не лише для комерційних потреб, але й інвестицій в людський розвиток. Зокрема, вітчизняні бізнес-лідери за рівнем виручки (згідно із рейтингами Бізнес Цензор) також підтримують на належному рівні індикатори ефективності людського капіталу (Дод. К, табл. К.2). У свою чергу, наведені вище індикатори закладають основу потенціалу людського розвитку. У контексті даного дослідження в основу оцінки потенціалу людського розвитку закладаємо дослідження згідно з графоаналітичним методом аналізу „Квадрат потенціалу”. У ньому виділяємо такі складові: людський капітал; організаційна структура та менеджмент; маркетинг; фінанси. З групи показників організаційної структури та менеджменту оцінюємо ділові якості менеджерів (Дод. К, табл. К.3) за наступною шкалою: присутня – 1 бал; виявляється дуже рідко – 2 бали; виявляється не сильно і не слабо – 3 бали; виявляється часто – 4 бали; систематична – 5 балів. Визначаємо їх середньозважене значення за формулою К.1 (Додаток К). Для оцінювання ефективності організаційної структури управління користуємося алгоритмом Дод. К, табл. К.4. Для дослідження фінансової складової потенціалу підприємства необхідним є розрахунок коефіцієнтів за формулами поданими в Дод. К, табл. К.5. У

табл. К.6 – К.9 узагальнено рейтинги показників (шляхом порівняння значення відповідного року з найкращим). Для кожного року діяльності підприємства знайдено суму місць, отриманих у ході ранжування:

$$P_j = \sum_{i=1}^n a_{ij}, \quad (3.4)$$

де P_j , a_{ij} – сума місць та ранг показника відповідного року відповідно;

$i = 1, 2, 3, \dots, n$, $j = 1, 2, 3, \dots, m$ – кількість показників та підприємств.

Результати розрахунку зазначено в рядку сума табл. К.6 – К.9. Отримана в ході ранжування сума місць трансформована у довжину вектора, що створює квадрат потенціалу підприємства, який має чотири зони, відповідно розділам (k) застосованим у розглянутій системі показників, та чотири вектори (B). Довжину вектора, що створює квадрат потенціалу (B_k , де $k = 1, 2, 3, 4$), знайдено за формулою:

$$B_k = 100 - (P_j - n) \frac{100}{n(m-1)}, \quad (3.5)$$

Довжини векторів подано в Дод. К, табл. К.10 та створено квадрати потенціалу підприємства для кожного року (Дод. К, рис. К.4 – К.11). Робимо висновок про нерівномірний розподіл потенціалу окремих підприємств (рис. 3.49).

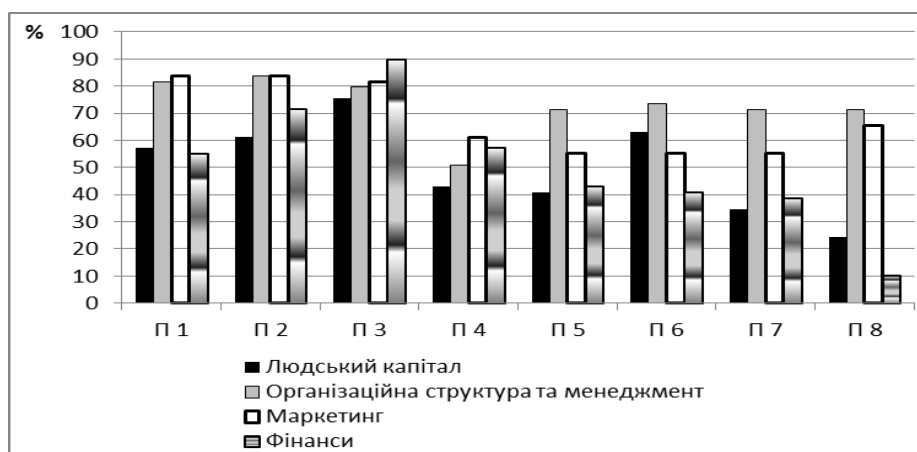

Рис. 3.49. Вектори потенціалу підприємств

П 1 - НАК "Нафтогаз України"; П 2 - ДП "Енергоринок"; П 3 - ПАТ "Укргазвидобування"; П 4 - ПАТ "Укрзалізниця"; П 5 - ПАТ "Меткомбінат "Азовсталь"; П 6 - ПрАТ "Арселор Міттал Кривий Ріг"; П 7 - ПАТ "ММК ім. Ілліча"; П 8 - ПАТ "Укртрансгаз"

Джерело: складено автором

З огляду на представлені на рис. 3.49 співвідношення компонентів потенціалу досліджуваних підприємств можемо зауважити, що компоненти маркетингу, а також організаційної структури та менеджменту перебувають відносно на однаковому рівні. Натомість спостерігаємо деякий взаємозв'язок між рівнями векторів людського капіталу та фінансів (рис. 3.50).

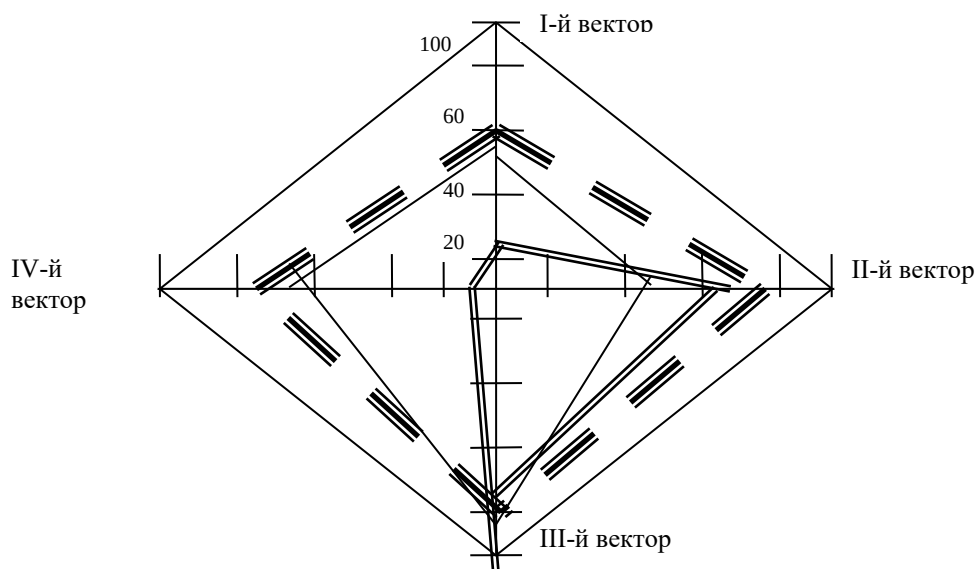

Рис. 3.50. Найгірший, найкращий та найбільш збалансований квадрати потенціалу досліджуваних підприємств

———— ДП «Енергоринок»; == — ПАТ «Укртрансгаз»; === — ПАТ «Укргазвидобування»

Джерело: складено автором

На рис. 3.50 зображено найкращий рівень потенціалу (ПАТ «Укргазвидобування»), найгірший (ПАТ «Укртрансгаз») та найбільш збалансований (ДП «Енергоринок»), що унаочнюють різницю між критичними характеристиками векторів потенціалу підприємств. Спостерігаємо, що для репрезентованих компаній характерний загальний тренд взаємозв'язку параметрів векторів фінансів і людського капіталу. Тому, в основу дослідження закладено аналіз фінансово-економічних детермінант розвитку соціально відповідального бізнесу, які є сукупністю результатів діяльності підприємства, що слугують джерелами підвищення ефективності використання потенціалу людського розвитку (рис. 3.51).

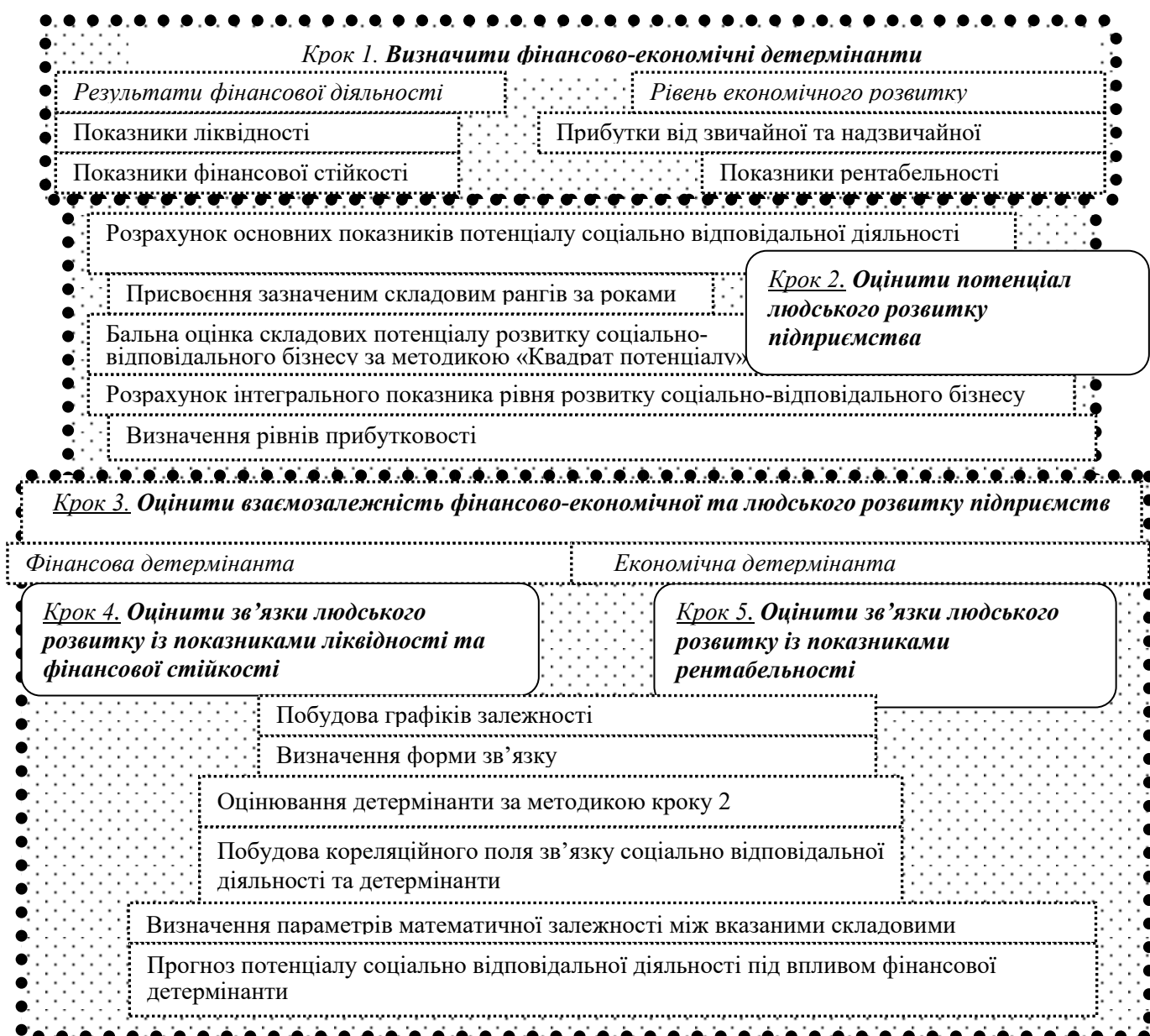

Рис. 3.51 Алгоритм оцінки залежності людського розвитку від фінансових детермінантів на рівні бізнесу

Джерело: складено автором

В контексті нашого дослідження з-поміж фінансових детермінантів відокремлено коефіцієнт заборгованості, а також коефіцієнти поточної та критичної оцінки, серед економічних – рентабельність активів і власного капіталу. Відповідні розрахунки проведено та значення коефіцієнтів розміщено в Дод. К, табл. К. 9. У контексті оцінювання потенціалу соціально відповідальної діяльності підприємства використовуємо матричний метод, який

дозволяє поєднати індикатори оцінки людського капіталу й рентабельності продажу згідно з методикою кроку 2 алгоритму (рис. 3.52).

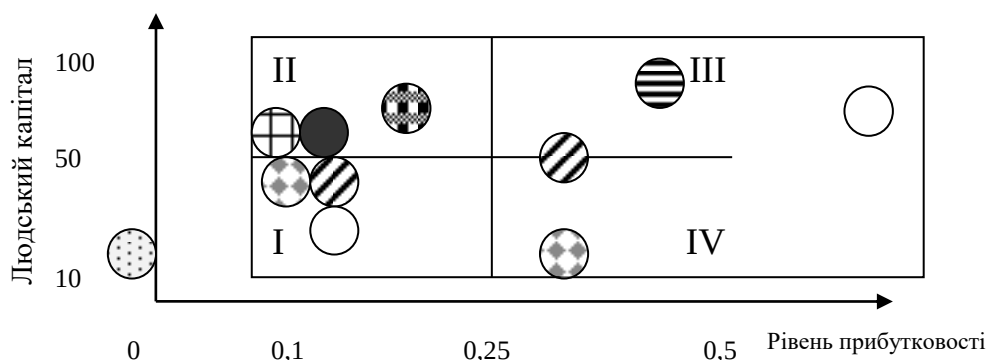

Рис. 3.52. Матриця “людський капітал — прибутковість”

Примітка: Позначення підприємств у матриці:

- — НАК "Нафтогаз України" (П 1);
- ▣ — ДП "Енергоринок" (П 2);
- ▨ — ПАТ "Укргазвидобування" (П 3);
- ▤ — ПАТ "Укрзалізниця" (П 4);
- ◊ — ПАТ "Меткомбінат "Азовсталь" (П 5);
- ▩ — ПрАТ "Арселор Міттал Кривий Ріг" (П 6);
- — ПАТ "ММК ім. Ілліча" (П 7);
- ◐ — ПАТ "Укртрансгаз" (П 8).

Джерело: складено автором

На рис. 3.52 по вертикалі відображено рейтинг оцінки людського капіталу (R), а по горизонталі — рівень прибутковості за посередництвом показника рентабельності продажу (P). Типологізацію пропонуємо проводити за зонами: з високим (IV), стабільним (III), середнім (II) та низьким потенціалом соціально відповідальної діяльності бізнесу (I).

Отже, прослідковуємо спільну для досліджуваних підприємств тенденцію, коли зростання оцінки людського капіталу корелює з високим рівнем прибутковості. Натомість найменший рівень людського капіталу співпадає з відсутністю прибутку. Для підприємств важливо продовжувати реалізацію стратегії посилення людського капіталу задля створення передумов підтримки прибутковості на належному рівні.

На наступному кроці алгоритму здійснюємо дослідження стосовно взаємозалежностей фінансово-економічної та соціально відповідальної

діяльності. Аналіз розпочинаємо з розгляду коефіцієнтів поточної та критичної оцінки в системі координат людського капіталу (рис. 3.53).

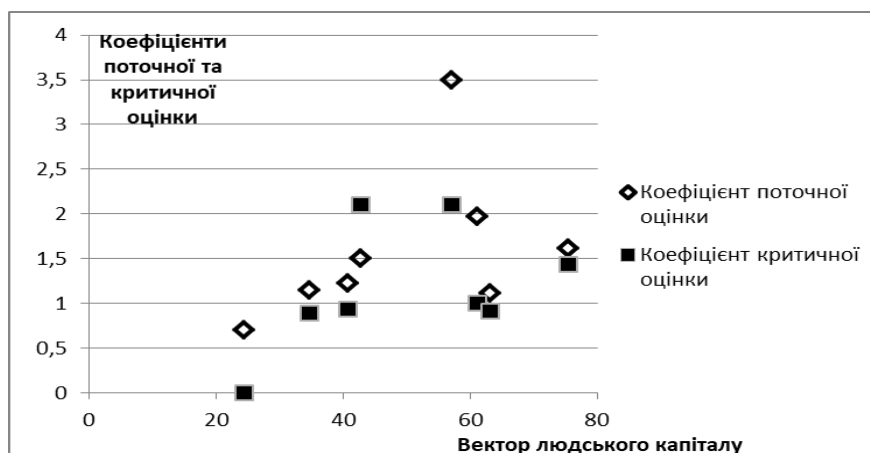

Рис. 3.53. Коефіцієнти поточної та критичної оцінки в системі координат людського капіталу

Джерело: складено автором

Коефіцієнти поточної і критичної оцінки ліквідності мають суміжні тенденції зміни, графік залежності показує лінійний характер зв'язку між ними та діяльністю соціально-відповідального бізнесу в системі координат людського капіталу. У контексті нашого дослідження з-поміж фінансових детермінант розглядаємо також рівень заборгованості (рис. 3.54).

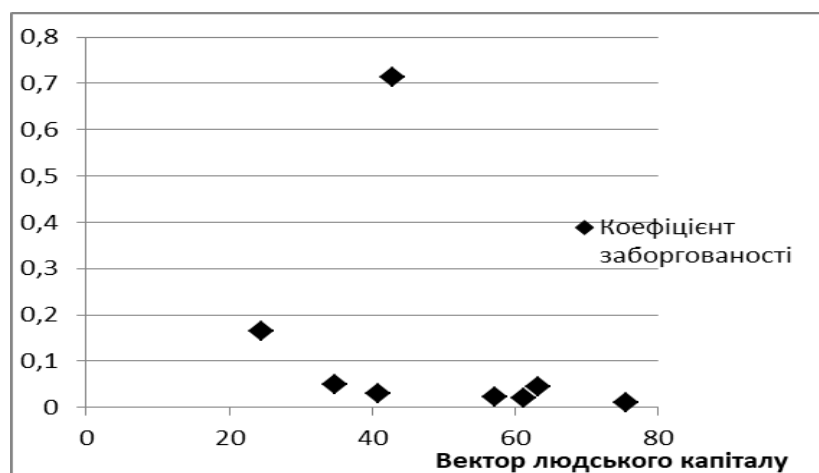

Рис. 3.54. Коефіцієнт заборгованості в системі координат людського капіталу

Джерело: складено автором

Згідно з рис. 3.54, зменшення рівня заборгованості характерне для підприємств із вищою оцінкою людського капіталу.

У контексті фінансово-економічних детермінантів розвитку соціально-відповідального бізнесу оцінено узагальнену фінансову складову, фактичний вплив якої на людський капітал показано завдяки побудови кореляційного поля зв'язку (рис. 3.55).

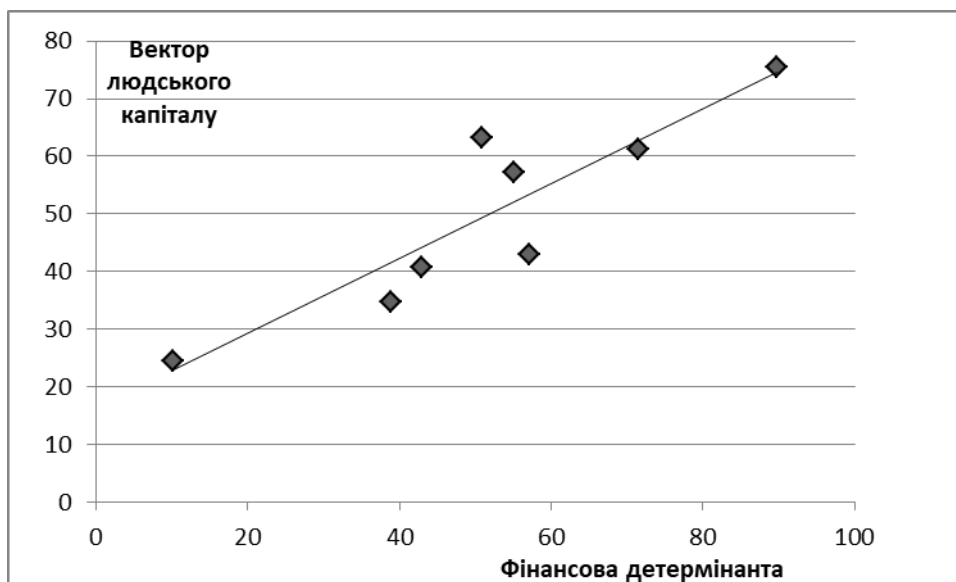

Рис. 3.55. Кореляційне поле зв'язку між фінансовою детермінантою та людським капіталом підприємств

Джерело: складено автором

Отриманий зв'язок згідно лінії тренду оцінюємо, як лінійний, що надає можливість визначення рівняння тренду для вказаної залежності:

$$y=0,65x+16,15$$

У поданій системі під результуючим параметром y розуміємо оцінку людського капіталу, змінна x характеризує фінансову детермінанту. У результаті прослідковуємо прогностичний вектор людського капіталу за рахунок фінансової детермінанти.

На етапі переходу до оцінювання економічної детермінанти показано залежність рівня потенціалу діяльності соціально відповідального бізнесу від показників рентабельності активів та власного капіталу (рис. 3.56).

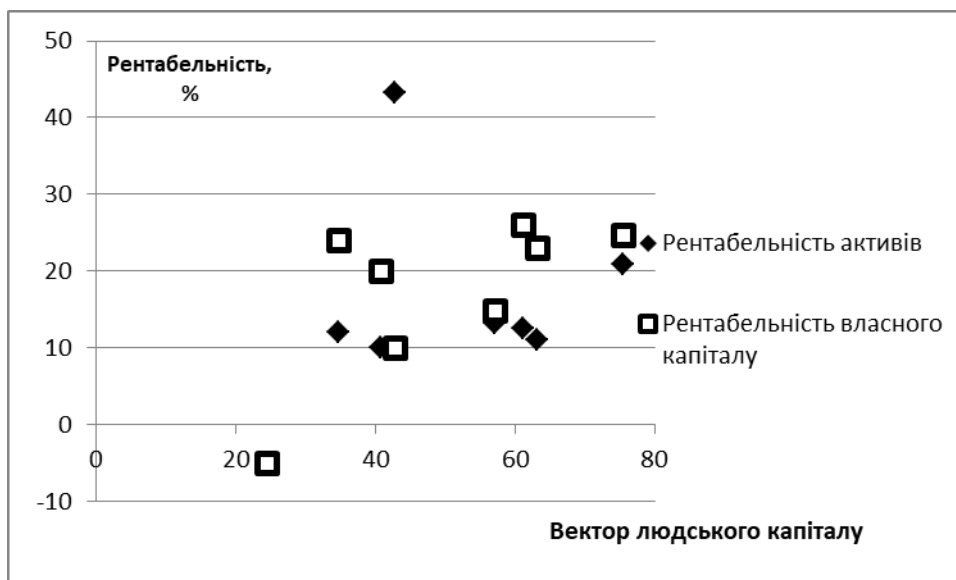

Рис. 3.56 Показники рентабельності в системі координат людського капіталу

Джерело: складено автором

Різкі перепади амплітуд значень підтверджують схильність вказаних зв'язків до параболічних (квадратичних).

На основі дослідження залежностей між фінансово-економічними детермінантами та індикаторами соціально відповідальної діяльності підприємств можемо дійти до висновку про наявний функціональний причинно-наслідковий зв'язок між ними. Вказаний зв'язок, згідно з розрахунками, характеризуємо, як щільний лінійний, що пояснюється специфікою діяльності підприємств. За проаналізований період фінансовий стан досліджуваних суб'єктів господарювання має суперечливі характеристики, існує можливість поліпшення шляхом раціоналізації стратегічних орієнтирів соціально відповідальної діяльності.

З огляду на наведені в Додатку К приклади практик соціального інвестування в Україні та результати аналітичних досліджень можемо виокремити характеристики суб'єктів бізнесу, які мають найбільших потенціал для здійснення соціальних інвестицій в нашій країні (рис. 3.57).

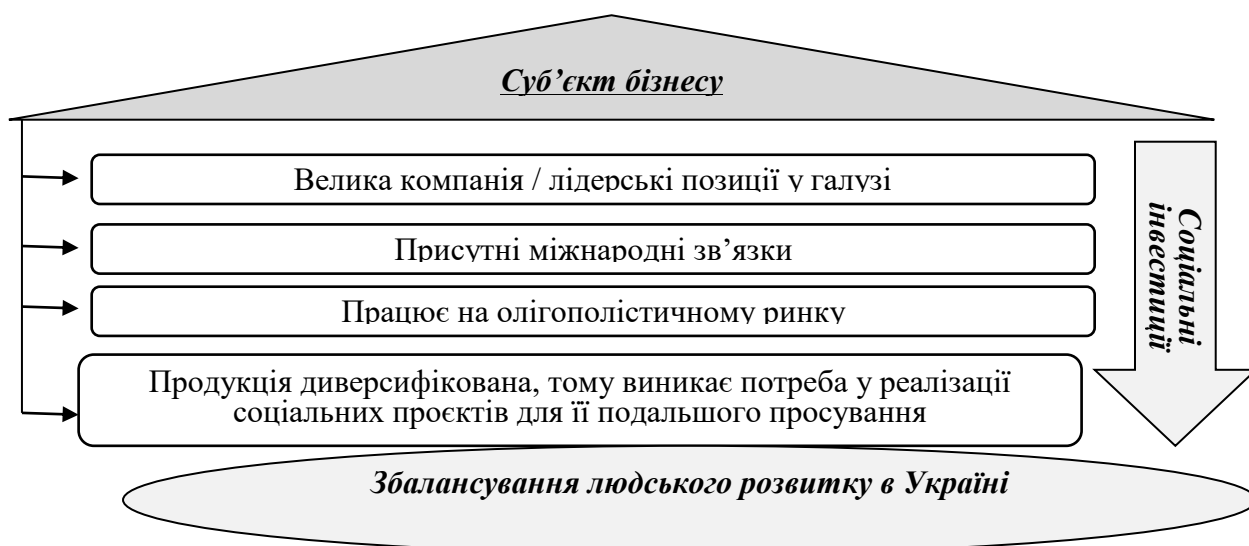

Рис. 3.57. Характеристики суб'єктів бізнесу, які мають найбільший потенціал для соціальних інвестицій в Україні

Джерело: складено автором

Особлива роль надається великим компаніям, які працюють на міжнародному рівні. Оскільки такі суб'єкти бізнесу одночасно мають: додаткові ресурси для здійснення соціальних інвестицій; можливість використовувати досвід зарубіжних компаній; змогу оцінити не лише соціальний ефект від їх здійснення, але й очікуваний комерційний ефект. Зокрема, прикладом соціально відповідального бізнесу, включаючи ведення нефінансової (соціальної) звітності, є компанія «Нова пошта», яка є лідером експрес-доставки в Україні, задає вектор розвитку відповідного ринку в Україні. Наразі «Нова пошта» виходить на етап збалансованого розвитку, який реалізується згідно з двома пріоритетними напрямками (рис. 3.58).

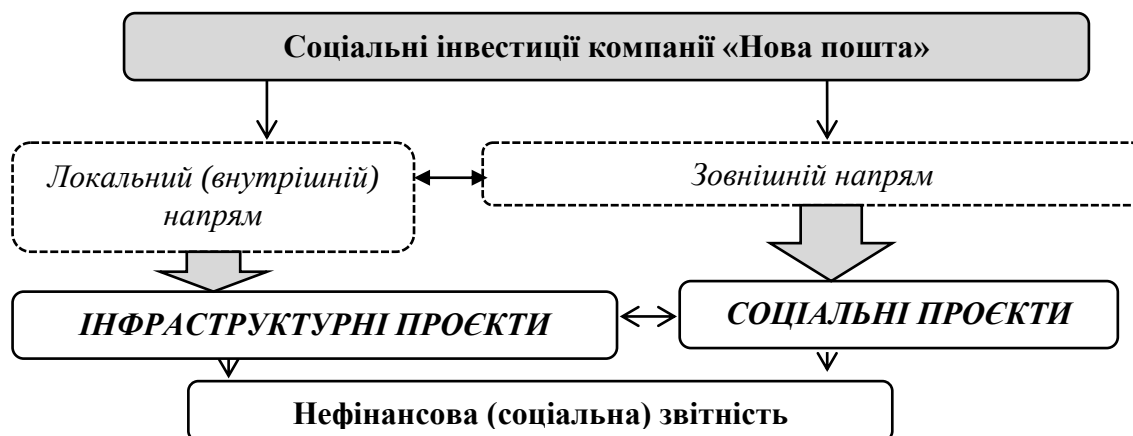

Рис. 3.58. Соціальні інвестиції компанії Нова пошта в Україні

Джерело: складено автором

Локальний (внутрішній) напрям проявляється за посередництвом якісних змін, які сприяють розширенню спектру послуг доставки. Наприклад, це потужний інноваційний термінал у місті Київ, який є наймасштабнішим інфраструктурним проектом такого роду в Україні [372]. Проте, збалансований розвиток для компанії має ширше значення, ніж лише інфраструктурні проекти та благодійна діяльність. «Нова пошта» є інвестором для низки вітчизняних соціальних проектів (Дод. К, табл. К.2). Починаючи з 2016 року, компанія приєдналася до стратегії збалансованого розвитку на основі дорожньої карти, яка передбачає реалізацію соціальних проектів, що мають зв'язок із цінностями бренду, публікацію нефінансової (соціальної) звітності. Потенціал вітчизняних компаній для залучення фінансових ресурсів для цілей збалансованого людського розвитку полягає в поєднанні цілей та прийнятих рішень (побудова регресійних дерев) (рис. 3.59).

Рис. 3.59. Система побудови регресійних дерев соціально-орієнтованої діяльності компаній

Джерело: складено автором

Для соціально-орієнтованої компанії, яка націлена на досягнення цілей збалансованого людського розвитку, важливо підтримувати відповідність між «деревом соціальних цілей» та «деревом соціальних рішень» (рис. 3.60).

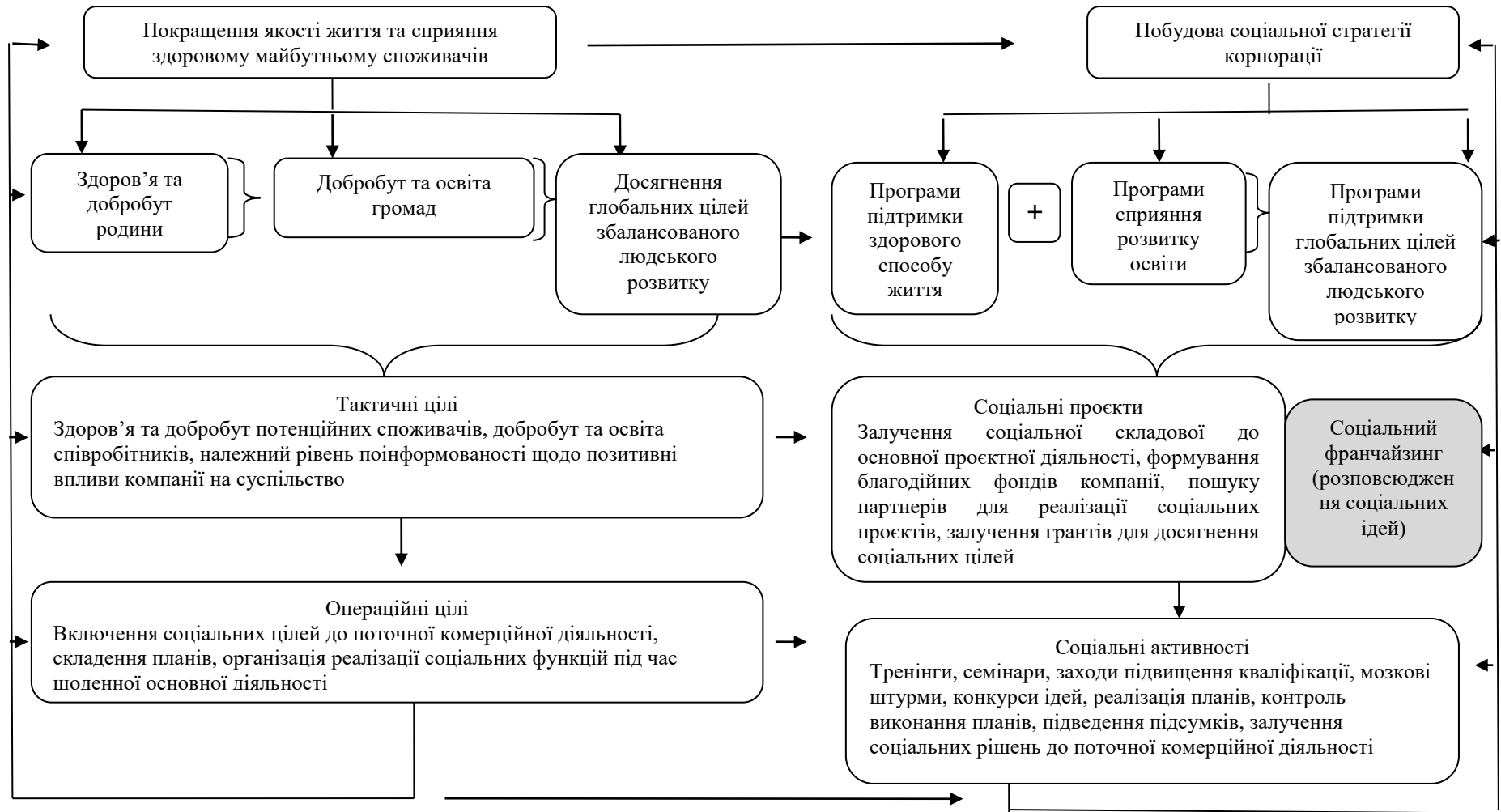

Рис. 3.60. Модель збалансування цілей та рішень компаній-соціальних інвесторів в Україні

Джерело: складено автором на прикладі дослідження соціальних практик Монсанто, Нестле та Нова пошта в Україні

Соціальні інвестиції є одним із важливих проявів соціально відповідальної поведінки бізнесу в контексті збалансованого людського розвитку. Тому, для підняття вітчизняного бізнесу на високий конкурентний рівень нагальною є імплементація соціальних пріоритетів до операційної діяльності суб'єкта бізнесу. Одночасно це сприятиме підтримці національних пріоритетів збалансованого людського розвитку, що зумовлюватиме посилення соціальних інвестицій в контексті ділової активності суб'єктів бізнесу з метою вирішення нагальних соціальних питань. Проте, зараз соціалізація бізнесу в Україні все ще не стала нормою під час формування конкурентних переваг бізнесу на національному та міжнародному рівнях. Тому в контексті активізації фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку в Україні важливо використовувати механізм взаємовигідної співпраці на національному рівні. Зокрема, поряд із бізнесом вартими уваги вітчизняних дослідників та аналітиків є прояви соціально-відповідальної поведінки банків в Україні.

У розвинених країнах банки виступають соціальними інвесторами поряд із компаніями, які одночасно зі своєю безпосередньою комерційною діяльністю виконують функції соціальних інвесторів. Адже в умовах сьогодення відбувається систематичне загострення конкуренції в банківському середовищі уже не лише на національному, але й на міжнародному ринку. Це призводить до того, що для утримання свого місця на ринку банківських послуг банк вимушений шукати альтернативні шляхи, які забезпечать довготривале та лояльне ставлення з боку клієнтів, працівників, а також інших зацікавлених верств суспільства. Відбувається переорієнтація орієнтованого на прибуток банківського бізнесу на такі цілі, які є соціально-відповідальними. Згідно з результатами міжнародного опитування топ-менеджерів 202 банків, яке здійснювалося аналітиками Economist Intelligence Unit, близько 69 % топ-менеджерів стверджували, що соціальні інвестиції чинять значний вплив не лише на результативність поточної діяльності компанії, але й на перспективні індикатори діяльності протягом 5-10 наступних років [373; 374].

У контексті збалансування людського розвитку в Україні потенціал соціального інвестора проявляється в контексті діяльності вітчизняних банків. Згідно з даними НБУ, станом на початок 2018 року в Україні банки розподілені на три групи залежно від форми власності. З метою обґрунтування потенціалу їх розвитку в якості соціальних інвесторів аналізуємо можливості вітчизняних банків щодо забезпечення збалансованого людського розвитку. На основі експертної оцінки в контексті нашого дослідження зроблено вибірку, яка містить представників кожної з груп банків, що мають потенціал для участі у забезпеченні збалансованого людського розвитку (Додаток Л). Вітчизняні банки, які перебувають у державній власності, володіють потенціалом для реалізації політики соціальних інвестицій, зважаючи на відповідні пріоритети на рівні держави та можливості співпраці з міжнародними організаціями, зарубіжними суб'єктами бізнесу й фінансовими установами. На базі ПриватБанку, починаючи з 2011 року, діє благодійний фонд «Допомагати просто». Діяльність фонду побудована на широкому спектрі напрямів (Дод. Л, рис. Л.1). Соціальні інвестиції ПриватБанку розподіляються по всій території країни, охоплюючи пріоритети людського розвитку, які потребують збалансування.

Укресімбанк впроваджує програми соціальні інвестиції згідно двох пріоритетних напрямів (рис. 3.61).

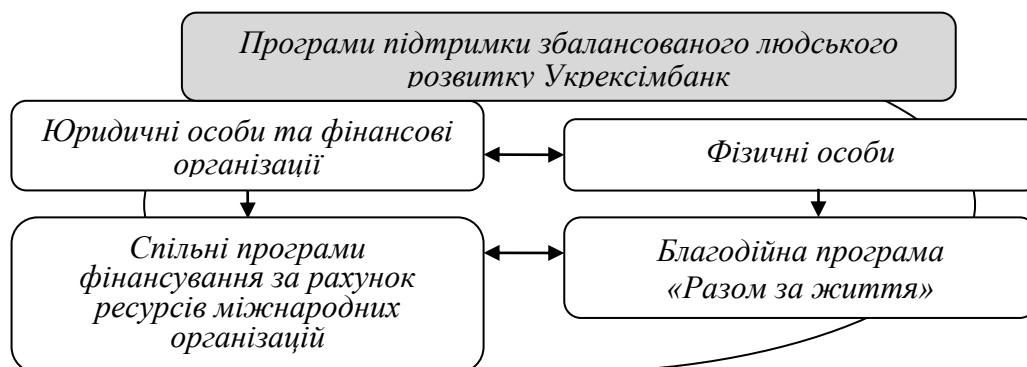

Рис. 3.61. Напрями соціальних інвестицій Укресімбанк

Джерело: узагальнено автором за [375; 376]

В основі соціальних інвестицій Укресімбанку лежить підтримка інноваційної, соціально-орієнтованої та енергоефективної діяльності

вітчизняних юридичних осіб і фінансових організацій на основі співпраці банку з міжнародними організаціями.

Під час вибору майбутнього вигодонабувача банківських продуктів Укрексімбанк (юридичної особи), в рамках програм співпраці з міжнародними організаціями, обов'язковою вимогою є його перевірка на відповідність низці критеріїв (рис. 3.62).

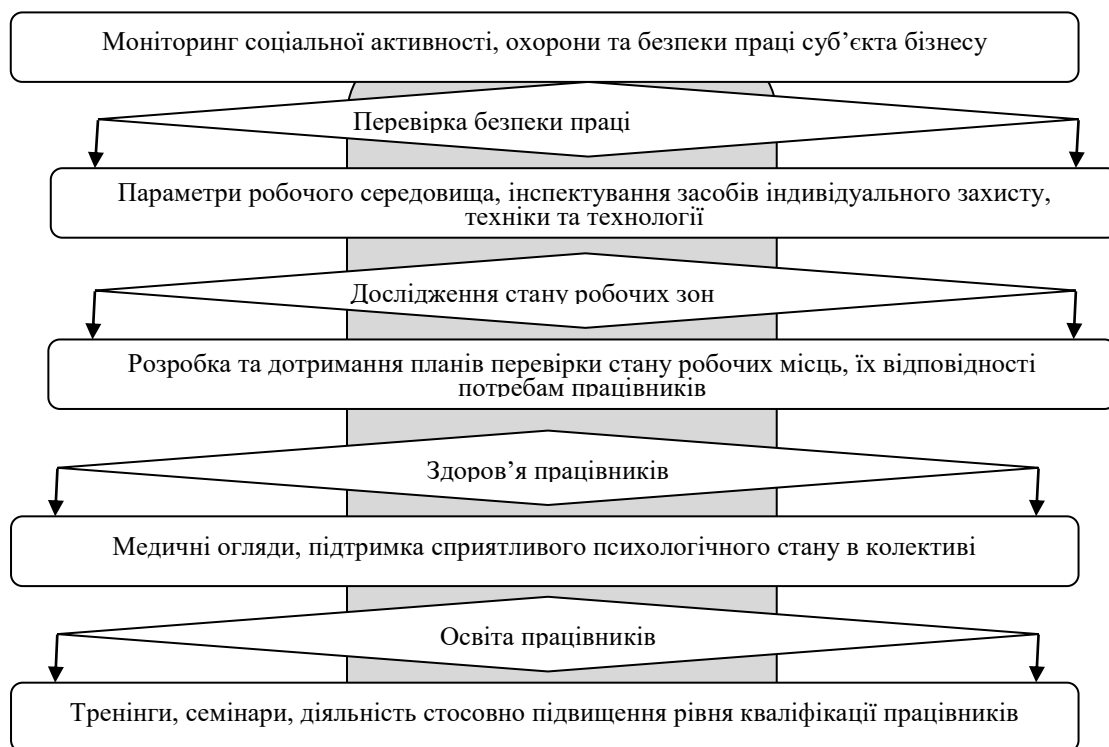

Рис. 3.62. Соціальні критерії вигодонабувачів (юридичних осіб) продуктів міжнародного партнерства Укрексімбанк

Джерело: узагальнено автором за [377]

У вартісному вираженні проекти співпраці Укрексімбанку зі Світовим банком та Європейським інвестиційним банком склали близько 400 млн євро кожний. Враховуючи існуючий позитивний досвід роботи Укрексімбанку в якості національного агента міжнародних організацій та плани міжнародних організацій щодо збільшення виділеної для реалізації проектів суми удвічі з урахуванням можливостей зміцнення інституційних засад впровадження проекту та підвищення ефективності використання позики, ефекту мультиплікації залучених ресурсів, такий вид співпраці є перспективним. Соціальний ефект від реалізації міжнародних партнерських проектів

Укрексімбанк характеризується поліпшенням умов та технології праці, можливістю зростання робочих місць та кваліфікації кадрів за рахунок залучення фінансових ресурсів міжнародних організацій. Для потреб фізичних осіб Укрексімбанк реалізує благодійну програму «Разом за життя». Станом на початок 2018 року з початку дії програми на потреби медичних закладів залучено 8 682 053 грн благодійних внесків на користь медичних закладів. Зокрема, вигодонабувачами виступили Дитяче відділення Національного інституту раку, Національний інститут серцево-судинної хірургії ім. М.М. Амосова, Інститут нейрохірургії ім. А. П. Ромоданова, Національна дитяча спеціалізована лікарня «Охматдит», Обласні дитячі медичні заклади України [376]. Тобто, банк має потенціал для участі у фінансовому забезпеченні компоненти людського розвитку «здоров'я».

З метою сприяння вирішенню актуальних соціальних проблем в Україні Ощадбанк виступає партнером програми соціального інвестування WNISEF, яка передбачає розробку механізму пільгового кредитування соціальних підприємств на базі комерційних банків-партнерів. Метою програми є підтримка приватних підприємств та фізичних осіб-підприємців, діяльність яких націлена на досягнення позитивного соціального й екологічного ефектів в Україні, що відбудеться на основі побудови механізму доступного кредитування спільно з банківськими установами, надання тренінгових та консультаційних послуг, коучингу і наставництва.

Ціль такої програми полягає в тому, щоб забезпечити можливість представникам бізнесу для вирішення соціальних та екологічних проблем за посередництвом фінансових інвестицій і надійних практик ведення бізнесу. Підхід програми соціального інвестування ґрунтується на наданні кредитів під низький відсоток для потреб збалансованих соціальних підприємств, консультаційні послуги та їх підтримку під час реалізації і впровадження бізнес-планів [378]. Соціальне підприємство, яке планує взяти кредит згідно програми, має відповідати низці встановлених критеріїв. Кредитування відбувається згідно з пільговими умовами (табл. 3.13).

Таблиця 3.13

**Критерії кредитування соціальних підприємств у рамках програми
Ощадбанку в партнерстві з WNISEF**

№	Назва критерію	Опис критерію
1	2	3
1	Основні критерії вимог до позичальника	• від 50 % співробітників – соціально незахищені верстви населення (особи з інвалідністю, ветерани та постраждалі від збройних конфліктів); • не менше 10% чистого прибутку суб'єкт господарювання передає на вирішення соціальних проблем, працевлаштовує соціально незахищене населення (менше 50% співробітників); • від 20 % чистого прибутку суб'єкт господарювання надає для вирішення соціальних проблем.
2	Валюта кредиту	гривня
3	Сума кредиту	Від 10 тис. дол. до 100 тис. дол.
4	Термін кредитування до	До трьох років
5	Відсоток	5 % річних
6	Застава (за потреби)	депозит фонду Wnisef, транспортні засоби, основні фонди, оборотні фонди

Джерело: узагальнено автором за [379]

За даними WNISEF, наразі за умовами даної програми в соціальні проекти інвестовано 5 164 036 дол. США. Особливістю програми є те, що соціальні підприємства, які отримали фінансування, зобов'язані щоквартально звітуватися перед фондом щодо вирішення соціальних питань.

З метою активізації та збалансування тенденцій людського розвитку в Україні Ощадбанк створив програму «Будуй своє», яка призначена для допомоги малому бізнесу сьогодні для того, щоб уже завтра мешкати в країні соціально-орієнтованих та успішних підприємців. Програма є доволі різнофункціональною та багатоетапною. З метою розвитку потенціалу банку в частині забезпечення збалансованого людського розвитку пропонуємо дещо доповнити діючий алгоритм реалізації програми (рис. 3.63).

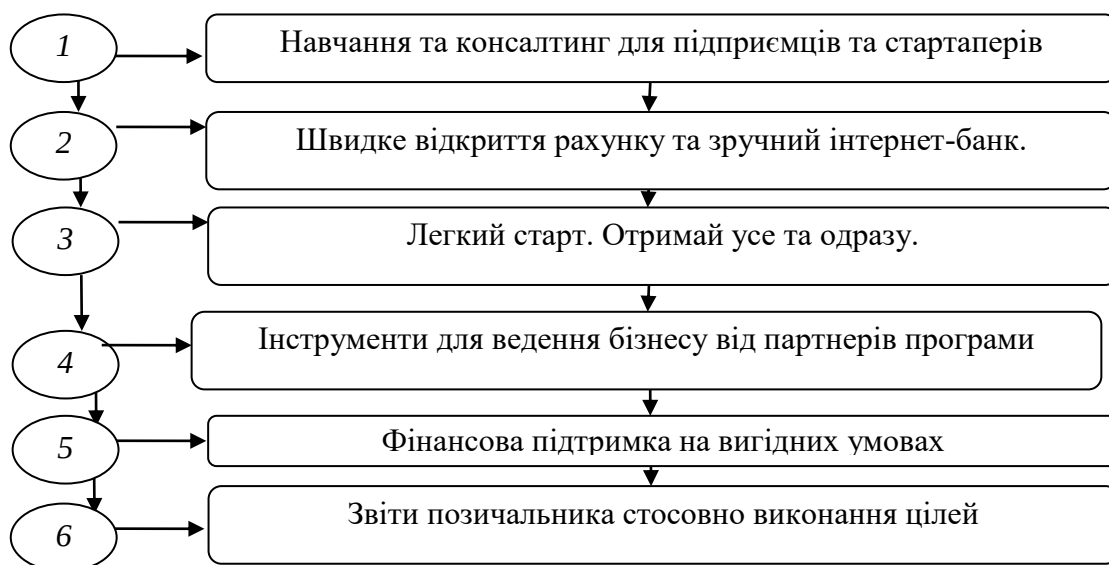

Рис 3.63. Деталізований алгоритм реалізації програми «Будуй своє» (Ощадбанк)

Джерело: узагальнено автором за [380]

Проект «Будуй своє» націлений на реалізацію динамічних і прогресивних цілей, тому існує потенціал подальшого розширення його потенціалу на забезпечення цілей збалансованого людського розвитку.

Потенціал реалізації соціальних проєктів зусиллями Укргазбанку знаходить прояв у благодійних депозитах для фізичних осіб «Берегиня», які передбачають щорічне відрахування від суми депозиту 1 % на потреби дитячих будинків. Одночасно реалізується програма для потреб соціально-орієнтованого бізнесу «Фінансування інвестиційних еко-проєктів», яка передбачає фінансування інвестиційних проєктів з використанням відновлювальних джерел енергії: сонце (СЕС), вітер (ВЕС), гідроенергія (ГЕС), геотермальні (ТЕС), енергія біомаси та біогазів. Наведений напрям є перспективним фактором розвитку компоненти здоров'я, тому існують передумови для розробки банківських продуктів даного напрямку.

В основі соціальних інвестицій зарубіжних банків, які діють на території України, лежить принцип поєднання пріоритетів національного ринку з принципами ведення соціально-орієнтованого бізнесу, що притаманні материнській компанії. Так, Райффайзен Банк Аваль в Україні діє у

відповідності із соціально-орієнтованими принципами збалансованого розвитку, які закріплені материнською компанією (рис. 3.64).

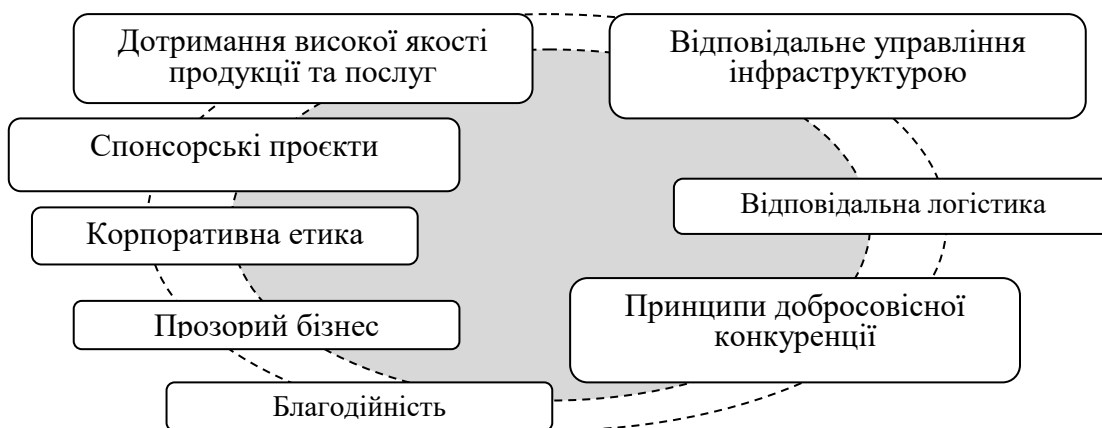

Рис. 3.64. Соціально-орієнтовані принципи збалансованого розвитку Райффайзен Банку Аваль

Джерело: узагальнено автором за [382]

Згідно з останіми доступними статистичними даними стосовно результатів розвитку напряму соціальних інвестицій Райффайзен Банку Аваль в Україні, які, наразі датуються 2016 роком, успішно реалізовувалися благодійні та спонсорські проекти, програми підвищення фінансової грамотності молоді, корпоративного волонтерства (Дод. Л, табл. Л.1). Діяльність Райффайзен Банку Аваль проявляється, як відповідальний бізнес, що створює основу для залучення соціальних інвестицій.

Перспективним вектором соціально-орієнтованої діяльності Кредобанку є досягнення регіональних пріоритетів за рахунок співпраці з місцевими органами влади, формування пропозицій на пільгових умовах для реалізації соціальних цілей. УкрСиббанк здійснює соціальні інвестиції, які націлені на збереження сімейних цінностей. Зокрема, банк здійснює щоквартальні перерахування на рахунок організації «Даун Синдром» 1 % від суми розрахунків, здійснених клієнтами банку з використанням карток «Срібна монетка». Банк реалізує програму «Кар'єра мрії», у рамках якої фахівці банку розповідають школярам про банківські професії. Широкий спектр соціальних інвестицій реалізується в рамках програми УкрСиббанку «Сімейне фінансове бюро» (табл. 3.14).

Таблиця 3.14

**Напрями залучення соціальних інвестицій у рамках програми
УкрСиббанку «Сімейне фінансове бюро»**

№	Напрямок залучення соціальних інвестицій	Зміст банківських послуг соціального спрямування
1	2	3
1	Комплекс рішень, які заощадять час і спростять організацію фінансів родини	спеціальний тариф на обслуговування членів родини клієнта; картки на ім'я дитини; медичне страхування та страхування для виїзду закордон; страхування життя для родини;
2	Консультації у навчанні дітей закордоном	підбір навчального закладу; допомога в підготовці документів для оплати за навчання
3	Підтримка операцій з сімейною нерухомістю	консультації; купівля; оренда; допомога в підготовці документів для оплати.
4	Юридична допомога в складанні	податкові декларації; спадщина; шлюбні контракти.
5	Рішення для батьків клієнта UKRSIBBANK PersonalBanking	пенсійні картки; накопичувальні рахунки.

Джерело: узагальнено автором за [382]

Тобто, потенціал розширення спектру соціальних інвестицій зарубіжних банків в Україні полягає в розвитку існуючих напрямів їх діяльності, які пов'язані із врахуванням пріоритетів материнської компанії та специфіки їх реалізації на національному рівні. Фінансові установи, які належать до групи приватних банків, здебільшого трактують соціальні інвестиції в якості одного з напрямів банківського бізнесу. Наприклад, фахівці банку ПУМБ зазначають, що стратегія збалансованого розвитку – це основа зростання бізнесу. У 2016 році інвестиції ПУМБ в модернізацію бізнесу становили понад 257 млн грн. Натомість, під соціальними інвестиціями, які склали понад 11,9 млн грн., розуміють інвестиції в підвищення безпеки праці співробітників і їх розвиток, підвищення якості продукції та послуг банку, розвиток бізнес-середовища й підвищення фінансової грамотності. Інвестиції банку в соціальні проекти у 2016 р. склали понад 179 тис. грн [383; 384].

З огляду на результати наведеного вище аналізу в Україні існує основа для успішного поєднання соціальних цілей та рішень вітчизняних банків, розвитку їх потенціалу соціального інвестора (рис. 3.65).

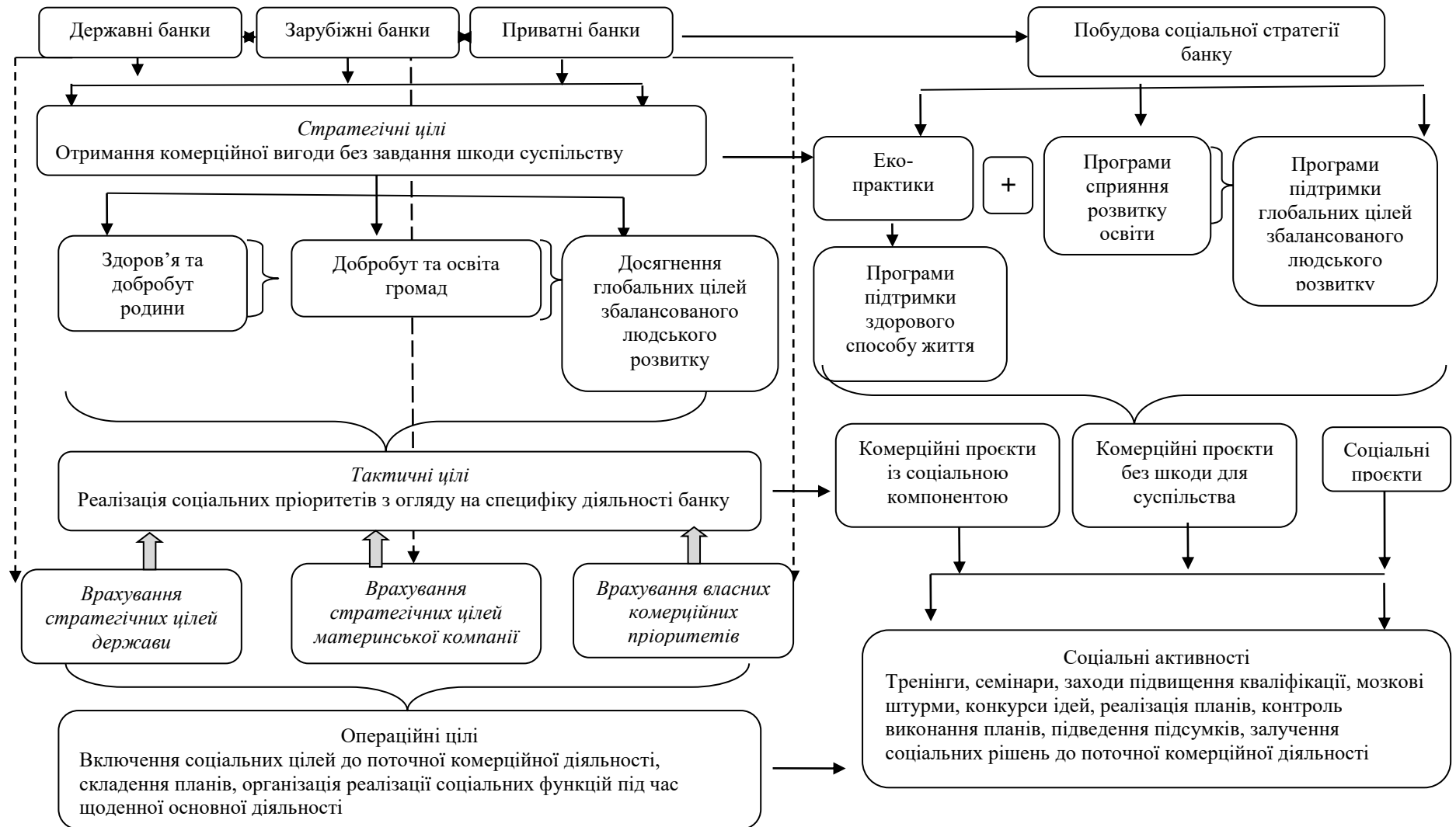

Рис 3.65. Модель збалансування цілей та рішень банків-соціальних інвесторів в Україні

Джерело: складено автором на прикладі дослідження соціальних практик вітчизняних банків

Тобто, вітчизняний бізнес має потенціал для того, щоб стати повноправним учасником процесу соціального інвестування в Україні. Одночасно в контексті збалансованого людського розвитку варто звернути увагу на прогресивний досвід розвинених економік, де важливу роль відіграють соціальні інвестиції суб'єктів бізнесу, які можуть як акумулювати ресурси для задоволення соціальних пріоритетів, так і безпосередньо формулювати соціальні стратегії інвестування.

Висновки до розділу 3

Унаслідок аналізу можливостей і перешкод формування фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку в Україні зроблено наступні висновки щодо вітчизняних закономірностей та тенденції людського розвитку, діалектики зв'язку соціальних інвестицій і вартісного виміру компонентів людського розвитку, динаміки та структури фінансового забезпечення компонентів збалансованого людського розвитку, діяльності міжнародних фондів і донорів в Україні:

1. За допомогою горизонтально-вертикального та компаративного аналізу вітчизняних індикаторів Індексу людського розвитку (*HDI*) підтверджено наукову гіпотезу про те, що підтримка національної економіки забезпечується за рахунок високого рівня фундаментальних досліджень за досить широким переліком наукових напрямів. Тому, згідно з критеріями *HDI*, фінансування освітньої компоненти здатне підвищити потенціал людського розвитку. Порівняльний аналіз модифікацій Індексу людського розвитку виявив, що в основі вирівнювання дисбалансів людського розвитку лежать індекси нерівності гендерного розвитку (*Gender Development Index (GDI)*) та гендерної нерівності (*Gender Inequality Index (GII)*). Натомість причини національних дисбалансів полягають у вищому за середній у світі рівень соціально-

економічної нерівності (*IHDI*). Тому, основою збалансованого людського розвитку є зрівноваження фінансування базових компонентів людського розвитку всіх верств населення.

2. У результаті проведення дослідження згідно методології Індексу людського капіталу (*HCI*) та Глобального індексу конкурентоспроможності талантів (*GTCI*) узагальнено сильні, нейтральні та слабкі сторони людського капіталу в Україні (*SNW*-аналіз людського капіталу). Це дало змогу здійснити їх статичну оцінку, що характеризує результативність фінансових та регуляторних механізмів на національному рівні.

3. Порівняльний аналіз динаміки змін Індексу реального прогресу (*GPI*) та ВВП та деталізована оцінка Індексу інклюзивного розвитку (*IDI*) довели невідповідність динаміки економічних індикаторів фактичним характеристикам рівня життя. Зокрема, зниження характерне для таких показників, як: продуктивність праці, очікувана зайнятість населення, коефіцієнт розшарування суспільства та медіанний дохід. Обґрунтування індикаторів Індексу соціального розвитку (*SPI*) та Індексу процвітання (*PI*) склало основу для комплексного аналізу факторів збалансованого людського розвитку в Україні, що дозволило згрупувати відповідні фактори і сформувати сутнісний базис збалансованого людського розвитку в Україні.

4. Аналіз фінансового забезпечення об'єктів соціальної сфери виявив структурні та функціональні дисбаланси фінансування людського розвитку. У функціональному вимірі недофінансованою залишається культура. У структурі джерел фінансування збалансованого людського розвитку переважають державні фінансові ресурси. Такі дисбаланси сприяють виконанню державою функції регулятора в соціальній сфері. Проте, це не дозволяє розвинути потенціал залучення ресурсів з альтернативних джерел.

5. У процесі пошуку джерел побудови моделі соціальної держави в Україні розмежовано якісні й кількісні критерії, що дало змогу здійснити концептуальний аналіз параметрів поточного рівня та якості життя, а також кількісних індикаторів фінансування людського розвитку за рахунок ресурсів

бюджетів усіх рівнів і позабюджетних фондів. В результаті на основі аналітичного дослідження доведено факт трансформації вітчизняної моделі соціальної держави, а саме: відбувається конкретизація пріоритетів людського розвитку за рахунок зростання ролі місцевих бюджетів, зростання обсягів залучених ресурсів на основі розвитку потенціалу позабюджетних фондів.

6. Побудова сучасного збалансованого суспільства може мати місце лише за умови участі всіх ключових сфер і суб'єктів ділової активності в процесах соціального інвестування. Аналіз практик соціальних інвестицій соціально відповідальних суб'єктів бізнесу дозволив виокремити їх характеристики, які вказують на існування потенціалу для соціальних інвестицій в Україні. Активізація соціально відповідальної діяльності великих компаній, компаній-лідерів у галузі, компаній з міжнародними зв'язками, виробників диверсифікованої продукції, учасників ринку олігополістичної конкуренції стане основою для розширення потенціалу соціальних інвестицій в контексті збалансованого людського розвитку.

8. Поряд із компаніями соціальними інвесторами виступають також банки, які одночасно зі своєю безпосередньою комерційною діяльністю виконують функції соціальних інвесторів. Унаслідок аналізу соціально-відповідальних практик вітчизняних банків визначено, що соціальні інвестиції в Україні здійснюють банки державної форми власності або зарубіжні банки. Серед компонентів людського розвитку найбільша увага банків-соціальних інвесторів приділяється фінансовій підтримці освіти, дещо менша – охороні здоров'я. Це дає змогу провести аналогію між характеристиками потенційних соціальних інвесторів серед суб'єктів бізнесу та банків. У контексті стратегічних завдань збалансування людського розвитку в Україні основна увага держави має бути зосереджена на стимулюванні пристосування зарубіжного досвіду здійснення соціальних інвестицій до національних пріоритетів збалансування людського розвитку.

Основні результати розділу опубліковані в наукових працях автора [21; 60; 195; 292; 300; 302; 307; 310; 317; 347; 353; 357; 358; 383].

РОЗДІЛ 4

АКУМУЛЯЦІЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ЗАРУБІЖНИХ ДОНОРІВ ТА ЇХ РОЛЬ У ЗБАЛАНСУВАННІ ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ

4.1. Фінансування проєктів та програм людського розвитку за рахунок урядових фондів

Перехід економіки України до ринкових умов господарювання став основою для активізації участі національної економіки в глобалізаційних процесах. Зокрема, значні впливи глобалізаційних тенденцій прослідковуємо в соціальній сфері. Адже проблеми збалансованого людського розвитку набули глобального значення та не можуть бути остаточно вирішеними лише зусиллями органів державної влади.

Натомість у розвинених країнах на державному рівні сформувалася низка фондів і донорських організацій, які націлені, поряд з аналізом пануючих на сьогодні тенденцій людського розвитку, на вирішення питань стосовно його збалансування. Відбувається впровадження дієвих механізмів забезпечення взаємодії потенціалу фінансових ресурсів, які формуються та використовуються на національному рівні, та таких, які спроможні фінансувати збалансування людського розвитку на міжнародному рівні. В контексті сприяння збалансованому людському розвитку в світі та у зв'язку з реформами в економіці України зарубіжні донори готові запропонувати фінансові ресурси для стимулювання соціально-економічного зростання.

Так, згідно з даними моніторингу, проведеного Міністерством економічного розвитку й торгівлі, станом на початок 2018-го року в нашій країні реалізуються донорські проєкти, які фінансуються за рахунок фінансових ресурсів зарубіжних донорів на суму близько 6,5 млрд дол. США, тоді як у середині 2017 року ця сума становила 5,3 млрд дол. США [385]. Тобто, існує

резерв для розширення обсягів залучених фінансових ресурсів у вітчизняну економіку. Визначальним є те, що офіційна статистика, першою чергою, зосереджує увагу на потенціалі фінансування людського розвитку за рахунок ресурсів урядових фондів або міждержавних організацій. Так, з-поміж найбільших за обсягом фінансування проєктів названо фінансові ресурси урядів розвинених країн та міждержавних організацій (рис. 4.1).

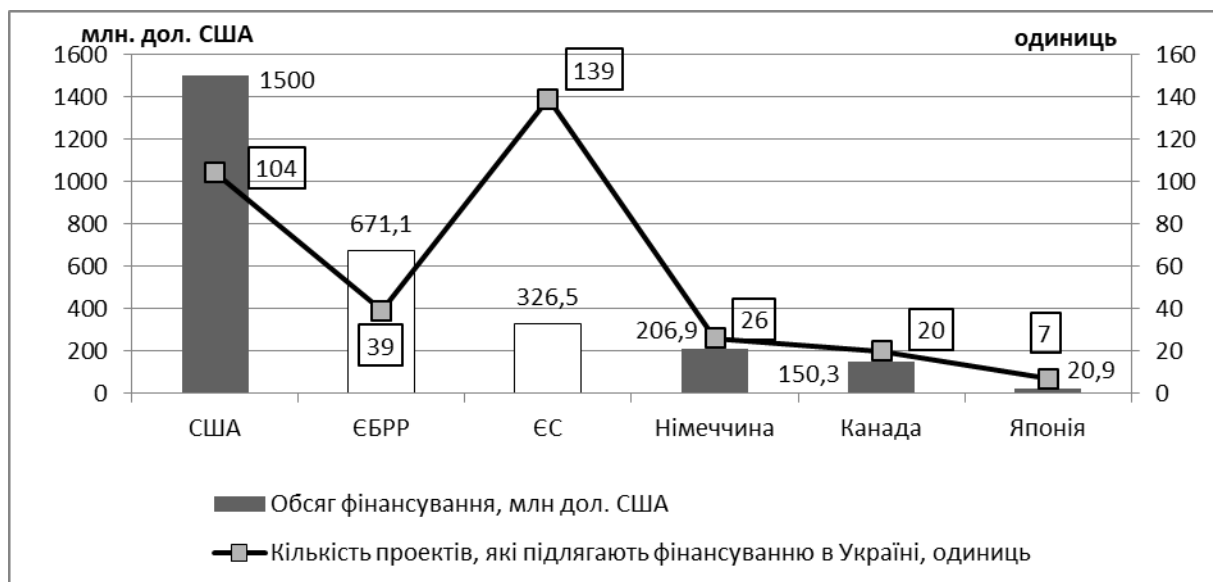

Рис. 4.1. Найбільші зарубіжні донори в Україні

Джерело: узагальнено за [386]

Згідно з даними Міністерства економіки, станом на кінець першого півріччя 2017 року з-поміж проєктів, які фінансувалися за рахунок ресурсів міжнародних донорів, 20 проєктів реалізувалися протягом терміну довшого за 10 років, 68 проєктів загальною вартістю 137 млн дол. США були завершеними, розпочалася реалізація 31 проєкту (86 млн дол. США). Крім того, у 2017 році з'явилися нові країни-донори (Норвегія та Польща), що дозволило збільшити обсяги фінансування проєктів на 31 млн дол. США порівняно з аналогічним періодом 2016 року. Доступна фінансова допомога зарубіжних донорів розподіляється за сферами цільового призначення (рис. 4.2).

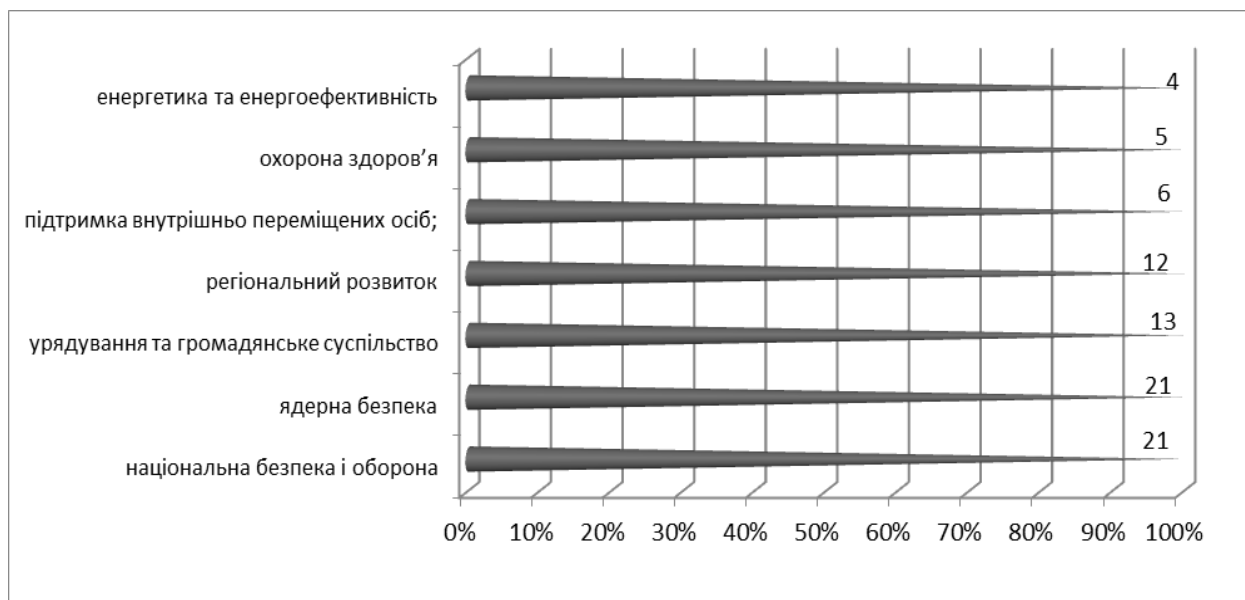

Рис. 4.2. Зарубіжне донорське фінансування за сферами цільового призначення, %

Джерело: узагальнено автором за [386]

З огляду на дані рис. 4.2, діяльність зарубіжних фондів та донорів в Україні здебільшого націлена на забезпечення національної безпеки і оборони та ядерної безпеки в нашій країні, що пов'язано з пріоритетністю змін у цих сферах. Натомість на цілі охорони здоров'я припадає лише 5 % коштів зарубіжних донорів, залучених в економіку України. Згідно із офіційною статистикою, освіта та культура не займають значної частки з-поміж сфер, які фінансуються міжнародними донорами [387].

Проте, фактично в Україні діє ряд програм зарубіжних урядових фондів та державних фінансових установ, які тією чи іншою мірою пов'язані із забезпеченням збалансованого людського розвитку, стимулюванням компонентів людського розвитку (табл. 4.1).

Таблиця 4.1

Суспільно-орієнтовані урядові фонди та зарубіжні державні фінансові установи в Україні

Країна	Урядові фонди / Державні фінансові установи
1	2
США	<i>Урядові фонди</i> Посольство США в Україні, Державний департамент США (Американські ради з міжнародної освіти), Агентство США з міжнародного розвитку (Програма USAID (Western NIS Enterprise Fund)).
Німеччина	<i>Урядові фонди</i> Федеральне Міністерство економічного співробітництва та розвитку Німеччини (BMZ), Посольство Федеративної Республіки Німеччина в Україні, Німецьке бюро міжнародної співпраці (GIZ), Фонд Александра фон Гумбольдта <i>Державні фінансові установи</i> Німецька «Кредитна установа для Відбудови» (KfW)
Велика Британія	<i>Урядові фонди</i> Британський департамент з питань довкілля, продуктів харчування і села (DEFRA), Британська рада в Україні (British Council)
Швейцарія	<i>Урядові фонди</i> Швейцарське бюро співробітництва в Україні (проект Despro)
Канада	<i>Урядові фонди</i> - Канадське агентство міжнародного розвитку (CIDA), Посольство Канади в Україні, Канадський фонд підтримки місцевих ініціатив
Нідерланди	<i>Урядові фонди</i> - Програма MATRA Міністерства закордонних справ Нідерландів
Швеція	<i>Урядові фонди</i> - Шведське агентство з питань міжнародної співпраці та розвитку (SIDA)
Норвегія	<i>Урядові фонди</i> - Норвезьке агентство з розвитку та співробітництва (NORAD)
Фінляндія	<i>Урядові фонди</i> - Фінський Фонд Місцевого Співробітництва
Франція	<i>Урядові фонди</i> – Посольство Франції в Україні
Естонія	<i>Урядові фонди</i> – Міністерство закордонних справ Естонії
Японія	<i>Урядові фонди</i> – Японський уряд. Посольство Японії в Україні (програма Кусаноне)

Джерело: узагальнено автором за [388] та матеріалами офіційних сайтів урядових фондів

Результати досліджень дозволяють стверджувати, що фінансування людського розвитку за рахунок зарубіжних держав здійснюється переважно у формі урядових фондів. Водночас значна частка соціально-орієнтованих фондів походить із США. У 2018 р. Федеральний уряд США виділив близько 1,4 млрд дол. США для фінансування 80 програм в Україні (рис. 4.3).

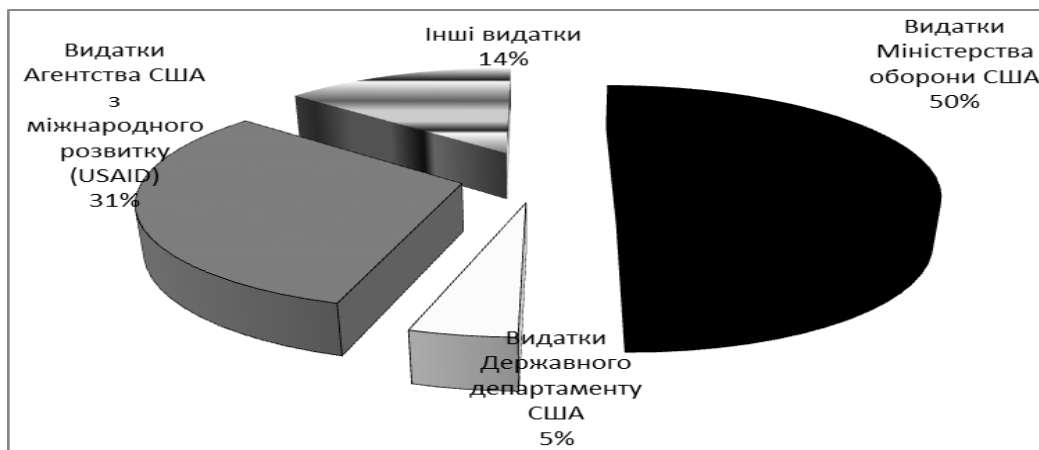

Рис. 4.3. Видатки Федерального уряду США в Україні у 2018 р.

Джерело: узагальнено автором за [389]

Наведена на рисунку статистика показує, що соціальну спрямованість має частина видатків, яка надається за напрямками діяльності USAID (439 млн дол. США). Також через брак інформації під питанням залишається ціпсьове призначення інших видатків (194 млн дол. США). Тому, в контексті поточного дослідження важливо звернути увагу на основні напрями, за якими реалізуються проєкти людського розвитку на рівні урядових фондів.

Значна кількість соціальних проєктів в Україні реалізується зусиллями посольства США в Україні. З-поміж ключових напрямів діяльності організації в Україні залишаються орієнтація на підтримку проєктів розвитку громадянського суспільства, фінансування проєктів у сфері освіти та культури. Наразі в царині людського розвитку посольство США в Україні реалізує програми малих грантів громадської дипломатії для підтримки проєктів у сфері культури та освіти. Згідно з умовами обох програм грантоотримувачами можуть виступати українські та американські організації, які є неурядовими та неприбутковими, а також фізичні особи. Граничні суми грантів для одного вигодонабувача: 24 тис. дол. США та 8 тис. дол. США для організацій та

приватних осіб відповідно. Гранти призначені для реалізації тематичних соціальних проєктів в Україні (рис. 4.4).

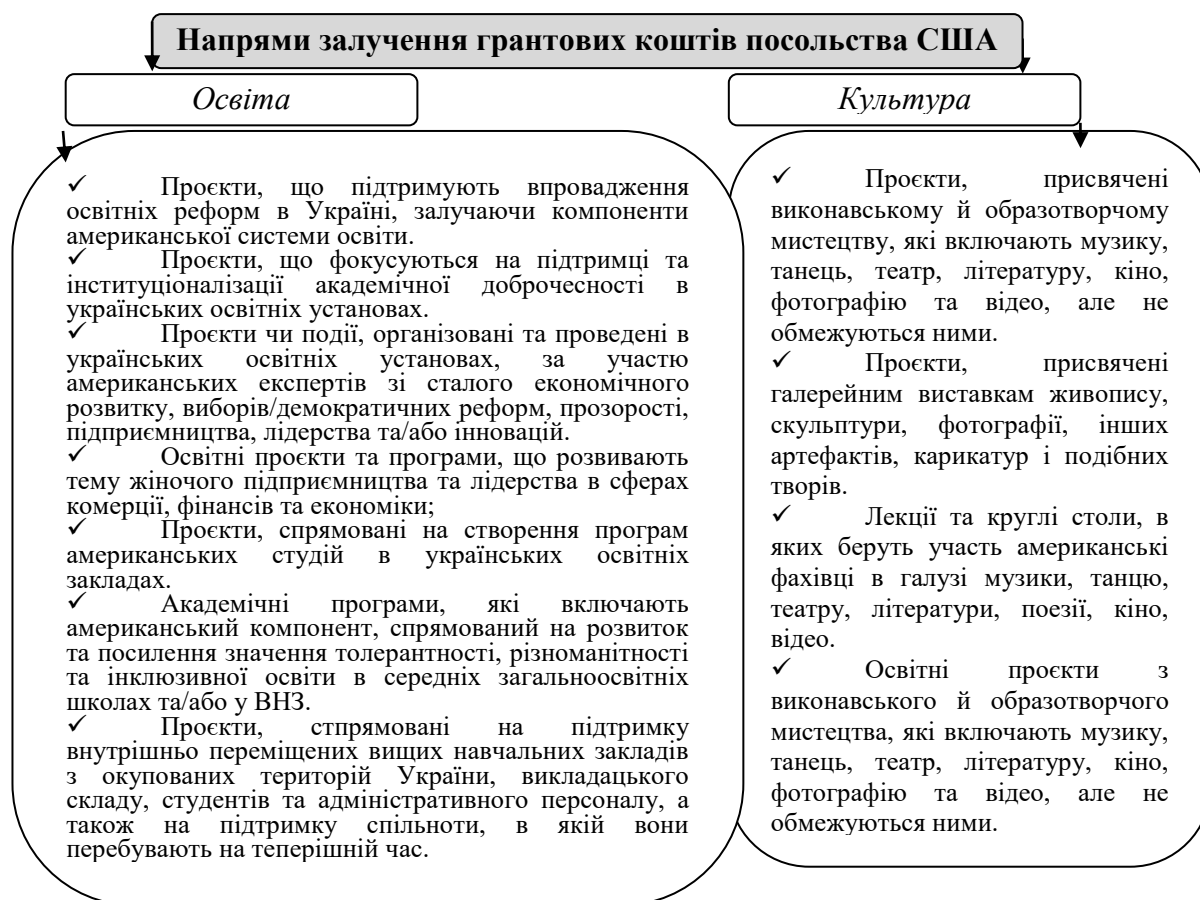

Рис. 4.4. Тематичні напрями залучення грантових коштів посольства США в Україні у 2018-2019 рр.

Джерело: узагальнено автором за [390]

Визначальним є те, що протягом останніх років тематичні напрями програми не змінилися. Однак, значно розширився спектр проєктів, які підлягають фінансуванню. Так, у 2016-2017 рр. реалізовувалася єдина програма «Малі гранти на підтримку культурних та освітніх проєктів», яка передбачала підтримку проєктів створення творів образотворчого мистецтва та художніх виставок, проведення лекцій та круглих столів, переклад книг. У 2017-2018 рр. реалізовувалася програма «Освіта і культура», у рамках якої пріоритетними були: проєкти проведення освітніх реформ, партнерства між студентами та викладачами, підтримки людей з особливими потребами, програми розвитку критичного мислення. Натомість у 2018-2019 рр. реалізуються вже дві окремі

програми малих грантів за напрямом «Освіта» та «Культура». Відповідно дещо змінився загальний бюджет проекту (рис. 4.5).

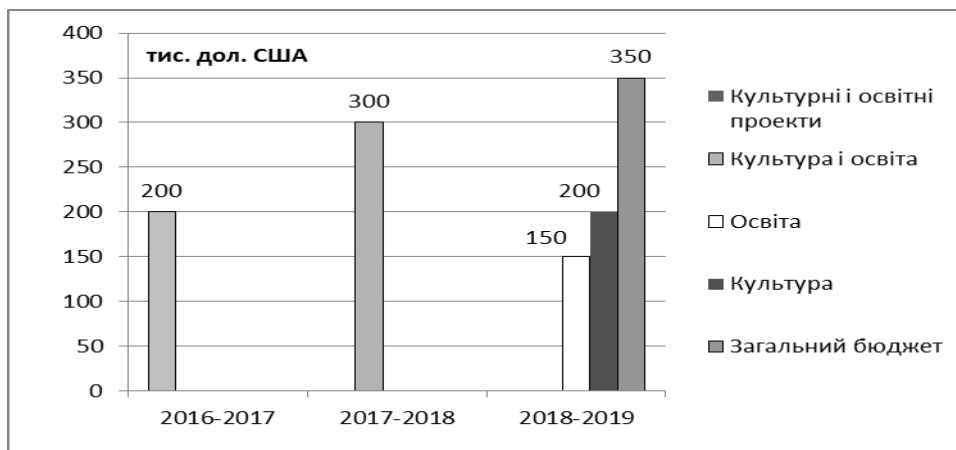

Рис. 4.5. Тенденції зміни обсягів грантових ресурсів посольства США, залучених для потреб людського розвитку в Україні

Джерело: узагальнено автором за [390]

Тобто, позитивною є тенденція поступового зростання розмірів видатків посольства США для досягнення цілей людського розвитку. Одночасно диверсифікація та структуризація проєктів свідчить про моніторинг попиту на гранти. В якості напрямку посилення результативності грантових програм посольства США в Україні можемо запропонувати активізацію інформаційно-просвітницької діяльності з-поміж потенційних стейкхолдерів стосовно механізмів та переваги участі у грантовому проєкті, посилення аналітичної бази визначених проєктів.

Проте, посольство США в Україні є далеко не єдиним урядовим фондом, який підтримує пріоритети людського розвитку в нашій країні. Зокрема, на рівні виконавчої влади США діє Державний департамент США, який в Україні за допомогою Американських рад з міжнародної освіти реалізує: освітні та навчальні програми; інформаційну підтримку, надає гранти та стипендії для навчання та досліджень в різних галузях науки [391]. Тобто, пріоритетними для даного урядового фонду стали проєкти підтримки освітньої компоненти людського розвитку (табл. 4.2).

Таблиця 4.2

Освітні гранти Державного департаменту США в Україні протягом 2002-2019 рр.

№ з/п	Назва програми	Бюджет, дол. США	Опис програми	Початок програми	Завершенн я програми
1	2	3	4	5	6
1	Стипендії ім. Фулбрайта	13276627	Сприяння обміну науковцями між Україною та США, розвитку освіти і науки, підвищенню професійного рівня викладацтва	08.05.2002	30.09.2019
2	Програма обміну для студентів	232747	Надання можливості студентам ВУЗів України навчатись протягом одного року в університетах або коледжах США.	29.01.2014	31.10.2016
3	Програма стипендій ім. Едмунда С. Маскі	4056208	Надання можливості українським фахівцям навчатися в університетах США для отримання ступеня магістра та доктора	01.10.2004	30.12.2014
4	Програма обміну лідерів (FLEX)	3090000	Надання можливості учням загальноосвітніх шкіл навчатися у школах США протягом одного академічного року.	15.08.2008	31.12.2018
5	Адміністрування освітньо-консультативних центрів в Євразії	669814	Забезпечення доступу до інформації щодо можливостей для професійного стажування у США; вступ та навчання в американських коледжах та університетах; ознайомлення з матеріалами для складання стандартизованих тестів.	01.01.2009	30.09.2018
6	Програма підтримки освітніх реформ	178479	Підтримка освітніх реформ в Україні шляхом ознайомлення освітян та представників громадськості з досвідом США у вищій освіті	26.09.2014	31.08.2015
7	Програма професійних стажувань	89104	Надання допомоги шляхом посилення професійних навичок молодих працівників органів законодавчої влади, встановлення тривалих та діючих стосунків між учасниками з різних країн та їх спільнотами	09.03.2014	30.12.2016
8	Центр "Американський дім"	599999	Підтримка культурної дипломатії, інноваційного і культурного обміну між українцями та американцями, просування міжкультурного діалогу	15.04.2015	31.03.2016
9	Партнерства мас-медіа в Україні (UMPP)	400000	Розвиток стосунків між друкованими, телевізійними інформаційними агенціями США та України.	28.09.2016	28.09.2017
10	Проект сприяння академічній доброчесності в Україні (SAIUP)	234248	Підтримка реформування системи вищої освіти шляхом зміни підходів до академічної доброчесності в закладах вищої освіти України, поширення інформації та знань про практичну цінність і важливість академічної доброчесності.	01.02.2016	31.12.2019

Джерело: складено автором за [385]

Отже, пріоритетним для Державного департаменту США є напрям реалізації довгострокових масштабних грантових проєктів у сфері освіти. Проєкти та програми націлені як на розвиток міжнародної мобільності в царині освіти та науки, так і на реалізацію прогресивних ініціатив в Україні. Визначальним є те, що наведені в табл. 4.2 проєкти та програми або уже завершені, або близькі до завершення. Тому ключовою проблемою є фінансування подібних довгострокових проєктів у майбутньому. Для цього на державному рівні варто організувати проєктну групу, яка б проаналізувала потребу та напрями залучення грантових коштів донорів зарубіжних країн.

Переважно довгострокові проєкти також реалізує Агентство США з міжнародного розвитку (Програма USAID) (рис. 4.6). Програма USAID бере свій початок в Україні ще від 1992 року та передбачає надання грантів для досягнення цілей соціально-економічного розвитку. Протягом періоду дії програми було надано грантів на суму близько 1,9 млрд дол. США [392].

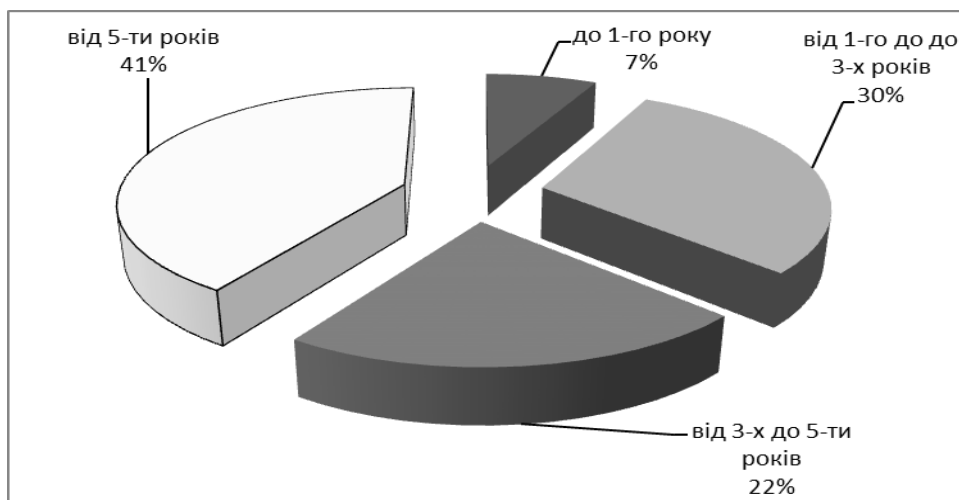

Рис. 4.6. Структура грантових проєктів USAID за терміном їх реалізації в Україні протягом 2008-2019 рр.

Джерело: узагальнено автором за [385]

Наразі в реєстрі Міністерства економічного розвитку і торгівлі України презентовано 54 проєкти USAID на загальну суму близько 422 млн дол. США. Найбільшу частку з-поміж них займають проєкти тривалістю від 1-го до 3-х та понад п'ять років (30 % та 41 % відповідно). Визначальним є те, що лівова частка проєктів організації перебуває на стадії завершення або вже завершені.

З-поміж проаналізованих проєктів USAID чільне місце займають проєкти, які націлені на досягнення пріоритетів людського розвитку. Так, протягом десяти років організацією було реалізовано 16 проєктів у сферах охорони здоров'я та освіти в Україні загальною сумою близько 75 млн дол. США (рис. 4.7).

Рис. 4.7. Видатки USAID на реалізацію проєктів людського розвитку в Україні протягом 2008-2019 рр., дол. США

Джерело: узагальнено автором за [385]

Тобто, очевидною є пріоритетна частка грантових ресурсів USAID, яка припадає на фінансування проєктів у сфері охорони здоров'я. У 2019 р. планується продовжити реалізацію проєктів, націлених на боротьбу з ВІЛ/СНІД та туберкульозом. На стадії реалізації перебувають проєкти сприяння медичній реформі та підтримки громадського суспільства. Тому для підвищення результативності реалізації грантових проєктів важливу роль відіграватиме внутрішньоорганізаційний механізм моніторингу цільового використання коштів та результативності реформ.

Поряд із грантовими програмами USAID у сфері охорони здоров'я за фінансової підтримки організації реалізується перший в Україні та Молдові регіональний фонд прямих інвестицій – Western NIS Enterprise Fund (WNISEF).

Капітал фонду становить близько 150 млн дол. США. Протягом 3-х останніх років було надано допомогу на суму близько 35 млн дол. США. Наразі одним із пріоритетних напрямів діяльності виступає програма соціального інвестування, яка націлена на сприяння досягненню соціальних та екологічних цілей зусиллями представників приватного бізнесу за фінансової підтримки у формі доступного кредитування, тренінгових і консультаційних послуг, коучинга та наставництва. Протягом періоду функціонування програми соціального інвестування в Україні було надано понад 18,7 млн грн пільгових кредитів та близько 14 млн грн інвестовано в соціальні проєкти [393; 394]. Експерти фонду відмічають достатньо значний приріст соціальних інвестицій в результаті діяльності фонду (рис. 4.8).

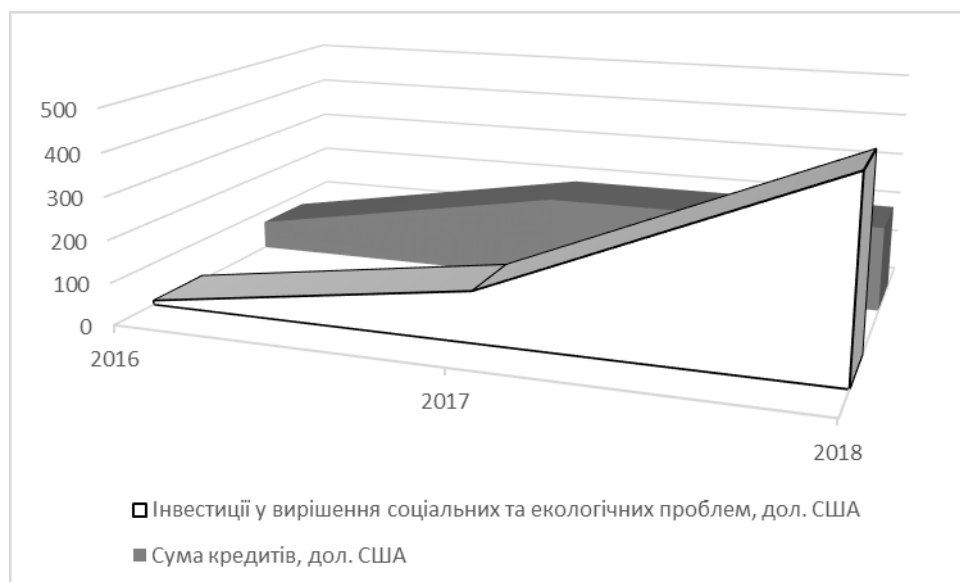

Рис. 4.8. Зростання соціальних інвестицій в Україні внаслідок реалізації програми WNISEF протягом 2016-2018 рр., дол. США

Джерело: [395]

Тобто, спостерігаємо накопичувальний ефект від інвестицій, вкладених безпосередньо у вирішення соціальних та екологічних проблем, а також кредитів, наданих соціальним підприємствам. У вказаному контексті варто також звернути увагу на зростання і співвідношення попиту та пропозиції на пільгові кредити WNISEF (рис. 4.9).

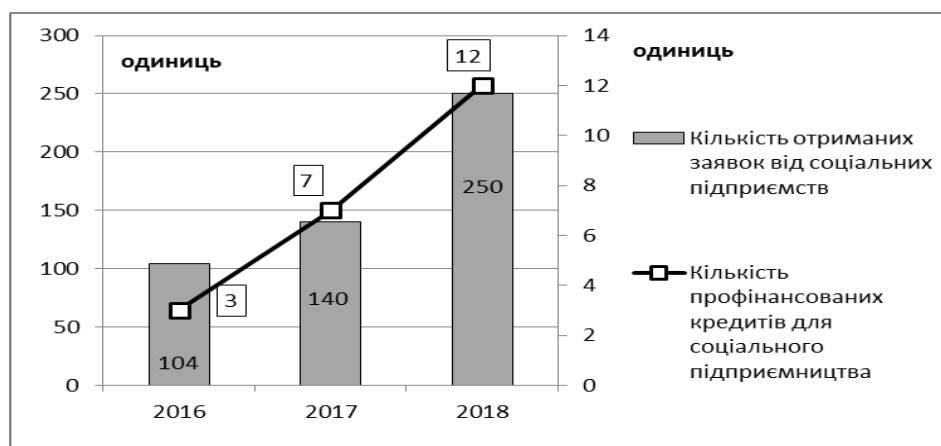

Рис. 4.9. Попит та пропозиція на пільгові кредити WNISEF для соціальних підприємств протягом 2016-2018 рр.

Джерело: [395]

Очевидним є значне зростання як попиту, так і пропозиції на пільгові кредити WNISEF, що пов'язуємо з успіхом та популяризацією програми. В результаті реалізації програми забезпечується множинний синергетичний ефект (рис. 4.10).

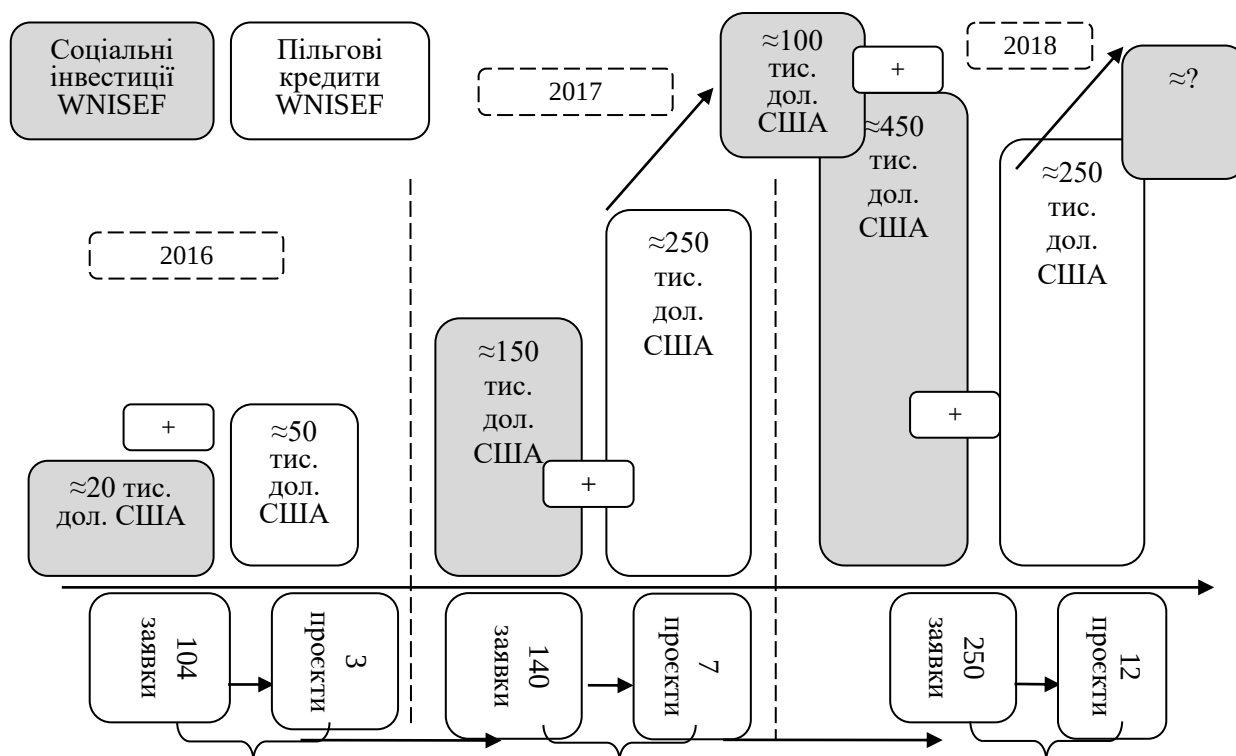

Рис. 4.10. Графік синергетичного ефекту фінансування соціальних інвестицій WNISEF в Україні

Джерело: узагальнено автором

Згідно з результатами досліджень аналітиків організацій протягом 2016-2017 рр. сума здійснених соціальних інвестицій та наданих кредитів зросла з 69 857 дол. США до 392 424 дол. США. Одночасно протягом наведеного періоду профінансовані компанії вже інвестували 48,98% від загальної суми кредиту для цілей реалізації соціальних проєктів [395]. Тому можемо зробити висновок щодо успіху програм WNISEF в контексті збалансування людського розвитку в Україні.

Отже, на первинному рівні відбувається щорічне зростання вартісного виміру соціальних інвестицій та пільгових кредитів WNISEF. Одночасно соціальні підприємства, які отримали пільговий кредит, як правило, інвестують значну частину цих коштів у нові соціальні проєкти. Тобто, у наступному періоді сума інвестована соціальними підприємцями додається до суми соціальних інвестицій, інвестованих безпосередньо WNISEF, формується синергетичний ефект. Водночас у зв'язку з популяризацією пільгових кредитів щорічно відбувається приріст попиту на них, що визначає ймовірність зростання пропозиції пільгових кредитів у наступному періоді. Зростання кількості наданих кредитів та обсягу соціальних інвестицій заохочує соціальних підприємців до примноження власних соціальних інвестицій, формується другий рівень синергетичного ефекту. Таким чином, WNISEF можна вважати комплексним проєктом та однією з найбільш вдалих соціальних ініціатив урядових фондів США в Україні за рахунок успішного поєднання пільгових кредитів для соціальних підприємств і безпосередніх соціальних інвестицій, що сприяє збалансуванню людського розвитку.

Своєю чергою, поряд з урядовими фондами США в Україні важливу роль у процесі збалансування людського розвитку відіграють європейські урядові фонди. Так, згідно з даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, станом на початок 2019 р. реалізувалося близько 55 проєктів, профінансованих німецькими фондами та державною фінансовою установою на суму, що перевищувала 1 млрд дол. США (рис. 4.11).

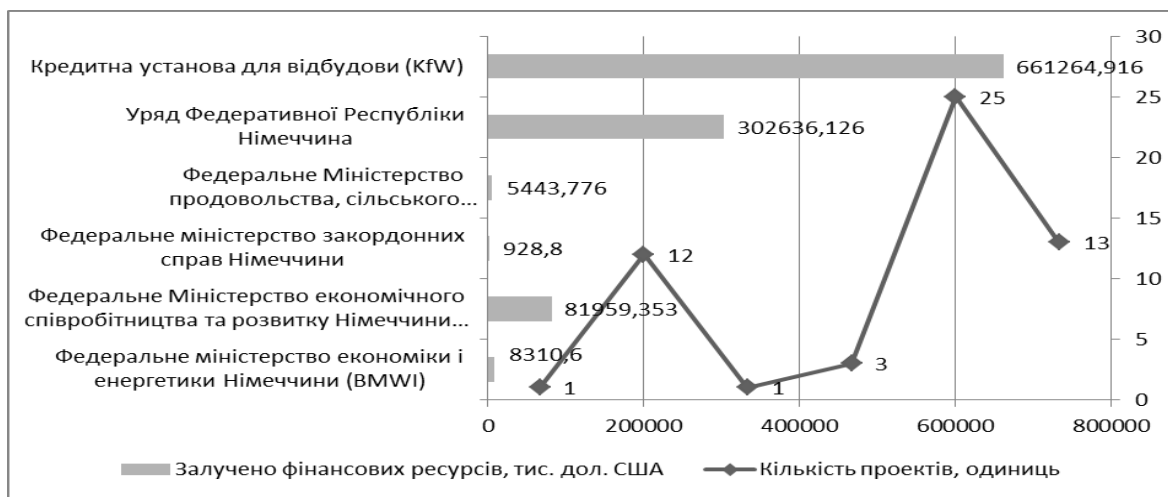

Рис. 4.11. Видатки німецьких урядових фондів та державної фінансової установи в Україні протягом 2008-2019 рр., тис. дол. США

Джерело: узагальнено автором за [385]

З-поміж німецьких урядових фондів найбільшим інвестором в Україні є Уряд Федеративної Республіки Німеччина, який за підтримки Федерального Міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини (BMZ) реалізує програми людського розвитку. Загалом протягом останніх десяти років зусиллями Уряду Федеративної Республіки Німеччина реалізовано 25 проєктів на загальну суму близько 280 млн євро. Зокрема, такі проєкти направлені на посилення інфраструктури та благополуччя (рис. 4.12).

Рис. 4.12. Соціальні інвестиції в людський розвиток України з фондів Уряду Німеччини протягом 2008-2019 рр., тис. євро

Джерело: узагальнено автором за [385]

Своєрідним посередником між фондами Уряду Федеративної Республіки Німеччина та потенційним вигодонабувачем в Україні є Посольство Республіки Німеччина. Так, протягом 2019 р. заплановано реалізувати низку проєктів, спрямованих на задоволення базових потреб бідних та вразливих верств населення, досягнення довгострокового ефекту від реалізації таких проєктів. Проєкти фінансуватимуться шляхом часткового фінансування, максимальна сума гранту від Посольства має перебувати в межах 8 000 євро. Під час подачі заявки для отримання гранту потенційний вигодонабувач повинен визначитися: які проблеми будуть потенційно вирішені за рахунок даного проєкту; який спектр вигодонабувачів проєкту; щодо механізму реалізації заходів для досягнення цілі. У 2018 р. фінансування в рамках цього гранту отримали п'ять соціальних проєктів, за рахунок яких закуплено медичну апаратуру та лабораторне обладнання, здійснено поліпшення інфраструктури сільських шкіл, закуплено реабілітаційне та тренувальне обладнання для осучаснення інклюзивно-ресурсного центру [396]. На нашу думку, подібні мікропроєкти можуть стати наріжним каменем для поліпшення благополуччя вітчизняного суспільства в довгостроковій перспективі. Тому, важливим напрямом їх популяризації є оприлюднення аналітики щодо успішного досвіду та ефектів від фінансування мікропроєктів протягом минулих періодів. Соціально-орієнтована активність Уряду Федеративної Республіки Німеччина в Україні є доволі багатовекторною. Так, поряд із проєктами поліпшення добробуту у нашій країні функціонує Німецьке бюро міжнародної співпраці (GIZ), одним із напрямів діяльності якого є стимулювання соціального розвитку [397]. Фонд Александра фон Гумбольдта є міжнародною інституцією, яка пропонує гранти для розвитку освіти і науки. Зокрема, фонд надає індивідуальні стипендії та призи для вчених рівня PhD, а також активно підтримує випускників своєї мережі [398]. Тобто, діяльність німецьких урядових фондів в Україні є доволі багатовекторною та результативною.

Одночасно поряд з урядовими фондами в Німеччині функціонує специфічна державна фінансова установа — Німецька «Кредитна установа для

Відбудови» (*KfW*), яка згідно з аналітикою Міністерства економічного розвитку і торгівлі України забезпечила 62 % від усіх німецьких соціальних інвестицій у нашій країні. Кредитну установу для відбудови створено після Другої світової війни. На сучасному етапі свого розвитку вона займає чільне місце в рейтингах журналу *Global Finance* з-поміж надійних банків. Посил Кредитної установи для відбудови звучить, як "ми просуваємо Німеччину". Просування Німеччини полягає в тому, що "ми вкладаємо фінансові ресурси в майбутнє людей Німеччини; ми фінансуємо інновації для того, щоб німецька економіка залишалася сильною; ми сприяємо структурним змінам та покращенню". Серед цілей *KfW* виокремлено: сприяння соціально-економічного розвитку національної економіки; підтримка міжнародної співпраці; забезпечення високих фінансових результатів; просування національної економіки на міжнародному ринку; розвиток національного ринку; підтримка гендерної рівності в команді [399]. Метою реалізації проєктів *KfW* є всебічне просування Німеччини, яке полягає в залученні фінансових ресурсів для забезпечення майбутнього населення, фінансуванні інновацій для посилення німецької економіки, реалізації структурних змін та покращення (Додаток М). У складі фінансової групи *KfW* відокремлюють *KfW IPEX-Bank*, банк розвитку *KfW* та дочірню компанію *DEG* (рис. 4.13).

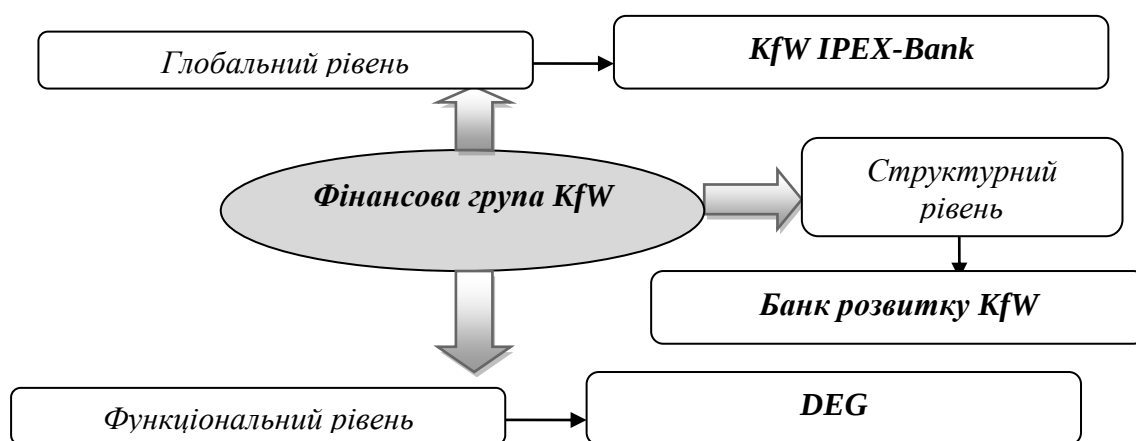

Рис. 4.13. Структурні елементи фінансової групи *KfW*

Джерело: узагальнено автором за матеріалами офіційного сайту *KfW* [400; 401]

Кожна з названих організацій націлена на фінансову підтримку проєктів з конкретними характеристиками. *KfW IPEX-Bank* націлений на фінансування

міжнародних проєктів та експортне фінансування. Банк розвитку KfW спеціалізується на фінансуванні проєктів конкретного галузевого спрямування та активізації інноваційної діяльності в країнах, що розвиваються. Дочірня компанія DEG розглядає проєкти глобального спрямування, існують програми підтримки суб'єкта господарювання протягом усього процесу реалізації проєкту.

KfW IPEx-Bank окреслює мету своєї роботи, як підтримку конкурентоспроможності й інноваційної активності німецьких та європейських виробників, що забезпечить економічне, технологічне та соціальне зростання. Представництва організації розташовані в найбільших містах світу, що сприяє переходу процесу кредитування інноваційних проєктів на міжнародний рівень. Незалежно від країни походження суб'єкта господарювання фахівцями KfW IPEx-Bank розроблено алгоритм розгляду заявок на фінансування. KfW IPEx-Bank притримується політики сталого фінансування, що заснована на базових міжнародних принципах діяльності фінансових установ. Зокрема, Equator Principles офіційно діють у 34 країнах світу. Згідно з даними принципами перевіряються близько 70 % проєктів, які кредитуються на міжнародному рівні. Equator Principles застосовуються до всіх галузей промисловості в рамках чотирьох продуктів фінансових установ: проєктне фінансування, проєктне фінансування консультаційних послуг, кредитування проєктів та бридж-кредити (короткострокові). В основі принципів лежить необхідність збереження соціального ефекту при досягненні економічних результатів від реалізації проєкту [402; 403].

ЕСА Common Approaches діють з 1998 року. В основі принципів лежить твердження про те, що будь-який проєкт не повинен реалізуватися, якщо це ставить під сумнів стан навколишнього середовища. Починаючи з 2012 р., ЕСА Common Approaches враховують також дотримання прав людини суб'єктом господарювання, що реалізує поданий на розгляд фінансової установи проєкт [404]. Принципи IFC Performance Standards та IFC EHS Guidelines орієнтовані на необхідність підтримувати рівновагу в суспільстві. Зокрема, під час

реалізації будь-якого проєкту варто звернути увагу на його наслідки для суспільства. Поряд із прогностичними фінансовими результатами необхідно оцінити впливи на життя людей, навколишнє середовище, обсяг використаних природних ресурсів. На основі аналізу відповідності проєкту зазначеним вище принципам, прогностичних техніко-технологічних і фінансових результатів його реалізації фахівці KfW IPEX-Bank здійснюють своєрідний скрінінг проєкту. У результаті узагальнення наведених аспектів проєкт людського розвитку відноситься до однієї з трьох груп за ризиком кредитування. У випадку високих ризиків для кредитора проєкт направляється на доопрацювання, перегляд суми та умов кредиту. У разі наявності середніх ризиків для кредитора існує необхідність управління ними. Можлива допомога експертів KfW IPEX-Bank в управлінні фінансовим забезпеченням інвестиційного проєкту. Проєкт, який має низькі ризики для кредитора, направляється для прийняття рішення щодо фінансування.

Таким чином, KfW IPEX-Bank не відмовляється від кредитування будь-яких інноваційних проєктів на національному та міжнародному рівні. Фахівці фінансової установи розглядають усі можливі шляхи для оптимізації процесу реалізації такого проєкту, приймають рішення стосовно оптимальної структури фінансування, місце кредиту серед інших джерел фінансування інноваційного проєкту. Водночас KfW IPEX-Bank здійснює аналіз потенційно придатних для кредитування проєктів на основі єдиного алгоритму, що узагальнений на рис. 4.14. Зауважимо, що фінансова установа застосовує тотожні принципи прийняття рішень у всіх країнах світу, де працює. Зокрема, такий прогресивний механізм застосовується під час підтримки соціальних проєктів в Україні з чим пов'язуємо високу результативність діяльності KfW у нашій країні. Це може слугувати стимулом для розвитку прогресивних грантових механізмів іншими зарубіжними урядовими фондами.

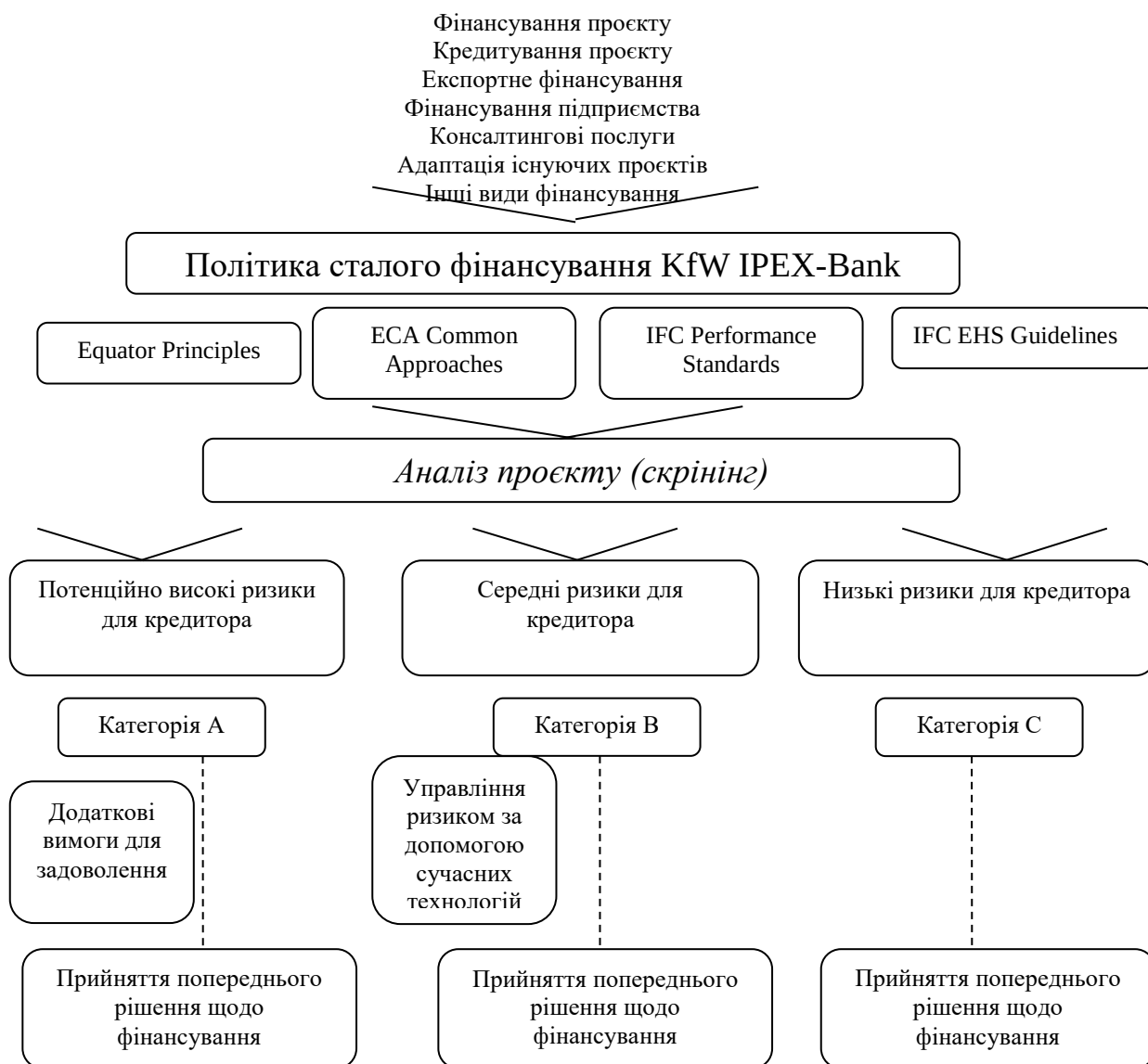

Рис. 4.14. Алгоритм розгляду заявок на фінансування KfW IPEX-Bank

Джерело: [405]

Поряд із Німецькими урядовими фондами в Україні також представлені фонди інших країн Європи. Зокрема, комплексною програмою трансформації суспільства є програма Матра урядового фонду Міністерства закордонних справ Нідерландів. В Україні фінансування мікропроєктів здійснюються розміром не більше 90 тис. грн на один проєкт. Пріоритетними напрямками, за якими розподіляються грантові кошти, є: освіта, соціальний захист, охорона здоров'я, зайнятість та соціальна політика, права людини, культура [19].

Згідно з даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, станом на початок 2019 р. Уряд Великої Британії безпосередньо реалізує в

Україні три проєкта загальною сумою близько 24 млн дол. США. Проте, окремі департаменти уряду підтримують фонди, які є орієнтованими на пріоритети людського розвитку. Наприклад, одними з соціально-орієнтованих є Британський департамент з питань довкілля, продуктів харчування і села (DEFRA) та Британська рада в Україні (British Council). Британський департамент з питань довкілля, продуктів харчування і села (DEFRA) займається питаннями людського розвитку з огляду на проблеми сільської місцевості. З-поміж напрямів, які реалізуються в Україні, визначальними є підтримка сільських громад, сприяння збалансуванню людського розвитку, охорона здоров'я та навколишнього середовища [406]. Британська Рада в Україні активно розвиває напрям «Мистецтво, освіта і суспільство», зміст якого полягає у зміцненні взаємозв'язків між Великою Британією та Україною в наведених сферах людського розвитку, розбудові сучасного суспільства [407]. Протягом 2017-2018 рр. загальні видатки Британської Ради у світі перевищили 1,1 млрд фунтів стерлінгів (рис. 4.15).

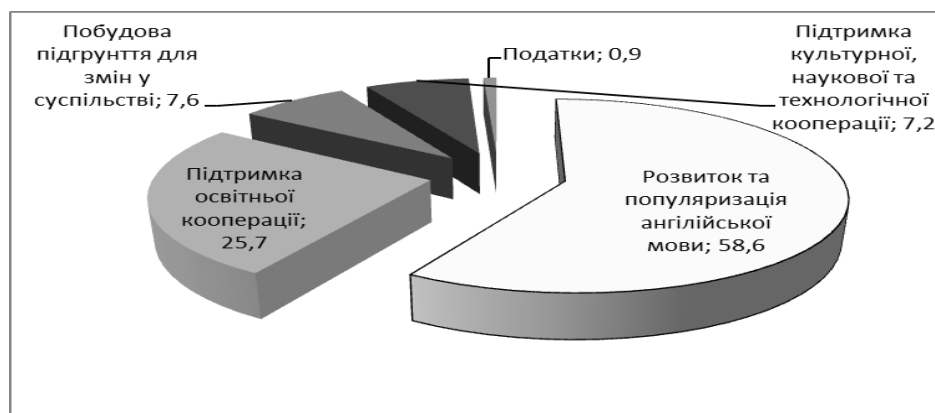

Рис. 4.15. Структура грантових видатків Британської Ради у світі, %

Джерело: [408]

На офіційному сайті Британської Ради зазначено, що в результаті співпраці в рамках програм організації 88 % інституціональних стейкхолдерів оцінили результати співпраці позитивно, 84 % стейкхолдерів отримали нові знання в результаті реалізації програм співробітництва, 96 % фізичних осіб визначили позитивний ефект для розвитку кар'єри та подальшого життя [409].

Тобто, Британська Рада має потенціал для того, щоб стати важливою інституцією фінансової підтримки розвитку освіти в Україні.

Освітній напрямок є також пріоритетним для французьких урядових фондів. Зокрема, на міжнародному рівні дієвим інструментом популяризації французької освіти та науки є Стипендії уряду Франції (табл. 4.3).

Таблиця 4.3

Стипендії уряду Франції як інструмент підтримки людського розвитку в Україні

Стипен-дії	Призначення	Тривалість	Стипен-дія на місяць	Умови участі	Критерії конкурсу
1	2	3	4	5	6
Магістерська	Навчання на рівні М 2, за будь-якою дисципліною	9 місяців	615 євро	- не громадянин Франції; - менше 30 років; - диплом бакалавра/магістра (або еквівалентний йому); - ніколи не отримували стипендії уряду Франції	- високий рівень академічної підготовки кандидата; - якість і доцільність навчального проєкту та його професійна спрямованість; - володіння французькою та/або англійською мовою; - проєкт студента вписується в рамки існуючого партнерства, або партнерства на стадії встановлення, між навчальними та/або науковими французько-українськими закладами.
PhD	Написання дисертації під подвійним науковим керівництвом	три наукові стажування тривалістю по 4 місяці	767 євро		
COPERNIC	Дослідження для молодих економістів та інженерів	12 місяців	767 євро		

Джерело: узагальнено автором за [410]

Цільовий характер має співробітництво з урядовими фондами Швейцарської Конфедерації, яка в межах програми співробітництва з Україною щорічно виділяє близько 25 млн швейцарських франків. Питання збалансованого розвитку віднайшли своє відображення в діяльності Швейцарського бюро співробітництва в Україні. Зокрема, на регіональному рівні даний проєкт реалізується у формі програми Despro. Окремі соціальні проєкти реалізуються за підтримки урядових фондів країн Скандинавії, канадських та японських урядових програм. Проте, така підтримка стосується мікропроєктів та є диверсифікованою. Отже, використання ресурсів зарубіжних урядових фондів для збалансування людського розвитку має низку переваг, а саме: зарубіжні урядові фонди здатні гнучко реагувати на глобальні

трансформації пріоритетів людського розвитку, що сприяє відповідності параметрів людського розвитку міжнародним тенденціям; існує можливість реалізувати соціальні проекти в рамках міжнародних угод, що закладає основу розвитку державної соціальної політики у відповідності з міжнародними стандартами; механізм взаємодії зарубіжних урядових фондів із вітчизняними стейкхолдерами процесу соціального інвестування дає змогу останнім вивчити та запозичити прогресивний зарубіжний досвід. Проте, в Україні, незважаючи на популяризацію зарубіжних урядових фондів, які націлені на фінансування людського розвитку, все ще притаманні проблеми стосовно активізації соціальних інвестицій (табл. 4.4).

Таблиця 4.4

Проблеми зарубіжних фондів в Україні та шляхи їх вирішення

Група проблем	Проблема	Шляхи вирішення проблем зарубіжних урядових фондів
1	2	3
Управлінські проблеми	Брак кваліфікованих проєктних менеджерів, які спеціалізуються на соціальних інвестиціях	Проведення курсів, онлайн та офлайн тренінгів за участі зарубіжних тренерів
	Недоліки поінформованості щодо потенціалу соціальних інвестицій	Проведення інформаційних компаній, круглих столів, конференцій з питань соціального інвестування
	Проблеми взаємодії з національними стейкхолдерами	
Законодавчі проблеми	Організаційні проблеми стосовно національних стандартів звітності	Залучення вітчизняних експертів до складання звітності та вирішення законодавчих проблем
	Складнощі соціального інвестування, пов'язані зі специфікою законодавства	
Фінансові проблеми	Соціальні та фінансові ризики під час соціально-орієнтованої діяльності	Державні гарантії, страхування фінансових та соціальних ризиків

Джерело: узагальне автором

Таким чином, за умови плідної співпраці держави, національних стейкхолдерів і представників зарубіжних урядових фондів ресурси останніх мають потенціал для того, щоб стати джерелом збалансування людського розвитку в нашій країні. Одночасно в розвинених країнах світу все більш популярними стають позабюджетні фонди, які слугують альтернативним каналом залучення соціальних інвестицій. Це зумовлює потребу розгляду можливостей ділової активності таких фондів в Україні.

4.2. Суспільно-орієнтована діяльність іноземних недержавних фондів в умовах соціально-економічних змін

Структурні трансформації в процесах соціально-економічного розвитку економіки Україні зумовили актуалізацію досліджень питань, які пов'язані з специфікою діяльності недержавних фондів. Зокрема, недержавні фонди є джерелом залучення значних обсягів фінансових ресурсів для досягнення цілей збалансованого людського розвитку в розвинених країнах світу. Проте, наразі, незважаючи на вже існуючу практику залучення фінансових ресурсів іноземних недержавних фондів в Україні, подібні ініціативи все ще залишаються недостатньо дослідженими на національному рівні.

Згідно з даними американської некомерційної організації Foundation Center, яка функціонує з метою поглиблення аналізу та розповсюдження міжнародних практик соціальних інвестицій і філантропії, протягом 2006-2018 рр. в Україну зайшло близько 61 млн дол. США інвестицій іноземних недержавних фондів, зокрема – близько 16 млн дол. США складають інвестиції в людський розвиток (рис. 4.16).

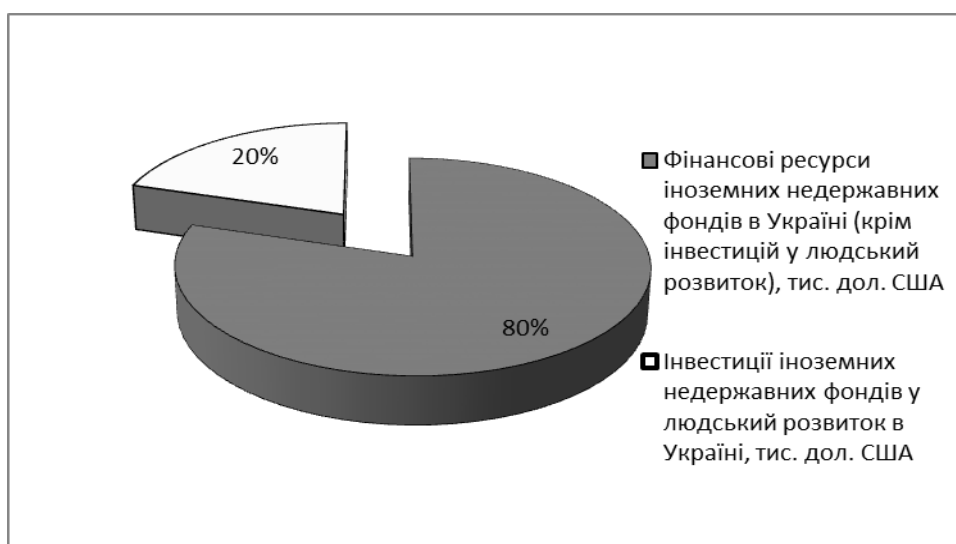

Рис. 4.16. Інвестиції в людський розвиток України в структурі фінансування іноземних недержавних фондів протягом 2006-2019 рр.,%

Джерело: складено автором за матеріалами [411]

Тобто, інвестиції в людський розвиток відіграють досить помітну роль у діяльності іноземних недержавних фондів в Україні. Це підтверджує деталізований перелік грантів іноземних недержавних фондів, які інвестують у збалансування людського розвитку в Україні (Додаток Н). Водночас за версією аналітиків Foundation Center один донор здебільшого схильний до фінансування кількох соціальних проєктів (рис. 4.17).

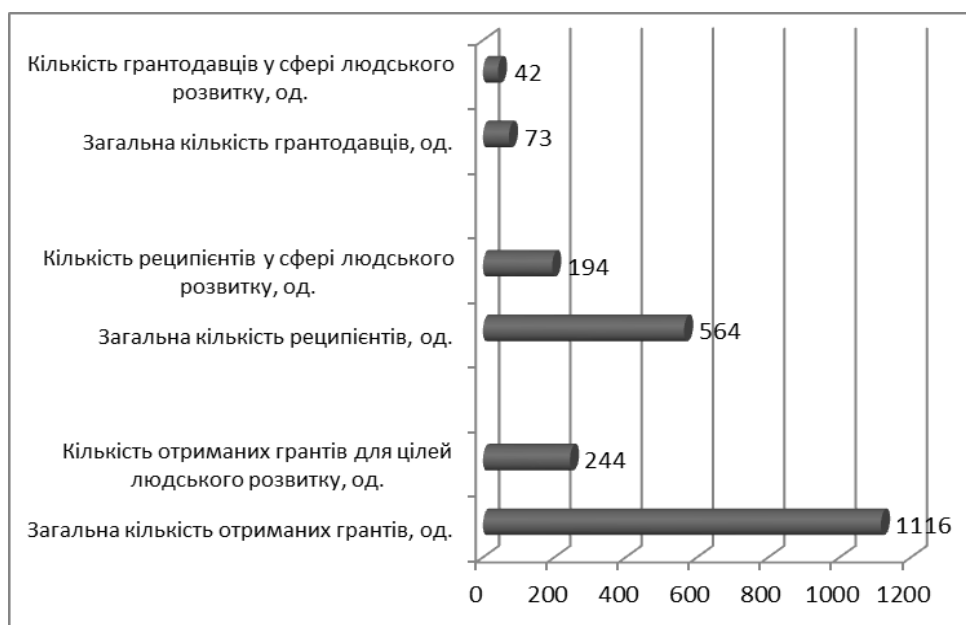

Рис. 4.17. Параметри результативності грантового фінансування іноземних недержавних фондів в Україні протягом 2006-2019 рр., %

Джерело: складено автором за матеріалами [411]

Тобто, у результаті одноразової взаємодії формується досить стала система зв'язків між іноземними недержавними фондами та вітчизняними реципієнтами. Важливо зауважити, що в багатьох випадках іноземні недержавні фонди попри свою незалежність все одно залишаються в тісному зв'язку з державою, зокрема є пов'язаними з окремими суспільними рухами, громадськими організаціями. Проте, поряд із такими фондами соціального спрямування все частіше виникають недержавні фонди на рівні підприємств, які становлять важливу частину соціально-орієнтованої політики корпорації (табл. 4.5).

Суспільно-орієнтовані недержавні іноземні фонди в Україні

Країна	Недержавні фонди
США	Мережа фондаций на підтримку відкритого суспільства (Міжнародний фонд «Відродження»), Фондація Мотта, Фондація Кока-Кола, Монсанто Україна, Національний фонд підтримки демократії, CRDF Global, Фонд Рокфеллера (The Rockefeller Foundation), Intercultural Innovation Award
Німеччина	Фонд Конрада Аденауера, Фонд імені Фрідріха Еберта, Німецька служба академічних обмінів (DAAD), Товариство імені Макса Планка (MPG), Асоціація Лейбніца (WGL), Лейбніцький науковий кампус EEGA, Фонд Фольксваген, Фонд Роберта Боша, Фонд Берінгер Інгельхайм, Фонд Фріца Тіссена чи Фонд Даймлер-Бенц
Велика Британія	Траст Зіґрід Раузінг ('e Sigrid Rausing Trust) (Український жіночий фонд)
Польща	Фонд «Освіта для Демократії» (Fundacja Edukacja dla Demokracji), Стипендіальній програмі імені Лейна Кіркланда, Польсько-Американський Фонд Свободи, «Навчальні тури до Польщі» (Study Tours to Poland)
Нідерланди	Європейський культурний фонд (European Cultural Foundation), PUM Netherlands Senior Experts
Японія	Міжнародний фонд Мацума (MIF), Canon Research Fellowships, Фонд Тойота

Джерело: узагальнено автором за [412] та сайтами недержавних фондів

Подібно до попередньо розглянутих тенденцій, які притаманні для урядових фондів, в Україні також спостерігаємо найбільшу частку недержавних фондів із США, діяльність яких націлена на досягнення пріоритетів збалансованого людського розвитку. Подібні тенденції певною мірою пов'язані зі стрімким ростом недержавної благодійності у США та становленням характерних ознак недержавних фондів у США (рис. 4.18).

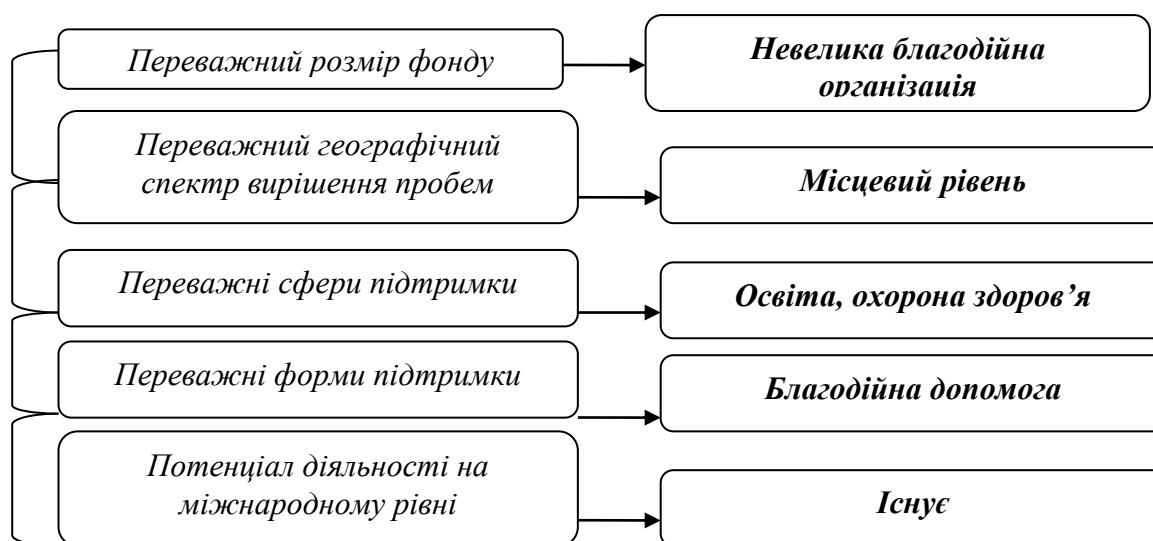

Рис. 4.18. Характеристики недержавних фондів у США

Джерело: узагальнено автором

Тобто, недержавні фонди у США мають цільову спрямованість та є зорієнтованими на досягнення пріоритетів людського розвитку. Станом на 2017 р. неприбутковий сектор США налічував близько 1,3 млн благодійних організацій [414]. Одночасно певна частка щорічної благодійної допомоги надається поза межі США (рис. 4.19).

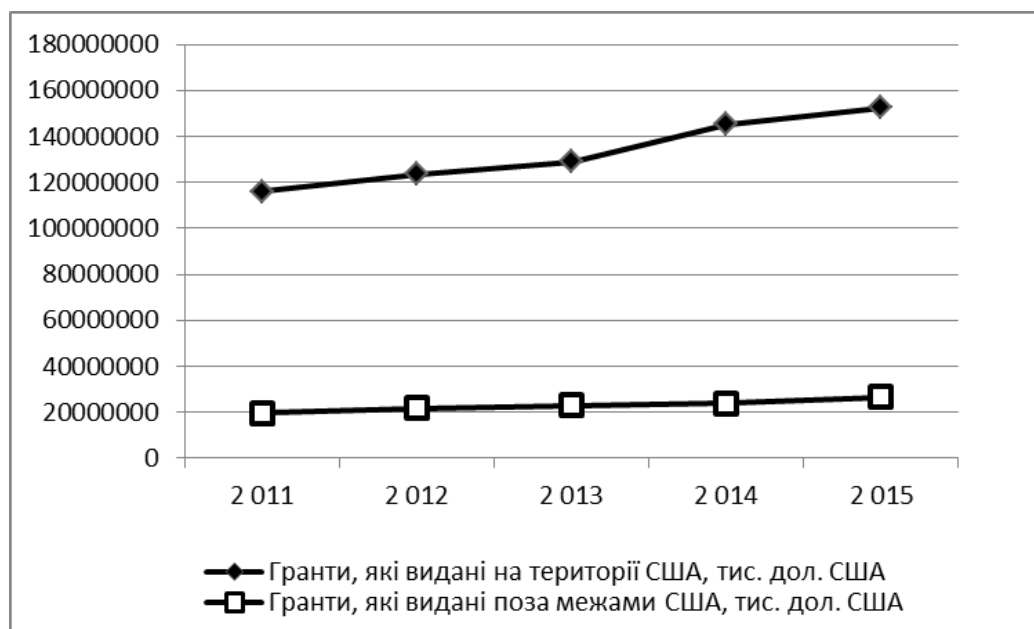

Рис. 4.19. Територіальний розподіл грантів американських недержавних фондів (згідно аналітики Податкової служби США)

Джерело: складено автором за матеріалами [415]

Отже, недержавні фонди у США надають доволі відчутну фінансову підтримку для досягнення цілей людського розвитку в середині країни. Суми грантової допомоги, що потрапляють поза межі країни, щорічно перевищують 15 % загального грантового бюджету та складають близько 1 % загальних доходів фондів. Проте, варто зауважити, що такі суми є доволі значними та здатні здійснити позитивний вплив на індикатори збалансування людського розвитку у світі. Поряд із цим, наведені вище статистичні дані дають підстави стверджувати, що американські недержавні фонди володіють потенціалом для поступового стабільного збільшення видатків на цілі людського розвитку як на рівні країни, так і поза її межами. Зокрема, зовнішні видатки недержавних фондів США у 2017 р. перевищили 25 млрд дол. США, що залишається

більшою сумою за аналогічні бюджети зовнішньої допомоги найбільших європейських донорів (Німеччина та Велика Британія) [413].

Згідно з даними організації Foundation Center, яка фіксує результати інвестиційної діяльності американських недержавних фондів, протягом 2006-2019 рр. українськими реципієнтами отримано 995 грантів американських недержавних фондів на загальну суму близько 57 млн дол. США. Зокрема, для цілей людського розвитку залучено 220 грантів від 34 недержавних фондів на суму близько 15 млн дол. США (рис. 4.20).

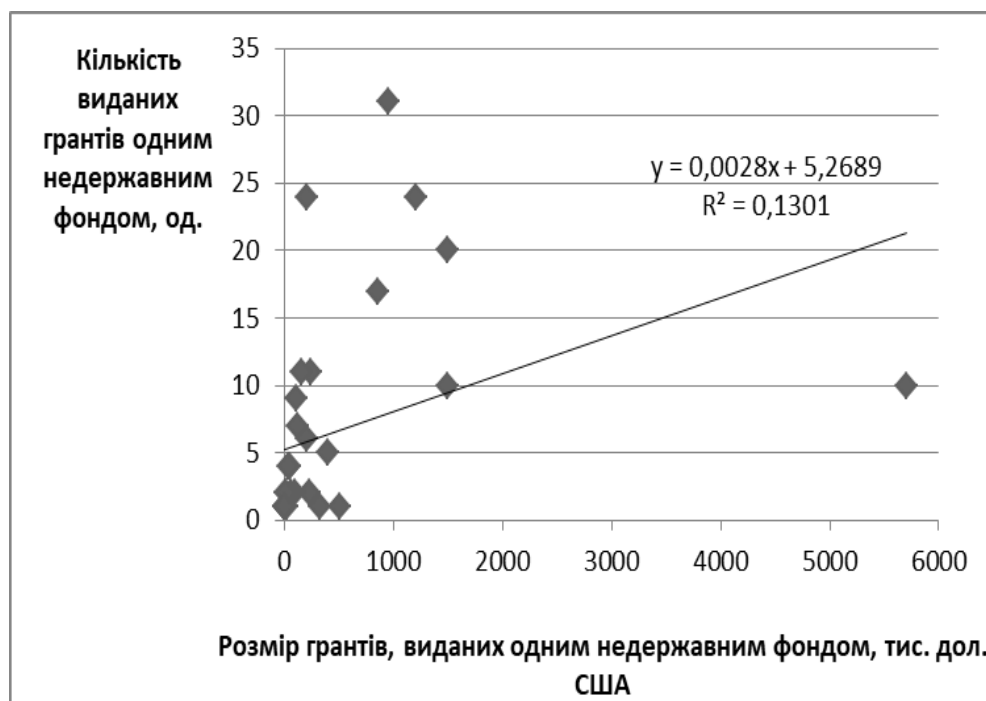

Рис. 4.20. Карта розподілу грантів американських недержавних фондів для цілей людського розвитку в Україні

Джерело: складено автором за матеріалами [412]

Наведений лінійний тренд та параметри рівняння слугують доказом того, що найбільш масштабні проєкти реалізуються в межах кількох грантів. Тобто, соціальні інвестиції американських недержавних фондів набувають стратегічного значення для реалізації пріоритетів збалансованого людського розвитку в Україні. Тому, в контексті нашого дослідження вартими уваги є їх структура та динаміка (рис. 4.21).

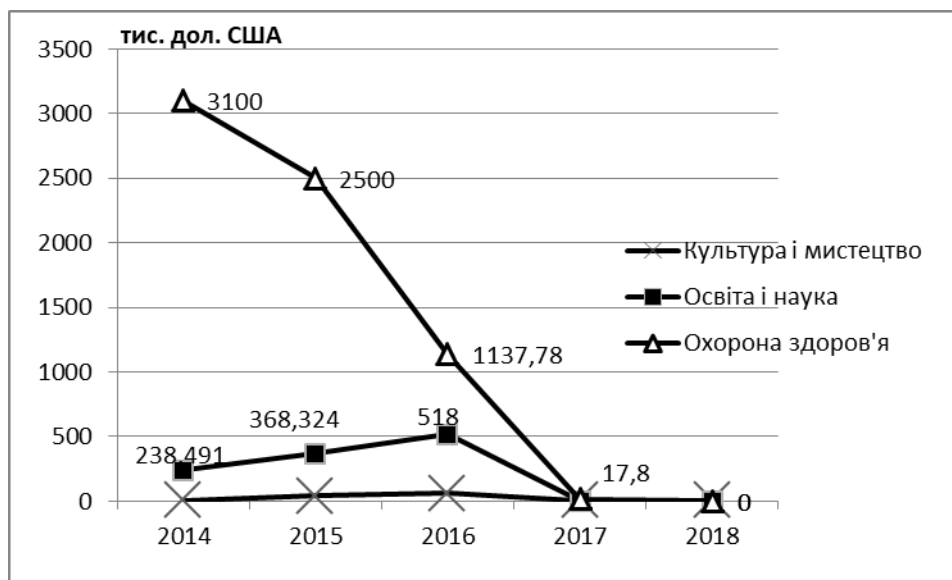

Рис. 4.21. Тенденції розподілу грантів американських недержавних фондів між структурними компонентами людського розвитку в Україні

Джерело: складено автором за матеріалами [411]

Очевидним є той факт, що найменша частка американських грантових коштів припадає на культуру та мистецтво. Натомість їх найбільша частка зосереджена у сфері охорони здоров'я. Обсяги наданих грантів у 2017-2018 рр. суттєво знизилися. Проте, варто зважати на похибку, пов'язану з розрізненістю інформації щодо грантів недержавних фондів, практичною відсутністю структурованих даних. Крім того, більшість грантів мають стратегічний характер, тому можуть відображатися лише в перший та останній періоди їх надання. У територіальній структурі найбільше українських реципієнтів американських недержавних фондів, що надають ресурси для цілей людського розвитку, проживають у м. Київ та Київській області, інших великих містах.

Мережа американських грантодавців є доволі диверсифікованою та важко піддається систематизації за організаційними критеріями. Проте, в результаті аналізу практичних прикладів ділової активності американських недержавних фондів в Україні можемо умовно поділити їх на такі групи:

- багатofункціональні та цільові недержавні фонди, що пов'язані з громадськими організаціями та соціальними рухами;
- фонди корпорацій.

Згідно з даними бази Foundation Centre, протягом 2011-2018 рр. основними донорами національної економіки були представники недержавних фондів, що пов'язані з громадськими організаціями та соціальними рухами. Проте, додаткове фінансування надходить також із фондів корпорацій (рис. 4.22).

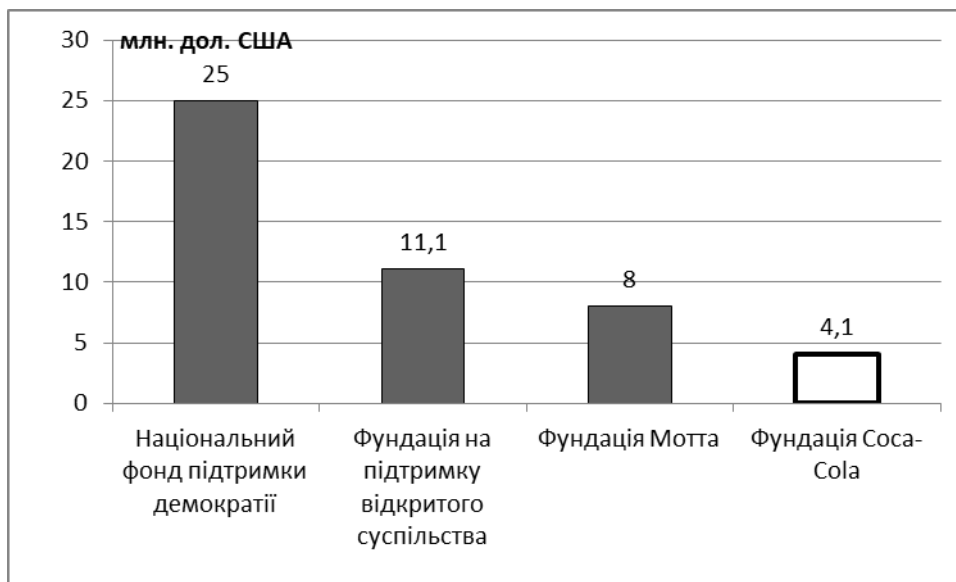

Рис. 4.22. Найбільші грантодавці американських недержавних фондів в Україні

Джерело: складено автором за матеріалами [411; 412]

До першої групи фондів (фонди, що пов'язані з громадськими організаціями та соціальними рухами) належить один із відомих в Україні Міжнародний фонд «Відродження», який є частиною мережі Фундацій відкритого суспільства, заснований за ініціативи Дж. Сороса у 1990 р. Фонд націлений на сприяння розвитку відкритого та демократичного суспільства в Україні, фінансує проекти в галузі освіти, культури, видавничій та інформаційній сферах, охороні здоров'я, соціальній сфері [415]. Програмні ініціативи організації реалізуються згідно з низкою соціально-орієнтованих напрямів (рис. 4.23).

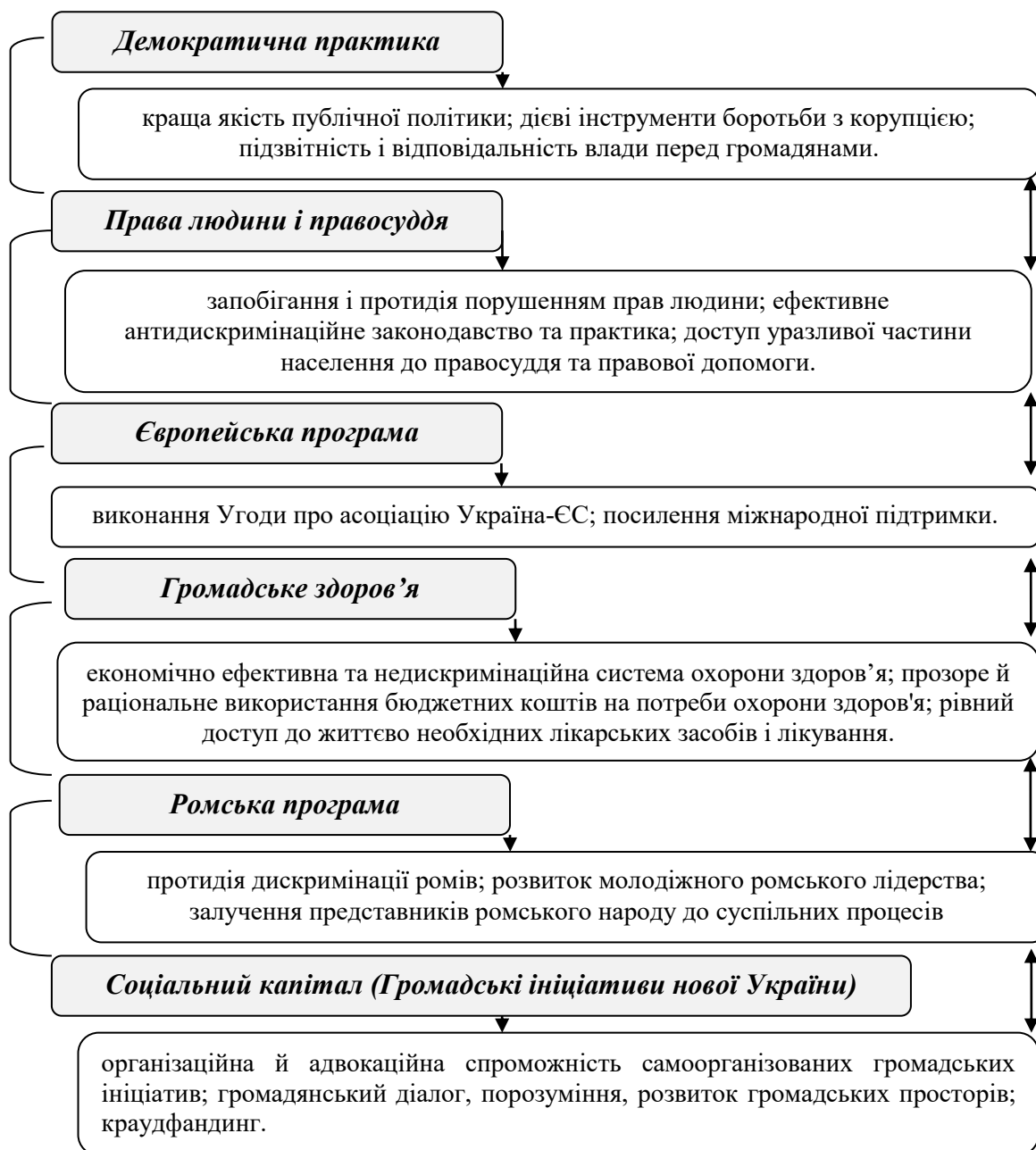

Рис. 4.23. Напрями та пріоритети діяльності міжнародного фонду «Відродження» в Україні

Джерело: узагальнено автором за [416]

У межах запланованих напрямів діяльності фонду щорічно визначається бюджет, у межах якого відбувається фінансування (рис. 4.24). З огляду на наведені вище тенденції спостерігаємо очевидний приріст обсягів фінансування. Одночасно відносно сталим залишається співвідношення між кількістю підтриманих проектів та кількістю підтриманих організацій.

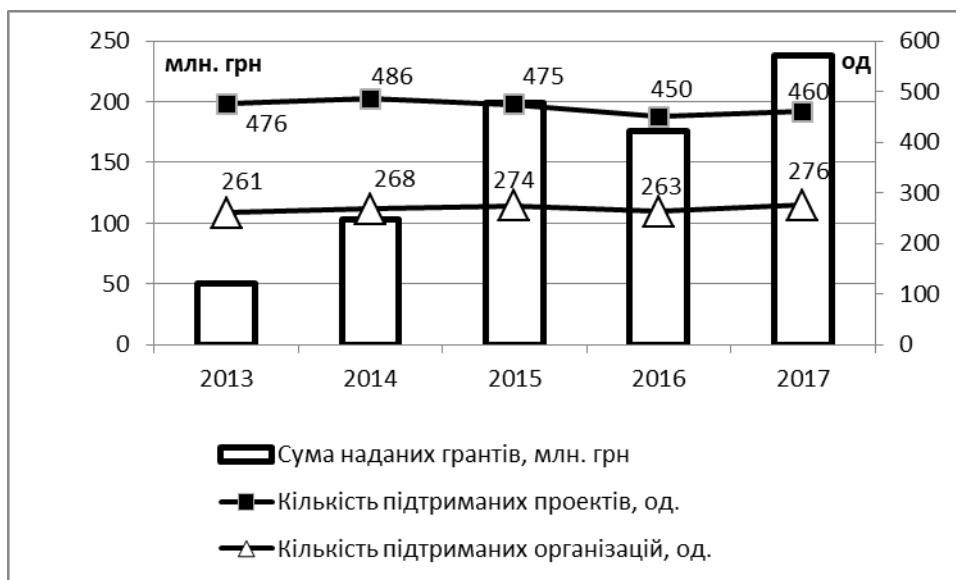

Рис. 4.24. Тенденції зміни обсягів грантової допомоги міжнародного фонду «Відродження» в Україні

Джерело: узагальнено автором за [416]

Існує тенденція, яка визначає, що одна організація реалізує більше за один проєкт за рахунок фінансових ресурсів фонду. Крім того, у 2017 р. лише 30 % реципієнтів були новими організаціями, натомість 70 % - це організації, що уже отримували фінансування за рахунок ресурсів фонду. Тобто, пріоритетом є побудова стратегічного партнерства в процесі збалансування людського розвитку. На стратегічне партнерство зорієнтований також найбільший американський недержавний грантодавець в Україні - Національний фонд на підтримку демократії (NED), який, насамперед, націлений на підтримку неурядових організацій, зосереджених на розвитку демократії, підтримку прав людини та громадського суспільства. Середній грант організації становить близько 50 тис. дол. США [417].

Свій внесок у людський розвиток економіки України зробили також грантові програми Фондації Мотта, яка функціонує на території понад 60 країн світу, підтримує проєкти розвитку освіти та громадського суспільства, збереження навколишнього середовища [418]. В Україні Фондація Мотта здійснює підтримку людського розвитку на основі реалізації проєктів сприяння філантропії, підтримки Форуму благодійників, створення фондів громад (community foundations) та сприяння розвитку краудфандингової платформи.

Загалом на ініціативи збалансування людського розвитку виділено близько 1,8 млн дол. США. Крім того, фундація успішно реалізовує програми створення ресурсних центрів на теренах Центральної та Східної Європи [412]. Зі всього спектру діяльності фундації найбільш популярною є практика ділової активності Форуму благодійників (рис. 4.25).

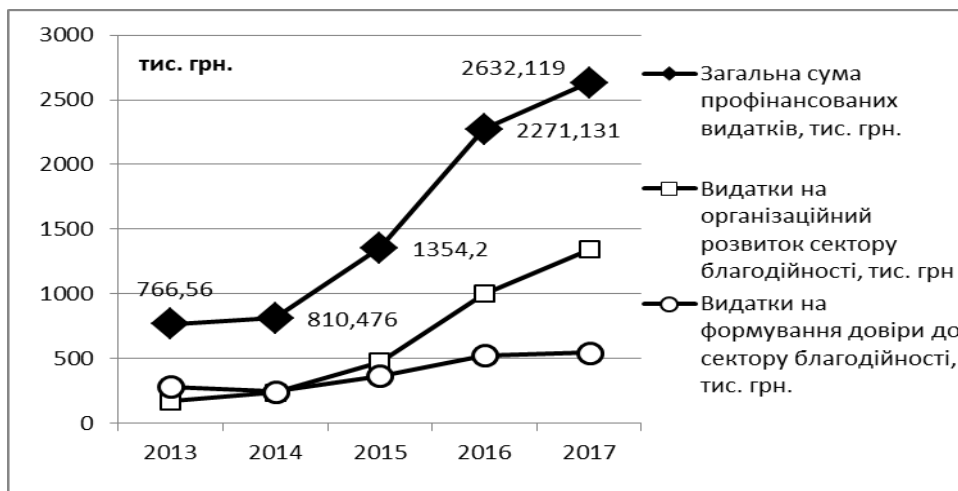

Рис. 4.25. Витатки Форуму благодійників в Україні

Джерело: узагальнено автором за [416]

З наведеного рисунку бачимо, що протягом останніх років відбувається стрімке зростання загальних витрат Форуму благодійників. Зокрема, зростають організаційні витрати та витрати, що націлені на популяризацію благодійності в контексті збалансування людського розвитку в Україні.

У наведеному вище контексті спостерігаємо взаємодію недержавних фондів, що пов'язані з громадськими організаціями й соціальними рухами, та фондів корпорацій. У світі тенденції збалансованого розвитку тісно корелюють із компаніями, які зацікавлені в пошуку інвестицій, що задовольняють як фінансові, так і соціальні цілі [419]. Соціальні інвестиції корпорацій стають інструментом для розвитку сучасного господарського середовища. Вони допомагають компаніям зростати і забезпечують підвищення стійкості компаній за рахунок зростання їх соціальних впливів [419]. Можливості збалансованого розвитку в Україні дещо обмежуються, зокрема, зважаючи на проблеми у сферах сільської інфраструктури, освіти та аграрного сектору. Проте, наведені обмеження частково нівелюються за рахунок зусиль

міжнародних корпорацій, які функціонують на вітчизняному ринку. З-поміж американських соціально-відповідальних корпорацій питанням людського розвитку приділяють увагу Фундація Кока-Кола та Фонд Монсанта.

Фундацію Кока-Кола сформовано у 1984 році в якості благодійного підрозділу компанії Кока-Кола з метою перенаправлення 1 % операційного прибутку компанії для цілей благодійності [420]. Протягом 2006-2019 рр. компанія надала в Україні близько 20 грантів для цілей людського розвитку на суму понад 1,5 млн дол. США. Інвестиції компанії в людський розвиток України розподіляються згідно з визначених напрямів (рис. 4.26).

Рис. 4.26. Напрями та пріоритети діяльності фундації Кока-Кола в Україні

Джерело: узагальнено автором за [421]

Одночасно з реалізацією соціальних інвестицій, згідно з визначеними напрямами, соціально-економічний накопичувальний (синергетичний) ефект притаманний для основної діяльності компанії Кока-Кола, що проявляється у примноженні доданої вартості. В Україні показник Доданої вартості розраховується експертами Державної служби статистики за витратами виробництва підприємств. В Оксфордському словнику наведено трактування

доданої вартості, як суми, на яку зростає вартість продукту на кожному етапі його виробництва [422]. На рівні підприємства додану вартість визначають, як різницю між вартістю продукції та засобів виробництва [423]. Тобто, корисність доданої вартості визначається сформованим споживчим благом. Проте, у дослідженнях зарубіжних фахівців панує точка зору про можливість визначити вартість блага не лише у грошовому вимірі. Адже існують ефекти в результаті активізації соціального, культурного, інтелектуального капіталу, що створюють важливі для людини блага в результаті господарської діяльності та сформують основу для отримання корисності в нематеріальному еквіваленті [424-427]. Отже, резервом формування доданої вартості в Україні є соціальна сфера, зокрема: освіта, охорона здоров'я та надання соціальної допомоги, мистецтво, розваги та відпочинок (рис. 4.27).

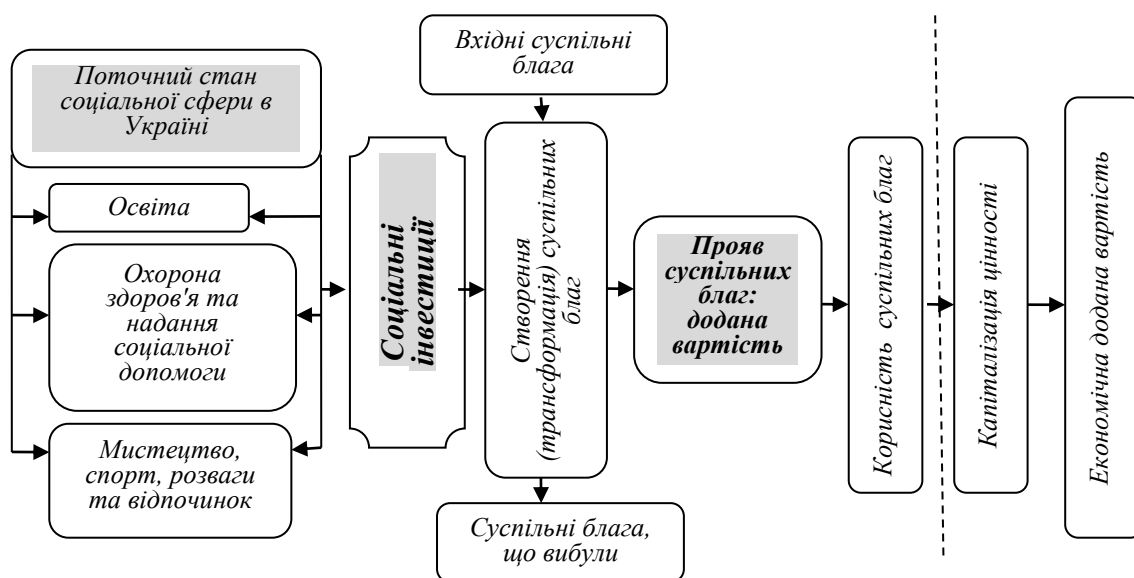

Рис. 4.27. Процес створення доданої вартості в соціальній сфері в Україні

Джерело: узагальнено автором

Поштовхом до створення суспільного блага нематеріальної форми в соціальній сфері слугують соціальні інвестиції, які дозволяють розвинути існуючий потенціал вітчизняного суспільства, забезпечують прояв суспільних благ та формування корисності. Виникає питання щодо доцільності соціальних інвестицій. Адже з огляду на тенденції розвитку економіки України, надзвичайно важливого значення набуває економічний прояв доданої вартості.

Проте, з огляду на наведені в попередніх розділах теоретичні обґрунтування соціальних інвестицій, соціальний ефект в короткостроковій перспективі здатний забезпечити економічний ефект у довгостроковій перспективі. Тому, в контексті нашого дослідження надалі обґрунтовуємо, яким чином зростання інвестицій у соціальну сферу формує основу для збільшення національного доходу.

Аналітики компанії Кока-Кола наголошують на виключно економічному ефекті доданої вартості. Проте, деталізація компонентів доданої вартості доводить існування соціально-економічної природи доданої вартості компанії (рис. 4.28).

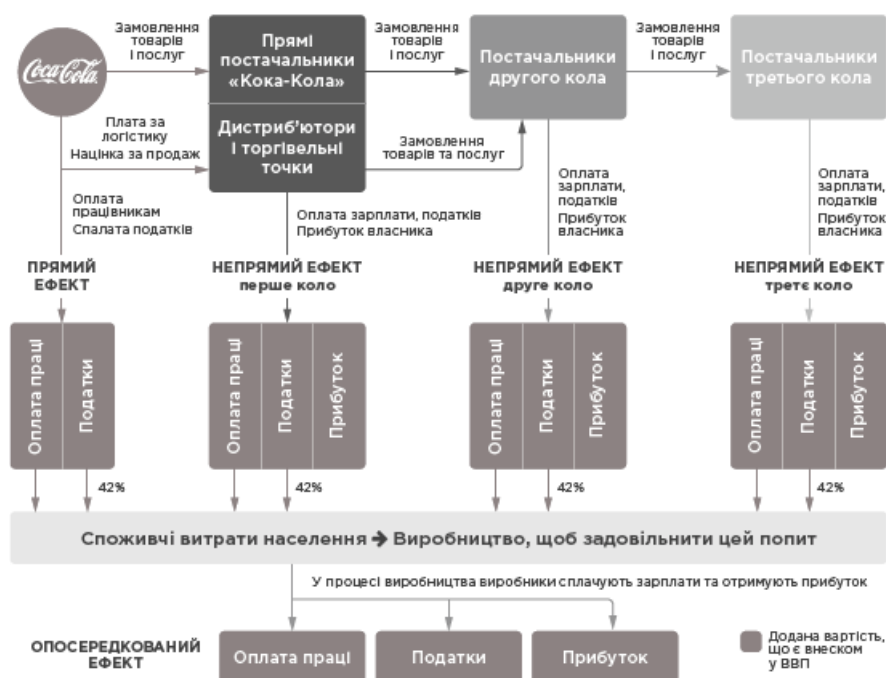

Рис. 4.28. Схема оцінки соціально-економічного впливу за ефектами на прикладі компанії Кока-Кола

Джерело: [421]

Згідно з наведеною вище схемою оцінки, первинним є прямий ефект, який знаходить свій прояв в оплаті праці робітників, відрахування до соціальних фондів та податкові надходження до бюджету. Це формує потужний економічний ефект. Проте, заробітна плата працівників націлена на підтримку здоров'я, освіту, розвиток культури та мистецтва, що становить основу

людського розвитку. Податкові відрахування до бюджету є ресурсом для підтримки соціально-незахищених верств населення.

Непрямий ефект передбачає розповсюдження соціально-економічного ефекту на безпосередніх партнерів компанії Кока-Кола (постачальників, дистриб'юторів, представників торговельних точок) та їх партнерів, які поряд із соціальними виплатами також можуть бути схильні до соціально-орієнтованої діяльності. Опосередкований ефект полягає з формуванням додаткового платоспроможного попиту внаслідок зростання заробітної плати, що, своєю чергою, позитивно позначається на здоров'ї та освіті.

У вартісному вимірі сума всіх наведених ефектів здатна забезпечити позитивний результат на рівні національної економіки (рис. 4.29).

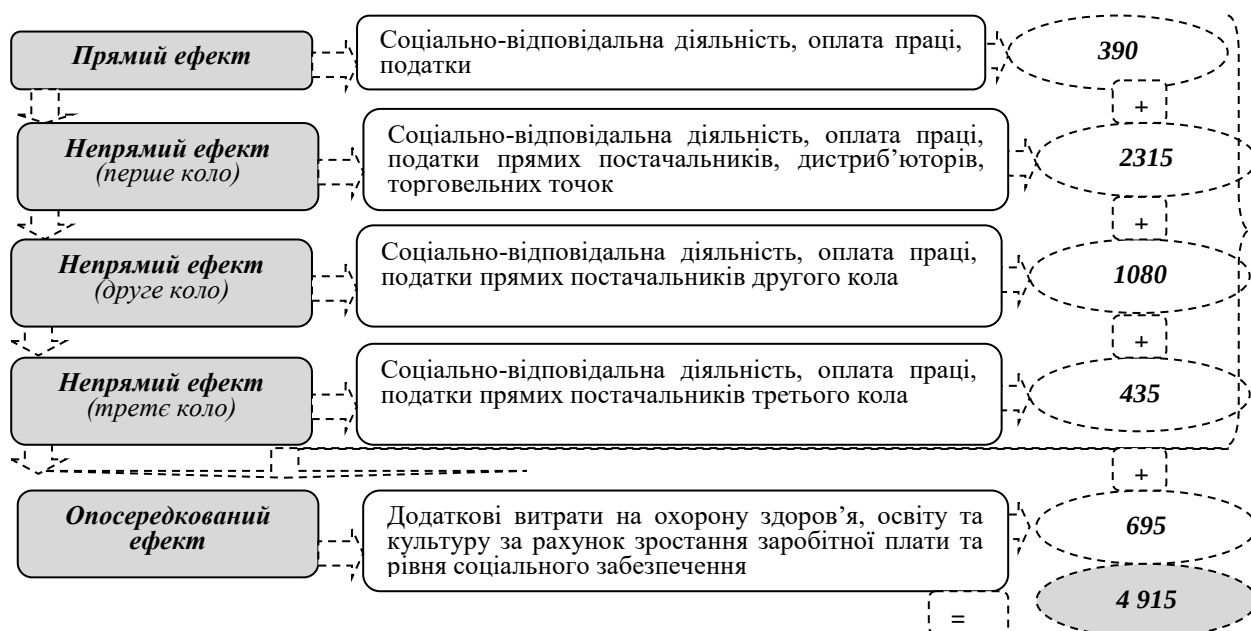

Рис. 4.29. Рівні впливу на суспільство інвестицій компанії Кока-Кола, млн грн

Джерело: розроблено автором за матеріалами Кока-Кола

Тобто, компанія Кока-Кола в Україні сприяє збалансуванню людського розвитку як за посередництвом відповідного фонду, так і в результаті безпосередньої виробничої та комерційної діяльності.

Потенціал реалізації пріоритетів соціальної відповідальності проявляється також на двох рівнях через програми соціальних інвестицій в Україні, що реалізовані Компанією Монсанто (рис. 4.30).

Рис. 4.30. Соціальні інвестиції Монсанта в Україні

Джерело: складено автором

Фонд Монсанта працює для зміцнення фермерських громад та інфраструктури села в усьому світі. В Україні Фонд націлений на поліпшення сільськогосподарської освіти: підтримку бібліотек, шкіл та науково-дослідних центрів; підтримку сільських громад. Тривалість соціального проєкту повинна бути не меншою за 12 місяців. Мінімальний бюджет проєкту становить 25 000 доларів США. Заявники повинні довести свою фінансову спроможність, як результат недавнього зовнішнього аудиту, проведеного відповідно до міжнародних стандартів. Починаючи з 2013 року, в рамках напрямку «Україна – житниця майбутнього» інвестиції надаються для підтримки освіти та сталого розвитку, включаючи програми доступу до якісної води. Максимальний бюджет проєкту 200 000 грн на строк до 12 місяців. Зважаючи на наведені вище умови, Фонд Монсанта підтримав наступні проєкти: «Розвиток малого підприємництва в сільських громадах України» та «Відновлена криниця – згуртована громада» на суму 1,9 млн грн у 2013 році; «Бібліотека – громада: відкритий простір» на суму 1,8 млн грн у 2014 році; «Створення центрів соціальної активності для осіб похилого віку» та «Оцифрування депозитарію Національної наукової сільськогосподарської бібліотеки» на суму 1,8 млн грн у 2015 році.

Соціальні інвестиції в рамках напрямку «Україна – житниця майбутнього» забезпечили підтримку 14 соціальних проєктів в 11 областях. Загальний бюджет програми становив 1 млн грн у 2014 році, 600 000 грн у 2015 році та

400 000 грн. у 2016 році. У 2014 році переможцями були проєкти створення дитячого майданчика для дітей з особливими потребами, комп'ютеризації шкіл, підтримки конкурсу фотографії та соціального підприємництва в селі. У 2015 році Монсанта підтримало проєкти, пов'язані із енергоефективністю, соціальним підприємництвом у селі, освітою та заміною медичного обладнання [428]. Результатом інвестиційної діяльності в рамках реалізації програми «Україна - житниця майбутнього» у 2016 та 2017-му роках є також соціальні проєкти, які сприятимуть збалансуванню людського розвитку національної економіки (Додаток II). Реалізовані соціальні проєкти сприяють активізації вирішенню місцевих проблем, які стосуються питань людського розвитку та благополуччя сільських громад. Це впливає на життя й формує потенціал для розвитку тенденцій інклюзії, що слугує основою збалансованого людського розвитку в Україні.

Поряд з американськими недержавними фондами збалансуванню людського розвитку значним чином сприяють також гранти недержавних європейських фондів (рис. 4.31).

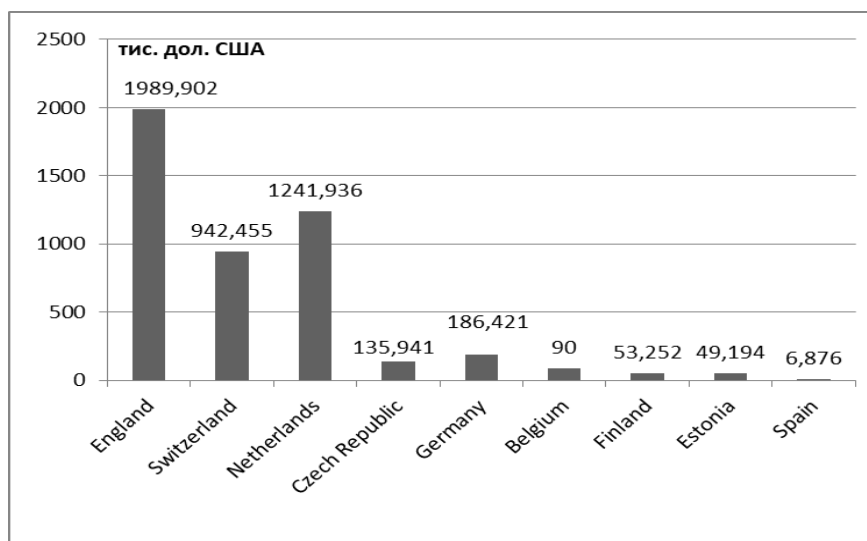

Рис. 3.31. Гранти європейських недержавних фондів в Україні

Джерело: складено автором за [411]

Зауважимо, що в наведену вище статистику входять фонди, які пов'язані з громадськими організаціями та соціальними рухами. Проте, в Україні активно діють фонди соціально-орієнтованих європейських корпорацій. Так, соціальні інвестиційні програми, які спрямовані на підтримку цілей людського розвитку,

реалізуються на рівні німецьких корпорацій, зокрема – приватних концернів. Такі фонди мають корпорації Volkswagen Stiftung, Robert Bosch Stiftung, Landesstiftung Baden-Wurttemberg, Bertelsmann Stiftung, Fritz Thyssen Stiftung, BI Fonds та ін. Активну участь у поширенні ідей потреби фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку в Україні приймає швейцарська транснаціональна корпорація Nestlé, яка пропагує низку ідей, пов'язаних із культурою здорового споживання їжі та підвищення рівня освіченості населення. Ініціативи компанії, насамперед, спрямовані на вирішення низки ключових глобальних соціальних та економічних проблем (рис. 4.32).

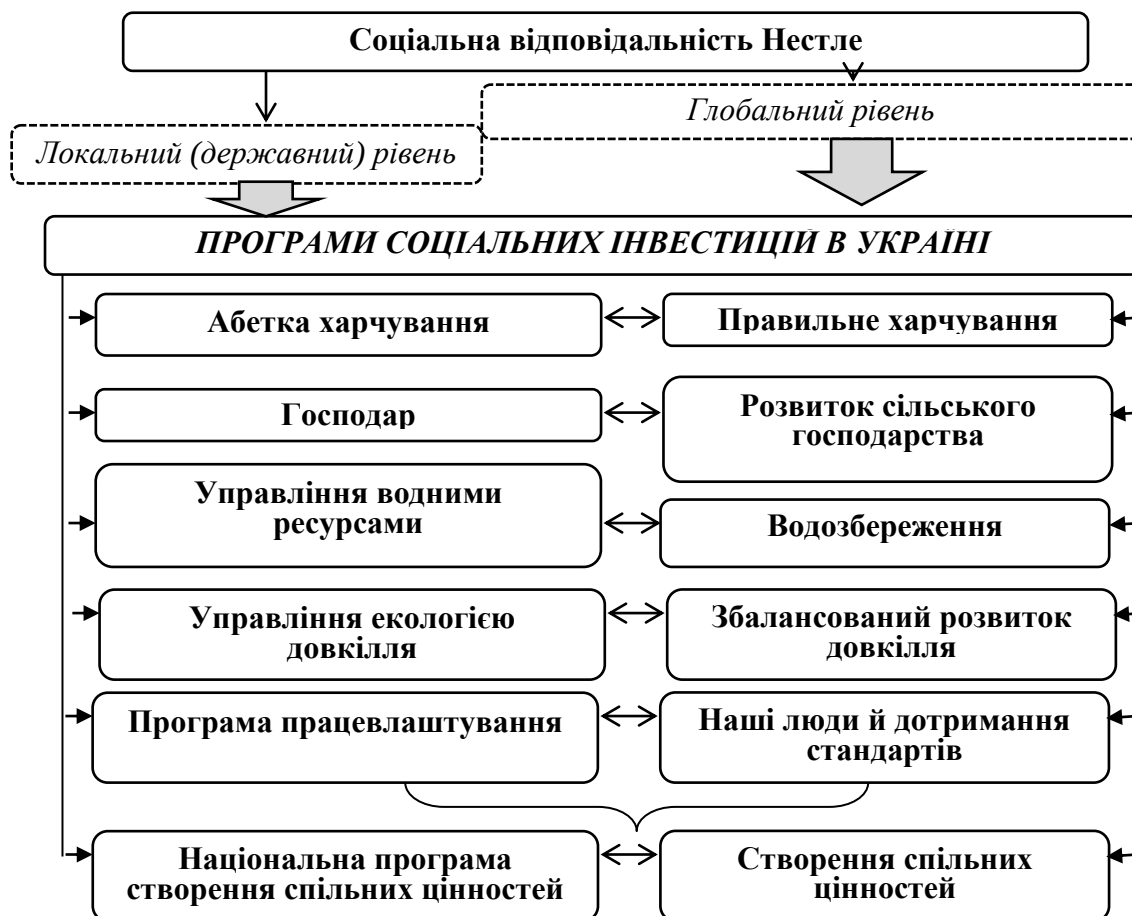

Рис. 4.32. Соціальні інвестиції Нестле в Україні

Джерело: складено автором за [429; 430]

Протягом тривалого проміжку часу (починаючи із 2009-го року) компанія реалізує програму створення спільних цінностей (*Creating Shared Value*). Основні цілі програми полягають у популяризації питань здорового харчування, збереженні водних ресурсів та розвитку сільського господарства,

підвищенні рівня поінформованості суспільства стосовно наведених ініціатив. Цілі конкретизуються в меті, яка полягає у згладжуванні проблем, що виникли у зв'язку з економічним спадом та супроводжуються руйнуванням цінностей. Зокрема, програма передбачає реалізацію широкої освітньої програми, мета якої полягає в популяризації принципів здорового харчування та здорового способу життя з-поміж дітей шкільного віку з різних куточків світу, відкриття науково-дослідного центру в Африці та створення фонду спеціальної премії Nestlé, яка слугує нагородою за інноваційний підхід у питаннях вирішення проблем у сфері правильного харчування, водозбереження та розвитку сільського господарства [430]. Програма створення спільних цінностей є невід'ємною компонентою бізнес-стратегії Nestlé в царині правильного харчування та здорового способу життя. Адже запорукою довготривалого розвитку бізнесу Nestlé є підтримка спільних цінностей, що спрямовані на покращення якості харчування, збереження водних ресурсів і виробництва продуктів харчування в результаті реалізації конкретних соціальних проєктів. В рамках програми «Абетка харчування» близько 330 тис. дітей були поінформовані про раціональне харчування. Програма «Господар» у довгостроковій перспективі є націленою на зниження обсягу імпортованої сировини та пакувальних матеріалів для виробничих потужностей Nestlé в Україні. Наразі імпортується 30 % сировини для виробництва на підприємствах компанії в Україні. Натомість 70 % сировини і пакувальних матеріалів є вітчизняними. Відповідно це означає створення нових робочих місць, розвиток технологій на шляху до реалізації національної стратегії збалансованого людського розвитку. Прямий соціальний ефект мають програми компанії щодо стажування та працевлаштування молоді. Зокрема, у 2016 р. в Україні працевлаштовано 1 369 осіб, 480 студентів взяли участь у стажуванні. Успішна реалізація компанією наведених вище заходів дозволяє створити тісний зв'язок між цінностями акціонерів та суспільними цінностями.

Таким чином, зарубіжні недержавні фонди мають потенціал для стимулювання людського розвитку в Україні в майбутньому. Проте, наразі

вітчизняна економіка має потребу в масштабних і довгострокових грантах для досягнення цілей людського розвитку та відтворення людського потенціалу. Це зумовлює особливу актуалізацію залучення ресурсів міждержавних організацій.

4.3. Роль міждержавних інституцій у відтворенні людського потенціалу

Глобалізаційні зміни та інтеграція національної економіки у світову спільноту зумовили потребу економічного зростання та досягнення макроекономічної стабілізації в країнах. Активну участь у регулюванні економіки беруть міждержавні гранти та пільговий кредит, який є важливою складовою міжнародних економічних відносин. У сучасному суспільстві співпраця з міждержавними організаціями у сфері фінансування людського розвитку є невід'ємною складовою економічного розвитку будь-якої країни.

Зокрема, перехід національної економіки України до ринкових умов господарювання тісно пов'язаний з активізацією співпраці з численними міждержавними організаціями. Згідно з аналітичними звітами Міністерства економічного розвитку і торгівлі України визначено, що станом на початок 2019 року обсяг ресурсів фінансової допомоги міждержавних організацій в Україні перевищив 15 млрд дол. США та забезпечив реалізацію 615 проєктів. Одночасно досить нерівномірним є розподіл за кількістю проєктів та обсягами фінансування (рис. 4.33).

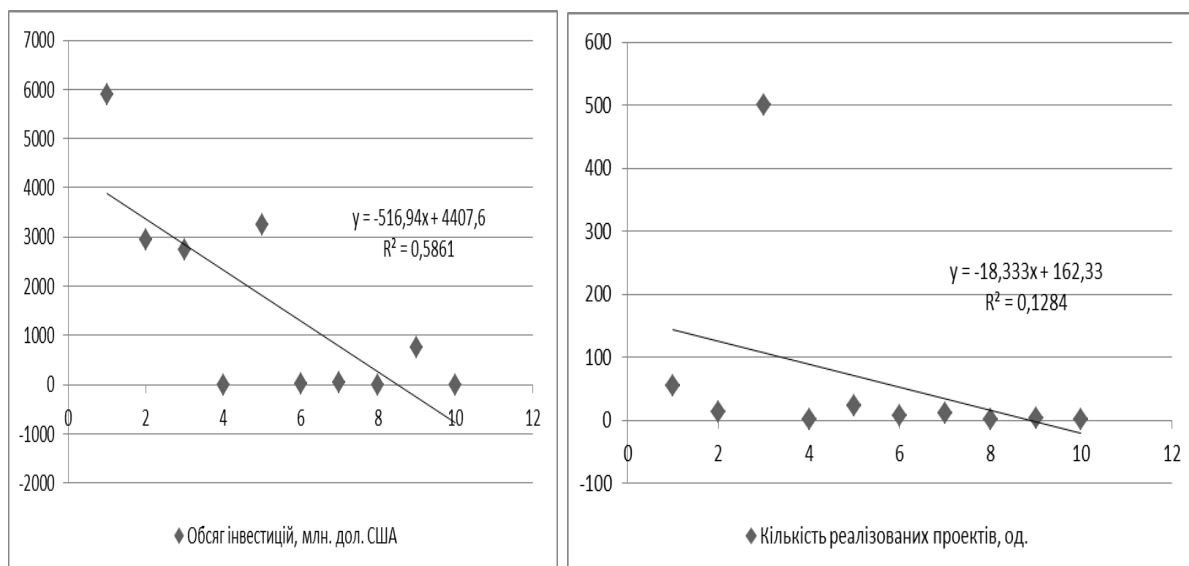

Рис. 4.33. Карта проєктів міждержавних організацій в Україні

Джерело: узагальнено автором за [385]

Низхідні лінійні тренди та від'ємні перші коефіцієнти на діаграмах підтверджують, що максимальні суми фінансових ресурсів не завжди забезпечують реалізацію максимальної кількості проєктів. Тобто, проєкти міждержавних організацій в Україні значним чином диференціюються за масштабом (рис. 4.34).

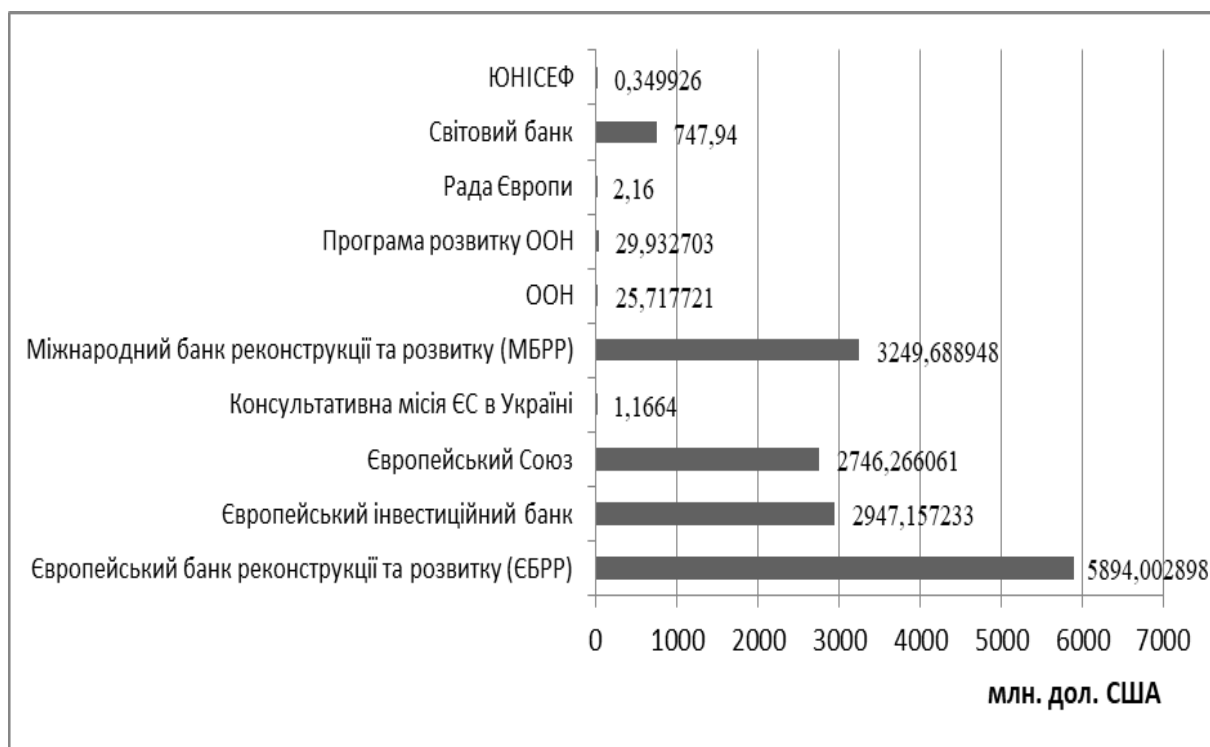

Рис. 4.34. Масштаби діяльності міждержавних організацій в Україні

Джерело: узагальнено автором за [385]

Однією з відомих спеціалізованих автономних установ ООН є Міжнародний валютний фонд (МВФ) - *International Monetary Fund (IMF)*, який було створено для зменшення негативних наслідків Великої депресії 1930 років шляхом об'єднання зусиль 44 країн. Місією діяльності МВФ є стабілізація міжнародної фінансової системи, поглиблення кооперації та фінансової співпраці між суб'єктами господарювання різних країн. Реалізація поставленої місії здійснюється у трьох основних напрямках (рис. 4.35).

Рис. 4.35. Напрями реалізації місії МВФ

Джерело: узагальнено автором

Моніторинг стану глобальної економіки та економік країн-учасниць відбувається на основі спостереження за станом національних економік і фінансовою політикою країн-членів. Водночас цей процес відбувається як на глобальному рівні, так і на рівні окремих національних економік. Таким чином, МВФ висвітлює та попереджує ризики, обґрунтовує потреби соціально-економічних та політичних реформ.

Своєю чергою для стабілізації економік окремих країн надаються кредити. Така фінансова підтримка дає змогу національним економікам трансформувати їх міжнародні резерви, стабілізувати національну валюту, регулювати експортно-імпортні відносини. Одночасно відбувається підтримка не локальних інвестиційних проєктів, а глобальних цілей. Реалізація таких цілей за рахунок конкретних заходів на мікрорівні відбувається на основі технічної підтримки МВФ, яка за посередництвом технічної підтримки та

тренінгів дозволяє посилити фінансову підтримку людських й інституціональних можливостей [431].

Оскільки серед попередньо визначених напрямів діяльності МВФ для національної економіки прикладним є кредитування, воно деталізується залежно від кредитних інструментів (рис. 4.36).

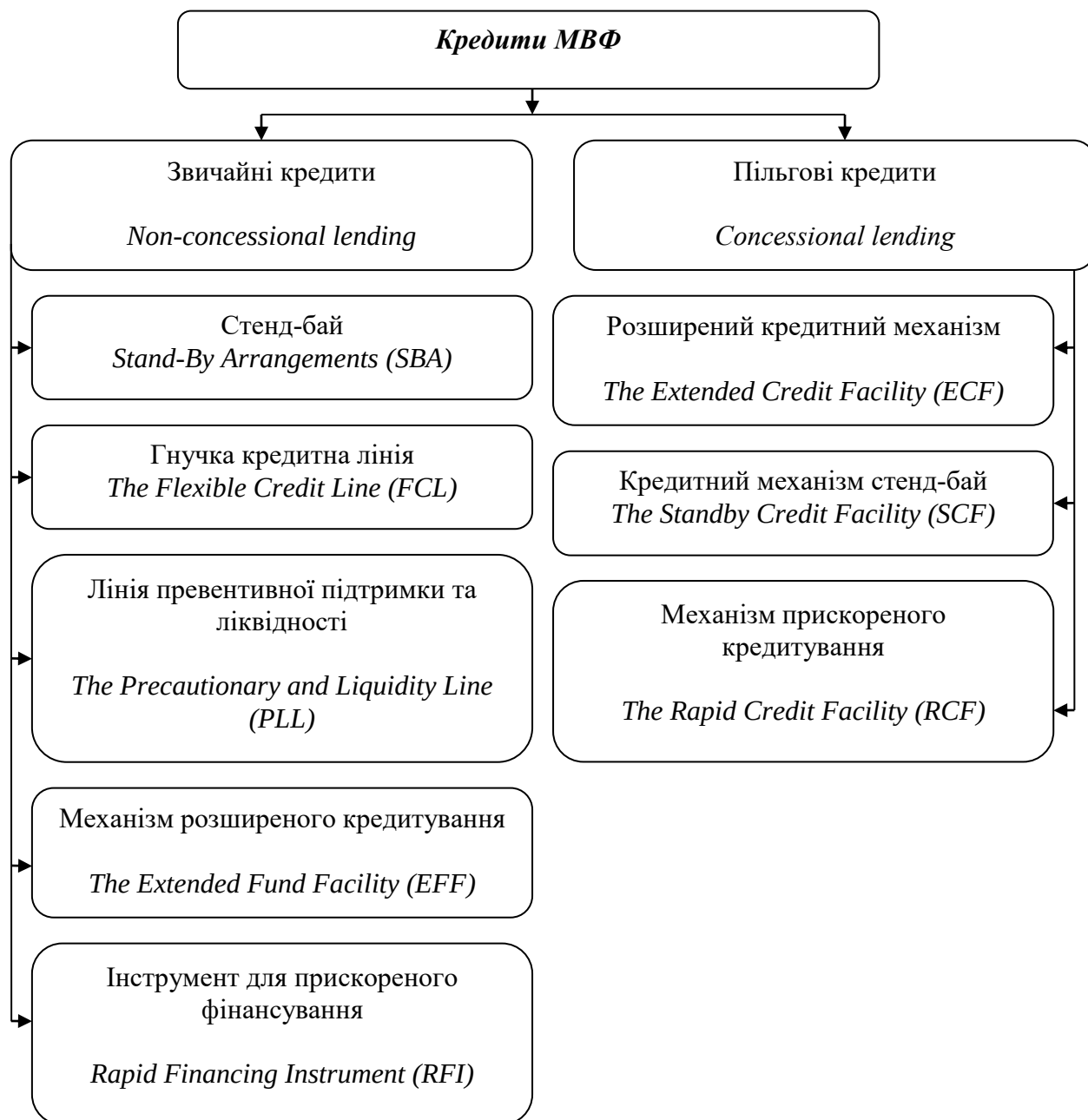

Рис. 4.36. Різновиди кредитних інструментів МВФ

Джерело: узагальнено автором

Звичайні кредити МВФ надаються за ставкою, яка заснована на умовах ринку. Найбільш гнучким інструментом є стенд-бай, який дозволяє вирішити короткострокові проблеми з платіжним балансом, кредит надається поетапно з максимальною сумою на початку кредитування. Натомість гнучка кредитна лінія дозволяє отримати додатковий ресурс країнам з позитивними індикаторами соціально-економічної активності, може використовуватися в момент її затвердження або бути превентивною. Лінія превентивної підтримки та ліквідності є подібною до попереднього інструменту, але призначена для подолання окремих негативних факторів загалом розвинених національних економік.

Для запобігання структурним кризам і проведення фундаментальних реформ використовується механізм розширеного кредитування, який дозволяє отримати кредити на середньострокову перспективу. Середньостроковим є також інструмент для прискореного фінансування, який надається МВФ у випадку потреби термінового фінансування реформ країни-члена.

З метою подолання бідності та прискорення економічного росту національних економік, починаючи з 2010 року, МВФ затвердив пільгові кредити, які передбачали нульову процентну ставку терміном до 2016 року. Тут використовуються такі інструменти, як: розширений кредитний механізм, кредитний механізм стенд-бай та механізм прискореного кредитування. Перший із них передбачає фінансування середньострокових проєктів з пільговим періодом близько п'яти років. Пільгові кредити стенд-бай призначені для підтримки країн з низькими доходами, які мають короткотермінові труднощі стосовно урегулювання платіжного балансу. Механізм прискореного кредитування є гнучким механізмом для термінового отримання кредиту з метою досягнення конкретних цілей розвитку.

В Україні участь МВФ у проєктах розвитку національної економіки здійснювалася переважно на основі інструментів стенд-бай (рис. 4.37).

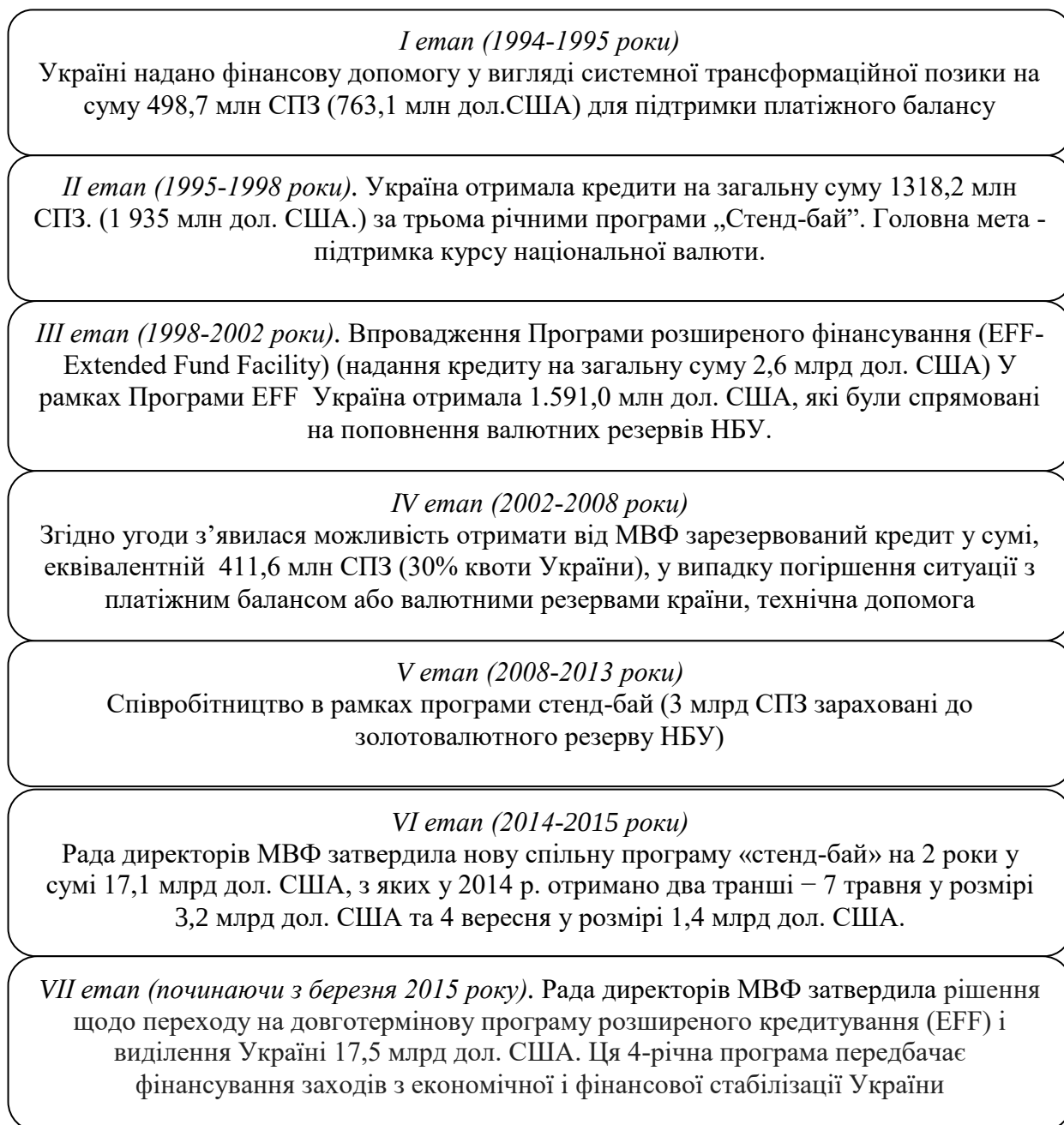

Рис. 4.37. Етапи співпраці України та МВФ

Джерело: узагальнено автором за матеріалами [432; 433]

Сьогодні фінансові ресурси та програми МВФ залишаються ефективними для забезпечення підтримки плану економічних реформ в Україні, ефективна реалізація якого сприятиме відновленню макроекономічної та фінансової стабільності в державі, здійсненню структурної модернізації національної економіки, а також створенню надійного підґрунтя для подальшого збалансованого людського розвитку.

Поряд із наведеним, однією з найбільших у світі організацій, які надають фінансову допомогу для реалізації проєктів з метою людського розвитку є, Світовий банк, на базі якого сформовано засади діяльності багатосторонніх організацій Групи Світового банку (рис. 4.38).

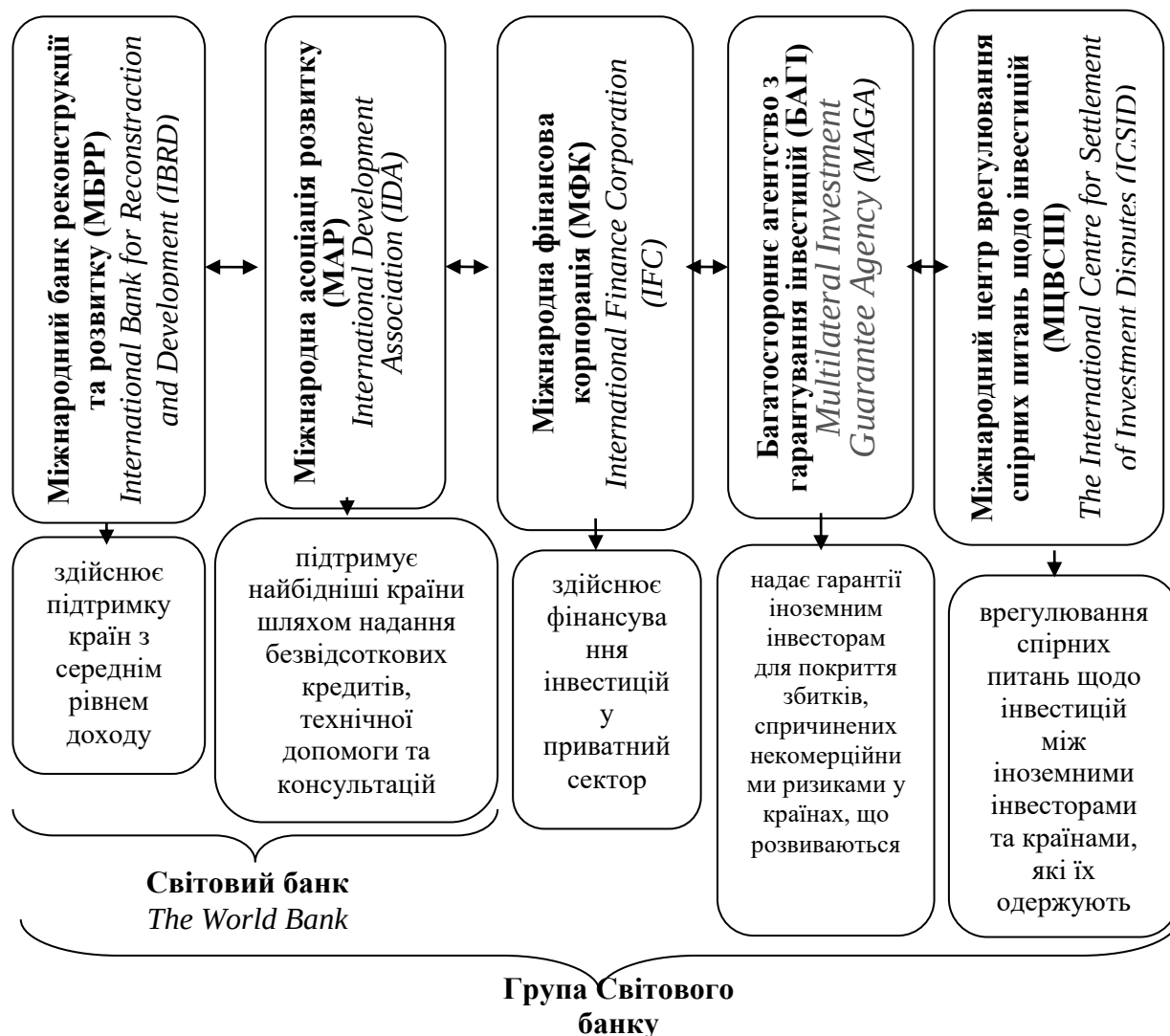

Рис. 4.38. Напрями діяльності організацій групи Світового банку

Джерело: узагальнено автором за [358; 434]

Становлення Світового банку на міжнародному ринку відбулося за рахунок формування та еволюції МБРР і МАР, діяльність яких здебільшого стосується консультування й надання позики для реалізації конкретних проєктів, відбудови і прогресу країн з середнім рівнем доходу та найбідніших країн [435-437]. Внаслідок зростання потреб країн-клієнтів у фінансових ресурсах та інтернаціоналізації інвестування відбулося розширення мережі Світового банку за рахунок створення МФК, БАГІ та МЦВСП, які забезпечили

децентралізацію напрямів стимулювання інвестування у світі, утворення групи Світового банку [438-440].

З-поміж фінансово-кредитних установ, які належать до групи Світового банку, однією із найбільш впливових у світі залишається МБРР, який надає кошти в борг державам-членам МБРР під державні гарантії. За рахунок залучення МБРР коштів на світових ринках капіталу за низькою вартістю, завдяки його високому рейтингу, банк надає ресурси країнам із середнім рівнем доходу за ринковими ставками, що відповідають рівню цих країн, на вигідніших умовах – у більшому обсязі, із довшими термінами погашення і на більш стійкій основі, ніж кошти, які доступні на фінансових ринках [441, с. 19]. Фінансування за рахунок ресурсів МБРР має комплексний характер, що дозволяє стимулювати реалізацію проєктів не тільки за рахунок залучення належного обсягу фінансових ресурсів, але й завдяки активізації глобального трансферту технологій, міжнародної наукової співпраці. У більшості випадків кредити та гарантії МБРР надаються максимально на 30-35 років, середній термін погашення 18-20 років відповідно, перегляд пільгових умов здійснюється кожні 8-12 років [442].

В Україні ряд інвестиційних проєктів, які пов'язані з економією електроенергії, реабілітацією гідроелектростанцій та підвищенням енергоефективності, фінансується безпосередньо МБРР. Наприклад, це проєкт розвитку міської інфраструктури загальною вартістю 140 млн дол. США. Мета проєкту орієнтована на розвиток, а саме: поліпшення якості послуг з водопостачання і водовідведення, підвищення енергоефективності комунальних підприємств водопостачання і водовідведення. В результаті впровадження інвестиційного проєкту було досягнуто таких цілей: інвестиційні підпроєкти з енергоефективності завершено в 5 містах-учасниках і в кожному з них одержані результати перевищили очікувані, отримавши принаймні 15 % збільшення енергозбереження; енергоефективність у Коломиї покращилася на 35 %, у Черкасах - на 30 %, в Дрогобичі - на 25 %, в Кам'янець-Подільському - на 21 % та в Новій Каховці - на 20 %; відкрито нову насосну станцію і як

результат зменшення кількості аварій в системі водопостачання. Підприємство водовідведення, якою володіє міська рада, оцінює заощадження близько одного мільйона кіловат/годин електроенергії на рік.

Також в Україні реалізуються проєкти з підвищення енергоефективності. Мета таких проєктів полягає в тому, щоб сприяти підвищенню енергоефективності промисловими та комерційними компаніями, муніципалітетами, комунальними підприємствами та енергосервісними компаніями шляхом полегшення збалансованого фінансового посередництва для фінансування інвестицій в енергоефективність. Цей проєкт виконується на кошти позики на фінансове посередництво “Укрексімбанку”, який має успішний досвід надання кредитів промисловим компаніям на реалізацію ними проєктів з енергозбереження. Крім того, “Укрексімбанк” надаватиме кредити банкам-учасникам на створення фінансового ринку проєктів енергозбереження. Проєкт із підвищення енергоефективності в Україні також сприятиме розробленню проєктів із підвищення енергоефективності в комунальному секторі, оскільки в його рамках здійснюватиметься ідентифікація і фінансування пілотних проєктів, які відповідатимуть критеріям прийнятності для надання банківських кредитів [443].

Фінансування інвестиційних проєктів МБРР у багатьох країнах відбувається також із залученням органів державної влади. Наприклад, у Колумбії за підтримки Міністерства фінансів та кредиту, реалізується інвестиційний проєкт підтримки "екологічної промисловості". Протягом періоду до 2018 року передбачалося фінансування даного проєкту на суму 3,5 млрд дол. Його реалізація не лише підвищить ефективність виробництва на рівні країни, але й стане вкладом для уникнення природних катастроф і попередження змін клімату в глобальному масштабі [444]. Тобто, МБРР не лише безпосередньо фінансує інвестиційні проєкти, але й стимулює національні фінансові установи та державу для участі в них.

Можливості фінансування проєктів за рахунок ресурсів МБРР оцінюються на основі наявного капіталу, що залежить від масштабів підтримки

акціонерів та спонсорів організації, а також безпосередньо від результатів її попередньої ділової активності. Основою діяльності МБРР є надання кредитів з метою розвитку країн-учасниць. Ресурси, які не були використані під час кредитування, акумулюються в інвестиційний портфель, використовуються для забезпечення інших напрямів ділової активності, зокрема – надання гарантій для ризикових проєктів та науково-технічної підтримки. Водночас метою діяльності МБРР є не максимізація прибутку, а отримання достатнього доходу для забезпечення фінансової стійкості, підтримки поточної діяльності. Частина доходу акумулюється для розвитку в формі довірчих фондів, здійснюється трансфер доходу на користь МАР. МАР сформувалася на базі МБРР у зв'язку з розширенням спектру його діяльності, збільшенням кількості країн, які потребують або зацікавлені в міжнародній фінансовій підтримці. Особливістю фінансування проєктів МАР є те, що підтримка надається країнам з найнижчим рівнем доходу, зважаючи на прогрес та реформи, результати реалізації попередніх проєктів МАР. Фінансування проєктів МАР є ризиковим, забезпечує низький дохід, направлене переважно на розвиток освіти, охорони здоров'я, очисних технологій, захист навколишнього середовища та інституційні реформи, що забезпечить економічне зростання, підвищення зайнятості, освіченості та рівня доходів населення. Країни-позичальники в залежності від своєї кредитоспроможності можуть отримувати 50 % або 100 % фінансування у формі гранту [436]. Кредити МАР здебільшого надаються на термін від 25 до 38 років згідно умов кредитних продуктів організації. Насамперед, МАР орієнтується на надання безвідсоткових (пільгових) кредитів, що дозволяє досягти здебільшого „соціального ефекту” фінансування проєктів групою Світового банку, сприяти розвитку державного сектору.

Поряд із державним сектором у сучасному суспільстві нагальним є питання зростання продуктивності приватного підприємництва, що зумовило виокремлення МФК, метою діяльності якої є сприяння розвитку приватного сектору в країнах, що розвиваються. З-поміж інших секторів інвестиції МФК зосереджуються на підтримці: стабілізації банківського сектору та цільового

фінансування, агробізнесу, інфраструктури, що доповнюватиметься підтримкою двох міжсекторних тем, пов'язаних з поліпшенням бізнес-середовища та підвищенням енергоефективності [445]. Діяльність організації здійснюється у трьох основних напрямках: фінансування, консультації з питань управління активами та інша підтримка приватного підприємництва.

Фінансування проєктів може здійснюватися безпосередньо МФК або за рахунок поєднання її ресурсів з фінансами МБРР. МФК здебільшого фінансує стратегічно важливі проєкти. Проєкти малих та середніх підприємств безпосередньо не фінансуються МФК, але дані суб'єкти господарювання можуть одержати консультації та доступ до бази інвесторів. За портфелем інвестиційних проєктів МФК Україна посідає третє місце в регіоні та 14 місце у світі за сукупним обсягом кредитів МФК, що складає 8 % загального активного кредитного портфеля МФК [443]. Станом на 2017 рік портфель МБРР в Україні становив 2,25 млрд дол. США, які розподілено між 8 проєктами. Портфель МФК склав 695 млн дол. США. [446]. Стимулювання Світовим банком залучення іноземних інвестицій для реалізації проєктів у країнах, що розвиваються, здійснюються за рахунок гарантій БАГІ. Метою організації є активізація економічного та соціального розвитку країн, що розвиваються, шляхом стимулювання залучення ресурсів міждержавних організацій та зарубіжних інвесторів. Гарантії БАГІ можуть отримати проєкти, які реалізуються в країнах-членах МАР, постраждалих від конфліктів середовищ, трансформаційні проєкти та проєкти захисту навколишнього середовища, а також економії енергії. Завдяки гарантіям БАГІ інвестори можуть зменшити негативні наслідки, що викликані соціальними конфліктами, порушенням умов договору та невиконанням фінансових зобов'язань менеджерами проєкту, похибками експертизи [439].

Гарантії БАГІ дозволяють максимально наблизити проєкти країн, що розвиваються, до міжнародних економічних, соціальних та екологічних стандартів. Проте, це не завжди можливо. Діяльність Багатостороннього агентства гарантування інвестицій (БАГІ) сприяє розвитку фінансового сектору

в Україні завдяки постійній підтримці іноземних стратегічних інвесторів у формі надання гарантій для захисту від політичних ризиків. Зокрема, БАГІ зосереджує увагу на тих інвестиційних проєктах, які: полегшують доступ малих і середніх підприємств до фінансування, збільшують надання спеціалізованих банківських продуктів, включаючи лізингове фінансування, та зміцнюють капіталізацію банків. Окрім того, БАГІ підтримує проєкти у виробничій сфері, які стимулюють модернізацію виробництва і сприяють диверсифікації економіки. Загальна сума гарантій поточних проєктів БАГІ в Україні становить близько 134 млн дол. США.

В контексті довгострокового партнерства Група Світового банку забезпечує реалізацію інвестиційної та гарантійної програм розміром близько 3,7 млрд дол США, що націлені на підтримку робіт з надання державних послуг у сферах водопостачання, санітарії, енергетики та підтримки доріг, а також націлених на підтримку приватного сектору [443; 447]. Під час фінансування проєктів виникають спірні питання, врегулювання яких є метою діяльності МЦВСПІ. Останній є неприбутковою міждержавною організацією, яка за незначну винагороду вирішує міжнародні спори. В основному МЦВСПІ надаються послуги щодо вирішення спорів згідно конвенції МЦВСПІ або інших умов, примирення згідно конвенції МЦВСПІ або інших умов, пошуку доказів, посередника та інші випадки врегулювання спорів [440]. Загалом група Світового банку складається з незалежних фінансових організацій. Кредитуванням проєктів займаються МБРР, МАР та МФК. МБРР є основою групи Світового банку, здебільшого забезпечує реалізацію проєктів у країнах із середнім рівнем доходу. Кредити

МАР є альтернативним джерелом фінансування проєктів у найменш розвинених країнах. Кредити МФК націлені на реалізацію приватних проєктів. БАГІ та МЦВСПІ, своєю чергою, стимулюють залучення міжнародних кредитів, забезпечуючи гарантії та допомоги при вирішенні спорів відповідно.

В Україні за підтримки Світового банку в контексті розгляду грантових можливостей для цілей людського розвитку звертаємо особливу увагу на

специфіку діяльності та функції Українського фонду соціальних інвестицій, який було створено на початку 90-х років з метою активізації соціального інвестування у країнах з перехідною економікою. Наприклад, у 1998-му році Світовим банком, фахівцями міністерств України та Адміністрації Президента було розроблено концепцію діяльності Українського фонду соціальних інвестицій (УФСІ). У 2000 році УФСІ був створений. Він є неприбутковою організацією, що покликана підтримувати найменш захищені соціальні прошарки суспільства. Насправді, це був перший соціальний проєкт такого масштабу в нашій країні і його пріоритетним напрямом розвитку було зменшення рівня бідності в Україні. УФСІ мобілізує ресурси та спрямовує їх на покращення соціально-комунальної інфраструктури. Через партнерство між органами центральної та місцевої влади, громадами та приватними і громадськими організаціями, УФСІ вирішує потреби місцевих громад. Виконуючи свої функції, УФСІ сприяє зміцненню громад та допомагає в побудові регіонального потенціалу щодо ефективного виконання програм на рівні громад, які націлені на соціальний розвиток. УФСІ інвестує кошти міжнародних донорів у соціальну сферу згідно з низкою напрямів (рис. 4.39). При впровадженні проєктів на рівні громад фонд приділяє увагу сучасним технологіям енергозбереження. Донорами УФСІ у різні роки був Світовий банк, Уряд Великої Британії (DFID), Уряд Швеції (Sida), Уряд Японії (JSDF), Уряд Німеччини (KfW), Фонд імені Чарльза Стюарта Мотта, Канадське агентство міжнародного розвитку, Міжнародний фонд «Відродження», Програма розвитку ООН [448]. У 2018 році реалізується грантовий проєкт «Сприяння розвитку соціальної інфраструктури, УФСІ V», який здійснюється за фінансової підтримки уряду Німеччини. Загалом впроваджено понад 1 200 мікропроєктів в усіх регіонах.

Рис. 4.39. Пріоритетні напрями соціальних інвестицій УФСІ

Джерело: узагальнено автором за [448]

Позитивний соціальний ефект від їх реалізації проєктів фонду отримали понад один мільйон українців (рис. 4.40).

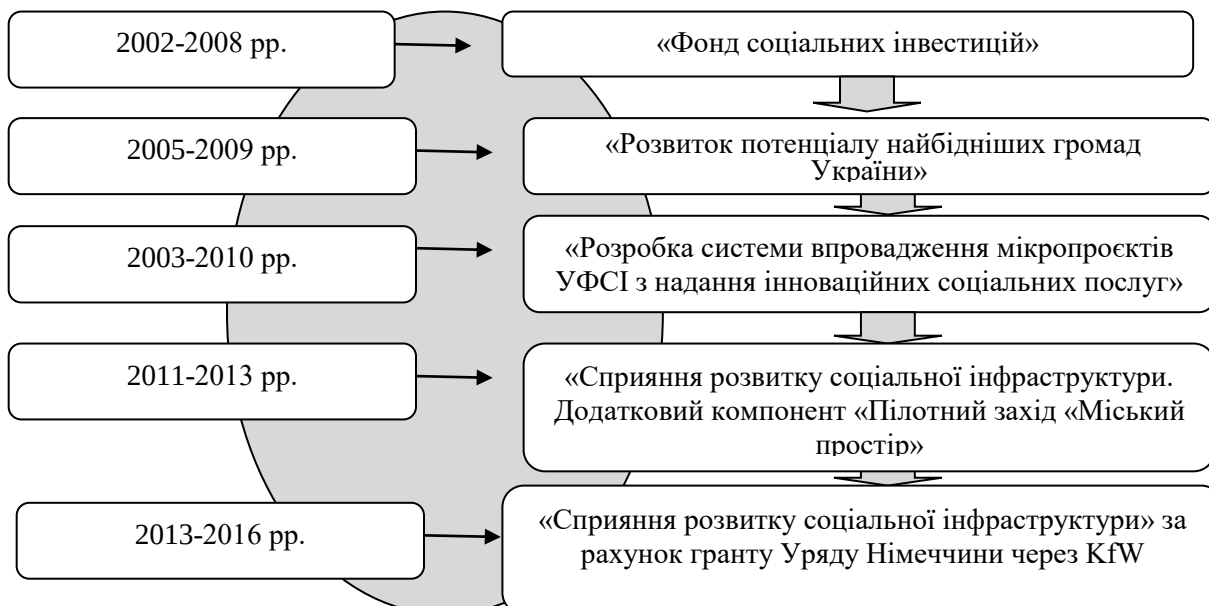

Рис. 4.40. Реалізовані соціальні мікропроєкти УФСІ

Джерело: узагальнено автором за [448]

Потенціал розвитку небанківських фінансових соціально-орієнтованих установ полягає в реалізації їх цілей (рис. 4.41).

Рис. 4.41. Модель збалансування цілей та рішень небанківських фінансових установ-соціальних інвесторів в Україні (на прикладі УФСІ)

Джерело: складено автором на прикладі дослідження соціальних практик УФСІ

З огляду на наведений аналіз ключових характеристик спектру діяльності міждержавних донорських організацій та фондів в Україні можемо стверджувати, що низка проєктів стосовно пріоритетів людського розвитку є об'єктом їх ділової активності. Функціональний спектр збалансованого людського розвитку передбачає вирішення укрупненого спектру питань згідно з людиноцентричною моделлю збалансованого людського розвитку, які деталізовано в розділі 1 нашого дослідження (табл. 4.6).

Таблиця 4.6

Основні напрями діяльності міжнародних донорських організацій та фондів в Україні

Організація	Напрями діяльності в контексті досягнення пріоритетів збалансованого людського розвитку					
	Освіта та наука	Охорона здоров'я	Культура	Свобода та рівність	Безпека	Добробут
Європейський банк реконструкції і розвитку (ЄБРР)				X	X	X
Програми транскордонного співробітництва Європейського Союзу				X	X	X
Горизонт 2020	X		X			
COSME	X					X
Світовий банк в Україні	X	X				
Програма розвитку ООН в Україні		X		X	X	X
Організація Об'єднаних Націй з промислового розвитку (ЮНІДО)	X				X	X

Джерело: узагальнено автором

Тобто, незважаючи на деяку нерівномірність фінансування збалансованого людського розвитку в Україні за рахунок ресурсів міждержавних донорських організацій і фондів, уже існує досвід такого фінансування, певний ступінь зацікавленості з боку міжнародної спільноти та потенціал для подальшого розвитку відповідних взаємовідносин. В результаті порівняння наведеної раніше статистики з офіційних вітчизняних джерел та фактичних даних щодо фінансування компонентів збалансованого людського розвитку міжнародних донорських організацій і фондів робимо висновок щодо існування проблем репрезентативності даних та рівня поінформованості суспільства стосовно суспільно-корисної діяльності міжнародних організацій.

Зокрема, в контексті нашого дослідження вважаємо за доцільне враховувати конкурентоспроможність і продуктивності праці, ступінь соціальної інтегрованості суспільства, державну політику в частині усунення недоліків у державному управлінні, реформування державного фінансування соціальної сфери.

Таким чином, міждержавні фінансові організації є неодмінним атрибутом людського розвитку національної економіки. Зокрема, в Україні вони забезпечують підтримку реалізації пріоритетних соціальних проєктів, які дозволяють підвищити конкурентоспроможність національної економіки на міжнародних ринках, забезпечити збалансування людського розвитку. У свою чергу, у розвинених країнах світу все частіше популяризуються інноваційні форми реалізації соціальних проєктів та альтернативні джерела їх фінансування. Врахування зазначеного прогресивного досвіду може стати вдалим ресурсом для збалансування людського розвитку в Україні. У зв'язку з цим на наступному етапі дослідження деталізуємо інноваційний досвід імплементації фінансових механізмів збалансованого людського розвитку.

4.4. Венчурна філантропія та альтернативні форми фінансування соціально-значущих проєктів

Збалансований людський розвиток в умовах сьогодення є нерозривно пов'язаним з інноваційним зростанням, яке закладає основу якісних змін у суспільстві. Своєю чергою, інноваційне зростання національної економіки можливе за рахунок систематичної реалізації інноваційних проєктів, які націлені не лише на отримання економічного ефекту, але й на не менш потужного соціального ефекту. Проте, на початковому етапі реалізації соціального проєкту для прояву його інноваційної природи важливо врахувати можливість залучення достатнього обсягу фінансових ресурсів.

У розвинених країнах проблема пошуку джерел фінансування соціальних проєктів та залучення інновацій в контексті реалізації таких проєктів є актуальними, що зумовлює потребу поглиблення наукового обґрунтування відповідних концепцій. Зокрема, особливої актуальності набуває пошук рішень щодо збалансування соціального та економічного ефектів в результаті реалізації фінансових механізмів підтримки соціальних інновацій в якості пошуку нових рішень для посилення суспільних цінностей та спонукання суспільства до подальших дій. Механізм вирішення суспільних проблем має потенціал для імплементації в умовах сьогодення за рахунок соціальних інновацій, що зумовлює формування національних моделей в розвинених країнах Європи (рис. 4.42).

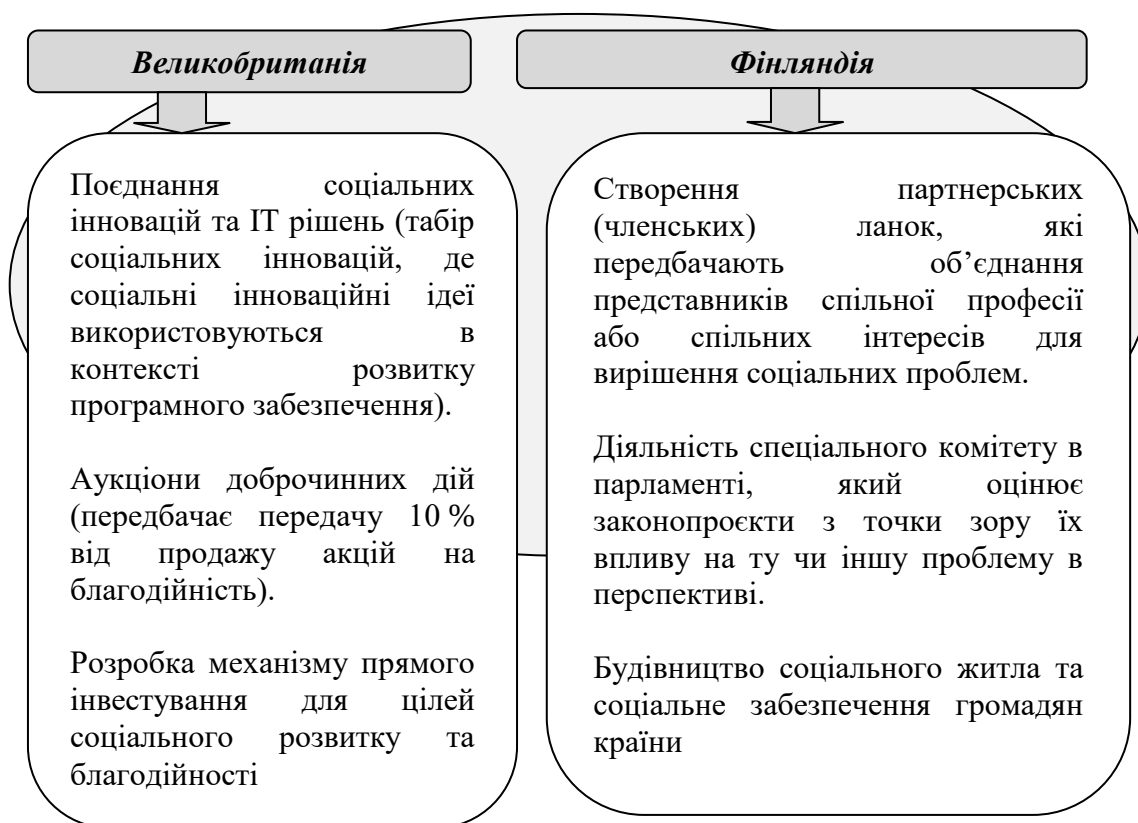

Рис. 4.42. Практики соціальних інновацій у рамках моделей окремих країн Європи

Джерело: узагальнено автором за [449]

Наразі в Україні достатньо гостро постає потреба імплементації соціальних інновацій. Тому, з огляду на існуючий потенціал на рівні національної економіки, у нашій країні можлива імплементація відповідного

зарубіжного досвіду. Зокрема, вдалим стане поєднання соціальних ініціатив та ІТ рішень, що зумовлено значною кількістю кваліфікованого персоналу в зазначеній сфері. Також вартим уваги є досвід Фінляндії стосовно формування спеціального законодавчого органу, що здатний відслідковувати соціальний аспект прийнятих рішень. Проте, реалізація прогресивних зарубіжних ініціатив щодо імплементації соціальних інновацій вимагає систематичного залучення фінансових ресурсів. Постає низка проблем, пов'язаних із специфікою соціальної сфери (рис. 4.43).

Рис. 4.43. Перешкоди для інвестицій у соціальні інновації

Джерело: узагальнено автором

Тобто, соціальні інновації пов'язані з високими ризиками соціальних проєктів та доволі суперечливою ймовірністю отримання, поряд із соціальним, економічного ефекту. Тому, традиційні джерела залучення фінансових ресурсів не мають достатнього потенціалу для забезпечення успішної реалізації соціальних інноваційних проєктів в контексті збалансованого людського розвитку. У розвинених країнах для фінансування соціальних інновацій використовуються ресурси венчурних філантропів та бізнес-ангелів, які орієнтовані на досягнення соціальних цілей за умови високого ризику. Зокрема, у США джерелом венчурного капіталу є приватні благодійні фонди. Натомість в Європі поряд із приватним сектором роль венчурного філантропа в окремих

випадках також відіграє держава. Проте, недивлячись на існуючий досвід, венчурна благодійність є достатньо новим явищем у міжнародній практиці. Так, у науковому контексті цей термін бере свій початок ще з другої половини 90-х років XX ст., коли у журналі *Harvard Business Review* зроблено спробу поєднати принципи діяльності благодійних фондів із механізмом залучення венчурного капіталу (рис. 4.44).

Рис. 4.44. Підходи до розподілу практик філантропії

Джерело: узагальнено автором за [450; 451]

Спроба диференціації механізмів фінансування соціальних інвестицій на засадах венчурної філантропії продовжується також в умовах сучасності. Специфіка такого поєднання полягає у впровадженні інструментів і прогресивних технологій венчурного фінансування в некомерційний сектор з метою мінімізації ризиків та максимізації соціального ефекту (рис. 4.45). Тобто, зміст венчурної філантропії фактично полягає в імплементації економічних методів у соціальній сфері з метою досягнення довгострокового соціального та в перспективі економічного ефектів.

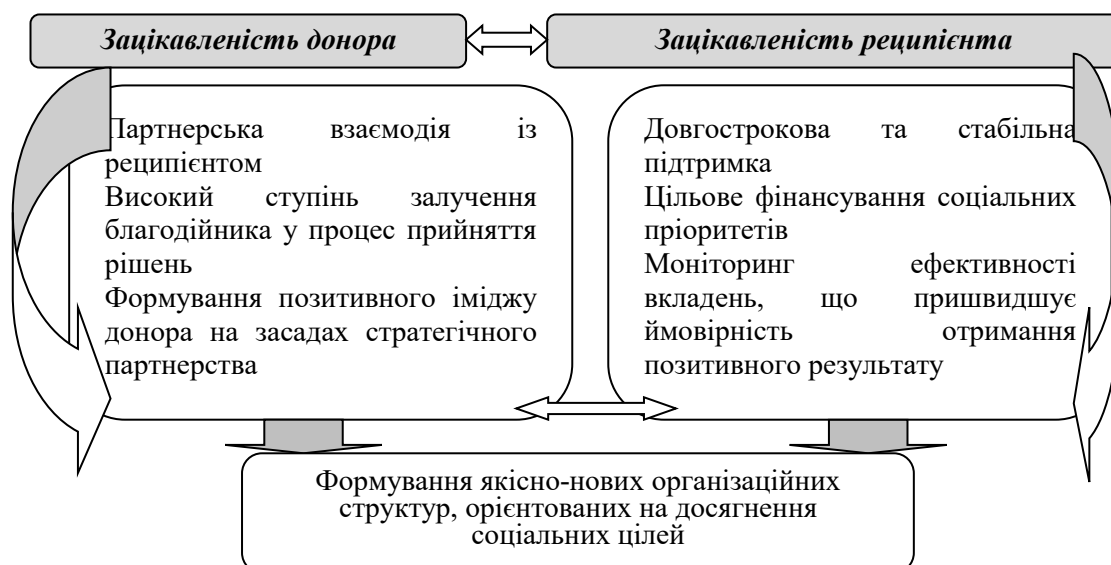

Рис. 4.45. Принципи досягнення ефекту венчурної філантропії

Джерело: узагальнено автором за [452, с. 45]

Важливими характеристиками венчурної філантропії є її націленість не на реалізацію окремих програм та проєктів, а на вирішення довгострокових (стратегічних) завдань у соціальній сфері із залученням не лише фінансових ресурсів венчурних партнерів, але й підтримки реципієнтів за рахунок проведення індивідуальних консультацій, допомоги у вирішенні проблем у сфері управління персоналом, маркетингу та комунікацій. Очевидними є переваги венчурної філантропії, а саме: можливість примножити соціальний ефект за рахунок залучення соціальних інвестицій; розвиток некомерційних стартапів за рахунок ресурсів венчурних філантропів та соціальних організацій за рахунок диверсифікації їх фінансової підтримки [453]. Згідно з результатами дослідження американської консалтингової компанії *Walker Information*, простежується зв'язок між позитивними впливами компанії на суспільство (її соціальною цінністю) та відношенням до бренду її цільових груп споживачів (*brand loyalty*). Під час аналізу компаній роздрібної торгівлі визначено, що у процесі зростання соціальної цінності компанії на один пункт відбувається посилення репутації більш ніж на 50 %. Зростання економічної цінності на один пункт призводить до зростання репутації лише на 32 %. Згідно з наведеним дослідженням, соціальні індикатори є більш впливовими за економічні [454]. Згідно з даними *Foundation Centre*, в Україні реалізуються проєкти вісьми

венчурних фондів на суму 8,5 млн дол. США (Додаток Р), зокрема окремі з них працюють у соціальній сфері (рис. 4.46).

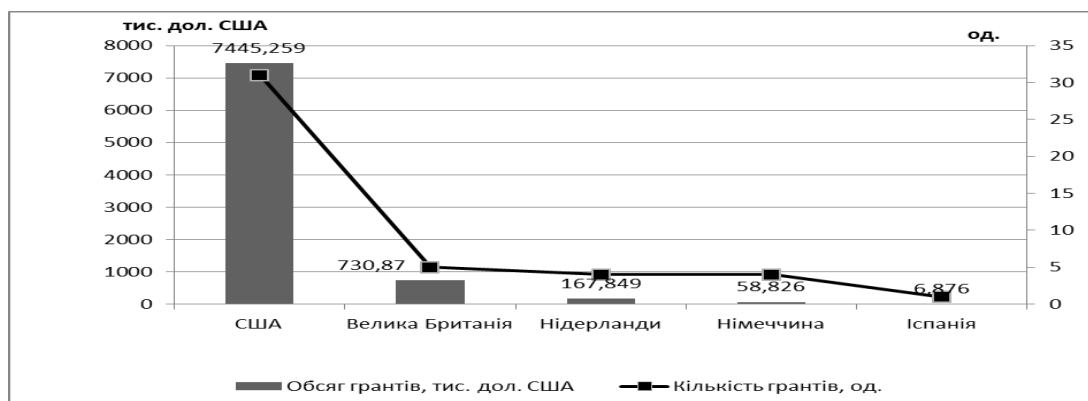

Рис 4.46. Зарубіжні венчурні інвестиції в Україні

Джерело: складено автором за [411]

Лідером за вкладенням венчурного капіталу в економіку України є США. Відповідно аналогічно розподіляються фінансові ресурси залежно від національної приналежності венчурних фондів-інвесторів (рис. 4.47).

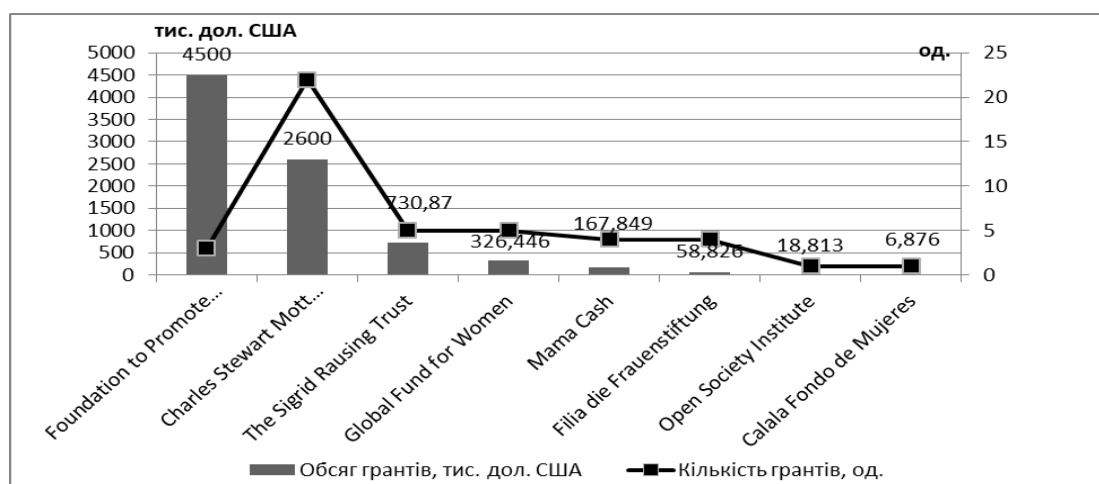

Рис. 4.47. Зарубіжні інвестиції в Україні в розрізі венчурних фондів

Джерело: складено автором за [411]

Проте, незважаючи на існування деякого досвіду діяльності зарубіжних венчурних фондів в Україні, даний напрям залишається недостатньо розповсюдженим. Так, протягом 2006-2019 рр. в Україні перевагами зарубіжних венчурних фондів користувалося десять вітчизняних реципієнтів. На практиці могло б виникнути зацікавлення у філантропії з боку зарубіжних приватних венчурних фондів в Україні, але вони зберігають обмеження щодо масштабів своєї діяльності в нашій країні (табл. 4.7).

Функції зарубіжних фондів венчурної філантропії

№ з/П	Назва венчурного фонду / Інвестиційної компанії	Країна походження	Основні напрями філантропії
1	2	3	4
1	Bamboo Finance	Люксембург	Інвестиції у бізнес-моделі, які становлять користь для громадян з низьким рівнем доходу, забезпечують трансформації у країнах, що розвиваються; поєднання ринкового підходу з пріоритетністю соціальних та екологічних цінностей; інвестиції для цілей розвитку соціально-орієнтованого бізнесу
2	Bridges Ventures	США	Інвестиції в підприємницький талент для досягнення цілей збалансованого людського розвитку, зокрема за рахунок вирішення проблем у сфері охорони здоров'я, освіти.
3	CEI Ventures	США	Інвестиції в розвиток динамічних компаній, що сприяють досягненню соціальних вигод.
4	Citizen Capital	Франція	Фінансова допомога бізнесу з метою вирішення соціальних та екологічних проблем у суспільстві.
5	Commons Capital	США	Венчурний фонд, який допомагає підприємцям справляти позитивний соціальний та екологічний вплив на суспільство
6	Equilibrium Capital	США	Платформа з управління активами, що керуються принципами збалансованого розвитку
7	FMO	Нідерланди	Банк розвитку, що пропонує свої знання і капітал компаніям, проектам і фінансовим інститутам в країнах, що розвиваються.
8	Good Capital	США	Створює ринкові рішення для подолання нерівності, бідності, соціальних проблем
9	GOOD COMPANY VENTURES	США	Консультавання соціальних підприємців з метою побудови довгострокових бізнес-моделей мобілізації капіталу для отримання соціального ефекту; надання пріоритету соціальним інноваціям
10	Gray Matters Capital (GMC)	США	Співпраця із соціальними інвесторами для вирішення проблем бідності, нерівного доступу до освіти, недостатнього захисту прав людини
11	The IDP Foundation	США	Приватний фонд з метою розвитку інвестицій в освіту та дослідження
12	Invested Development	США	Управління інвестиціями інноваційних стартапів з метою подолання бідності
13	Mindfull Investors	США	Фінансова підтримка технологій охорони здоров'я та підвищення рівня життя
14	Murex Investments	США	Інвестиції у технології навчання та фінансову мобільність
15	New Cycle Capital	США	Венчурна фірма, яка поєднує економічні та соціальні критерії впливу

Джерело: складено автором за [388] та матеріалами сайтів організацій

В Україні, починаючи з 2010-го року, своєрідними венчурними філантропами виступають Британська Рада та «Ерсте Банк», які реалізують проєкт «Сприяння соціальному підприємництву». Суть проєкту полягає у фінансовій підтримці та наданні консультацій для реалізації соціально-орієнтованих бізнес-планів на основі спеціальних соціальних центрів [455, с. 36]. Тобто, в Україні існує потенціал для розвитку венчурної філантропії та збалансування людського розвитку на рівні національної економіки. Наразі Британська Рада активізувала свою діяльність у напрямі імплементації інструментарію пітчінгу (Pitching) соціальних проєктів. На початку 2019 року Британською Радою було розпочато реалізацію соціальної програми інноваційного розвитку громад Донецької та Луганської областей за посередництвом пітчінгу проєктів соціальної дії (рис. 4.48).

Рис. 4.48. Напрями реалізації проєктів соціальної дії для участі в пітчінгу

Джерело: узагальнено автором за [456]

Під пітчінгом розуміється залучення додаткових фінансових ресурсів для реалізації соціального проєкту в результаті презентації ідеї на спеціально організованому заході. Презентація ідеї з метою зацікавлення інвесторів у фінансуванні соціального проєкту називається пітчем, який триває близько п'яти хвилин. Гранична сума гранту для реалізації соціального проєкту не має перевищувати 50 тис. грн, перевагою є наявність співфінансування від інших організацій та органів місцевого самоврядування. Реалізація процедури пітчінгу відбувається в кілька етапів (рис. 4.49)

Рис. 4.49. Етапи процесу пітчінгу

Джерело: узагальнено автором за [456]

Тобто, пітчінг соціальних проєктів дає змогу поєднати фінансування з індустрією консалтингу, мистецтвом презентації та управління проєктами.

Також комплексним інструментом залучення фінансових ресурсів для реалізації потреб людського розвитку є інноваційний інструмент досягнення цілей зовнішньої політики ЄС-блендінг (*blending*). Механізм блендінгу полягає в поєднанні грантів ЄС з кредитами або власним капіталом від державних та приватних інвесторів для досягнення цілей людського розвитку. Такий підхід до фінансування дозволяє суттєво обмежити ризики під час здійснення

соціальних інвестицій у проєкти людського розвитку. Блендінг слугує додатковим фінансовим інструментом, застосування якого сприяє досягненню окремих регіональних, національних і глобальних пріоритетів. Зокрема, блендінг виступає стратегічним інструментом фінансування інвестицій у країни-партнери ЄС за умови, що реалізовані соціальні проєкти відповідатимуть ключовим пріоритетам Європейського Союзу. У такому випадку виникає низка переваг блендінгу як для донорів ЄС, так і для країн реципієнтів (табл. 4.8).

Таблиця 4.8

Переваги фінансування проєктів людського розвитку в Європі за допомогою блендінгу

Прояв переваги	Оцінка переваги	
	Для донорів ЄС	Для реципієнтів
1	2	3
Зменшення початкових інвестицій та загальної вартості проєкту для країни-партнера	+ / -	+
Підвищення ефективності соціальних проєктів за рахунок дотримання умов стандартизації	+	+
Диверсифікація ризиків	+	+
Координація зусиль донорів та бенефіціарів	+	+
Виникнення альтернативної можливості додаткового фінансування	+	+

Джерело: складено за матеріалами [457]

Тобто, блендінг формує виключно позитивний вплив на реципієнтів, оскільки формує додаткові фінансові ресурси, що сприяють реалізації проєктів людського розвитку з нижчими затратами та ризиками. Одночасно для донорів даний інструмент створює можливість розповсюдити соціально-відповідальні пріоритети для збалансованого людського розвитку. Незважаючи на незначну частку блендінгу з-поміж інших джерел ЄС, які фінансують проєкти людського розвитку, даний фінансовий інструмент присутній також на вітчизняному ринку (рис. 4.50).

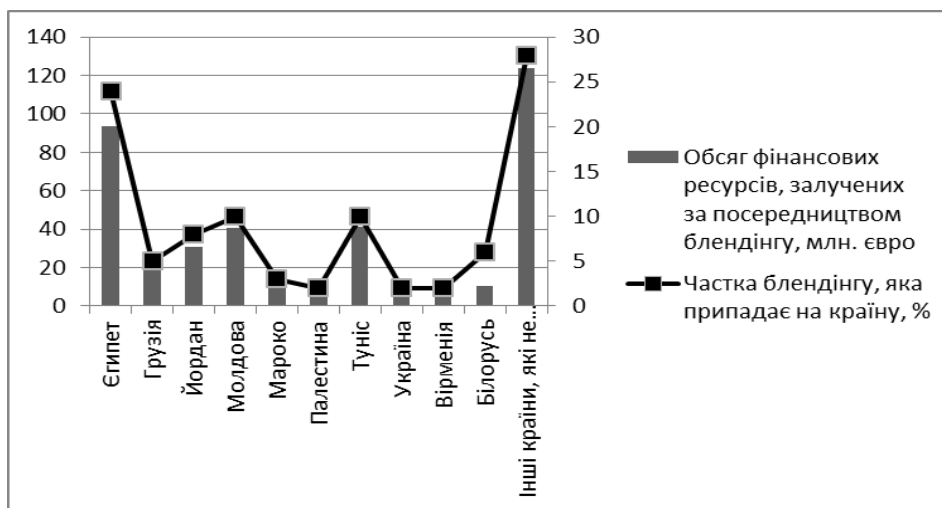

Рис. 4.50. Напрями реалізації проєктів соціальної дії для участі в блендінгу

Джерело: узагальнено автором за [458]

Таким чином, інструменти блендінгу не здатні самостійно забезпечити фінансування крупно масштабних проєктів людського розвитку. Проте, це є вдалим допоміжним інструментом для диверсифікації ризиків під час фінансування мікропроєктів та програм людського розвитку. Поряд із наведеними вище інноваційними фінансовими інструментами на міжнародному рівні також знайшли поширення Challenge funds, які є здебільшого вузькоспеціалізованими, тому схильні надавати фінансові ресурси для реалізації конкретних «викликів» (*challenges*) у сфері охорони здоров'я, освіти та культури. «Виклик» має бути чітко окресленим та мати певні критерії оцінки. Крім того, у багатьох випадках вважається, що Challenge funds розпочинають свою діяльність у випадку відсутності можливостей вирішити проблему (*challenge*) за рахунок залучення ресурсів з інших джерел. У світі одними з найбільш популярних є Challenge funds, які діють у сферах охорони здоров'я та освіти. Зокрема, Challenge funds у сфері охорони здоров'я представлені Gavi Alliance, Global fund, International finance facility for immunization. Прикладами освітніх фондів є Girls' educational challenge fund та DFDI. Варто зауважити, що в розвинених країнах також використовується низка спеціалізованих механізмів, які діють виключно для потреб фінансування освіти (табл. 4.9).

**Інноваційні механізми фінансового забезпечення освіти та охорони
здоров'я**

Назва механізму	Сутнісні характеристики	Потенціал	Досвід поточного застосування
1	2	3	4
Global Financing Facility for Education (GFFE)	Інструмент, який призначений для популяризації людського розвитку / залучення ресурсів з різних джерел	Дозволяє залучити фінансові ресурси із альтернативних джерел, що дозволяє диверсифікувати ризику соціального інвестування	The health Global Financing Facility (GFF) акумулювала близько одного млрд євро для потреб жінок та дітей. Сума 12 млрд євро мобілізована для цих потреб на найближчі п'ять років
Outcomes-based financing	Механізм, коли принципал фінансує соціальний проєкт за посередництвом агента в обмін на результат	Має потенціал в частині залучення додаткових фінансових ресурсів в освіту, дозволяє порівняти результати з витратами	Обмежений досвід застосування механізму включає соціальні облигації - Development Impact Bonds (SIBs or DIBs). Метою, найчастіше, є навчання жінок та дівчат
Education bonds	Борговий фінансовий інструмент, який дозволяє залучити фінансові ресурси для освітніх цілей.	Можливість поширення в освіті програм, націлених на розвиток нових технологій, ICT, інфраструктури	Education, Youth, Employment (EYE) Bond річний приріст яких становить 600 млн дол. (80 % залучено в освіту)
Loan buy-down	Різновид гранту, який дозволяє організації викупити у держави частку її боргу	Підтримка стабільності ринків під час залучення фінансових ресурсів для реалізації державних соціальних ініціатив	Механізм був задіяний у Китаї, коли DFID викупила кредит IBRD на суму близько 100 млн дол.
Student Financing	Пряме фінансування студентів або їх сімей, найчастіше з умовою повернення коштів після працевлаштування	Потенціал залучення до навчання студентів із бідних сімей, талановиту молодь	Lumni – одна із небагатьох організацій, яка фінансує 7000 студентів в Латинській Америці

Джерело: складено автором за [459]

Поряд із венчурними та іншими спеціалізованими фондами вдалою альтернативою традиційним джерелам фінансування соціальних інвестицій є застосування ресурсів так званих "бізнес-ангелів", які передбачають найвищий рівень ризику та максимальну віддачу в разі успіху проєкту. Згідно зі світовою,

статистикою ресурси бізнес-ангелів складають близько 90 % від загальної суми капіталу, доступної на ранній стадії інноваційного зростання [68]. Результативність інвестицій бізнес-ангелів характеризується наступним рівнем ризику: повна невдача, втрата коштів – 34 %; часткова втрата коштів або вихід на "точку беззбитковості" – 13 %; невисока доходність – 17 %; задовільна доходність розміром 25-49 % річних – 13 %; висока доходність розміром 50 % та вище – 23 %. Ділова активність бізнес-ангелів є достатньо ризиковою. Ефект зазначеного фінансування для інноваторів полягає в можливості залучення необхідного обсягу капіталу на початковій стадії інноваційного зростання. Бізнес-ангел отримує шанс вкласти власні ресурси з максимальною результативністю.

Прикладом реалістичності інноваційного зростання на основі ресурсів бізнес-ангелів є результати діяльності таких всесвітньо відомих компаній, як: Google, Apple, Amazon.com, Body Shop. На початковому етапі проєкту системи інтернет-пошуку Google, його розробникам американським студентам Пейджу Л. та Бріну С. бізнес-ангелом Бехтольсхеймом А. було видано чек на сто тисяч доларів без формального бізнес-плану та реєстрації компанії. В результаті бізнес-ангел отримав подвійний ефект, враховуючи власний максимальний прибуток та інноваційність ідеї. У 1976 році мільонер Майкл Марккула вклав 90 тис. дол. в ідею персонального комп'ютера, яку представляли засновники Apple Стів Джобс та Стів Возняк. В результаті річний оборот компанії складає близько 24 млрд дол. США [460; 461]. Стотисячний вклад Томаса Альберга в інтернет-магазин Amazon.com надав змогу в результаті отримати прибуток в розмірі 26 млн дол. Бізнес-ангел створює фінансову основу, без якої часто неможливе впровадження перспективних інноваційних ідей і в результаті інноваційне зростання. Для вітчизняної економіки в умовах сьогодення важливим є створення своєрідних інноваційних брендів, що сприятиме формуванню іміджу країни-інноватора на світових ринках. Необхідно об'єднати зусилля приватного капіталу та державні можливості регулятора інноваційної активності з метою розвитку

альтернативних джерел фінансово-кредитного забезпечення інноваційного зростання. Створено Асоціацію "Приватні інвестори України", яка відслідковує зміни попиту інноваторів на фінансово-кредитні ресурси, фінансово-кредитні можливості інвесторів. Галузева структура попиту інноваторів на ресурси бізнес-ангелів має наступний вигляд (рис. 4.51).

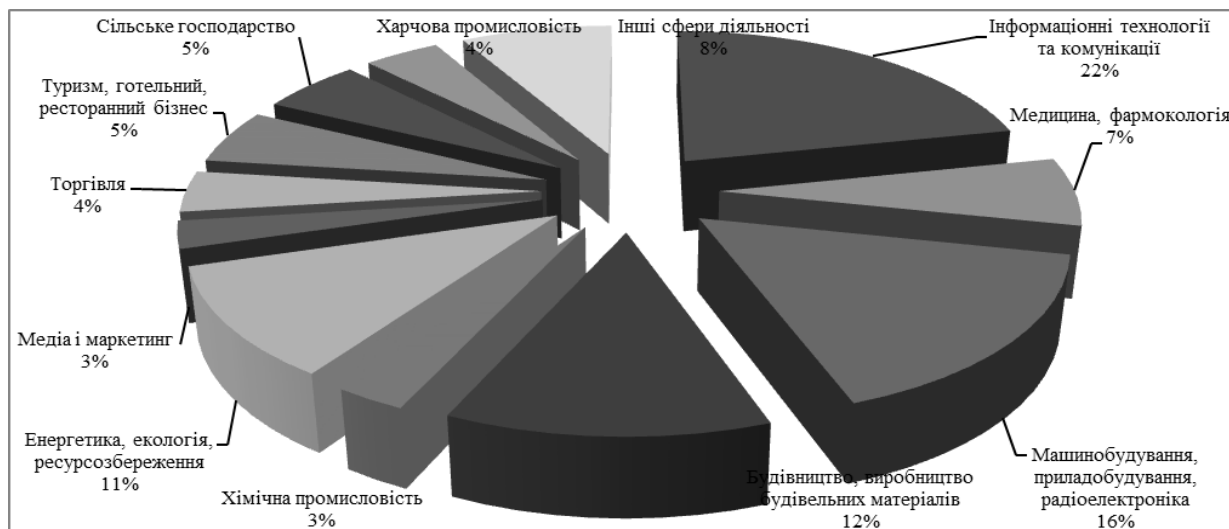

Рис. 4.51. Галузева структура попиту вітчизняних інноваторів на ресурси бізнес-ангелів

Джерело: складено автором за матеріалами [461]

Пріоритетними для залучення ресурсів бізнес-ангелів є інформаційні технології та комунікації, а також машинобудування, приладобудування й радіоелектроніка. Зазначені галузі є одними з ключових в контексті інноваційного зростання, яке, своєю чергою, є однією із заповорок збалансованого людського розвитку. Ефективне залучення ресурсів бізнес-ангелів сформує основу для підвищення результативності функціонування інноваційних сфер господарювання, що так само створює додаткові робочі місця, сприяє підвищенню рівня та якості життя. Бізнес-ангели є вдалою альтернативою джерел фінансування людського розвитку. Для вітчизняної економіки вважаємо доцільним підтримку бізнес-ангелів та венчурних філантропія на державному рівні, що надасть змогу здійснювати збалансування людського розвитку на основі вдалого досвіду зарубіжних країн світу.

Висновки до розділу 4

У результаті дослідження практик акумуляції фінансових ресурсів зарубіжних донорів та обґрунтування їх ролі у збалансуванні людського розвитку зроблено низку висновків стосовно фінансування проєктів та програм людського розвитку за рахунок урядових фондів і державних фінансових установ, суспільно-орієнтованої діяльності іноземних недержавних фондів, ролі міждержавних організацій у відтворенні людського потенціалу, стратегічних ресурсів венчурної філантропії та бізнес-ангелів для підтримки соціальних інновацій, зокрема:

1. У результаті аналізу зарубіжного досвіду фінансування проєктів та програм людського розвитку за рахунок урядових фондів і державних фінансових установ визначено найбільших зарубіжних донорів та галузеву структуру розподілу їх ресурсів. Виявлено країни-лідери та суспільно-орієнтовані урядові фонди, державні фінансові установи з найбільшими обсягами фінансування людського розвитку в Україні.

Деталізований аналіз динаміки та напрямів залучення ресурсів зарубіжних державних фінансових установ дозволив виокремити: а) географічні вектори співпраці в контексті збалансування людського розвитку; б) галузеві пріоритети залучення фінансових ресурсів з метою активізації компонентів людського розвитку; в) тенденції зміни програмних пріоритетів залучення фінансових ресурсів для цілей збалансування людського розвитку. На основі поглибленого аналізу тенденцій попиту і пропозиції на пільгові кредити WNISEF в Україні й аналітичних даних організації розроблено графік множинного синергетичного ефекту соціальних інвестицій WNISEF в Україні. Це дозволяє на практиці прослідкувати зв'язок між економічним та соціальним ефектом інвестицій для цілей збалансування людського розвитку, що доводить прикладний характер подібних вкладень, дає підтвердження можливості ставити питання щодо виміру результативності діяльності соціального

інвестора. Обґрунтування напрямів і параметрів діяльності зарубіжних урядових фондів в Україні дозволило наголосити на ключових проблемах ділової активності зарубіжних соціально-орієнтованих фондів у нашій країні, що сформувало основу для пропозицій стосовно поліпшення даної ситуації.

2. На основі ґрунтовного аналізу статистичних даних та трендів фінансування людського розвитку в умовах сьогодення доведено, що поряд із фінансовими ресурсами зарубіжних держав значний потенціал для фінансування збалансованого людського розвитку мають також іноземні недержавні фонди. Це дало підставу для побудови багатовимірних структур недержавного фінансування людського розвитку. У результаті виокремлено ключові сутнісні характеристики недержавних фондів у США, а саме: розмір, географічний спектр вирішення проблем, сфери та форми підтримки на міжнародному рівні, потенціал діяльності поза межами країни виникнення фонду. Це дозволяє визначити оптимальну структуру та цільове призначення недержавних фондів, можливості залучення їх ресурсів закордоном. Поглиблений аналіз тенденцій та структурних характеристик діяльності іноземних недержавних фондів в Україні дозволив виокремити дві групи таких фондів: багатофункціональні та цільові недержавні фонди, що пов'язані з громадськими організаціями й соціальними рухами; фонди корпорацій. На прикладі соціально-орієнтованої діяльності компанії Кока-Кола набуло подальшого розвитку теоретико-прикладне обґрунтування процесу створення доданої вартості в соціальній сфері. Це стане основою для активізації соціально-відповідальної діяльності та соціальних інвестицій на корпоративному рівні.

3. У контексті дослідження ролі міждержавних організацій у відтворенні людського потенціалу побудовано карту проєктів людського розвитку міждержавних організацій в Україні. Це дало змогу оцінити масштаби їх діяльності для прогнозу продовження практики подальшої імплементації відповідних проєктів в Україні. Деталізовано приклад реалізації соціально-орієнтованих проєктів Світового банку в Україні, що дозволило побудувати

модель збалансування цілей і рішень небанківських фінансових установ-соціальних інвесторів в Україні (на прикладі УФСІ). Це характеризує доступні альтернативи залучення фінансових ресурсів соціальними інвесторами. Дослідження особливостей функціонування в Україні, пріоритетів міжнародного Українського фонду соціальних інвестицій (УФСІ) на основі співставлення цілей і рішень небанківської фінансової установи-соціального інвестора довело існування потенціалу фінансування соціальних інвестицій, який може слугувати джерелом додаткових фінансових ресурсів для цілей збалансованого людського розвитку поряд із ресурсами банків та бізнесу в Україні.

4. Визначено сутнісні характеристики соціальних інновацій, їх прояви та переваги в умовах сьогодення. Концептуальні характеристики соціальних інновацій дають змогу стверджувати про необхідність залучення додаткового фінансування з альтернативних джерел. Під час визначення відповідних стратегічних пріоритетів в Україні звернуто увагу на зарубіжний досвід та можливості міжнародної співпраці. Конкурентоспроможність національної економіки на міжнародних ринках уже є не лише виключно економічним, але й соціальним індикатором розвитку національної економіки, що слугує підтвердженням подальшої актуалізації питань розбудови сучасної парадигми збалансованого людського розвитку в Україні. Зокрема, вартим уваги є обґрунтування на основі прогресивного зарубіжного досвіду сучасних технологій та їх впливу на людський розвиток, потенціалу партнерства науки та бізнесу (ендавмент-фонди), а також використання якісно нових технологій збору фінансових ресурсів (краудфандингу).

Основні результати розділу опубліковані в наукових працях автора [358; 387; 394; 400; 422; 427; 430; 437; 442; 447; 451; 461].

РОЗДІЛ 5

ІННОВАЦІЙНІ ПРАКТИКИ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗБАЛАНСОВАНОГО ЛЮДСЬКОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

5.1. Сучасні фінансові технології та їх вплив на людський розвиток

Епоха інформаційних технологій диктує неминучість розповсюдження тенденцій діджиталізації. Це зумовлює можливість побудови конкурентоспроможної економіки та еволюції суспільства лише із врахуванням пріоритетів діджиталізації. Міжнародне співтовариство ставить жорсткі вимоги до учасників інноваційного процесу, які стосуються результативності розробки та впровадження інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) у всі без виключення сфери суспільного виробництва.

Останні десятиліття ознаменувалися особливо радикальними змінами у світі, що зумовило зародження якісно нової парадигми людського розвитку на міжнародному рівні. Разом із тим на рівні національних економік розвинених країн світу та країн, що розвиваються, відбулися трансформації концептуальних характеристик соціально-економічного розвитку, набули поширення трансформаційні моделі соціально-економічного розвитку [462, с. 250; 463]. Всебічне поширення знань та ІКТ стало основою для формування інформаційного суспільства. Інформаційне суспільство за посередництвом глобального розповсюдження мережі Інтернет та організації електронної комунікації диктує неминучість розповсюдження діджитал економіки. Міжнародне співтовариство ставить вимоги до учасників економічних відносин. Зокрема, нагальними постають питання розробки і впровадження ІКТ у всі без виключення сфери суспільного виробництва. Це зумовлює потребу наукової інтерпретації концептуальних засад діджиталізації та проявів діджитал

парадигми (Додаток С).

Досвід розвинених країнах світу показує, що діджитал-технології здатні не лише забезпечити безпосередній ефект для економічного зростання, але й формують самопідтримуючий синергетичний ефект за рахунок численних екстерналій, що розповсюджуються на сфери економічного, соціального, технологічного, інтелектуального та інфраструктурного розвитку. Наприклад, згідно з розрахунками експертів ЄС близько 600 млрд євро буде втрачено щорічно у випадку призупинення цифрової трансформації. Тому, на загальноєвропейському рівні активно просуваються ідеї єдиного цифрового ринку, який до 2020 року здатний створити біля 6 млрд зв'язків фізичних осіб з мережею Інтернет [464]. У вітчизняній економіці інформаційні технології набувають всеохоплюючого характеру. Згідно з оцінкою інформаційного суспільства, в Україні близько 50 % населення користується інтернетом [329]. Згідно з дослідженням Universal McCann, 81 % українських інтернет-користувачів зареєстровано нині, як мінімум в одній соціальній мережі. Для порівняння: у США даний відсоток становить лише 65 % [465]. Проте, незважаючи на провідні позиції національної економіки в рейтингах використання мережі Інтернет, лише 17 % вітчизняних виробництв використовують інтернет-інновації. У країнах ЄС цей індикатор становить 49 %. У вітчизняному АПК додана вартість, яка припадає на одного працівника, становить 7 тис. дол. США, у промисловості – 10 тис. дол. США. У країнах ЄС наведені показники становлять 25,6 тис. дол. США та 75,8 тис. дол. США відповідно [466]. Тому, очевидно є потреба враховувати можливості ІКТ в контексті визначення стратегічних пріоритетів людського розвитку. З метою пришвидшення розвитку ІКТ в Україні у 2018 р. в нашій країні затверджено «Концепцію розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018-2020 роки» [467]. Це підкреслює ширші галузеві масштаби діджиталізації, створює нормативні передумови для вдосконалення технологічного базису суспільства в Україні. У зв'язку з актуалізацією питань діджиталізації сучасні теоретики доповнили традиційну модель факторів виробництва. Результати виробництва

згідно модифікованого підходу протягом періоду t визначаються, як:

$$Y(t) = K(t)^\alpha H(t)^\beta (A(t)L(t))^{(1-\alpha-\beta)}, \quad (5.1)$$

де Y , K , H та L – результат виробництва (дохід), фізичний капітал, людський капітал та продуктивна праця відповідно;

α - це еластичність результатів виробництва у відношенні до капіталу;

β – це еластичність виробництва у відношенні людського капіталу;

$A(t)$ є мірою технологічного та економічного прогресу [468, с. 60].

$$A(t) = I(t)\Omega(t). \quad (5.2)$$

Згідно з формулою (5.2) міра технологічного прогресу та економічної ефективності зумовлена безпосередніми детермінантами економічної ефективності $I(t)$ та технологічними компонентами $\Omega(t)$.

$$\ln I(t) = p_0 + \sum_j p_j \ln V_j(t), \quad (5.3)$$

де $V(t)$ - вектор підвищення продуктивності праці в результаті діджиталізації, враховуючи ІКТ, інституційні умови та технологічну політику.

Сучасний технологічний прогрес є за своєю природою екзогенним, тому посилюється із врахуванням варіативної часової компоненти $g(t)$.

$$\Omega(t) = g(t)\Omega(t). \quad (5.4)$$

Наведені вище співвідношення створюють основу для побудови факторних моделей результатів виробництва у випадку збалансованого суспільства та за умови дисбалансів. Збалансоване суспільство передбачає поєднання економічних результатів із соціальним ефектом, що створює максимально сприятливе середовище для діджиталізації.

$$\ln(y^*) = \ln \Omega(t) + p_0 + \sum_j p_j \ln V_j(t) + \frac{\alpha}{1-\alpha} \ln s_k(t) + \frac{\beta}{1-\alpha} \ln h^*(t) - \alpha(1-\alpha) \ln g(t) + n(t) + d. \quad (5.5)$$

Також використовуються моделі результативності діджитал-економіки на основі лінійного моделювання [469, с. 410; 470; 471].

$$\begin{aligned} \Delta \ln y(t) = & -\varphi(\lambda) \ln y(t-1) + \varphi(\lambda) \left(\frac{\alpha}{1-\alpha} \right) \ln s_k(t) + \varphi(\lambda) \left(\frac{\beta}{1-\alpha} \right) \ln h(t) + \\ & \sum_j p_j \varphi(\lambda) \ln V_j(t) + \frac{1-\psi}{\psi} \left(\frac{\beta}{1-\alpha} \right) \Delta \ln h(t) - \varphi(\lambda) \left(\frac{\alpha}{1-\alpha} \right) \ln g(t) + n(t) + d + \\ & \left(1 - \frac{\varphi(\lambda)}{\psi} \right) g(t) + \varphi(\lambda) (p_0 + \ln \Omega(t)) + \varphi(\lambda) g(t) \end{aligned} \quad (5.6)$$

Одні з перших досліджень на тему впливу діджиталізації на зміни ВВП у світі розпочалися ще наприкінці 80-х років XX століття, коли відбулося розповсюдження комп'ютерних технологій. Зокрема, згідно з розрахунками зарубіжних експертів, протягом періоду 1987-1999 років, середнє щорічне зростання обсягів ВВП у світі внаслідок зростання обсягів продажів комп'ютерів склало 0,3 % [472, с. 40]. Наступним поштовхом до розвитку досліджень щодо потенціалу діджиталізації стало поширення інтернет-технологій 3 G. В результаті досліджень консалтингової компанії PWC здійснено розрахунки, згідно з якими зростання світового ВВП протягом 2000-2010 років за рахунок 3 G інтернету склало 45 % [473]. Наразі поширення тенденцій діджиталізації відбувається за рахунок 4 G та 5 G інтернету, що дозволяє стверджувати про примноження її потенціалу.

А. Чухно відмітив, що головну роль у суспільному способі виробництва відіграє притаманний йому фактор виробництва, який закладено в основу характеристики якісно нового виробничого ресурсу (рис. 5.1).

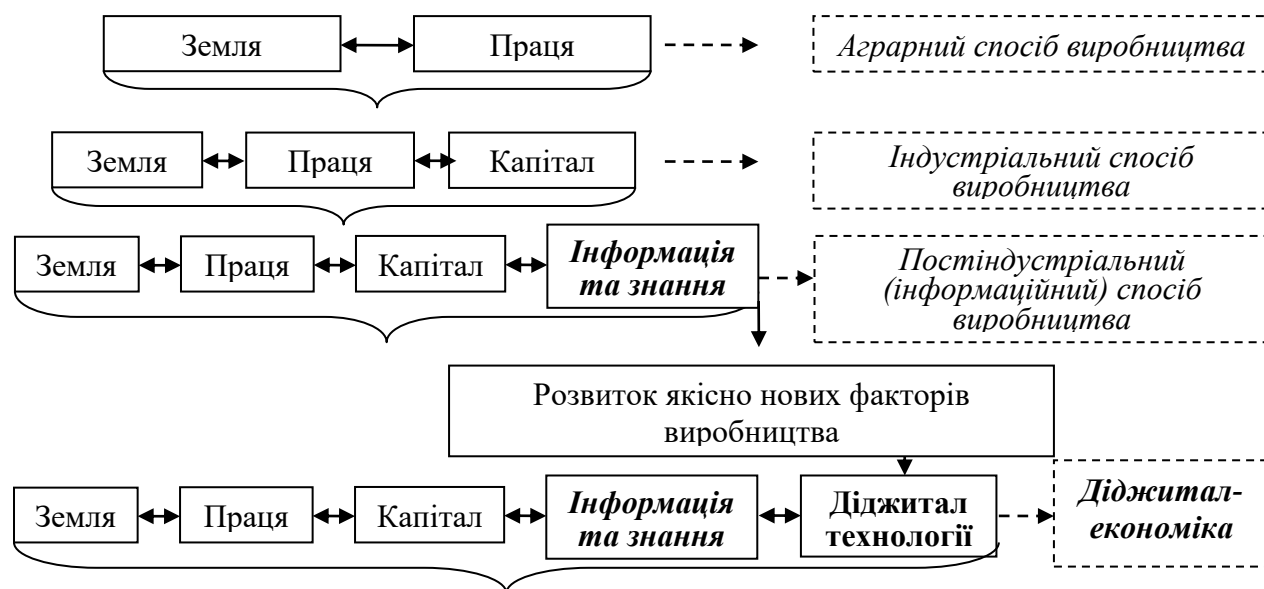

Рис. 5.1. Діджитал-еволюція факторів виробництва

Джерело: складено автором за [22]

Зародження індустріального способу виробництва, коли поряд з уже традиційними на той час факторами (землею та працею) виник новий фактор – капітал, спричинило не лише зростання економіки, але й зумовило виникнення капіталістичного суспільства.

Принципово важливою та ключовою характеристикою нової економіки виявляється те, що вона породжує нові фактори виробництва – інформацію та знання. Тоді, коли в минулому набували поширення однозначні фактори виробництва – земля, праця та капітал, – то в умовах сьогодення виник своєрідний двозначний фактор. Подібна трансформація спричинила появу диверсифікованих векторів наукових досліджень. Одна група фахівців брала інформацію та на її основі визначала сутнісні характеристики інформаційної економіки й суспільства. Натомість інша група науковців зосередилася на обґрунтуванні сутнісних характеристик знань. Це заклало основу для розробки теорії економіки та суспільства знань. Окремі фахівці звертали увагу на те, що суспільство вже залишило позаду комунікаційну та інформаційну стадії і нині формує базис економіки й суспільства знань [474, с. 30]. Подібне різноманіття поглядів пов'язуємо з відсутністю наукового обґрунтування теорії якісно нового фактора виробництва. Одночасно в основі еволюції економіки знань лежить можливість їх трансформації, що знайшло свій прояв у поширенні ідей креативності, що згодом стали основою для розвитку та популяризації ІКТ. Тому, поряд з економікою знань розглядаємо креативну економіку, яка також відіграє далеко не останню роль у формуванні сучасного суспільства.

На концептуальних засадах креативної економіки зосередив увагу сучасний американський економіст Р. Флоріда. Вчений закладає в її основу нові прикладні форми, що створені за рахунок розвитку знань на основі принципу «трьох Т», елементи якого зображено на рис. 5.2.

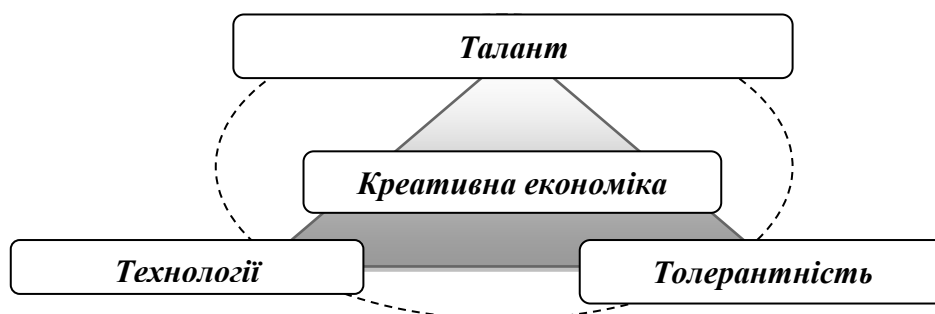

Рис. 5.2. Основоположні принципи креативності економіки

Джерело: складено автором за [474]

Погоджуємося з точкою зору Р. Флоріди, який не заперечує відособленої цінності наведених характеристик. Натомість умовою розвитку креативної економіки є поєднання всіх трьох елементів. Відбувається формування креативної культури та креативного класу, який здатний до стимулювання соціально-економічного зростання. Згідно з даними ООН, на креативні індустрії припадає 3,4 % ВВП на міжнародному рівні, що складає майже 1,6 трлн дол. США. Це у два рази більше за щорічні надходження у сфері міжнародного туризму. Щорічні темпи зростання в різних країнах варіюються від 4,3 % до 17,6 %. Це вдвічі перевищує темпи зростання сфери послуг та в чотири рази перевищує темпи зростання промислового виробництва. Одночасно близько 25 % молоді у світі працює у сфері креативної економіки [126]. Тобто, креативна економіка є досить комплексним поняттям, що пояснює відсутність однозначних поглядів на її суть. Аналітичні дослідження польських авторів дозволяють здійснити факторний аналіз креативної економіки та на основі матриці проміжних індикаторів (ICI) розрахувати індекс креативної економіки (CEI).

$$CEI = \sum_{i=1}^n w_i ICI_i, \quad (5.7)$$

де w_i – питома вага i -го проміжного індикатору ICI;

n – кількість проміжних індикаторів [475, с. 48].

У процесі дослідження виокремлено фактори креативної економіки: 1) рівень винахідливості в національній економіці (IE) – дозволяє обґрунтувати результати діяльності суб'єктів господарювання. Зокрема, враховується свобода вибору та результативність інноваційної діяльності; 2) політико-правові інститути (PI) – визначає мінливість факторів політико-правового оточення. Зокрема, враховуються свобода вибору, політична стабільність, рівень протидії насильству, свобода преси; 3) ділове регулювання (BR) – неоднозначний фактор, який включає інформацію щодо ринку праці, доступу до фінансових послуг, правил ведення господарської діяльності; 4) фіскальна складова (FI) – характеризує інституційні рішення у сфері державних фінансів,

зокрема фіскальної політики. У результаті визначення питомої ваги проміжних індикаторів розроблено модель креативної економіки:

$$CEI = 0.57IE + 0.19PI + 0.11BR + 0.13FI \quad (5.8)$$

З огляду на проведенне згідно моделі дослідження виокремлено чотири групи креативних економік (рис. 5.3).

Рис. 5.3. Матриця креативності національних економік

Джерело: узагальнено авторами за [475]

До найбільш креативних економік віднесено інноваційні економіки, для яких характерний найвищий рівень ІКТ. У межах другої групи виокремлюють підгрупу країн (Німеччина та Франція), для яких характерний високий рівень технологічного розвитку та інноваційності, збалансування людського розвитку. До третьої групи віднесено країни, які націлені на наслідування технологій і все ще перебувають на стадії розвитку інноваційної економіки. Четверта група складається з країн, для яких характерний низький рівень креативності, що пов'язано з недостатнім обсягом ресурсів, залучених для досягнення пріоритетів інноваційного розвитку. Поряд з оцінкою креативності експерти поділяють країни світу за рівнем діджиталізації, що дозволяє виокремити чотири стадії розвитку суспільства (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Діджитал-матриця людського розвитку

<i>Рівень діджиталізації економіки, %</i>	<i>Стадії розвитку діджитал-економіки</i>			
	Обмеженого розвитку (Constrained)	Зародження (Emerging)	Трансформацій (Transitional)	Просунутого розвитку (Advanced)
0 - 30	65 країн (Афганістан, більшість країн Африки, Молдова, Непал, Індія, Узбекистан, В'єтнам та ін.)			
30 - 40		19 країн (Албанія, Вірменія, Бразилія, Грузія, Китай та ін.)		
40 - 50			28 країн (Аргентина, Естонія, Латвія, Іран, Сербія, Турція, Україна та ін.)	
Більше 50				37 країн (Австралія, Австрія, Білорусь, країни Скандинавії, Франція, Німеччина, Польща, Гонконг, Японія, США, Велика Британія та ін.)

Джерело: складено авторами за [293; 473; 476]

З метою забезпечення репрезентативності дослідження експерти PWC проаналізували вибірку з 150 країн світу. Найбільша кількість країн потрапила в групу обмеженого розвитку діджитал-економіки (рівень діджиталізації склав 0 – 30 %). Це здебільшого найменш розвинені країни світу, для яких характерний найнижчий рівень ВВП на душу населення, останні позиції у міжнародних індексах людського розвитку. Наприклад, згідно рейтингу ВВП на душу населення, у 2017 році Індія перебуває на 142 місці, Молдова – на 143 місці, країни Африки, які належать до групи – останні місця рейтингу. Подібним чином розташувалися позиції країн групи в Індексі людського розвитку, який розраховується ООН (*HDI*).

У другу групу, де економіка все ще вважається такою, що перебуває на стадії зародження ІКТ, потрапили країни, економічний розвиток та соціальний поступ яких здебільшого заснований на багатих природних ресурсах та дешевій робочій силі. Рівень ВВП на душу населення в цих країнах залишається низьким, що пов'язано з недостатньо розвиненою соціальною інфраструктурою, прірвою між рівнем життя найбідніших та найбагатших верств населення. Наприклад, у рейтингу ВВП на душу населення 2017 року Китай перебуває на 71 місці, Грузія – на 110 місці. За рівнем людського розвитку Китай займає 90 позицію, Грузія – 70.

Рівень діджиталізації економік країн третьої групи наближається до середнього, відбуваються трансформації діджитал-економіки. Під трансформацією діджитал-економіки розуміємо якісні зміни ІКТ, які створюють додану вартість у суспільстві. Відбувається перетворення існуючих видів діяльності з використанням діджитал технологій: як допоміжних; як важливого чинника досягнення бізнес-результатів; як основи забезпечення бізнес-стратегії; в якості основи формування нової бізнес-моделі [477, с. 140].

На основі критеріїв PWC до цієї групи віднесено економіку України. Це слугує черговим підтвердженням існування базису для подальшого розвитку потенціалу ІКТ в нашій країні. Проте, згідно критерію ВВП на душу населення, наша країна посідає 133 місце, а також 84 позицію згідно рейтингу *HDI*. Тому, нагальною постає потреба пошуку додаткових ресурсів для посилення тенденцій економічного зростання та соціального розвитку. Натомість розвинені країни світу перебувають на стадії просунутого розвитку економіки, де рівень діджиталізації є вищим за середній. Одночасно для цих країн характерний як високий рівень ВВП, так і лідируючі позиції згідно індикаторів людського розвитку. Наприклад, Норвегія є третьою за рівнем ВВП на душу населення та одночасно лідером рейтингу людського розвитку ООН (*HDI*), Австралія – 13-та за рівнем ВВП на душу населення та друга у рейтингу *HDI*.

Отже, формування діджитал-парадигми соціально-економічного розвитку є доволі комплексним процесом, який передбачає поєднання технологічних і

креативних імперативів в контексті інноваційного розвитку, що дозволяє прослідкувати еволюцію наукових концепцій у процесі формування діджитал-парадигми соціально-економічного розвитку (рис. 5.4).

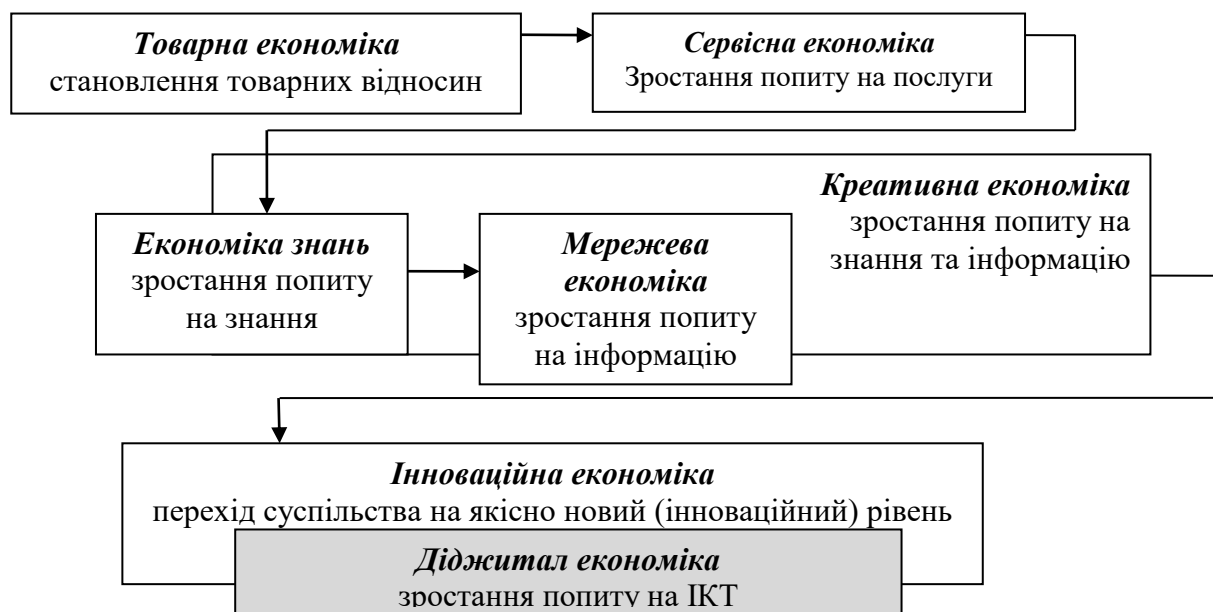

Рис. 5.4. Еволюція наукових концепцій у процесі формування діджитал-парадигми соціально-економічного розвитку

Джерело: [478; 479]

Трансформація факторів виробництва стала причиною для еволюції концепцій, що досліджують та яка лежить в основі діджитал-економіки. Діджитал-парадигма соціально-економічного розвитку передбачає втілення глобальних змін, які зумовлені інноваційним розвитком на основі ІКТ, реалізацією синергетичного ефекту в результаті формування стійких взаємозв'язків між економікою, технікою та сферами креативної індустрії.

Технологічні інновації здійснюють значний вплив на хід суспільного прогресу та займають чільне місце в контексті збалансованого людського розвитку сучасного суспільства. В умовах сьогодення фінансові технології або фінтех (*FinTech*) знаходять все більш широке розповсюдження в різних сферах господарювання. Зокрема, у зв'язку з стрімкими тенденціями діджиталізації відбулися зміни системи соціально-економічних відносин.

Водночас фінансові технології не функціонують відособлено. Тому, FinTech варто розглядати у межах цілісної системи, яка включає підсистеми інноваційних технологій у різних сферах (рис. 5.5).

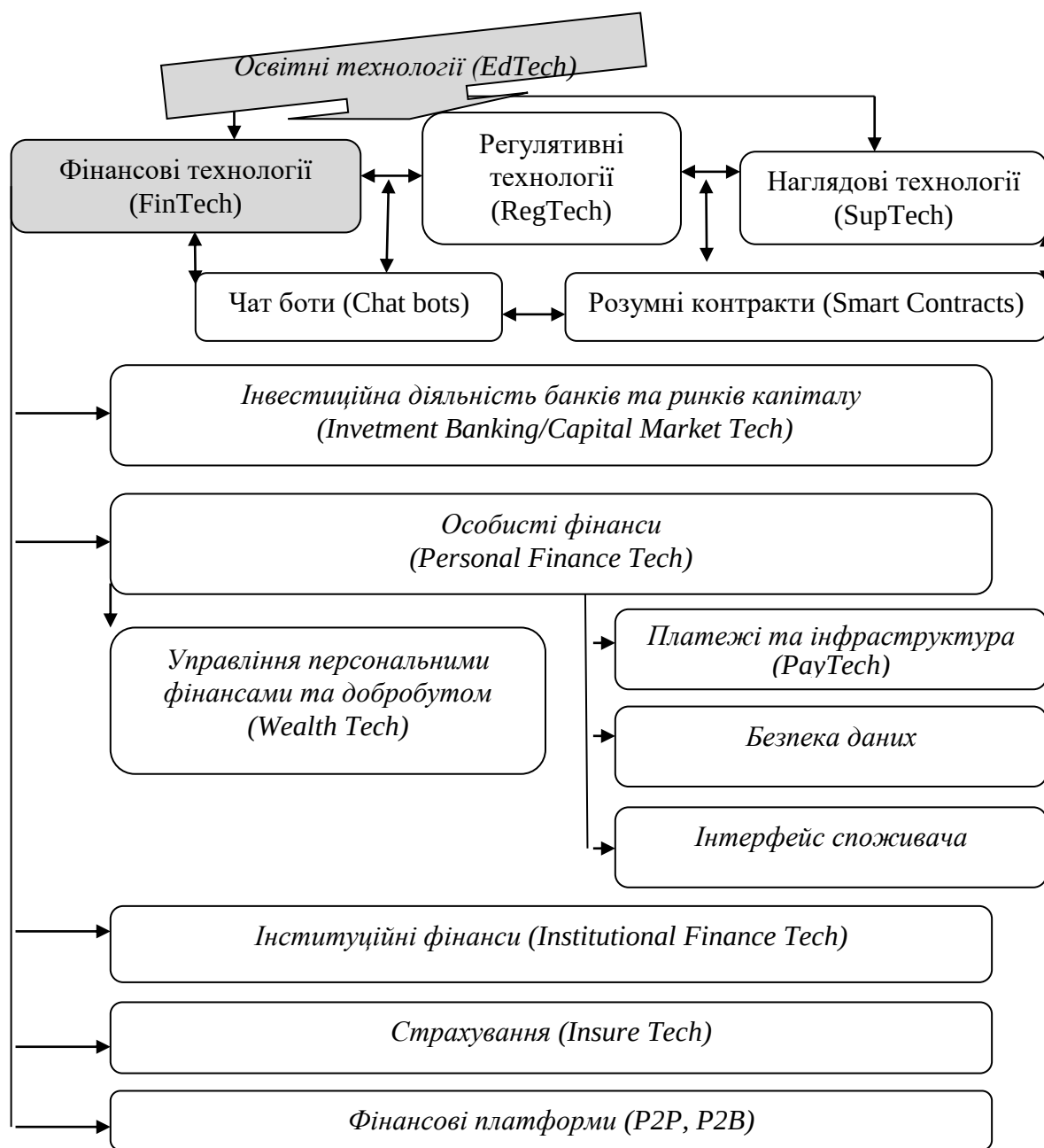

Рис. 5.5. Галузева система інноваційних технологій у сучасному суспільстві: фінансовий аспект

Джерело: узагальнено автором за [480, с. 10; 481]

Зміст FinTech здебільшого зводиться до нових високотехнологічних фінансових сервісів та інформаційних технологій. Проте, існують точки зору, згідно з якими еволюція розуміння фінансових технологій зводиться до трьох етапів, починаючи з другої половини XIX ст. [23] (табл. 5.2).

Таблиця 5.2

Матриця еволюції FinTech: глобальний підхід

Період	Розповсюдження	Елементи модернізації	Ключові зміни	Інноваційні продукти
1866 - 1967 FinTech 1.0	Глобальне / розвинені країни	Інфраструктура / Комп'ютерні технології	Система зв'язків	Трансатлантичний кабель, телекс
1967 – 2008 FinTech 2.0	Глобальне / розвинені країни	Інтернет технології	Діджиталізація	Фінансові інновації (банкомат, системи переказів та банкінгу)
2008 - Current FinTech 3.0	Розвинені країни	Мобільні технології / Start- up /	Смартфони	Інтернет- платформи, криптовалюта
2008 - Current FinTech 3.5	Нові ринки / Країни, що розвиваються	Інноваційний бізнес	Мобільні девайси	Онлайн-банкінг

Джерело: узагальнено автором за [481-484]

Відособленими напрямками застосування фінансових технологій є RegTech та SupTech. Водночас технології RegTech дозволяють значним чином розширити потенціал фінансового сектору за рахунок того, що сприяють підтримці відповідності фінансових інститутів вимогам регуляторних органів, забезпечуючи перевірку та захист даних, автоматизацію звітності. Відповідно до оцінок експертів IBM, наразі регулятори випускають більше, ніж 20 тисяч нових вимог щорічно, а загальна кількість правил та норм перевищить 300 млн сторінок уже до 2020 року [485]. Для технологій RegTech характерна низка переваг, які відіграють вагомую роль у нашому суспільстві: динамічність (*agility*) – можливість вчасно реагувати на зміни пріоритетів споживачів фінансових послуг; швидкість (*speed*) – термінове оформлення звітів; інтегрованість (*integration*) – реалізація пріоритетів протягом обмеженого проміжку часу; аналітична природа (*analytics*) – використання широкого спектру аналітичного інструментарію для досягнення цілей дослідження. Регулятивні технології у фінансовому секторі засновані на хмарних технологіях, які забезпечують низку суспільних переваг (рис. 5.6).

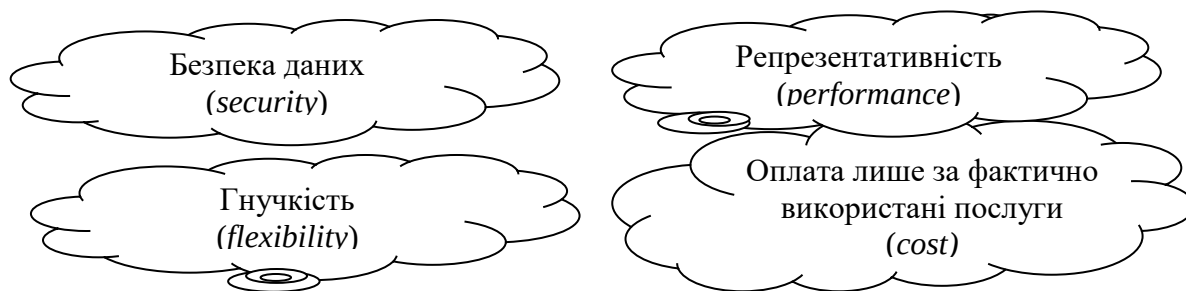

Рис. 5.6. Суспільні переваги хмарних технологій

Джерело: узагальнено автором за [486]

SupTech репрезентують технології RegTech, надають змогу автоматизувати та оптимізувати адміністративні, а також операційні процедури з метою оцифрування даних і робочих інструментів, розвитку аналітики [481; 487]. Smart Contract є комп'ютерним алгоритмом, який призначений для автоматизації процесу заключення контрактів та їх подальшого обслуговування, виник у тісному зв'язку з технологією блокчейн [488]. Визначальну роль для побудови комунікації сучасної фінансової установи із суспільством відіграють технології Chat bots, які дозволяють відповідати на стандартні питання споживачів фінансових послуг з використанням виключно нових технологій [489, с. 75]. Орієнтованою на досягнення цілей людського розвитку є практика EdTech, що передбачає впровадження технологій та нестандартних рішень в освіту для кращого засвоєння матеріалу. У 2017 році інвестиції на глобальному ринку EdTech зросли до рекордних 9,5 млрд дол. США. Існують прогнози, згідно з якими вже до кінця 2020 року цей індикатор сягне 252 млрд дол. США. Тобто, FinTech є складною системою, функціонування якої дозволяє активізувати функції: обігу, менеджменту, маркетингу, диверсифікації ризиків, розвитку інфраструктури. Виконання спектру функцій вимагає залучення різних стейкхолдерів (рис. 5.7).

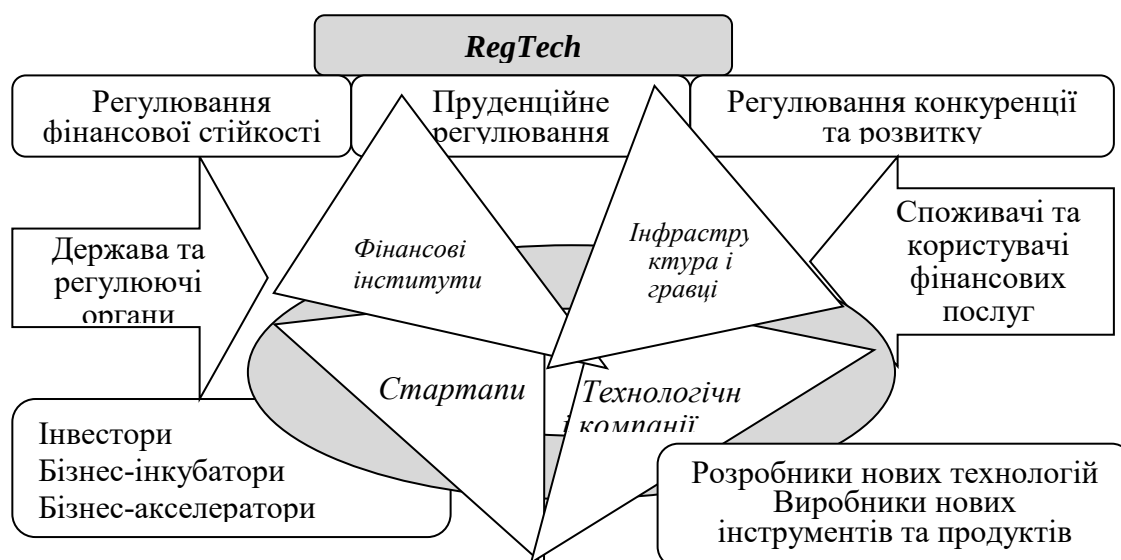

Рис. 5.7. Стейкхолдери фінтех

Джерело: узагальнено автором за [482; 490; 491]

З огляду на диверсифікацію ролей стейкхолдерів фінтех, у фінансовій науці виокремлюють підходи до трактування сутності FinTech (табл. 5.3).

Таблиця 5.3

Сучасні дефініції FinTech

Підхід	Зміст	Переваги	Недоліки
1	2	3	4
1. Інституційний	Включає компанії, що користуються технологіями для підвищення ефективності фінансових систем	Висвітлює роль новітніх технологій на сучасному фінансовому ринку	Суб'єкти, що користуються FinTech: фінансові компанії; нефінансові компанії; державна влада. FinTech виходять за межі фінансових систем
2. Галузевий	Технології, які використовуються у фінансовій галузі для оптимізації витрат, доданої вартості	Визначає роль технологій у фінансовій галузі	FinTech застосовується на ринку фінансових послуг, у сферах державного управління, охорони здоров'я, соціального забезпечення, торгівлі
3. Функціональний	Фінансова послуга, в яку входять інноваційні технології для задоволення потреб	Фінансова складова технологічного розвитку	Інструменти FinTech використовуються також поза межами ринку фінансових послуг
4. Операційний	Технологічні проекти у сфері фінансових сервісів	Оцінка фінансових технологій	
5. Суспільний	Фінансові технології, які змінюють суспільство	Фінансова та соціальна компоненти технологій	Інструменти FinTech мають, здебільшого, комерційну направленість

Джерело: доповнено автором за [492]

З огляду на наведені вище трактування FinTech, відзначаємо зростання ролі фінансових технологій в контексті людського розвитку. Зокрема, у працях

зарубіжних авторів розглянуто ландшафт FinTech, який репрезентує сукупність сфер, імперичне дослідження яких дає змогу оцінити сутнісні характеристики FinTech (рис. 5.8).

Рис. 5.8. Структурно-функціональний ландшафт FinTech

Джерело: узагальнено автором за [493; 494]

У глобальному вимірі структурно-функціональний ландшафт FinTech оцінюється на основі біноміальної моделі випадкових впливів (RENB):

$$\Pr(y_{i1}, y_{i2}, \dots, y_{iT}) = F \left(\begin{array}{l} \text{GDP per capita}_{i,t-1} + \text{commercial bank branches}_{i,t-1} \\ + \text{VC financing}_{i,t-1} + \text{MSCI returns}_{i,t-1} + \text{latest technology}_{i,t-1} \\ + \text{mobile telephone subscriptions}_{i,t-1} + \text{internet penetration}_{i,t-1} \\ + \text{secure Internet servers}_{i,t-1} + \text{fixed broadband subscriptions}_{i,t-1} \\ + \text{soundness of banks}_{i,t-1} + \text{investment profile}_{i,t-1} + \text{ease of access to loans}_{i,t-1} \\ + \text{MSCI crisis}_{i,t-1} + \text{labor force}_{i,t-1} + \text{regulation}_{i,t-1} + \text{unemployment rate}_{i,t-1} \\ + \text{law and order}_{i,t-1} + \text{strength of legal rights}_{i,t-1} + \text{cluster development}_{i,t-1} \\ + \text{freedom to trade}_{i,t-1} + \text{sound money}_{i,t-1} + \text{new startup formation}_{i,t-1} \end{array} \right), \quad (5.9)$$

Подібна модель дозволяє звернути увагу на динамічний і статичний аспекти. Адже вхідний параметр у репрезентує зміну кількості FinTech стартапів. Одночасно функціональна складова дозволяє розрізняти прояви фінансових технологій [493; 495]. Експерти ірландського представництва компанії Deloitte побудували карту потенціалу фінансових технологій (рис. 5.9).

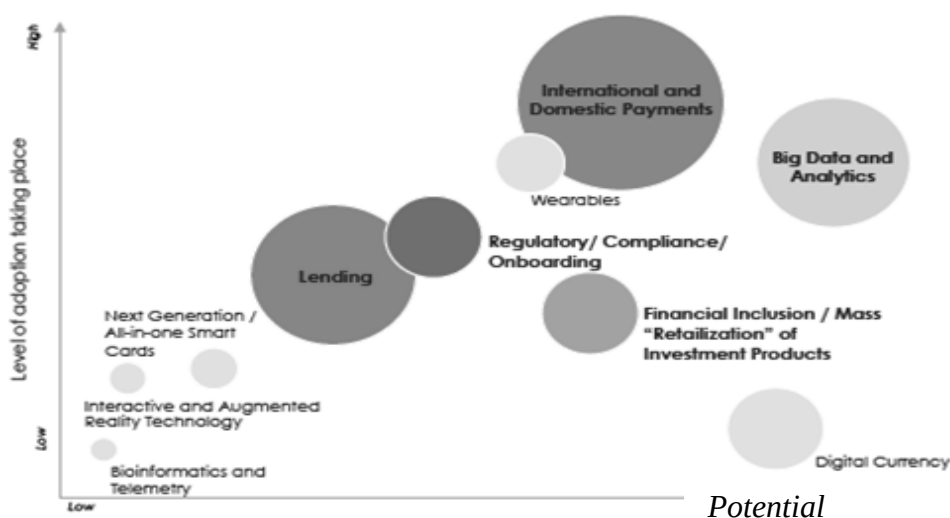

Рис. 5.9. Потенціал суспільного розвитку FinTech

Джерело: [495]

Реалізація потенціалу FinTech кардинально змінює фінансовий сектор. Проте, останній не є відособленим. Тому, погоджуємося з моделлю, яка дозволяє врахувати додану вартість, що створена високотехнологічним фінансовим сектором, в контексті соціально-економічного розвитку [496]:

$$\frac{y_t^f}{y_t} = \frac{\text{Value Added of Finance Industry}}{\text{GDP}}. \quad (5.10)$$

Отже, еволюція фінансових технологій зумовлює стрімкий розвиток не лише фінансового сектору, але також усіх основних секторів, які перебувають із ним у зв'язку, змінюючи існуючі бізнес-моделі. Наразі швидкий розвиток діджитал-економіки став важливим глобальним трендом динамічного соціально-економічного розвитку, що зумовило поширення впливів фінансових технологій на всю систему та структуру соціально-економічних відносин. Зокрема, фінансова система є ключовою сферою економічних відносин, яка перебуває під впливом нових технологій. Це забезпечує пошук нових можливостей формування фінансових рішень, які реалізують свій вплив на соціально-економічну систему. Наведені впливи реалізуються за рахунок виконання FinTech низки функцій (рис. 5.10).

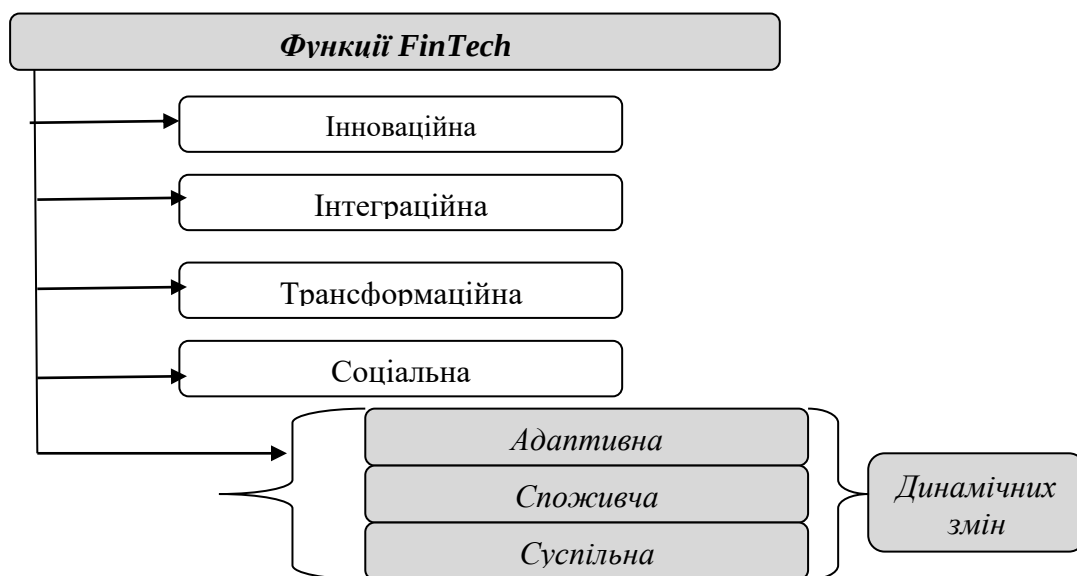

Рис. 5.10. Функції FinTech

Джерело: узагальнено автором за [480, с. 15]

Поряд зі спектром функцій, природа яких проявляється за рахунок поєднання фінансової та технологічної компонент FinTech, погоджуємося з актуальністю розгляду його соціальної функції. Інноваційною є функція, яка знаходить свій прояв у впровадженні нових технологічних рішень у фінансову сферу. Інтеграційна функція характеризує ефект від поєднання фінансової та технологічної компонент. Трансформаційна функція полягає у змінах інституційної структури фінансових систем.

Соціальна функція дозволяє сприяти адаптації фінансового сектора до потреб споживачів. З огляду на комплексність соціальної функції, в контексті даного дослідження, у її складі виокремлюємо адаптивну, споживчу та суспільну функції. Адаптивна функція має статичний характер, дозволяє пристосувати існуючі фінансові технології до потреб суспільства. Споживча функція передбачає трансформацію потреб споживачів відповідно до зміни глобальних та національних пріоритетів. В результаті суспільна функція FinTech полягає у формуванні змін у суспільстві, підвищенні рівня та якості життя людей за рахунок використання інноваційних фінансових технологій, реалізації динамічної концепції збалансованого людського розвитку.

У світі поштовхом для формування якісно нової парадигми розвитку фінансового ринку, яка полягає в можливості поєднання економічної, технічної та соціальної компонент, для досягнення синергічного ефекту стала фінансова криза 2008 року. Так, у зв'язку із соціально-економічними змінами в країнах Європи тут відбулося становлення та стрімкий розвиток достатньо сильного ринку FinTech послуг. Водночас на європейському ринку фінансових технологій набули окреслення специфічні тенденції розвитку європейського FinTech (рис. 5.11).

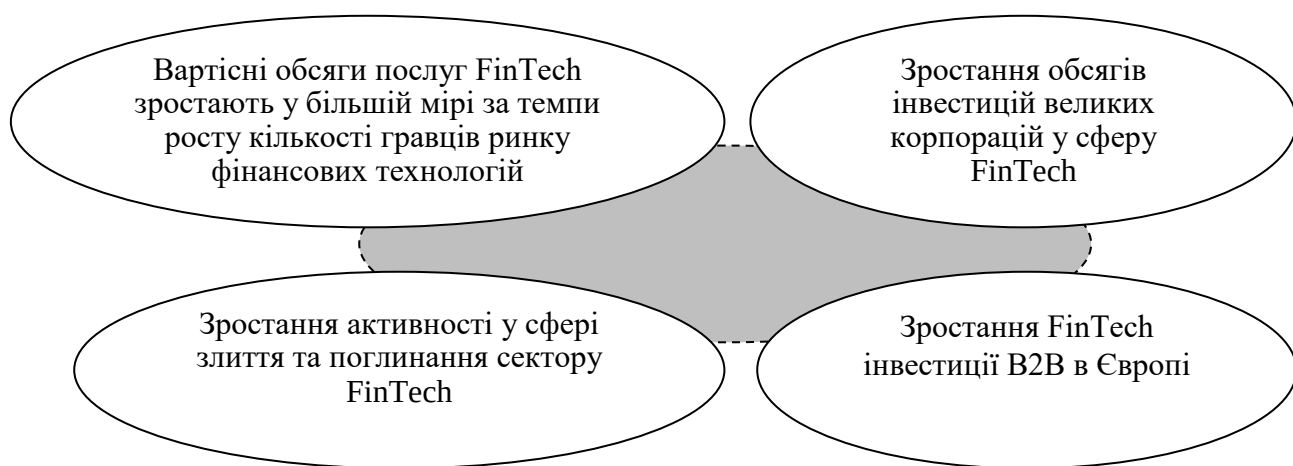

Рис. 5.11. Основоположні характеристики Європейського ринку Fintech

Джерело: складено автором на основі [497; 498]

Основоположні характеристики ринку фінансових технологій в Європі вказують на його укрупнення та диверсифікацію. Згідно з оцінками

міжнародних експертів, доходи на ринку FinTech протягом останніх років зросли більшими темпами за показники, що встановлені публічно. Це відображає інтерес до фінансових технологій та розширення спектру FinTech послуг.

Доказом зростання ролі великих корпорацій на інвестиційному ринку FinTech слугує той факт, що саме корпорації приймали участі в більшій половині операцій у сфері фінансових технологій у 2017 році (дохід перевищив 20 млн дол. США). Більшість з найбільш активних корпоративних інвесторів на європейському ринку FinTech, зокрема – Tengelmann, ProSieben (Seven Ventures), Intel Capital та Salesforce.com, мають основний бізнес за межами ринку фінансових послуг. Корпоративні стратегії активізуються в частині посилення процесів злиття та поглинання [499].

Популяризація рішень FinTech у сфері бізнесу, включаючи регулювання, посилення співпраці та нових технологій, стала основою для зміни його структури в частині розширення інвестицій у фінансові технології B2B сектору. Так, у 2017 році майже половина капіталу, що інвестується в FinTech, перейшла до B2B FinTechs (рис. 5.12).

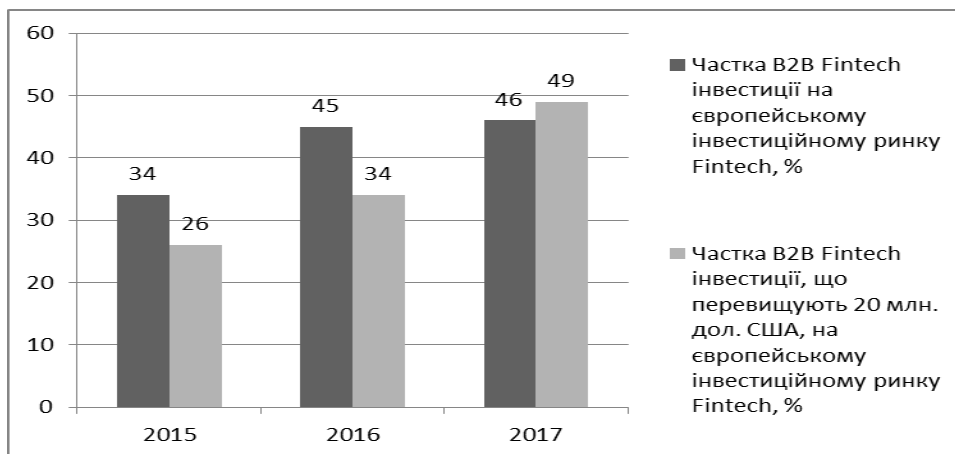

Рис. 5.12. B2B FinTechs у структурі європейського ринку фінансових технологій

Джерело: [500]

Відбулося зростання обсягів операцій сектору B2B FinTechs (рис. 5.13).

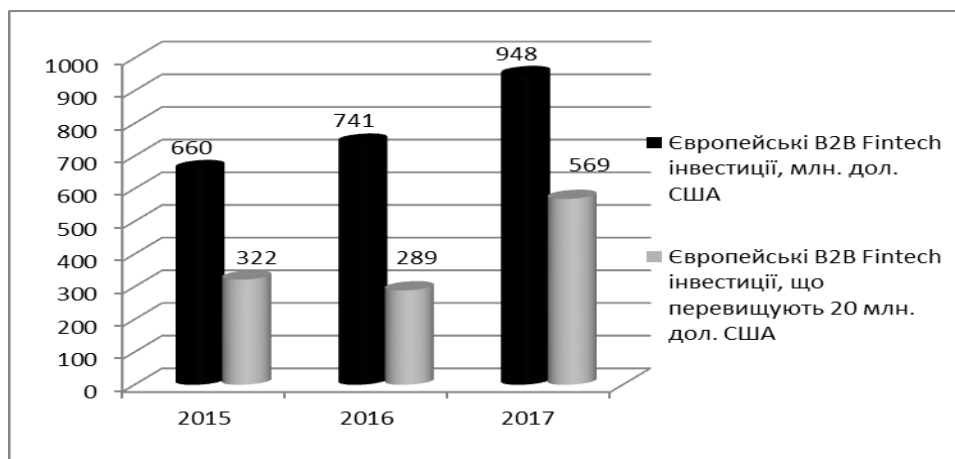

Рис. 5.13. Інвестиції B2B FinTechs в Європі

Джерело: [501]

Згідно з дослідженнями експертів KPMG, протягом першої половини 2018 року в Європі укладено близько 200 угод у сфері FinTech, що склало майже 26 млрд дол. США у вартісному вимірі. Водночас з-поміж найбільших контрагентів на ринку фінансових технологій можна назвати великі корпорації, зокрема – компанії WorldPay, Nets, iZettle та виробник програмного забезпечення IRIS, загальна сума операцій яких на ринку FinTech склала 22,4 млрд дол. США (рис. 5.14).

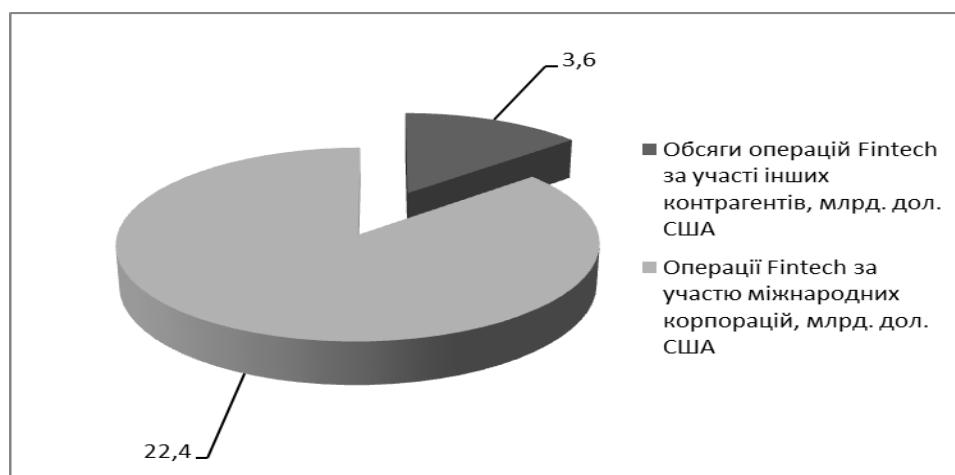

Рис. 5.14. Структура європейського ринку FinTech залежно від розміру контрагентів

Джерело: узагальнено автором за [502; 503]

Проте, незважаючи на висхідні тенденції розвитку ринку фінансових технологій, відбулося зменшення кількості угод FinTech в порівнянні з аналогічним періодом попереднього року. Так, у другому півріччі 2017 року

кількості угод FinTech склала 268 угод проти 200 угод протягом першого півріччя 2018 року.

З-поміж європейських країн найбільшу частку на ринку фінансових технологій займають британські FinTech компанії. Зокрема, у першому півріччі 2018 року британські суб'єкти господарювання інвестували близько 16,1 млрд дол. США та реалізували половину з ТОП-10 FinTech угод на європейському ринку. Крім того, лідируючі позиції на європейському ринку FinTech займають країни Скандинавії. Зокрема, провідними гравцями на ринку фінансових технологій у 2018 році стали компанії Nets (Данія), iZettle (Швеція) та Nordax Group (Швеція) [504]. У зв'язку з розповсюдженням фінансових технологій в Європі на рівні економік окремих країн сформувалися національні моделі FinTech (рис. 5.15).

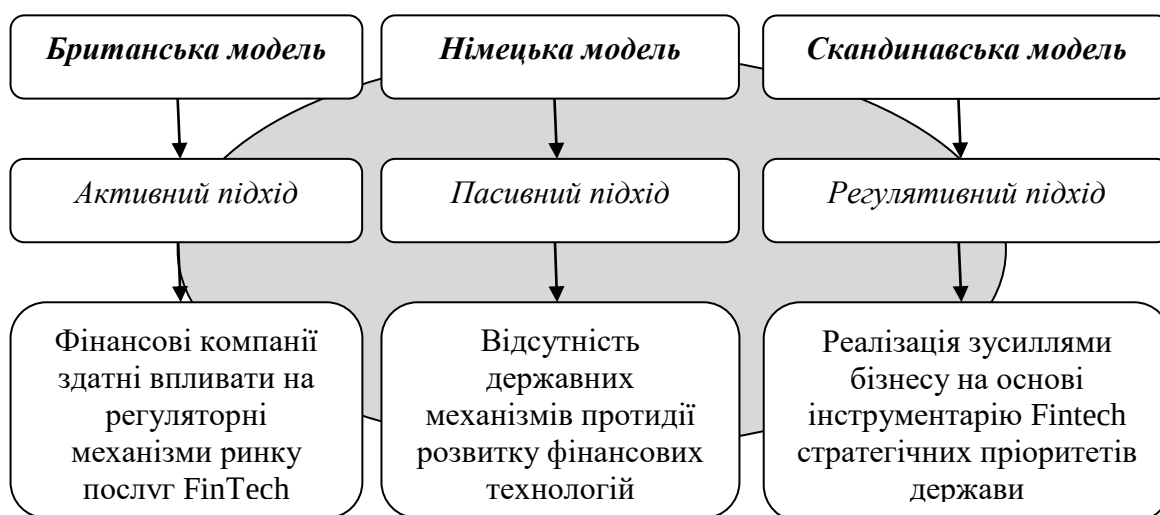

Рис. 5.15. Європейські моделі FinTech

Джерело: узагальнено автором за [505, с. 6]

В основі британської моделі лежить активний підхід, який передбачає тісну співпрацю та взаємну підтримку FinTech стартапів, запобігаючи виникненню проблем і непорозумінь в контексті реалізації переваг фінансових технологій. У країні діє регуляторна інституція фінансових послуг - Financial Conduct Authority (FCA). Регулятор забезпечує доступ бізнес-структур до розробки майбутніх нормативів їх ділової активності. Експерти FCA зважають на позицію бізнесу, що значним чином спрощує імплементацію переваг

застосування фінансових технологій. Своєю чергою, FCA взяло за звичку звітуватися стосовно прийнятих рішень. Тобто, така модель є демократичною та забезпечує дотримання інтересів суспільства.

Однією з найбільш популярних є ініціатива FCA «Project Innovate», яка покликана стимулювати прогресивні технологічні ініціативи у фінансовому секторі, забезпечувати їх відповідність європейським стандартам. Формується належний рівень регулювання бізнес-середовища, що дозволяє розширити потенціал суб'єктів фінансового ринку. З огляду на наведені переваги, потенціал та дієві інструменти FCA, Велокобританію називають «Силіконовою долиною FinTech». Проте, деяка обмеженість FCA полягає в нерівномірності сприйняття бізнес-моделей різних компаній.

Натомість для німецької моделі характерний інший підхід до регулювання діяльності компаній сектору FinTech. На державному рівні регулятори не є активними в царині регулювання фінансових технологій. Однак, вони також не створюють жодних нормативних перешкод для діяльності у сфері FinTech. Діяльність німецького регулятора BaFin зосереджена на обмеженому використанні інструментарію сприяння FinTech. Проте, першочергова ініціатива співпраці з FinTech-компаніями надходить від банків та небанківських фінансових установ [505, с. 6]. Це свідчить про трансформацію пасивного підходу в частині посилення гнучкості регуляторів на ринку фінансових послуг.

У країнах Скандинавії відбувається результативна взаємодія державного сектору та бізнесу, що забезпечує стрімке зростання ринку фінансових технологій, зростання фінансового ринку. Тобто, в Європі сформувалися достатньо багатовекторні моделі розвитку FinTech.

Перехід економіки України до ринкових умов господарювання та посилення євроінтеграційних процесів зумовили необхідність перегляду принципів і механізмів збалансування людського розвитку на національному рівні відповідно до швидкозмінних вимог глобалізованого суспільства. Зокрема, у зв'язку з поширенням тенденцій діджиталізації відбуваються зміни

системи соціально-економічних відносин. Так, на ринку фінансових послуг спостерігаємо відчутне посилення конкуренції. Одночасно кардинально змінюються потреби та очікування споживачів.

Кризові періоди 2008-2009 та 2013-2014 років призвели до того, що традиційні підходи до надання фінансових послуг, зокрема ведення банківського бізнесу, уже не забезпечували отримання достатнього рівня прибутковості та соціального ефекту. Крім того, соціально-економічна нестабільність супроводжувалася посиленням впливів діджиталізації на національну економіку, зростанням ролі соціальних та технологічних факторів (рис. 5.16).

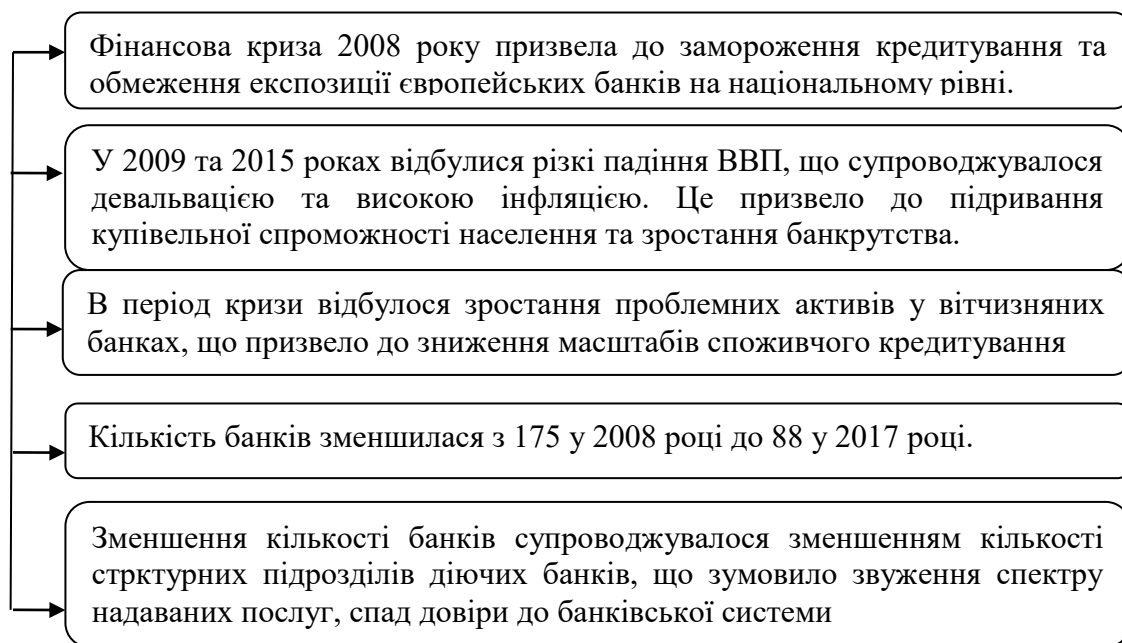

Рис. 5.16. Соціально-економічні фактори становлення FinTech в Україні

Джерело: узагальнено автором за [506]

Актуалізація питань фінансового забезпечення людського розвитку в умовах соціально-економічної нестабільності призвела до диверсифікації ринку фінансово-кредитних установ. Так, поряд із банками поступово набули популярності небанківські фінансові установи, зокрема – високотехнологічні компанії та стартапи FinTech. Останні з наведених структур певною мірою становлять загрозу для традиційного банківського сектору. Адже інноваційні фінансові технології поряд із новими високотехнологічними рішеннями

пропонують якісно новий підхід до реалізації проєктів у фінансовій індустрії, інноваційні принципи взаємодії з суспільством. Тому, вітчизняним фінансовим установам необхідно оперативно реагувати на виклики цифрової економіки для того, щоб у стратегічній перспективі зберегти конкурентні позиції на ринку фінансових послуг. Подібні прояви конкурентної боротьби, у свою чергу, дозволять сформувані інноваційний інструмент фінансування збалансованого людського розвитку в Україні.

Для учасників вітчизняного фінансового ринку притаманна досить швидка реакція на нові тенденції діджиталізації економіки. Адже наразі можемо спостерігати досить широкий спектр реальних дій суб'єктів фінансового сектору, які зумовили появу низки важливих фінансових іновацій, зростання ступеня задоволення людських потреб. Перші уявлення вітчизняних практиків про FinTech з'явилися в банківському середовищі у 2007-2008 роках. На той час фінансові технології здебільшого ототожнювали з платіжними системами. Проте, згодом відбулося поширення впливів фінансових технологій на всі сфери господарювання, що сприяло посиленню конкурентних позицій у суспільстві суб'єктів бізнесу. Зокрема, однією з перших подій в Україні, яка зібрала практиків у сфері FinTech та репрезентувала здобутки розробників вітчизняних фінансових технологій стала конференція FinTech Ukraine 2015 [507].

Починаючи з 2015 року, було запущено більшість діючих фінансових стартапів (близько 58 %). Остаточна популяризація фінансових технологій відбулася у 2017 році, коли в Україні налічувалося близько 60 FinTech стартапів. Згідно з результатами досліджень аналітиків, у першому півріччі 2018 року на вітчизняному ринку FinTech були активними 80 стартапів, існує значна ймовірність нового якісного стрибка у сфері провайдерів високотехнологічних фінансових послуг. Водночас, якщо близько 40 % від існуючих нині компаній розпочали свою діяльність ще до 2015 року, то 60 % FinTech стартапів було створено протягом останніх трьох років (Додаток Т). Наразі, згідно з дослідженнями USAID, у 2018 році платіжні сервіси та сервіси

переказу коштів становлять лише 30 % вітчизняного ринку FinTech. Натомість близько 19 % припадає на інфраструктуру, а 14 % – на кредитування (рис. 5.17).

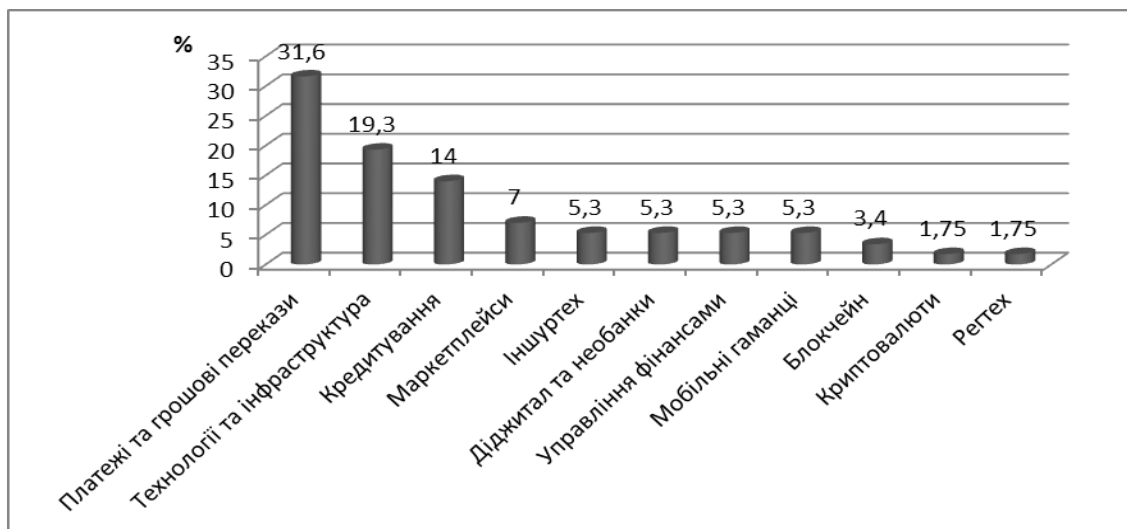

Рис. 5.17. Напрями діяльності FinTech компаній в Україні

Джерело: узагальнено автором за [506]

Отже, очевидною є диверсифікація сфер застосування фінансових технологій в нашій країні. Підтвердженням цього також слугує карта екосистеми FinTech в Україні, яку розроблено спеціалістами USAID у 2018 році (Додаток Т). Згідно з висновками експертів PWC, для сучасного FinTech притаманні три рівні ефектів (рис. 5.18):

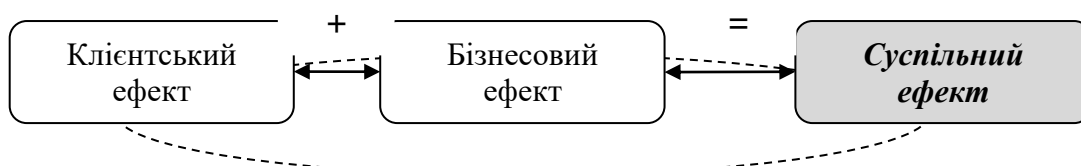

Рис. 5.18. Ефекти FinTech

Джерело: узагальнено автором за [508]

Отже, інноваційна природа FinTech дозволяє поєднати позитивні зміни, які можуть забезпечити фінансові технології для клієнтів та бізнесу. Це створює підґрунтя для формування синергетичного суспільного ефекту, який забезпечує перехід суспільства на якісно новий рівень. Реалізація кожного з наведених вище ефектів FinTech знаходить своє відображення у відповідних компетентностях (табл. 5.4).

Матриця компетентностей та результатів, які формуються внаслідок реалізації ефектів FinTech

Шифр компетентності	Компетентності	Шифр результатів	Результати
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Компетентності для клієнтів (КК)			
КК 1.	Здатність надавати фінансові сервіси за посередництвом мобільного телефону та ноутбу	Р 1.	Формування інноваційних каналів розповсюдження фінансових послуг, що забезпечить мобільність клієнтів
КК 2.	Здатність забезпечувати фінансування будь-де та будь-коли	Р 2.	Забезпечення доступу широкого спектру клієнтів до фінансових ресурсів
КК 3.	Здатність розширювати функціональні характеристики фінансування	Р 3.	Забезпечення реалізації широкого спектру функцій FinTech
КК 4.	Удосконалення системи управління фінансами	Р 4.	Формування оновленої системи управління фінансами
КК 5.	Здатність оперативно фінансувати інноваційні ідеї	Р 5	Демонстрація підвищення ефективності реалізації інноваційних ідей за рахунок поліпшення їх фінансування
КК 6.	Здатність організувати крос-продажі фінансових послуг	Р 6	Формування системи взаємопов'язаних та взаємовигідних продажів
КК 7.	Здатність залишатися надійним постачальником фінансових послуг	Р 7	Формування ефективної конкуренції між постачальниками фінансових послуг та механізму адаптації до вимог сучасності
Компетентності для бізнесу (КБ)			
КБ 1.	Здатність знизити вартість фінансових послуг	Р 8	Формування економічно-обґрунтованого діапазону цін на фінансові послуги
КБ 2.	Здатність застосовувати інноваційні фінансові інструменти	Р 9	Популяризація та розповсюдження інноваційних фінансових інструментів
КБ 3.	Здатність сприяти зниженню організаційних витрат	Р 10.	Зниження організаційних витрат бізнесу за рахунок удосконалення технологій

Продовження табл. 5.4

1	2	3	4
КБ 4.	Здатність охопити більш широкий спектр клієнтів	Р 11.	Розширення спектру клієнтів, для яких доступні фінансові послуги
КБ 5.	Здатність розширити спектр надаваних фінансових послуг.	Р 12.	Збільшення кількості та якісних характеристик фінансових послуг
Компетентності для суспільства (КС)			
КС 1.	Здатність сприяти посиленню конкуренції на ринку якісних фінансових послуг	Р 13.	Посилення конкуренції на ринку якісних фінансових послуг
КС 2.	Здатність демонструвати підвищення якості та зростання інноваційності запропонованих фінансових послуг	Р 14.	Підвищення якості та зростання інноваційності запропонованих фінансових послуг
КС 3.	Здатність розробляти стратегію забезпечення доступу до інноваційних фінансових сервісів з віддалених територій та регіонів	Р 15.	Стратегії забезпечення доступу до інноваційних фінансових сервісів з віддалених територій та регіонів
КС 4.	Здатність розширення можливостей для міжнародної фінансової допомоги та спілкування	Р 16.	Нові можливості для міжнародної фінансової допомоги та спілкування

Джерело: складено автором

В Україні, незважаючи на досить швидкі темпи розвитку ринку FinTech, все ще недостатньо популяризованими залишаються ефекти застосування фінансових технологій окремими стартапами.

Проте, аналіз діяльності вітчизняних FinTech компаній дає підстави стверджувати про можливість реалізації суспільного ефекту (табл. 5.5).

Матриця відповідності компетентностей стартапів ефектам FinTech в Україні

Fintech стартап	Компетентності стартапу	Ефекти FinTech		
		Клієнтський	Бізнесовий	Суспільний
1	2	3	4	5
AtticLab	Створення програмних продуктів для вдосконалення фінансових та бухгалтерських послуг	КК 3.	КБ 5.	КС 1., КС 2.
BlockchainLab	Консалтингові послуги стосовно операцій з крипто валютою та розвиток блокчей для потреб бізнесу та уряду	КК 3.	КБ 3.	КС 3.
DistributedLab	Розробка інноваційних продуктів, а також організації навчальних заходів та конференцій з питань створення онлайн-фінансової мережі з відкритим універсальним протоколом.	КК 4., КК 5.	КБ 3.	КС 4.
KUNA	Ринок для операцій з криптовалютою у Східній Європі	КК 2.	КБ 4.	КС 4.
Agency21	Розробки технологій миттєвих платежів. Зокрема, пропагує можливість приймати благодійні внески без сплати комісії.	КК 1.	КБ 2.	КС 2.
Coinupay	Розробки у сфері фінансових технологій та криптовалют	КК 2.	КБ 2.	КС 1.
EasyPay	Управління багатовекторною платформою, яка поєднує офлайнові та онлайн платіжні технології	КК 5.	КБ 3.	КС 1.
Electrum	Створення надійного, безпечного та дешевого платіжного інструменту онлайн	КК 2.	КБ 2.	КС 3.
FINT.online	Сертифікований сервіс р2р трансферів та онлайн платежів	КК 2.	КБ 4.	КС 3.
FORPOST	Сервіс грошових переказів у складі групи Нова Пошта	КК 6.	КБ 3.	КС 2.

Продовження табл. 5.5

1	2	3	4	5
Fondy	Міжнародна платіжна платформа на основі хмарних технологій, призначена для обробки платежів в онлайн-магазинах, мобільних додатках та різних типах пристроїв	КК 3.	КБ 4., КБ 5.	КС 4.
GlobalMoney	Платіжна система, яка забезпечує послуги клірингу та обробки інформації, а також операційні та інші технологічні функції, необхідні для використання електронних грошей.	КК 4.	КБ 3.	КС 1.
Leogaming	Оператор, який підтримує широкий спектр електронних платежів	КК 1.	КБ 4., КБ 5.	КС 3.
MAXI CARD	Віртуальна картка лояльності. Послуги з платіжної інфраструктури в секторі електронних грошей, багатоканальні та індивідуальні маркетингові комунікації.	КК 6.	КБ 4.	КС 2.
MOSST	Служба грошових переказів та фінансових операцій заснована на нових технологічних рішеннях з метою спрощення процесу фінансування.	КК 3.	КБ 2.	КС 1.
Paylastic	Послуги прийому платіжних карток через смартфон для малого та середнього бізнесу	КК 7.	КБ 2.	КС 2.
Portmone	Онлайн-платіжна служба, яка дозволяє оплачувати комунальні послуги, поповнювати мобільні рахунки, здійснювати грошові перекази від карт-до-картки, здійснювати платежі за допомогою банківських реквізитів та оплачувати послуги Інтернет, телебачення та ін.	КК 1., КК 7	КБ 1., КБ 4	КС 3.
iPay	Сучасна веб-платформа для здійснення грошових переказів та онлайн-платежів.	КК 1.	КБ 1., КБ 4	КС 3.

Джерело: складено автором за [506] та офіційними сайтами FinTech стартапів

Експерти відзначають важливу особливість вітчизняного ринку FinTech, яка полягає в здатності генерувати прибутки протягом досить короткого проміжку часу (рис. 5.19).

Рис. 5.19. Стадії еволюції FinTech бізнесу

Джерело: узагальнено автором за [509]

Тобто, розвиток ринку Fintech є не лише вдалою альтернативою фінансування ключових сфер господарювання в Україні, але й інноваційним джерелом, яке здатне в стислі терміни підтримати прогресивні соціально-економічні трансформації у вітчизняному суспільстві.

Соціально-економічні трансформації, що зумовили актуалізацію імплементації переваг фінансових технологій в Україні, сприяли виникненню різноманітних ініціатив на державному рівні. Зокрема, Національний банк України затвердив Комплексну програму розвитку українського фінансового сектору (Постанова № 391 від 18 червня 2017 р.), в основі якої лежить ряд ініціатив, а саме: стратегія безготівкових розрахунків 2020; стратегія переходу на стандарти ISO 20022; розповсюдження електронного документообігу та електронного підпису; припинення використання штампів, печаток та паперових примірників; створення електронних баз даних; використання діджитал-технологій для ідентифікації особи та замовлення фінансових послуг; захист прав споживачів фінансових послуг; підтримка та розвиток фінансової грамотності населення; перегляд правил сертифікації провайдерів фінансових

послуг [510]. Оскільки поряд із розвитком власне технологічної компоненти в основі виникнення фінансових технологій лежать соціально-економічні фактори, зокрема – незадоволеність населення існуючим спектром фінансових послуг, прослідковуються соціально-економічні наслідки трендів FinTech в Україні (рис. 5.20). Отже, очевидним є те, що фінансові технології є невід’ємною складовою фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку в Україні.

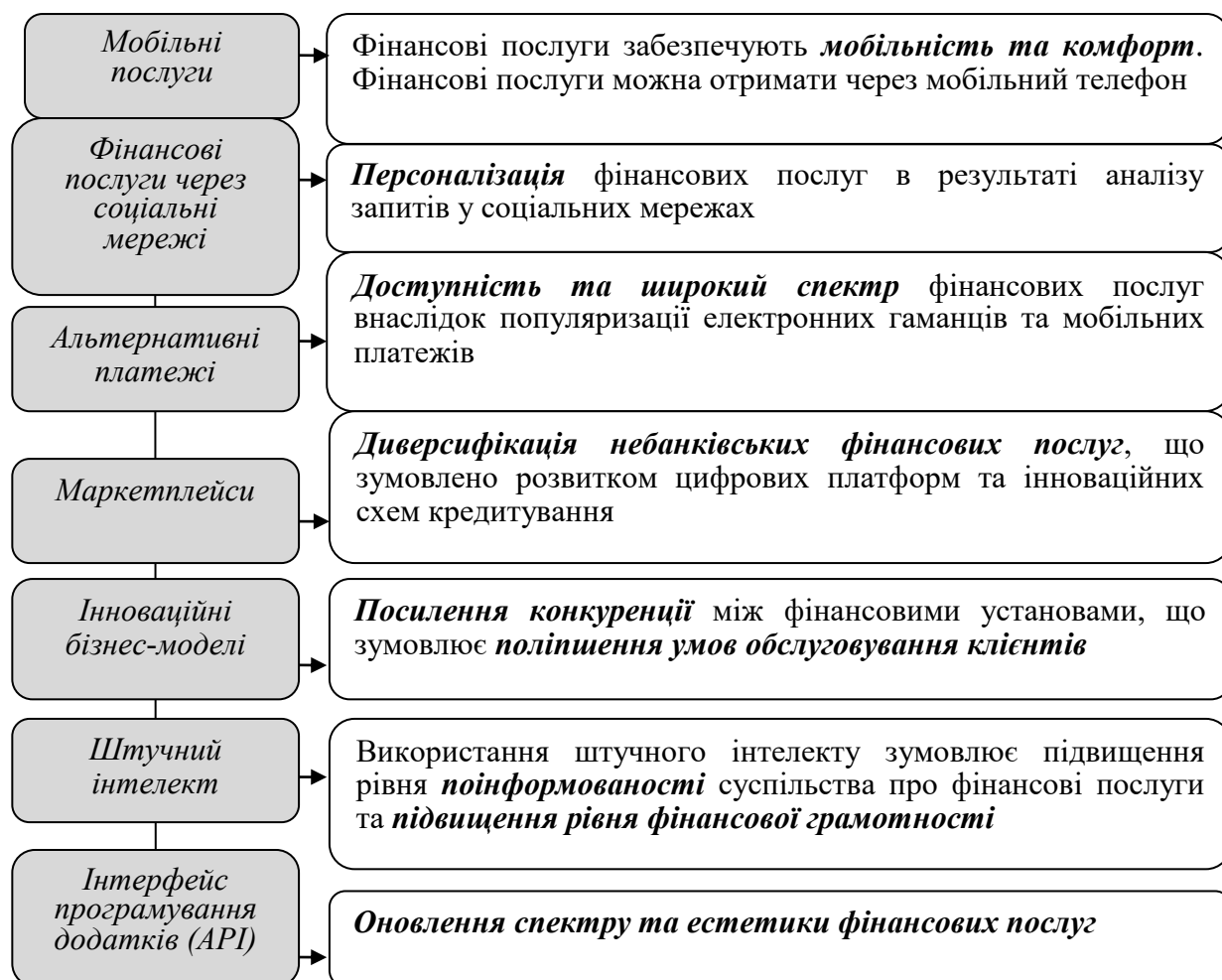

Рис. 5.20. Соціально-економічні наслідки FinTech в Україні

Джерело: узагальнено автором за [511]

Вартим уваги є не лише переваги та можливості FinTech, але й окремі недоліки та загрози від його поширення (табл. 5.6).

Таблиця 5.6

**Середовище розвитку та активізації суспільної функції FinTech в
Україні (на основі SWOT-аналізу)**

Зовнішнє середовище FinTech	Можливості 1. Диверсифікація фінансових послуг; 2. Підвищення рівня фінансової грамотності у сфері FinTech; 3. Розвиток естетики фінансового ринку та поліпшення його ергономічних характеристик; 4. Отримання соціального ефекту від впровадження технологій.	Загрози 1. Заміни працівників на онлайн технології; 2. Несприйняття фінансових технологій споживачами; 3. Дестабілізація фінансового посередництва; 4. Порушення фінансової стабільності.
Внутрішнє середовище FinTech		
Переваги 1. Розширення спектру залучених споживачів; 2. Скорочення часу обслуговування споживачів; 3. Зниження вартості фінансових послуг; 4. Поліпшення якості фінансових послуг.	Спрощення фінансових операцій. Збільшення стейкхолдерів FinTech. Підвищення рівня фінансової освіти. Становлення ринку FinTech в Україні.	Зростання безробіття в царині фінансових послуг. Дисбаланси попиту та пропозиції на фінансові послуги.
Недоліки 1. Недоліки нормативно-правового забезпечення Fintech; 2. Етичні суперечності; 3. Відсутність механізмів взаємодії держави та FinTech бізнесу; 4. Відсутність доступу до швидкісного Інтернету в регіонах.	Суспільні ініціативи перегляду нормативно-правового забезпечення FinTech внаслідок зростання попиту на інноваційні фінансові технології в суспільстві. Ініціювання та підтримка ініціатив розповсюдження швидкісного Інтернету на всій території України.	Формування бар'єрів для розвитку інноваційних фінансових технологій в країні. Соціальні та регіональні дисбаланси використання FinTech.

Джерело: узагальнено автором

Таким чином, імплементація цифрових технологій на вітчизняному ринку фінансових послуг забезпечує не лише технологічні удосконалення та економічний ефект, але й соціальний ефект. Адже сучасний збалансований людський розвиток реалізується на новій техніко-технологічній основі.

5.2. Напрями підвищення потенціалу фінансового забезпечення людського розвитку в епоху крауд-технологій

У контексті обґрунтування потенціалу інноваційних фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку в Україні вартим уваги є поширення інтернет-технологій на всі сфери людського життя. Зокрема, стрімкий розвиток інформаційних технологій трансформує спосіб, в який люди використовують, формують і поширюють освітній та культурний контент, власні ідеї, беруть участь у культурному житті.

Міжнародні організації з-поміж ключових індикаторів конкурентоспроможності національної економіки, поряд із потенціалом для створення інновацій та покращення рівня життя, враховують рівень розвитку науки і техніки, розвиненість інфраструктури та фінансового ринку [512]. Це, зокрема, пов'язуємо зі стрімким розвитком інтернет-середовища, що формує так звану «віртуальну» інфраструктуру. Перехід до інформаційного суспільства зумовлює структурні зміни сукупного капіталу на користь людства, щорічно зростають обсяги нематеріальних потоків фінансів, інформації та інтелектуальної власності. Це відбувається внаслідок динамічного розвитку нової «віртуальної» економіки, що пов'язано не лише з дефіцитом природних ресурсів, але й з систематичним збільшенням об'ємів інформації та знань, які відіграють роль пріоритетного товару в усіх ключових сферах сучасного суспільства. Трендами соціально-економічного розвитку стають цифрові технології, продукти і послуги. Враховано можливості створення доданої вартості у всіх сферах життєдіяльності суспільства за рахунок змін інформаційно-комунікативних технологій, що сприятиме формуванню інноваційної моделі фінансового забезпечення за посередництвом онлайн-платформ (рис. 5.21).

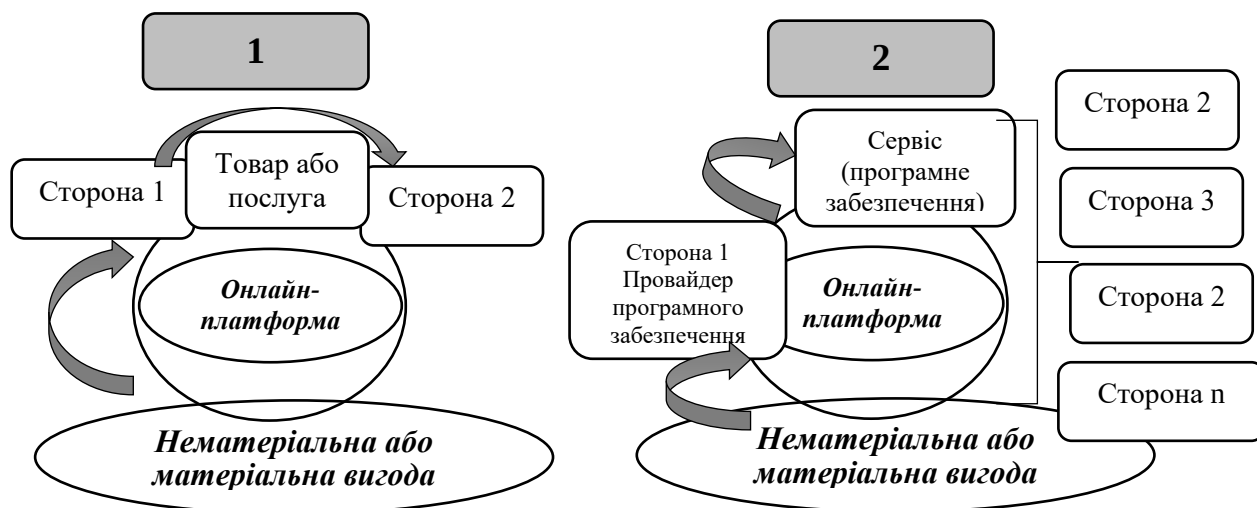

Рис. 5.21. Моделі обміну в рамках економіки спільного споживання

Джерело: узагальнено автором

Фазу первинного становлення та розвитку економіки спільного споживання (1) пов'язуємо з першою з наведених моделей, коли об'єкти обміну мають матеріальну форму (наприклад, Postmates – кур'єрська доставка їжі; Instacart – послуги постачання та отримання продуктів) або надають доступ до спектру послуг (наприклад, Uber – мобільний додаток для пошуку, виклику та оплати послуг таксі або приватних водіїв, доставки їжі; Airbnb – онлайн майданчик для пошуку короткотермінового житла в будь-якому куточку світу; TaskRabit – сервіс для отримання допомоги з метою виконання щоденних задач, зокрема: прибирання, переміщення, доставки та замовлення послуг робітників; TransferWise – онлайн служба грошових переказів). Однак, швидкий розвиток діджитал-технологій заклав основу для побудови онлайн-платформ, що дозволило поєднати зусилля та цінності низки потенційних партнерів (2). Тобто, можемо стверджувати про формування нової моделі обміну в рамках економіки спільного споживання, коли головним об'єктом обміну стають сервіси, які дають змогу запропонувати програмне забезпечення/програмні продукти для використання в будь-якій країні світу. Зокрема, особливої актуальності набуває залучення інвестицій для впровадження та розгортання додатків, їх розробки і тестування для активізації людського розвитку та збалансування його компонентів.

Формування сучасної інфраструктури соціального забезпечення відбувається із врахуванням тенденцій діджиталізації, що сприяє скороченню витрат, дотриманню принципів прозорості та адресності соціальної допомоги, підвищенню якості існуючих соціальних послуг та появі нових. В основі інноваційних фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку також лежать сучасні інформаційні та цифрові технології. У прикладному аспекті це зумовлює виникнення та розвиток крауд-технологій, зокрема поширення інноваційних фінансових платформ – краудфандингу.

В основі крауд-технологій лежить термін «крауд» (*crowd*), який в перекладі з англійської мови означає натовп. Крауд-технології представлені технологією взаємодії підприємства з широким колом осіб за посередництвом Інтернет-технологій, для активізації використання ресурсів широкого загалу, з метою вирішення нагальних завдань суб'єктів бізнесу [513, с. 426]. В контексті інноваційних змін передбачається можливість залучення підтримки за рахунок інтернет-технологій. У міжнародній практиці існує широкий спектр класифікацій крауд-технологій, що дозволить диверсифікувати джерела підтримки людського розвитку (рис. 5.22).

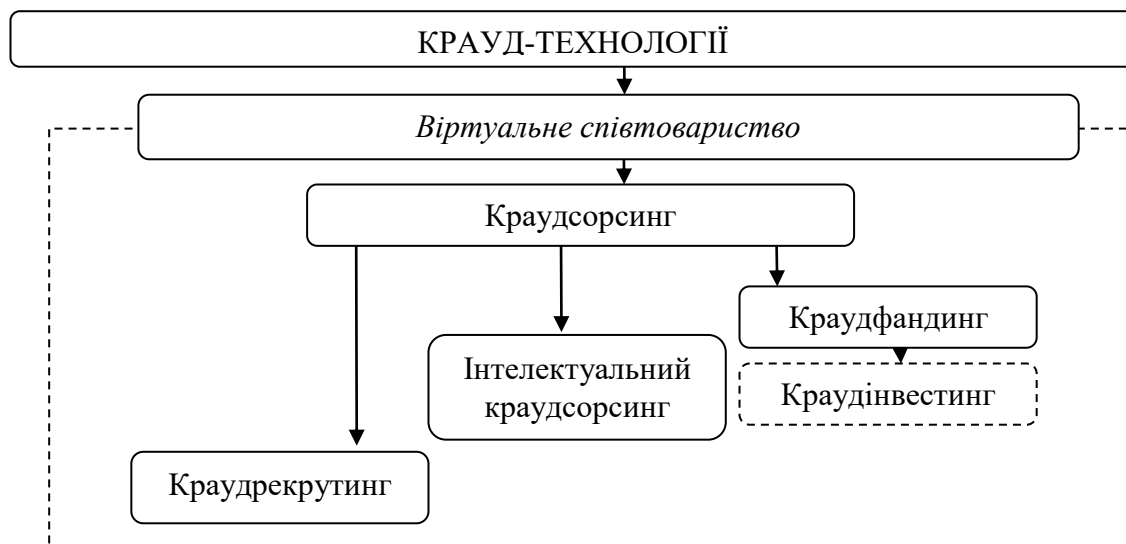

Рис. 5.22. Спектр крауд-технологій

Джерело: узагальнено автором за матеріалами [514; 515; 516]

В основі крауд-технологій лежить віртуальне співтовариство, яке згідно авторського визначення Г. Рейнгольда є соціальним об'єднанням в рамках

мережі, передбачає підтримку значної групи осіб у рамках відкритого обговорення з метою досягнення конкретних цілей [515]. Для комерціалізації можливостей віртуального співтовариства доцільно застосовувати можливості краудсорсингу, який характеризує можливості для залучення необхідних ресурсів за посередництвом мережі інтернет. Згідно визначення Еріка фон Хіппеля, сам краудсорсинг є інновацією, яка розрахована на користувача. Отже, користувач не лише формує потреби, але також диференціює вдосконалення, що можуть задовольнити існуючі та потенційні потреби.

Технології інтелектуального краудсорсингу передбачають інтелектуальну співпрацю носіїв неявних знань та вмінь на основі поєднання соціальними мережами. Така взаємодія спрямовується на спільне створення інтелектуального продукту, технологій інтеграції неявних знань значної кількості осіб («натовпу»). Водночас інтелектуальні взаємозв'язки не мають територіальних, корпоративних, професійних, соціальних та культурних обмежень [517]. У той самий час реалізація пріоритетів збалансованого людського розвитку потребує трудових ресурсів, які можна залучити за посередництвом технології краудрекрутингу, під яким розуміємо пошук персоналу за посередництвом мережі інтернет.

У теоретичному аспекті поняття «краудфандинг» виникло, як поєднання термінів crowd – «натовп» та funding – «фінансування». Краудфандинг здебільшого має прикладний характер. Тому оцінюються результати конкретних краудфандингових проєктів. Краудфандингові платформи трактуємо, як інноваційний механізм масового фінансування. Краудфандинг – «фінансування з миру по нитці», «соціальний банк», «колективний гаманець», «народне фінансування», «народна складчина».

Проте, у зв'язку з актуалізацією даних питань також виникають окремі теоретичні дослідження. Зокрема, першу спробу теоретичних узагальнень здійснив Дж. Хау [518]. На думку Дж. Хау, краудфандинг є одним із напрямів краудсорсингу (технологія інтелектуальної співпраці в соціальних мережах через Інтернет, що спрямовується на спільне створення інтелектуального

продукту на основі інтеграції знань великої кількості людей), який охоплює різноманітну групу підходів, об'єднаних однією спільною рисою – всі вони засновані на участі безлічі людей. Але «краудфандинг не залежить від знань, творчої енергії та поглядів широких кіл населення. Тут йдеться про залучення їх доларів, фунтів та песо» [518].

Оскільки теоретичні дослідження краудфандингу в працях вітчизняних авторів перебувають у стані зародження (присутні в роботах В. Артаманова, Ю. Петрушенка, О. Дудкіна, О. Марченко), розглядаємо точки зору зарубіжних авторів. П. Беллефламме дає таке визначення краудфандингу – це зусилля підприємців та їхніх груп щодо фінансування своїх проєктів (культурних, соціальних та некомерційних), спираючись на порівняно невеликі внески від великої кількості осіб, що використовують Інтернет, без стандартних фінансових посередників [519, с. 590].

У широкому сенсі А. Швієнбахера і Б. Ларралде визначають краудфандинг як «відкритий конкурс, переважно через Інтернет, для збору фінансових ресурсів або у вигляді дарування, або в обмін на основі різних форм винагороди та / або підтримки правом голосу ініціатив, спрямованих на досягнення цілей» [520]. Е. Молік визначає краудфандинг як процес фінансування однієї сторони шляхом запиту й отримання невеликих внесків від значної кількості сторін в обмін на вартість для цих сторін [521]. На основі визначень узагальнюємо теоретико-процесний аспект краудфандингу (рис. 5.23). Фактично краудфандинг передбачає поєднання зусиль краудфандинг-інвесторів та підприємців-реалізаторів проєкту, які здійснюють процес залучення фінансових ресурсів за посередництвом мережі інтернет. Своєю чергою, розповсюдженість, динамічність та гнучкість інформаційних технологій створює умови для достатньо швидкої реалізації переваг краудфандингу на конкретному проміжку часу.

Краудфандинг

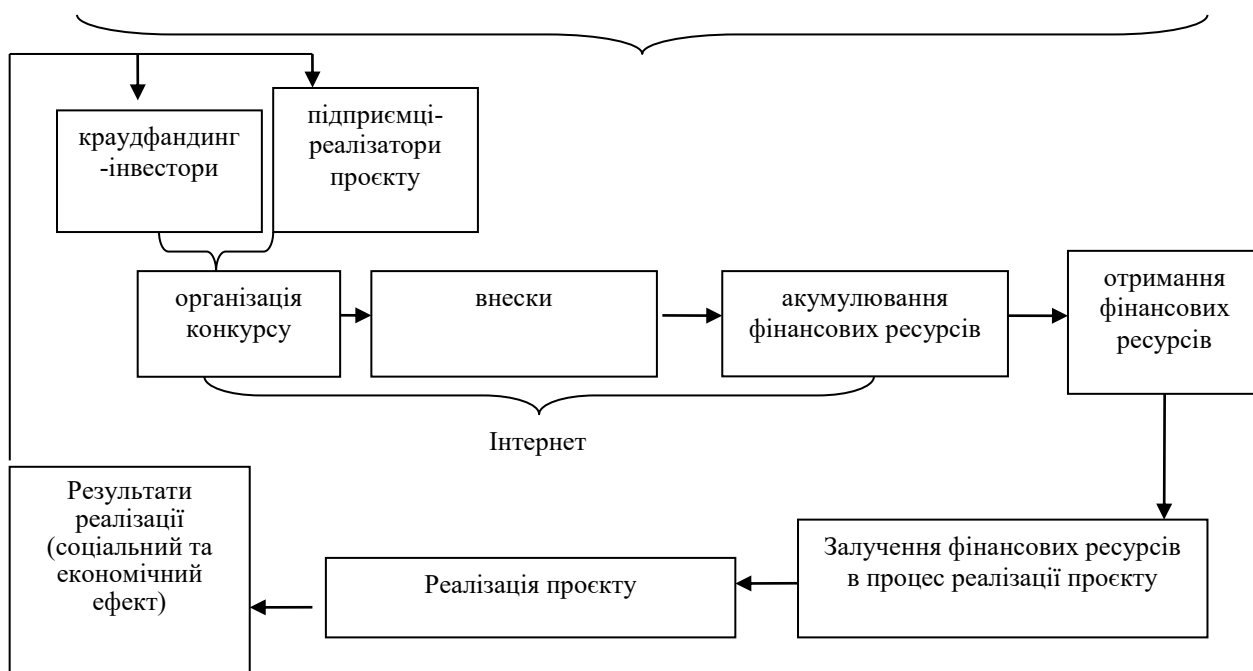

Рис. 5.23. Краудфандинг: теоретико-процесний аспект

Джерело: узагальнено автором

В контексті дослідження фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку доцільно звернути увагу на те, що проекти, на які збирають фінансування за допомогою краудфандингу, дуже широкі — від соціальних та культурних до фінансування політичних партій чи окремих телевізійних каналів. Найпоширенішим інструментом є краудфандингові платформи — сайти, де реєструють та фінансують проекти. Краудфандингові платформи мають відмінності за різними критеріями, зокрема залежно від різновидів проектів, які можуть бути профінансованими за посередництвом акумульованих на платформі фінансових ресурсів.

Переваги від застосування краудфандингових платформ з метою забезпечення збалансованого людського розвитку проявляються в наступних аспектах: у платформу інтегровані різні платіжні системи; у багатьох платформах є й соціальний складник (наприклад, на більшість платформ можна зайти через акаунт у Facebook, який автоматично «підтягує» дані про друзів, також зареєстрованих на платформі), що дозволяє стежити за активністю користувачів, отримувати повідомлення про проекти, які вони створили чи

проспонсоровували; на платформі можна легко спілкуватися з автором проєкту, який зацікавив, ставити запитання, коментувати, підтримувати; комісія платформи складає в середньому 5-10 % від суми проєкту [522, с. 37].

На практиці різновиди проєктів, які можуть бути профінансовані за рахунок фінансових ресурсів краудфандингової платформи, дозволяють виокремити класифікаційні ознаки та види краудфандингу (рис. 5.24).

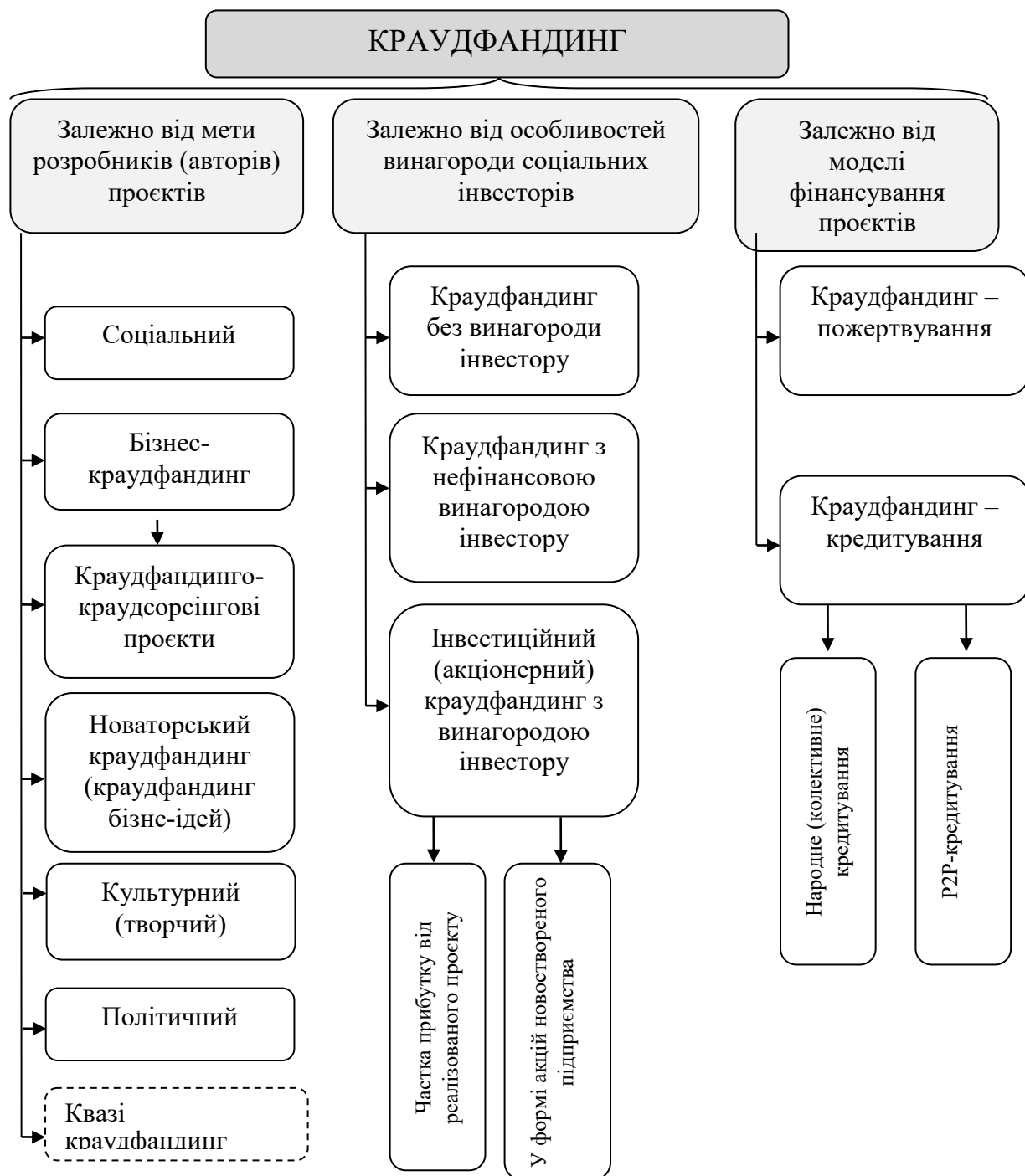

Рис. 5.24. Види краудфандингу

Джерело: складено автором на основі [523]

Залежно від мети розробників (авторів) проєктів виокремлюють: соціальний, бізнес-краудфандинг, краудфандинго-краудсорсингові проєкти, новаторський краудфандинг (краудфандинг бізнес-ідей), культурний, творчий та політичний краудфандинг. Зазначений поділ забезпечує розподіл джерел фінансування залежно від пріоритетів потенційних інвесторів, тобто сприяє обранню оптимальних обсягів та напрямів залучення фінансових ресурсів. Соціальний краудфандинг-проєкти, спрямовані на розв'язання певних соціальних проблем. Бізнес-краудфандинг – підприємницькі проєкти, які мають інноваційну спрямованість, пов'язані з упровадженням інновацій з метою одержання прибутку. Поряд із бізнес-краудфандингом на практиці також виокремлюють краудфандинго-краудсорсингові проєкти, які націлені на залучення фінансових і знаннєвих ресурсів «натовпу». Новаторський краудфандинг, або краудфандинг ідей – проєкти, метою яких є розробка нових продуктів, технологій тощо. Культурний (творчий) краудфандинг спрямований на фінансову підтримку діяльності у сферах культури та мистецтва. Політичний краудфандинг-проєкти, що пов'язані з діяльністю політичних об'єднань, партій, моніторингом ефективності політичних та правових заходів тощо. Залежно від особливостей винагороди соціальних інвесторів сучасні автори виокремлюють: краудфандинг без винагороди інвестору, краудфандинг з нефінансовою винагородою інвестору у формі подарунка та продукту, інвестиційний (акціонерний) краудфандинг з винагородою інвестору у формі частки прибутку від реалізованого проєкту або певної кількості акцій новоствореного підприємства.

Залежно від моделі фінансування проєктів виокремлюють краудфандинг-пожертвування та краудфандинг-кредитування, яке здійснюється у формі народного (колективного) кредитування, P2P-кредитування (*“Peer-to-Peer”* або *“person – to – person”*) та P2B (*“person – to – business”*). У випадку краудфандингу-пожертвування винагорода інвесторів не має прямого зв'язку з доходом від реалізованого проєкту. В контексті краудфандинг-кредитування переваги для кредитора полягають у можливості запропонувати кредит, а для

позичальника – у нижчих тарифах і зручності його одержання. P2P – це мережа, яка дозволяє оминати банк, як додаткову ланку в поставках фінансових послуг, забезпечуючи вищий дохід інвестору і нижчу кредитну ставку позичальнику.

До особливостей краудфандингу належать дві моделі збору коштів: 1) «все або нічого» (автор або збирає 100 % суми, або гроші повертають спонсорам); 2) «гнучке фінансування» (автор може забрати на фінансування проєкту той обсяг фінансових ресурсів, який було зібрано) [524, с. 104]. Краудфандинг в Україні входить у фазу енергійного розвитку разом з поширенням Інтернету, користувачі мають змогу знайомитися з можливостями, які відкриває Інтернет. Вітчизняні краудфандингові платформи направлені на гуманітарні, соціальні, екологічні, культурні проєкти, вартість яких невелика. Люди більше схильні надавати гроші на благородні справи, а не підприємцям, які починають свій бізнес [525, с. 133]. Отже, пріоритетним є фінансове забезпечення проєктів, які націлені на реалізацію цілей збалансованого людського розвитку, а саме соціальних інвестиційних проєктів. Спираючись на дослідження етапів реалізації проєктів, які розглянуті нами в попередньому підрозділі, та базуючись на дослідженнях вітчизняних авторів і відповідних класифікаціях ООН, для соціальних інвестиційних проєктів також виокремлюємо передінвестиційний, інвестиційний та післяінвестиційний етапи (рис. 5.25).

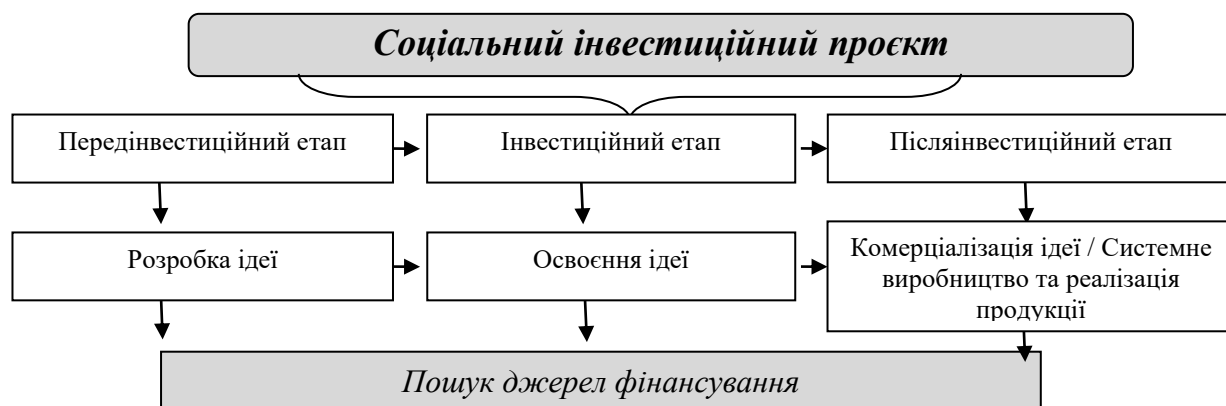

Рис. 5.25. Етапи реалізації соціального інвестиційного проєкту (схематичне зображення)

Джерело: узагальнено автором

На передінвестиційному етапі розпочинається розробка соціальної ідеї, що полягає у здійсненні досліджень, які потребують фінансового забезпечення. На інвестиційному етапі забезпечується освоєння запропонованої ідеї. Успішне проходження передінвестиційного та інвестиційного етапів зумовлює комерціалізацію результатів або початок виробництва й реалізації продукції на післяінвестиційному етапі.

Відомо, що успішне проходження кожного із зазначених етапів неможливе без належного фінансування. Зокрема, початок передінвестиційного етапу здебільшого заснований на власних фінансових ресурсах суб'єкта господарювання (самофінансування). Глобальне значення інноваційної ідеї для інноваційного розвитку держави зумовлює залучення державних гарантій та дотацій, які також сприятимуть її освоєнню. У разі успішного освоєння ідеї до фінансування можуть долучитися фізичні та юридичні особи (акціонування та фінансування на консорційних засадах).

На післяінвестиційному етапі до фінансування підключаються банки та небанківські фінансові установи, оскільки уже прогнозований прибуток від комерціалізації інноваційної ідеї. Проте, зважаючи на підвищений ризик соціального проєкту, у його реалізаторів здебільшого виникають труднощі фінансування.

Необхідна альтернатива традиційним джерелам фінансування, яка полягає в залученні інтернет-ресурсу – використанні краудфандингу (рис. 5.26).

Краудфандинг дає змогу розширити спектр доступних джерел фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку. На думку В. Швальц, існують наступні ринкові переваги краудфандингу:

- реальна оцінка рівня попиту та зменшення ризиків;
- краудфандинг – одночасно і рекламна кампанія;
- довіра і додаткове просування.

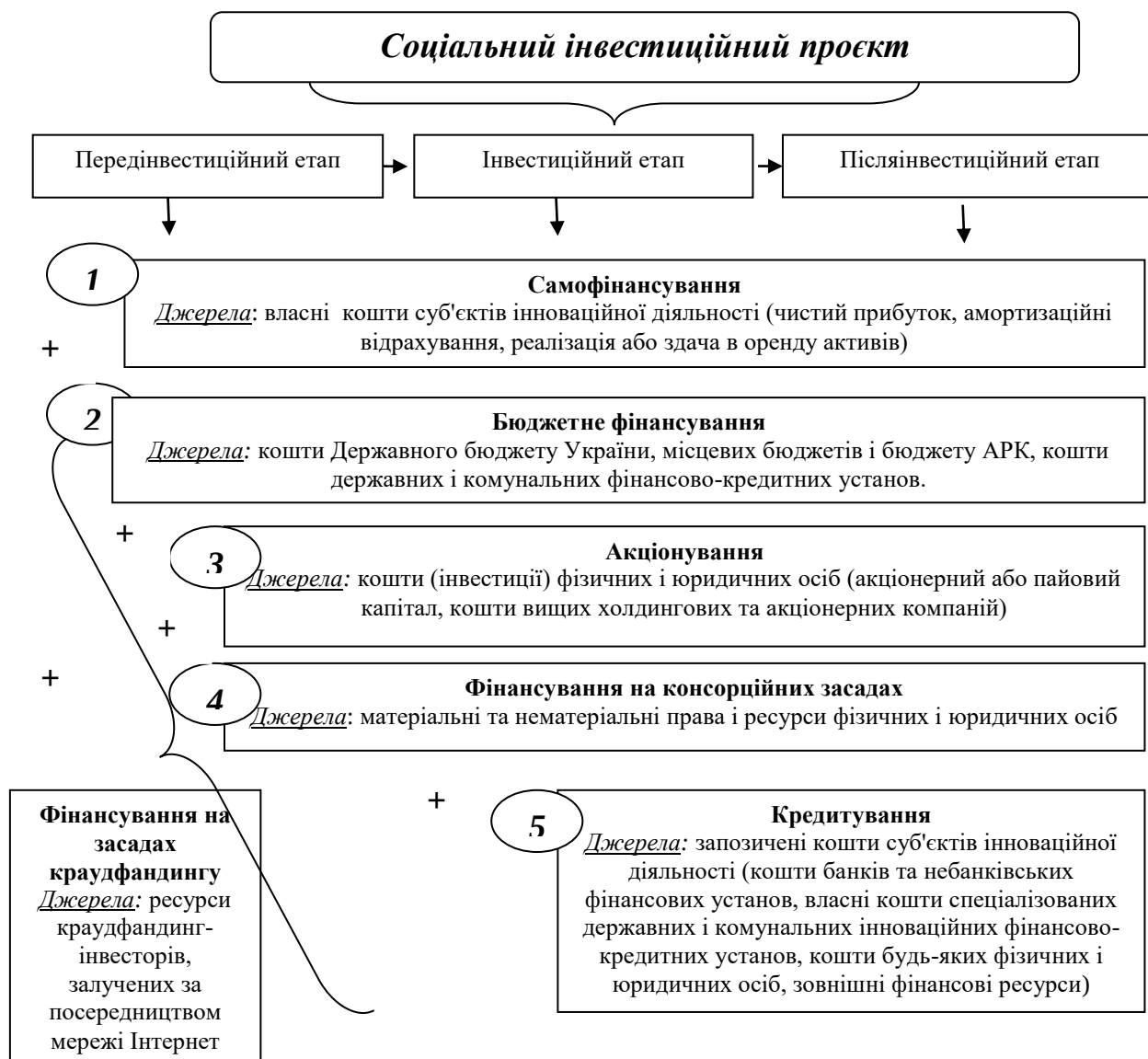

Рис. 5.26. Етапи та альтернативи фінансового забезпечення соціального інвестиційного проєкту

Джерело: узагальнено автором

Публікація проєкту на краудфандинговій платформі вселяє довіру до нього донорів, отримання контактної інформації, створення бази споживачів, стратегічну відкритість новим можливостям. Краудфандинг створює передумови для швидкого розвитку: з'являються інвестори, готові фінансувати компанії поза рамками проєкту, і нові бізнес-партнери [526]. Проте, поряд із перевагами виокремлюємо також ряд обмежень краудфандингу (рис. 5.27).

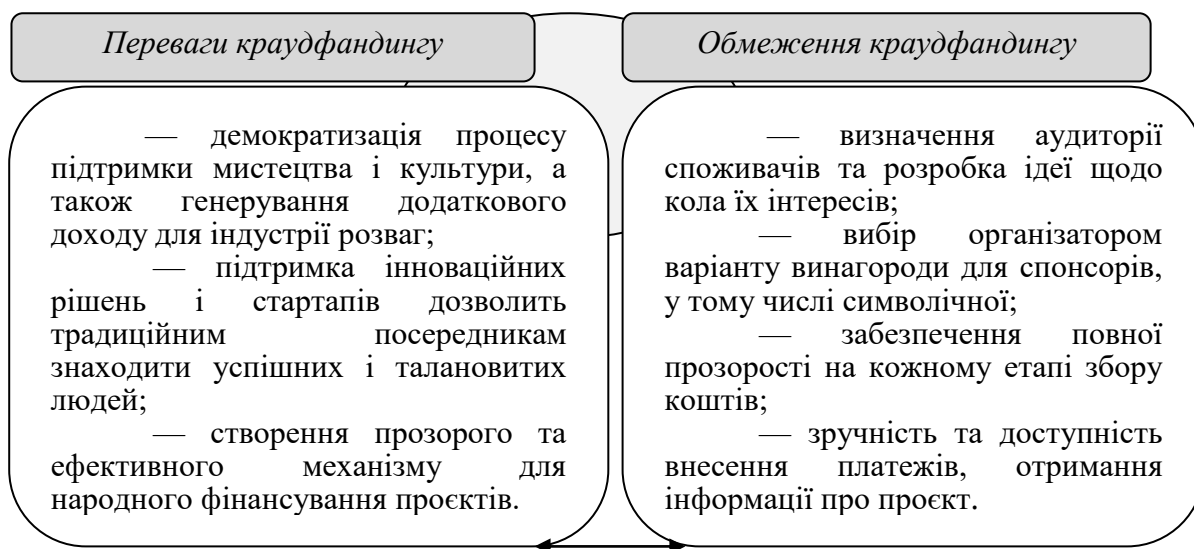

Рис. 5.27. Переваги та обмеження краудфандингу як джерела забезпечення збалансованого людського розвитку

Джерело: узагальнено автором за [522; 527]

Обмеження краудфандингу мають здебільшого суб'єктивний характер, тому їх подолання можливе в результаті зростання ступеня поінформованості громадськості стосовно переваг та потенціалу краудфандингу для забезпечення збалансованого людського розвитку. Таким чином, в результаті обґрунтування краудфандингу як фінансового механізму забезпечення людського розвитку вважаємо за доцільне на рівні національної економіки: створити централізовану систему інформування вітчизняних суб'єктів господарювання та інвесторів стосовно можливості співпраці за посередництвом мережі Інтернет з метою пришвидшення динаміки людського розвитку; активізувати співпрацю державних і приватних інвесторів, які готові до створення краудфандингових платформ з метою підтримки та збалансування компонентів людського розвитку. Це сприятиме розширенню можливостей фінансування людського розвитку за рахунок застосування можливостей мережі Інтернет та враховуючи її всеохоплюючий характер. Тобто, активізація використання краудфандингу є ще одним наріжним каменем людського розвитку.

Зважаючи на глобальне поширення нових інтернет-технологій та їх розповсюдження в контексті забезпечення збалансованого людського розвитку, аналізуємо динаміку зміни обсягів фінансування, які залучено для цілей

збалансованого людського розвитку в розвинених країнах світу. Наприклад, у зв'язку з глобальним розповсюдженням інтернет-технологій, поряд із проєктним підходом поширення набуло фінансування за посередництвом краудфандингу. В узагальнюючому аспекті обсяги краудфандингу в Німеччині стрімко зростають та за версією німецьких статистичних організацій зростатимуть також надалі (рис. 5.28).

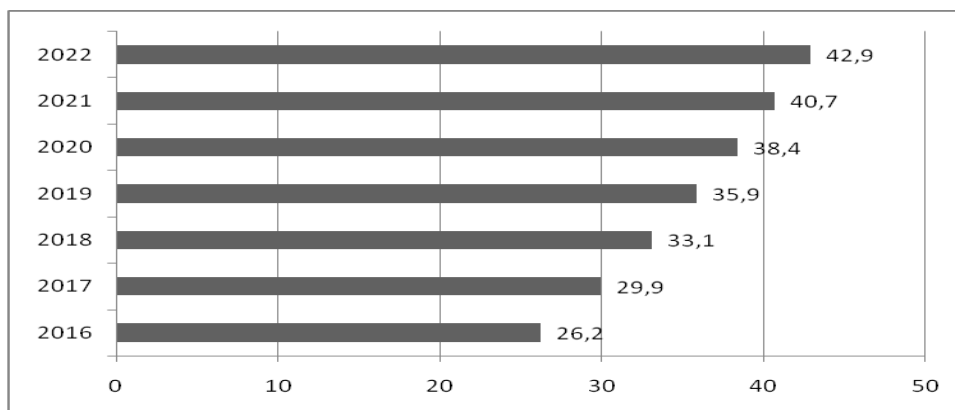

Рис. 5.28. Об'єми ринку краудфандингу в Німеччині, млн євро

Джерело: складено автором за [528]

Дані 2018-2022 років – прогнози Das statistic Portal Deutschland

Висхідні тенденції також характерні для цільових сум, які надаються для реалізації одного проєкту (рис. 5.29).

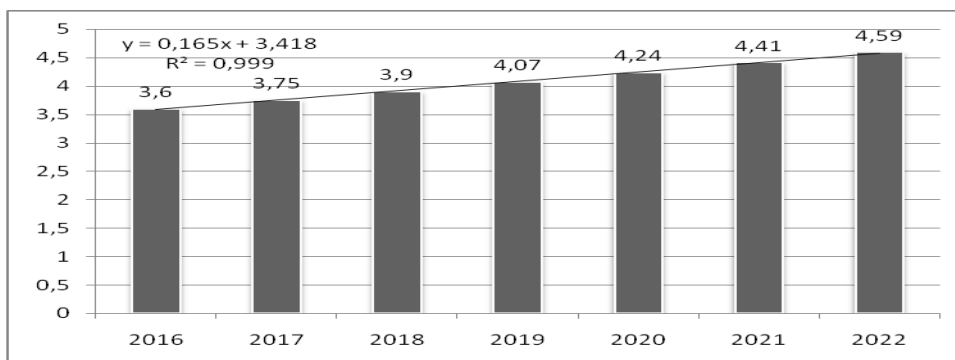

Рис. 5.29. Тенденції зміни обсягів однієї угоди краудфандингу в Німеччині, млн євро

Джерело: складено автором самостійно за [528]

Дані 2018-2022 років – прогнози Das statistic Portal Deutschland

Експерти відзначають, що якщо на початковому етапі становлення ринку краудфандингу в Німеччині обсяги однієї угоди коливалися від 50 до 100 тис. євро, на сучасному етапі такі обсяги перевищують 3 млн євро. Згідно з прогнозів національних експертів, тенденція зростання обсягів однієї угоди краудфандингу збережеться, зміни відбуватимуться згідно з лінійною тенденцією. Крім того, в країні зросла частка суб'єктів господарювання, які використовували ресурси краудфандингу (рис. 5.30).

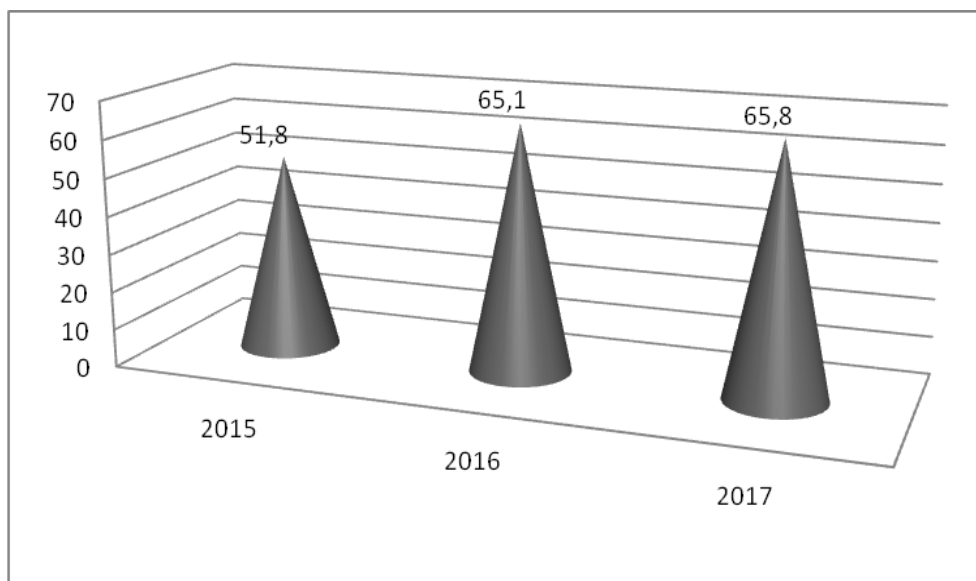

Рис. 5.30. Частка суб'єктів господарювання, які залучали ресурси за рахунок краудфандингу в Німеччині, %

Джерело: складено автором за [528]

Дані 2018-2022 років – прогнози Das statistic Portal Deutschland

Спостерігаємо, що в Німеччині зростання ринку краудфандингу відбувається поряд із ростом зацікавлення в залученні ресурсів за допомогою краудфандингу. У свою чергу, краудфандинг-платформи, які активно діють на національному ринку відрізняються між собою за функціональними характеристиками. Водночас з-поміж найбільш популярних в країні є платформи, які фінансуються як в країні, так і закордоном (табл. 5.7).

Таблиця 5.7

Краудфандинг-платформи в контексті збалансування людського розвитку в Німеччині

№	Назва платформи	Походження платформи	Загальні характеристики	Функціональні характеристики
1	2	3	4	5
1	Kickstarter	США	Найбільша у світі платформа для підтримки креативних проєктів. Поряд з англомовною версією доступна німецька версія платформи	Платформа пропонує 15 різних категорій, в яких може реалізуватися проєкт, який бажає бути профінансованим за рахунок ресурсів платформи. Зокрема, це мистецтво, комікси, ремесла, танці, дизайн, мода, фільми та відео, їжа та напої, ігри, журналістика, музика, фотографія, видавництво, технології та театр. Подібна структура дозволяє спростити та збалансувати пошук ресурсів для різних цілей людського розвитку.
2	Startnext	Німеччина (Берлін)	Найбільша платформа для грошових переказів у німецькомовних країнах	Startnext пропонує регулярні консультації та семінари для зацікавлених у реалізації проєктів. Засновники платформи не вимагають фіксованої комісії за свої послуги, а функціонують за рахунок добровільних пожертв.
3	Steady	Німеччина (Берлін)	Німецька платформа, що набула популярності у Німеччині та в світі	Засновники платформи отримують щомісячну підтримку від своїх підписників та інвесторів. Творці блогів, відеороликів, зображень або подкастів використовують платформу, як для збору фінансових ресурсів, так і для посилення власної маркетингової кампанії.
4	Indiegogo	США (Сан-Франциско)	Міжнародна платформа для реалізації креативних ідей	Мета платформи – дати можливість кожній креативній ідеї реалізуватися на глобальному рівні.
5	99 Funken	Німеччина	Платформа, створена за ініціативи Sparkasse	Створена для посилення німецької економіки та культури. Мета - надання некомерційним організаціям, людям або компаніям можливості самостійно фінансувати власні ідеї в Інтернеті через мобільні проєкти.
6	Betterplace	Німеччина	Найбільш платформа, яка спеціалізується на пожертвах в Німеччині	Пожертви збираються за напрямками: тварини; діти та молодь, освіта, здоров'я, навколишнє середовище, культура, природні катастрофи, інші. Розміри пожертвувань не залежать від результатів реалізованого проєкту та не визначають рівень потенційної винагороди інвестору
7	Seedmatch	Німеччина	Платформа, яка спеціалізується на фінансуванні старт-апів та молодих підприємств	Мета – участь у розвитку інноваційних моделей бізнесу та отримання вигоди від потенціалу економічного зростання молодих компаній у довгостроковій перспективі, підтримка німецьких стартапів та інвесторів.

Джерело: узагальнено автором за [529-535]

Отже, фінансова підтримка людського розвитку в Німеччині є багатогранною з особливим акцентом на наукову компоненту, що дозволяє в найбільшій мірі реалізувати існуючий потенціал інноваційних інструментів залучення соціальних інвестицій. Розповсюдження нових технологій створило основу для залучення фінансових ресурсів для цілей людського розвитку Великої Британії за посередництва краудфандингу (рис. 5.31).

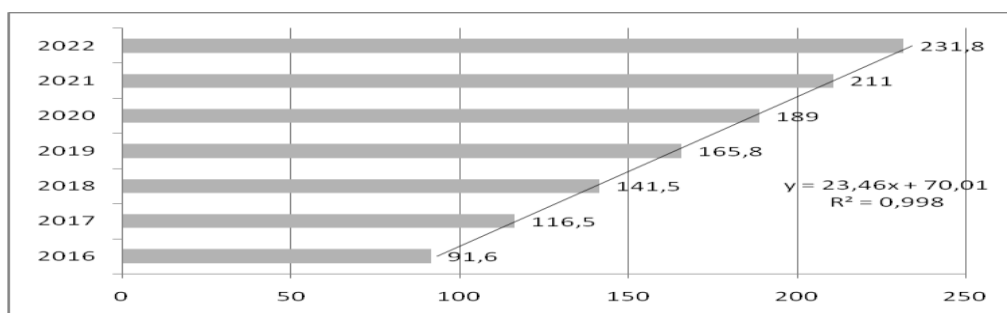

Рис. 5.31. Ринок краудфандингу Великої Британії, млн євро

Джерело: складено автором за [536]

Зауважимо, що у 2017 р. британський ринок краудфандингу став третім за обсягами у світі: 142 млн євро Великої Британії проти 942,9 млн євро у США та 6,8 млрд євро в Китаї. Згідно з прогнозами німецькомовної статистичної організації Das statistic Portal, не виключним є те, що у 2018 р. британський ринок краудфандингу буде здатний наздогнати ринок США. Висхідні тенденції характерні для цільових сум, які надаються для реалізації одного проєкту (рис. 5.32).

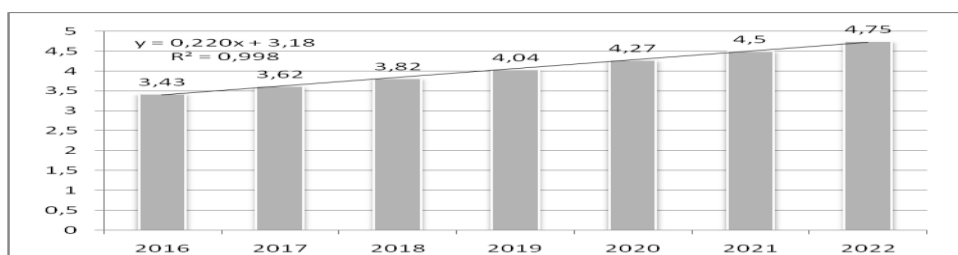

Рис. 5.32. Тенденції зміни обсягів однієї угоди краудфандингу у Великій Британії, млн євро

Джерело: складено автором за [536]

Популяризація краудфандингу корелює зі зростанням значення краудфандингових платформ, які націлені на сприяння реалізації пріоритетів згідно компонентів збалансованого людського розвитку (табл. 5.8).

Таблиця 5.8

Краудфандинг-платформи в контексті збалансування людського розвитку Великої Британії

№	Назва платформи	Цільовий орієнтир	Загальні характеристики	Функціональні характеристики
1	2	3	4	5
1	Crowdcube	Посилення інвестицій в інноваційний бізнес	Одна із найстаріших у світі багатофункціональна краудфандингова платформа	Платформа створена для фінансування широкого спектру галузей та проєктів. Поряд із досвідченими інвесторами, сприяє розвитку та набуття досвіду молодими інвесторами.
2	Seedrs	Сформуї стартовий капітал	Інноваційна платформа, яка націлена на підтримку стартапів	Мета – допомагати бізнесменам-початківцям отримати стартовий капітал. Інвестори – здебільшого невеликі, значна частка приватних осіб. Модель платформи передбачає консультаційну підтримку до, під час та після збору коштів. Платформа згуртувала інвесторів із 48-ми країн світу.
3	Syndicate Room	Інвестуйте впевнено	Відносно молодий учасник ринку краудфандингу в Британії, що пропонує якісно нову модель збору коштів	Учасниками платформи є виключно бізнес-ангели або підприємці, які готові працювати на тих самих умовах, що й бізнес-ангели. Підтримка надається креативним, соціально-орієнтованим ідеям та проєктам за рахунок ресурсів учасників платформи (перевіраних джерел).
4	Crowdfunder	Краудфандинг майбутнього	Найбільша краудфандинг-платформа соціальної спеціалізації у Великій Британії	Учасниками платформи є численні організації, які готові спрямовувати свої ресурси на благодійність, в тому числі благодійна компанія Nesta і та неприбуткова організація Creative England.
5	CrowdShed	Знайди своє фінансування, профінансуй щось нове	Платформа, яка ставить собі за мету та динамічний розвиток у сфері соціальних інвестицій	Засновники платформи прагнуть «відкрити соціальні і громадські інвестиції та інші альтернативні можливості з метою розповсюдження соціального інвестування». Пріоритетом є підтримка благодійних організацій та соціальних підприємств, позитивний вплив на суспільство.
6	Spacehive	Сформуємо громадськість	Платформа спеціалізується на фінансуванні культурних проєктів та спорту.	Інвестори приймають участь у відшкодуванні витрат на будівництво дитячих та спортивних майданчиків, озеленення парків та вулиць. Здебільшого, такі внески є благодійництвом.
7	RateSetter	Заплати сьогодні	Одна із найуспішніших платформ в країні	Соціальний ефект цієї комерційної платформи досягається за рахунок масових пропозицій, що дозволяє максимально знизити відсоткові ставки.

Джерело: узагальнено автором за [537-544]

Фінансова підтримка збалансованого людського розвитку у Великій Британії заснована на взаємоузгоджених приватних ініціативах та новітніх технологіях. Держава виконує роль регулятора соціально-орієнтовної діяльності в умовах популяризації інформаційних технологій.

За результатами оцінки інформаційного суспільства в Україні близько 50 % населення користується інтернетом, динаміка подальших змін є висхідною (рис. 5.33).

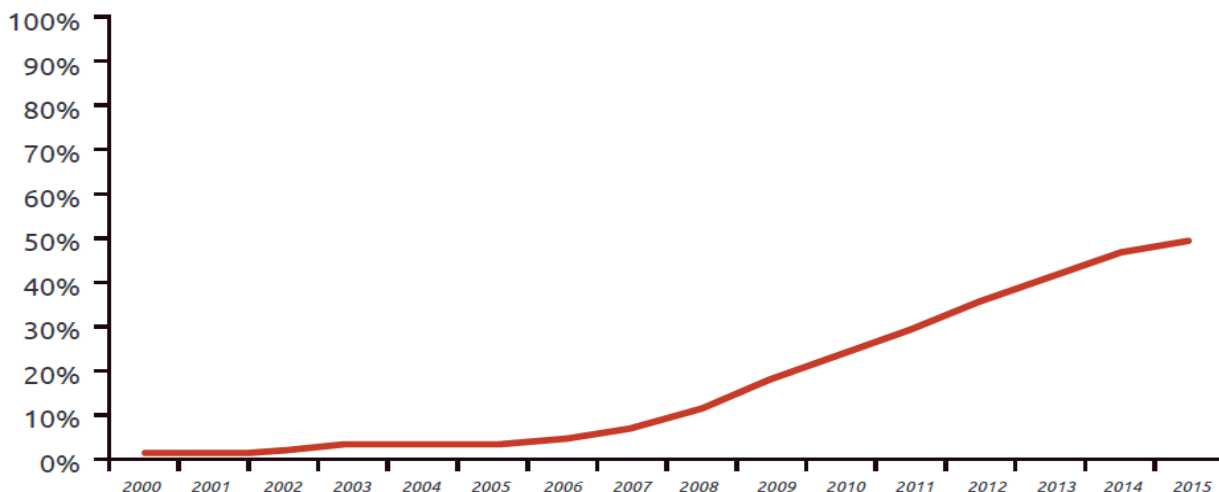

Рис. 5.33. Частка населення, що користується інтернетом в Україні

Джерело: [329]

Згідно з дослідженням Universal McCann, 81 % українських інтернет-користувачів зареєстровано нині як мінімум в одній соціальній мережі. Для порівняння: у США — 65 % [545]. Крім того, в нашій країні протягом останніх років набули поширення тенденції цифровізації.

Вище наведені тенденції стали основою для реалізації потенціалу мережових технологій в частині залучення фінансових ресурсів для цілей збалансованого людського розвитку. Проте, фінансування пріоритетів збалансованого людського розвитку за посередництвом мережі Інтернет все ще не є розповсюдженою в Україні. Наразі в нашій країні відомими залишаються лише дві вітчизняні краудфандингові платформи: «Велика Ідея» (biggggidea.com.) та Na Starte. У 2016 році виникла ще одна краудфандингова платформа – КУБ, яка здебільшого має комерційну природу. Проте, соціальною є ціль платформи, яка полягає у створенні нових робочих місць, фінансуючи

підприємців. У перспективі менеджери краудфандингової платформи планують створити близько мільйона додаткових робочих місць [545].

Найбільша вітчизняна краудфандинг платформа «Велика Ідея» створена на кошти, зібрані за посередництвом технології краудфандингу (38 260 грн замість необхідних 35 тис. грн). Проте, інші представлені на платформі проєкти збирають дуже незначні суми (максимальна — 25 тис. грн) [546]. Наразі основними проєктами, для потреб яких здійснюється збір фінансових ресурсів у межах платформи, є проєкти у сфері освіти, охорони здоров'я, літератури, музики, журналістики та наукових досліджень. Потенціал краудфандингової платформи «Велика Ідея» полягає в трансформації інноваційних напрямів просування ідей збалансованого людського розвитку (рис. 5.34).

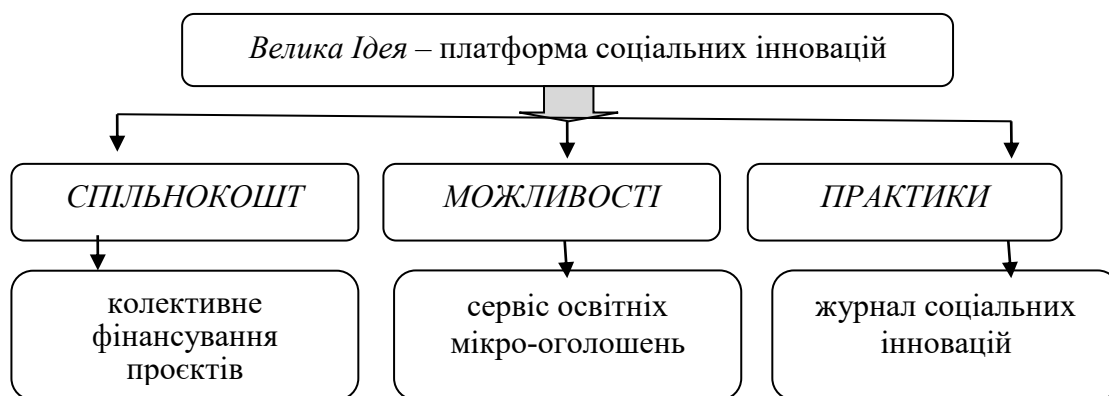

Рис. 5.34. Інноваційні напрями просування ідей збалансованого людського розвитку платформи «Велика Ідея»

Джерело: узагальнено автором за [547]

«Спільнокошт» є типовим прикладом вітчизняного майданчика для збору фінансових ресурсів для реалізації проєкту з метою побудови сильного та відкритого суспільства. Ключовими цілями платформи є пошук стартового капіталу для соціального бізнесу, збір коштів з метою розробки винаходу, зйомки фільму та інше.

«Можливості» презентує актуальні освітні міні-оголошення, здебільшого стосовно проєктів соціально-культурного спрямування. Тобто, напрям «можливості» характеризує потенціал реалізації інформаційної функції за посередництвом краудфандинг-платформи. «Практика» репрезентована у формі електронного журналу соціальних інновацій. Це спільний простір для

інноваційних поглядів та взаємодії з колективним знанням. Ресурс висвітлює тенденції, які формують індустрії соціальних сервісів, креативного підприємництва та інноваційних екосистем. В межах напряму звернуто увагу на: екологію життя, технології та системи, підприємливе лідерство, спільнодію, інфопростір, глокалізацію. Наведений напрям формує потенціал для інтеграції вітчизняної краудфандингової платформи із системою глобальних соціальних пріоритетів.

Таким чином, потенціал розбудови краудфандингової платформи «Велика ідея» полягає не лише у вартісному прирості фінансових ресурсів, які можуть бути залученими за посередництвом платформи, але й у функціональній трансформації напрямів просування ідей збалансованого людського розвитку за посередництвом краудфандингу.

Ще одним відомим краудфандинговим майданчиком в Україні є платформа Na Starte, де здебільшого здійснюється фінансування проєктів у сфері культури, видавничої справи, мистецтва та спорту. Платформа декларує свої цінності як такі, що здатні сприяти поширенню тенденцій збалансованого людського розвитку в Україні (рис. 5.35).

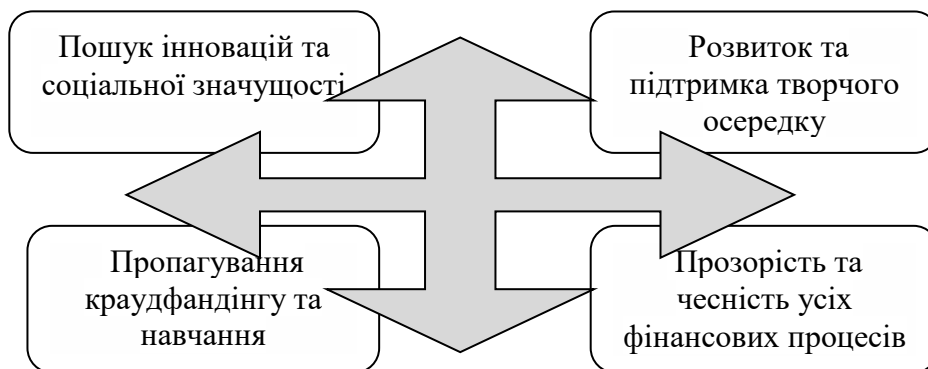

Рис. 5.35. Суспільно-орієнтовані цінності платформи «Na Starte»

Джерело: узагальнено автором за [548]

Менеджмент платформи декларує, що до участі у краудфандинг-фінансуванні заохочуються автори інноваційних, незвичайних, в усіх сенсах особливих проєктів. Потенціал розвитку платформи полягає в забезпеченні можливості для пошуку фінансування з метою втілення мрії для реалізації проєкту, від якого відмовилися інші потенційні інвестори через те, що проєкт

має занадто високий рівень ризику та недостатню ймовірність отримати прибуток. В основі діяльності платформи лежить не лише виключно фінансова підтримка, але й консультаційна практика, можливість поєднати зусилля соціальних інвесторів в межах краудфандингової платформи. Крім того, команда Na Starte реалізує також інформаційну функцію, яка полягає в поширенні впливу ідеї суспільного фінансування з-поміж вітчизняного суспільства та пояснення потенціалу реалізації соціальних проєктів.

Na-Starte гарантує стабільну роботу платформи та систематичну підтримку зв'язку між автором проєкту і спонсором. Комісія платформи становить 8 % від зібраної суми та сплачується виключно у випадку вдалого завершення проєкту. У разі невдачі всі зібрані кошти повертаються на рахунки інвесторів. Na Starte декларує потенціал отримати фінансові ресурси для реалізації соціального проєкту з метою збалансування людського розвитку в Україні. Проте, в нашій країні існує низка проблем, які потребують пошуку шляхів розвитку краудфандингу в якості фінансового механізму забезпечення збалансованого людського розвитку (табл. 5.9).

Таблиця 5.9

Проблеми та перспективи розвитку краудфандингу в Україні

№	Перспективи розвитку краудфандингу	Проблеми	Рішення для вирішення проблем краудфандингу
1	2	3	4
1	Додаткове джерело фінансових ресурсів для реалізації пріоритетів збалансованого людського розвитку	Недовіра потенційних вигодонабувачів до краудфандингових платформ	Організація спеціалізованих форумів, семінарів, де менеджери краудфандингових платформ зможуть отримати консультації від вигодонабувачів та навпаки
2	Фінансові ресурси для реалізації високо ризикових проєктів	Сумніви інвесторів стосовно надійності краудфандингових платформ	Розробка та затвердження інноваційних методик розрахунків ступеня ризику соціальних проєктів; розвиток методик управління ризиками

Продовження табл. 5.9

1	2	3	4
3	Фінансові ресурси для реалізації творчих проєктів	Недостатньо розвинений інструментарій залучення фінансових ресурсів для реалізації творчих проєктів	Поєднання вітчизняних практик реалізації творчих проєктів та зарубіжного досвіду їх фінансування
4	Розширення спектру використання мережі Інтернет для досягнення соціальних цілей	Недостатній рівень поінформованості суспільства щодо переваг краудфандингк	Подолання інформаційної асиметрії за рахунок поєднання зусиль держави та громадських фандрайзингових організацій
5	Скорочення транзакційних витрат, тривалості та складності процедури оформлення документів для отримання фінансових ресурсів	Недостатній рівень поінформованості стосовно методики планування та розрахунку транзакційних витрат проєктів, які реалізуються на краудфандингових платформах	Розробка та удосконалення методології планування та розрахунку транзакційних витрат

Джерело: узагальнено автором

Отже, потенціал застосування інноваційних фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку в Україні полягає в результативному поєднанні відповідних механізмів. Це можливо у випадку реалізації існуючих цілей (перспектив) за рахунок пошуку рішень для вирішення існуючих проблем з огляду на специфіку кожного механізму. Одночасно вартою уваги є систематична діяльність з поєднання та узгодження між собою різнопланових цілей і рішень.

На практиці для цього на рівні держави, регіону, суб'єкта господарювання та фінансових установ розробляються фінансові стратегії збалансування людського розвитку, специфіку провесно-просторового моделювання яких розкриємо у наступному пункті нашого дослідження.

5.3. Ендавмент як інструмент фінансування освітньої компоненти людського розвитку

Стрімкий розвиток сучасного суспільства нерозривно пов'язаний із динамікою наукового прогресу, трансформацією нової парадигми інноваційного розвитку та економічного зростання. Людський розвиток національної економіки вимагає дотримання безумовних вимог для трансформації технологічної, відтворювальної та інституційної структури економіки, зокрема – збереження прогресивних тенденцій і пріоритетів розвитку освіти та науки. В основі конкурентоспроможності національної економіки лежать її інноваційні характеристики, а саме: здатність систематично продукувати інновації та підтримувати сталі тенденції інноваційного розвитку. Відбувається формування інноваційної економіки. Проте, розбудова інноваційної економіки є можливою лише за умови розбудови якісної системи освіти, що забезпечить формування та підтримки високої якості людського капіталу, як рушійної сили для впровадження нових технологій, інноваційного розвитку ключових сфер суспільного життя.

Теоретичні основи дослідження інвестиційної природи витрат на освіту, підвищення кваліфікації та професійну підготовку, а також розробку методики аналізу витрат і віддачі в наведеній сфері інвестування набули поширення в другій половині XX століття у США. Зокрема, дослідження економічної природи та особливостей інвестицій в освіту з позиції розповсюдженості в теорії «людського капіталу» знайшли своє відображення у працях Т. Шульца і Г. Беккера [549; 550]. У контексті наведених досліджень здійснено порівняння витрат на освіту та професійну підготовку персоналу з величиною доходу, який здатний отримати індивід після здобуття освіти. Це сформувало суспільну позицію, згідно з якою рівень освіти та професійної підготовки виступають факторами економічного зростання.

В умовах сучасності однією з нагальних проблем країн розвивається ринкова економіка є реформування освіти, що ускладнюється недостатнім розумінням особливостей інвестування в освіті (Додаток У). Проблеми інвестування в освіті досить часто виникають внаслідок обмежених фінансових ресурсів. Державне фінансування забезпечує «просте відтворення» освіти, яке дозволяє підтримувати існуючі тенденції та напрями науково-освітніх процесів. Приватні навчальні заклади здебільшого націлені на підтримку існуючого спектру послуг, недостатнім є рівень інтеграції освітньої та наукової складових. У такому випадку актуальності набуває обґрунтування можливостей використання ресурсів ендавмент фондів. Корисним є дослідження потенціалу залучення ресурсів за допомогою ендавменту для фінансової стабілізації вищих навчальних закладів.

Економіка України зберігає позицію серед країн з високим рівнем людського розвитку, проте відстає від плеяди розвинених країн. У свою чергу, недооцінка впливу людського розвитку на економічне зростання є однією з ключових причин розриву соціально-економічного розвитку економіки України та інших країн. Очевидно, що в умовах сучасності вирішальним фактором примноження людського капіталу та активізації тенденцій людського розвитку є реформування освіти. Згідно з результатами аналітичних досліджень міжнародних організацій, вітчизняні витрати на освіту не перевищують 5 % ВВП [551]. Нагальною постає проблема поєднання альтернативних фінансових інструментів стимулювання розвитку освітньої компоненти людського розвитку, зокрема – відкриваються нові можливості створення фондів цільового капіталу (ендавмент фондів). В результаті інвестиції в освіту знаходять свій прояв у формі ефектів на макро- та мікрорівні (рис. 5.36).

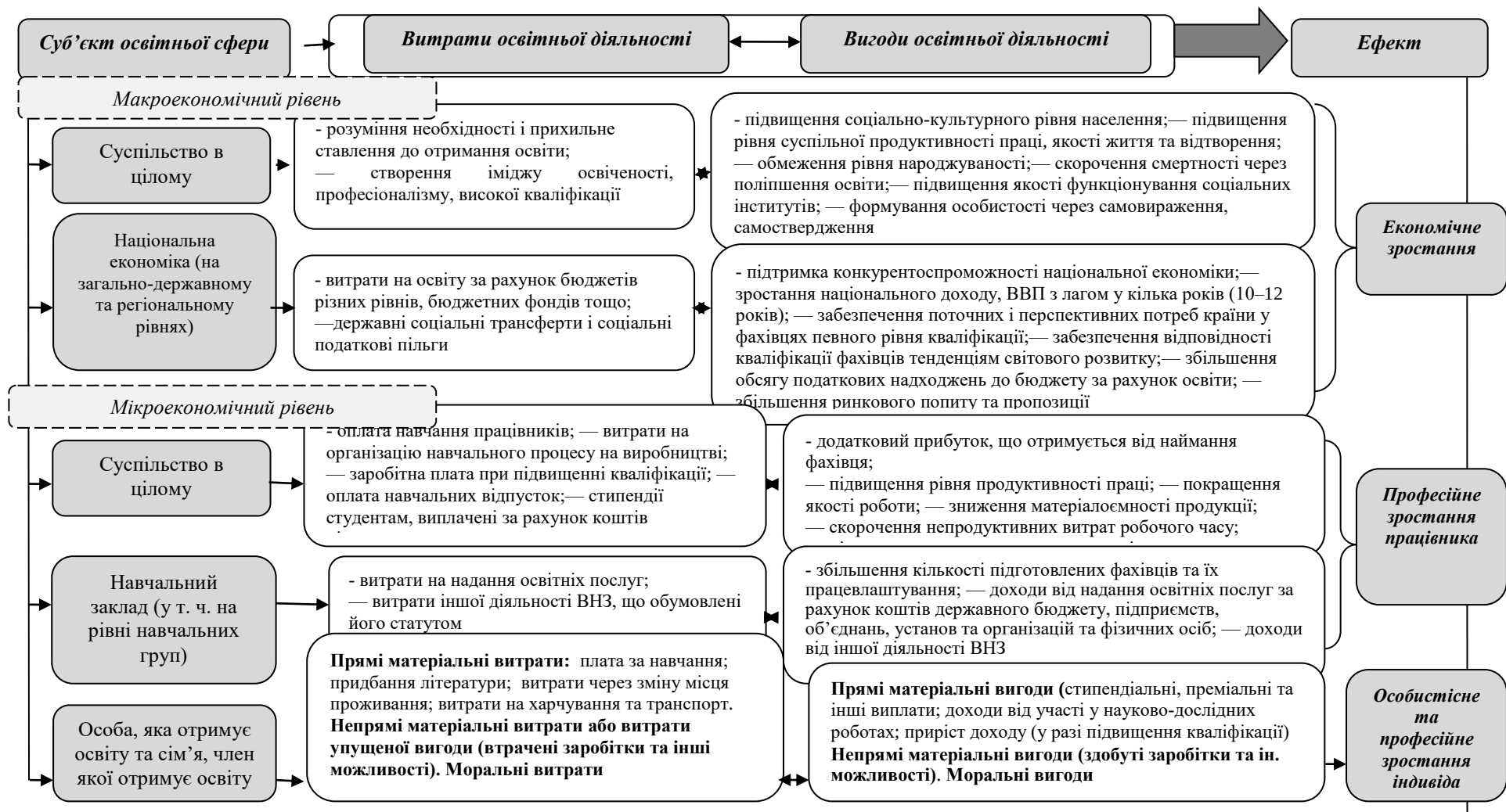

Рис. 5.36. Прояви ефективності інвестицій в освіту

Джерело: складено автором за [550]

У свою чергу, досягнення ефектів інвестування відбувається за умови дотримання актуальних трендів освітніх процесів. Трендом сучасності є зміни цільових орієнтирів освіти, що відповідно стає основою для виокремлення пріоритетів залучення фінансових ресурсів за рахунок ендавменту. Наприклад, на початку 2018 року спеціалістами Європейського Парламенту та Ради ЄС схвалено оновлену редакцію ключових компетентностей для навчання протягом життя, які є відмінними порівняно з попередньою редакцією рекомендацій (рис. 5.37) [552].

Рис. 5.37. Цільові орієнтири для створення ендавмент-фондів

Джерело: узагальнено автором за [553]

Тобто, освітні компетенції оновлено відповідно до тенденцій розвитку суспільства. Тому логічним є те, що змінюються також пріоритети та структура

джерел фінансування. Одним із наслідків трансформації є створення ендавмент-фондів для стимулювання розвитку оновленого спектру освітніх компетенцій.

У теоретичному аспекті людський розвиток передбачає визначення всіх можливостей, які дозволять розвивати людський потенціал, сформуують умови для продуктивної життєдіяльності, творчості та гармонізації людських потреб з інтересами. Натомість у розвинених країнах світу за останні 500 років сформувалася філософія створення ендавмент фондів, які трактуються, як сума коштів або цінних паперів у безстроковому фонді, що створюється на основі благодійних внесків від донорів [554].

Одні з перших зафіксованих згадок про ендавмент датовані ще 176 роком нашої ери та пов'язані з іменем римського імператора Марка Аврелія. Проте, явище ендавменту остаточно оформилося у Великій Британії близько 1502 року. У цей час зусиллями графині Маргарет Бофорт було створено перші ендавмент-фонди в університетах Оксфорд та Кембридж з метою залучення нових професорів. Найбільшого поширення та сучасного змісту явище ендавменту набуло лише у XX столітті внаслідок посилення соціальної, економічної та політичної нестабільності у світі, дисбалансів у сучасному суспільстві.

Прикладом сучасної моделі фінансування освіти є одна з найбільш інноваційних у світі – економіка США, де широке розповсюдження знайшли технології формування ендавмент-фондів, капіталізація яких для 89 найбільших американських університетів перевищила 381 млрд дол. США (рис. 5.38).

Рис. 5.38. Технології ендавмент-фондів у США

Джерело: узагальнено автором за [554; 555]

Наразі найбільші ендавмент-фонди, які функціонують у США це: фонд Гарвардського університету, який становить 35,9 млрд дол. США; система університету Техасу з фондом обсягом 25,4 млрд дол. США; Єльський університет з ендавмент фондом в 23,9 млрд дол. США (рис. 5.39) [554].

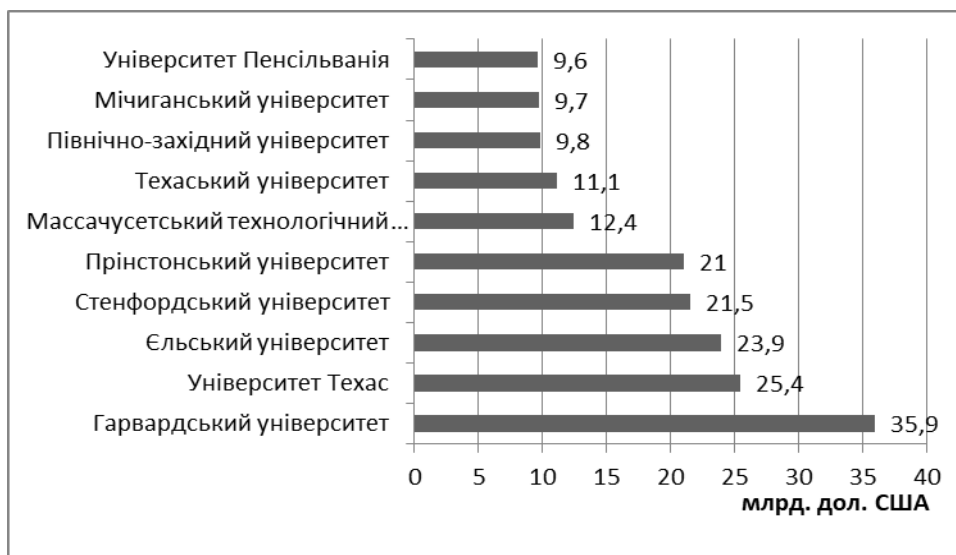

Рис. 5.39. Рейтинг найбільших університетів США за розмірами ендавменту

Джерело: узагальнено автором за [556]

Аналітичний огляд зазначених вище тенденцій дозволяє зробити висновок про те, що ендавмент-фонди у США формуються переважно на базі найбільш успішних вищих навчальних закладів. Незважаючи на лідируючі позиції США, згідно з індикаторами ендавменту, такий різновид фондів присутній також за межами США (рис. 5.40).

Рис. 5.40. Ендавмент-фонди поза межами США

Джерело: узагальнено автором за [554]

З-поміж європейських країн практика ендавменту є достатньо популярною та вдалою в Німеччині. Наприклад, серед європейських вишів

один із найбільш значних ендавмент-фондів є фонд Технічного університету Цюріха (ETH Zurich), якому належить приблизно 400 млн дол. США [554].

Перспективи застосування можливостей ендавменту для забезпечення реформування вітчизняної освіти розглянули наші сучасники, а саме: Рябков К., Поکیدіна В., Магута О., Романовський О [554; 557; 558].

Своєю чергою, посилення уваги вітчизняних науковців до названих вище проблем зумовлене виникненням законодавчого базису для реалізації практики ендавменту вищими навчальними закладами в Україні. Зокрема, Податковим кодексом України визначено вітчизняне трактування ендавменту, Законом України «Про вищу освіту» передбачено можливість для створення сталих ендавмент-фондів, окремі аспекти технології функціонування ендавмент-фондів зазначені в Законі «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [249; 559; 560]. Згідно зі ст. 170 Податкового кодексу України ендавмент визначається як сума коштів або цінних паперів, які благодійник вносить у банк чи іншу фінансову установу на строк не менше 12 місяців, і використовує проценти і дивіденди, нараховані на цю суму, для благодійної допомоги; набувачі допомоги не мають права відчужувати основну суму ендавменту без згоди благодійника [559]. Згідно із Законом України «Про вищу освіту» «сталий фонд (ендавмент) вищого навчального закладу – це сума коштів або вартість іншого майна, призначена для інвестування або капіталізації на строк не менше 36 місяців, пасивні доходи від якої використовуються ВНЗ для здійснення його статутної діяльності у порядку, визначеному благодійником або уповноваженою ним особою» [560].

Проте, у наведених трактуваннях практично відсутні обмеження стосовно мінімального капіталу, визначених цілей та набувачів допомоги, розміру реінвестицій. Тобто, чіткого трактування прикладних аспектів та умов застосування ендавменту згідно вітчизняного законодавства не дано.

Одночасно на практиці беззаперечним залишається факт, що одними з визначальних індикаторів конкурентоспроможності національної економіки на міжнародному ринку та результативності впровадження інновацій на

національному рівні є ВВП і додана вартість, які формуються також і з огляду на галузеву структуру. Зокрема, освітню компоненту ВВП України подано в табл. 5.10.

Таблиця 5.10

Результативність освітньої компоненти ВВП

Період	Освітня складова ВВП, млн грн	Інвестиції в освіту, млн грн
2010	53462	1818,4
2011	59377	2090,7
2012	71771	1463,5
2013	77986	1030,5
2014	76068	820,9
2015	82778	1540,1

Джерело: узагальнено автором за [561]

З огляду на дані табл. 5.10, очевидним є те, що у вартісному вираженні інвестиції в освіту є значно меншими за розмір вкладу, який забезпечує освітня компонента в національній економіці. Натомість виникає питання стосовно співвідношення темпів приросту наведених індикаторів (рис. 5.41).

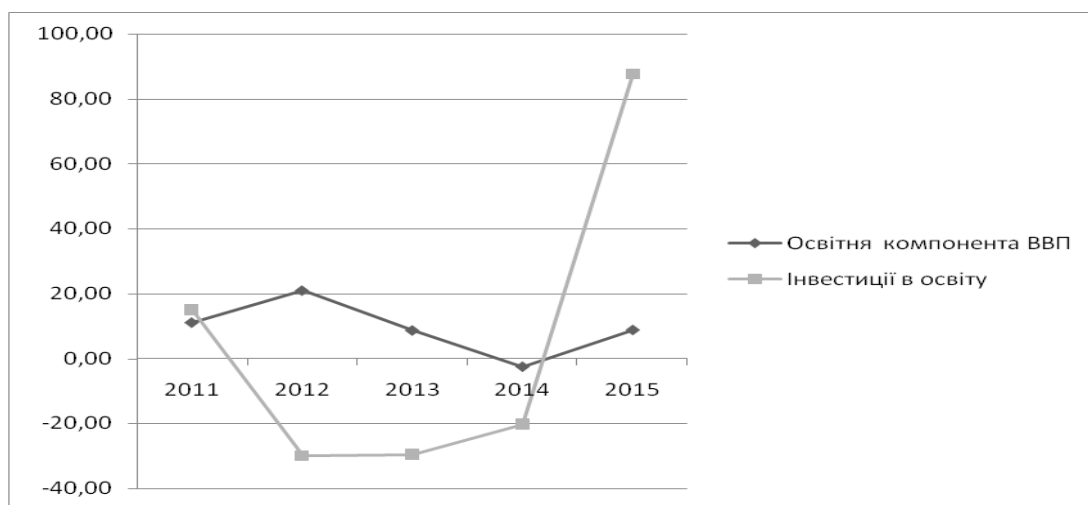

Рис. 5.41. Приріст індикаторів результативності освітньої компоненти в Україні, %

Джерело: узагальнено автором за табл. 5.10

Варто відмітити, що згідно з наведеним графіком приріст інвестицій в освіту співпадає з певним зростанням вартісного виміру вкладу освітньої компоненти у ВВП. Проте, чітко окресленим є мінімальний масштаб зростання вартісного виміру вкладу освітньої компоненти у ВВП порівняно з різким

зростанням розміру інвестицій в освіту. Також очевидним є збереження спаду інвестицій в освіту протягом останніх п'яти років. Тому виникають питання як щодо доцільних обсягів залучених інвестицій в освіту, так і стосовно результативності їх використання, ефективності структури соціальних інвестицій.

В якості методологічного інструменту для вартісної оцінки освітньої складової ВВП, аналізу перспектив інноваційного зростання за рахунок поліпшення фінансування освіти використаємо розроблену англійськими вченими П. Самуельсоном і Дж. Хіксом модель мультиплікатора-акселератора.

$$Y_t = A + MPC * Y_{t-1} + V * (Y_{t-1} - Y_{t-2}), \quad (5.11)$$

де Y_t, Y_{t-1}, Y_{t-2} – плановий дохід під дією мультиплікатора-акселератора; дохід у попередньому та позаминулому періоді відповідно;

A – сума автономних витрат/ автономних інвестицій (незалежних від зовнішніх факторів);

MPC – коефіцієнт мультиплікації;

V – коефіцієнт акселерації.

Ефект мультиплікатора-акселератора дозволяє охарактеризувати механізм самопідтримуючих циклічних коливань економічної системи. Зростання інвестицій на певну величину формує основу для збільшення національного доходу на значно більшу величину внаслідок ефекту мультиплікатора. У свою чергу, такий збільшений дохід призведе в майбутньому (з певним лагом) випереджаюче зростання інвестицій внаслідок дії акселератора. Такі похідні інвестиції, які є елементом сукупного попиту, породжують наступний мультиплікаційний ефект, який також збільшить дохід, тим самим спонукаючи підприємців до вкладення нових інвестицій. В реальній економіці $MPC > 1$ і $0,5 < V$, при якому значення показників національного доходу можуть протягом 5-10 років набути величезних розмірів [562, с. 350].

На основі даних Державної служби статистики України розраховуємо значення автономних інвестицій в освіту для 2015 року, тобто такий обсяг

ресурсів, який здатний забезпечити інноваційний розвиток, незважаючи на дерегулюючі зовнішні фактори (в т. ч. інфляцію):

$$A_{2015} = Y_{2015} - (MPC * Y_{2014} + V * (Y_{2014} - Y_{2013})) \quad (5.12)$$

В основу нашої моделі кладемо значення мультиплікатора рівне одиниці, акселератор – 0,5. A_{2015} становитиме 7669 млн грн, що значно більше величини фактичних інвестицій, вкладених у галузь освіти. Тому очевидною є потреба залучити додаткові фінансові ресурси для освітніх потреб.

На наступному етапі дослідження, згідно з формулою (5.11), розраховуємо прогнозоване значення ВВП, продукovanого за рахунок освіти за умови застосування нормативних значень мультиплікатора, акселератора та визначеного на попередньому етапі обсягу автономних інвестицій. У такому випадку змодельована величина ВВП, продукovanого за рахунок освіти, становитиме 93802 млн грн.

Для оцінки можливої зміни ВВП на основі результативного використання його освітньої компоненти розраховуємо темп приросту модельованої величини освітньої складової ВВП до її фактичного значення у 2015 році.

$$ТП = \frac{Y_m - Y_t}{Y_t} * 100\%, \quad (5.13)$$

де Y_m – модельована величина ВВП.

У результаті розрахунків отримаємо значення 110,24 %. Це означає, що розвиток освітньої складової може забезпечити подвоєння свого існуючого вкладу у ВВП. Своєю чергою, з огляду на значну різницю між розрахованою величиною автономних інвестицій та їх фактичним значенням очевидною є потреба зміни структури фінансування освітньої складової інноваційної економіки.

Аналітичний огляд теоретичних основ і практик ендавменту в розвинених країнах світу дозволяє зробити висновок про те, що ендавмент фонди формуються переважно на базі найбільш успішних вищих навчальних закладів. За успішним прикладом зарубіжних університетів провідні вітчизняні навчальні заклади також займаються розвитком потенціалу ендавмент-фондів. Наразі на практиці в Україні понад 70% ресурсів у загальній структурі

фінансування освіти мають державне походження, приватні інвестиції надаються здебільшого у формі плати за навчання та. Натомість явище ендавменту все ще залишається недостатньо розповсюдженим. Ендавмент-фонди знаходяться на етапі започаткування, що, зокрема пов'язано з низьким рівнем поінформованості суспільства (у т. ч. освітянського сектору) з їх сутнісними характеристиками та перевагами. На сьогодні в Україні з-поміж вітчизняних університетів ендавмент-фонд присутній при Інституті міжнародних відносин Київського національного університету ім. Тараса Шевченка, який був заснований у 2012 році і складає 245 288 грн. Також діє фонд, який організований Університетом банківської справи.

Починаючи з 2016 року, на базі Національного університету «Києво-Могилянська академія» діє іменний Фонд (ендавмент) Кіндрата Міжнародного Благодійного Фонду відродження Києво-Могилянської Академії для підтримки досліджень в галузі історії. Основою Фонду є отримана благодійна допомога в розмірі USD \$146, 193.40, що надійшла у вересні 2016 р. на рахунок Міжнародного Благодійного Фонду відродження Києво-Могилянської Академії з цільовим призначенням підтримки [563].

Мета створення таких фондів визначається, як формування основи для забезпечення фінансової стабільності інституту, успішної реалізації його освітніх та наукових програм і проєктів, розвиток інфраструктури та незалежність від економічних і суспільних коливань [554]. Тому, можливості фінансування освітньої складової людського розвитку мають потенціал для розширення за рахунок активізації ендавмент- технологій, що сприятиме поліпшенню індикаторів людського розвитку, перехід національної економіки вище 84-го місця 2016 року (рис. 5.42).

Рис. 5.42. Модель збалансування цілей та рішень ендавмент фондів в Україні

Джерело: складено автором

Визначальною характеристикою більшості ендавмент-фондів є те, що надані донорами кошти організації-реципієнти інвестують. При цьому задоволення потреб організації здійснюється за рахунок використання прибутків. Така форма пожертвувань, з одного боку, гарантує донорам, що інвестовані кошти будуть корисними протягом усього терміну існування організації, з іншого – дає змогу організації будувати плани на майбутнє, маючи «подушку безпеки на чорний день» [554].

На основі аналізу визначення та практичних прикладів функціонування ендавмент-фондів, з-поміж основних мотивів формування ендавмент-фондів можемо виокремити: особистий імідж благодійника та інноваційно-активного суб'єкта; рекламу суб'єкта господарювання, як такого, що підтримує інноваційні тенденції в освіті; можливість здійснити вклад у розвиток майбутнього людського капіталу підприємства; можливість отримати додаткові переваги від інтеграції науки та виробництва.

Одночасно ендавмент фонди створюють базу для переходу вищих навчальних закладів на якісно новий рівень. Тому звернемо увагу на основні наслідки створення ендавмент фондів:

- підтримка взаємозв'язку «бізнес – наука – суспільство», що сприятиме підтримці згуртованості суспільства, узгодження інтересів і пріоритетів розвитку науки та бізнесу;
- фінансування переходу освіти на якісно новий рівень, що стане основою для майбутнього переходу на якісно новий рівень виробництва;
- сприяння формуванню та розвитку людського капіталу, що в довгостроковій перспективі забезпечить перехід продуктивних сил на інноваційний рівень [422].

Зазначені вище мотиви для створення ендавмент-фондів характеризують перспективу підвищення рівня умотивованості та обізнаності суспільства, що є ознакою для майбутнього позитивного сприйняття інноваційних змін. Поряд із цим наслідки функціонування ендавмент-фондів для потреб освіти мають прямий вплив на інноваційний розвиток національної економіки.

З огляду на наведені вище дослідження суті та особливостей прояву ендавменту можемо стверджувати, що в сучасній науці має перспективи для формування своєрідна ендавмент-культура, яка визначає якісно нові параметри збалансованого людського розвитку завдяки посиленню забезпечення його освітньої компоненти (рис. 5.43).

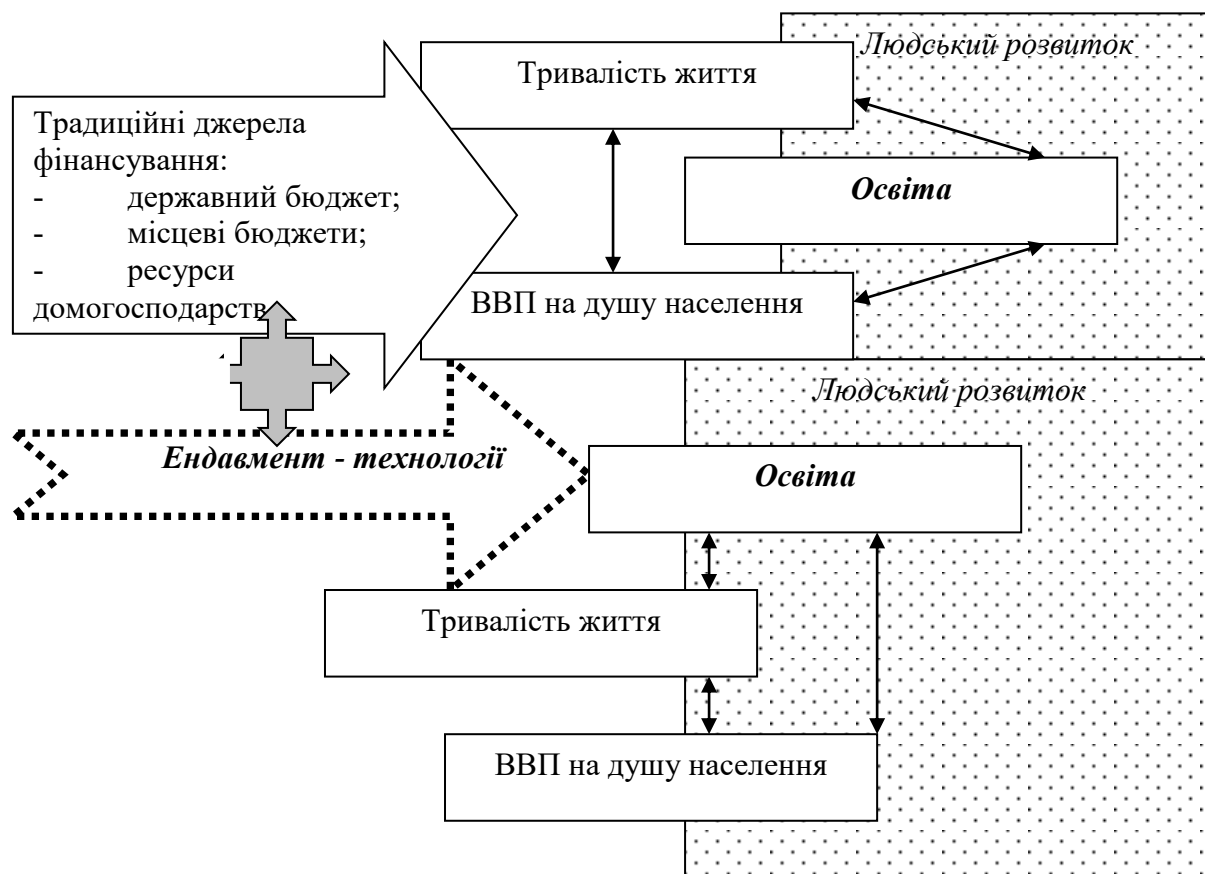

Рис. 5.43. Роль ендавменту для реалізації концептуальних пріоритетів людського розвитку

Джерело: узагальнено автором

Таким чином, в результаті дослідження ендавмент-фінансування освітньої складової людського розвитку можемо підсумувати наступне:

✓ освіта є однією з найважливіших компонент формування ВВП інноваційної економіки країни, оскільки саме даний компонент має відтворювальний характер, є активною складовою, імпульсом для трансформації пріоритетів соціально-економічного розвитку;

✓ однією з основних проблем розвитку освіти є нестача фінансування, що пов'язано з її соціальною природою та часто довгостроковим характером очікувань економічного ефекту;

✓ ендавмент фінансування є одним із найбільш оптимальних джерел розвитку освітньої складової інноваційної економіки, що пов'язано з його соціальною (благодійною) природою та одночасно інноваційним (популяризаційним) характером.

В результаті аналізу перспектив прогресивної імплементації ендавмент-технологій для забезпечення цілей збалансованого людського розвитку диференціюємо потенційні переваги ендавменту для активізації освітньої складової людського розвитку, а саме:

✓ розповсюдження ендавменту створить новий поштовх для еволюції базової компоненти людського розвитку – освіти, що, у свою чергу, зумовить формування імпульсів для розповсюдження відповідних тенденцій на сферу охорони здоров'я, підвищення рівня культури та рівня життя;

✓ ендавмент-фонди дозволяють активізувати поєднання безпосередньо освітньої та науково-дослідницької складових, що є однією з прерогатив для реформування освіти та її перехід на якісно новий рівень, формує освітній базис для якісних змін людського розвитку;

✓ існує перспектива розширення функцій ендавмент-фондів, тобто їх створення з метою фінансового забезпечення не лише потреб освіти, але й потреб охорони здоров'я, надання публічних послуг та проведення спортивних заходів.

Тому, з огляду на сутнісні характеристики ендавменту, для національної економіки активізація ендавмент-технологій стане основою для розвитку не лише освіти, але й супутнього базисного компоненту людського розвитку – тривалості життя, яка знаходить своє вираження в параметрах охорони здоров'я. В результаті ендавмент має потенціал для посилення фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку, від якого залежить стан економіки на основі розвитку підприємства.

5.4. Концептуальні та стратегічні напрями активізації фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку в Україні

Розбудова сучасного людиноцентричного суспільства зумовила загострення проблем фінансового забезпечення. Зокрема, ускладнення механізмів фінансового забезпечення пов'язано з розбалансуванням національної економіки. Сучасні прояви розбалансування національної економіки поряд із власне економічними проблемами зумовлені посиленням соціально-економічних наслідків інфраструктурних, управлінських, екологічних і соціальних суперечностей. Це заклало основу для диверсифікації економічних та соціальних параметрів конкурентоспроможності національної економіки на міжнародному рівні, виникнення потреби синхронізації економічного розвитку та людських потреб. Нагальною постає проблема розбудови фінансових моделей збалансування людського розвитку.

З огляду на комплексність людського розвитку, побудову ефективних фінансових моделей збалансування людського розвитку пов'язуємо з класичними економетричними моделями, в основі яких лежать процеси нормалізування та моделювання, що дозволяє передбачити структурні шоки та динаміку зміни фінансово-економічних індикаторів людського розвитку (формула 5.14).

$$Y_t = \gamma_0 + \gamma_1 * X_{1t} + \gamma_2 * X_{2t} + \dots + \gamma_k * X_{kt} + \tau_t, \quad (5.14)$$

де Y_t – залежна змінна;

$X_{1t}, X_{2t}, \dots, X_{kt}$ – незалежні фактори впливу;

$\gamma_0, \gamma_1, \gamma_2, \dots, \gamma_k$ – невизначені параметри;

τ_t – випадкова змінна.

Для того, щоб визначити функціональні характеристики багатofакторної моделі збалансування людського розвитку будуємо блок-схему (рис. 5.44).

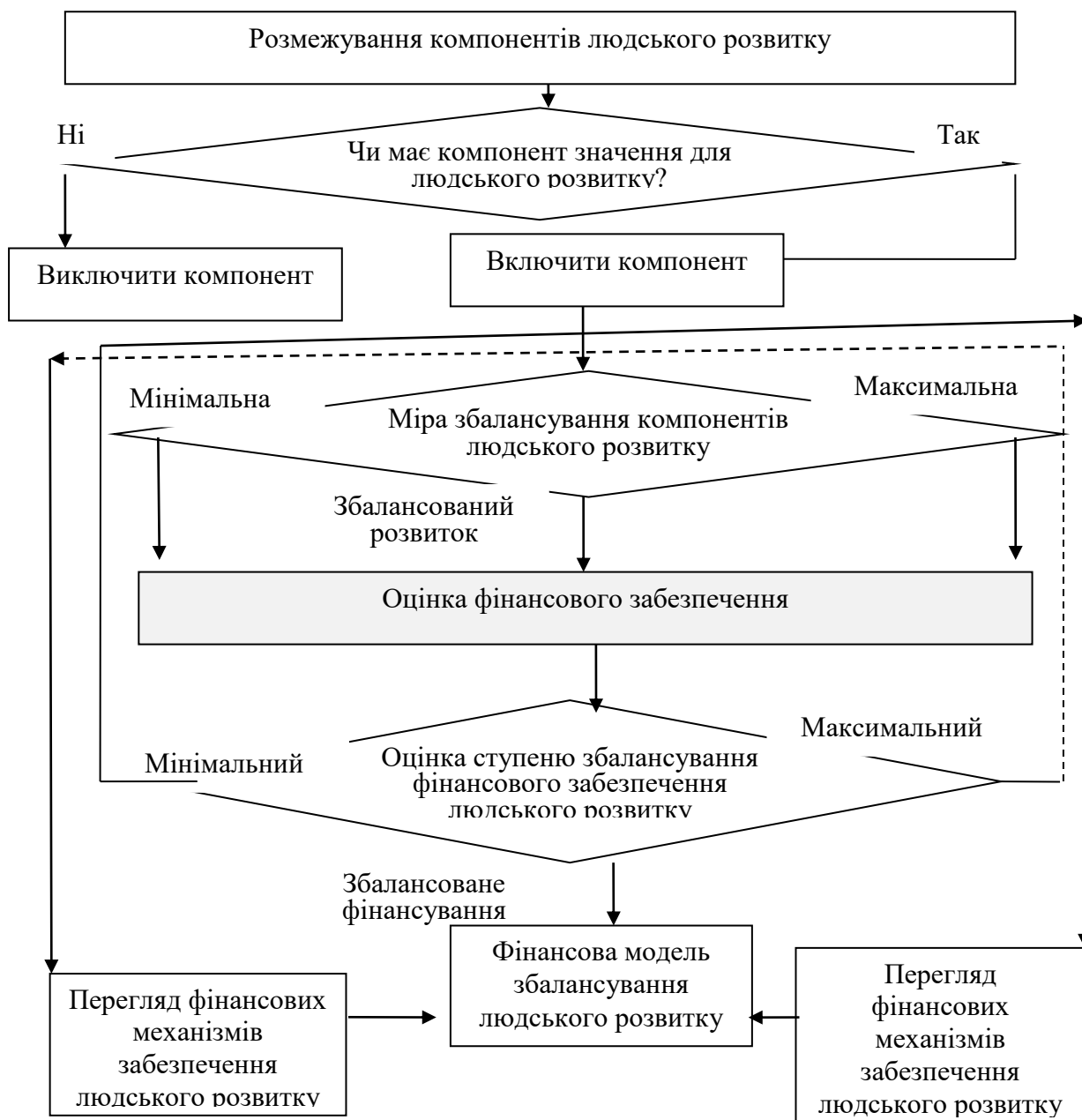

Рис. 5.44. Блок-схема побудови фінансових моделей збалансування людського розвитку

Джерело: узагальнено автором

Перший етап побудови фінансових моделей збалансованого людського розвитку пов'язуємо з розмежуванням його компонентів. В контексті нашого дослідження, деталізованого у розділі 1, спираємося на методологію ООН, згідно з якою у складі людського розвитку виокремлюємо благополуччя, освіту, здоров'я та культуру. З огляду на комплексність людського розвитку його фінансове забезпечення реалізується згідно з принципами структуризації даних (рис. 5.45).

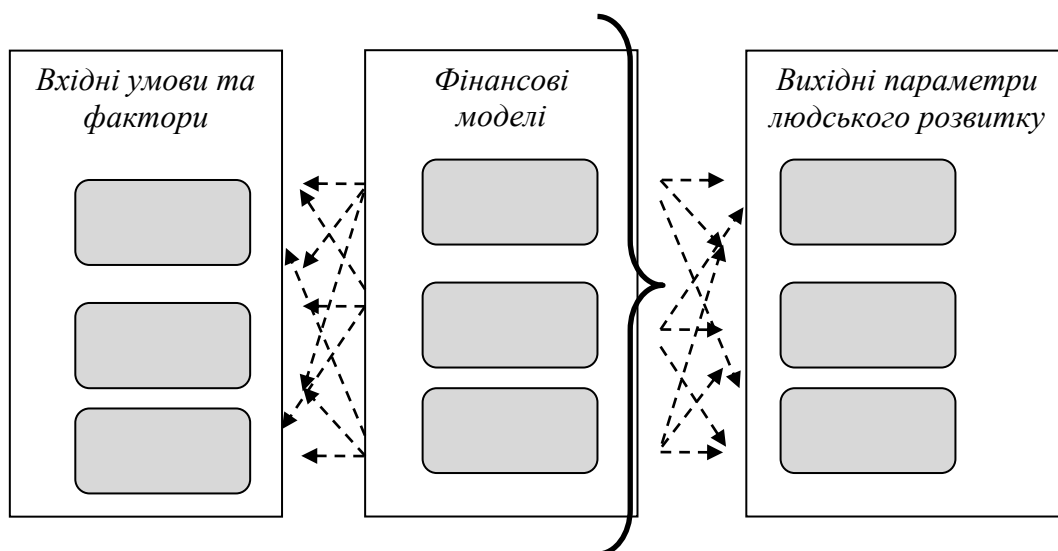

Рис. 5.45. Принципи структуризації даних у рамках фінансових моделей людського розвитку

Джерело: узагальнено автором за [564]

В результаті реалізації фінансової моделі відбувається трансформація вхідних умов і факторів у напрямі їх розвитку та переходу до вихідних параметрів людського розвитку.

Необхідною передумовою людського розвитку та збалансування його компонентів є забезпечення розширеного відтворення, яке сформує передумови для зосередження уваги на індикаторах соціально-економічного розвитку. У працях наших сучасників присутні постулати, згідно з якими за посередництвом фінансів відбувається споживання, мають місце процеси простого відтворення, формуються заощадження та, як наслідок, інвестиції з метою забезпечення розширеного відтворення [565, с. 5].

У вказаному контексті розглядаємо фінансові сценарії збалансування людського розвитку (рис. 5.46).

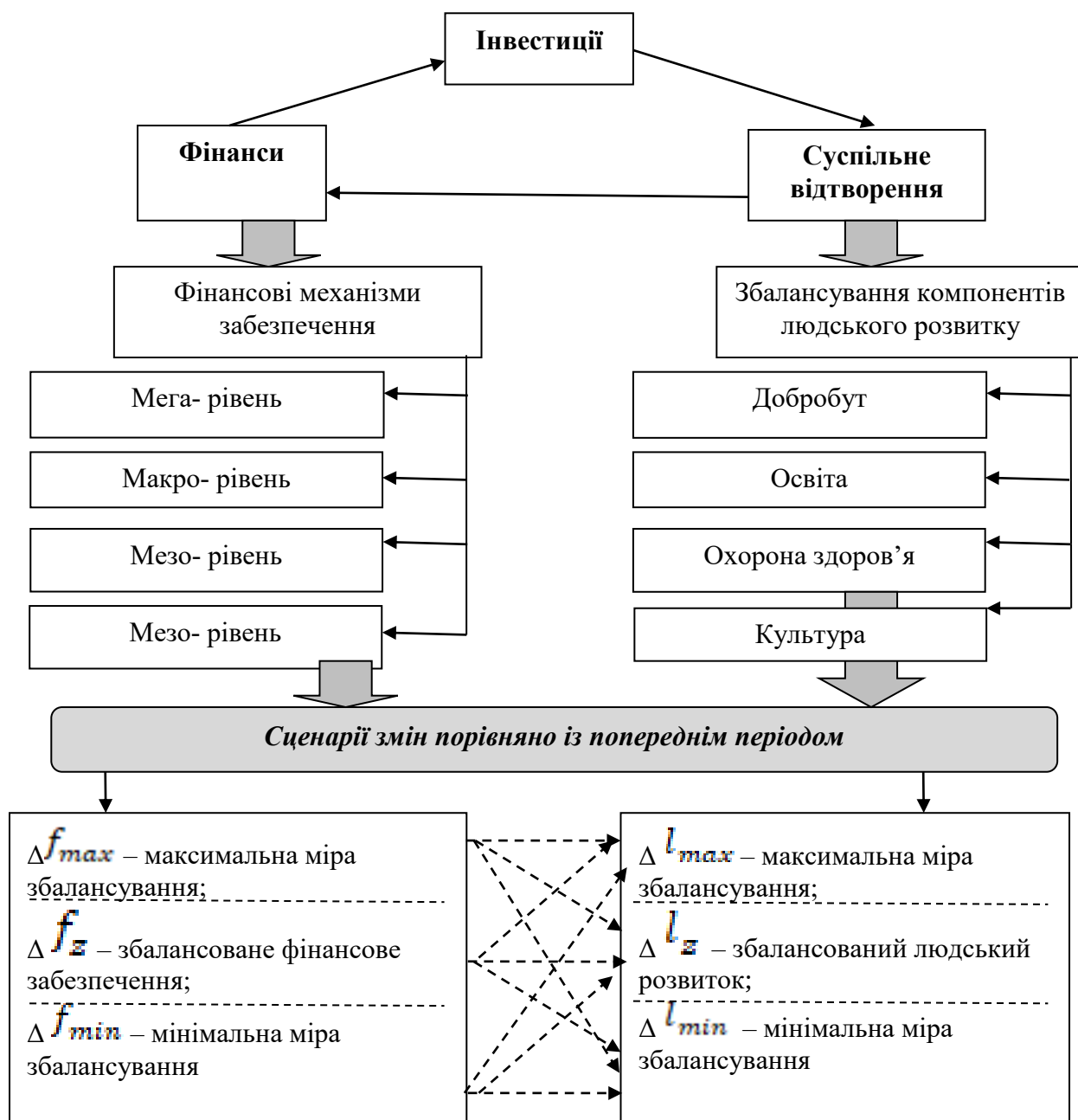

Рис. 5.46. Фінансові сценарії збалансування людського розвитку

Джерело: узагальнено автором за [566; 567, с. 60]

Фінансування інвестицій у розширене відтворення для досягнення цілей людського розвитку може відбуватися з огляду на різні варіанти поєднання варіацій сценаріїв зміни параметрів людського розвитку та їх фінансового забезпечення:

1) випереджаючий ріст максимального фінансового забезпечення над максимальним приростом людського розвитку:

$$\Delta f_{max} > \Delta l_{max}$$

Тобто, незважаючи на максимальний приріст фінансового забезпечення, відсутній максимальний ефект в частині приросту параметрів людського розвитку. Сценарій не є результативним.

2) випереджаючий ріст максимального приросту людського розвитку над максимальним рівнем фінансового забезпечення:

$$\Delta f_{max} < \Delta l_{max}$$

Сценарій є результативним, оскільки менший відсоток залучених фінансових ресурсів дає змогу максимально активізувати людський розвиток. Проте, варто відмітити високі ризики даного сценарію, зокрема пов'язані з розбалансуванням окремих компонентів людського розвитку.

3) максимальний приріст фінансового забезпечення призводить до збалансування компонентів людського розвитку:

$$\Delta f_{max} \rightarrow \Delta l_z$$

Сценарій результативний та характеризується допустимим ступенем ризику, оскільки всі компоненти розвиваються рівномірно. Проте, виникає питання стосовно залучення максимально можливого обсягу фінансових ресурсів.

4) максимальний приріст фінансового забезпечення призводить до мінімального приросту людського розвитку:

$$\Delta f_{max} \rightarrow \Delta l_{min}$$

Сценарій не є результативним, що зумовлено мінімальним приростом параметрів людського розвитку, незважаючи на залучення максимального обсягу фінансових ресурсів.

5) збалансоване фінансове забезпечення формує умови для максимального приросту людського розвитку:

$$\Delta f_z \rightarrow \Delta l_{max}$$

Сценарій є одним із найбільш результативних. Однак, через значні ризики досягнення максимального ефекту такий сценарій має змогу утриматися лише в короткостроковій перспективі.

6) випереджаючий ріст збалансованого фінансового забезпечення над приростом збалансованого людського розвитку:

$$\Delta f_z > \Delta l_z$$

Сценарій не є до кінця ефективним та потребує внесення низки коректив. Адже збалансування фінансового забезпечення не дозволяє максимальним чином трансформувати компоненти людського розвитку.

7) приріст компонентів збалансованого людського розвитку випереджає приріст збалансованого фінансового забезпечення:

$$\Delta f_z < \Delta l_z$$

Сценарій є одним із найбільш позитивних, оскільки збалансування фінансового забезпечення сприяє рівномірному приросту всіх компонентів людського розвитку.

8) збалансований приріст фінансового забезпечення призвів до мінімального приросту людського розвитку:

$$\Delta f_z \rightarrow \Delta l_{min}$$

Сценарій не є результативним, оскільки, незважаючи на збалансоване фінансове забезпечення, параметри людського розвитку залишаються на доволі низькому рівні. Існує потреба змінити стратегію фінансового забезпечення.

9) мінімальний приріст фінансового забезпечення призводить до максимального приросту людського розвитку:

$$\Delta f_{min} \rightarrow \Delta l_{max}$$

Сценарій є позитивним, але доволі ризиковим, існує ймовірність збереження лише короткострокового ефекту.

10) мінімальний приріст фінансового забезпечення призводить до збалансування людського розвитку:

$$\Delta f_{min} \rightarrow \Delta l_z$$

Сценарій є позитивним, але можливим лише за умови позитивних передумов людського розвитку.

11) мінімальний приріст фінансового забезпечення випереджає мінімальний приріст людського розвитку:

$$\Delta f_{min} > \Delta l_{min}$$

Сценарій є збитковим. Існує потреба перегляду параметрів людського розвитку для їх збалансування та нарощення потенціалу фінансового забезпечення.

12) мінімальний приріст людського розвитку випереджає мінімальний приріст фінансового забезпечення:

$$\Delta f_{min} < \Delta l_{min}$$

Сценарій не є вдалим. Існує потреба нарощення фінансового забезпечення. Загалом спостерігаємо широкий спектр сценаріїв, які передбачають різний ступінь збалансування людського розвитку та його фінансового забезпечення (рис. 5.47).

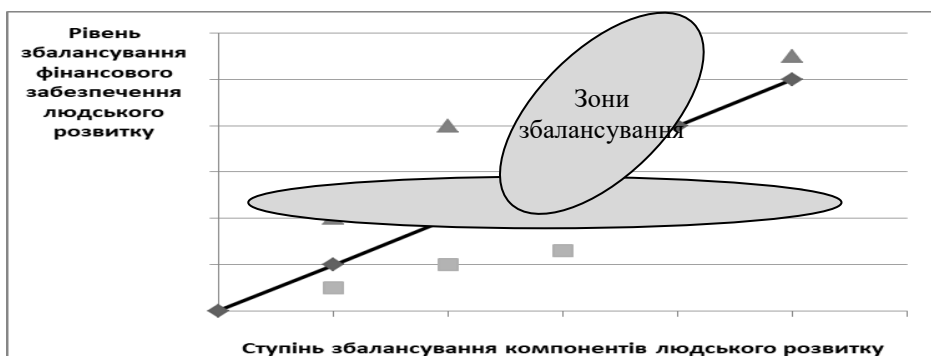

Рис. 5.47. Сценарії збалансування фінансового забезпечення людського розвитку

Джерело: узагальнено автором

Таким чином, з огляду на наведені вище сценарії існує можливість їх регулювання. Проте, це вимагає додаткової інформації стосовно компонентів середовища, де відбуваються процеси людського розвитку.

Згідно критеріїв Індексу процвітання (PI) маємо підстави для аналізу економічних та соціальних компонентів. У контексті дослідження вважаємо за доцільне згрупувати компоненти Індексу процвітання (PI) згідно обраних нами критеріїв PEST (STEEPLE) аналізу (Додаток Ф) для обґрунтування сценаріїв збалансованого людського розвитку в Україні (рис. 5.48).

Політико-правові фактори.

1. Зміни в законодавчій базі з соціальних питань.
2. Дії, направлені на поєднання політичних та соціальних пріоритетів.
3. Зміни в міжнародному соціальному законодавстві .
4. Інтеграція національної економіки до міжнародних організацій, які просувають ідеї збалансованого людського розвитку.
5. Вибори до законодавчих та виконавчих органів влади (зміни у векторах соціальної політики).
6. Державне регулювання в соціальній сфері та становлення пріоритетів людського розвитку на державному рівні.

Соціокультурні фактори.

1. Зміни існуючої системи базових цінностей у суспільстві.
2. Зміни рівня та якості життя.
3. Зміни в освіті.
4. Зміна ставлення до наукових розробок.
5. Зміна ставлення до праці та відпочинку.
6. Зміни в медицині.
7. Зміни в культурній сфері.

Економічні фактори.

1. Перегляд структури видатків державного та місцевого бюджетів в частині їх зростання на соціальні цілі.
2. Дії для зниження рівня інфляції та безробіття.
3. Перегляд механізмів та важелів податкового тиску.
4. Перегляд нормативів соціальних витрат бізнесу.
5. Перегляд системи економічних стимулів для соціального підприємництва.

Фактори навколишнього середовища.

1. Зміни рівня забрудненості повітря.
2. Зміни в структурі енергозабезпечення.
3. Зростання доступу населення до якісної питної води.
4. Заходи щодо збереження густоти зелених насаджень.

Рис. 5.48. Комплексний аналіз факторів збалансованого людського розвитку в Україні (за результатами аналізу критеріїв PI)

Джерело: узагальнено автором

Згідно методології PEST-аналізу прийнято виокремлювати чотири групи факторів: політико-правові, економічні, соціокультурні та технологічні фактори. Його розширена модифікація STEEPLE-аналіз передбачає виокремлення соціально-демографічного, технологічного, економічного, навколишнього середовища (природного), політичного, правового та етнічного факторів. В контексті нашого дослідження фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку, поєднання критеріїв PEST-аналізу та його модифікації виокремлюємо політико-правові, економічні, соціокультурні фактори й фактор навколишнього середовища.

З огляду на критерії Індексу процвітання (PI) до групи політико-правових факторів відносимо субіндекси державної влади, безпеки та охорони, особистої свободи. Відповідно, різні сценарії збалансованого людського розвитку

можливі за рахунок змін у вітчизняному та міжнародному соціальному законодавстві, формування правової основи для стимулювання соціального підприємництва в країні. До економічних факторів належать економічна якість та бізнес-середовище. Відповідно, сценарії збалансованого людського розвитку формуються за рахунок формування сприятливого середовища для соціального підприємництва на державному рівні, перегляду системи заохочень до такої діяльності. Соціокультурні фактори є ключовими для збалансованого людського розвитку. Адже вони об'єднують освіту, здоров'я та соціальний капітал. В основі їх трансформацій лежать зміни в системі базових цінностей, перегляд ролі науки в суспільстві, процеси соціально-економічного розвитку. Це спричинило їх диверсифікацію. Базою формування сценаріїв збалансованого людського розвитку є зміни в освіті, медицині та культурній сфері, зміни рівня та якості життя. Субіндекс навколишнього середовища поєднуємо з аналогічним фактором. В контексті збалансованого людського розвитку вони слугують додатковими факторами, які формують передумови для прогресивних трансформацій соціокультурних факторів. Наприклад, доступ до якісної води та стабілізація рівня забруднення повітря впливають на здоров'я нації.

Загалом процвітання економіки України можливе не лише у випадку врахування слабких сторін, але й за рахунок систематичної уваги до компонентів, які формують максимальний спектр переваг національної економіки. Зокрема, однією з базових компонент розвитку економіки України є освітня компонента, яка має властивість формувати імпульс для посилення інших компонент збалансованого людського розвитку. Отже, на сучасному етапі соціально-економічного розвитку України з метою розробки стратегічних програм максимізації впливів «сильних компонентів» людського розвитку національної економіки та стабілізації її «слабких сторін» виникає потреба їх чіткої диференціації. На основі наведеного попередньо аналізу позицій національної економіки в міжнародних рейтингах в контексті дослідження збалансованого людського розвитку пропонуємо розмежувати «сильні та слабкі

компоненти» людського розвитку з використанням інструментарію SWOT-аналізу.

У контексті аналізу узагальнюємо три групи компонентів людського розвитку (освіта, здоров'я та рівень життя), у межах яких виокремлено конкретні критерії впливу та дано їм оцінку в контексті соціально-економічного зростання економіки України (Дод. Щ, табл. Щ.1). Вплив низький, тобто критерій не забезпечує соціально-економічне зростання в національній економіці (може мати негативне значення) (бал -1). Вплив середній, тобто критерій є скоріш нейтрального характеру, не має ні позитивних, ні негативних впливів на соціально-економічне зростання економіки України (бал 0,5 або -0,5 залежно від очікуваного вектору зміни). Вплив високий, а саме – критерій є ресурсом для соціально-економічного зростання національної економіки (бал 1). У Дод. Щ, табл. Щ.2 узагальнені компоненти людського розвитку та їх впливи на соціально-економічне зростання в Україні, запропоновані відповідні стратегії дії.

Розглянуті вище фактори людського розвитку репрезентують можливі сценарії еволюції та збалансування стратегії людського розвитку в Україні. Згідно з методологією дискретних часових ланцюгів Маркова обираємо систему довільних змінних $X_1, X_2 \dots X_n$, які характеризують потенційно можливі співвідношення станів факторів людського розвитку. Для пристосування фактичних даних до потреб теоретичного дослідження ймовірність взаємних впливів факторів людського розвитку оцінюємо рівномірно (ймовірність – 0,25) (табл. 5.11). В результаті на основі поєднання ймовірних сценаріїв людського розвитку виокремлено базові моделі, а саме: однобічну, балансову та переважну. Однобічні стратегії націленні на розвиток потенціалу окремого фактору людського розвитку. В основі балансових стратегій лежить збалансоване управління системою факторів людського розвитку та їх трансформаціями. Переважні стратегії передбачають управління, яке засноване на досягненні чітко встановлених цілей. Відбувається нерівномірний розподіл ресурсів між різними факторами людського розвитку.

Таблиця 5.11

Дані для побудови стратегічної моделі людського розвитку

№	Стратегічні моделі	Значення факторів людського розвитку			
		Політико-правові фактори	Економічні фактори	Соціально-культурні фактори	Фактори навколишнього середовища
1	2	3	4	5	6
1	Однобічна (One-side)	0	0	0	1
2		0	0	1	0
3		0	1	0	0
4		1	0	0	0
5	Балансова (Balanced)	0,25	0,25	0,25	0,25
6		0,5	0,5	0	0
7		0,5	0	0,5	0
8		0,5	0	0	0,5
9		0	0,5	0,5	0
10		0	0,5	0	0,5
11		0	0	0,5	0,5
12		0,75	0,25	0	0
13	Переважаюча (Prevail)	0,25	0,75	0	0
14		0	0,75	0,25	0
15		0	0	0,75	0,25
16		0	0	0,25	0,75

Джерело: складено автором

Основні комбінації факторів людського розвитку зображаємо у формі матриці 1.

$$P = \begin{bmatrix} X_{11} & \dots & X_{12} & \dots & X_{1n} \\ X_{21} & \dots & X_{22} & \dots & X_{2n} \\ \dots & & & & \\ X_{m1} & \dots & X_{m2} & \dots & X_{mn} \end{bmatrix} \quad (5.15)$$

$$\begin{bmatrix} 0 & 0 & 0 & 1 \\ 0 & 0 & 1 & 0 \\ 0 & 1 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 0 \end{bmatrix}; \begin{bmatrix} 0,25 & 0,25 & 0,25 & 0,25 \\ 0,5 & 0,5 & 0 & 0 \\ 0,5 & 0 & 0,5 & 0 \\ 0,5 & 0 & 0 & 0,5 \end{bmatrix}; \begin{bmatrix} 0 & 0,5 & 0,5 & 0 \\ 0 & 0,5 & 0 & 0,5 \\ 0 & 0 & 0,5 & 0,5 \\ 0,75 & 0,25 & 0 & 0 \end{bmatrix}; \begin{bmatrix} 0,25 & 0,75 & 0 & 0 \\ 0 & 0,75 & 0,25 & 0 \\ 0 & 0 & 0,75 & 0,25 \\ 0 & 0 & 0,25 & 0,75 \end{bmatrix}$$

На основі наведеної вище матриці, здійснюємо розробку основних сценаріїв людського розвитку. Одночасно з огляду на попереднє дослідження, очевидним є те, що ключовим викликом для сучасного людського розвитку є діджиталізація (табл. 5.12).

Таблиця 5.12

Дані для побудови діджитал-моделі

№	Моделі досягнення стратегічних цілей діджиталізації	Цільові діджитал-вндекси			
		Networked Readiness Index	Global Innovation Index	ICT Development Index	Global Competitiveness Index
1	2	3	4	5	6
1	Однобічна	0	0	0	1
2		0	0	1	0
3		0	1	0	0
4		1	0	0	0
5	Балансова	0,25	0,25	0,25	0,25
6		0,5	0,5	0	0
7		0,5	0	0,5	0
8		0,5	0	0	0,5
9		0	0,5	0,5	0
10		0	0,5	0	0,5
11		0	0	0,5	0,5
12		0,75	0,25	0	0
13	Переважаюча	0,25	0,75	0	0
14		0	0,75	0,25	0
15		0	0	0,75	0,25
16		0	0	0,25	0,75

Джерело: складено автором

Стан діджитал-системи репрезентовано в контексті нашого дослідження в якості вектору (матриця 2):

$$p_0 = [p_1 \ p_2 \ \dots \ p_n] \quad (5.16)$$

$$[0 \ 0 \ 0 \ 1]; [\dots]; [0,25 \ 0,25 \ 0,25 \ 0,25]; [\dots]$$

Поточна система перебуває у стані n . Тобто, згідно з теоретичною моделлю, через дворічний термін система перебуватиме у стані $n+2$. Матриця співвідношень моделей людського розвитку та діджитал-системи у стані $n+2$ представлена в табл 5.13.

Таблиця 5.13

Стратегічні моделі людського розвитку в умовах глобальних діджитал-змін

Стратегічні моделі людського розвитку		Моделі діджиталізації															
		Однобічна				Балансова								Переважна			
	Однобічна	1	0	0	0	0,25	0,25	0,25	0,25	0	0,5	0,5	0	0	0	0,75	0,25
Балансова	Однобічна	0	1	0	0	0	0	0,5	0,5	0,5	0	0,5	0	0	0,25	0,75	0
		0	0	1	0	0	0,5	0	0,5	0,5	0,5	0	0	0,25	0,75	0	0
		0	0	0	1	0,5	0	0	0,5	0	0	0,25	0,75	0,75	0,25	0	0
		0,5	0	0	0,5	0,4375	0,1875	0,1875	0,1875	0,5	0,25	0,25	0	0,4375	0,4375	0,0625	0,0625
	Балансова	0,5	0	0,5	0	0,375	0,375	0,125	0,125	0,5	0,25	0	0,25	0,5	0,375	0,125	0
		0,5	0,5	0	0	0,375	0,125	0,375	0,125	0,5	0	0,25	0,25	0,5	0	0,375	0,125
		0,25	0,25	0,25	0,25	0,375	0,125	0,125	0,375	0,3125	0,3125	0,1875	0,1875	0,5	0	0,125	0,375
		0,75	0,25	0	0	0,1875	0,3125	0,25	0,25	0	0,25	0,25	0,5	0	0,5	0,125	0,375
		0	0	0,5	0,5	0	0,5	0,25	0,25	0,375	0,375	0	0,25	0	0,375	0,125	0,5
		0	0,5	0	0,5	0	0,25	0,5	0,25	0,375	0,125	0,25	0,25	0,1875	0,0625	0,375	0,375
		0	0,5	0,5	0	0,375	0,375	0,25	0	0	0,5	0,375	0,125	0,5625	0,1875	0,125	0,125
		0	0	0,25	0,75	0,0625	0,375	0,3125	0,25	0	0,375	0,5	0,125	0,0625	0,75	0,1875	0
	Переважна	0	0	0,75	0,25	0,125	0,75	0,125	0	0	0,375	0,25	0,375	0	0,5625	0,375	0,0625
		0	0,75	0,25	0	0,125	0,375	0,375	0,125	0	0	0,5	0,5	0	0	0,625	0,375
		0,25	0,75	0	0	0,125	0,375	0,125	0,375	0,1875	0,75	0,0625	0	0	0	0,375	0,625

Джерело: складено автором

Згідно з положеннями «Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018 – 2020 роки», цільовими орієнтирами до 2020 року для вітчизняної економіки встановлено наступні досягнення у відповідності з міжнародними діджитал-індексами:

- 30 місце згідно комплексного показника розвитку ІКТ – Networked Readiness Index (WEF) проти 64 місця у 2016 році;
- 40 місце згідно індикатора результативності впровадження інновацій – Global Innovation Index (INSEAD, WIPO) проти 56 місця у 2016 році;
- 50 місце згідно індикатора, який характеризує результативність ІКТ – ICT Development Index (ITU) проти 79 місця у 2016 році;
- 60 місце згідно індикатора конкурентоспроможності економіки Global Competitiveness Index (WEF) проти 85 у 2016 році [467].

Таким чином, попередньо наведене дослідження дає змогу зосередити увагу на тому, що реалізація стратегій збалансованого людського розвитку в умовах сучасності неможлива без урахування діджитал-трансформацій.

Актуальності набуває питання побудови якісно нової діалектичної парадигми фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку, яка закладе основу еволюції соціально-економічного розвитку сьогодення (рис. 5.49).

Рис. 5.49. Парадигма активізації фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку (заснована на діалектичній концепції)

Джерело: узагальнено автором

Ступінь імплементації факторів людського розвитку в Україні лежить в основі інтегрованості національної економіки до міжнародного глобалізованого діджитал-суспільства. В результаті з метою якісної оцінки цих факторів нами розроблено стратегічні моделі збалансованого людського розвитку в умовах діджиталізації.

Унаслідок побудови відповідних стратегічних моделей очевидною є пріоритетність збалансування та взаємодії під час досягнення цілей людського розвитку та діджиталізації. Таким чином, в умовах сучасності спектр пріоритетів збалансованого людського розвитку розширюється за рахунок урахування концептуальних засад та тенденцій діджиталізації.

В основі діалектичної парадигми фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку лежать її теоретико-методологічні засади, які полягають у трансформації концептуальних характеристик людського розвитку, пов'язаної з переходом від принципів метафізики до діалектики. У свою чергу, чільне місце в системі збалансованого людського розвитку займає фінансіалізація, яка слугує поштовхом для трансформації людського капіталу в системі фінансових відносин.

Прикладне значення має розподіл фінансових методів, інструментів та важелів в контексті забезпечення збалансованого людського розвитку в Україні в розрізі: 1) фінансових механізмів формування ресурсів; 2) фінансових механізмів розподілу ресурсів; 3) фінансових механізмів використання ресурсів для збалансування компонентів людського розвитку (рис. 5.50).

Доведено, що в основі такого розподілу лежить самоорганізована та динамічна система фінансового забезпечення структурних компонентів людського розвитку на різних рівнях, збалансування яких формує синергетичний ефект від використання фінансових ресурсів. Прикладне значення пропозиції полягає в можливості створення сприятливих умов для імплементації дієвих моделей фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку країни.

Рис. 5.50. Механізми залучення та використання фінансових ресурсів для збалансування людського розвитку

Джерело: розроблено автором

Таким чином, на практиці фінансове забезпечення збалансованого людського розвитку в рамках поєднання фінансових механізмів забезпечення людського розвитку та управління ним відбувається за рахунок акумуляції фінансових ресурсів. У вказаному контексті важливо врахувати фактори, які впливають на збалансування людського розвитку, з метою активізації залучення фінансових ресурсів із внутрішніх та зовнішніх джерел.

Висновки до розділу 5

Унаслідок проведеного дослідження стосовно інноваційних векторів фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку економіки України можемо зробити висновки щодо основоположних питань, які, зокрема, стосуються сучасних технологій та їх впливу на людський розвиток, потенціалу фінансового забезпечення людського розвитку в епоху крауд-технологій, ендавмент фінансування освітньої компоненти людського розвитку, що заклало основу побудови діалектичної парадигми активізації фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку в Україні:

1. Зростання конкуренції не оминуло також ринок фінансових послуг. Тому, поглиблено аналіз структурних компонентів та функціональних характеристик на ринку FinTech. На основі аналізу прогресивних зарубіжних моделей виокремлено феномен FinTech, який полягає у здатності поєднати фінансову та технологічну компоненти, що дозволяє створити синергетичний ефект для суспільства, формує інноваційний інструмент фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку.

2. Аналіз зростаючої частки українців, які користуються інтернетом та тих, які активні в соціальних мережах, став основою для аналізу практики використання краудфандингу для досягнення цілей збалансованого людського розвитку в Україні. У результаті дослідження відповідних прикладних аспектів

констатуємо все ще недостатній рівень розвитку даного напрямку в Україні. Це дає підставу деталізувати переваги застосування краудфандингу в контексті збалансованого людського розвитку. Практична імплементація наведених переваг сприятиме розширенню можливостей фінансування за рахунок застосування можливостей мережі Інтернет та враховуючи її всеохоплюючий характер.

3. Пріоритетність оцінки освітньої компоненти людського розвитку доводить актуалізацію формування в Україні цільових фондів, які забезпечуватимуть фінансування виключно освітніх та наукових цілей. У результаті проведеного дослідження визначено, що випадки появи ендавмент-фондів все ще характерні лише для окремих (одиначних) навчальних закладів. Тому, нагальними постають питання популяризації ендавменту. У підсумку проведених досліджень щодо змістовного наповнення та особливостей ендавменту доведено існування потенціалу для посилення фінансового забезпечення освітньої компоненти людського розвитку. В контексті аналізу діалектики зв'язку соціальних інвестицій та вартісного виміру освітньої компоненти людського розвитку змодельовано резерв соціальних інвестицій, що доводить можливість переглянути розміри інвестицій для збалансування людського розвитку в Україні.

4. В основу побудови динамічної парадигми активізації фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку покладено блок-схему фінансових моделей збалансування людського розвитку, яка дозволяє поєднати методологію з прикладними аспектами фінансового забезпечення людського розвитку. Це формує базис для структуризації даних у рамках моделей людського розвитку, що сприятиме диференціації сценаріїв фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку. На практиці така диференціація із врахуванням результатів модифікованого STEEPLE-аналізу формує вектор активізації фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку в рамках відповідної парадигми.

Основні результати розділу опубліковані в наукових працях автора [422; 471; 478; 479; 484; 491; 494; 498; 514; 516; 523; 555].

ВИСНОВКИ

У дисертаційному дослідженні наведено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення важливої наукової проблеми щодо поглиблення концептуальних засад фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку та розробки методологічних підходів, науково-методичного інструментарію і практичних рекомендацій щодо розбудови фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку в Україні. Проведене дослідження дало змогу сформулювати наступні висновки концептуального, теоретико-методологічного і науково-практичного характеру, що відображають вирішення завдань відповідно до поставленої мети:

1. У сучасній фінансовій науці людина є одночасно суб'єктом, об'єктом та цільовим орієнтиром під час побудови фінансових відносин на шляху до збалансування людського розвитку. У дослідженні доведено циклічність трансформації людського капіталу у фінансовий. Людський капітал представлений сукупністю навичок, знань і мотивації, які забезпечують підвищення продуктивності праці. За умови зростання ефективності інвестицій в освіту, охорону здоров'я та культурний розвиток формується фінансовий капітал, який дозволяє залучити інвестиції для чергового зміцнення людського капіталу, що додатково примножує фінансовий капітал.

2. Збалансований людський розвиток заснований на ефективному фінансовому забезпеченні. Тому існує потреба розширити теоретичний базис обґрунтування фінансових механізмів забезпечення людського розвитку. Проведене дослідження показує, що на практиці відбувається поєднання двох типів фінансових механізмів: адаптаційних (дія об'єктивних економічних законів) та біфуркаційних (невизначеність щодо фінансування людського розвитку). Визначено, що реалізація фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку відбувається з урахуванням людського капіталу та цілей сталого розвитку на глобальному рівні; стратегічних

пріоритетів людського розвитку на національному / державному рівні; системи компонентів людського розвитку на регіональному рівні; людського капіталу суб'єкта бізнесу. Це дає можливість точніше обґрунтувати можливості раціонального використання фінансових ресурсів на кожному рівні.

3. Формування сучасної системи фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку відбувається на основі поєднання джерел і форм фінансування розвитку економічної та соціальної сфер суспільства. Держава є основним суб'єктом залучення фінансових ресурсів для цілей збалансованого людського розвитку. Однак, у розвинених країнах поряд із державними інструментами прямої дії (підтримують системність фінансового забезпечення) зростає значення державних інструментів, які мотивують громадськість до підтримки людського розвитку. Тому, у дослідженні обґрунтовано доцільність розширення спектру державних інструментів підтримки людського розвитку за рахунок тих, що забезпечують доступність фінансового забезпечення (державні інструменти непрямої дії, які активізують недержавне фінансування пріоритетів людського розвитку). Це дасть можливість підвищити дієвість фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку на основі трансформації державної політики його підтримки в частині активізації інструментів непрямої дії.

4. Критичний аналіз позабюджетного фінансування збалансованого людського розвитку та соціальних інвестицій, як інструменту еволюції людиноцентричного бізнесу, дозволив побудувати структурно-функціональні схеми взаємодії джерел позабюджетного фінансування людського розвитку із врахуванням ступеня їх централізації. Поряд з аналізом можливостей фінансування людського розвитку з позабюджетних фондів поглиблено дослідження інноваційних форм акумуляції фінансових ресурсів (фінансування альтернативних інвестицій, мезонінне фінансування, інструменти ісламських фінансів, форми філантропії (фільмофілантропія, онлайн філантропія), практики рінгфенсінгу, тощо). Їх поєднання дозволить зменшити ризики фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку за рахунок

джерел залучення фінансових ресурсів.

5. Для побудови моделі соціальної держави в Україні прикладне значення мають також пропозиції щодо кількісних та якісних індикаторів фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку під час побудови моделі соціальної держави в Україні, розроблено відповідний методичний інструментарій. Застосування кількісних індикаторів (в т. ч. рівень бюджетних видатків на соціальну сферу) дозволить порівняти динаміку фінансування компонентів людського розвитку. Якісні індикатори (рівень та якість життя) використовуються для оцінки дієвості державних механізмів фінансового забезпечення людського розвитку. Розроблений у дослідженні методичний інструментарій дозволить уникнути неточностей під час оцінки ефективності видатків соціального спрямування бюджетів різних рівнів за рахунок врахування критеріїв системності та синергії (зв'язок кількісних та якісних індикаторів).

6. Фінансові детермінанти розвитку соціально-відповідального бізнесу в Україні визначено на основі порівняльного аналізу індикаторів оцінки людського капіталу, ліквідності, рентабельності та фінансової стійкості для вітчизняних підприємств із найбільшим розміром виручки. Це доводить факт існування на практиці зв'язку між конкурентоспроможністю бізнесу та його соціальною відповідальністю. Розроблений покроковий алгоритм залежності соціально-відповідальної діяльності бізнесу від фінансових детермінантів має практичне значення для розвитку бізнесу. Адже, дозволяє визначити потенціал для оперативної фінансової підтримки соціально-відповідальної діяльності бізнесу на основі класифікації фінансових детермінантів, оцінювання потенціалу людського розвитку підприємства, обґрунтування їх взаємозалежностей.

7. В Україні все ще не достатньо розповсюдженим залишається фінансування проєктів та програм людського розвитку за рахунок зарубіжних урядових фондів. На прикладі WNISEF доведено, що подібна практика фінансування є ефективною, насамперед, за умови реалізації програм

соціального інвестування та пільгового кредитування соціальних підприємств. У результаті зростання фінансування, залученого від WNISEF на умовах кредиту, у 2017 році профінансованим компаніям вдалося інвестувати в соціальні проекти близько 50% від загальної суми кредиту. Врахування цієї тенденції сприятиме більш ефективному розподілу ресурсів зарубіжних урядових фондів для потреб людського розвитку в Україні, спираючись на синергійний ефект від їх діяльності.

У дослідженні визначено потенціал перерозподілу видатків соціального спрямування за рахунок популяризації іноземних спеціалізованих фондів і фондів великих корпорацій, міждержавних інституцій та інноваційних форм залучення фінансових ресурсів для цілей людського розвитку (венчурна філантропія та бізнес-ангели, пітчінг соціальних проектів (Pitching), блендінг (Blending) та фінансування людського розвитку за рахунок Challenge funds). Це дасть змогу підвищити ефективність застосування фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку на глобальному та національному рівні.

8. Сучасні тенденції людського розвитку заклали основу для розбудови інноваційних фінансових технологій, які є важливим компонентом еволюції нашого суспільства. Доведено можливість адаптувати інноваційні технології у фінансовому секторі до потреб споживачів, що відбувається за рахунок реалізації субфункцій у межах соціальної функції FinTech, а саме: адаптивної, споживчої та суспільної. Перша з названих субфункцій забезпечує існуючі фінансові технології до потреб суспільства. Споживча субфункція передбачає трансформацію потреб споживачів на глобальному та національному рівні. Суспільна субфункція FinTech визначає можливість підвищити рівень та якість життя в результаті використання інноваційних фінансових технологій, реалізації динамічної концепції збалансованого людського розвитку.

9. Крауд-технології та технології ендавменту закладено в основу розширення потенціалу фінансового забезпечення людського розвитку в Україні, що пов'язано з їх інноваційною природою й успішними зарубіжними

практиками застосування. Крім того, на основі оцінки результативності людського розвитку в Україні визначено її причинно-наслідкову залежність від ефективності використання соціальних інвестицій. Розвинутий у дослідженні методичний підхід до оцінки взаємозв'язку фінансування соціальних інвестицій та вартісного виміру освітньої компоненти людського розвитку заснований на моделі мультиплікатора-акселератора Самуельсона-Хікса. На основі запропонованого підходу змодельовано резерв соціальних інвестицій, залучених за допомогою ендавмент-фінансування. Це допоможе під час оцінки перспектив створення доданої вартості в соціальній сфері.

У результаті оцінки факторів, які впливають на збалансування людського розвитку, визначено механізми залучення та використання фінансових ресурсів для збалансування людського розвитку. У розрізі механізмів розмежовано фінансові методи, інструменти й важелі в контексті забезпечення збалансованого людського розвитку в Україні в розрізі: 1) фінансових механізмів формування ресурсів; 2) фінансових механізмів розподілу ресурсів; 3) фінансових механізмів використання ресурсів для збалансування компонентів людського розвитку. Це дозволить оптимізувати фінансові потоки під час залучення інвестицій для цілей людського розвитку на глобальному, державному, регіональному та бізнесовому рівнях. Адже існування самоорганізованої та динамічної системи фінансового забезпечення структурних компонентів людського розвитку на різних рівнях сформує синергетичний ефект від використання фінансових ресурсів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. The Global Risks Report 2017. *Звіт Світового банку*: веб-сайт. URL: http://www3.weforum.org/docs/GRR17_Report_web.pdf (дата звернення: 18.02.2018).
2. Irny S. I. Designing a Strategic Information Systems Planning Methodology for Malaysian Institutes of Higher Learning. *Issues in Information System*. 2005. Vol. 6. № 1. P. 325-331.
3. Weber M. *Methodology of Social Sciences*. New-York: Routledge, 2017. 309 p.
4. Kuhn T. S. *The Structure of Scientific Revolutions* (2nd Edition). Chicago: University of Chicago Press, 1970. Section V. P. 43-51.
5. Smith P. J. *The Reform of Economics*. Taw Books. Chicago: University of Chicago Press, 2011. 129 p.
6. Abend G. The Meaning of Theory. *Sociological Theory*. 2008. № 26. P. 173-199.
7. Corvellec H. What is Theory?: Answers from the Social and Cultural Sciences. Stockholm: Copenhagen Business School Press, 2013. 219 p.
8. Paradygmat zrównoważonego rozwoju w świecie nieprzewidywalnych przemian, A. Kordonska, R. Kordonski (red.), Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki, Lwów-Olsztyn, 2017. 290 p. (21 д. а., особисто автору 0,5 д. а. *n. Methodology of sustainable human development and its' financing*).
9. Brink H., Van der Walt Ch., Van Rensburg G. *Fundamentals of Research. Methodology for Health-care Professionals*. Second Edition. Cape Town: Juta and Co (Pty) Ltd, 2006. 163 p.
10. Emergency Food Security Assessments, Technical Guidance Sheet № 8. Introduction to qualitative data and methods for collection and analysis in food security assessments. World Food Program: веб-сайт. URL:

<https://www.wfp.org/food-security/assessments/emergency-food-security-assessment> (дата звернення: 18.02.2018).

11. World Development Report (1998/99). Knowledge for Development. The World Bank: веб-сайт. URL: <http://www.rrojasdatabank.info/wdr98/overview.pdf> (дата звернення: 18.02.2018).

12. Rodrigues M. J. The New Knowledge Economy in Europe. A Strategy for International Competitiveness and Social Cohesion. Cheltenham: Edward Elgar Pbl., 2002. 400 p.

13. Бажал Ю. М. Знаннєва економіка: теорія і державна політика. *Економіка і прогнозування*. 2003. № 3. С.71-86.

14. Implementing Knowledge Economy Strategies: Innovation, Life-Long Learning, Partnerships, Networks, and Inclusion. Helsinki, March 25-28, 2003. Knowledge Economy II Forum. URL: www.helsinkikef.org. (дата звернення: 18.02.2018).

15. Махлуп Ф. Производство и распространение знаний в США. Москва: Прогресс, 1966. 462 с.

16. Друкер П.Ф. Эпоха разрыва: ориентиры для нашего меняющегося общества. Москва: Вільямс, 2007. 336 с.

17. Федулова Л.І. Концептуальні засади економіки знань. *Економічна теорія*. 2008. № 2. С.37-59.

18. Федулова Л.І., Корнєєва Т.М. Особливості економіки знань на сучасній фазі розвитку суспільства: теорія і практика розбудови в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2010. № 4 (106). С.73-86.

19. Яковенко Л.І., Пащенко О.В. Економічні основи модернізації вищої освіти в умовах становлення економіки знань. Полтава : Скайтек, 2011. 216 с.

20. Галюк І.Б. Теоретичні аспекти інноватизації як об'єктивного процесу розвитку економічних систем. *Економічний вісник НГУ*. 2012. № 3. С. 12-17.

21. Gernego Iu. O. Financing of intellectual potential of innovative development. *Evropský časopis ekonomiky a managementu*. (Index Copernicus). 2015. №1. P. 6-13. (0,4 д. а.).
22. Чухно А. А. Модернізація економіки та економічна теорія. *Економіка України*. 2012. № 10. С. 24–33.
23. Convention Establishing the World Intellectual Property Organization on July 14, 1967. WIPO: веб-сайт. URL: www.wipo.int (дата звернення: 18.02.2018)
24. Дюндін В. Д. Інтелектуальна власність як головна складова інтелектуального потенціалу суспільства. *Ефективна економіка*. 2014. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3021> (дата звернення: 18.02.2018).
25. Kasiewicz S., Rogowski W., Kiciński M. Kapitał intelektualny – spojrzenie z perspektywy interesariuszy. Krakow: Oficyna Ekonomiczna, 2006. 118 s.
26. Mikuła B., Kasiewicz S. Zarządzanie przedsiębiorstwem w XXI wieku. Krakow: Oficyna Ekonomiczna. 2006. 94 s.
27. Edvinsson L. Some perspectives on intangibles and intellectual capital 2000. *Journal of Intellectual Capital*. 2000. Vol. 1. № 1. P. 12 – 16.
28. Шкода Т.Н. Людський капітал підприємства : теорія і практика стратегічного управління: монографія. Київ: Світ Успіху, 2015. 424 с.
29. Smith A. An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. Edited by S. M. Soares. Brazil: MetaLibri Digital library, 2007. 754 p.
30. Fisher I. Senses of ‘Capital’. *The Economic Journal*. 1897. № 7. P. 199 - 213.
31. Mincer J. Investment in Human Capital and Personal Income Distribution. *Journal of Political Economy*. 1958. Vol. 66. P. 281-302.
32. Becker G. Investment in Human Capital: A Theoretical Analysis. NBER Special Conference 15, supplement to *Journal of Political Economy* 70. 1962. Issue 5. Part 2. P. 9-49.

33. Becker G. Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1964. 264 p.
34. Schultz Th. W. Investment in Human Capital. *American Economic Review*. 1961. Vol. 51. № 1. P. 1-17.
35. Антонюк В. Головні напрями зміцнення соціально-економічних основ формування людського капіталу в Україні. *Економіка і прогнозування*. 2007. № 3. С. 39-43.
36. Goldin C. Human Capital. Handbook of Cliometrics. Germany. Heidelberg: Springer Verlag, 2016. 42 p.
37. Геець В. М. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи) / за ред. акад. НАМ України В.М. Гейця. Ін-т екон. прогнозування. Київ: Логос, 1999. 176 с.
38. Горбань С. Ф. Чумак О. В. Сучасний стан та шляхи забезпечення розвитку людського капіталу в Україні. *Економіка та держава*. 2013. № 9. С. 37 – 41.
39. Диба О. М. Підгородецька С. М., Гернего Ю. О. Фінансування інноватизації виробництва: досвід США. *Університетські наукові записки*. 2015. № 4 (56). С. 44-54.
40. Bourdieu P. The Forms of Capital. Handbook of Theory of Research for the Sociology of Education. New York: Greenwood, 1986. P. 46-58.
41. Людський потенціал: механізми збереження та розвитку: монографія / Новікова О.Ф. та ін. НАН України. Донецьк: Ін-т економіки промисловості, 2008. 468 с.
42. Лібанова Е. М. Людський розвиток регіонів України: аналіз та прогноз (колективна монографія) / за ред. Е.М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, 2007. 328 с
43. Приймак В., Гинда О. Управління процесами розвитку та реалізації людського потенціалу в економіці України : монографія. Львів : Растр-7, 2013. 436 с.

44. Гернего О. О. Домінуюча роль діалектичної концепції у формуванні бінарного культурно-історичного суб'єкта як джерела саморозвитку суспільства: проблеми і перспективи. *Університетські наукові записки*. 2005. № 4 (16). С. 401-408.
45. Яковенко Р. В. Відтворення людського потенціалу в умовах трансформаційної економіки. Автореферат дис. на здобуття наукового ступеню к. е. н. Київ, 2011. 20 с.
46. Гернего О. Ідея соціальної справедливості як важливий фактор регіонального та загальнодержавного розвитку. *Вісник УАДУ*. 2001. № 2. Ч. 1. С. 229-235.
47. Івашина О., Івашина С. Методологічні проблеми дослідження економічного зростання. *Вісник Академії митної служби України*. 2007. № 1. С. 25-28.
48. Беккер Г.С. Человеческое поведение: экономический подход. Избр. труды по экономической теории. Москва: ГУ ВШЭ, 2003. 672 с
49. Denison E. F. The Sources of Growth in the US. New York: Committee for Economic Development, 1962. 297 p.
50. Sen A. Development as freedom. (2nd ed.). Oxford, New York: Oxford University Press. 2001. 366 p.
51. Саричев В. Імперативи людського розвитку в теорії формування людського капіталу. *Ефективна економіка*. 2011. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_11_73 (дата звернення: 18.02.2018).
52. Schumpeter J. A. The Theory of Economic Development: An Inquiry into Profits, Capital, Credit, Interest, and the Business Cycle. Translated by Redvers Opie. Cambridge, Mass. Harvard: Harvard University Press, [1912] 1934. 400 p.
53. Skare M. Human Capital as a source of Growth – Myth or reality? *Ekonomski pregled*. 2001. 52 (1-2). P. 189-205.
54. Schultz T.W. The Value of the Ability to Deal with Disequilibria. *Journal of Economic Literature*, 1975. № 3. P. 827-846.

55. Schultz T.W. Concepts of Entrepreneurship and Agricultural Research. Kaldor Memorial Lecture. Iowa: Iowa State University, 1979. 26 p.
56. Schultz T.W. Investment in Entrepreneurial Ability. *Scandinavian Journal of Economics*. 1982. №. 4. P. 437-448.
57. Диба О. М. Підгородецька С. М., Гернего Ю. О. Управління інвестиційними ризиками: теоретичний та прикладний аспекти. *Університетські наукові записки*. 2014. № 4. С. 240-248.
58. Гернего Ю. О. Теорія людського розвитку та стан його фінансування в Україні. *Вісник ХДУ. Сер. Економіка*. (Index Copernicus). 2017. Вип. 26. Ч. 2. С. 70-74.
59. Турило А. М., Зінченко О. А., Нусінов В. Я. Економічна оцінка інноватизації залізорудного виробництва: монографія. Кривий Ріг: Видавничий дім, 2006. 200 с.
60. Гернего Ю. О., Диба О. М., Поліщук Є. А. Кредитне фінансування в інноватизації виробництва: теорія та досвід: монографія / за заг. ред.. д. е. н., проф. Диби М. І. Київ: КНЕУ, 2016. 536 с.
61. Тригубович Л. Г. Направления развития инновационной сферы Республики Беларусь. Минск: Институт системных исследований в АПК НАН Беларуси, 2017. 235 с.
62. Human Development Report 2017. United Nations Development Programme: веб-сайт. URL: <http://hdr.undp.org/en/content/human-development-index-hdi> (дата звернення: 25.02.2018).
63. Global Hunger Index 2017. International Food Policy Research Institute: веб-сайт. URL: <http://www.ifpri.org/topic/global-hunger-index> (дата звернення: 25.02.2018).
64. Global Competitiveness Report 2017-2018. World Economic Forum: веб-сайт. URL: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-index-2017-2018/> (дата звернення: 25.02.2018).

65. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2017. World Economic Forum: веб-сайт. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-travel-tourism-competitiveness-report-2017> (дата звернення: 25.02.2018).
66. Human Capital Index 2016. World Economic Forum: веб-сайт. URL: <https://widgets.weforum.org/human-capital-2016/> (дата звернення: 25.02.2018).
67. The Inclusive Development Index 2018. Summary and Data Highlights. Committed to improving the state of the world. Geneva: World Economic Forum, 2018. 14 p.
68. PIAAC. Survey of Adult Skills. OECD: веб-сайт. URL: <http://www.oecd.org/skills/piaac/> (дата звернення: 25.02.2018).
69. PISA. Programme for International Student Assessment. OECD: веб-сайт. URL: <http://www.oecd.org/pisa/> (дата звернення: 25.02.2018)
70. TIMSS&PIRLS. International Study Center: веб-сайт. URL: <http://www.pirls.org/> (дата звернення: 25.02.2018).
71. Derek H.C., Dahlman C. J. The knowledge economy, the KAM methodology and World Bank operations. 2006. Washington, DC: World Bank. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/695211468153873436/The-knowledge-economy-the-KAM-methodology-and-World-Bank-operations> (дата звернення: 18.02.2018).
72. The Global Talent Competitiveness Index: веб-сайт. URL: <https://www.insead.edu/sites/default/files/assets/dept/globalindices/docs/GTCI-2017-report.pdf> (дата звернення: 25.02.2018).
73. Nordhaus W., Tobin J. Is Growth Obsolete? Economic Growth. *National Bureau of Economic Research*. 1973. No 96. 52 p.
74. Daly H., Cobb J. For The Common Good. Boston: Beacon Press, 1989. 534 p.
75. The nature of economics 2017. Redefining Progress. Genuine Progress Indicator: веб-сайт. URL: http://rprogress.org/sustainability_indicators/genuine_progress_indicator.htm (дата звернення: 18.02.2018).

76. Global metrics for the environment 2017. Environmental Performance Index: веб-сайт. URL: <http://epi.yale.edu/> (дата звернення: 18.02.2018).
77. International Property Rights Index. 2017. Property Rights Alliance: веб-сайт. URL: <https://internationalpropertyrightsindex.org/> (дата звернення: 18.02.2018).
78. SPI 2017. Social Progress Index: веб-сайт. URL: <http://www.socialprogressindex.com/> (дата звернення: 18.02.2018).
79. SCImago Journal & Country Rank. 2017. SCImago: веб-сайт. URL: <http://www.scimagojr.com/countryrank.php> (дата звернення: 18.02.2018).
80. Well-being Index 2017. Gallup: веб-сайт. URL: <http://www.well-beingindex.com/> (дата звернення: 18.02.2018).
81. Global Talent Index 2017. Heidrick & Struggles: веб-сайт. URL: <http://www.globaltalentindex.com/> (дата звернення: 18.02.2018)
82. Hardeman S., Dijkstra L. The EU Regional Human Development Index. European Commission. Joint Research Centre. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2014. 102 p.
83. LPI 2017. The Legatum Prosperity Index: веб-сайт. URL: <http://www.prosperity.com/> (дата звернення: 18.02.2018).
84. Happy Planet Index 2017. New Economics Foundation: веб-сайт. URL: <http://happyplanetindex.org/> (дата звернення: 18.02.2018).
85. Global Index of Cognitive Skills and Educational Attainment 2017. The learning curve. Pearson: веб-сайт. URL: <http://thelearningcurve.pearson.com/> (дата звернення: 18.02.2018).
86. U21 Ranking of National Higher Education Systems. 2017. Universitas 21: веб-сайт. URL: <http://www.universitas21.com/article/projects/details/152/u21-ranking-of-national-higher-education-systems-2017> (дата звернення: 18.02.2018).
87. IMD. 2017. World competitiveness center: веб-сайт. URL: <https://www.imd.org/wcc/world-competitiveness-center/> (дата звернення: 18.02.2018).

88. Key indicators for Asia and the Pacific. 47th edition. 2017. Asian Development Bank: веб-сайт. URL: <https://www.adb.org/sites/default/files/publication/204091/ki2016.pdf> (дата звернення: 18.02.2018).
89. Asia Health Index: Regional Report. 2017. Sun Life Financial Asia: веб-сайт. URL: <https://cdn.sunlife.com/static/hongkong/Hong%20Kong%20Static%20Files/Asia%20Health%20Index%20-%20Consolidated%20Regional%20Report.pdf> (дата звернення: 18.02.2018).
90. Ляшенко О. М., Ковальчук О. Я. Прогнозна модель світового людського розвитку: економетричний підхід. *Український журнал прикладної економіки*. 2016. Том 1. № 2. С. 73-85.
91. Kontynent europejski wobec wyzwań współczesności, Tom 4, R. Kordonski, A. Kordonska, Ł. Muszyński (red.), Lwowski Uniwersytet Narodowy im. Iwana Franki, Lwów-Olsztyn, 2018. 444 p.
92. Technical notes. Calculating the human development indices. 2016. Human Development Report 2017. URL: http://dev-hdr.pantheonsite.io/sites/default/files/hdr2016_technical_notes_0.pdf (дата звернення: 18.02.2018).
93. Foster J., Lopez-Calva L., Szekely M. Measuring the Distribution of Human Development: Methodology and an Application in Mexico. *Journal of Human Development and Capabilities*. 2005. № 6(1). P. 5-25.
94. Atkinson A. On the Measurement of Economic Inequality. *Journal of Economic Theory*. 1970. № 2(3). P. 244-263.
95. Kontynent europejski wobec wyzwań współczesności, A. Kordonska, R. Kordonski (red.), Tom 1, Lwów-Olsztyn 2017. 412 p.
96. Acemoglu D., Autor D. What Does Human Capital Do? A Review of Goldin and Katz's The Race Between Education and Technology. *NBER Working Paper*. The National Bureau of Economic Research. 2012. № 17 URL: <http://www.nber.org/papers/w17820>. (дата звернення: 18.02.2018).

97. The Global Human Capital Report 2017. Preparing people for the future of work. Geneva: World Economic Forum, 2017. 203 p.
98. Hausmann, R., Hidalgo, C., et al. The Atlas of Economic Complexity. 2017. URL: <http://atlas.cid.harvard.edu/> (дата звернення: 18.02.2018).
99. Стан інноваційної діяльності та діяльності у сфері трансферу технологій в Україні у 2016 році. Аналітична довідка. Київ: Міністерство освіти і науки України, 2017. 131 с.
100. Alvaredo F. The World Inequality Report 2018. / Alvaredo F. and others. World Inequality Lab: веб-сайт. URL: <http://wir2018.wid.world/> (дата звернення: 18.02.2018).
101. The Inclusive Growth and Development Report 2017. Committing to improving the state of the world. Geneva: World Economic Forum, 2017. 75 p.
102. Beyond GDP International Conference. OECD. 2018. Organisation for Economic Cooperation and Development: веб-сайт. URL: <http://www.oecd.org/site/worldforum06/38433373.pdf> (дата звернення: 18.02.2018).
103. Sulik J. Miernik określający sytuację makroekonomiczną i rozwój gospodarczy. Genuine Progress Indicator. Główny Urząd Statystyczny. Katowice, 2017. 23 s.
104. Гернего Ю. О. Джерела фінансування соціальних інвестицій в системі розрахунків індексу SPI. *Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу*: зб. матеріалів III Міжнародної наук.-практ. конф., 10 листопада 2017 р., Київ: КНЕУ, 2017. С. 76-79.
105. Ostergaard-Klem R. The Genuine Progress Indicator (GPI). Moving Beyond GDP in Hawaii_i. Hawaii: Hawaii Chamber of Commerce, 2016. 27 p.
106. Talberth J. Cobb C., Slattery N. The Genuine Progress Indicator. A Tool for Sustainable Development. Oakland: Redefining Progress, 2006. 33 p.
107. Stern S., Warren A., Epner T. Social Progress Index 2017. Methodological report. Social Progress Imperative. Washington: Socprogress, 2017. 40 p.

108. Індекс соціального розвитку 2017. Deloitte: веб-сайт. URL: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/research/social-progress-index-2017.html> (дата звернення: 18.02.2018).
109. Глущенко, О. В. Добробут як імператив суспільного розвитку України. *Економічний часопис-XXI*. 2016. № 156(1–2). С. 31-36
110. The Legatum Prosperity Index 2016. Methodology Report. London: Legatum Institute, 2016. 56 p.
111. Indicators of Sustainable Development: Guidelines and Methodologies. 3rd edition. New York: United Nations, 2007. 99 p.
112. Економічні теорії в системі наукових економічних знань: 2-ге вид. перероб. та доп. Навчальний посібник / Мацелюх Н. П. та ін. Київ : Видаництво «Центр учбової літератури», 2016. 226 с.
113. Бойко А. В. Концептуалізація стійкості національної економіки. *Вісник КНТЕУ*. 2014. №1 (93). С. 5 – 19.
114. Чайківський І. А. Механізм забезпечення сталого розвитку сільськогосподарських підприємств. *Інноваційна економіка*. 2014. № 6 (55). С. 108-114.
115. Економічна енциклопедія. У 3-х томах. Том 3. / Гаврилишин Б. Д., Мочерний С. В., Устенко О. А., Амоша О. І. та ін.; за ред. С.В. Мочерного. Київ: Видавничий центр «Академія», 2002. 952 с.
116. Human Development Report 1990. Concept and Measurement of human development. Human Development Report: веб-сайт. URL: <http://hdr.undp.org/en/reports/global/hdr1990/chapters/> (дата звернення: 18.02.2018).
117. Публічне управління в забезпеченні сталого (збалансованого) розвитку: [навч. посіб.] / Гречко Т. К., Лісовський С. А., Романюк С. А., Руденко Л. Г. Херсон: Грінь Д.С., 2015. 264 с.
118. Development and international economic co-operation: environment Report of the World Commission on Environment and Development. The World Commission on Environment and Development: веб-сайт. URL:

http://www.channelingreality.com/Documents/Brundtland_Searchable.pdf (дата звернення: 18.02.2018).

119. Запатріна І. В. Посилення ролі бізнесу в досягненні ЦСР в Україні. Керівництво. Цілі сталого розвитку. Київ, 2018. 69 с. URL: <http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/entrepreneurship-support/sdgbusiness-role-enhancement.html> (дата звернення: 19.10.2019).

120. Мушинська Н. Ю. Збалансований розвиток регіону: теоретичний аспект. *Ефективна економіка*. 2014. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2014_2_87 (дата звернення: 18.02.2018).

121. Садовенко А. П., Серeda В. І., Масловська Л. Ц. Сталий розвиток суспільства: навчальний посібник. Київ: ТОВ «Компанія ВАІТЕ», 2009. 240 с.

122. Марушевський Г. Б. Індикатори збалансованого розвитку: позиція України в міжнародних рейтингах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 20. С. 141 – 146.

123. Домарадзька Г. С., Фурман М. Б. Реалізація "концепції сталого розвитку" в Україні, як передумова ефективної інтеграції в світову економіку. *Вісник Національного університету "Львівська політехніка". Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2012. № 748. С. 350-356.

124. Хикс Дж. Теория экономической истории / пер. с англ. 2-е стереотип, изд. / Общ. ред. и вступ. ст. Р.М. Нуреева. Москва: НП « Журнал Вопросы экономики», 2006. 224 с.

125. Лібанова Е. М. Людський розвиток в Україні: мінімізація соціальних ризиків (колективна науково-аналітична монографія) / за ред. Е.М.Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В.Птухи НАН України, Держкомстат України, 2010. 496 с.

126. Україна 2030: Доктрина збалансованого розвитку. Львів: Кальварія, 2017. 168 с.

127. Гернего Ю. О. Human development network: priorities and alternative financial instruments. *Стратегия развития экономики Беларуси: вызовы, инструменты реализации и перспективы*: сб. материалов Международной научн.-практ. конф. в 4 ч. Ч. 2, 26 – 27 октября 2017 г. Минск: Институт системных исследований в АПК НАН Беларуси, 2017. С. 186 – 191.

128. G 20 Leaders Communique Hangzhou Summit (4 – 5 September 2016). European Comission: веб-сайт. URL: http://europa.eu/rapid/press-release STATEMENT-16-2967_en.htm (дата звернення: 18.02.2018).

129. Трансформація нашого світу: Порядок денний стійкого розвитку 2030: Програма ООН: веб-сайт. URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku> (дата звернення: 18.02.2018).

130. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. Москва: Academia, 2004. 786 с.

131. Топоркова О. С. Генезис теорії інформаційно-мережевої економіки. *Ефективна економіка*. 2015. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4330> (дата звернення: 18.02.2018).

132. Information Economy Report 2017. Digitalization, trade and development. Switzerland: UNCTAD, 2017. 129 p.

133. Лібанова Е. Сталий людський розвиток: забезпечення справедливості: Національна доповідь / кер. авт. колективу Е.М. Лібанова / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи. Умань : Видавничо-поліграфічний центр «Візаві», 2012. 412 с.

134. Соболев В. М., Монохонова А. М., Соболева М. В. Фінансизація економічних відносин та її протиріччя в умовах глобалізації: моногр. Харків: ФОП Бровин А.П., 2014. 243 с.

135. Epstein G. Financialization, Rentier Interests, and Central Bank Policy. Manuscript, Department of Economics, University of Massachusetts, Amherst, MA, December 2001. URL:

https://www.peri.umass.edu/fileadmin/pdf/financial/fin_Epstein.pdf

(дата

звернення: 18.02.2018).

136. Arrighi G. *The Long Twentieth Century: Money, Power, and the Origins of Our Times*. London: Verso, 1994. 400 p.

137. Козьменко С. М., Корнєєв М. В. Періодизація процесу фінансiалiзацiї економiки: вiтчизняний та зарубiжний контексти. *Економiчний часопис-XXI*. 2014. № 9-10. С. 73-76.

138. Palley, T. I. *Financialization: What it is and Why it Matters*. *IMK Working Paper*. 2008. № 4. URL: <http://nbn-resolving.de/urn:nbn:de:101:1-20080818136> (дата звернення: 18.02.2018).

139. Патон Б. Є. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. акад. НАН України, д.т.н., проф., заслуженого діяча науки і техніки України Б. Є. Патона. Вид. 2-ге, переробл. і доповн. Київ: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2016. 72 с.

140. Бьюкенен Дж. М. Суспільні фінанси і суспільний вибір: два протилежних бачення держави. Київ: Києво-Могилянська академія, 2004. 170 с.

141. Єщенко П., Самко Н. Фінансiалiзацiя у вододерті глобальної економiки. Київ: Знання, 2016. 117 с.

142. Україна: шлях до консолідації суспільства: національна доповідь / ред. кол.: С. І. Пирожков, Ю.П. Богуцький, Е. М. Лібанова, О.М. Майборода та ін. Київ: НАН України, 2017. 336 с.

143. Трейтяк О. В. Вплив фінансiалiзацiї на розвиток регіональних господарських систем в умовах поширення євроінтеграції: дис. на здобуття наук. ступеня к. е. н.: 08.00.05 розвиток продуктивних сил і регіональна економіка. Чернігів, 2016. 225 с.

144. Помінова І.І. Політична економія: навч.-метод. посібник. Харків: MONOGRAF, 2016. 268 с.

145. Гернего Ю. О. Організаційні засади дослідження фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку. *Вісник ХДУ. Сер. Економіка*. (Index Copernicus). 2018. Вип. 30. Ч. 2. С. 72 – 76.
146. Бізнес-адміністрування: магістерський курс: Підручник / за ред. д. е. н., проф. Л. Г. Мельника, д. е. н., проф. С. М. Іляшенка та к. е. н., доц. І. М. Сотник. Суми: ВТД «Університетська книга», 2008. 896 с.
147. Кнорринг В. И. Искусство управления: ученик. Москва: БЕК, 1997. 264 с.
148. Економічна енциклопедія: у 3 т. / відп. ред. С.В. Мочерний та ін. Київ: Видавничий центр „Академія”. Т. 2. 2001. 848 с.
149. Основи економічної теорії: підр / Гальчинський А.С., Єщенко П.С., Палкін Ю.І. Київ: Вища школа, 1995. 471 с.
150. Гернего Ю. О. Економічні відносини соціального інвестування. *БізнесІнформ*. (Index Copernicus). 2016. №2. С. 103–108.
151. Турило А. М., Зінченко О. А., Турило А. А. Інноваційний розвиток як економічний закон ринкової системи господарювання. *Актуальні проблеми економіки*. 2014. № 3. С. 31-37.
152. Требушко О. О. Взаємодія та поєднання факторів виробництва. *Вісник Запорізького національного університету*. 2010. № 1 (5). С. 191-194.
153. Основи економічної теорії: Підручник / Ніколенко Ю.В. , Демківський А.В., Вергун Л.І. та ін. / за ред. Ю.В. Ніколенко. Київ : ЦУЛ, 2003. 540 с.
154. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов. М.: Соцэкгиз, 1962. 678 с.
155. Кондратюк Ю. Ф. Продуктивність праці як чинник забезпечення людського розвитку. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук. Київ: Інститут демографії та соціологічних досліджень ім. М. В. Птухи, 2016. 193 с.

156. Довбня С. Б., Письменна О. О. Еволюція стратегічного управління підприємством в контексті розвитку маркетингових концепцій. *Проблеми економіки і політичної економії*. 2017. № 1. С. 115-128.
157. Петриненко О. А. Економічні реформи, реструктуризації, трансформації: інституціональна компліментарність. *Агроінком*. 2013. № 4-6. С. 73-81.
158. Птащенко Л. О., Рудич О. А. Концептуальні засади ціноутворення в економіці ринкового типу. *Економічний аналіз*. 2014. Том 16. № 1. С. 251-256.
159. Матусевич К. М. Методологічні суперечності теорій вартості і цінності. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 8 (146). С. 8-14.
160. Милль Д.С. Основы политической экономии / пер. и примеч. Н.Г. Чернышевского. СПб.: Н. Тиблен, 1860. 664 с.
161. Кульман А. Экономические механизмы / пер. с фр. ; под общ. ред. Н. И. Хрустальной. Москва: АО Изд. группа "Прогресс- Универс", 1993. 192 с.
162. Брюховецька Н. Ю. Економічний механізм підприємства в ринковій економіці: методологія і практика. Донецьк: ІЕП НАН України, 1999. С. 25-28.
163. Куцик П. О., Ковтун О. І., Башнянин Г. І. Глобальна економіка: принципи становлення, функціонування, регулювання та розвитку: монографія. Львів: Львівська комерційна академія, 2015. 583 с.
164. Програма дій з подальшого впровадження “Порядку денного на ХХІ століття” (Ріо+5) / пер. з англ. ВГО “Україна. Порядок денний на ХХІ століття”. Київ: Інтелсфера, 2000. 58 с.
165. Декларація та план виконання рішень Всесвітньої зустрічі на вищому рівні зі сталого розвитку 26 серпня-4 вересня 2002 р., Йоганнесбург, Південна Африка. Київ: ПРООН в Україні, 2007. 97 с.

166. Федонін О. С., Рєпіна І. М., Олексюк О. І. Потенціал підприємства: формування та оцінка: навч. посібник. 2-ге вид., без змін. Київ: КНЕУ, 2006. 316 с.
167. Єфименко Т. І., Гасанов С. С., Леоненко П. М. Наукова школа академіка А. А. Чухна: теорія і практика. *Фінанси України*. 2016. № 12. С. 7-20.
168. Чухно А. Господарський механізм та шляхи його вдосконалення на сучасному етапі. *Економіка України*. 2007. № 3. С. 60–67.
169. Мочерний С. В. Економічна теорія : навч. посіб. 3-тє вид., доп. і перероб. Київ: Академія, 2005. 640 с.
170. Гернего Ю. О., Дибя О. М. Теоретичні основи та прикладний аспект інноваційної діяльності в Україні. *Стратегія економічного розвитку України*. (UrlichsWeb). 2015. №4. С. 37-45.
171. Мочерний С. В. Економічна енциклопедія: у 3 т. / відп. ред. С.В. Мочерний та ін.. Київ: Видавничий центр „Академія”. Т. 1. 2001. 848 с.
172. Чайка Ю. Механізми структурного розвитку національної економіки. *Вісник КНТЕУ*. 2011. № 3. С. 30-41.
173. Краткий экономический словарь / под ред. А. Н. Азрилияна. 2-е изд. доп. и перераб. Москва: Институт новой экономики, 2002. 1088с.
174. Рибак С.О., Лазебник Л.Л. Таксономія дефініцій фінансової сфери. *Економічна теорія*. 2007. № 2. С. 34-45.
175. Ломачинська І.А. Теоретико-методологічні основи механізму збалансування фінансів підприємств. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2009. Том 14. Вип. 15. С. 71-83.
176. Public Long-term Care Financing Arrangements in OECD Countries. 2017. OECD: веб-сайт. URL: <http://www.oecd.org/els/health-systems/47884942.pdf> (дата звернення: 18.02.2018).
177. Explainer on Regional Financing Arrangements. ESM. 2017. URL: https://www.esm.europa.eu/sites/default/files/explainer_on_rfas.pdf (дата звернення: 18.02.2018).

178. Arrow K. J. Uncertainty and the Welfare Economics of Medical Care. *American Economic Review*. 1963. Vol. 53(5). P. 851 – 883.
179. Bitrán R., Giedion U. Waivers and Exemptions for Health Services in Developing Countries. Social Protection Discussion Paper, Washington: World Bank, 2003. 308 p.
180. Brenzel L., Rajkotia Y. Vaccine Financing Report. Paper prepared for the World Bank Human Development Network, Health Nutrition and Population Unit, Washington: World Bank, 2004. 150 p.
181. Benson Ch. Promoting Sustainable Development through Disaster Risk Management. *ADB Sustainable Development Working Paper Series*. Asian Development Bank. 2016. № 41. 29 p.
182. Programm „Gesundheit“. Europäische Kommission. GD Gesundheit und Lebensmittelsicherheit. Gesundheitswesen. 2017. Europäischen Union: веб-сайт. URL: https://ec.europa.eu/health/programme/funding_schemes_de (дата звернення: 18.02.2018).
183. Pensions Sicherungs Verein: веб-сайт. URL: <http://www.psvag.de/mitglieder-beitrag/finanzierungsverfahren-und-beitragssatz/das-finanzierungsverfahren-des-psvag.html> (дата звернення: 18.02.2018).
184. Fundusze Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG) i Norweskiego Mechanizmu Finansowego (NMF). Norway grants: веб-сайт. URL: <https://www.eog.gov.pl/strony/zapoznaj-sie-z-funduszami/podstawy-prawne/> (дата звернення: 18.02.2018).
185. Moulende F. Th. Les mécanismes de financement en milieu rural camerounais : une analyse des déterminants à la demande de services financiers des ménages. Saint Quentin en Yvelines (FRA); Paris : Université de Versailles ; IRD, 378 p. multigr. Th. : Sci. Econ., Université de Versailles : Saint-Quentin-en-Yvelines. 2003. URL: http://horizon.documentation.ird.fr/exl-doc/pleins_textes/divers09-10/010032197.pdf (дата звернення: 18.02.2018).

186. Рогов Г. Фінансові механізми трансформації економічного зростання у сталий розвиток. *Економіст*. 2012. № 6. С. 25-28.
187. Качула С., Шевцова О. Концептуальні засади удосконалення фінансового механізму розвитку людського потенціалу в Україні. *Вісник Дніпровського університету. Серія «Економіка»*. 2012. № 6. С. 16-26.
188. Майорова, Т.В. Інвестиційний процес і фінансово-кредитні важелі його активізації в Україні: монографія. Київ: КНЕУ, 2013. 332 с.
189. Венгер В. В. Фінанси: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 427 с.
190. Теорія фінансів: підручник / за ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 207 с.
191. Сенчагов К. Финансовый механизм и его роль в повышении эффективности производства. Москва: Финансы, 1979. 225 с.
192. Основи економічної теорії: політекономічний аспект : Підручник для студентів економічних спеціальностей вищих закладів освіти / Нестеренко В.П., Каніщенко Л.О., Чухно А. А.. Київ: Вища школа, 1999. 743 с.
193. Шевцова О. Й., Качула С. В. Концептуальні засади удосконалення фінансового механізму розвитку людського потенціалу в Україні. *Вісник Дніпропетровського університету. Сер. Економіка*. 2012. Вип. 6/3. С. 261-267.
194. Диба М. І., Гернего Ю. О., Диба О. М. Теоретичні підходи до визначення та імперативи збалансованого людського розвитку. *Наукові праці НДФІ. (Research Bible)*. 2019. № 2 (87). С. 33–44.
195. Гернего Ю. О. Прикладні аспекти ідентифікації параметрів людського розвитку. *Стратегія економічного розвитку України. (UrlichsWeb)*. 2017. №41. С. 14-23.
196. Радченко Д. М. Сутнісна характеристика фінансового планування на підприємстві. *Молодий вчений*. 2016. № 6 (63). С. 89-93.

197. Гернего Ю. О. Теоретико-прикладні аспекти інвестиційної діяльності в Україні. *Ринок цінних паперів України*. 2015. № 11-12. С. 9–15.
198. Майорова Т.В. Інвестиційний процес і фінансово-кредитні важелі його активізації в Україні: монографія. Київ: КНЕУ, 2013. 332 с.
199. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. Бусел В. Т. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1537 с.
200. Фінансове забезпечення інноваційного розвитку України : монографія / М. І. Дибя, О. М. Юркевич, Т. В. Майорова, І. В. Власова та ін.; за ред. М. І. Дибя, О. М. Юркевич. Київ: КНЕУ, 2013. 425 с.
201. Економічна енциклопедія: у трьох томах. Т. 1 / ред. кол.: Мочерний С. В. (відп. ред.) та ін.. Київ: Видавничий центр «Академія», 2000. 812 с.
202. Гетьман О. О. Дослідження впливу демографічної складової на соціально-економічний розвиток держави. *Вісник Дніпропетровської державної фінансової академії. Економічні науки*. 2013. № 1 (29). С. 9-16.
203. Портна О. В. Фінансове забезпечення розвитку людського потенціалу як важливої складової сукупного фінансового потенціалу України. *БізнесІнформ*. 2013. № 8. С. 300-305.
204. Давидова І. О. Реалізація інтелектуального капіталу: сутність, складові, роль системи зайнятості в цьому процесі. *Бізнес Інформ*. 2013. № 2. С. 177-180.
205. Михальченко Г.Г. Регіональні особливості розвитку населення. *Управління проектами та Розвиток виробництва: Зб.наук.пр.* Луганськ: вид-во СНУ ім. В.Даля, 2012. № 2 (42). С. 41–54.
206. Гернего Ю. О. Фінансовий компонент індексу людського розвитку в Україні. *Економіка та суспільство*. (Index Copernicus). 2017. № 11. С. 407-413. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/11_ukr/65.pdf (дата звернення: 14.12.2019).

207. Гернего Ю. О. Технології фінансування соціальних проєктів та грантмейкінг. *Інвестиції: практика та досвід*. (Index Copernicus). 2019. № 18. С. 31–36.
208. Осьмірко І. В. Система фінансового забезпечення інноваційного розвитку: поняття, структура та принципи функціонування. *Бізнес Інформ*. 2012. № 7. С. 47-49.
209. Фінансові важелі подолання бідності в Україні: монограф. / Кириленко О. П., Білоус І. І., Малиняк Б. С. та ін.; за ред. О. П. Кириленко. Тернопіль : ТНЕУ, 2010. 432 с.
210. Луніна І. О. Державні фінанси та реформування міжбюджетних відносин : моногр. Київ: Наукова думка. 2006. 432 с.
211. Рекова Н. Ю. Координація і контроль заходів з реалізації фінансової політики держави. *Проблеми та перспективи забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку. Сер. Економіка*. 2017. Т. XVIII. Вип. 304. С. 22 – 32.
212. Хома Н. М. Типологія моделей соціальної держави: аналіз основних підходів. *Держава і право*. 2012. Вип. 56. С. 618–623.
213. Ватульов А. Фінансові інструменти регулювання соціально-економічного розвитку. *Вісник КНТЕУ*. 2012. № 5. С. 76 – 88.
214. Гернего Ю. О., Василичена Т. В. Реальний прогрес та стандарти людського розвитку країн Європи. *Інфраструктура ринку*. (Index Copernicus). 2019. Вип. 30. С. 352-358. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/Gernego-YU.-O..pdf> (дата звернення: 14.12.2019).
215. Dyba O. M., Gernego Iu. O. Global tendencies of innovative economy development. *Scientific letters of academic society of Michal Baludansky*. 2017. № 1. P. 52-55.
216. Фридман Л., Видясов М., Мельянцев В. Государственные расходы и экономический рост. *Мировая экономика и международные отношения*. 1999. № 10. С. 14–25.

217. The Strategic Potential of the State and Territorial Development: collective monograph / European Institute of Further Education. Slovak Republic, Podhájska: Donetsk State University of Management, 2017. 257 p

218. Гернего Ю. О., Дибя О. М. Транскордонні моделі державного фінансування людського розвитку. *Problems of implementation of information technologies in the economy of V-4 countries: scientific works*. Vysoká škola ekonómiea manažmentu verejnej správy v Bratislave, 2019. P. 43-49.

219. «Шведська модель»: стислий огляд становлення, здобутків і проблем. Центр Разумкова. URL: http://old.razumkov.org.ua/ukr/files/category_journal/NSD105_ukr_4.pdf (дата звернення: 15.04.2018).

220. Swedish development cooperation This is how it worksю Swedish international development cooperation agency. Stockholm: SIDA, 2017. 14 p.

221. Державні цільові фонди : навч. посіб. / Гордей О. Д. та ін.; за заг. ред. О. Д. Гордей. Ірпінь: УДФС, 2017. 325 с.

222. Gernego Iu. O., Dyba M. I. Private social investments as a solution for rural development. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. (Web of Science). 2018. Vol. 40. No. 3. P. 320–328.

223. Котельбан С. В. Сутність, методи та інструменти державного регулювання інноваційної діяльності. *Економіка та держава*. 2017. № 4. С. 115-118.

224. Єфименко Т. І. Фіскальний простір і стабілізація державних фінансів. *Фінанси України*. 2017. № 9. С. 7-28.

225. Dapp T. F. Fintech reloaded – Traditional banks as digital ecosystems. Deutsche Bank Research. Digital economy and structural change. URL: https://www.deutschebank.nl/nl/docs/Fintech_reloaded_Traditional_banks_as_digital_ecosystems.pdf (дата звернення: 15.04.2018).

226. Yescombe E. R. Public-Private Partnerships: Principles of Policy and Finance. London: Yescombe Consulting Ltd, 2007. 368 p.

227. Грищенко С. Підготовка та реалізація проектів публічно-приватного партнерства: Практичний посібник для органів місцевої влади та бізнесу. Київ: ФОП Москаленко О.М., 2011. 140 с.

228. Про концесії: Закон України від 10.11.2013 № 997-14. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/997-14> (дата звернення: 15.04.2018).

229. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436. *Офіційний вісник України*. 2003. № 11. Ст. 462.

230. Єфименко Т. І., Гасанов С. С., Богдан І. В. Видатки державного бюджету на вищу освіту: структурні зміни та проблема формульного розподілу. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну. Серія Економічні науки*. 2018. С. 27-51.

231. Щодо розвитку державно-приватного партнерства як механізму активізації інвестиційної діяльності в Україні. Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень при Президентові України. Київ. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/816/> (дата звернення: 15.04.2018).

232. Єфименко Т. І. Державно-приватне партнерство в системі регулювання економіки: монографія / за заг. ред. Т. І. Єфименко ; Нац. акад. наук. України, ДУ "Ін-т економіки та прогнозування". К.: 2012. 371 с.

233. Науменкова С., Овсянникова Я. Особливості оцінювання ефективності проектів публічно-приватного партнерства: зарубіжний досвід та українська практика. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2013. № 134. С. 47–51.

234. Simelyte A. The Characteristics of Foreign Direct Investment Intensification Policy. *Economics and Business*. 2013. № 23. P. 96–102.

235. Колосова В.П. Вплив міжнародних фінансових організацій на економічний розвиток країни: питання теорії. *Економіка України*. 2016. № 12. С. 61-71.

236. Лондар С. Л., Козарезенко Л. В. Рівень добробуту населення як складова розвитку людського потенціалу: можливості фінансового регулювання в Україні. *Фінанси України*. 2013. № 9. С. 45-59.

237. Школьник І. О. Фінанси: практикум. Державний вищий навчальний заклад “Українська академія банківської справи Національного банку України”. Суми : ДВНЗ “УАБС НБУ”, 2015. 218 с.
238. Шкуро В. Типологія соціальних проектів. *Вісник КНУ ім.. Шевченка*. 2013. № 6. С. 81-83.
239. Манятіна О. В. Фандрайзинг як джерело додаткового фінансування бібліотек: методичні поради. Київ: ЦРБ ЦБС «Свічадо», 2016. 21 с.
240. Єфименко Т. І. Система управління державними фінансами України: проблеми економічної безпеки. *Економіка України*. 2018. Вип. 11-12. С. 28-46.
241. Лібанова Е. М. Соціальні результати державних програм: теоретико-методологічні та практичні аспекти оцінювання: монографія. Умань: Сочінський, 2012. 312 с.
242. Про державні цільові програми: Закон України від 18 берез. 2004 р. № 1621-IV, зі змінами. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1621-15> (дата звернення: 15.04.2018).
243. Schwab Foundation for Social Entrepreneurship: веб-сайт. URL: <http://www.schwabfound.org/> (дата звернення: 15.04.2018).
244. Гернего Ю. О. Імплементация практик социально-ориентированного бизнеса в Украине. *Проблеми розвитку малих відкритих економік*: матеріали виступів Всеукраїнського форуму з проблем міжнародних економічних відносин, 18 квітня 2018 р. Житомир: ЖДТУ, 2018. С. 73-75.
245. Соціальне підприємництво. Український форум благодійників: веб-сайт. URL: <http://ufb.org.ua/sektor-blagodijnosti/filantropija-u-sviti/trendi/trend-2.htm> (дата звернення: 15.04.2018).
246. Репіна І. М., Лисечко Є. Г. Інноваційні підходи до оцінювання ефективності соціального підприємництва. *Соціально-трудова сфера: сучасний стан, проблеми та стратегічні напрями розвитку*: зб. тез доп.

учасників міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., 14–16 листоп. 2017 р. Київ : КНЕУ, 2017. С. 162–164.

247. Gray R. The Social Accounting Project and Accounting Organizations and Society: Privileging Engagement, Imaginings, New Accountings and Pragmatism over Critique. *Accounting, Organizations and Society*, 2002. 687p.

248. Krooss H. E. Executive Opinion: What Business Leaders Said and Thought on Economic Issues, 1920's-1960's. Garden City, New York: Doubleday & Co., 1970. 438 p.

249. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 25, ст.252.

250. Іноземні недержавні фонди в Україні: напрями та масштаби діяльності. / Бураковський І., Ангел Є., Кравчук В., Юхименко С. . К.: Інститут політичних досліджень та економічних консультацій, 2018. 67 с.

251. Toepler S. Foundations in Germany and the USA: Comparative Observations. *German Philanthropy in Transatlantic Perspective*. / by Witkowski G. R., Arnd Bauerkämper A. Berlin: Springer, 2016. P. 27.

252. Лоюк І. Складаємо грантову заявку: збірник інструкцій як скласти грантову заявку та пояснення щодо окремих її розділів. Київ: Серія “Посібники для неурядових організацій”, 2018. 18 с.

253. Грантові програми. Український форум благодійників: веб-сайт. URL: <http://ufb.org.ua/sektor-blagodijnosti/blagodijnist-biznesu/instrumenti-korporativnoi-filantropii/grantovi-programi.htm> (дата звернення: 15.04.2018).

254. Дегтярєва С. А. Фандрайзинг інноваційного процесу на мезорівні, огляд українських венчурних компаній. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. Економічні науки*. 2014. Вип. 7. Ч. 1. с. 15-19.

255. Чернявська О. В., Соколова А. М. Фандрайзинг: навч. посіб. Київ: Центр учбової літератури, 2013. 188 с.

256. Гернего Ю. О., Підгородецька С. М. Фандрайзинг в інноваційному розвитку економіки України. *Стратегічні напрями соціально-*

економічного розвитку держави в умовах глобалізації: зб. тез II Міжнар. наук.-практ. конф., 8–9 жовтня 2015 р. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2015. С. 223 – 226.

257. Баценко Л.М., Галенін Р.В. Інноваційний розвиток людських ресурсів в нових економічних умовах. *Вісник наукових праць ЛНАУ*. 2011. Вип. 16. Т. 1. С. 133-141.

258. Міщенко С. Г., Соколова А. М. Інституційне забезпечення фандрайзингу в Україні та перспективи розвитку. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2013. № 1 (56). С. 275-281.

259. Antoniuk L. L., Gernego Iu. O., Dyba V. M., Polishchuk Ye. A., Sybirianska Yu. V. Barriers and opportunities for hi-tech innovative small and medium enterprises development in the 4th industrial revolution era. *Problems and Perspectives in Management*. (Scopus). 2017. №4 (15). P. 100-113.

260. Гернего Ю. О. Фінансові важелі забезпечення збалансованого людського розвитку. Київ: КНЕУ, 2018. 400 с.

261. Векслер А. Ф., Тульчинский Г. Зачем бизнесу спонсорство и благотворительность. Москва: Вершина, 2006. 336 с.

262. What is social responsibility (SR)? ASQ: The Global Voice of Quality: веб-сайт. URL: <http://asq.org/learn-about-quality/social-responsibility/index.html> (дата звернення: 15.04.2018).

263. Майстренко О. В. Соціально відповідальне інвестування: західний досвід. *Ефективна економіка*. 2015. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4393> (дата звернення: 15.04.2018).

264. Dyba M., Maciaszczyk P., Gernego Iu. Strategies of human development in the context of global digital change. *Икономически изследвания (Economic Studies)*. (Scopus). 2019. Vol 28 (5). P. 10-24.

265. Economic Commission for Europe Committee on Innovation, Competitiveness and Public-Private Partnerships Working Party on Public-Private Partnerships First session Geneva, 21–22 November 2017. Item 3 of the

provisional agenda. Draft Guiding Principles on People-First Public-Private Partnerships for the United Nations Sustainable Development Goals. URL: <https://www.unece.org/cicppp/about-committee/committee-on-innovation-competitiveness-and-public-private-partnerships-cicppp.html> (дата звернення: 15.04.2018).

266. Make it your business: Engaging with the Sustainable Development Goals. URL: <https://www.pwc.com/sdg> (дата звернення: 15.04.2018).

267. Котлер Ф., Лі Н. Ж. Корпоративна соціальна відповідальність. Як зробити якомога більше добра для вашої компанії та суспільства. Київ: Изд-во А. Капусты. 2005. 302 с.

268. Demystifying Responsible Investment Performance: A review of key academic and broker research on ESG factors (2007), A joint report by The Asset Management Working Group of the United Nations Environment Programme Finance Initiative and Mercer, Mercer. URL: [www.unepfi.org/fileadmin/documents/Demystifying Responsible Investment Performance_01.pdf](http://www.unepfi.org/fileadmin/documents/Demystifying_Responsible_Investment_Performance_01.pdf). (дата звернення: 15.04.2018).

269. Sustainable Investing: Establishing Long-Term Value and Performance (2012), Climate Change Investment Research, DBCCA. 72 p.

270. Людський розвиток в Україні: можливості та напрями соціальних інвестицій (колективна науково-аналітична монографія) / за ред. Е.М. Лібанової. Київ: Ін-т демографії та соціальних досліджень НАН України, Держкомстат України, 2006. 356 с.

271. Development of small and medium enterprises: the EU and East-partnership countries experience: monograph / ed. by I. Britchenko and Ye. Polishchuk. Tarnobrzeg: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. prof. Stanisława Tarnowskiego, 2018. 378 p.

272. Соціально-філософські аспекти розвитку економіки, управління та освіти в умовах формування сучасного суспільства: монографія / за ред. Іщенко М. П., Пантелєєвої Н. М., Руденка І. І. Черкаси: вид-во ПП Чабаненко Ю. А., 2017. 473 с.

273. Universality and the SDGs: A Business Perspective – 2016 SDG Fund: веб-сайт. URL: <http://www.sdgfund.org/universality-and-sdgs> (дата звернення: 15.04.2018).

274. Ланкастер Дж. Лідерство в стилі LEAN: шлях до постійного вдосконалення вашого бізнесу. Київ: K.FUND, 2017. 234 с.

275. Хомутенко Л. І., Усенко А. В. Альтернативне інвестування як спосіб диверсифікації інвестиційного портфеля: інвестиції в колекції вин. *Економічний аналіз*. 2017. Том 27. № 4. С. 180-187.

276. Introduction to Alternative Investments. Planning Capital Management. URL: <https://planningcapital.com/wp-content/uploads/2015/05/Introduction-to-Alternative-Investments.pdf> (дата звернення: 30.03.2019).

277. Introduction to Alternative Investments. 2019 Curriculum CFA Program Level I Alternative Investments Portfolio Management and Wealth Planning: веб-сайт. URL: <https://www.cfainstitute.org/membership/professional-development/refresher-readings/2019/introduction-alternative-investments> (дата звернення: 30.03.2019).

278. «Фільмофілантропія» та соціальне підприємництво: поєднання суспільного ефекту та комерційної прибутковості. УФБ: веб-сайт. URL: <http://ufb.org.ua/sektor-blagodijnosti/filantropija-u-sviti/analitichni-materiali-globalnoi-filantropii.htm?id=3124> (дата звернення: 30.03.2019).

279. Корнєєва Ю. В. Форми, методи та інструменти мобілізації фінансових ресурсів державними корпораціями: досвід розвинутих країн та уроки для України. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2016. Вип. 129. С. 131-146.

280. Profit Participating Loans: веб-сайт. URL: <http://www.mzslaw.com/financial-professionals/financing-of-companies/profitparticipating-loans.html> (дата звернення: 30.03.2019).

281. Mezzanine Finance. Final Report: веб-сайт. URL: http://ec.europa.eu/enterprise/newsroom/cf/getdocument.cfm?doc_id=1065 (дата звернення: 30.03.2019).

282. Silent Participations: веб-сайт. URL: <http://www.mzs-law.com/financial-professionals/financing-of-companies/silentparticipations.html> (дата звернення: 30.03.2019).

283. Люта О. В., Пігуль Н. Г., Дехтяр Н. А. Мезонінний капітал як джерело фінансування інноваційного розвитку підприємства. *Інноваційний розвиток економіки: процеси та явища : монографія* / За ред.: В. Я. Швеця , М. С. Пашкевич. Дніпропетровськ: НГУ, 2013. С. 353-361.

284. Londar S., Bosenko O. Assessment of debt sustainability in Ukraine within the international financial organizations approaches. *Regional Innovations* . 2018. №1. P. 13-27.

285. RBS: веб-сайт. URL: <https://www.rbs.com/> (дата звернення: 15.12.2018)

286. Гернего Ю. О. Практики соціально-орієнтованого банкінгу: досвід Royal Bank of Scotland. *Соціальне підприємництво: теорія, практика та міжнародний досвід*: зб. матеріалів Міжнародної наук.-практ. конф., 18 травня 2018 р. Київ: КНЕУ, 2018. С. 35 – 39.

287. Китай розвиває соціальні підприємства та онлайн-філантропію. УФБ: веб-сайт. URL: <http://ufb.org.ua/sektor-blagodijnosti/filantropija-u-sviti/doslidzhennja-globalnoi-filantropii.htm?id=3495> (дата звернення: 30.03.2019).

288. Essia Ries A. Islam Aminul Md. Islamic Sukuk: Pricing mechanism and rating. *Journal of Asian Scientific Research*. 2014. № 4 (11). P. 640-648.

289. The Sukuk Handbook: A Guide To Structuring Sukuk. Los Angeles: Latham & Watkins, 2015. 40 p.

290. Гернего Ю. О., Диба М. І. Прояви креативної економіки та джерела її фінансування в умовах діджиталізації. *Фінанси України*. (Index Copernicus). 2019. № 6. С.81-92.

291. Момот Л.В. Тенденції та ризики формування розвитку франчайзингу у світовій практиці та в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 10. С. 937 – 940.

292. Gernego Ju. O. Wskaźnik rozwoju społecznego na Ukrainie i w Polsce: koncepcja oraz struktura. *Современные технологии науки и образования: европейские аспекты*: зб. матеріалов Міжнарод. научн.-практ. конф., 17-23 сентября 2017 г. Херсон – Познань: Издательство ЧП Вышемирский В. С., 2017. С. 6 – 10.

293. Human Development Report 2016. Human Development for Everyone. New York: UNDP, 2016. 286 p.

294. Human Development Report 2016. Ukraine. UNDP: веб-сайт. URL: <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/UKR#> (дата звернення: 10.05.2018).

295. Human Development Report 2016. Human Development for Everyone. Ukraine. UNDP, 2017. 8 p.

296. Мельничук О. М., Ольвінська Ю. О. Динаміка показників людського розвитку в Україні. *Статистика – інструмент соціально-економічних досліджень*. 2016. Вип. 2. С. 89 – 93.

297. Лібанова Е. М. Праця задля людського розвитку: Україна 2015. Матеріали доповіді. Інститут демографії та соціальних досліджень імені М.В.Птухи НАН України. URL: http://www.nas.gov.ua/text/pdfNews/Libanova_report_human_development_Ukraine_2015.pdf (дата звернення: 10.05.2018).

298. Brand M. Human Development Report 2015. Work for Human Development. Kyiv: UNDP Ukraine, 2016. 21 p.

299. Приймак В. І., Гинда С. М. Актуальні проблеми та перспективи розвитку людського капіталу в Україні. *Економіка і організація управління*. 2014. № 3 (19). С. 199 – 205.

300. Гернего Ю. О. Концептуальні засади та еволюція розуміння людського капіталу. *Людина, яка подорожує: постнекласична парадигма наукових досліджень туризму*: матеріали Методологічного

міждисциплінарного інтернет-семінару, 17 квітня 2018 р. Полтава : ПУЕТ, 2018. С. 142 – 147.

301. The Global Human Capital Report 2017. WEF: веб-сайт. URL: <https://www.weforum.org/reports/the-global-human-capital-report-2017> (дата звернення: 10.05.2018).

302. Gernego Iu. O. Wzrost inkluzywny: wymiar wykorzystania kapitału ludzkiego na Ukrainie i w Polsce. *Project approach and educational innovations in the context of integration into the European education area: proceeding of the International scientific and practical conf.*, 21 March 2018. Poland: Lodz, 2018. P. 45 – 49.

303. Аналітична довідка. Аналіз середньострокового плану пріоритетних дій уряду до 2020 р. щодо виконання Угоди асоціації Україна - ЄС у сфері науки та технологій та впровадження інвестиційно-інноваційної моделі економічного розвитку. Київ: Юнівей Консалтинг Груп, 2017. 19 с.

304. The Global Talent Competitiveness Index 2017. Insead: веб-сайт. URL: <https://www.insead.edu/sites/default/files/assets/dept/globalindices/docs/GT-CI-2017-report.pdf> (дата звернення: 10.05.2018).

305. The Global Talent Competitiveness Index 2015–16. URL: http://www.gtci2015-16.com/wp-content/uploads/2016/01/GTCI_2015-16_R5_Full_Book_Ebook.pdf (дата звернення: 10.05.2018).

306. Рейтингові оцінки розвитку людського капіталу 2016: веб-сайт. URL: <http://edclub.com.ua/analitika/rejtingovi-ocinky-rozvytku-lyudskogo-kapitalu-2016> (дата звернення: 10.05.2018).

307. Гернего Ю. О. Ідентифікація імперативів людського розвитку країни. *Вісник ХДУ. Сер. Економіка*. 2016. Вип. 19. Ч. 1. С. 29-32.

308. Данилишин Б. М., Веклич О. А. Индикатор подлинного прогресса как адекватный макроэкономический показатель общественного благосостояния. *Проблемы прогнозирования*. 2010. № 6. С.103-112.

309. Демографічна та соціальна статистика. Доходи та умови життя. Структура сукупних витрат домогосподарств (1999-2016). Укрстат: веб-сайт.

URL:http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/gdvdg_rik/dvdg_u/strukt2010_u.htm (дата звернення: 10.05.2018).

310. Гернего Ю. О. Соціально-економічний зміст збалансованого розвитку: термінологічний аспект. *Фінансові механізми сталого розвитку України*: зб. матеріалів I Міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 жовтня 2018 р. Харків: Іванченка І. С., 2018. С. 267-270.

311. Валовий внутрішній продукт виробничим методом та валова додана вартість за видами економічної діяльності. Укрстат: веб-сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2008/vvp/vvp_ric/vtr_u.htm (дата звернення: 10.05.2018).

312. Social Progress Index 2014. Executive summary. URL: https://radicalecologicaldemocracy.files.wordpress.com/2013/03/social-progress-index-2014-report_e-1.pdf (дата звернення: 10.05.2018).

313. Social Progress Index 2015. Executive summary. URL: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/global/Documents/About-Deloitte/gx-cr-social-progress-index-executive-summary-2015.pdf> (дата звернення: 10.05.2018).

314. Social Progress Index 2016. Executive summary. URL: <http://www.socialprogressimperative.org/wp-content/uploads/2016/06/SPI-2016-Main-Report.pdf> (дата звернення: 10.05.2018).

315. Social Progress Index 2017. Executive summary. URL: https://www.socialprogressindex.com/assets/downloads/resources/en/English-2017-Social-Progress-Index-Findings-Report_embargo-d-until-June-21-2017.pdf (дата звернення: 10.05.2018).

316. Лотиш О.Я. Стан соціального розвитку України в контексті індексу соціального розвитку (SPI). *Економіка в сучасних умовах: стан, проблеми та пошук шляхів їх подолання*: зб. матеріалів Міжнародної наук.-практ. конф., 26-27 червня 2015 року. Львів: ЛЕФ, 2015. Ч.2. С.40-43.

317. Гернего Ю. О. Оцінка реального соціально-економічного прогресу: концептуалізація та прикладний аспект. *Економічна аналітика*:

сучасні реалії та прогностичні можливості: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 19 квітня 2019 р. Київ: КНЕУ, 2019. С. 70 -73.

318. The Legatum Prosperity Index 2017. Bringing prosperity to life. Tenth edition 2007 - 2016. London: The Legatum Institut Foundation, 2016. 52 p.

319. Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна». 2017. URL:https://menr.gov.ua/files/docs/Національна%20доповідь%20ЦСР%20України_липень%202017%20ukr.pdf (дата звернення: 10.05.2018).

320. Національні рахунки освіти України у 2015 році: Статистичний бюлетень / Державна служба статистики України. Київ: Державна служба статистики України, 2017. 14 с.

321. Єфименко Т. І., Соколовська А. М. Механізми фінансування та фіскального стимулювання залучення інвестицій у науку і освіту / за заг. ред. Т. І. Єфименко; наук. ред. А. М. Соколовська ; ДННУ “Акад. фін. управління”. Київ, 2018. 448 с.

322. Аналітична довідка. Стан розвитку науки і техніки, результати наукової і науково-технічної діяльності за 2016 рік. Київ: Міністерство освіти і науки України, 2017. 92 с.

323. Аналітична доповідь до щорічного послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2017р.» / Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/2316>. (дата звернення: 10.05.2018).

324. Лондар С. Підходи до оцінювання вартості підготовки фахівців у сфері вищої освіти України. *Освітня аналітика України*. 2017. Вип. 1. С. 6-17. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/educanalukr_2017_1_3 (дата звернення: 10.05.2018).

325. Проект середньострокового плану пріоритетних дій Уряду до 2020 р. НАЗК. URL: <https://nazk.gov.ua/proekt-serednostrokovogo-planu-priorytetnyhdiy-uryadu-do-2020-roku> (дата звернення: 10.05.2018).

326. Аналітична довідка. Реалізація пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки та отримані результати у 2016 р. Київ: Міністерство освіти і науки України, 2017. 52 с.

327. Національні рахунки охорони здоров'я (НРОЗ) України у 2015 році: Статистичний бюлетень. Державна служба статистики України. Київ: Державна служба статистики України, 2017. 144 с.

328. Глухова В. І., Булах М. О. Джерела фінансового забезпечення системи охорони здоров'я в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. № 10. С. 760 – 764.

329. Індикатори впливу культури на розвиток ЮНЕСКО. Короткий аналітичний огляд щодо України. Culture&Creativity. EU-Eastern Partnership Programme. Київ: ЮНЕСКО, 2018. 47 с.

330. Юринець Ю. Л. Проблеми фінансування культури в Україні в контексті міжнародних зобов'язань країни: адміністративно-правовий аспект. *Юридичний вісник*. 2016. № 2 (39). С. 100 – 107.

331. Бабенко В. Фінансування культури в Україні 2016 році. *Prostir Museum*: веб-сайт. URL: <http://prostir.museum/ua/post/36265> (дата звернення: 10.05.2018).

332. Farinha C. Developing cultural and creative industries in Ukraine. EU-Eastern Partnership Programme. Kyiv: Culture&Creativity, 2017. 54 с.

333. Закусило М. Держбюджет-2017: скільки коштують суспільне, іномовлення, кіно. *Інфопростір*: веб-сайт. URL: <http://detector.media/infospace/article/122357/2017-01-19-derzhbyudzheth-2017-skilki-koshtuyut-suspilne-inomovlennya-kino/> (дата звернення: 10.05.2018).

334. Юрчик Г. Соціальний захист зайнятого населення в Україні в умовах економічної нестабільності. *Україна: аспекти праці*. 2015. № 1. С. 34-42.

335. Про затвердження методики визначення прожиткового мінімуму: Наказ №178/147/31 від 03.02.2017. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0281-17> (дата звернення: 10.05.2018).

336. Про прожитковий мінімум: Закон України № 966-XIV від 15.07.1999. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/966-14> (дата звернення: 10.05.2018).
337. Ставки, індекси, тарифи. Мінфін ВРУ: веб-сайт. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/> (дата звернення: 10.05.2018).
338. Статистична інформація / Державна служба статистики України: веб-сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 10.05.2018).
339. Актуальні проблеми розвитку системи управління державними фінансами: євроінтеграційний контекст / за ред. Т. І. Єфименко. Київ: ДННУ “Академія фінансового управління”, 2016. 496 с.
340. Quality of living survey. Mercer: веб-сайт. URL: <https://www.mercer.com/newsroom/2018-quality-of-living-survey.html> (дата звернення: 10.05.2018).
341. Global Gridded Model of Carbon Footprints (GGMCF): веб-сайт. URL: <http://citycarbonfootprints.info/> (дата звернення: 10.05.2018).
342. World Happiness Report: веб-сайт. URL: <http://worldhappiness.report/ed/2018/> (дата звернення: 10.05.2018).
343. Стеценко Т. В., Корнівська В. О., Назарова Н. В. Оцінка соціального ефекту бюджетних видатків соціального спрямування в Україні. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 17. С. 745 – 749.
344. Бюджетний моніторинг (річний): аналіз виконання бюджету / Інститут бюджету та соціально-економічних досліджень (ІБСЕД). URL: <http://www.ibser.org.ua/publications/monitoringcategories//richnyy/> (дата звернення: 10.05.2018).
345. Кармазіна О. О. Соціальний захист населення України. Статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2018. 122 с.
346. Громадський бюджет м. Києва. Офіційний сайт. Київрада: веб-сайт. URL: <https://gb.kyivcity.gov.ua/pages/history> (дата звернення: 10.05.2018).

347. Гернего Ю. О. Соціально-орієнтована діяльність інвестиційної установи міського розвитку Берліну. *Економіка міста та урбаністика*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. Інтернет-конф., 23 березня 2018 р. Київ: КНЕУ, 2018. С. 106-110.

348. Про затвердження Положення про Державний фонд охорони навколишнього природного середовища: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 травня 1998 р. № 634. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/634-98-%D0%BF> (дата звернення: 10.05.2018).

349. Фонд соціального захисту інвалідів. URL: <http://www.ispf.gov.ua/ShowPage.aspx?PageID=43> (дата звернення: 10.05.2018).

350. Тулянцева В. Фінансово-правове регулювання діяльності позабюджетних цільових фондів. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2015. № 3. Ч. 2. С. 39 – 44.

351. Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. URL: <http://www.fg.gov.ua/> (дата звернення: 10.05.2018).

352. Пенсійний фонд України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/> (дата звернення: 10.05.2018).

353. Gernego Ju. O., Dyba O. M., Dyba M. I. Modele państwowego wsparcia finansowego dla zrównoważonego rozwoju społecznego. *International Relations Review*. 2019. Vol. 6. P. 108-118.

354. Про затвердження бюджету Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття на 2018 рік: Постанова Кабінету міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/54-2018-%D0%BF> (дата звернення: 10.05.2018).

355. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття: Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1533-14> (дата звернення: 10.05.2018).

356. Фонд соціального страхування України. URL: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/main/uk/publish/article/961537> (дата звернення: 10.05.2018).
357. Гернего Ю. О., Дибя О. М. Соціальні інвестиції як форма реалізації пріоритетів збалансованого людського розвитку. *International security in the frame of modern global challenges: proceeding of the conf.*, 11 June 2018. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018. P. 207 – 213.
358. Проектне фінансування: підручник / за заг. та наук. ред. проф., д.е.н. Т.В. Майорової. 2-ге вид., переробл. і доп. Київ: КНЕУ, 2017. 434 с.
359. Практики КСВ в Україні 2016. / під ред. М. Саприкіної. Київ: Центр «Розвиток КСВ», 2016. 100 с.
360. Розвиток КСВ в Україні: 2010 – 2018. / під ред. А. Зінченко, М. Саприкіна. Київ: Видавництво «Юстон», 2017. 52 с.
361. Бирман, Г., Шмидт С. Экономический анализ инвестиционных проектов. Санкт Петербург: ЮНИТИ, 1997. 631 с.
362. Бочаров В. В. Инвестиции. Санкт Петербург: Питер, 2002. 288 с.
363. Вітлінський В. В. Ризикологія в зовнішньоекономічній діяльності: навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2008. 432 с.
364. Катеринич М. Б. Аналіз та оцінка інвестиційних проектів. *Інвестиції: практика та досвід*. 2007. № 16. С. 11 – 17.
365. Вербицька Г. Л., Мельник О. Г. Удосконалення механізму оцінювання інвестиційного проекту. *Вісник національного університету „Львівська політехніка”*. 2008. № 14 (635). С. 156 – 162.
366. Гаврилюк О.В. Інвестиційний імідж та інвестиційна привабливість України. *Фінанси України*. 2008. № 3. С. 78 – 87.
367. Дука А. П. Теорія та практика інвестиційної діяльності, інвестування: навчальний посібник. 2 – ге вид. Київ: Каравела, 2008. 432 с.
368. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 року № 1560- XII. ВРУ: веб-сайт. URL: <http://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.05.2018).

369. Моторнюк У. І. Аналіз сутності та необхідності розвитку залучення інвестицій у соціальну сферу. *Інфраструктура ринку*. 2017. Вип. 5. С. 178 – 181.
370. Weisbrod B. *The Nonprofit Economy*. Cambridge.: Harvard Univ. Press, 1994. 266 p.
371. Бірюкова М. В. Цілепокладання як основа соціального проєктування: праксеологічний підхід. *Вісник НТУ «ХПІ»*. 2016. № 40 (12). С. 34 – 40.
372. Сталий розвиток компанії «Нова пошта». Нова пошта: веб-сайт. URL: <https://novaposhta.ua/csr> (дата звернення: 10.05.2018).
373. Звіт зі сталого розвитку 2017. Компанія «Нова пошта». Київ: Нова пошта, 2017. 50 с.
374. The Economist Intelligence Unit. EIU: веб-сайт. URL: <http://www.eiu.com/home.aspx> (дата звернення: 10.05.2018).
375. Укрексімбанк: веб-сайт. URL: <https://www.eximb.com/ukr/financial/world-bank-long-term-financing/> (дата звернення: 10.05.2018).
376. Разом за життя. Благодійна програма. Укрексімбанк: веб-сайт. URL: <http://razom.eximb.com/ua/about/statistics/> (дата звернення: 10.05.2018).
377. Рамковий документ з екологічного та соціального менеджменту. Проєкт доступу до довготермінового фінансування. ПАТ «Укрексімбанк». Київ: Укрексімбанк, 2016. 39 с.
378. Програма соціального інвестування. Western NIS Enterprises Fund: веб-сайт. URL: <http://wnisef.org/uk/impact-investing/> (дата звернення: 10.05.2018).
379. Фінансування бізнесу. Ощадбанк: веб-сайт. URL: <https://www.oschadbank.ua/ua/business/finansuvannya-biznesu/> (дата звернення: 10.05.2018).
380. Програма «Будуй своє». Ощадбанк: веб-сайт. URL: <https://buduysvoe.com/> (дата звернення: 10.05.2018).

381. Благодійний фонд ПриватБанку. ПриватБанк: веб-сайт. URL: <https://blago.privatbank.ua/ua/news/185> (дата звернення: 10.05.2018).
382. Соціальна відповідальність. Роль у сталому розвитку суспільства. Райффайзен Банк Аваль: веб-сайт. URL: <https://www.aval.ua/about/charity/> (дата звернення: 10.05.2018).
383. Гернего Ю. О. Соціально-відповідальні та ресурсозберігаючі інвестиції банків в Україні. *Європейський вектор модернізації економіки: креативність, прозорість та сталий розвиток*: зб. матеріалів X Ювілейної Міжнар. наук.-практ. конф., 18 – 19 квітня 2018 р. Харків: ХНУБА, 2018. С. 72 – 74.
384. Стратегія сталого розвитку. ПУМБ: веб-сайт. URL: <https://about.pumb.ua/growth/strategy> (дата звернення: 10.05.2018).
385. Open Aid Ukraine. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. Офіційний портал координації міжнародної допомоги України: веб-сайт. URL: <http://openaid.gov.ua/> (дата звернення: 19.08.2018).
386. Прес-центр Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. В Україні реалізуються донорські проекти на \$5,3 млрд. Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=8473149f-0632-4b1b-883a-1ae18f002f00&title=VUkrainiRealizuiutsiaDonorskiProektiNa-5-3-Mlrd> (дата звернення: 19.08.2018).
387. Gernego Ju. O., Dyba O. M. Finansowanie działalności innowacyjnej na Ukrainie i w Polsce. *Innovative Economy: Processes, Strategies, Technologies: proceeding of the conf.*, 27 January 2017. Kielce: Baltija Publishing. P. 66 – 68.
388. Каталог організацій-донорів. URL: <http://www.oblrada.pl.ua/grant/catalog.pdf> (дата звернення: 19.08.2018).
389. З'ясувалися масштабні суми грантів Україні від США / Обозреватель. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/crime/zyasuvalisya-masshtabni-sumi-grantiv-ukraini-vid-ssha.htm> (дата звернення: 19.08.2018).

390. Програми і гранти / Посольство США в Україні. URL: <https://ua.usembassy.gov/uk/education-culture-uk/current-programs-grants-uk/> (дата звернення: 19.08.2018).
391. American councils: веб-сайт. URL: <http://www.americancouncils.org.ua/> (дата звернення: 19.08.2018).
392. From the American people / Ukraine. USAID. URL: <https://www.usaid.gov/uk/ukraine> (дата звернення: 19.08.2018).
393. Програма соціального інвестування / WNISEF. URL: <http://wnisef.org/uk/impact-investing/> (дата звернення: 19.08.2018).
394. Gernego Iu. O., Dyba O. M. Sources of social innovations' support. *Україна – Україна – Бґґария – Европейски союз: сьвременно сьстояние и перспективи*: сборник с доклади от V Международна науч. конф., 24 вересня – 1 жовтня 2016 р. Варна: Издательство «Наука и икономика», 2016. С. 288-292.
395. Підтримка сталих змін. WNISEF. Річний звіт. Київ: USAID, 2018. 58 с.
396. Посольство Федеративної Республіки Німеччина в Україні. URL: <https://kiew.diplo.de/ua-uk/aktuelles/-/2176910> (дата звернення: 19.08.2018).
397. GIZ. Україна. URL: <https://www.giz.de/en/worldwide/32413.html> (дата звернення: 19.08.2018).
398. Німецькі інститути чекають на українських учених. Куди стукати. Дім інновацій: веб-сайт. URL: <https://innovationhouse.org.ua/statti/nemetskye-ynstytuty-zhdut-ukraynskyh-uchenyh-kuda-stuchatsya/> (дата звернення: 19.08.2018).
399. Annual Report 2015. KfW. Bank aus Verantwortung. Berlin: KfW, 2015. 126 s.
400. Gernego Iu. O. Theoretische und angewandte Grundlagen für Kreditierung von Innovativen Projekten in der Ukraine. *Journal L'Association 1901 "SEPIKE"*, Norderstedt – Deutschland, Poitiers – France. (Index Copernicus). 2015. Edition 9. P. 122 – 127.

401. Bank aus Verantwortung. KfW: веб-сайт. URL: <https://www.kfw.de/inlandsfoerderung/%C3%96ffentliche-Einrichtungen/index-2.html> (дата звернення: 19.08.2018).
402. A financial industry benchmark for determining, assessing and managing environmental and social risk in projects. The Equator Principles: веб-сайт. URL: www.equator-principles.com (дата звернення: 19.08.2018).
403. Гернего Ю. О. Перспективи для банківського кредитування інноваційного розвитку в Україні. *Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України*: зб. матеріалів І Міжнар. наук.-практ. конф., 23–25 квітня 2015 р. Ужгород: ПРАТ «Видавництво «Закарпаття», 2015. С. 46 – 51.
404. Common Approaches. ECA WATCH: веб-сайт. URL: <http://www.eca-watch.org/issues/common-approaches> (дата звернення: 19.08.2018).
405. Geschäftsbericht 2013. Frankfurt am Main: KfW IPEX-Bank, 2014. 20 s.
406. Грантрайтинг: метод. рек. для органів публічної влади щодо написання проєктних заявок. / за заг. ред. О.В. Кулініча. 2-ге вид., доп. і перероб. Харків: Золоті сторінки, 2015. 80 с.
407. Британська Рада в Україні. URL: <http://www.britishcouncil.org.ua/programmes> (дата звернення: 19.08.2018).
408. Annual reports and accounts 2017-2018. London: British Council, 2018. 120 p.
409. Corporate Plan 2017-2020. London: British Council, 2017. 120 p.
410. Стипендії уряду Франції. Стажування. Campus France. URL: <http://www.ukraine.campusfrance.org/page> (дата звернення: 19.08.2018).
411. Foundation Center. Foundation Maps. URL: <https://maps.foundationcenter.org/home.php> (дата звернення: 19.08.2018).
412. Бураковський І., Ангел Є., Кравчук В., Юхименко С. Іноземні недержавні фонди в Україні: напрями та масштаби діяльності. Київ: Інститут політичних досліджень та економічних консультацій, 2018. 67 с.

413. Data Book 2017. Internal revenue service. Washington: Department of Treasury, 2017. 67 с.
414. SOI Tax Stats - Charities & Other Tax-Exempt Organizations Statistics. IRS. URL: <https://www.irs.gov/statistics/soi-tax-stats-charities-and-other-tax-exempt-organizations-statistics> (дата звернення: 19.08.2018).
415. International Renaissance Foundation. URL: <http://www.irf.ua/grants/contests/> (дата звернення: 19.08.2018).
416. Річний звіт 2017. Київ: Фонд Відродження, 2018. 92 с.
417. National Endowment for Democracy: веб-сайт. URL: <https://www.ned.org/apply-for-grant/en/> (дата звернення: 19.08.2018).
418. Mott Foundation: веб-сайт. URL: <https://www.mott.org/> (дата звернення: 19.08.2018).
419. Wilson K., Silva F., Silva R. Social impact investment: building the evidence base. Paris: OECD, 2015. 136 p.
420. The Coca-Cola Foundation: веб-сайт. URL: <https://www.coca-colacompany.com/our-company/the-coca-cola-foundation> (дата звернення: 19.08.2018).
421. Соціально-економічний вплив Системи Компаній Кока-Кола в Україні. Звіт про дослідження. Київ: Кока-Кола, 2017. 33 с.
422. Гернего Ю. О. Ендавмент фінансування освітньої складової інноваційної економіки в Україні. *Економіка та суспільство*. (Index Copernicus). 2017. № 8. С. 563-567. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/8_ukr/95.pdf (дата звернення: 14.12.2019).
423. Гурняк І. Л., Дацко О. І., Яремчук О. І. Додана вартість як базис економічного розвитку територіальних громад. *Регіональна економіка*. 2015. № 1. С. 37 – 47.
424. Woolcock M. Social capital and economic development: Toward a theoretical synthesis and policy framework. *Theory and Society*. 1998. № 27. P. 151-208.

425. Annie T. Was Weber right? The cultural capital root of socio-economic growth examined in five European countries. *International Journal of Manpower*. 2014. Vol. 35. Iss. 1/2. P. 56 – 88.

426. Berger L., Berger D. The talent management handbook: creating a sustainable competitive advantage by selecting, developing, and promoting the best people. New York : McGraw-Hill, 2010. 576 p.

427. Dyba M., Gernego Iu. Działalności przedsiębiorstw społecznych na Ukrainie oraz w Polsce. *Economy of enterprise: theory and experience* : proceeding of the VII International scientific and practical conf., 12 October 2018. Krakow; Nairobi (IDIA), 2018. P. 91–93.

428. Gernego Iu. O. Corporate responsibility indicators in Ukraine within the conceptual framework of globalization. *Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку* : зб. матеріалів II Міжнародної наук.-практ. конф., 12 червня 2018 р. Київ: КНЕУ, 2018. С. 38 – 41.

429. Створення спільних цінностей. Звіт Nestlé в Україні 2016. Київ: ТОВ «Нестле Україна». 2016. 36 с.

430. Gernego Iu. O., Dyba O. M., Petrenko L. A. Determinants of innovative activities concerning socio-economic growth. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. (Web of Science). 2019. № 3. С. 445-453.

431. About the IMF. *International Monetary Fund*: веб-сайт. URL: <http://www.imf.org/external/about.htm> (дата звернення: 19.08.2018).

432. Співробітництво України з міжнародними фінансовими інституціями. *Постійне представництво України при ЮНЕСКО*. ЮНЕСКО: веб-сайт. URL : <http://unesco.mfa.gov.ua/ua/about-ukraine/economic-cooperation/ifo-projects> (дата звернення: 19.08.2018).

433. Лондар С. Л., Кузнєцов К. В. Співробітництво України та МВФ як фактор макрофінансової стабілізації. *Фінанси України*. 2015. № 4. С. 48-66.

434. Лондар С. Л., Лондар Л. П., Бринюк О. В. Особливості підготовки і реалізації проектів Світового банку з урахуванням вимог оновленої

соціально-екологічної політики "Загальні соціально-екологічні засади".
Освітня аналітика України. 2018. Вип. 3. С. 17-32.

435. International Bank for Reconstruction and Development. The World Bank: веб-сайт. URL: <http://www.worldbank.org/en/about/what-we-do/brief/ibrd> (дата звернення: 19.08.2018).

436. The World Bank's fund for the poorest. International Development Association (IDA): веб-сайт. URL: <http://www.worldbank.org/ida/> (дата звернення: 19.08.2018).

437. Organizational-economic mechanism of management innovative development of economic entities: collective monograph / edited by M. Bezpartochnyi, in 3 Vol. / Higher School of Social and Economic. Przeworsk: WSSG, 2019. Vol. 2. 400 p.

438. International Finance Corporation. The World Bank Group: веб-сайт. URL: http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/corp_ext_content/ifc_external_corporate_site/home (дата звернення: 19.08.2018).

439. Multilateral Investment Guarantee Agency. The World Bank Group: веб-сайт. URL: <http://www.miga.org/> (дата звернення: 19.08.2018).

440. The International Centre for Settlement of Investment Disputes. The World Bank Group: веб-сайт. URL : www.worldbank.org/icsid (дата звернення: 19.08.2018).

441. Кожухова Т. Фінансування Світовим банком проєктів розвитку в Україні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Економіка і менеджмент*. 2016. Вип. 15. С. 17-20.

442. Гернего Ю. О., Дибя О. М. The World Bank and the IMF activities in the context of integration processes of Ukrainian economy. *International relations review*. Thematic issue Challenges for international relations in the XXI century. 2018. № 2. Р. 84 – 100.

443. Короткий огляд групи Світового банку, *Центр інноваційних знань світового банку в Україні*. Світовий банк: веб-сайт. URL:

http://www.hneu.edu.ua/Overview_of_the_World_Bank (дата звернення: 19.08.2018).

444. World Bank. 2015. Colombia - First Sustainable Development and Green Growth Development Policy Operation Project. Washington, D.C.: World Bank Group: веб-сайт. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/2015/08/24928252/colombia-first-sustainable-development-green-growth-development-policy-operation-project>, (дата звернення: 19.08.2018).

445. Партнерство Світовий банк - Україна. *Огляд програм для країни* 2014. № 4. 42 с.

446. Перспективи економічного зростання залежать від термінового впровадження реформ. The World Bank: веб-сайт. URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2018/04/10/ukraine-economic-update-spring-2018> (дата звернення: 19.08.2018).

447. Детермінанти соціально-економічного розвитку України в умовах трансформаційних зрушень: колективна монографія. / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. В. П. Ільчука. Чернігів: ЧНТУ, 2018. 432 с.

448. Український фонд соціальних інвестицій (УФСІ): веб-сайт. URL: <http://usif.org.ua/> (дата звернення: 19.08.2018).

449. Фінюк А. Соціальні інновації як інструмент вирішення суспільних проблем. Ресурсний центр «Гурт»: веб-сайт. URL: <https://gurt.org.ua/news/recent/17648/> (дата звернення: 19.08.2018).

450. Grossman A., Applaby S., Reimers S. Venture Philanthropy: Its Evolution and Its Future. *Harvard Business School*. 2013. № 9. 25 p.

451. Гернего Ю. О. Інвестиційна природа венчурної філантропії: сутнісні характеристики та майбутнє. *Модернізація економіки: сучасні реалії, прогнозні сценарії та перспективи розвитку*: зб. матеріалів Міжнародної наук.-практ. конф., 25-26 квітня 2019 р. Херсон: ФОП Вишемирський В.С., 2019. С. 283 – 285.

452. Вигівська І. М., Хоменко Г. Ю. Сучасний механізм венчурного фінансування соціальних проєктів у конфліктні часи: обліковий вимір. *Вісник ЖДТУ*. 2018. № 4. С. 43 – 47.

453. Венчурна філантропія. УФБ: веб-сайт. URL: <http://ufb.org.ua/sektor-blagodijnosti/filantropija-u-sviti/trendi/trend-1.htm> (дата звернення: 19.08.2018).

454. Туркин С. Зачем бизнесу социальная ответственность? *Управление компанией*. 2004. № 7 URL: www.cfin.ru/press/zhuk/2004-7/16.shtml (дата звернення: 19.08.2018).

455. Наумова М. Сутність соціального підприємництва та його роль у соціально-економічному розвитку суспільства. *Україна: аспекти праці. Соціальна політика*. 2014. №4. С.34–39.

456. Пітчинг проєктів соціальної дії для мешканців Донецької та Луганської областей. British Council: веб-сайт. URL: <http://www.britishcouncil.org.ua/active-citizens/pitching-donetsk-luhansk>.

457. Innovative Financial Instruments (blending). European Commission: веб-сайт. URL: https://ec.europa.eu/europeaid/policies/innovative-financial-instruments-blending_en.

458. EFSD. The European Fund for sustainable development. Promoting investments in the neighbourhood and Africa. European Union: NIP. 2018. 68 p.

459. Bellinger A., Terway A., Barnett N. Innovative financing recommendations. Washington: The Education Commission, 2016. 70 p.

460. Ассоциация. Частные инвесторы Украины: веб-сайт. URL: <http://www.uaban.org/> (дата звернення: 19.08.2018).

461. Гернего Ю.О. Бізнес-ангели інноваційного зростання. *Економічний дискурс: зб. матеріалів Міжнародної наук.-практ. Інтернет-конф.*, 25 листопада 2014 р. Тернопіль: Крок, 2014. С. 191–193. (0,1 д. а.).

462. Vasilyeva, T., Lyeonov, S., Adamičková, I., Bagmet, K. Institutional Quality of Social Sector: the Essence and Measurements. *Economics and*

Sociology. 2018. № 11(2). P. 248-262. URL: doi:10.14254/2071-789X.2018/11-2/17 (дата звернення: 14.05.2018).

463. Краус Н. М. Голобородько О. П., Краус К. М. Цифрова економіка: тренди та перспективи авангардного характеру розвитку. *Ефективна економіка: електронне наукове фахове видання*. 2018. № 1. URL: <http://ojs.dsau.dp.ua/index.php/efektyvna-ekonomika/article/viewFile/997/862> (дата звернення: 14.05.2018).

464. Правове забезпечення здійснення державної політики з реконструкції економіки: монографія / під заг. ред. В.А. Устименка. НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. Чернігів: Десна Поліграф, 2016. 160 с.

465. Социальные сети накрывают мир и Украину. Корреспондент: веб-сайт. URL: <http://techno.bigmir.net/technology/1517277—Social—nye—seti—nakryvajut—mir—i—Ukrainu> (дата звернення: 14.05.2018).

466. Цифрова економіка. Про нові можливості для України. NV: веб-сайт. URL: <https://nv.ua/ukr/opinion/kubiv/tsifrova-ekonomika-pro-novi-mozhливosti-dlja-ukrajini-2282520.html> (дата звернення: 14.05.2018).

467. Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018 – 2020 роки та затвердження плану заходів щодо її реалізації. Кабінет Міністрів України: веб-сайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-rozvitku-cifrovoyi-ekonomiki-ta-suspilstva-ukrayini-na-20182020-roki-ta-zatverdzhennya-planu-zahodiv-shodo-yiyi-realizaciyi> (дата звернення: 14.05.2018).

468. Qu J., Simes R., O'Mahony J. How Do Digital Technologies Drive Economic Growth? *Economic Record*. 2017. Vol. 93. P. 57 – 69.

469. Mankiw G. A, Romer D., Weil D. Contribution to the empirics of economic growth. *The quarterly journal of economics*. 1992. Vol. 107. P. 407 – 437.

470. OECD. Measuring the Digital Economy: A New Perspective. London: OECD Publishing, 2014. 161 p.

471. Гернего Ю. О., Дибя М. І. Формування діджитал-парадигми соціально-економічного розвитку. *Фінанси України*. (Index Copernicus). 2018. № 8. С. 32–44.
472. Moulton B. R. GDP and the digital economy: keeping up with the changes. Understanding the digital economy: data, tools, and research. Cambridge, Mass. MIT Press. 2000. P. 34-48.
473. Maximizing the impact of digitization. PWC: веб-сайт. URL: https://www.strategyand.pwc.com/media/file/Strategyand_Maximizing-the-Impact-of-Digitization.pdf (дата звернення: 14.05.2018).
474. Florida R. The Flight of the Creative Class. New York: Harper Business, 2005. 352 p.
475. Żelazny R., Pietrucha J. Measuring innovation and institution: the creative economy index. *Equilibrium. Quarterly Journal of Economics and Economic Policy*. 2017. № 12(1). P. 43–62.
476. World Bank Open Data. Free and open access to global development data. World Bank: веб-сайт. URL: <http://data.worldbank.org/> (дата звернення: 14.05.2018).
477. Коломієць Г. М., Глушач Ю. С. Цифрова економіка: контрверсійність змісту і впливу на господарський розвиток. *БізнесІнформ*. 2017. № 7. С. 137 – 143.
478. Гернего Ю. О., Дибя М. І. Діджиталізація економіки: світовий досвід та можливості розвитку в Україні. *Фінанси України*. (Index Copernicus). 2018. № 7. С. 50–63.
479. Гернего Ю. О. Еволюція фінансових технологій та їх соціально-економічний зміст. *Фінансові послуги*. (Index Copernicus). 2018. № 4. С. 18-25.
480. Мазаракі А., Волосович С. Fintech у системі суспільних трансформацій. *Вісник КНТЕУ*. 2018. № 2. С. 5 – 18.
481. FinTech, RegTech and SupTech: What They Mean for Financial Supervision. Toronto Leadership Centre URL: <http://res.torontocentre.org/guidedocs/FinTech%20RegTech%20and%20SupTech>

[%20-%20What%20They%20Mean%20for%20Financial%20Supervision.pdf](#)

(дата звернення: 14.05.2018).

482. Arner D. FinTech: Evolution and Regulation. URL: http://law.unimelb.edu.au/_data/assets/pdf_file/0011/1978256/D-Arner-FinTech-Evolution-Melbourne-June-2016.pdf. (дата звернення: 14.05.2018).

483. Arner, D. W. Barberis J. N., Buckley R. P. The Evolution of Fintech: A New Post-Crisis Paradigm? University of Hong Kong Faculty of Law Research Paper No. 2015/047; UNSW Law Research Paper No. 2016-62. URL: <https://ssrn.com/abstract=2676553orhttp://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2676553> (дата звернення: 14.05.2018).

484. Гернего Ю. О., Дибя О. М. Стратегічні основи кредитування інноваційного розвитку в Європі. *Економіка розвитку*. (Index Copernicus). 2016. №1. С. 11–19.

485. Что такое RegTech: новый рынок на \$120 млрд. для финансовых стартапов: веб-сайт. URL: <https://rb.ru/opinion/regtech-what-is> (дата звернення: 14.05.2018).

486. Dalton D. RegTech is the new FinTech. Deloitte. URL: <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/lu/Documents/financial-services/performancemagazine/articles/lu-how-agile-regulatory-technology-is-helping-firms-better-understand-and-manage-their-risks-24052016.pdf> (дата звернення: 14.05.2018).

487. Поченчук Г.М. Фінансові технології: розвиток і регулювання. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 13. С. 193-199. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/13_ukr/200.pdf (дата звернення: 14.05.2018).

488. Gatteschi V. Blockchain and Smart Contracts for Insurance: Is the Technology Mature Enough? *Future Internet*. 2018. № 10 (2). 20 p. URL: [doi:10.3390/fi10020020](https://doi.org/10.3390/fi10020020) (дата звернення: 14.05.2018).

489. Abdul-Kader S. A., Woods J. C. Survey on Chatbot Design Techniques in Speech Conversation Systems. *International Journal of Advanced Computer Science and Applications*. 2015. № 6 (7). P. 72 – 80.

490. Redrawing the lines: FinTech's growing influence on Financial Services. PWC: веб-сайт. URL: <https://www.pwc.com/gx/en/industries/financial-services/assets/pwc-global-fintech-report-2017.pdf> (дата звернення: 14.05.2018).

491. Mayorova, T., Domżał, Z., Gernego, Iu., Dyba, O. High-technology investments as a driver of rural productivity. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. (Web of Science). 2019. Vol. 41. No. 1. P. 25-32.

492. Zavolokina L., Dolata M., Schwabe G. The FinTech phenomenon: antecedents of financial innovation perceived by the popular press. URL: <https://jfin-swufe.springeropen.com/track/pdf/10.1186/s40854-016-0036-7?site=jfin-swufe.springeropen.com> (дата звернення: 14.05.2018).

493. Haddad Ch., Hornuf L. The emergence of the global fintech market: economic and technological determinants. *Small Business Economics*. 2018. № 1. 25 p. URL: <https://doi.org/10.1007/s11187-018-9991-x> (дата звернення: 14.05.2018).

494. Дибя М. І., Гернего Ю. О. FINTECH як інноваційний інструмент людського розвитку. *Економіка. Фінанси. Бізнес. Управління*: матеріали І міжнародного економічного форуму, 21-24 травня 2019 р. Київ: ФОП Ямчинський О. В., 2019. Вип 1. Частина 2. С. 92 – 93.

495. Dushnitsky G., Guerini M., Piva E., Rossi-Lamastra C. Crowdfunding in Europe: determinants of platform creation across countries. *California Management Review*. 2016. № 58. P. 44-71. URL: <https://doi.org/10.1525/cmr.2016.58.2.44>. (дата звернення: 14.05.2018).

496. York J.G. , Lenox M. J. Exploring the sociocultural determinants of de novo versus de alio entry in emerging industries. *Strategic Management Journal*. 2014. № 35. P. 1930-1951. URL: <https://doi.org/10.1002/smj.2187>. (дата звернення: 14.05.2018).

497. RegTech is the new FinTech. Deloitte Report: веб-сайт. URL: <https://www2.deloitte.com/ie/en/pages/financial-services/articles/RegTech-is-the-new-FinTech.html> (дата звернення: 14.05.2018).

498. Dyba M. I., Gernego Iu. O. The role of robo-advisors for global financial market growth. *Intellectual Economics, Management and Education: proceedings of the 1 st International Symposium*, 20th September 2019. Vilnius: Vilnius Gediminas Technical University, 2019. P. 92-94.

499. Philippon Th. The FinTech opportunity. *NBER Working Paper*. 2016. № 22476. 24 p. URL: <http://www.nber.org/papers/w22476> (дата звернення: 14.05.2018).

500. State of European Fintech: current trends and prediction. Innovate finance. Report 2017. Slideshare: веб-сайт. URL: <https://www.slideshare.net/innovatefinance/state-of-european-fintech-current-trends-prediction-2017> (дата звернення: 14.05.2018).

501. Mills, K., McCarthy, B. The State of Small Business Lending: Innovation and Technology and the Implications for Regulation (Harvard Business School Entrepreneurial Management Working Paper, 17-042; Harvard Business School General Management Unit Working Paper, 17-042). 2016. URL: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2877201> (дата звернення: 14.05.2018).

502. Ivashchenko A., Britchenko I., Dyba M., Polishchuk Ye., Sybirianska Yu., Vasylyshen Yu. Fintech platforms in SME's financing: EU experience and ways of their application in Ukraine. *Investment Management and Financial Innovations*. 2018. 15 (3). P. 83-96. URL: doi:10.21511/imfi.15(3).2018.07.

503. Gernego Iu. O., Dyba O. M. The main European trends of banks' development. *Україна – Българія – Европейски союз: съвременно състояние и перспективи*. Сборник с доклади от IV Международна науч. конф., 10 - 16 вересня 2015 р. Варна: Издателство «Наука и икономика», 2015. С. 227-231.

504. The Pulse of Fintech 2018. Biannual global analysis of investment in Fintech. Switzerland: KPMG, 2018. 58 p.

505. Майорова Т. В., Прилуцька О. В. Регулювання діяльності Fintech-компаній в умовах глобалізації ринків фінансових послуг. *Фінансові послуги*. 2018. № 4. С. 2 – 8.

506. Fintech in Ukraine: Trends, Market Overview and Catalogue. Kyiv: USAID. UNIT City, 2018. 40 p.

507. Fintech Ukraine 2015: веб-сайт. URL: <https://www.bank-online.com.ua/fintech2015/> (дата звернення: 14.05.2018).

508. Fintech is introducing fresh impetus into the world of financial services. PWC: веб-сайт. URL: <https://www.pwc.nl/en/industries/financiele-sector/fintech.html> (дата звернення: 14.05.2018).

509. Некрасов В. День, коли народився український ФінТех: на чому заробляють фінтех компанії. *Економічна правда*: веб-сайт. 2018. URL: <https://www.epravda.com.ua/publications/2018/02/26/634424/> (дата звернення: 14.05.2018).

510. Про затвердження Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року: Постанова НБУ № 391 від 18.06.2015 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/v0391500-15> (дата звернення: 14.05.2018).

511. Фінтех в Україні: що це таке і як він робить життя українців комфортніше. Укрмедія: веб-сайт. URL: <https://ukr.media/science/347729/> (дата звернення: 14.05.2018).

512. The Global Competitiveness Report 2014-2015. WEF: веб-сайт. URL: <http://www.weforum.org/reports/global-competitiveness-report-2014-2015> (дата звернення: 14.05.2018).

513. Зозульов О.В., Полторак К.А. Застосування крауд-технології в маркетинговій діяльності підприємств. *Економічний Вісник НТУУ «КПІ»*. 2014. №11. С. 422-429.

514. Гернего Ю. О. Crowdfunding: the worldwide conditions and prospects for usage in Ukraine. *Актуальні проблеми економіки*. (Scopus, Index Copernicus). 2015. № 12 (174). С. 111 – 117.

515. Rheingold H. A Slice of Life in My Virtual Community. Informatik: веб-сайт. URL: <http://www.informatik.uk/gnomic/rheingold.html> (дата звернення: 14.05.2018).

516. Gernego Iu. O. The theoretical aspects of crowdfunding. *Економіка і менеджмент: сучасні трансформації в епоху глобалізації*: зб. матеріалів Міжнародної наук.-практ. конф., 29 січня 2016 р. Klaipeda: Klaipeda University, 2016. С. 265 –267.

517. Джайлс М. Настоящие друзья Мартин Джайлс. Мир в 2050 году / под. ред.. Д. Франклина и Дж. Эндрюса. Москва: Манн, Иванов и Фербер, Эксмо, 2013. 368 с.

518. Хау Дж. Краудсорсинг. Коллективный разум как инструмент развития бизнеса : пер. с англ. Москва : Альпина Паблишер, 2012. 288 с.

519. Belleflamme P., Lambert T., Schwienbacher A. Crowdfunding: Tapping the right crowd. *Journal of Business Venturing*. 2014. Vol. 29. P. 585 – 609.

520. Schwienbacher A., Larralde B. Crowdfunding of small entrepreneurial ventures. *SSRN Electronic Journal*. 2010. URL: http://papers.ssrn.com/sol3/Delivery.cfm/SSRN_ID1699183_code301672.pdf (дата звернення: 14.05.2018)

521. Mollick E. The dynamics of crowdfunding: An exploratory study. *Journal of Bussiness Venturing*. 2013. Vol. 29. Issue 1. P. 1 – 16.

522. Іващенко А. І., Поліщук Є. А., Дибя О. М. Перспективи розвитку краудфандингу в Україні як інструменту залучення коштів для підприємств малого та середнього бізнесу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 21. С. 34-39.

523. Gernego Iu. The Potential for Innovative Development of Crowdfunding. *Економіка розвитку*. (Index Copernicus). 2016. № 3. С. 5–12.

524. Огородник В. О. Краудфандинг як інноваційний інструмент модернізації національної фінансово-інвестиційної системи. *Науковий вісник Ужгородського університету*. 2014. Вип. 3 (44). С. 103 – 105.

525. Кушнір С. О. Краудфандинг як одна з реальних можливостей функціонування стартапів та перспективий його розвитку в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2015. Вип. 13. Ч. 3. С. 132 – 135.

526. Швальц В. Пять нематериальных преимуществ краудфандинга. URL: <http://crowdsourcing.ru/article/five-non-monetary-benefitscrowdfunding> (дата звернення: 14.05.2018).

527. Dyba M. I., Gernego Iu. O. Crowdfunding as source for human development financing. *Украина – България – Европейски союз: съвременно състояние и перспективи*: сборник с доклади от VI Международна науч. конф., 17 - 21 вересня 2018 р. Варна: Издательство «Наука и икономика», 2018. С. 305 – 309.

528. Deutschland. Statista: веб-сайт. URL: <https://de.statista.com/outlook/335/137/crowdfunding/deutschland#> (дата звернення: 14.05.2018).

529. Kickstarter: веб-сайт. URL: <https://www.kickstarter.com/?lang=de> (дата звернення: 14.05.2018).

530. Startnext: веб-сайт. URL: <https://www.startnext.com/> (дата звернення: 14.05.2018).

531. Steady: веб-сайт. URL: <https://steadyhq.com> (дата звернення: 14.05.2018).

532. Indiegogo: веб-сайт. URL: <https://www.indiegogo.com/de> (дата звернення: 14.05.2018).

533. 99 Funken: веб-сайт. URL: <https://www.99funken.de/> (дата звернення: 14.05.2018).

534. Betterplace: веб-сайт. URL: <https://www.betterplace.org/de> (дата звернення: 14.05.2018).

535. Seedmatch: веб-сайт. URL: <https://www.seedmatch.de/> (дата звернення: 14.05.2018).

536. Great Britain. Statista: веб-сайт. URL: <https://de.statista.com/outlook/335/156/crowdfunding/grossbritannien#market-revenue> (дата звернення: 14.05.2018).
537. Crowdcube: веб-сайт. URL: <https://www.crowdcube.com/> (дата звернення: 14.05.2018).
538. Seedrs: веб-сайт. URL: <http://seedrs.com/> (дата звернення: 14.05.2018).
539. Syndicate Room: веб-сайт. URL: <https://www.syndicateroom.com/> (дата звернення: 14.05.2018).
540. Crowdfunder: веб-сайт. URL: <http://www.crowdfunder.co.uk/> (дата звернення: 14.05.2018).
541. Crowdshed: веб-сайт. URL: <https://www.crowdshed.com/> (дата звернення: 14.05.2018).
542. Spacehive: веб-сайт. URL: <https://www.spacehive.com/> (дата звернення: 14.05.2018).
543. RateSetter: веб-сайт. URL: <https://ratesetter.com/> (дата звернення: 14.05.2018).
544. Croud sourcing Week: веб-сайт. URL: <http://crowdsourcingweek.com/blog/10-crowdfunding-platforms-uk/> (дата звернення: 14.05.2018).
545. Социальные сети накрывают мир и Украину. Корреспондент: веб-сайт. URL: <http://techno.bigmir.net/technology/1517277—Social—nye—seti—nakryvajut—mir—i—Ukrainu> (дата звернення: 14.05.2018).
546. КУБ: веб-сайт. URL: <https://kub.pb.ua/> (дата звернення: 14.05.2018).
547. Велика ідея: веб-сайт. URL: <https://biggggidea.com/> (дата звернення: 14.05.2018).
548. Na Starte: веб-сайт. URL: <https://na-starte.com/about> (дата звернення: 14.05.2018).

549. Беккер Г. С. Человеческое поведение: экономический подход. Москва: ГУ-ВШЭ, 2003. 672 с.
550. Яровенко Т. С. Інвестиції в освіті: особливості, проблеми та тенденції. *Економіка сьогодні: актуальні питання та перспективи*. 2013. № 2. URL: <http://economics-issues.com.ua/zmist-zhurnalu/ekonomika-sogodennya-aktualni-pitannya-ta-perspektivi-2013-2/investici%D1%97-v-osvitiosoblivosti-problemi-ta-tendenci%D1%97/> (дата звернення: 14.05.2018).
551. Ukraine, World Bank Open Data. Free and open access to global development data. World Bank: веб-сайт. URL: <http://data.worldbank.org/> (дата звернення: 14.05.2018).
552. Proposal for a council recommendation on Key Competences for Lifelong Learning. Brussels: European Commission,.2018. 18 p.
553. ANNEX to the Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning. Brussels: European Commission, 2018. 10 p.
554. Рябков К., Поکیدіна В. Ендавмент у вищій освіті: світова практика і українське сьогодні. *Популярна економіка: ціна держави*. 2015. № 34. С. 1 – 18.
555. Гернего Ю. О. Ендавмент-технології людського розвитку в Україні. *Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку держави в умовах глобалізації*: зб. тез III Міжнар. наук.-практ. конф., 22–23 вересня 2017 р.; Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2017. С. 46 – 49.
556. NACUBO, U.S. and Canadian Institutions Listed by Fiscal Year (FY) 2014 Endowment Market Value, February 2015. NACUBO: веб-сайт. URL: http://www.nacubo.org/Research/NACUBOCommonfund_Study_of_Endowments/Public_NCSE_Tables.html (дата звернення: 14.05.2018).
557. Магута О. В. Методичні підходи до формування цільового капіталу (ендавменту) для реформування вищої освіти в Україні. *Ефективна економіка*. 2016. № 6. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5050> (дата звернення: 14.05.2018).

558. Романовський О.О. Феномен підприємництва в університетах світу: монографія. Вінниця: Нова книга. 2012. 504 с.
559. Податковий кодекс України від 02.12.2010 №2755-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (дата звернення: 14.05.2018)
560. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 №1556-VII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 14.05.2018).
561. Статистична інформація. Наука та інновації. Наукова та інноваційна діяльність (1990 – 2018 р. р.) / Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 14.05.2018).
562. Нагорний О. В., Шевченко А. В. Економічні цикли в теорії мультиплікатора-акселератора. *Проблеми підвищення ефективності інфраструктури*. 2011. № 31. С. 348 – 351.
563. Іменний Фонд (ендавмент) Кіндрата Міжнародного Благодійного Фонду відродження Києво-Могилянської Академії. URL: <http://www.ukma.edu.ua/index.php/projects/personalgrants/imennyi-fond-endavment-kindrata> (дата звернення: 14.05.2018).
564. Warin T., Sanger W. Structuring Big Data: How Financial Models May Help. *Journal of Computer Science and Information Technology*. 2014. Vol. 2. No. 1. P. 1–20.
565. Юхименко П.І. Теорія фінансів : підручник / за ред. проф. В.М. Федосова, С.І. Юрія. Київ: Центр учбової літератури, 2010. 576 с.
566. Майорова Т. В. Інвестиційний процес і фінансово-кредитні важелі його активізації в Україні: монографія. Київ: КНЕУ, 2013. 332 с.
567. Ропотан І. В. Фінансова конвергенція сталого розвитку регіонів держави. *Економічний часопис XXI*. 2014. № 3–4 (2). С. 59–62.

ДОДАТКИ

Додаток А

Прояви глобальних ризиків наступного десятиліття

№ з/п	Групи ризиків	Глобальні прояви ризиків		
		Форми прояву	Ризики максимальної ймовірності у 2017 р.	Ризики максимального впливу у 2017 р.
1	2	3	4	5
1	Економічні	безробіття; масштабна міграція; соціальна нестабільність; державна криза; міждержавні конфлікти	-	-
2	Геополітичні	розширення можливостей придбання зброї, поширення кіберзброї, ядерної, хімічної та біологічної зброї	терористичні атаки	зброя масового знищення
3	Технологічні	розвиток цифрових, фізичних та біологічних технологій; розповсюдження роботизованої праці; посилення конкуренції на світовому ринку праці внаслідок зміни професій	втрата/крадіжка особистих даних	-
4	Навколишнє середовище	екологічна криза, парниковий ефект, глобальне потепління, вичерпність значної кількості ресурсів, викиди забруднюючих речовин	природні катаклізми; швидкі зміни погодних умов	природні катаклізми; втрати від зміни клімату; швидкі зміни погодних умов
5	Соціальні	маргіналізація населення, втрата ціннісної природи людини, поляризація та диференціація доходів населення	широкомасштабні вимушені міграції	криза нестачі питної води

Джерело: складено автором за [1]

Додаток Б

Індикатори людського розвитку та моделі збалансованої економіки

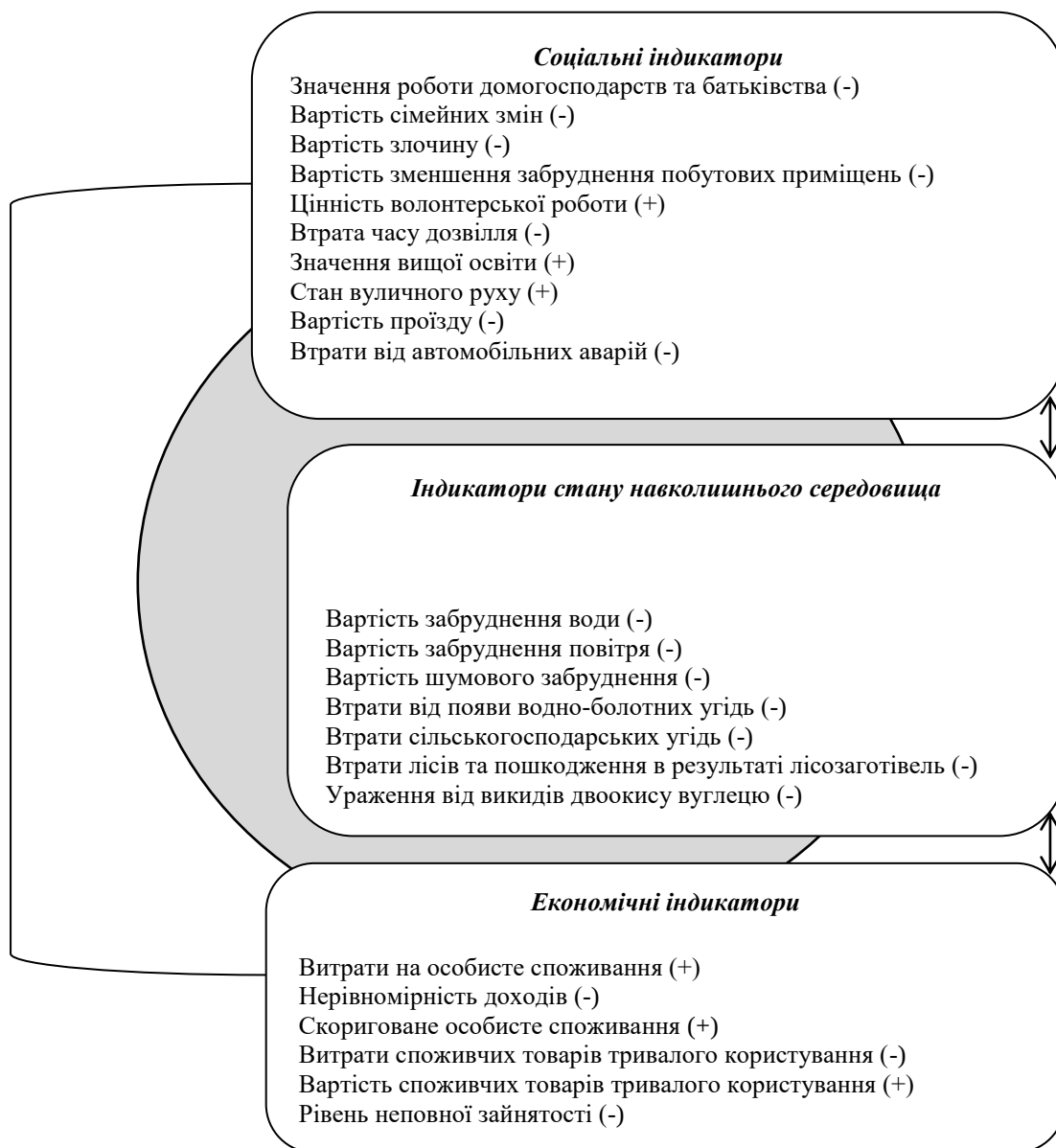

Рис. Б.1. Індикатори збалансованого людського розвитку GPI

Джерело: складено автором за [75; 105]

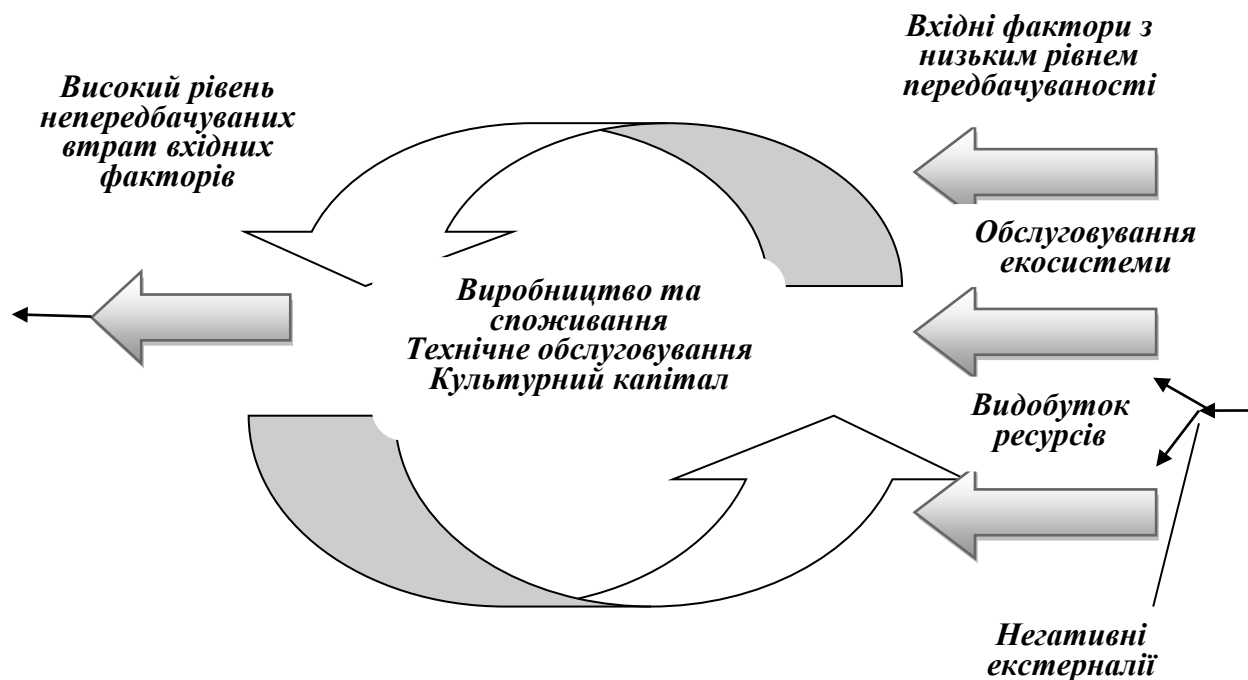

Рис. Б.2. Менш збалансована модель економіки з наголосом на максимізації пропускних спроможностей

Джерело: [106]

В контексті нашого дослідження розглядаємо, як ядро людського капіталу (деталі в п. 1.1).

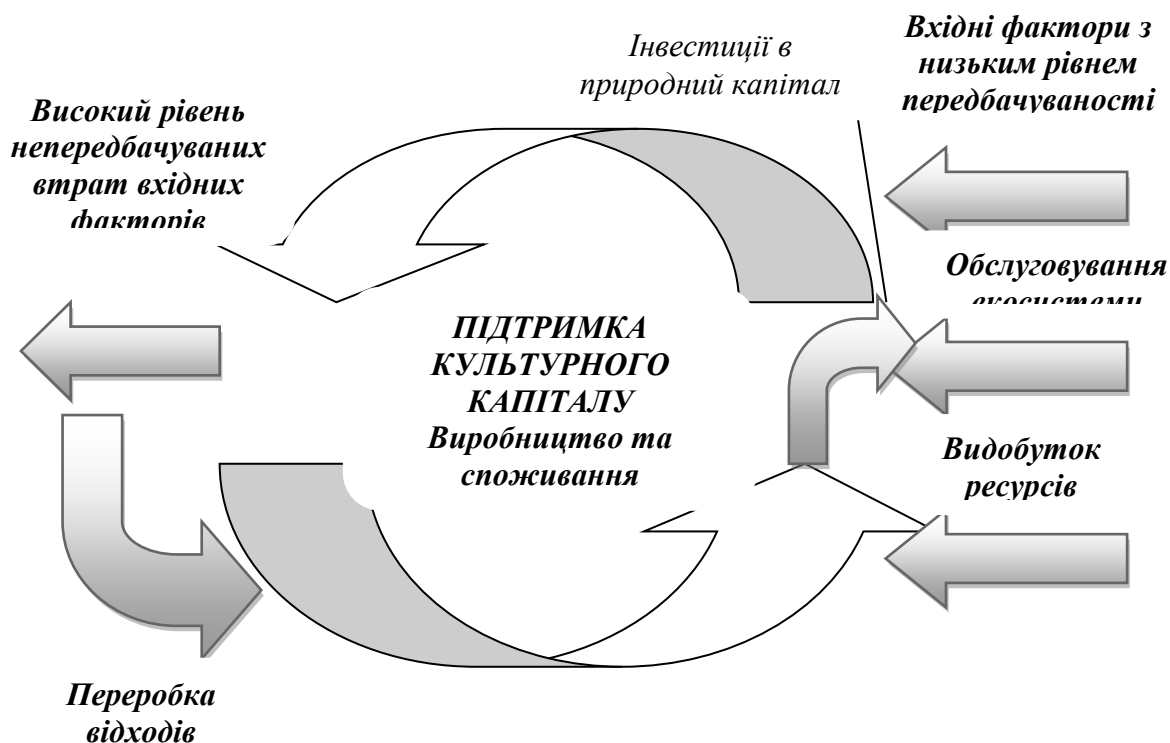

Рис. Б.3. Збалансована модель економіки з наголосом на мінімізацію пропускних спроможностей

Джерело: [106]

Таблиця Б.1

Показники людського розвитку SPI

№ з/п	Напрями соціального прогресу	Групи показників людського розвитку	Показники людського розвитку
1	2	3	4
1	Базові людські потреби	Харчування та базова медична допомога	Недоїдання; Міра дефіциту їжі; Материнська смертність; Дитяча смертність; Смерть від інфекційних хвороб
		Вода та санітарія	Доступ до водопровідної води; Доступ до очищеної води у сільській місцевості; Доступ до кращих санітарних умов
		Притулок	Наявність доступного житла; Доступ до електроенергії; Якість постачання електроенергії; Смертність, що пов'язана із забрудненням приміщень
		Особиста безпека	Штрафи за вбивство; Рівень насильництва; Рівень злочинності; Політичний терор; Втрати під час дорожнього руху
2	Добробут	Доступ до базових знань	Рівень грамотності дорослих; Зарахування до початкової школи; Вступ до середньої школи; Гендерний паритет у вступі до шкіл
		Доступ до інформації та комунікацій	Користувачі мобільного зв'язку; Інтернет-користувачі; Свобода преси
		Здоров'я та добробут	Очікування від життя у 60 років; Передчасні смерті від неінфекційних хвороб; Рівень самогубств
		Екологічна ситуація	Смертність в результаті зовнішнього забруднення повітря; Очищення стічних вод; Біорізноманіття та середовище проживання; Викиди парникових газів
3	Можливості	Особисті права	Політичні права; Свобода самовираження; Свобода зборів; Права приватної власності
		Свобода та право вибору	Свобода життєвого вибору; Свобода релігії; Ранній шлюб; Корупція
		Толерантність	Толерантність до іммігрантів; Толерантність до представників сексуальних меншин; Дискримінація та насильство проти меншин; Релігійна толерантність; Безпека спільноти
		Доступ до вищої освіти	Тривалість навчання у вищій школі; Середня тривалість навчання жінок; Нерівність у доступі до освіти; Університети із глобальних рейтингів; Відсоток студентів, які навчаються в університетах із глобального рейтингу

Джерело: складено автором за [107]

Додаток В

Індикатори збалансованого розвитку CSD

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Відсоток населення, що проживає за межею бідності														
Частка населення за міжнародною межею бідності														
Співвідношення частки найвищого та найнижчого рівнів національного доходу														
Частка населення, що використовує вдосконалені санітарні засоби														
Частка населення, що використовує чисту воду														
Частка домогосподарств без електрики														
Відсоток населення, що використовує тверде паливо для приготування їжі														
Частка міського населення, що живе в трущобах														
Відсоток населення, що сплачують хабарі														
Кількість навмисних вбивств на 100 000 населення														
Смертність у віці до 5 років														
Очікувана тривалість життя при народженні														
Тривалість здорового життя, років														
Відсоток населення з доступом до закладів первинної медичної допомоги														
Щеплення проти інфекційних дитячих хвороб														
Поширення контрацептивів														
Харчування дітей														
Поширеність вживання тютюну														
Рівень самогубств														
Захворюваність на ВІЛ / СНІД, малярію, туберкульоз														
Валове залучення до початкової освіти протягом останніх років, за статтю														
Абсолютне залучення до початкової освіти														
Доступ до освіти дорослих, за статтю														
Освіта протягом всього життя														
Рівень грамотності дорослих за статтю														
Темп приросту населення														

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Загальний коефіцієнт народжуваності														
Коефіцієнт утриманців														
Співвідношення місцевих жителів до туристів у великих туристичних регіонах														
Відсоток населення, що живе в небезпечних областях														
Людські та економічні збитки від стихійних лих														
Викиди парникових газів														
Викиди двоокису вуглецю														
Споживання озонотиснажуючих речовин														
Середня концентрація забруднення атмосферного повітря у містах														
Зміни в землекористуванні														
Деградація земель														
Земля, що постраждала від опустелювання														
Пашні і постійні пасовиська														
Використання корисних копалин														
Використання пестицидів у сільському господарстві														
Площа під органічне землеробство														
Частка землі, покритої лісами														
Відсоток лісів пошкоджений шляхом дефоліації														
Територія під стійким лісовим покривом														
Відсоток загального населення, що проживає в прибережних районах														
Якість води для купання														
Частка рибних запасів в межах безпечних біологічних лімітів														
Частка захищеного морського простору														
Морський трофічний індекс														
Площа екосистем коралових рифів і відсоток живого покриття														
Частка використаних обсягів водних ресурсів														
Інтенсивність використання води для цілей економічної діяльності														
Біохімічний попит на кисень в водоймах														
Наявність кишкової палички у прісній воді														
Очищення стічних вод														

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Пропорція захищеної площі, загальної і по екологічним регіонам														
Ефективність управління охоронними територіями														
Площа вибраних ключових екосистем														
Фрагментація середовища проживання														
Розподіл видів тварин в екосистемі														
Зміна статусу загрози для окремих видів														
Кількість видів, залучених з-зовні														
Валовий внутрішній продукт (ВВП) на душу населення														
Частка інвестицій у ВВП														
Валові заощадження														
Скоригована чиста економія														
Інфляція														
Коефіцієнт боргу до ВНД														
Продуктивність праці та одиничні витрати праці														
Рівень зайнятості населення за статтю														
Непостійна зайнятість														
Частка жінок у заробітній платі зайнятих у несільськогосподарському секторі														
Кількість користувачів Інтернету на 100 жителів														
Фіксовані телефонні лінії на 100 жителів														
Кількість користувачів мобільного зв'язку на 100 населення														
Валові внутрішні витрати на НДДКР у відсотках від ВВП														
Внесок туризму у ВВП														
Дефіцит поточного рахунку як відсоток ВВП														
Частка імпорту з країн, що розвиваються														
Введені середні тарифні бар'єри на експорт з країн, що розвиваються														
Чистий офіційний розвиток														
Допомога надана чи отриманий як відсоток від ВНД														
Притоки та відтоки ПП як відсоток від ВНД														
Грошові перекази у відсотках від ВНД														
Матеріальна інтенсивність економіки														

Продовження Дод. В

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Внутрішнє матеріальне споживання														
Річне споживання енергії на особу, всього та основними користувачами														
Частка відновлюваної енергії в загальному споживанні енергії														
Інтенсивність використання енергії, загальна та по секторах														
Генерування відходів														
Генерування особливо небезпечних відходів														
Управління радіоактивними відходами														
Обробка та видалення відходів														
Моделі пасажироперевезення														
Моделі використання вантажного транспорту														
Енергоємність транспорту														

Примітки: 1 – Рівень бідності; 2 – Державне управління; 3 – Здоров'я; 4 – Освіта; 5 – Демографія; 6 – Природні катаклізми; 7 – Атмосфера; 8 – Земля; 9 - Океани, моря та узбережжя; 10 – Доступ до прісної води; 11 – Біорізноманіття; 12 - Економічний розвиток; 13 - Глобальне економічне партнерство; 14 – Споживчі та виробничі схеми.

- Основний показник в межах індикатору
- Показник відсутній в межах індикатору
- Додатковий показник в межах індикатору

Джерело: [111]

Додаток Д

Підходи до визначення терміну «мережева економіка»

№ з/п	Автор	Зміст терміну
1	2	3
1	Цвилев Р.І.	Форма господарської діяльності, де переважають неринкові механізми регулювання і організації горизонтальних зв'язків в економіці.
2	Галайда В.А.	Особлива форма економічної діяльності, що базується на горизонтальних зв'язках, глобальному електронному середовищі, з переважанням в якості найважливіших елементів продуктивних сил знань, інформації і стосунків, що забезпечують миттєву реакцію на попит і пропозицію (природа мережевої економіки заснована на багатообразних тісних зв'язках між суб'єктами стосунків).
3	Дятлов С.А.	Мережева системно організована багаторівнева просторова структура взаємин в Інтернеті, телекомунікаційних мережах і інших мережевих структурах між економічними агентами, що включає індустрію створення нових інформаційних технологій і інформаційних продуктів, телекомунікаційні і провайдерські послуги, електронний бізнес, електронні ринки, електронні біржі, телебанкінг, телероботу, структура, що розвивається відповідно до своїх специфічних цілей і критеріїв ефективності.
4	Бугорський В.Н.	Економіка, здійснювана з допомогою електронних мереж.
5	Рябцун В.В.	Інтерактивне середовище, в якому на високій швидкості і з мінімальними виробничими і трансакційними витратами реалізуються соціально-економічні, товарно-грошові стосунки між з використанням можливостей глобальної мережі Інтернет і інформаційних технологій.
6	Стрелец І.А.	Економіка, пов'язана з виробництвом і розподілом мережевих благ, з характерними для них властивостями компліментарності, сумісності, стандартності, ефекту масштабу, ефекту пастки та мережевими зовнішніми ефектами.
7	Юнусов А.М.	Одна з форм організації соціально-економічної діяльності в рамках моделі ринкової економіки з високим рівнем інформатизації, заснованої на активному використанні інформаційних технологій і глобальної мережі Інтернет в процесах виробництва, розподілу, обміну та споживання.

Джерело: [131]

Додаток Е

Трактування та соціальні аспекти дефініції фінансового механізму

№	Автор та джерело	Визначення фінансового механізму
1	2	3
1	В. В. Венгер <i>Венгер В.В.</i> Фінанси: навч. посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 427 с.	Фінансовий механізм — це сукупність фінансових методів і форм організації фінансових відносин, інструментів і важелів впливу на соціально-економічний розвиток суспільства
2	В. М. Опарін. Фінанси: навч. посібник 2-ге вид., переробл. і доповн. Київ : КНЕУ, 2001. 240 с.	Фінансово-кредитний механізм являє собою сукупність методів і форм, інструментів і важелів впливу на економічний і соціальний розвиток суспільства
3	О. Т. Левандовський <i>Левандовський О.Т.</i> Фінансовий механізм у відтворенні природних ресурсів. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnau/2010_154_3/10lot.pdf	Фінансовий механізм — це сукупність методичних, організаційних, нормативних та правових форм, методів, інструментів, важелів і положень, на основі яких розробляють заходи, що за умови відповідного нормативно-правового та інформаційного забезпечення визначають функціонування фінансово-економічних відносин в державі, практичне застосування яких спрямовується для досягнення певних цілей та завдань, у процесі формування, розподілу й використання цільових централізованих і децентралізованих фондів грошових ресурсів
4	О. О. Василик Економічна енциклопедія: у 3 т. / відп. ред. С.В. Мочерний та ін. Київ: Видавничий центр „Академія”. Т. 3. 2001. 848 с.	Фінансовий механізм — це комплекс спеціально розроблених і законодавчо закріплених форм і методів створення і використання фінансових ресурсів для забезпечення економічного розвитку та соціальних потреб громадян
5		Фінансовий механізм — це формування і використання фондів фінансових ресурсів для задоволення загальнодержавних потреб, а також потреб підприємницьких структур та населення

ДОДАТОК Ж

Етапи формування шведської моделі підтримки пріоритетів збалансованого людського розвитку

№	Період та його характеристика	Сутнісні характеристики реформ	Заходи підтримки збалансованого людського розвитку
1	2	3	4
1	1932 – початок 1950-х років Стабілізація	Формування ідеології шведської моделі або «моделі третього шляху»	державні інвестиції і громадські роботи можуть підвищити купівельну спроможність шведських громадян і зменшити масштаби економічної кризи. Ці ідеї дістали підтримку профспілок і були втілені в Сальтшебаденській угоді між Центральним об'єднанням профспілок та Об'єднанням підприємців Швеції, яка, крім іншого, продемонструвала можливість мирного способу (не вдаючись до страйків) укладання колективних трудових договорів.
2	<i>Період Другої світової війни</i>	<i>Замороження реформ</i>	
3	1950-1970 роки	Висока економічна динаміка в поєднанні з експортною експансією	Розширюючи продажі на світовому ринку, шведські компанії змогли консолідувати видатки на науково-дослідні та дослідно-конструкторські розробки, на забезпечення зростання обсягів і покращання якості продукції. А присутність на ринках країн, що розвиваються, дозволяла легко коригувати обсяги та ціни, мінімізуючи ризики і втрати на окремих нестійких ринках.
4	Середина 1970-х років «Стрибок через світову кризу»	Після енергетичної кризи 1973-1974 рр. у шведській промисловості виникли серйозні структурні проблеми. У цій кризовій ситуації стабілізуючу роль зіграла держава.	Заходи уряду: надання державної допомоги враженим кризою галузям, у т.ч. для забезпечення високих соціальних стандартів з метою підтримки та підвищення купівельної спроможності населення; націоналізація окремих суднобудівних і металургійних компаній – з метою забезпечення зайнятості; зниження податків – з метою сприяння розширенню виробництва, в т.ч. експортоорієнтованого; девальвація крони – з метою посилення конкурентоспроможності і сприяння експорту; невтручання у процеси монополізації і консолідації капіталу, що дозволило великим шведським корпораціям переорієнтувати виробництво на високотехнологічну продукцію і вдатися до агресивної політики її просування на світові ринки.

1	2	3	4
5	1980-ті роки Плата за високу зайнятість	Початок 1980-х років охарактеризувався різким уповільненням динаміки продуктивності праці – середньорічні темпи її зростання лише дещо перевищували 1%. Спостерігалися також дефіцит платіжного балансу, збільшення іноземного боргу, зростання бюджетного дефіциту	відносно слабка економічна динаміка була певною “платою” за політику повної зайнятості та соціальної солідарної рівності.
6	1990-ті роки Робота над помилками	Конкурентні позиції підприємств помітно покращилися, були відновлені тенденції зростання, Швеція повернула собі лідируючі позиції на світових ринках.	Заходи уряду: становлення принципово нового підходу до державних фінансів. Зокрема, були задекларовані і поступово впроваджувалися нові стратегічні умови-вимоги до фіскальної сфери; встановлення чітких пріоритетів, сфер повноважень і відповідальності державних інститутів. Так, законом було встановлено, що головною метою діяльності центрального банку є забезпечення низького і стійкого рівня інфляції (політика контрольованої інфляції), головним завданням – забезпечення роботи платіжної системи як передумови результативної діяльності економіки; посилення стійкості та міцності фінансово-банківської системи, що стало надійним джерелом як нагромадження ресурсів, так і їх спрямування на соціальні та виробничі потреби; розширення впливу “монетарної влади” (центрального банку та інших державних інститутів, що формують і здійснюють монетарну політику) на конкурентоспроможність через інструменти процентної та валютної політики.
7	XXI ст. Збалансування тенденцій людського розвитку	У XXI ст. Швеція увійшла з міцною економікою, темпи зростання якої перевищували темпи економічного зростання в зоні євро.	Найвищими темпами зростають капіталовкладення в динамічні експортні галузі, насамперед – телекомунікаційну та фармацевтичну. Це дозволяє ефективно використовувати ресурси та потужності для забезпечення конкурентоспроможності шведської економіки (зокрема, ступінь використання виробничих потужностей у промисловості сягає майже 90%).

Джерело: узагальнено за [219; 220]

Додаток 3

Наслідки недостатнього фінансування науки та рекомендації міжнародного аудиту науково-інноваційної системи України

Критерій	Проблеми фінансування науки в Україні		Рекомендації міжнародного аудиту для вирішення проблем фінансування науки
	Первинна	Похідна	
1	2	3	4
Причина	Недостатні обсяги фінансування	Неналежне управління фінансовими ресурсами; їх структура	Потреба розробки системи дій для вирішення проблем
Наслідок	• З 2005 по 2015 рр. кількість наукових установ України та наукоємність ВВП скоротилася на 50 %; Застаріла матеріально-технічна база, низька взаємодія науки і освіти із бізнесом; Тенденція падіння престижу науки в Україні, що спричинило загрозу інтелектуальної міграції; Чисельність вчених зменшилася втричі; Зменшення кількості молодих вчених за рахунок відпливу наукових кадрів закордон. За останні роки Україна втратила понад 20 тис. молодих вчених; Відсутня ефективна система координації науки із вектором економічного розвитку. Низька взаємодія між суб'єктами наукової діяльності та владою; Низький рівень відповідності науково-технічних розробок необхідному рівню до міжнародного грантового фінансування; Національне грантове фінансування, як інструмент, має обмежене застосування через відсутність відповідних фінансових інституцій; Залежність від поставок наукового обладнання з-за кордону.	• Результати наукових досліджень мало впливають на зростання ВВП; • Відсутній єдиний підхід оцінки використання бюджетних коштів; • Наукові установи-одержувачі державних фінансових коштів зберігають автономію щодо визначення пріоритетів своєї наукової діяльності; • Грантове фінансування здійснюється через ДФФД (2015-2016 р.р. - 20 млн. грн. на рік) виключно на підтримку фундаментальних досліджень; • Низький рівень зацікавленості у ряді наукових установ у реалізації власних результатів наукових досліджень і розробок. Наукова тематика відображає сформовану структуру, а їх зміна відповідно до потреб та розвитку економіки здійснюється досить повільно.	• Науково-технологічна та інноваційна система України потребує реформ та виконання урядом зобов'язань, щодо збільшення фінансування. Цільовий показник державних витрат на дослідження та розробки у розмірі 1,7% ВВП, визначений новим Законом про наукову та науково-технічну діяльність; Країна повинна «внести інновації у шлях до зростання», розробивши «Стратегію розвитку науково-технологічної та інноваційної системи»; Наука в Україні має забезпечити переваги для суспільства; Визначення пріоритетних завдань України в науково-технологічних та інноваційному секторах; Принципи фінансування в науково-технологічному й інноваційному секторі потребують перебудови; Україні слід рухатися шляхом інтернаціоналізації та відкриття її інноваційної систем; Уряд і академічна та інноваційна спільноти зобов'язані інформувати суспільство про реформи інноваційної системи і їхні позитивні результати для країни.

Джерело: узагальнено на основі [303-305]

Додаток И

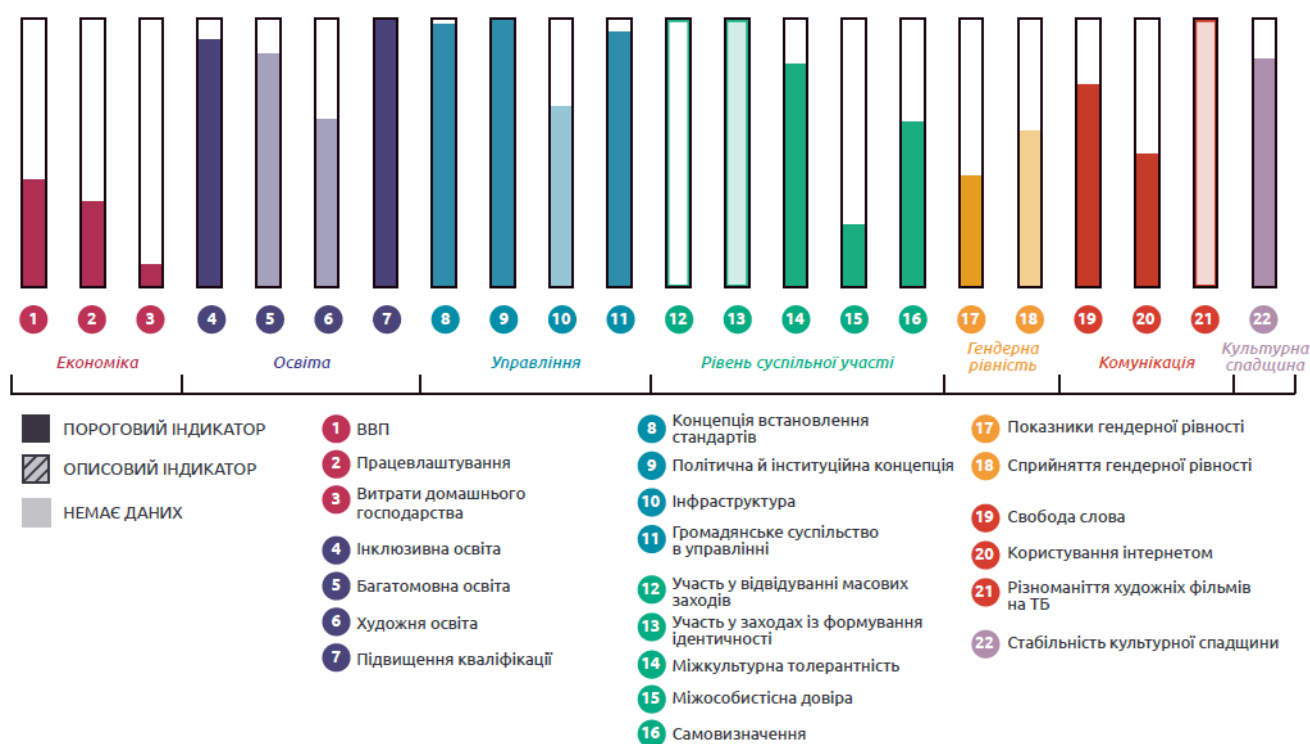

Рис. И.1. Структура індикаторів впливу культури на людський розвиток в Україні

Джерело: [370]

Додаток К

Людський розвиток соціально-відповідального бізнесу в Україні

Таблиця К.1

Соціальні інвестиції вітчизняного бізнесу в межах цілей збалансованого людського розвитку, визначених ООН

№ з/п	Ціль збалансованого людського розвитку	Суб'єкти бізнесу, які здійснюють соціальні інвестиції в Україні	Приклад соціального проєкту
1	2	3	4
1	Ціль 3. <i>Здоровий спосіб життя та благополуччя для всіх</i>	Леново Україна	Соціальний проєкт «Роби добро»
		«М.С.Л.»	«МОЛОДЬ-СПОРТ-ЛОТО-УКРАЇНА»
		Небесна криниця	Програма «Управління здоров'ям»
		Нова пошта	Напівмарафон
		EVA ЛІНІЯ МАГАЗИНІВ (ТОВ «РУШ»)	Соціальний проєкт «Orange Days»
		JURIMEX	Сприяння добудові нового корпусу НДСЛ «ОХМАТДИТ»
		LIFECCELL	«Прагну чути світ навколо»
		TRAVEL PROFESSIONAL GROUP (TPG)	Благодійний проєкт Неонатологічний центр НДСЛ «Охматдит»
2	Ціль 4. <i>Якісна освіта та заохочення навчання протягом життя для всіх</i>	Компанія ARRICANO	B2S by Arricano –соціальний освітній проєкт для студентів
		АО «AVER LEX»	Практикум із написання кримінальних процесуальних документів
		LIFECCELL	Оператор зв'язку: для студентів телеком-спеціальностей
		TRAVEL PROFESSIONAL GROUP (TPG)	Стипендіальна програма «Майбутнє туристичної галузі»
		АСТЕРС	Правничка школа ЕВА-Астерс
		МИРОНІВСЬКИЙ ХЛІБОПРОДУКТ	Партнерський проєкт з Одеською національною академією харчових технологій
		ПРОКОМ і НУБІП	Створення та розвиток навчальної лабораторії «Центр компетенцій ІС»
		УКРТЕЛЕКОМ	«Кращі – з Укртелекомом» і «ТехноГен»
3	Ціль 5. <i>Гендерна рівність та розширення прав і можливостей для жінок</i>	«КОНЦЕРН ГАЛНАФТОГАЗ» (МЕРЕЖА АЗК «ОККО»)	Дитяча кімната «Грифончики»

1	2	3	4
4	Ціль 8. <i>Сприяння всеохоплюючому та сталому економічному зростанню</i>	ЛТІ УКРАЇНА:	«Dobro Challenge» – естафета добрих справ
		«ОЛЕКСІЙ ПУХА І ПАРТНЕРИ»:	Розвиток приватного партнерства в Україні та поліпшення інвестиційного клімату
			Юридична оцінка законодавства України з метою формування Групою Світового Банку показників інвестиційної привабливості залучення іноземних інвестицій в аграрну сферу України
5	Ціль 10. <i>Скорочення нерівності всередині країн та між ними</i>	АДРЕНАЛІН СІТІ і Волинська філія комп'ютерної академії «ШАГ»	«Мега мозок»
		АШАН РІТЕЙЛ:	Навчання альтернативній комунікації дітей з комплексними порушеннями розвитку
		КОКА-КОЛА БЕВЕРІДЖИЗ УКРАЇНА	Програма розвитку соціально незахищеної молоді «Youth development»
		Фонд «МОНСАНТО» і Фонд «СХІДНА ЄВРОПА»	«Створення центрів соціальної активності для осіб похилого віку»
		VOLWEST GROUP	Галерея сучасного мистецтва «Арт-Кафедра»
6	Ціль 11. <i>Безпека і екологічна стійкість міст та населених пунктів</i>	НОВА ПОШТА	Велика країна на великах
7	Ціль 12. <i>Перехід до раціональних моделей споживання і виробництва</i>	НАШ КРАЙ (мережа супермаркетів)	«Живи відповідально!»
8	Ціль 13. <i>Вжиття невідкладних заходів з боротьби зі зміною клімату</i>	ПАТ «ПРИКАРПАТТЯОБЛЕНЕРГО»	Турбота про довкілля
9	Ціль 16. <i>Сприяння побудові миролюбивого та відкритого суспільства, широка участь інституцій</i>	AEQUO	RATE YOUR JUDGE App
		JURIMEX	Сприяння підвищенню прозорості у будівельному секторі України

Джерело: складено автором за [359]

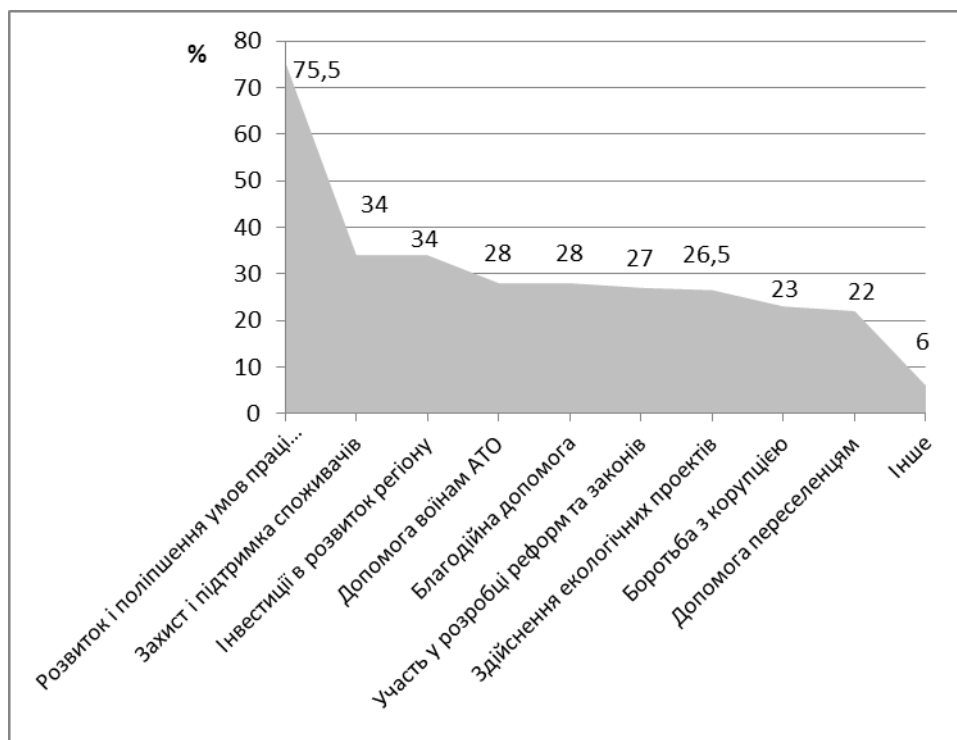

Рис. К.1. Спектр трактування «соціальної відповідальності бізнесу»

Джерело: складено автором за [360]

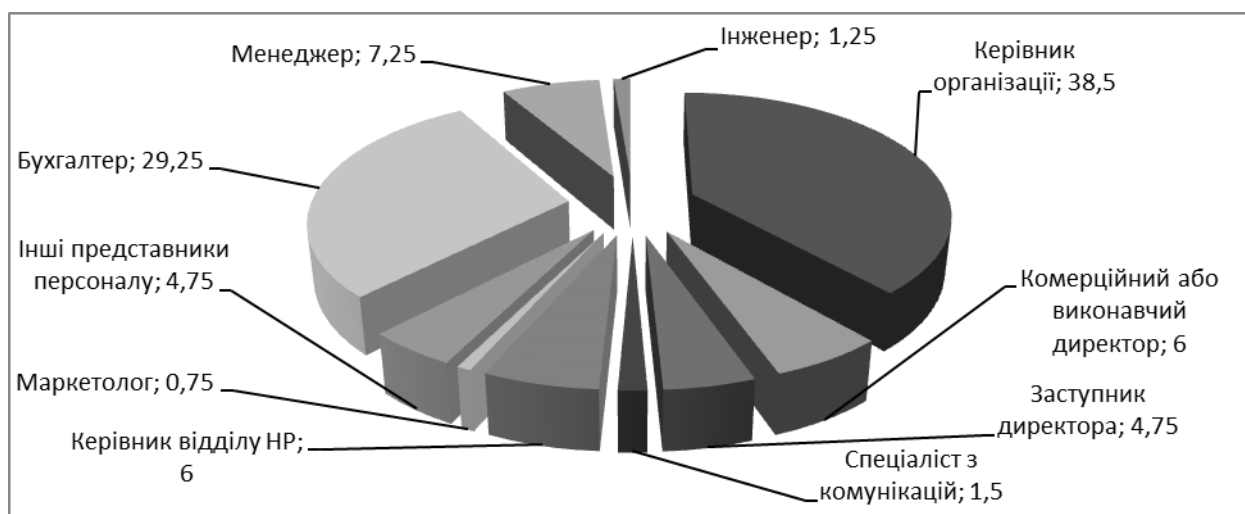

Рис. К.2. Персонал, відповідальний за політику бізнесу в царині людського розвитку в Україні

Джерело: складено автором за [360]

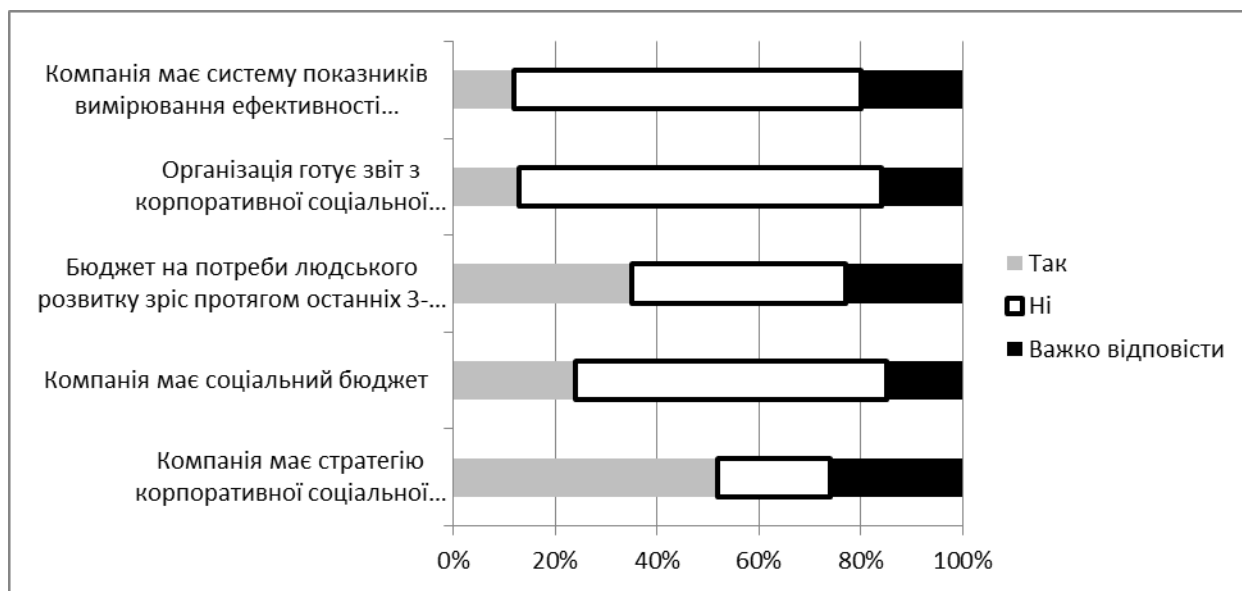

Рис. К.3. Організаційні інструменти реалізації пріоритетів бізнесу в контексті досягнення цілей людського розвитку

Джерело: складено автором за [360]

Таблиця К.2

Індикатори оцінки людського капіталу підприємств в Україні, тис. грн

	2015	2016	2017
1	2	3	4
НАК "Нафтогаз України" (П 1)			
Кількість співробітників, осіб	736	684	709
Фонд заробітної плати	431959	791 952	687735
Виручка	112761671	161382827	187927433
Чистий прибуток	-27749272	26528989	39330152
Фонд заробітної плати / кількість працівників	586,901	1076,022	934,423
Виручка / кількість співробітників	261,047	373,607	435,058
Чистий прибуток / кількість працівників	-0,246	0,235	0,349
ДП "Енергоринок" (П 2)			
Кількість співробітників , осіб	-	220	222
Фонд заробітної плати	-	-	75467
Виручка	-	151709165	169922208
Чистий прибуток	-	846344	761200
Фонд заробітної плати / кількість працівників			339,941441
Виручка / кількість співробітників		689587,114	765415,351
Чистий прибуток / кількість працівників		3847,01818	3428,82883

Продовження табл. К. 2

1	2	3	4
ПАТ "Укргазвидобування" (П 3)			
Кількість співробітників	19971	20616	21032
Фонд заробітної плати	1792960	2530878,6	3420783,9
Виручка	21864708	55041146	75092221
Чистий прибуток	153041	11919600	30472509
Фонд заробітної плати / кількість працівників	89,778	122,763	162,647
Виручка / кількість співробітників	1094,823	2669,827	3570,379
Чистий прибуток / кількість працівників	7,663	578,172	1448,864
ПАТ "Укрзалізниця" (П 4)			
Кількість співробітників	269831	282853	278111
Фонд заробітної плати	22 398 887	25 665 850	31973995
Виручка	73838323	67559929	73938151
Чистий прибуток	-683927	320017	-7 322 041
Фонд заробітної плати / кількість працівників	83,011	90,739	114,968
Виручка / кількість співробітників	273,647	238,852	265,858
Чистий прибуток / кількість працівників	-2,535	1,131	-26,328
ПАТ "Меткомбінат "Азовсталь" (П 5)			
Кількість співробітників , осіб	10100	10108	10010
Фонд заробітної плати	1517680	2849918	1360422
Виручка	26419696	32703660	68973920
Чистий прибуток	-1835472	-130947	558417
Фонд заробітної плати / кількість працівників	150,265	281,947	135,906
Виручка / кількість співробітників	2615,811	3235,423	6890,501
Чистий прибуток / кількість працівників	-181,730	-12,955	55,786

Продовження табл. К.2

1	2	3	4
ПрАТ "Арселор Міттал Кривий Ріг" (П 6)			
Кількість співробітників , осіб	28731	25012	23256
Фонд заробітної плати	3788895	3110808	3494504
Виручка	46261289	52961756	66185876
Чистий прибуток	1384750	2704116	5061847
Фонд заробітної плати / кількість працівників	131,875	124,373	150,262
Виручка / кількість співробітників	1610,152	2117,454	2845,970
Чистий прибуток / кількість працівників	48,197	108,113	217,658
ПАТ "ММК ім. Ілліча" (П 7)			
Кількість співробітників , осіб	22371	17904	16285
Фонд заробітної плати	2559826	2248906	2458277
Виручка	31548298	35696360	56635070
Чистий прибуток	-1585924	-152786	-828056
Фонд заробітної плати / кількість працівників	114,426	125,609	150,953
Виручка / кількість співробітників	1410,232	1993,765	3477,745
Чистий прибуток / кількість працівників	-70,892	-8,534	-50,848
ПАТ "Укртрансгаз" (П 8)			
Кількість співробітників , осіб	23431	20553	19744
Фонд заробітної плати	4628128	3561306	2835209
Виручка	25030104	38997567	51181381
Чистий прибуток	-4307187	-5636130	-24830746
Фонд заробітної плати / кількість працівників	197,522	173,274	143,599
Виручка / кількість співробітників	1068,247	1897,415	2592,250
Чистий прибуток / кількість працівників	-183,824	-274,224	-1257,635

Джерело: розраховано автором за даними офіційних ресурсів компаній

Таблиця К.3

Оцінка ділових якостей менеджерів

№ з/п	Якості менеджерів	Вагомість якості	Оцінки підприємств (П 1 – П 8)							
			П 1	П 2	П 3	П 4	П 5	П 6	П 7	П 8
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Ділові (освіта, знання, практичний досвід)	0,15	4	4	4	4	4	5	5	5
2	Можливості (талант, геніальність)	0,15	4	4	4	4	4	4	4	4
3	Культурний ценз і ерудиція, чесність та порядність	0,1	4	4	4	4	4	4	4	4
4	Характер (воля, активність, обов'язковість, оперативність, піклування про підлеглих)	0,15	4	5	4	4	5	5	4	5
5	Темперамент (холерик, сангвінік, флегматик, меланхолік)	0,1	4	4	4	5	4	4	4	4
6	Напрямок інтересів (матеріальний, соціальний, духовний)	0,1	4	4	5	4	4	4	4	4
7	Віковий ценз (молодий, середній, похилий, пристарілий вік)	0,1	5	4	4	4	5	5	4	4
8	Здоров'я (добре, задовільне, погане)	0,15	4	4		4	4	4	4	4
9	Середньозважене ділових якостей		4,1	4,15	4,1	4,1	4,25	4,3	4,15	4,3

Джерело: узагальнено автором

$$K_m = \frac{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^k \alpha_j \beta_{ij}}{n}, \quad (K.1)$$

де K_m – середньозважений показник ділових якостей менеджерів, бали;

$i = 1, 2, 3, \dots, n$ – кількість експертів;

$j = 1, 2, 3, \dots, k$ – кількість запропонованих якостей менеджерів;

α_j, β_j – вага j -ї якості менеджерів та оцінка i -м експертом j -ї якості.

Таблиця К.4

Оцінка ефективності організаційної структури управління

№ з/п	Питання	Характеристики діяльності підприємства	Оцінки підприємств (П 1 – П 8)							
			П 1	П 2	П 3	П 4	П 5	П 6	П 7	П 8
1	Чи працює організація цілеспрямовано?	Організація має стратегічні цілі та тактичні цілі, які розробляються самостійно.	1	1	1	1	1	1	1	1
2	Чи достатньо гнучка структура організації?	Швидкість реакції структури організації на зміни.	0,8	0,8	0,8	0,5	0,8	0,8	0,8	0,5
3	Чи добре проглядається організаційна структура?	На підприємстві є в наявності схема структури організації, опис відповідних функцій та процедур.	1	0,8	1	1	1	1	1	1
4	Чи достатньо делеговані повноваження?	Існує свобода у прийнятті рішень різними рівнями управління, але в межах делегованих їм повноважень	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8	0,8
5	Що є опорою організації?	Організація має досить широке коло клієнтів, її добробут залежить від використання технологій.	1	1	1	1	1	1	1	1
6	Як працює організація з економічної точки зору?	Існує інформаційна база щодо поточного та попереднього фінансового стану, ресурси на створення сучасних управлінських технологій.	1	0,8	1	1	1	1	1	1
7	Чи є у керівництва організації достатньо часу для обговорення стратегічних завдань?	Участь менеджерів у вирішенні стратегічних та тактичних питань.	0,8	0,8	0,8	0,5	0,8	0,8	0,8	0,5
8	Чи панує в організації дух співробітництва?	В організації „колективна” психологія, діяльність направлена на співробітництво	1	0,8	1	1	1	1	1	1
9	Чи мають менеджери достатньо інформації?	На підприємстві існує єдина база даних та система зв'язку, що дозволяє швидко дізнаватися про останні події та приймати рішення відповідно наявних передумов	1	0,8	1	1	1	1	1	1
10	Бали		8,4	7,6	8,4	7,8	8,4	8,4	8,4	7,8

Джерело: узагальнено автором

**Формули розрахунку коефіцієнтів для аналізу фінансової складової
потенціалу підприємства**

№ з/п	Назва показника	Формула розрахунку	Умовні позначення
1	2	3	4
1	Коефіцієнт поточної оцінки (загальної ліквідності)	$K_{\text{поточ\_оцін}} = \frac{A_{\text{поточ}}}{Z_{\text{корот}}}, \quad (\text{К.2})$	$K_{\text{поточ\_оцін}}$ – коефіцієнт поточної оцінки; $A_{\text{поточ}}$ – поточні активи, тис. грн; $Z_{\text{корот}}$ – короткострокові зобов’язання, тис. грн
2	Коефіцієнт критичної оцінки	$K_{\text{кр\_оцін}} = \frac{A_{\text{поточ}} - Z_{\text{ан\_вир}}}{Z_{\text{корот}}}, \quad (\text{К.3})$	$K_{\text{кр\_оцін}}$ – коефіцієнт швидкої ліквідності; $Z_{\text{ан\_вир}}$ – виробничі запаси, тис. грн
3	Рентабельність продажу	$P_{\text{прод}} = \frac{\Pi_{\text{опод}}}{D_{\text{ч}}} * 100\% \quad (\text{К.4})$	$P_{\text{прод}}$ – рентабельність продажу, %.
4	Рентабельність активів	$P_{\text{а}} = \frac{\Pi_{\text{опод}}}{A} * 100\% \quad (\text{К.5})$	$P_{\text{а}}$ – рентабельність активів, %; A – середньорічна вартість активів, тис. грн
5	Рентабельність власного капіталу	$P_{\text{к(вл)}} = \frac{\Pi_{\text{опод}}}{K_{\text{вл}}} * 100\% \quad (\text{К.6})$	$P_{\text{к(вл)}}$ – рентабельність власного капіталу, %; $K_{\text{вл}}$ – вартість власного капіталу, тис. грн
6	Коефіцієнт оборотності	$K_{\text{об}} = \frac{D_{\text{ч}}}{O_{\text{сер}}} \quad (\text{К.7})$	$K_{\text{об}}$ – коефіцієнт оборотності; $O_{\text{сер}}$ – середньорічна вартість оборотних засобів, тис. грн
7	Коефіцієнт заборгованості	$K_{\text{заборг}} = \frac{Z_{\text{кредит}}}{A} * 100\% \quad (\text{К.8})$	$K_{\text{заборг}}$ – коефіцієнт заборгованості; $Z_{\text{кредит}}$ – середньорічна кредиторська заборгованість, тис. грн

Джерело: узагальнено автором

Таблиця К.6

Людський капітал, млн. грн.

№ з/п	Показник	Еталон	Оцінки підприємств (П 1 – П 8)															
			П 1		П 2		П 3		П 4		П 5		П 6		П 7		П 8	
			I	P	I	P	I	P	I	P	I	P	I	P	I	P	I	P
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
1	Кількість співробітників, осіб	278111	709	7	222	8	21032	3	278111	1	10010	6	23256	2	16285	5	19744	4
2	Фонд заробітної плати	31973,9	687,7	6	75,4	8	3420,7	3	31973,9	1	136,04	7	3494,5	2	2458,2	5	2835,2	4
3	Виручка	187927	187927	1	169922	2	75092,2	3	73938,1	4	68973,9	5	66185,8	6	56635	7	51181,3	8
4	Чистий прибуток	39330,1	39330,1	1	761,2	4	30472,5	2	-7322	7	558,4	5	5061,8	3	-828	6	-24831	8
5	Фонд заробітної плати / кількість працівників	0,934	0,934	1	0,339	2	0,162	3	0,114	8	0,135	7	0,15	4	0,15	5	0,143	6
6	Виручка / кількість співробітників	765,4	0,435	7	765,4	1	3,5	3	0,265	8	6,89	2	2,845	5	3,477	4	2,592	6
7	Чистий прибуток / кількість працівників	3,4	0,0003	5	3,4	1	1,4	2	-0,026	6	0,055	4	0,217	3	-0,05	7	-1,257	8
Сума				28		26		19		35		36		25		39		44

Джерело: узагальнено автором

I – індикатор; P – рейтинг (від 1-го до 5-ти)

Таблиця К.7

Організаційна структура та менеджмент

№ з/п	Показник	Еталон	Оцінки підприємств (П 1 – П 8)															
			П 1		П 2		П 3		П 4		П 5		П 6		П 7		П 8	
			I	P	I	P	I	P	I	P	I	P	I	P	I	P	I	P
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
1	Ділові якості менеджерів, бали	4,3	4,1	4	4,15	3	4,1	4	4,1	4	4,25	2	4,3	1	4,15	3	4,3	1
2	Ефективність організаційної структури управління, балів	8,4	8,4	1	7,6	3	8,4	1	7,8	2	8,4	1	8,4	1	8,4	1	7,8	2
3	Віковий стан персоналу, (частка до 45 років) %	58	58	1	45	3	40	4	40	4	40	4	40	4	45	3	55	2
4	Рівень освіти, (частка з вищою освітою)	98	98	1	97	2	98	1	80	4	80	4	80	4	80	4	95	3
5	Виручка / кількість співробітників	765,4	0,435	7	765,4	1	3,5	3	0,265	8	6,89	2	2,845	5	3,477	4	2,592	6
6	Фонд заробітної плати / кількість працівників	0,934	0,934	1	0,339	2	0,162	3	0,114	8	0,135	7	0,15	4	0,15	5	0,143	6
7	Втрати робочого часу, %	10	10	1	10	1	10	1	10	1	10	1	10	1	10	1	10	1
Сума				16		15		17		31		21		20		21		21

Джерело: узагальнено автором

Таблиця К.8

Маркетинг

№ з/п	Показник	Еталон	Оцінки підприємств (П 1 – П 8)															
			П 1		П 2		П 3		П 4		П 5		П 6		П 7		П 8	
			I	P	I	P	I	P	I	P	I	P	I	P	I	P	I	P
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
1	Фірмовий стиль (розвинуті напрямки)	8	7	2	7	2	7	2	6	3	5	4	5	4	5	4	6	3
2	Прийосованість до умов нестабільного середовища, бали	8	7	2	7	2	7	2	6	3	5	4	5	4	5	4	6	3
3	Слабкий конкурентний тиск, бали	8	8	1	6	3	7	2	5	4	4	5	4	5	4	5	6	3
4	Прихильність споживачів, бали	8	7	2	7	2	7	2	5	4	4	5	4	5	4	5	6	3
5	Маркетингові стратегії, бали	8	6	3	7	2	6	3	5	4	4	5	4	5	4	5	5	4
6	Цілі діяльності підприємства, бали	8	8	1	7	2	7	2	6	3	5	4	5	4	5	4	6	3
7	Можливості проникнення на нові ринки, бали	8	5	4	7	2	6	3	4	5	7	2	7	2	7	2	4	5
Сума				15		15		16		26		29		29		29		24

Джерело: узагальнено автором

Таблиця К.9

Фінанси

№ з/п	Показник	Еталон	Оцінки підприємств (П 1 – П 8)															
			П 1		П 2		П 3		П 4		П 5		П 6		П 7		П 8	
			I	P	I	P	I	P	I	P	I	P	I	P	I	P	I	P
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
1	Коефіцієнт поточної оцінки	1-3	3,499	3	1,973	1	1,617	2	1,503	4	1,219	5	1,115	7	1,15	6	0,702	8
2	Коефіцієнт критичної оцінки	0,8-2	2,102	3	1,003	4	1,435	1	2,101	2	0,929	5	0,913	6	0,89	7	0,86	8
3	Рентабельність продажу	> 10 %	11,7	6	7	7	40,6	1	12	5	17	2	15	3	13	4	-	8
4	Рентабельність активів	>10 %	13,2	3	12,5	4	20,8	2	43,3	1	10	7	11	6	12	5	-	8
5	Рентабельність власного капіталу	>20 %	14,9	6	26	1	24,7	2	10	7	20	5	23	4	24	3	-	8
6	Оборотність активів	-	1,433	5	4,604	2	1,895	3	4,811	1	1,177	7	1,19	5	1,183	6	1,646	4
7	Коефіцієнт заборгованості	до 0,7	0,023	3	0,020	2	0,011	1	0,714	8	0,030	4	0,045	5	0,05	6	0,164	7
Сума				29		21		12		28		35		36		37		51

Джерело: узагальнено автором

Таблиця К.10

Довжини векторів потенціалу підприємств

Суб'єкт господарювання	Вектори			
	Людський капітал	Організаційна структура та менеджмент	Маркетинг	Фінанси
	<i>I-й вектор</i>	<i>II-й вектор</i>	<i>III-й вектор</i>	<i>IV-й вектор</i>
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>	<i>5</i>
НАК "Нафтогаз України" (П 1)	57,14	81,63	83,67	55,10
ДП "Енергоринок" (П 2)	61,22	83,67	83,67	71,43
ПАТ "Укргазвидобування" (П 3)	75,51	79,59	81,63	89,80
ПАТ "Укрзалізниця" (П 4)	42,86	51,02	61,22	57,14
ПАТ "Меткомбінат "Азовсталь" (П 5)	40,82	71,43	55,10	42,86
ПрАТ "Арселор Міттал Кривий Ріг" (П 6)	63,27	73,47	55,10	50,82
ПАТ "ММК ім. Ілліча" (П 7)	34,69	71,43	55,10	38,78
ПАТ "Укртрансгаз" (П 8)	24,49	71,43	65,31	10,20

Джерело: узагальнено автором

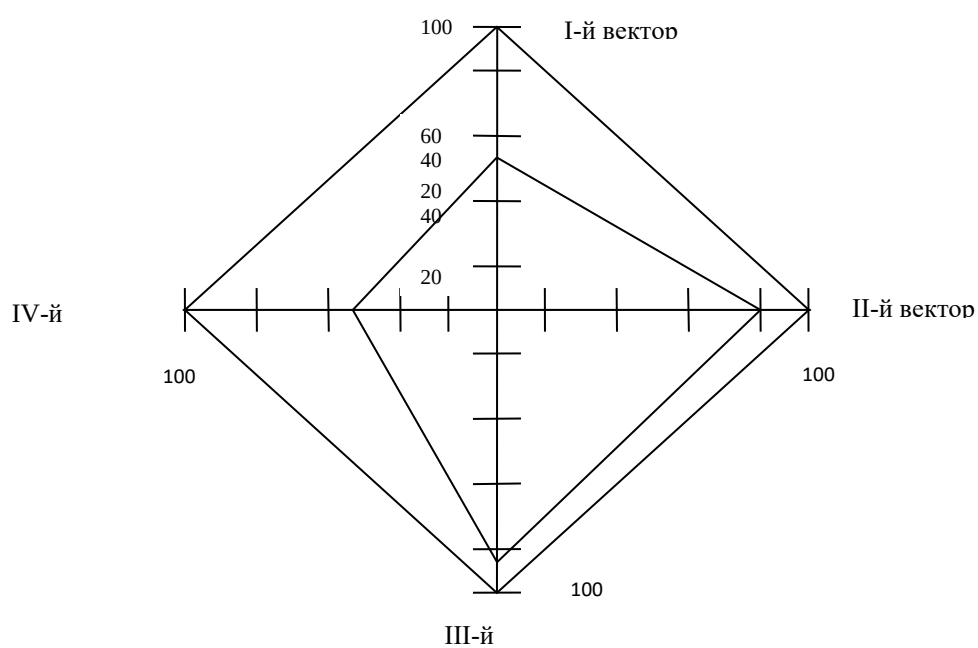

Рис. К.4. Квадрат потенціалу НАК "Нафтогаз України"
Джерело: узагальнено автором

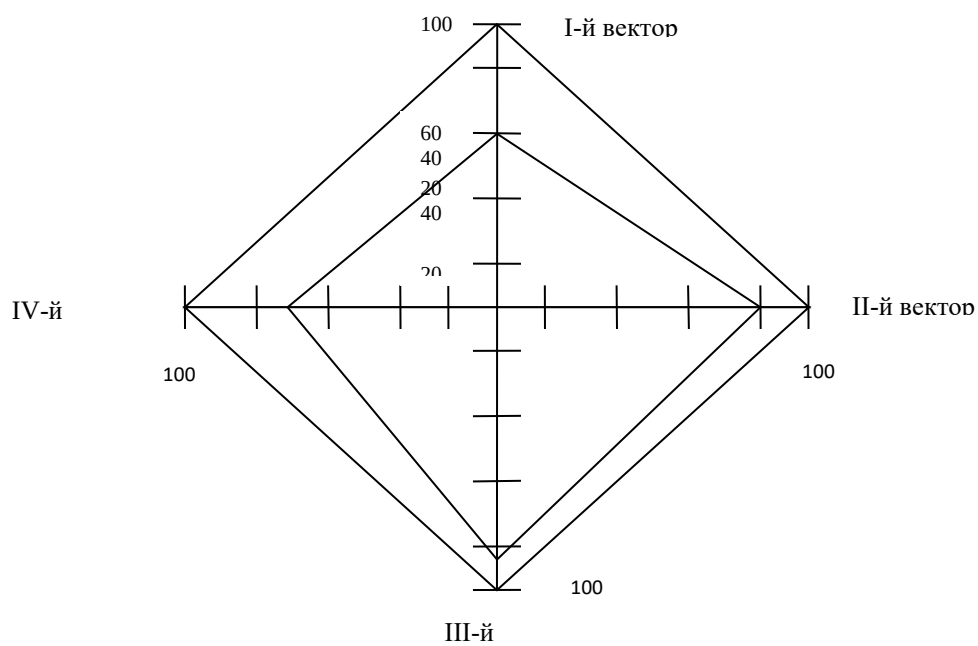

Рис. К.5. Квадрат потенціалу ДП "Енергоринок"
Джерело: узагальнено автором

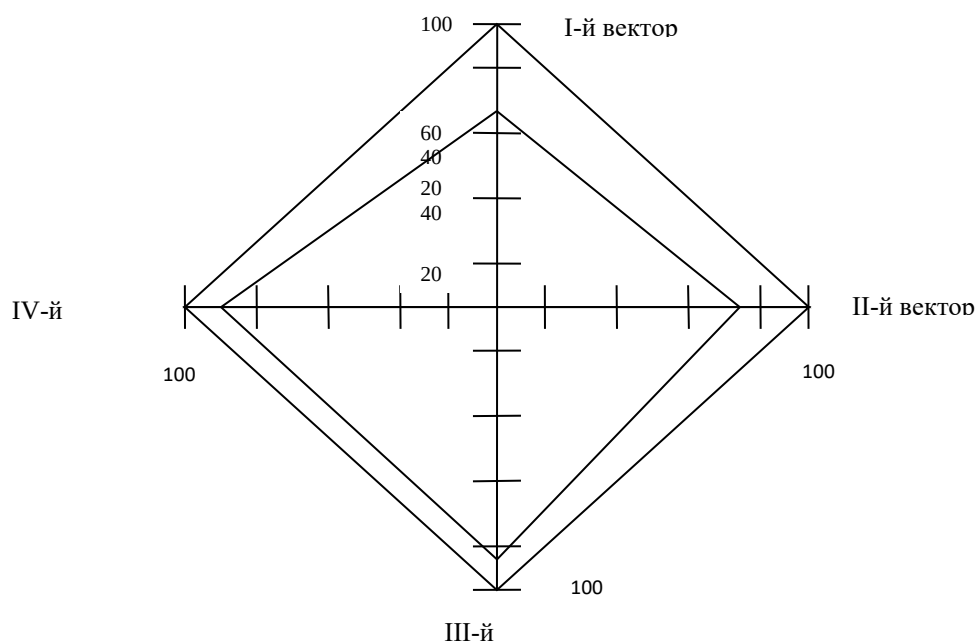

Рис. К.6. Квадрат потенціалу ПАТ "Укргазвидобування"
Джерело: узагальнено автором

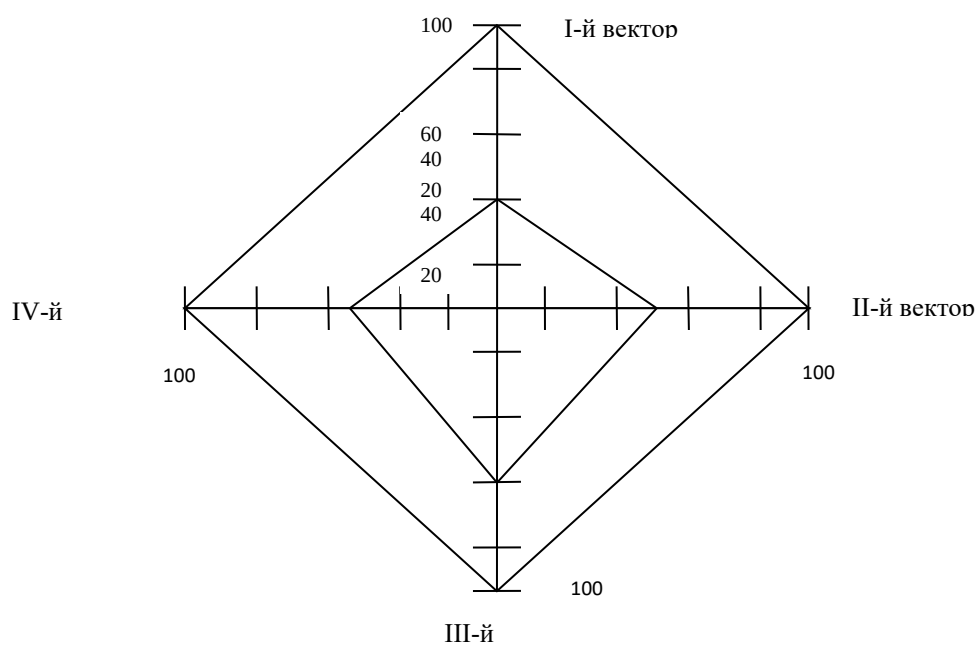

Рис. К.7. Квадрат потенціалу ПАТ "Укрзалізниця"
Джерело: узагальнено автором

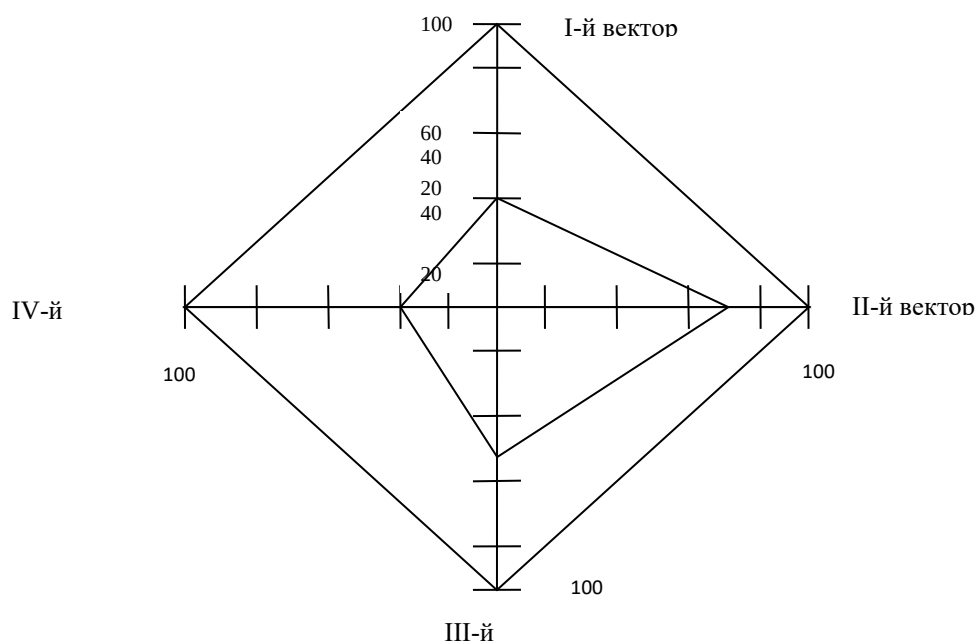

Рис. К.8. Квадрат потенціалу ПАТ "Меткомбінат "Азовсталь"

Джерело: узагальнено автором

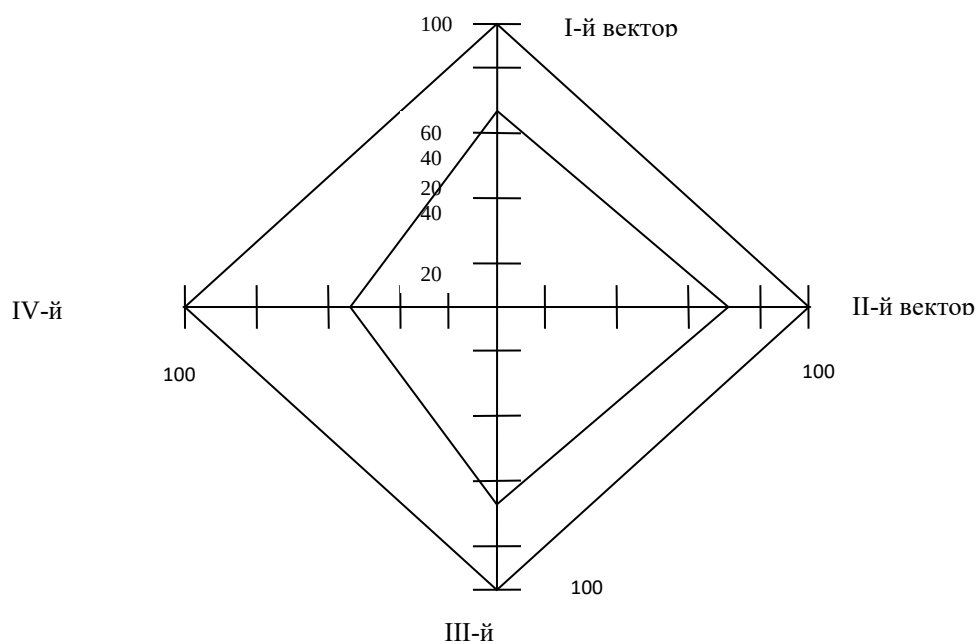

Рис. К.9. Квадрат потенціалу ПрАТ "Арселор Міттал Кривий Ріг"

Джерело: узагальнено автором

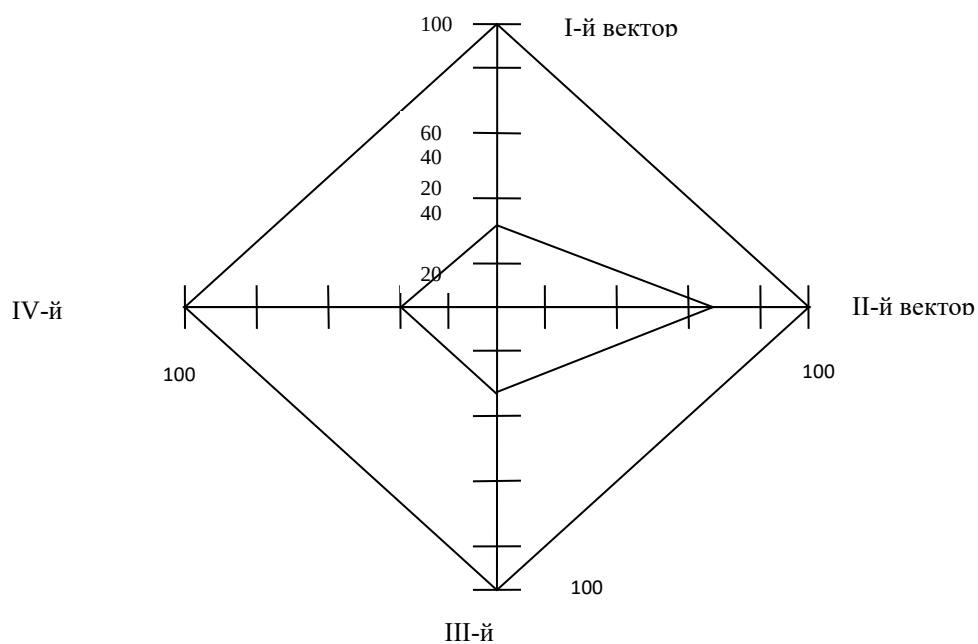

Рис. К.10. Квадрат потенціалу ПАТ "ММК ім. Ілліча"

Джерело: узагальнено автором

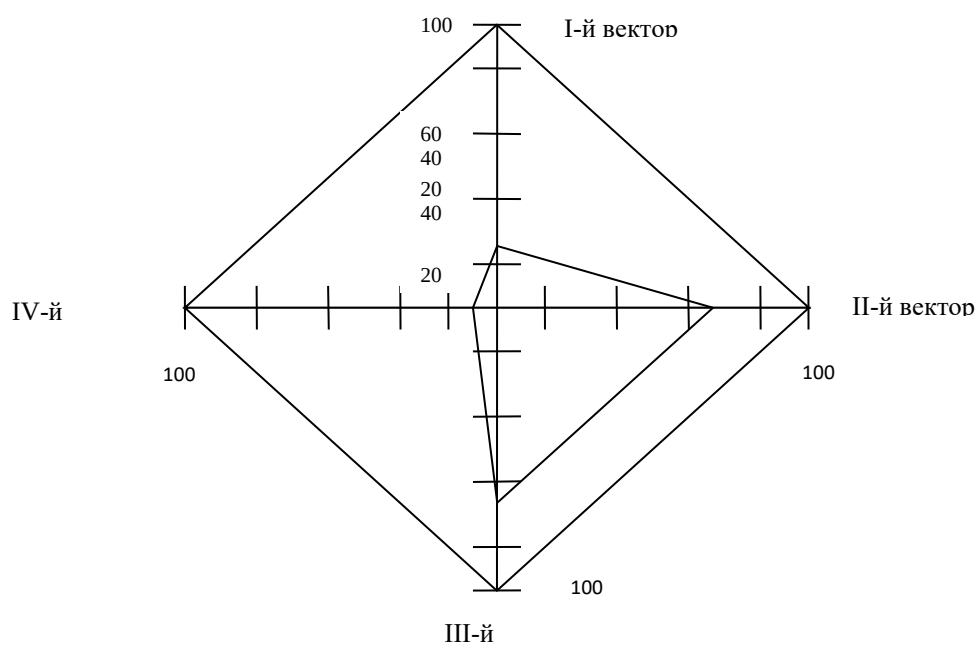

Рис. К.11. Квадрат потенціалу ПАТ "Укртрансгаз"

Джерело: узагальнено автором

Таблиця К.11

Зовнішні соціальні інвестиції компанії «Нова пошта»

№ з/п	Назва проєкту	Зміст проєкту
1	2	3
1	Гуманітарна пошта України	Ініціатива закриває потреби в доставці вантажів у прифронтову зону. Компанія працює з кількома сотнями волонтерських організацій та протягом 2014-2017 років доставила понад 13 тисяч тон вантажів.
2	Реабілітація учасників АТО	Запущена в 2016-му році, довгострокова програма з реабілітації учасників АТО. Вона передбачає співпрацю з медичними закладами і підтримку заходів, що сприяють соціалізації бійців. Компанія відкрита для учасників АТО як роботодавець та має намір впровадити програму адаптації бійців, що влаштовуються на роботу в «Нова пошта».
3	Підтримка бігового руху	Компанія вже тричі виступила партнером NOVA POSHTA KYIV HALF MARATHON, ставши титульним спонсором змагань. У 2017 році Київський міжнародний півмарафон став чи не наймасовішою біговою подією року в Україні: його учасниками стали понад 9000 учасників.
4	Велопарковки	«Нова пошта» взялася до будівництва зручної інфраструктури для клієнтів, що люблять кататися на велосипедах. В 2016 році компанія облаштувала понад 400 паркувальних місць поруч із 150 відділеннями у 7 містах України – Києві, Одесі, Львові, Дніпрі, Харкові, Полтаві та Запоріжжі. Мережа парковок стала найбільшою в Україні серед створених коштом приватного бізнесу.
5	Школа бізнесу Нова пошта	Школа бізнесу Нова пошта надає можливість власникам малого та середнього бізнесу в регіонах України отримати ключові знання для розвитку власної справи
6	Розвиток книгочитання	Послуга експрес-доставки, яку надає «Нова пошта», стала невід’ємною частиною життя людей та бізнесу в Україні. Компанія націлена на те, щоб так само звичною стала для всіх українців книга. Читання вдосконалює, розвиває кругозір, змінює та надихає, тому книжка – це важливий інструмент у формуванні особистості та відповідального громадянина. Саме тому «Нова пошта» продовжить розвивати культуру книгочитання в Україні.
7	Дні донора крові	В «Нова пошта» дні донора крові вже стали доброю традицією. В офісах компанії такі акції проходять кілька разів на рік. Наприклад, у жовтні 2017 року близько 100 працівників офісів підтримки «Нова пошта» в Києві та Полтаві виявили бажання здати кров на потреби дитячого відділення Національного інституту серцево-судинної хірургії ім. Амосова.

Джерело: узагальнено автором за [372-373]

ДОДАТОК Л

Банківське забезпечення збалансованого людського розвитку в Україні

Таблиця Л. 1

Фінансування соціальних інвестицій банками в Україні

№	Банк	Досвід реалізації соціальних проєктів	Потенціал та напрями підтримки пріоритетів збалансованого людського розвитку
1	2	3	4
І. Банки з державною часткою			
1	ПАТ “КБ ПРИВАТБАНК”	Діє благодійний фонд Приватбанку «Допомагати просто» підтримка програм якого відбувається за рахунок перерахувань коштів фізичних осіб та представників бізнесу через термінали самообслуговування Приватбанку. У 2017 році благодійний фонд ПриватБанку «Допомагати просто» надав допомогу на 40 908 834,01 грн. Понад 975 000 українців зробили внески на підтримку програм фонду. Форми здійснення благодійної діяльності: разова фінансова, матеріальна та інша допомога; систематична фінансова, матеріальна та інша допомога; допомога за договором (контрактом) щодо благодійної діяльності; особиста праця, послуги чи передача результатів творчої діяльності; фінансування цільових програм, наукових проєктів.	Продовження діяльності згідно окреслених напрямів підтримки пріоритетів збалансованого людського розвитку: допомоги організаціям та установам, що сприяють збереженню територіальної цілостності України; допомога громадянам, які постраждали внаслідок катастроф, у результаті соціальних конфліктів, біженцям; допомога дитячим будинкам, інтернатам; розвиток охорони здоров'я, спорту та туризму; допомога організаціям, що сприяють зростанню духовності; вирішення проблем медицини, освіти та виховання; участь в організації й проведенні симпозіумів, конференцій, творчих зустрічей, виставок, семінарів тощо; підтримки фізичним та юридичним особам, діяльність яких відповідає меті та завданням фонду.

1	2	3	4
2	АТ “Укресімбанк”	Розвиток програм пільгового кредитування бізнесу (в тому числі МСП) спільно із міжнародними фінансовими організаціями: спільний зі Світовим банком Проєкт доступу до довготермінового фінансування, який передбачає надання експортно-орієнтованим підприємствам МСП позик для реалізації інвестиційних проєктів з урахуванням принципів екологічного та соціального менеджменту; спільний Проєкт України та ЄІБ «Основний кредит для МСП та компаній з середнім рівнем капіталізації» (сума ресурсів 400 млн. євро); державна програма з енергозбереження «Програма сприяння оптимізації енергоефективності», що передбачає фінансування Об'єднань співвласників багатоквартирних будинків. Благодійна програма «Разом за життя».	Потенціал підтримки пріоритетів збалансованого людського розвитку: аналіз пріоритетних прогресивних напрямів розвитку бізнесу; пошук міжнародних грантів та партнерів для досягнення соціальних цілей; розширення спектру функцій, які реалізуються в рамках програми «Разом за життя».
3	АТ “ОЩАДБАНК”	Банк є посередником в процесі фінансування соціальних проєктів ресурсами фонду WNISEF. З 2015 року фонд реалізовує програму технічної допомоги в Україні на загальну суму 35 млн. дол. США. WNISEF фінансує інноваційні програми, спрямовані на здійснення реформ та зміни в житті звичайних людей. Програму "Будуй своє" створено Ощадбанком. Девіз програми «Ми змінюємось і хочемо, щоб країна змінювалась разом із нами». Метою є побудова успішного та соціально-орієнтованого бізнесу в Україні. Переважна цільова аудиторія: суб'єкти МСП.	Потенціал для подальшого забезпечення збалансованого людського розвитку може реалізуватися згідно напрямів: соціальні інвестиції у рамках програм взаємодії із міжнародними організаціями, зокрема комплексні програми сприяння збалансованому людському розвитку та впровадження окремих програм для підтримки його компонентів; участь у розробці та корегуванні державних пріоритетів збалансованого людського розвитку; розвиток порталу «Будуй своє» та розширення спектру консультацій стосовно побудови соціально-орієнтованого бізнесу.

Продовження табл. Л.1

1	2	3	4
4	АБ «УКРГАЗБАНК»	Депозит «Берегиня» - строковий вклад для клієнтів – фізичних осіб, що дозволяє примножити свої заощадження і в той же час разом з АБ «УКРГАЗБАНК» надати благодійну допомогу дитячим будинкам. При відкритті клієнтом депозиту «Берегиня», АБ «УКРГАЗБАНК» щомісячно направляє 1% річних від суми такого вкладу на рахунки дитячих будинків. Пільгове фінансування інвестиційних екопроектів.	Розвиток потенціалу наряду пільгового фінансування інвестиційних екопроектів у частині розробки нових банківських продуктів, націлених на посилення екологічної компоненти та компоненти здоров'я.
II. Банки іноземних банківських груп			
5	АТ «Райффайзен Банк Аваль»	Соціально-відповідальні інвестиції банку реалізуються згідно із наступними напрямками: прозоре ведення бізнесу; соціально відповідальний роботодавець; спонсорство; благодійність; корпоративне волонтерство; фінансова грамотність; екологічна відповідальність	Реалізація потенціалу соціальних інвестицій Райффайзен Банку Аваль полягає у збалансуванні ділової активності згідно із існуючими напрямками та пріоритетами материнської компанії.
6	ПАТ «КРЕДОБАНК»	Партнер WNISEF у рамках програми соціального інвестування, спрямованої на підтримку соціальних ініціатив малих та середніх підприємств. Підтримка культурно-промоційного проекту «Ніч у Львові». Кредитування інвестиційних проектів в рамках Програми підвищення конкурентоспроможності Львівської області від Львівської ОДА	Потенціал має розповсюдження регіональних програм соціальних інвестицій на усій території України
7	АТ «УкрСиббанк»	Соціальні інвестиції, які націлені на підтримку сімейних традицій, розвиток людського потенціалу: Соціальна картка «Срібна монета» Програма «Сімейне фінансове бюро» Програма «Кар'єра мрії»	Потенціал для розширення спектру індивідуальних соціальних інвестицій.

1	2	3	4
III. Банки з приватним капіталом			
8	ПАТ «ПУМБ»	Основні напрями роботи ПУМБ у сфері збалансованого розвитку: навчання та розвиток співробітників; підвищення якості продуктів та послуг банку; розвиток бізнес-середовища; підвищення фінансової грамотності населення; управління ризиками; корпоративне волонтерство.	Потенціал банку, як соціального інвестора, полягає у досягненні поставленої на середньострокову перспективу мети збалансування пріоритетів у всіх напрямках діяльності. Зокрема, банком проголошено пріоритет стосовно нарощування клієнтської бази, вибудовуючи тривалі довірчі відносини з клієнтами. У стратегії зазначено необхідність ставати цифровим банком для клієнтів, що надають перевагу обслуговуванню онлайн.
9	ПАТ «Перший Інвестиційний Банк» (PINbank)	Відповідальне ставлення до держави, що реалізується через прозору систему функціонування Банку, виконання всіх вимог чинного законодавства, своєчасну сплату податків, надання у повному обсязі всієї необхідної фінансової інформації. Об'єктом особливого соціального піклування Банку є його працівники, як основний нематеріальний актив та рушій розвитку Банку. Важливим є забезпечення безпечних та максимально комфортних умов праці, створення умов для професійного росту та особистого розвитку, повноцінного відпочинку.	Потенціал банку полягає у поширенні внутрішніх заходів соціально-відповідальної поведінки на державний рівень; фінансування соціальних проєктів зусиллями банку сприятиме розширенню його клієнтської бази, посилення іміджу банку.

Джерело: складено за матеріалами банківських установ

Рис Л.1. Карта соціальних інвестицій ПриватБанку

Джерело: Розділ 3 [381]

Таблиця Л. 1

Прояви соціальних інвестицій Райффайзен Банку Аваль в Україні

№	Напрямок соціально-орієнтованої діяльності	Прояв соціально-орієнтованої діяльності/ соціальних інвестицій
1	2	3
1	Прозоре ведення бізнесу	Дотримання стандартів та робота щодо удосконалення «Кодексу поведінки працівників», а також «Інструкцій з етичного маркетингу в Групі Райффайзен Центральбанк АГ», програми клієнтської лояльності розширення спектру та підвищення якості банківських послуг.
2	Соціально відповідальний роботодавець	Комфортні умови праці, грейдингова система оплати праці, соціальний захист, системні інвестиції у навчання та розвиток персоналу, діє кадровий резерв, опитування персоналу. Діє «Програма лідерства», спрямована на потенційних менеджерів, яка дає можливість отримати нові знання і досвід, а також співпрацювати один із одним та з топ-менеджментом, впроваджувати командні проєкти соціальної спрямованості. Працівники беруть участь у тренінгах, організованих Фінансовою академією банку (ФАРБА) і спрямованих на підвищення професійного рівня, менеджерських знань і навичок, покращення командної роботи тощо.

Продовження табл. Л.1

1	2	3
3	Спонсорство	Підтримка культурно-мистецьких, освітніх, спортивних проєктів та бізнес-подій. Серії тренінгів для українських аграріїв у рамках фінансових форумів «Простір фінансових можливостей», організованих у співпраці з компанією Syngenta Україна, а також партнерство з компанією Bayer та Міжнародною фінансовою корпорацією в рамках навчального проєкту сприяння розвитку малого та корпоративного бізнесу «Байер Агрофінанси». Підтримка проєкту «Тиждень австрійського кіно в Україні», фестивалю молодого українського кіно «Відкрита ніч», арт-фестивалю молодіжних проєктів NonStopMedia, веломарафону «Київська сотка».
4	Благодійність	Активну корпоративну благодійну та меценатську діяльність Райффайзен Банку Аваль у 2016 році відзначено особливою нагородою – «Знаком соціальної відповідальності» в рамках унікального для України проєкту Social Responsibility Mark (SRM), ініційованого групою бізнесменів та підприємців з усіх куточків країни та різних сфер бізнесу, які дотримуються європейського вектору розвитку. Підтримка міжнародної волонтерської ініціативи «Відродження патріотів» («Patriot revival»), Фонду допомоги онкохворим дітям «Краб», Благодійного фонду «Карітас Краматорськ», Благодійного фонду «Мир і порядок».
5	Корпоративне волонтерство	Допомога хворим дітям і дітям сиротам, малозабезпеченим родинам
6	Фінансова грамотність	У Райффайзен Банку Аваль діє проєкт фінансової грамотності для дітей та молоді України. Фахівці банку на регулярній основі проводять для цієї аудиторії безкоштовні тренінги-семінари «Кошти з розумом для юних дорослих». Метою проєкту є підвищення обізнаності школярів та студентів щодо фінансових продуктів та послуг. У 2016 році було організовано 10 таких тренінгів, які охопили близько 200 учасників.
7	Екологічна відповідальність	Культивується екологічно свідоме поведінка серед працівників та клієнтів: економне споживання природних ресурсів, електроенергії, відповідальне ставлення до утилізації відходів тощо. Приміром, у банку використовують енергозберігаючі лампи, двосторонній друк; економлять воду, електроенергію; намагаються скоротити кількість відряджень із використанням автомобілів зі шкідливими викидами та користуватися екологічно безпечними видами транспорту. А клієнтам пропонують задля збереження природних ресурсів намагатися обходитися без роздрукування квитанцій при користуванні банкоматами. В банку започатковано також ініціативу збору відпрацьованих гальванічних елементів для їх подальшої утилізації.

Джерело: узагальнено автором за [382]

ДОДАТОК М

Таблиця М.1

Програми проєктного фінансування Кредитної установи для відбудови (Німеччина)

	Необхідний середньорічний оборот	Строки функціонування бізнесу	Орієнтовні цілі використання кредиту	Додаткові умови
1	2	3	4	5
Програма кредитування інновацій та росту	До 50 млн євро	Понад 10 років	Фінансове забезпечення процесу реалізації існуючого інноваційного проєкту	Досвід співпраці з KfW та іншими фінансовими установами
Інноваційна програма ERP	До 125 млн євро	Понад 2 роки	Фінансування розробок та удосконалення виробництва існуючої інноваційної продукції	Наявність гарантій від партнерів по бізнесу
	125 – 250 млн євро			
Програма KfW фінансова ініціатива	Понад 500 млн євро	Понад 10 років	Фінансування інноваційних розробок державного значення	Гарантії інших фінансових установ
Інноваційна програма кредитування навколишнього середовища BMUB	Може забезпечити до 70 % вартості інноваційного проєкту	Понад 1 рік	Фінансування інноваційних розробок, які сприяють захисту навколишнього середовища	Зацікавленість держави у розробці даного інноваційного проєкту
Стартові фонди ERP	До 50 млн євро	До 10 років	Фінансування та стимулювання інноваційного розвитку середніх та великих підприємств, які відносно молоді на ринку	Позитивна кредитна історія в KfW

Джерело: узагальнено автором за [400]

ДОДАТОК Н

Таблиця Н.1

Гранти недержавних іноземних фондів для цілей людського розвитку в Україні

Назва фонду	Країна походження	Обсяг виданих грантів, тис. дол. США	Кількість виданих грантів, одиниць
1	2	3	4
Foundation to Promote Open Society	United States	5700	10
Charles Stewart Mott Foundation	United States	1500	10
The Coca-Cola Foundation, Inc.	United States	1500	20
Open Society Foundations	United States	1200	24
Open Society Institute	United States	949,223	31
The Tides Foundation	United States	859,027	17
Fund for Women's Equality	United States	499,921	1
Stop AIDS Now	Netherlands	421,919	4
Levi Strauss Foundation	United States	395	5
John D. and Catherine T. MacArthur Foundation	United States	330	1
Disability Rights Fund, Inc.	United States	245	11
Elton John AIDS Foundation, Inc.	United States	223,365	2
National Endowment for Democracy	United States	206,791	6
THE GLOBAL FUND FOR CHILDREN	United States	201,8	24
Mama Cash	Netherlands	177,36	3
Microsoft Corporation Contributions Program	United States	160,141	11
Foundation Open Society Institute - Switzerland	Switzerland	157,835	10
Raskob Foundation for Catholic Activities, Inc.	United States	116	7
Koch Foundation, Inc.	United States	107	9

Продовження табл. Н.1

1	2	3	4
Motorola Solutions Foundation	United States	95	2
Levi Strauss Foundation in Europe, Middle East, and Africa	Belgium	90	1
Elton John AIDS Foundation (London)	England	85,265	1
Intel Foundation	United States	58	2
Mustard Seed Foundation, Inc.	United States	51,556	4
Global Fund for Women	United States	43	4
The Ukrainian National Home of Passaic New Jersey	United States	30,04	4
HIV Young Leaders Fund	Netherlands	29,5	3
Sacks Family Foundation	United States	25	1
Red Umbrella Fund	Netherlands	22,2	1
The Antonovych Foundation	United States	10	1
Global Greengrants Fund Inc	United States	9,8	2
Rockefeller Philanthropy Advisors, Inc.	United States	9,15	1
Ikona Foundation, Inc.	United States	8,669	1
Virginia Gildersleeve International Fund	United States	7,36	1
Wikimedia Foundation, Inc	United States	7,193	1
American Jewi	United States	6	2
FRIDA: Young Feminist Fund	Panama	5	1
Silicon Valley Community Foundation	United States	4,5	1
Urgent Action Fund for Women's Human Rights	United States	3,105	1
ASTRAEA Foundation	United States	3	1
King Baudouin Foundation	United States	3	1
GE Foundation	United States	1,04	1

Джерело: [411]

ДОДАТОК П

**Проекти людського розвитку Монсанта Україна протягом 2016 та
2017-го років**

№	Суб'єкт соціального проекту	Місце реалізації	Зміст соціального проекту	Розмір інвестицій, тис. грн
1	2	3	4	5
1	Громадська організація «Ми – друзі»	с. Борсуків (Козелецький район, Чернігівська обл.)	Проект організації інклюзивного простору у відреставрованій старовинній сільській хаті – де діти з інвалідністю та діти з навколишніх сільських громад зможуть разом вивчати побут українського села в минулому та займатися прикладними народними мистецтвами.	400
2	Компаніївська громадська організація «Взаємодія»	с. Виноградівка (Компаніївський район, Кіровоградська обл.)	Проект створення школи бджільництва для старшокласників сільської школи та безробітних мешканців села, що сприятиме популяризації професії бджоляра та навчатиме основам підприємництва.	
3	Громадська організація «Добробут Синяви»	с. Синява (Рокитнянський район, Київська обл.)	Проект створення комфортних та сучасних умов для занять спортом для учнів школи села за допомогою ремонту та оснащення спортивного комплексу.	
4	Об'єднання людей з інвалідністю «Від серця до серця»	м. Бершадь, Вінницька обл.	Проект облаштування інклюзивного майданчика для дітей з інвалідністю та дітей з навколишніх сіл на території районної лікарні.	400
5	Громадська організація «Вікторія-2015»	сmt. Веселе, Веселівський район, Запорізька обл.	Проект створення сучасних умов для занять у Веселівському професійному аграрному ліцеї через оснащення навчально-технічним обладнанням.	
6	Громадська організація «Ми – друзі»	с. Борсуків, Козелецький район, Чернігівська обл.	Проект створення спеціального мотузкового парку для розвитку сенсорної інтеграції дітей з інвалідністю на базі дитячого санаторію «Борсучок».	

Джерело: узагальнено автором за офіційними даними сайту Монсанта Україна

ДОДАТОК Р

Проекти зарубіжних венчурних фондів в Україні

Назва фонду	Країна походження	Обсяг виданих грантів, тис. дол. США	Кількість виданих грантів, одиниць
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>	<i>4</i>
Foundation to Promote Open Society	United States	4500	3
Charles Stewart Mott Foundation	United States	2600	22
The Sigrid Rausing Trust	England	730,87	5
Global Fund for Women	United States	326,446	5
Mama Cash	Netherlands	167,849	4
Filia die Frauenstiftung	Germany	58,826	4
Open Society Institute	United States	18,813	1
Calala Fondo de Mujeres	Spain	6,876	1

Джерело: [411]

ДОДАТОК С

Таблиця С.1

Цифрові технології як інноваційні тренди сучасного соціально-економічного середовища

Вид продукту/послуги	Загальна характеристика продукту/послуги цифрової економіки
1	2
BioTech	Від грец. “bios” – “життя”, “techne” – “мистецтво, майстерність”) – використання живих організмів і біологічних процесів у виробництві, с/г та медицині з застосуванням високих технологій. Біотехнологічні процеси з використанням мікроорганізмів і ферментів на сучасному технічному рівні широко застосовуються у харчовій промисловості.
NanoTech	Являють собою високотехнологічні центри, підприємства, що займаються розробкою, корпусуванням, тестуванням мікроелектронної продукції, а саме напівпровідних пластин, кремнієвих кристалів, інтегральних мікросхем з високими стандартами контролю якості. Нанотехнології – це технологія колоїдних систем, це колоїдна хімія, колоїдна фізика, молекулярна біологія, вся мікроелектроніка.
RetailTech	Від англ. “retail” – “роздрібний, в роздріб”, “tech” – “технологія”. RetailTech – це технології, які розроблені startup для застосовування в сфері торгівлі. До цих технологій відносяться: 3D сканування тіла, відстеження споживачів асистентами з підтримкою AI, які допомагають роздрібним торговцям і споживачам. (AI (Adobe Illustrator) – формат файлу, розроблений Adobe Systems для зберігання векторних зображень. Adobe Illustrator для зберігання файлів AI використовує розширення .ai. AI підтримують практично всі програми, пов’язані з векторною графікою. Цей формат є найкращим посередником при передачі зображень з однієї програми в іншу. У цілому, поступаючись CorelDRAW у ілюстративних можливостях, (може містити в одному файлі тільки одну сторінку, має маленьке робоче поле – цей параметр дуже важливий для зовнішньої реклами – всього 3x3 метри) тим не менш, він відрізняється найбільшою стабільністю і сумісністю з мовою PostScript, на яку орієнтуються практично всі видавничко-поліграфічні додатки).
FinTech	Технологічні проекти в сфері фінансових сервісів, що вважаються одним з найперспективніших (а тому затребуваних) напрямків для стартапів, незважаючи на складності держрегулювання, з якими доводиться зіштовхуватись, працюючи за цим напрямком. Існує два основних види продуктів на базі FinTech. Перший, досить давно представлений на ринку, забезпечує софт і послуги фінансових сервісів, тобто використовує модель B2B. Другий, активно розвивається останнім часом, орієнтований на кінцевого споживача, тобто охоплює ринок B2C, і прагне виконати вкрай амбітне завдання – скласти конкуренцію традиційним постачальникам фінансових послуг в боротьбі за масового клієнта.

Продовження табл. С.1

1	2
LegalTech	Цифрові технології в юридичній сфері бізнесу, що спеціалізується на інформаційно-технологічному обслуговуванні професійної юридичної діяльності, а з кінця 2000-х років – і на наданні споживачам юридичних послуг з використанням інформаційних технологій. В останньому випадку може мати місце on-line-посередництво між замовником та юридичною фірмою або надання інструментів для юридичної самообслуговування, що виключають необхідність звернення до професійних юристів. Крім того, можна говорити про рух legal tech, метою якого є перегляд традиційних поглядів на вирішення юридичних питань шляхом впровадження сучасних інформаційних технологій в сфері правових послуг.
InsurTech	InsurTech (сфера новітніх страхових технологій) відведено велике місце на фінансово-технологічній арені. Insurtech – це впровадження інноваційних рішень, покликаних максимізувати ефективність використання нових технологій на страховому ринку. Insurtech – це з'єднання і взаємопроникнення традиційного поняття страхування з новітніми технологіями за аналогією з поняттям Fintech. InsurTech дає можливість змінити “правила гри” для страховиків, дозволяючи впроваджувати інновації, підвищувати актуальність пропозицій і зростати. InsurTech отримує фінансування поряд з інвестиціями в FinTech-сектор. Великі можливості InsurTech приховуються не в тому, щоб надати існуючим страховим продуктам цифрову форму, а в тому, щоб докорінно змінити продукт або процес укладення договору на його надання з метою – на порядок поліпшити якість обслуговування клієнта.
GovTech	До GovTech належать усі IT-продукти, рішення, розробки, сервіси, що допомагають вирішити проблеми держсектора. Які проблеми розв'язують рішення у галузі GovTech? - партисипація. Створення платформ для колаборації громадян, електронних петицій, краудсорсингу. Розширення можливостей електронної ідентифікації. Ці технології більш відомі під поняттям CivicTech; - інфраструктура (цифрові датчики, контрольні сенсори); - надання послуг в освіті, охороні здоров'я; - регулювання (рішення для оцінки об'єктів, проведення перевірок); - адміністрування – ліцензування, управління хмарними технологіями, програмного забезпечення.

Джерело: [463]

**Цифрові продукти та послуги як інноваційні тренди сучасного
соціально-економічного середовища**

Назва продукту/ послуги	Зміст цифрового продукту/послуги
1	2
BlockChain	В перекладі з англ. “blockchain” або “block chain” – вибудований за певними правилами безперервний послідовний ланцюжок блоків, що містять інформацію. Але краще давати визначення виходячи з призначення технології блокчейн. Блокчейн був спроектований в рамках вирішення цілком конкретного завдання, а саме – як побудувати децентралізовану (без єдиного центру управління) фінансову систему, коректність роботи якої могла б перевірити будь-яка людина. Виходячи з цього, можна визначити блокчейн як спосіб зберігання і узгодження бази даних, копія якої є у кожного учасника.
Digital marketing	Це використання різних способів просування продукту в широкі маси з використанням цифрових каналів. Digital Marketing – це сукупність інструментів просування, при яких задіяні цифрові канали. Він не тотожний інтернет-маркетингу, оскільки включає в себе такі канали, як телебачення, радіо і навіть зовнішня реклама. Інтернет-маркетинг еволюціонував в цифровий (digital) маркетинг, в якому використовуються комплексні методи on-line-стратегії, розробки сайтів та мобільних додатків, креативу і копірайтингу, контекстної реклами і SMM, а також інших інтерактивних продуктів. Найбільш популярні форми цифрових каналів: пошукове просування; контекстна і тизерна реклама; медійна і банерна; просування в соціальних медіа і блогах; створення мобільних додатків для смартфонів, планшетів та інших носіїв; вірусна реклама.
CRM&BPM	CRM – система для продажу: готові процеси для управління всіма типами угод. Bpm’online CRM об’єднує можливості системи управління взаємовідносинами з клієнтами (CRM) та системи управління бізнес-процесами (BPM). Це перше прикладне рішення, розроблене на платформі bpm’online.
Grid технології	Grid обчислення – це географічно розподілена інфраструктура, яка об’єднує множину різних типів, доступ до яких користувач може отримати з будь-якої точки, незалежно від місця їх розміщення. Grid надає колективний розподілений режим доступу до ресурсів і до зв’язаних з ними послугами в рамках глобально-розподілених організацій (підприємства які спільно використовують глобальні ресурси, бази даних, спеціалізоване програмне забезпечення).

Продовження табл. С.2

1	2
Digital страхування	Digital стратегія в страхуванні – це не лише Інтернет-продажі, а трансформації всього бізнесу в напрямі роботи з електронним полісом. Digital-страхування дозволяє страховим компаніям знизити витрати, підвищити швидкість обслуговування клієнтів. Споживачі мають можливість отримати своєчасні оновлення щодо змін у страховій політиці компанії. Діджиталізація забезпечує стандартизацію і покращує якість відповідей і послуг, що надаються. Значною перевагою Digital-страхування є присутність соціальних мереж, що сприяє поліпшенню якості обслуговування та налагодженні тісного зв'язку між страховою компанією та клієнтом. Суттєвою перевагою Digital-страхування є зменшення ймовірності шахрайства й підвищення безпеки страхових операцій. Адже за умови придбання поліса через страхового посередника є ризик не внесення останнім страхової премії та, як наслідок, договір страхування не вступає в силу. Швидкість обробки даних та врегулювання претензій – ще одна перевага Digital-страхування. Адаптація до цифрового формату має позитивне значення як для страховика, так і для клієнта. Адже всі етапи страхування, починаючи від подання заяви і закінчуючи врегулюванням претензій, проходять значно швидше. Застосування хмарних платформ зменшує ймовірність допущення помилок, а сам процес стає відкритим й дає можливість прослідкувати стан врегулювання претензій. Крім того, впровадження хмарних платформ забезпечують страховим компаніям більшу швидкість, гнучкість і масштабованість, покращують реагування і дозволяють оптимізувати процеси.
ePrescription	ePrescription (електронний рецепт) здійснюється на базі 3 процедур: - eCapture – формування електронного рецепту лікарем медичного закладу; - eTransfer – конфіденційна передача електронного рецепту до аптеки; - eDispensation – передача даних із аптеки назад до медичного закладу, підтвердження.
TeleHealth	Цифрові” технології для надання дистанційних медичних послуг та підтримки роботи лікарів.

Джерело: [463]

Основні принципи цифровізації економіки України

Принципи	Зміст та коротка характеристика принципів цифровізації економіки України
1	2
Доступність	“Цифровізація” повинна забезпечувати кожному громадянину рівні можливості доступу до послуг, інформації та знань, що надаються на основі інформаційно- комунікаційних технологій. Реалізація даного принципу можлива за наявності консолідаційних зусиль політиків, органів, державної влади, бізнесу, громадськості. Усунення бар’єрів – основний фактор розширення доступу до глобального інформаційного середовища та знань.
Націленість/ Цільове призначення	“Цифровізація” має бути спрямована на створення переваг (вигід) у різноманітних аспектах повсякденного життя.
“Точка росту”	“Цифровізація” – це механізм (платформа) економічного зростання завдяки приросту ефективності та збільшенню продуктивності від використання цифрових технологій. Такий приріст є можливим лише тоді, коли ідеї, дії, ініціативи і програми, які стосуються “цифровізації”, будуть повністю інтегровані в національні та регіональні стратегії і програми розвитку. Ключова мета даного принципу – досягти “цифрової” трансформації існуючих галузей економіки, сфер діяльності, їх нової якості й властивостей.
Свобода друку, інформації. Незалежність. Різнорічність засобів масової інформації	“Цифровізація” України має сприяти розвитку інформаційного суспільства, засобів масової інформації, “креативного” середовища та “креативного” ринку тощо. При побудові відкритого інформаційного суспільства визначна роль відводиться створенню, поширенню і збереженню змістовної частини, тобто контенту на різних мовах та форматах із належним визнанням прав авторів. Створення контенту, насамперед українського, відповідно до національних або регіональних потреб, має сприяти соціальному, культурному та економічному розвитку, зміцненню інформаційного суспільства. Свобода шукати, одержувати, передавати і використовувати інформацію для створення, накопичення й поширення знань є ключовим фактором здорового розвитку інформаційного суспільства.
Відкритість та співпраця	“Цифровізація” України має орієнтуватися на міжнародне, європейське та регіональне співробітництво з метою інтеграції України до ЄС, входження України в європейський і світовий ринок електронної комерції та послуг, банківської і біржової діяльності і т.д., співробітництво та взаємодію на регіональних ринках. Саме “цифровізація” повинна допомогти Україні інтегруватися з європейськими та глобальними системами, бо саме глобалізація і є результатом розповсюдження інформаційно-комунікаційних технологій.

Продовження табл. С.3

1	2
Стандартизація	Стандарти посилюють конкуренцію, дозволяють знизити витрати і вартість продукції, гарантують сумісність, підтримку якості, збільшують ВВП країни. Розробка і використання відкритих, функціонально сумісних недискримінаційних стандартів є базовим елементом розвитку та поширення цифрових технологій. Побудова цифрових систем, орієнтованих на бізнес і відкритий ринок, на “внутрішніх” стандартах неприпустима. Системи електронної комерції, біржових і фінансових ринків тощо мають дотримуватися міжнародних та європейських стандартів.
Довіра та безпека	Зміцнення довіри, включаючи інформаційну безпеку, кібербезпеку, захист конфіденційності персональної інформації, недоторканності особистого життя та прав користувачів ІКТ, є передумовою одночасного розвитку та безпеки “цифровізації”. Необхідність сформулювати, розвивати і впроваджувати національну культуру кібербезпеки є ключовою діяльністю на шляху боротьби України із кібер-злочинністю.
Сфокусованість та комплексність	Державне управління та політикум мають відігравати провідну роль у розробці, просуванні, впровадженні всеосяжних національних “цифрових” стратегій. Державне управління має зосередитися на знятті бар’єрів на шляху до “цифровізації” країни, корегуванні вад ринкових механізмів, підтримці добросовісної конкуренції, залученні інвестицій, розвитку “цифрової” інфраструктури та “цифрової” економіки з метою досягнення національних пріоритетів.

Джерело: [463]

ДОДАТОК Т

• Maturity of the Market

40% of the companies were started prior to 2015. More than 60% of the FinTech startups were founded within the last three years. About 84% of FinTech companies have already launched services and products, and 16% are in the startup phase.

Рис. Т.1. Динаміка розвитку ринку фінансових послуг в Україні

Джерело: узагальнено автором за [506]

Ukraine FinTech Ecosystem Map

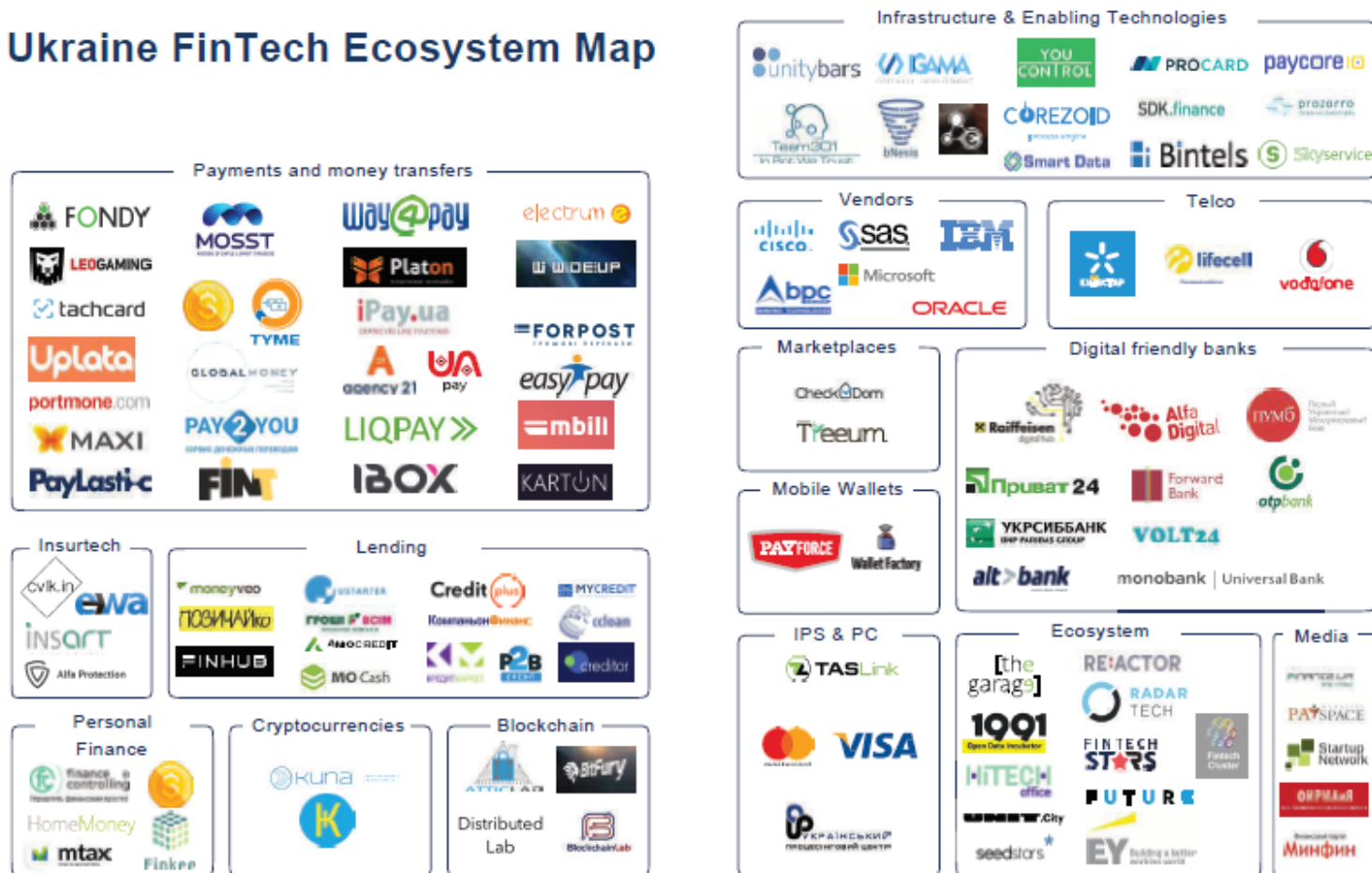

Рис. Т.2. Карта екосистеми фінансових послуг в Україні

Джерело: [506]

ДОДАТОК У

Особливості та проблеми інвестування в освіті

Суб'єкт	Особливості та проблеми інвестування на глобальному рівні	Суб'єкт	Особливості та проблеми інвестування на державному рівні
1	2	3	4
Суспільство	доходи (вигоди) від вкладень в освіту інтегральні, а саме поширюються не лише на її одержувача, а також на інші суб'єкти сфери освіти, відбувається перерозподіл вигід (наприклад, працівник, що підвищив свою кваліфікацію за власні кошти);	Держава та індивід	набуття індивідом знань, навичок і досвіду потребує інвестицій як у матеріальному, так і в нематеріальному вигляді (зокрема трудових витрат, витрат часу, психологічних навантажень тощо);
	не кожна інвестиція в освіту є суспільно-необхідною (наприклад, навчання протиправній діяльності);		причини появи самородків криються в особливостях їхніх «людських капіталів», тобто у здатності певного індивіда більш повно засвоювати інвестиції;
	інвестиції в «людський капітал» (в т. ч. в освіту) забезпечують економічний, соціальний, психологічний та інші ефекти, що слід врахувати в процесі інвестування та оцінювання його ефективності;		інвестиції у «людський капітал», зокрема в освіту, є більш пріоритетним напрямом стосовно інших
	необхідною умовою ефективності інвестування в освіту на будь-якому рівні є прихильне ставлення до неї, як з боку її майбутніх власників, так і з боку оточуючого середовища, тому слід сформувати в суспільстві позитивний імідж освіченості, професіоналізму, високої кваліфікації.		загальний обсяг інвестицій в освіту перевищує розміри матеріального інвестування; до інвестицій у «людський капітал», зокрема в освіту, можна віднести витрати на фундаментальні наукові розробки (адже в процесі розвитку науки не лише створюються інтелектуальні новації, на основі яких формуються нові технології виробництва і способи споживання, а й відбувається перетворення самих індивідумів, бо вони стають носіями нових здібностей і потреб).

Джерело: узагальнено автором за [550]

ДОДАТОК Ф

Таблиця Ф.1

**Критерії та оцінки впливів компонентів людського розвитку на
соціально-економічне зростання в Україні**

Компонента людського розвитку	Критерій впливу	Оцінка, бал		
1	2	3	4	5
1. Освіта	1.1. Доступ до початкової освіти	низький	середній	високий
	1.2. Якість початкової освіти	низький	середній	високий
	1.3. Доступ до середньої освіти	низький	середній	високий
	1.4. Якість середньої освіти	низький	середній	високий
	1.5. Доступ до вищої освіти	низький	середній	високий
	1.6. Якість вищої освіти	низький	середній	високий
	1.7. Доступ до професійно-технічної освіти	низький	середній	високий
	1.8. Якість професійно-технічної освіти	низький	середній	високий
	1.9. Доступ до неформальної освіти (курси, тренінги, додаткові заняття, професійних тренінгів)	низький	середній	високий
	1.10. Якість неформальної освіти	низький	середній	високий
	1.11. Рівень грамотності населення	низький	середній	високий
	1.12. Доля «переосвіченості»	низький	середній	високий
	1.13. Доля «недоосвіченості»	низький	середній	високий
	1.14. Гендерний розрив	низький	середній	високий
	Разом	0	9	5
2. Охорона здоров'я	2.1 Середня тривалість здорового життя	низький	середній	високий
	2.2. Рівень здорового життя для осіб старших за 65 років	низький	середній	високий
	2.3. Доступ до медичних послуг	низький	середній	високий
	2.4. Доступ до джерел здорового харчування	низький	середній	високий
	2.5. Населення, що вважає свій стан здоров'я незадовільним	низький	середній	високий
	2.6. Можливості зайняття спортом	низький	середній	високий
	Разом	0	6	0

Продовження табл. Ф.1

1	2	3	4	5
3. Рівень життя	3.1. Рівень безробіття	низький	середній	високий
	3.2. Рівень неповної зайнятості	низький	середній	високий
	3.3. Рівень забезпеченості власним житлом	низький	середній	високий
	3.4. Частка зайнятих висококваліфікованою роботою	низький	середній	високий
	3.5. Частка зайнятих із середньою кваліфікацією	низький	середній	високий
	3.6. Рівень бідності	низький	середній	високий
	3.7. Частка сімей, що мають житло з мінімальними зручностями	низький	середній	високий
	3.8. Частка мінімального споживчого кошика в середніх сукупних витратах	низький	середній	високий
	3.9. Частка витрат на харчування у сукупних витратах	низький	середній	високий
	3.10. Рівень видатків на соціальні культурні заходи	низький	середній	високий
	Разом	4	5	1

Джерело: узагальнено автором

**Сильні та слабкі компоненти людського розвитку та їх впливи на
соціально-економічне зростання в Україні**

Компоненти	Оцінка ступеня впливу на соціально- економічне зростання	Можливі дії на державному рівні
1	2	3
<i>Сильні компоненти:</i>		
1. Доступна освіта усіх рівнів	1	Розширення поінформованості суспільства щодо можливостей здобуття освіти
2. Достатньо якісна освіта усіх рівнів	0,5	Стимулювання та фінансування якісної освіти
3. Існування доступу до неформальної освіти	0,5	Реалізація програм підтримки неформальної освіти, формування передумов для підвищення якості
4. Достатньо якісна неформальна освіта	1	Підтримка соціальних ініціатив, спрямованих на збереження гендерної рівності
5. Відсутність гендерного розриву	0,5	Стимулювання розширення спектру самоосвіти
6. Існування переосвіченості	1	Підтримка грамотності на усій території країни
7. Високий рівень грамотності населення	0,5	Розробка програм підтримки осіб старшого віку
8. Існуюча тривалість здорового життя	0,5	Популяризація спорту
9. Існування можливостей зайняття спортом		Розробка та стимулювання програм підвищення кваліфікації
10. Існування робочої сили із середньою кваліфікацією		
<i>Слабкі компоненти</i>		
1. Не достатній доступ до професійно-технічної освіти	-0,5	Популяризація послуг професійно-технічної освіти
2. Не достатня якість професійно-технічної освіти	-0,5	Формування державних програм підвищення якості професійно-технічної освіти
3. Існування недоосвіченості	-1	Програми підвищення кваліфікації
4. Відсутність доступу до якісної медицини у регіонах	-0,5	Перегляд бюджетів на користь медицини
5. Незадовільний стан здоров'я частини населення	-0,5	Створення мобільних медичинських бригад для перевірки стану здоров'я у сільській місцевості
6. Існування прошарку безробітних	-0,5	Програми для підвищення зайнятості
7. Низький рівень забезпеченості власним житлом	-1	Активізація програм забезпечення житлом молодих сімей
8. Низькі видатки на соціально-культурні заходи	-1	Популяризація культурного відпочинку
9. Значна частка витрат на харчування	-1	Заходи для підвищення рівня життя населення
10. Існування сімей, які мають житло із мінімальними зручностями		Державні програми побудови якісного та доступного житла

Джерело: узагальнено автором

ДОДАТОК X

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографії, підручник:

1. Гернего Ю.О. Фінансові важелі забезпечення збалансованого людського розвитку. Київ: КНЕУ, 2018. 400 с. (17 д. а.).
2. Гернего Ю.О., Дибя О.М., Поліщук Є.А. Кредитне фінансування в інноватизації виробництва: теорія та досвід: монографія / за заг. ред. д.е.н., проф. Дибя М. І. Київ: КНЕУ, 2016. 536 с. (35,44 д. а., особисто автору – 9 д. а.; обґрунтовано теоретичні засади процесу фінансування та його роль в інноватизації виробництва).
3. Проектне фінансування: підручник / за заг. та наук. ред. проф., д.е.н. Т.В. Майорової. Вид. 2-ге, переробл. і доп. Київ: КНЕУ, 2017. 434 с. (35,48 д.а., особисто автору – 0,6 д.а.: *п. 9.2. Організація фінансування проектів ЄБРР*).
4. Development of small and medium enterprises: the EU and East-partnership countries experience monograph / ed. by I. Britchenko and Ye. Polishchuk. Tarnobrzeg: Wydawnictwo Państwowej Wyższej Szkoły Zawodowej im. prof. Stanisława Tarnowskiego, 2018. 378 p. (21,97 д.а., у співавторстві 0,6 д.а. (особисто автору – 0,2 д.а.) Gernego Iu. O., Dyba O. M., Dyba V. M. *п. 4.1. Social investment as a step towards an innovative strategy for European SMEs*).
5. Детермінанти соціально-економічного розвитку України в умовах трансформаційних зрушень: колективна монографія. / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. В. П. Ільчука. Чернігів: ЧНТУ, 2018. 432 с. (25,11 д.а., особисто автору – 0,6 д.а.: *п. Структура та функції Світового банку в контексті глобальних трансформацій фінансового ринку*).
6. Organizational-economic mechanism of management innovative development of economic entities: collective monograph / edited by M. Bezpartochnyi, in 3 Vol. / Higher School of Social and Economic. Przeworsk:

WSSG, 2019. Vol. 2. 400 p. (21,78 д.а., особисто автору – 0,6 д.а. *n. 4.2. Banking financing of social business competitive advantages in Ukraine*).

У наукових фахових виданнях України:

7. Диба О. М. Підгородецька С. М., Гернего Ю. О. Управління інвестиційними ризиками: теоретичний та прикладний аспекти. *Університетські наукові записки*. 2014. № 4. С. 240–248. (0,6 д. а., особисто автору – 0,2 д. а.: оцінено характеристики інвестиційного ризику).

8. Гернего Ю. О. Теоретико-прикладні аспекти інвестиційної діяльності в Україні. *Ринок цінних паперів України*. 2015. № 11-12. С. 9–15. (0,5 д. а.).

9. Гернего Ю. О. Ідентифікація імперативів людського розвитку країни. *Вісник ХДУ. Сер. Економіка*. 2016. Вип. 19. Ч. 1. С. 29 – 32. (0,6 д. а.).

У наукових фахових виданнях України, що зареєстровані в міжнародних наукометричних базах:

10. Гернего Ю. О. Crowdfunding: the worldwide conditions and prospects for usage in Ukraine. *Актуальні проблеми економіки* (Scopus, Index Copernicus). 2015. № 12 (174). С. 111 – 117. (0,5 д. а.).

11. Гернего Ю. О., Диба О. М. Теоретичні основи та прикладний аспект інноваційної діяльності в Україні. *Стратегія економічного розвитку України* (UrlichsWeb). 2015. № 4. С. 37-45. (0,6 д.а., особисто автору – 0,3 д.а.: обґрунтовано прикладний аспект інноваційної діяльності та її фінансування у вітчизняному суспільстві).

12. Гернего Ю. О., Диба О. М. Стратегічні основи кредитування інноваційного розвитку в Європі. *Економіка розвитку* (Index Copernicus). 2016. № 1. С. 11-19. (1,2 д.а., особисто автору – 0,6 д.а.: досліджено практики фінансування інновацій в європейському суспільстві).

13. Gernego Yu. The Potential for Innovative Development of Crowdfunding. *Економіка розвитку* (Index Copernicus). 2016. № 3. С. 5-12. (0,6 д.а.).

14. Гернего Ю.О. Економічні відносини соціального інвестування. *Бізнес Інформ* (Index Copernicus). 2016. № 2. С. 103–108. (0,6 д.а.).

15. Гернего Ю. О. Теорія людського розвитку та стан його фінансування в Україні. *Вісник ХДУ. Сер. Економіка* (Index Copernicus). 2017. Вип. 26. Ч. 2. С. 70-74. (0,6 д.а.).

16. Гернего Ю. О. Фінансовий компонент індексу людського розвитку в Україні. *Економіка та суспільство* (Index Copernicus). 2017. № 11. С. 407-413. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/11_ukr/65.pdf (0,6 д.а.). (дата звернення: 14.12.2019).

17. Гернего Ю. О. Ендавмент фінансування освітньої складової інноваційної економіки в Україні. *Економіка та суспільство* (Index Copernicus). 2017. № 8. С. 563-567. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/8_ukr/95.pdf (0,6 д.а.). (дата звернення: 14.12.2019).

18. Гернего Ю. О. Прикладні аспекти ідентифікації параметрів людського розвитку. *Стратегія економічного розвитку України* (UrlichsWeb). 2017. № 41. С. 14-23. (0,6 д.а.).

19. Гернего Ю. О. Еволюція фінансових технологій та їх соціально-економічний зміст. *Фінансові послуги* (Index Copernicus). 2018. № 4. С. 18-25. (0,6 д.а.).

20. Гернего Ю. О. Організаційні засади дослідження фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку. *Вісник ХДУ. Сер. Економіка* (Index Copernicus). 2018. Вип. 30. Ч. 2. С. 72-76. (0,6 д. а.).

21. Дибя М. І., Гернего Ю. О., Дибя О. М. Теоретичні підходи до визначення та імперативи збалансованого людського розвитку. *Наукові праці НДФІ* (Research Bible). 2019. № 2(87). С. 33-44. (1 д.а., особисто автору – 0,3 д.а.: обґрунтовано імперативи людського розвитку).

22. Gernego Iu. O., Dyba O. M., Petrenko L. A. Determinants of innovative activities concerning socio-economic growth. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики* (Web of Science). 2019. № 3. С. 445-453 (0,6 д.а.,

особисто автору – 0,2 д.а.: обґрунтовано детермінанти соціально-економічного розвитку).

23. Гернего Ю. О., Диба М. І. Діджиталізація економіки: світовий досвід та можливості розвитку в Україні. *Фінанси України* (Index Copernicus). 2018. № 7. С. 50-63. (0,8 д.а., особисто автору – 0,4 д.а.: обґрунтовано світовий досвід діджиталізації та її значення для потреб людського розвитку).

24. Гернего Ю. О., Диба М. І. Формування діджитал-парадигми соціально-економічного розвитку. *Фінанси України* (Index Copernicus). 2018. № 8. С. 32-44. (0,8 д.а., особисто автору – 0,4 д.а.: обґрунтовано діджитал-парадигму соціально-економічного розвитку).

25. Гернего Ю. О., Диба М. І. Прояви креативної економіки та джерела її фінансування в умовах діджиталізації. *Фінанси України* (Index Copernicus). 2019. № 6. С.81-92. (0,8 д.а., особисто автору – 0,4 д.а.: обґрунтовано прояви креативної економіки).

26. Гернего Ю.О., Василюшен Т.В. Реальний прогрес та стандарти людського розвитку країн Європи. *Інфраструктура ринку* (Index Copernicus). 2019. Вип. 30. С. 352-358. URL: <https://chmnu.edu.ua/wp-content/uploads/2019/07/Gernego-YU.-O..pdf> (0,8 д.а., особисто автору – 0,4 д.а.: обґрунтовано стандарти людського розвитку країн Європи). (дата звернення: 14.12.2019).

27. Гернего Ю.О. Технології фінансування соціальних проєктів та грантмейкінг. *Інвестиції: практика та досвід* (Index Copernicus). 2019. № 18. С. 31-36. (0,6 д.а.).

**У наукових виданнях, що зареєстровані в
міжнародних наукометричних базах:**

28. Antoniuk L L., Gernego Iu.O., Dyba V.M., Polishchuk Ye.A., Sybirianska Yu.V. Barriers and opportunities for hi-tech innovative small and medium enterprises development in the 4th industrial revolution era. *Problems and Perspectives in Management* (Scopus). 2017. № 4(15). P. 100-113. (1 д.а., особисто

автору – 0,2 д.а.: обґрунтовано особливості людського розвитку в умовах четвертої промислової еволюції).

У зарубіжних виданнях:

29. Gernego Iu. O. Theoretische und angewandte Grundlagen für Kreditierung von Innovativen Projekten in der Ukraine. *Journal L'Association 1901 "SEPIKE"* (Index Copernicus). 2015. Edition 9. P. 122-127. (0,4 д.а.).

30. Gernego Iu. O. Financing of intellectual potential of innovative development. *Evropský časopis ekonomiky a managementu* (Index Copernicus). 2015. № 1. P. 6-13. (0,4 д.а.).

31. Dyba O. M., Gernego Iu. O. Global tendencies of innovative economy development. *Scientific letters of academic society of Michal Baludansky*. 2017. № 1. P. 52-55. (0,7 д.а., особисто автору – 0,3 д.а.: обґрунтовано сутнісні характеристики інноваційної економіки та потенціал її збалансування).

32. Gernego Iu. O., Dyba M. I. Private social investments as a solution for rural development. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development* (Web of Science). 2018. Vol. 40. No. 3. P. 320-328. (0,7 д.а., особисто автору – 0,3 д.а.: визначено концептуальні засади соціального інвестування).

33. Dyba M., Maciaszczyk P., Gernego Iu. Strategies of human development in the context of global digital change. *Икономически изследвания (Economic Studies)*. (Scopus). 2019. Vol 28 (5). P. 10-24. (1 д.а., особисто автору – 0,3 д.а.: зроблено обґрунтування стратегій людського розвитку в контексті діджиталізації).

34. Mayorova, T., Domżał, Z., Gernego, Iu., Dyba, O. High-technology investments as a driver of rural productivity. *Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development*. (Web of Science). 2019. Vol. 41. No. 1. P. 25-32. (0,8 д.а., особисто автору – 0,2 д.а.: зроблено теоретичне обґрунтування сутності високотехнологічних інвестицій та їх значення для збалансування людського розвитку в сільській місцевості).

В інших виданнях:

35. Гернего Ю.О. Бізнес-ангели інноваційного зростання. *Економічний дискурс*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 25 лист. 2014 р. Тернопіль: Крок, 2014. С. 191-193. (0,1 д.а.). (форма участі - дистанційна).

36. Дибя О. М. Підгородецька С. М., Гернего Ю. О. Фінансування інноватизації виробництва: досвід США. *Університетські наукові записки*. 2015. № 4 (56). С. 44-54. (0,6 д.а., особисто автору – 0,2 д.а.: обґрунтовано досвід застосування фінансових механізмів у США).

37. Гернего Ю. О. Перспективи для банківського кредитування інноваційного розвитку в Україні. *Фінансово-кредитна система: вектор розвитку для України*: зб. матеріалів I Міжнар. наук.-практ. конф., 23-25 квіт. 2015 р. Ужгород: ПРАТ «Видавництво «Закарпаття», 2015. С. 46-51 (0,2 д.а.). (форма участі - заочна).

38. Gernego Iu. O., Dyba O. M. The main European trends of banks' development. *Україна – България – Европейски союз: съвременно състояние и перспективи*: сб. с доклади от IV Междунар. науч. конф., 10-16 верес. 2015 р. Варна: Издателство «Наука и икономика», 2015. С. 227-231. (0,3 д.а., особисто автору – 0,15 д.а.: окреслено тренди європейського банківського фінансування). (форма участі - заочна).

39. Гернего Ю. О., Підгородецька С. М. Фандрайзинг в інноваційному розвитку економіки України. *Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку держави в умовах глобалізації*: зб. тез II Міжнар. наук.-практ. конф., 8–9 жовт. 2015 р. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2015. С. 223-226. (0,2 д.а., особисто автору – 0,1 д.а.: обґрунтовано теоретичні засади фандрайзингу). (форма участі - очна).

40. Gernego Iu. O. The theoretical aspects of crowdfunding. *Економіка і менеджмент: сучасні трансформації в епоху глобалізації*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 29 січ. 2016 р. Klaipeda: Klaipeda University, 2016. С. 265 –267. (0,2 д.а.). (форма участі - заочна).

41. Gernego Iu. O., Dyba O. M. Sources of social innovations' support. *Україна – Україна – Бґлария – Еврапейски союз: сґвременно сґстояние и перспективи*: сб. с доклади от V Междунар. науч. конф., 24 вер. – 1 жовт. 2016 р. Варна: Издательство «Наука и икономика», 2016. С. 288-292. (0,2 д.а., особисто автору – 0,1 д.а.: обґрунтовано характеристики соціальних інновацій). (форма участі - заочна).

42. Kontynent europejski wobec wyzwań współczesności / A. Kordonska, R. Kordonski (red.). Lwów-Olsztyn 2017. T. 1. 412 p. (25 д.а., у співавторстві 1 д.а (особисто автору – 0,5 д. а.) Dyba M. I. , Gernego Iu. O. *n. Human development: theory and practice of financial support in Poland and Ukraine*).

43. Соціально-філософські аспекти розвитку економіки, управління та освіти в умовах формування сучасного суспільства: монографія / за ред. Іщенко М. П., Пантелєєвої Н. М., Руденка І. І. Черкаси: вид-во ПП Чабаненко Ю. А., 2017. 473 с. (28,75 д.а., особисто автору – 1 д.а.: *n. Соціально-економічна ментальність бізнесу в умовах інноваційних змін*).

44. Paradygmat zrównoważonego rozwoju w świecie nieprzewidywalnych przemian / A. Kordonska, R. Kordonski. Lwów-Olsztyn, 2017. 290 p. (21 д.а., особисто автору – 0,5 д.а.: *n. Methodology of sustainable human development and its' financing*).

45. Gernego Iu. O., Dyba O. M. Finansowanie działalności innowacyjnej na Ukrainie i w Polsce. *Innovative Economy: Processes, Strategies, Technologies: proceeding of the conf.*, 27 January 2017. Kielce: Baltija Publishing. P. 66 – 68. (0,2 д.а., особисто автору – 0,1 д.а.: досліджено практики фінансування інноваційної діяльності в Польщі). (форма участі - заочна).

46. Гернего Ю. О. Ендавмент-технології людського розвитку в Україні. *Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку держави в умовах глобалізації*: зб. тез III Міжнар. наук.-практ. конф., 22–23 вер. 2017 р. Хмельницький: Хмельницький університет управління та права, 2017. С. 46 – 49. (0,3 д.а.). (форма участі - заочна).

47. Gernego Iu. O. Wskaźnik rozwoju społecznego na Ukrainie i w Polsce: koncepcja oraz struktura. *Современные технологии науки и образования: европейские аспекты*: зб. матеріалов Міжнарод. научн.-практ. конф., 17-23 сент. 2017 г. Херсон – Познань: Издательство ЧП Вышемирский В. С., 2017. С. 6 – 10. (0,3 д.а.). (форма участі - заочна).

48. Гернего Ю. О. Human development network: priorities and alternative financial instruments. *Стратегия развития экономики Беларуси: вызовы, инструменты реализации и перспективы*: зб. матеріалов Міжнарод. научн.-практ. конф. в 4 ч. Ч. 2, 26 – 27 окт. 2017 г. Минск: Институт системных исследований в АПК НАН Беларуси, 2017. С. 186 – 191. (0,5 д.а.). (форма участі - заочна).

49. Гернего Ю. О. Джерела фінансування соціальних інвестицій в системі розрахунків індексу SPI. *Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу*: зб. матеріалів III Міжнарод. наук.-практ. конф., 10 лист. 2017 р., Київ: КНЕУ, 2017. С. 76 – 79. (0,2 д.а.). (форма участі - очна).

50. Gernego Iu. O. Wzrost inkluzywny: wymiar wykorzystania kapitału ludzkiego na Ukrainie i w Polsce. *Project approach and educational innovations in the context of integration into the European education area*: proceeding of the International scientific and practical conf., 21 March 2018. Poland: Lodz, 2018. P. 45 – 49. (0,2 д. а.). (форма участі - очна).

51. Гернего Ю. О., Дибя О. М. Соціальні інвестиції як форма реалізації пріоритетів збалансованого людського розвитку. *International security in the frame of modern global challenges*: proceeding of the conf., 11 June 2018. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2018. P. 207-213. (0,2 д. а., особисто автору – 0,1 д. а., визначено пріоритети збалансованого людського розвитку). (форма участі - заочна).

52. Гернего Ю. О. Соціально-орієнтована діяльність інвестиційної установи міського розвитку Берліну. *Економіка міста та урбаністика*: зб. матеріалів Міжнарод. наук.-практ. Інтернет-конф., 23 бер. 2018 р. Київ: КНЕУ, 2018. С. 106 – 110. (0,2 д.а.). (форма участі - дистанційна).

53. Гернего Ю. О. Імплементация практик соціально-орієнтованого бізнесу в Україні. *Проблеми розвитку малих відкритих економік*: матеріали виступів Всеукр. форуму з проблем міжнародних економічних відносин, 18 квіт. 2018 р. Житомир: ЖДТУ, 2018. С. 73 – 75. (0,2 д. а.). (форма участі - заочна).

54. Гернего Ю. О. Концептуальні засади та еволюція розуміння людського капіталу. *Людина, яка подорожує: постнекласична парадигма наукових досліджень туризму*: матеріали Методологічного міждисциплінарного інтернет-семінару, 17 квітня 2018 р. Полтава : ПУЕТ, 2018. С. 142 – 147. (0,2 д. а.). (форма участі - заочна).

55. Гернего Ю. О. Соціально-відповідальні та ресурсозберігаючі інвестиції банків в Україні. *Європейський вектор модернізації економіки: креативність, прозорість та сталий розвиток*: зб. матеріалів Х Ювілейної Міжнар. наук.-практ. конф., 18 – 19 квіт. 2018 р. Харків: ХНУБА, 2018. С. 72 – 74. (0,2 д. а.). (форма участі - заочна).

56. Гернего Ю. О. Практики соціально-орієнтованого банкінгу: досвід Royal Bank of Scotland. *Соціальне підприємництво: теорія, практика та міжнародний досвід*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 18 трав. 2018 р. Київ: КНЕУ, 2018. С. 35-39. (0,2 д.а.). (форма участі - заочна).

57. Gernego Iu. O. Corporate responsibility indicators in Ukraine within the conceptual framework of globalization. *Корпоративні фінанси: проблеми та перспективи інноваційного розвитку* : зб. матеріалів II Міжнар. наук.-практ. конф., 12 черв. 2018 р. Київ: КНЕУ, 2018. С. 38 – 41. (0,2 д. а.). (форма участі - очна).

58. Dyba M. I., Gernego Iu. O. Crowdfunding as source for human development financing. *Україна – България – Европейски союз: съвременно състояние и перспективи*: сб. с доклади от VI Междунар. науч. конф., 17 - 21 вер. 2018 р. Варна: Издателство «Наука и икономика», 2018. С. 305 – 309. (0,4 д.а., особисто автору – 0,2 д.а.: виокремлено сутнісні характеристики краудфандінгу). (форма участі - заочна).

59. Dyba M., Gernego Iu. Działalności przedsiębiorstw społecznych na Ukrainie oraz w Polsce. *Economy of enterprise: theory and experience* : proceeding of the VII International scientific and practical conf., 12 October 2018. Krakow; Nairobi (IDIA), 2018. P. 91–93. (0,2 д.а., особисто автору – 0,1 д.а.: досліджено польський досвід фінансування соціальних підприємств). (форма участі - заочна).

60. Гернего Ю.О. Соціально-економічний зміст збалансованого розвитку: термінологічний аспект. *Фінансові механізми сталого розвитку України*: зб. матеріалів I Міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 жовт. 2018 р. Харків: Іванченка І. С., 2018. С. 267 – 270. (0,2 д.а.). (форма участі - заочна).

61. Гернего Ю. О., Дибя О. М. The World Bank and the IMF activities in the context of integration processes of Ukrainian economy. *International relations review*. Thematic issue Challenges for international relations in the XXI century. 2018. № 2. P. 84 – 100. (0,5 д.а., особисто автору – 0,2 д.а.: досліджено специфіку людського розвитку в контексті інтеграційних процесів в Україні).

62. Kontynent europejski wobec wyzwań współczesności / R. Kordonski, A. Kordonska, Ł. Muszyński (red.). Lwów-Olsztyn, 2018. T. 4. 444 p. (25 д.а., у співавторстві 1 д.а (особисто автору – 0,5 д.а.) Dyba M. I. , Gernego Iu. O. *n. 1 Wskaźniki rozwoju społecznego: nowe wyzwania w kontekście dynamicznych zmian na Ukrainie*).

63. Гернего Ю.О., Дибя О.М. Транскордонні моделі державного фінансування людського розвитку. *Problems of implementation of information technologies in the economy of V-4 countries: scientific works*. Vysoká škola ekonómiea manažmentu verejnej správy v Bratislave, 2019. P. 43 – 49. (0,7 д.а., особисто автору – 0,3 д.а.: обґрунтовано моделі державного фінансування людського розвитку).

64. Гернего Ю. О. Оцінка реального соціально-економічного прогресу: концептуалізація та прикладний аспект. *Економічна аналітика: сучасні реалії та прогностичні можливості*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 19 квіт. 2019 р. Київ: КНЕУ, 2019. С. 70-73. (0,1 д.а.). (форма участі - очна).

65. Гернего Ю. О. Інвестиційна природа венчурної філантропії: сутнісні характеристики та майбутнє. *Модернізація економіки: сучасні реалії, прогностичні сценарії та перспективи розвитку*: зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., 25-26 квіт. 2019 р. Херсон: ФОП Вишемирський В.С., 2019. С. 283 – 285. (0,2 д.а.). (форма участі - заочна).

66. Дибя М. І., Гернего Ю. О. FINTECH як інноваційний інструмент людського розвитку. *Економіка. Фінанси. Бізнес. Управління*: матеріали І Міжнар. економічного форуму, 21-24 трав. 2019 р. Київ: ФОП Ямчинський О. В., 2019. Вип. 1. Ч. 2. С. 92 – 93. (0,2 д.а., особисто автору – 0,1 д.а.: обґрунтовано сутнісні характеристики FINTECH як інноваційного інструменту людського розвитку). (форма участі - очна).

67. Dyba M. I., Gernego Ju. O. The role of robo-advisors for global financial market growth. *Intellectual Economics, Management and Education: proceedings of the 1 st International Symposium, 20th September 2019*. Vilnius: Vilnius Gediminas Technical University, 2019. P. 92-94. (0,2 д.а., особисто автору – 0,1 д.а.: обґрунтовано альтернативні джерела фінансування в умовах діджиталізації). (форма участі - заочна).

68. Gernego Ju. O., Dyba O. M., Dyba M. I. Modele państwowego wsparcia finansowego dla zrównoważonego rozwoju społecznego. *International Relations Review*. 2019. Vol. 6. P. 108-118. (0,7 д.а., особисто автору – 0,3 д.а.: обґрунтовано сутнісні характеристики збалансованого людського розвитку).

69. Свідоцтво про реєстрацію авторського права № 67752 на твір «Економічні відносини соціального інвестування», Державна служба інтелектуальної власності України; Гернего Ю. О. 12.09.2016 р.

70. Свідоцтво про реєстрацію авторського права № 67751 на твір «Crowdfunding: worldwide conditions and prospects for use in Ukraine», Державна служба інтелектуальної власності України; Гернего Ю. О. 12.09.2016 р.

**НАЦІОНАЛЬНА КОМІСІЯ
З ЦІННИХ ПАПЕРІВ
ТА ФОНДОВОГО РИНКУ**

**NATIONAL SECURITIES
AND STOCK MARKET
COMMISSION**

вул. Московська, 8, корпус 30
м. Київ, 01010, Україна
тел./факс 280-40-95
тел./факс 254-23-31
Код ЄДРПОУ 37956207
Web: [http:// www.nssmc.gov.ua](http://www.nssmc.gov.ua)

Building 30, 8, Moskovska St.,
Kyiv, 01010, Ukraine
phone/fax +38(044)254-25-70
phone/fax +38(044)254-23-77
Code of USRCOU 37956207
Web: <http:// www.nssmc.gov.ua>

20.12.2019 № 22/1026

На № _____

Довідка

**про впровадження результатів дисертаційного дослідження
ГЕРНЕГО ЮЛІЇ ОЛЕКСАНДРІВНИ
на тему «Фінансові механізми забезпечення збалансованого людського
розвитку»**

Результати дисертаційної роботи Гернего Юлії Олександрівни на тему «Фінансові механізми забезпечення збалансованого людського розвитку» опрацьовані та використані в діяльності Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку.

Наукове та практичне значення мають обґрунтовані Гернего Ю. О. положення щодо потенціалу використання вітчизняними соціально-відповідальними суб'єктами господарювання альтернативних фінансових інструментів, зокрема соціальних облігацій, зелених облігацій, мезонінного фінансування, інструментів ісламських фінансів (в т. ч. Sukuk).

Окремі висновки та рекомендації Гернего Ю. О., які мають наукову новизну та практичну цінність враховуються Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку в нормотворчій діяльності. Зокрема, розглянуто та взято до уваги рекомендації стосовно доповнень до діючої нормативної бази в частині затвердження механізму емісії соціальних облігацій, затвердження положень щодо законодавчого регулювання процесу залучення стейкхолдерів до використання інвестованих коштів за рахунок реалізації соціальних облігацій; роз'яснень стосовно можливостей формування додаткових ресурсів для фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку за рахунок симбіозу боргового фінансування з можливим входженням у власний капітал компанії, що становить основу мезонінного фінансування.

Довідка надана для пред'явлення за місцем захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

Керівник апарату НКЦПФР

О. А. Сахнацька

230107

УКРАЇНА

ВІННИЦЬКА ОБЛАСНА ДЕРЖАВНА АДМІНІСТРАЦІЯ

вул. Соборна, 70, м. Вінниця, 21050, тел. 59-21-10, факс 59-21-28, 61-13-94

<http://www.vin.gov.ua> E-mail: oda@vin.gov.ua Код ЄДРПОУ 20089290

27.04.2018 № 01.01-68/2448

на № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

докторанта кафедри інвестиційної діяльності

ГЕРНЕГО ЮЛІЇ ОЛЕКСАНДРІВНИ

на тему:

«Фінансові механізми забезпечення збалансованого
людського розвитку»,представленого на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Результати, отримані Гернего Ю. О. під час написання дисертації на тему «Фінансові механізми забезпечення збалансованого людського розвитку», мають практичне значення. Зокрема, на особливу увагу заслуговують запропоновані автором ідеї стосовно державних інструментів посилення фінансового забезпечення збалансованого людського розвитку.

Розробки автора знайшли відображення в контексті комплексного аналізу зарубіжної та вітчизняної практики становлення ключових векторів державної політики та формування системи фінансово-економічного регулювання. Вартими уваги є пропозиції автора стосовно реалізації державної фінансової політики визначальними завданнями якої є підтримка та підвищення рівня та якості життя, реалізація заходів для зменшення напруженості у суспільстві, покращення соціально-економічних індикаторів інвестиційної привабливості.

Довідка видана для подання до Спеціалізованої вченої ради за місцем захисту Гернего Юлією Олександрівною дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

Перший заступник голови
обласної державної адміністрації

Андрій ГИЖКО

ASSOCIATION OF UKRAINIAN BANKS

15, Y. Sverstiuka St, 02002, Kyiv, Ukraine
 tel.: +38 044 516 87 75
 E-mail: secret@aub.org.ua
 http://aub.org.ua

АСОЦІАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ БАНКІВ

вул. Є. Сверстюка, 15, 02002, Київ, Україна
 тел.: +38 044 516 87 75
 E-mail: secret@aub.org.ua
 http://aub.org.ua

№ 04-10/191 від 20.12.2019

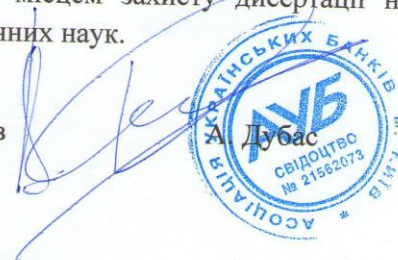
Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Гернего Юлії Олександрівни
на тему «Фінансові механізми забезпечення збалансованого людського
розвитку»

Матеріали та висновки дисертаційного дослідження Гернего Ю. О. щодо фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку, зокрема стосовно банківських установ, які одночасно із своєю безпосередньою комерційною діяльністю виконують функції соціальних інвесторів, опрацьовані та використані Асоціацією українських банків при проведенні моніторингу проблемних питань діяльності зі сприяння розвитку грошово – кредитних відносин в суспільстві та підготовці аналітичних оглядів результатів діяльності банків.

Автором доведена важливість врахування потенціалу виконання вітчизняними банками функції соціального посередника на ринку капіталів під час оцінки результативності діяльності вітчизняних банків. В результаті аналізу соціально-відповідальних практик вітчизняних банків, автором визначено, що соціальні інвестиції в Україні, здебільшого, здійснюють банки державної форми власності або зарубіжні банки. З-поміж напрямів здійснення соціальних інвестицій, на найвищому рівні розподілу виокремлюються соціальні інвестиції банків для потреб бізнесу та соціальні інвестиції банків для потреб фізичних осіб. Серед компонентів людського розвитку найбільша увага банків – соціальних інвесторів приділяється фінансовій підтримці освіти, дещо менша охороні здоров'я. Це дало змогу обґрунтувати вектор та пріоритети соціально-відповідальної діяльності банків в Україні.

Довідка надана для пред'явлення за місцем захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

Президент Асоціації українських банків

Всеукраїнська професійна громадська організація
СПІЛКА АУДИТОРІВ УКРАЇНИ
 04053, м. Київ вул. Стрітенська 10 оф.440
 код ЄДРПОУ 14306263
 п/р UA 10 300346 0000026000020067001
 в ПАТ Альфа-Банк МФО 300346

Ukrainian professional public organization
THE UNION OF AUDITORS OF UKRAINE
 Stritenska 10 office 440 Kyiv index 04053
 EDRPOU code 14306263
 c/c UA 10 300346 0000026000020067001
 in PJSC Alfa-Bank MFO 300346

Вих. № 92/19 від 23.12.2019 р.

Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
ГЕРНЕГО ЮЛІЇ ОЛЕКСАНДРІВНИ
на тему «Фінансові механізми забезпечення збалансованого людського
розвитку»

Матеріали та висновки дисертаційного дослідження Гернего Юлії Олександрівни на тему «Фінансові механізми забезпечення збалансованого людського розвитку» опрацьовані та використані в діяльності Всеукраїнської професійної громадської організації "Спілка аудиторів України" (ВПГО «САУ»).

Зокрема, окремі висновки та рекомендації Гернего Ю. О. стосовно корпоративної соціальної відповідальності та практик її фінансового забезпечення пройшли апробацію шляхом публікації тез і текстів виступів на міжнародних та всеукраїнських конференціях, участі у круглих столах, організованих Спілкою аудиторів України спільно з провідними вищими навчальними закладами України та вітчизняними професійними організаціями бухгалтерів і аудиторів, а також використані в процесі розробки внутрішніх стандартів ВПГО «САУ», методичної підготовки та сприяння впровадженню сучасних методів роботи у практичній діяльності членів ВПГО «САУ».

Довідка надана для пред'явлення за місцем захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

Виконавчий директор
ВПГО «Спілка аудиторів України»
Д.е.н., доц.

В.П. Левченко

04053, м. Київ, вул. Стрітенська, 10, оф. 440 04053
 Kyiv, 10 Stritenska str., office 440
 тел. +38 044 279-59-87 +38 073 073-23-23
 +38 067 466-17-77

e-mail: sau-ud@kw.ua
 e-mail: sau@kievweb.com.ua

www.spilka-audit.org.ua

18.01.2019

Спеціалізованій вченій раді

ДОВІДКА
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
докторанта кафедри корпоративних фінансів і контролінгу
ГЕРНЕГО ЮЛІЇ ОЛЕКСАНДРІВНИ
на тему:
«Фінансові механізми забезпечення збалансованого людського
розвитку»,
представленого на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Результати, отримані Гернего Ю. О. під час написання дисертації на тему **«Фінансові механізми забезпечення збалансованого людського розвитку»**, мають прикладне значення та знайшли практичне застосування в діяльності ТОВ «Бадваси».

На особливу увагу заслуговують матеріали і висновки дисертаційного дослідження в частині наукового обґрунтування фінансових механізмів забезпечення збалансованого людського розвитку з огляду на: 1) їх матеріально-речову форму та суспільну форму їх проявів (об'єктно-суб'єктний підхід), в частині визначення особливостей фінансових механізмів, як таких, які, незважаючи на матеріально-речову природу, слугують основою для активізації усіх інших, як об'єктних, так і суб'єктних механізмів; 2) взаємозв'язків господарського, економічного та фінансових механізмів (структурно-еволюційний підхід), що дає можливість розглядати фінансові механізми в контексті економічних відносин. Це дозволяє інтегрувати фінансові механізми до усіх сфер суспільного життя для досягнення цілей, що в результаті залучення фінансових ресурсів визначають кінцевий результат господарської системи.

Результати дослідження Гернего Ю. О. використані у діяльності компанії при розробці стратегії та планів фінансового забезпечення її подальшого розвитку.

Довідка видана для подання до Спеціалізованої вченої ради за місцем захисту Гернего Юлією Олександрівною дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

В.о. директора ТОВ Бадваси

Соловйов В. А.

SYNERGY DEVELOPMENT CONSULTING
LLC

Ukraine, Kyiv, 02000, office F02, 4th floor, 17,
Bohdana Khmelnytskoho St.
EDPNOU:: 41089478
T: (096)460-37-93 E: info@synergy-consulting.biz
synergy-consulting.biz

10/1 від 10.09.2019

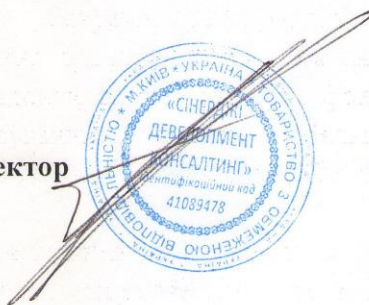
Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Гернего Юлії Олександрівни
на тему «Фінансові механізми забезпечення збалансованого людського
розвитку»

Представлені результати наукового дослідження Гернего Ю. О. на тему: «Фінансові механізми забезпечення збалансованого людського розвитку» є актуальними та мають практичне значення.

Окремі висновки та рекомендації Гернего Ю. О., які мають наукову новизну та практичну цінність, враховувано в діяльності ТОВ «Synergy Development Consulting». Зокрема, рекомендації щодо ідентифікації особливостей фінансування проектів та програм людського розвитку за рахунок зарубіжних урядових та недержавних фондів для покращення результативності фінансування в умовах соціально-економічних змін знайшли практичне застосування в діяльності ТОВ «Synergy Development Consulting».

Довідка надана для пред'явлення за місцем захисту дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

Генеральний директор

Олейнікова С.Ю.

Спеціалізованій вченій раді

big 11.09.2018 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
докторанта кафедри корпоративних фінансів і контролінгу
ГЕРНЕГО ЮЛІЇ ОЛЕКСАНДРІВНИ,
представленого на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Висновки та рекомендації, отримані Гернего Ю. О. в результаті наукових досліджень на тему **«Фінансові механізми забезпечення збалансованого людського розвитку»**, розглянуто та визнано такими, що мають практичне значення.

Зокрема, узято до уваги та використано в діяльності ТОВ «Агранта» пропозиції автора стосовно організаційно-методичних засад процесу грантового фінансування. Це сприятиме розширенню напрямів використання ресурсів грантового фінансування в Україні та активізує участь міжнародних інвесторів у фінансовому забезпеченні людського розвитку.

Довідка видана для подання до Спеціалізованої вченої ради за місцем захисту Гернего Юлією Олександрівною дисертації на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук.

Директор ТОВ «Агранта»

Воловненко М. Л

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
 Проректор з наукової роботи
 ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима
 Гетьмана»
 д.е.н., професор Л.Л. Антонюк

_____ 2019 року

«ЗАТВЕРДЖУЮ»
 Проректор з науково-педагогічної
 роботи ДВНЗ «КНЕУ імені
 Вадима Гетьмана»
 д.е.н., професор А.М. Колот

_____ 2019 року

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
 здобувача кафедри корпоративних фінансів і контролінгу
 Гернего Юлії Олександрівни
 на тему: «Фінансові механізми забезпечення збалансованого людського
 розвитку» за спеціальністю 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит у навчальний
 процес ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима
 Гетьмана»

Дисертаційна робота Гернего Ю. О. на тему: «Фінансові механізми забезпечення збалансованого людського розвитку» виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт кафедри корпоративних фінансів і контролінгу ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана» як складова комплексних науково-дослідних тем: «Фінансове управління інвестиційно-інноваційним розвитком підприємств» (номер державної реєстрації 0111U007426) та «Інновації у корпоративних фінансах» (номер державної реєстрації 0116U001554). Здобувачем поглиблено теоретико-методичні засади та розроблено практичні рекомендації, пов'язані із фінансовими механізмами забезпечення збалансованого людського розвитку.

Окремі теоретико-методичні положення та висновки докторської дисертаційної роботи Гернего Ю.О. на тему «Фінансові механізми забезпечення збалансованого людського розвитку» використані в процесі розробки та викладанні навчальних курсів «Соціальні інвестиції» та «Грантове фінансування». Використання розробок Гернего Ю. О. у навчальному процесі сприяє підвищенню якості підготовки магістрів та бакалаврів відповідного фахового спрямування.

Завідувач кафедри корпоративних фінансів
 і контролінгу
 ДВНЗ «КНЕУ імені Вадима Гетьмана»
 д.е.н., професор

Терещенко О.О.